

13

LETOPIS

Matice slovenske

za leto

1877.

Založila in na svitlo dala

Matica slovenska.

Tisk Blaznikovih dedičev v Ljubljani.

1877.

Podučni in zabavni del.

Uredil
Dr. Janez Bleiweis.

Životopisne črtice

odličnih udov Matice slovenske.

Franc Palacký.

Spisal prof. Fr. Šuklje.

Uvod.

Ni ga skoraj národa v Evropi, da bi tako zanimivo zgodovino, tako usodepolno preteklost imel, kakor jo ima národ českoslovanski. V sredini zapadnega sveta, na meji germanskega i slovanskega živelja, udeležil se je izdatno skoraj vseh velikih političnih i duševnih gibanj, o katerih nam poroča povestnica srednjega i novega veka. Že za dóbe na pol mitičnega Samota (627 — 662) bila je Česka jedro velike slovanske države. Ta sicer je ginila po kratkem blesku, surova sila madjarska razdejala je dvestolet pozneje tudi cvetóčo velikomoravsko državo, ali vendar so si Čehi prvi med vsemi zapadnimi Slovani novo veljavo pridobili. Velikodušni Břetislav (1037—1055) „česki Ahil,“ kakor ga je krstil starina českých zgodopiscev, Kosma iz Prage, priboril je svojemu národu bojno slavo; v zvezi z nemškimi vladarji pridobila sta si V ratislav (1061—1092) in Vladislav (1140—1173) kraljevi naslov i že za Otakarja I. (1197—1230) je česka dežela v istini bila neodvisna od nemške države.

Kakš velikanski pomen pa ima národ česki sredi XIII. stoletja, ko ga je s krepko roko vladal slavni Otakar II. (1253—1278) razširjajoč svojo državo od baltiškega morja do Adrije i do lombardske ravnine! V odločilnej bitki na moravskem polju je sicer junaški kralj tragično smrt storil, premagan po srečnejšem protivniku, ali že sin njegov Vaclav II. razširil je svojo oblast čez sorodno Poljsko ter se tako odškodoval za očetove izgube na jugu.

Še lepša dóba pa je českemu národu nastopila pod oblastjo luksenburško, ne le, da so se takrat českej državi vtelesile sosedne dežele, Braniborsko, Šlezko i Lužice: Česko je postajalo kulturno središče za severno i vzhodno Evropo i od vseh strani vrela so inostranci v zlato Prago, da bi se tam učili na vseučilišču, katero je l. 1348 ustanovil Karol IV. Takrat je bil národ česki gledé omike prvi v vsej Evropi, stolnica njegova tekmovala je s Parizom i Florencem, i krona cesarska bila je lastnina njegovih vladarjev!

Ali prav zaradi tega, ker se je na Českem duševno življenje lepše razcvitalo nego drugod, ker je národ česki po svojej izobra-

ženosti prekosil vse druge, vzdignili so se Čehi prvi zoper zastarelo uravnavo srednjeveško in v bojih, ki jih je izbudila doba husitska, borili so se s čudovitim pogumom ter pokazali stermečemu svetu, koliko premore národna i verska navdušenost; sramotno so bežali sicer tako ponosni nemški vitezi, kedar so se jim bližale dobre izurjene čete českih borilcev, i mesto, da bi bili razdejali česko kraljestvo, morali so nazadnje sami mirú prositi slovanskih zmagovalcev!

Vendar husitske vojske, tako sijajne, tako slavne za česki narod, mu niso bile koristne. V dóbi srditega bojevanja propadalo je znanstveno delovanje, nesloga — prva sovražnica vsakega slovanskega podvzetja — razdvojila je národ; pri Lipanu (1434) premagalo je česko plemstvo kmete i obrtnike i fevdalizem, dolgo nepoznan v tej deželi, se je kmalu tudi tukaj vgnezdil ter ljudstvo spravil pod oblast plemenitašev. Še enkrat, pod vlado národnega kralja Jurija Podiebrada (1458—1471) skazal je česki národ svojo čudovito krepkost, hrabrost, ali najlepša dóba njegova bila je minula i bil je že oslavljen i opešan, ko so l. 1526 vlado nastopili kralji iz rodbine habsburške.

Nova dinastija na Českem ni bila priljubljena. Plemenitaši je niso marali, ker je bila mogočna aristokracija v naravnem nasprotju z vladarjevo oblastjo, ljudstvo pa je kljubovalo nemškim i katoliškim vladarjem, ker je bilo protestantovsko po svojej veri, slovansko po svojej národnosti. Tako je prišlo do nesrečne vstaje l. 1618 i do odločilne bitke na Belejgori (8. nov. 1620.). Čehi so bili premagani i pričela se je reakcija, tako sistematična, da jo ne pomnimo enake v vsej človeškej povestnici! *)

Slovanski živelj na Českem hoteli so popolnoma iztrebiti. Lastnoročno prereže cesar Ferdinand II. česko „veličanstveno pismo“, stare pravice uniči ter novo vstavo dá premaganemu národu. Večina českih velikašev izgubi svoja posestva, katera se razdelé med mogotce cesarskega dvora; ogromno število českih rodbin zapusti svojo domovino ter se preseli na tuje. Siromaščina je tolika, da kraljestvo, katero je prej imelo 4 milijone prebivalcev, koncem tridesetletne vojske (1648) jih ne broji več nego dobro pol milijona!

A ne maščujejo se samo nad ljudstvom, nad živimi, tudi duševne proizvode preganjajo i uničijo slovstvo. Od mesta do mesta, od vasi do vasi, od hiše do hiše hodijo komisije. Listine, druge zgodovinske starine, spominjajoče na slavno preteklost, pokončevale so se brezobzirno; pečati se z národno povestnico bila je skoraj velika pregreha. Tako je národ propadal ter se bližal svojemu poginu. Najboljši rodoljubi so obupovali nad bodočnostjo,

*) Palacký, p. „Zur böhm. geschichtschreibung“: „Kar se je godilo na Českem, zlasti med 30letno vojsko i potem, to je še zmiraj skrivnost zgodovinska, katera z grozo navdaja vse, ki jej hočejo do dna priti.“ str. 2—3.

celo nad obstankom; misleči, da je po vsem nemogoče, na novo oživeti ter iz smrtnega spanja predramiti zatirano narodnost, izraževali so svoje rodoljubje le v britkem plakanju, v elegičnih tožbah. Kako ginljivo obžaluje čestitljivi Pelzel duševni pogin českega národa!*) Se l. 1823—1828 je bil slavni učenjak Dobrovský, rodoljub skozi i skozi, trdnega prepričanja, da ne bode nobena sila Čehov rešila pretčnega ponemčevanja.***) Državniki pa i Nemci bili so tako popolnem gotovi svoje zmage nad slovanstvom, da je že za cesarja Jožefa II. sicer za šolstvo jako zaslužni Ferdinand Kindermann (l. 1790 vladika litomeriški) se ustil, da vsled ponemčevanja národnih šol v 50 letih na Českem ne bode nobenega človeka več, kateri bi govoril v českem jeziku!

Ali Bog, ki se nam razodeva v razvoju človeške povestnice, ki je ustvaril razne národe i plemena, ne da bi se pokončevali drug drugega, marveč da bi vsak národ po svojej moči, po svojej posebnej nadarjenosti se razvijal ter napredoval v vsem, kar je lepo i blago, da bi dopolnil družega ter zopet od njega zajemal — Bog ni dopustil, da se zaduši národ tako čvrst, tako nadarjen, tako odličen po svojej kulturnej i političnej zgodovini. Že v dobi Metternichovej, ko je bilo vse avstrijsko prebivalstvo sprideno po absolutističnej štistemi i ko se je nevednost i nespametna lahkomišljenost šopirila zlasti med avstrijskimi Nemci, začeli so Čehi resno obdelovati znanstveno polje, pečati se z jezikoslovjem, z domačo povestnico s tolikim vspehom, da slavnoznani Nемец Gervinus***) naravnost trdi: „Die leichtfertige Gedankenlosigkeit wich hier (na Českem) einer ernsten geistestätigkeit und Prag war der einzige ort, wo der Deutsche mitten unter böhmischen tendenzen sich deutscher berührt fühlen konte als irgendwo sonst; sowie man in den verhandlungen der „Gesellschaft des vaterländischen museums in Böhmen“ mer männlichen geist und wissenschaftlichen ernst antrifft, als in den meisten österreichischen geisteserzeugnissen dieser zeit.“ Da se je pa pričelo tako resno delovanje, da se je širilo veselje nad máterinim jezikom i nad domačo zgodovino, da se je na ta način zopet izbudila národna zavest ter potem postala tako krepka i nerazrušljiva, kakor jo vidimo dandanes na Českem, to je v pervej vrsti neprecenljiva zasluga onega možá, kateremu je namenjena ta razprava — preslavnega **Franciška Palackega!**

Mladostna d6ba. †)

(1798—1823.)

Palacký se je rodil 14. junija 1798 v Hodslavicah na Moravskem, v prerovskem okraji, blizo Novega Jičina (Neutitschein.)

*) Pelzel, gesch. Böhmens, II. 731—791.

**) Palacký, zur böhm. geschichtschreibung, str. 166; glej posebno opombo.

***) Gervinus, geschichte des XIX. jahrhunderts, I. 491 i dalje.

†) Deloma po članku v českem „naučnem slovníku“ VI., str. 24—32.

Predniki njegovi so spadali k onej znamenitej „družbi českých bratov“^{*)}, katera sega v svojih početkih (Peter Chelčický) v XV. stoletje ter se je najbolj razvijala v smislu Husovih nazorov. Ko je po 30letnej vojski verski i národní fanatizem pritiskal na protestantovski življenj, prizadevala se je rodbina Palackega na vso moč, da ohrani izpovedavanje českých bratov; kakor nekđaj prvi kristijani zbirali so se na skrivnem, v jamah i globočinah, čitali česke knjige i prepevali svoje pobožne pesni. Vse to se je vršilo tajno, dokler ni tolerančni patent — cesarja Jožefa II. (okt. 1781) tudi protestantom dovolil, svobodno opravljati svojo božjo službo. Ker je pa ta postava le veljala za avgsburško i helvetiško izpovedanje i za pravoslavno cerkev, poprijela se je rodbina Palackega vsaj pro forma avgsburške konfesije.

Ko se je objavila ta verska postava, bil je oče našega Franceta, Jurij Palacký, še le 13 let star. Ali že 3 leta pozneje nahajamo 16 letnega mladeniča kot učitelja na protestantovski ljudskejši šoli i že l. 1790 se poroči z Ano Križanovo. Kakor se je to večkrat pripetilo tedanjim ljudskim učiteljem, bila je tudi pri njem družina kmalu večja od plače. Vrla gospodinja mu porodi štiri sinove i tri hčere, ali premoženja je bilo malo, dohodki so bili skromni i v potu svojega obraza se mora truditi ubogi učitelj, da si po strani kaj zasluži. Bil je poleg učiteljske službe občinski pisar, kupčeval je z maslom i z isto desnico, katera je v šoli ponosno švigala učiteljsko žezlo — je v prostih urah kot pohleven krojač popravljal i zakrpal marsikatero raztrgano oblačilo. Tako je oče Palacký, pošten i pobožen mož, le semtertje prenagle jeze, po svojej pridnosti si nazadnje toliko prištedil, da si je leta 1829 nek dedni fevd v vasi Zubřim pri Rožnovu kupil, kjer je potem živel do svoje smrti l. 1836. Mati, pravi uzor ženstva, te prijetne spremembe žalibog ni doživela, kajti že l. 1822 je zapustila to solzno dolino ter se preselila v večnost, na oni svet, katerega človeštvo v svojo tolažbo imenuje boljšega.

Mladi France, tako rekoč v šoli rojen, začel se je rano baviti s knjigami: komaj šest let star, je že prečital vse sveto pismo. Do l. 1807 znal je le svoj materni jezik, ali takrat ga oče pelje v Kunwald, da bi se tem navadil nemščine. Poleg vaške šole so imeli v Kunwaldu poseben zavod, v gradu, ustanovljen po grofici Truchsessovej, rojenej Harrachovej. A deček teh šol ni mogel dolgo časa obiskovati, kajti oče z nejevoljo zapazivši, da se mu sin, vedno v dotiki s katoličani, preveč nagiblje k katoliški veri, ga l. 1809 odpelje v Trenčín ter ga izroči ondotnemu protestantov-

*) O tej prevažnej sekti, katera je Čehóm še drugega veljavnega moža podarila, slavnega pedagoga Jan. Am. Komenskega (1592—1671) glej Palacký česka zgodovina: IV. 1. str. 466—495 (klasična partija!) IV. 2. 494—500. V. 1. 305—309 V. 2. 510—514.; Gindely, Geschichte der böhm. Brüder. 2 dela.

skemu izobraževališču. Poduk v Kunwaldu bil je edini, katerega je Palacký prejel v nemškem jeziku *) — kako smešno tedaj, če mu Nemci še dandanes očitajo, da si je svojo izobraženost pridobil na nemških šolah!

Palacký, takrat edennajst let star, se je posebno odlikoval po izrednej ukaželjnosti, gotovo nenavadnej pri otroku, kateri še nikdar dobrega šolskega poduka vžival ni. Ali ravno v slovaškem Trenčínu niso mogli ustreči njegovemu hrepenenju; poduk je bil silno slab i do l. 1812 se je le navadil nekoliko igrati na klaviru i nekaj slaboglasne „ogerske“ latinščine. Tudi primernega berila ni imel; strastno išče povsod knjig, ali največ dobi le verske polemične spise, kateri ga konečno tako razburijo, da postane na pol fanatik ter se v svojej gorečnosti že odloči za stan protestantovskega misijonarja. Vendar njegov izreden duh srečno preмага vse težave i nevarnosti. Francozko i grško slovnico si kupi i se začne brez tujega navoda učiti téh dvéh važnih jezikov; osobno se tudi seznanj z rodbino Bakošovo i občevanje s temi dobrimi i razumnimi ljudmi mu je bil vir i nagon duševnega prospeha.

Kaj slabo podkovan pride Palacký l. 1812 v Požunj (Presburg) na tamošnji protestantovski „lyceum“. Tu so bile razmere dokaj ugodnejše; mesto samo na sebi precej veliko i imenitno, dalo mu je mnogo novega videti i slišati, šole so bile boljše i od profesorjev dobil je berila, katero je bolje ugajalo njegovej vedoželjnosti. Najrajše je čital potopise, po katerih se je seznanil z običaji i posebnostimi posameznih dežel i narodov ter se ob enem tudi iznebil onega verskega fanatizma, kateri je bil nasledek duhomorne dolgočasnosti v Trenčínu.

Oče našega Palackeja je bil seboj v Požunj prinesel rokopis od sebe sestavljenega šolskega berila, katerega je izročil profesorju Juriju Palkoviču, da bi ga na svitlo dal, kar se je tudi zgodilo. Tako se je mladi Franc osobno seznanil s tem možem, ki ga je tudi za prepisovanje českich spisov porabljal. Ali občevanje s Palkovičem ga je od českega slovstva bolj odvrčalo nego spodbujalo. Še le po posebnem slučaju zbudí se v duhovitem mladeniču národna zavest i ono rodoljubje, po katerem se je pozneje tako odlikoval. Ko se namreč koncem avgusta 1813 iz šolskih počitnic v Požunj vrne, prisili ga slabo vreme, vès teden ostati pri znanem gospodu Bakošu. Ta mož, ki se je mnogo zanimal za česko slovstvo, imel je sam dokaj českich knjig; ker pa vendar marsikaterih stvari ni razumel, naprosil je mladega gosta, da mu razlaga, kar mu je bilo nejasnega i nerazumljivega. Kako se je tedaj mladenič sramoval, ko zapazi, da sam prav malo i prav slabo pozna svoj máterini jezik! Bakoš mu takoj ponudi nekatere dobre česke knjige; po njem napeljan, prečíta Palacký Komenskega „labirint světa“, Jungmannovo „Atalo“ i časopis „Hlasatelj“. Ti spisi se mu prikupijo, začinja se zanimati za domače slovstvo i kmalu ga nahajamo med

*) Glej: Palacký, zur böhm. geschichtsch. str. 174—176.

onimi pisatelji, ki so si prizadevali, oglaševati jezik i pomnoževati književnost.

Vrnivši se v Požun, pomaga Palacký že omenjenemu Palkoviču pri izdavanji časopisa „Týdennik-a“. Tudi pesništva se poprime i neka „elegija na smrt součence Ivana Bakoša“ je njegov prvi poskus na pesniškem polji. Pa tudi resnih študij se loti; zlasti proste ure porablja za učenje živih jezikov. Marljivo se uri v francoščini i angleščini, sam se uči italijanski i španjski i od nekaterih součencev, rodom Srbov, se navadi čitati i razumevati srske, ruske i staroslovenske knjige. Pridno preiskuje duševne zaklade vseh národov starega i novega veka; navdušeno prečita Homerja, Pindarja, Teokrita velike pesnike helenske, natančno se seznaní z nemškim jezikom ter v izvirnem jeziku vživa klasične proizvode novejših omikanih národov. Čudovito se razširja njegov duševni obzor; l. 1816 se loti tudi filozofije, se seznaní z raznimi velikimi modroslovci ter s posebnim veseljem temeljito prebira dela Im. Kanta, največega filozofa naše dóbe.

Ravno v tej dóbi, ko je Palacký tako vspešno zajemal iz neizmerne bogastva svetovne literature, bilo je za-nj prav važno, da se sprijazni z duhovitím Janom Benedictijem, Kolárjevim součencem i prijateljem v Jeni študujočega Šafařika. Po njem stopi tudi Palacký v zvezo s Šafařikom; ko se Benedicti v Jeni podá, mu izroči Palacký l. 1817 prozajično prestavo nekaterih spevov Macphersonovega „Osijana“*) i Šafařik mu jih spravi v „Prvotiny pěkných umění“, katere je takrat na Dunaji izdajal Hromatka. Tako je prišlo imé Palackeга v javnost. Ob enem je takrat nekoliko časa uredoval latinsko pisani časopis: „Ephemerides politico-statisticae Posenienses“ i je pomagal Palkoviču pri sestavljanji česko-nemškega slovarja. Že l. 1818 pa sta izdala Šafařik i Palacký imenitno razpravo: „Počátky českého básnictví obzvlášťe prosodie.“**) Ni čuda tedaj, da so se že takrat razumni rodoljubi, kakor Jungmann v Pragi, pozorno ozirali na mnogo obetajočega mladeniča!

Koncem l. 1817 se posreči Palackemu, da pride kot učitelj v družino gospé Nine Zerdahely, jako izobražene i blage dame. To mu je mnogo koristilo, kajti občevaje s to plemenito ženo, vpe-ljan v najodličnejše omikane kroge si je pridobil lepo vedenje ter si je ob enem utrdil naravni značaj. Ko je potem l. 1819 filozofične študije v Požunu dovršil, ga spravi gospá Zerdahely kot odgojitelja k svojej katoliškej prijateljici, bogatej g. Cuzy. V tej hiši je ostal do l. 1823 ter je spremljal svoje učence na Dunaj i drugam. Dobro je porabljal vse prilike, zlasti v dunajske biblijoteke se je zakopal, obiskoval razne galerije i zbirke (l. 1820) ter si posebno temeljito znanje pridobil v zgodovini i krasovedi (es-

*) Objavljeno tudi Fr. Palacký, Radhost, I. 434—447.

**) Radhost I. 285—332.

tetiki.) Tudi to je bilo zanj ugodno, da se je tam osobno seznanil z odličnimi učenjaki, s Kopitarjem i Dobrovskim, ter občeval z umetniki, s slikarjem Kadlikom i muzikom Doležalkom. Posebno se je pečal z estetiko; ko se je v poletji 1821 vrnil na Ogersko, na Cuzyevo graščino, spisal je razpravo: „Povšechně skoumání ducha člověčího v jeho činnostech“, uvod k estetiki, i potem: „Přehled dějin krasovědy a literatury“, natisnjeno v „Kroku“ l. 1823 *) Zlasti ta temeljih spis, potem pa nedodelana estetika: „Krasověda čili o kráse a umění, **“ (I. knjiga objavljena l. 1827, II. l. 1829 v „Časopisu českého museum“) pričujejo jasno o obširnem znanji ter o dobrem estetičnem okusu mladega pisatelja.

Vendar je Palacký kmalu popustil krasovedo ter se poprijel drugih znanosti, nekoliko, ker tedanje česko občinstvo še ni bilo zrelo za enake teško umljive filozofične razprave, nekoliko, ker se je preselil v Prago i se tam pečati začel z zanemarjeno narodno zgodovino. Odgoja njegovih učencev bila je dovršena, primerno odškodovanje za mnogoletni trud so mu izplačali i tako se je Palacký podal v zlato Prago, v zgodovinsko središče svojega naroda, kjer so novega soborilca srčno sprejeli odlični rodoljubi, posebno neutrudljivi mnogozaslužni J. Jungmann. —

Znanstveno delovanje

od leta 1823 do leta 1848.

Ko je Palacký l. 1823., 11. aprila z malim prištedenim kapitalom v Prago prišel, nameraval je nekoliko let pečati se s preiskovanjem husitskih virov. Pač mu je bila prihodnost negotova i malo vabljiva; kot protestant se ni imel nadějati boljše državne službe, zgodovina pa i krasoslovje, znanosti, s katerimi se je dosedaj največ pečal, navadno ne dajete potrebnega vsakdanjega kruha. Vrh tega je rodoljubnega mladega moža srcé bolelo videti, kako gine i propada njegov narod. Ona peščica učenjakov, katera se je še zanimala za domačo stvar, bila je razdeljena v dve nasprotni stranki, v konservativno z voditeljem prof. Nejedlim, i v napredno z Jungmannom na čelu; **) prepiri zaradi pravopisja i drugih malenkosti kar niso nehali med njimi, tako da so se izobraženci jim posmehovali i da je bilo narodno prizadevanje tako ob vso veljavo prišlo, da se nikdo, kdor je suknjo nosil, ni več upal javno govoriti v českem máterinem jeziku!

Tako neugodne so bile Palackega razmere, ko ga znani avstrijski zgodovinar Hormayer naprosi, da mu za njegov „tatschenbuch“ napiše rodopis slavne rodbine grofov Sternbergov. Ko Palacký to delo prevzame, uvede ga Dobrovský v to hišo ter ga zlasti seznanil z blagim grofom Francem Sternbergom, kateri je bil

*) Ibidem I. 335—425.

**) O tedanjih strankah i slovstvenih prepirih glej tudi: Palacký, gedenkblätter, str. 273—275.

poleg splošne izobraženosti ob enem dobro podučen v domačej povestnici, kojo je poznal iz izvirnikov. Na ta način stopi mladi učenjak y odlične kroge, kjer se je vse zbiralo, kar se je takrat ne Českem odlikovalo po stanu, premoženju i omiki. Franc Sternberg kmalu spozna njegovo nadarjenost i marljivost; posebno mu je pa vgajal rodopis, s katerim je bil Palacky že gotov meseca maja 1824.

S tem zgodovinskim delcem, z rodopisom Sternberške rodovine, pričel je Palacký svoje imenitno delovanje na zgodopisnem polji. A že kot začetnik prekosi vse svoje vrstnike, kajti po temeljitem preiskovanji najbogatejše zbirke na Českem, třebonskega arhiva (Fürstl. Schwarzenberg'sches Archiv zu Wittingau), si pridobi tako natančno znanje zlasti husitake dóbe, kakor ga takrat nikdo ni imel. L. 1825. začne tudi študirati v dvornih i zemskih deskah ter v vladnem i mestnem arhivu.

Zgodovinarju pa, ki hoče na dno priti zakonom, po katerih se razvija človeška družba, ne zadostuje, da pridno prebira zastarele pergamente i noč i dan v samotnej izbici premetava teške folijante, — on mora tudi praktično spoznavati svet ter se vsaj nekoliko seznaniti z onimi odličnimi krogi, ki so od nekdaj odločilni za zgodovinsko življenje. Neizmerne važnosti je bilo tedaj za Palackega, da je zveza z grofom Francem i Kašparjem Sternbergom vedno bolj prijateljska postajala. Kako se je tū bratilo plemstvo po rodu s plemenitim mišljenjem, o tem nam jasno pričuje sledeči dogodek: 20. dec. 1825 bila sta Palacký i Dobrovský na obed povabljena pri grofu Francu. Do pozne noči sedala sta v družbi grofovskih bratov ter se ž njima pogovarjala o marsikateri važnej zadevi. Tudi o českem, l. 1818 vstanovljenem muzeji se je govorilo i bitko se je pritoževal grof Kašpar, izvrsten prirodoslovec i muzeju predsednik, da se národ ne briga za tako imeniten zavod. Palacký se mu ustavlja, odločno graja dosedanje ravnanje, da se v muzeji zakladi národu skrivajo, da se ničesar ne objavlja i poln svetega navdušenja izpregovori prelepe besede, vredne, da si jih globoko vtisne v spomin vsak narodnjak:

„Jaz, ko bi bil ciganskega rodu i njega zadnji potomec, bi si vendar prizadeval, časten spomin mu postaviti v zgodovini človeštva!“ I ta navdušenost imela je dejanske nasledke; po grofu Kašparju naprošen, izroči Palacký pismo svoje mnenje o vredbi muzejskega časnika i kmalu potem se je v istini v odboru sklenilo, po njegovem načrtu izdajati društven časopis v nemškem i českem jeziku (8. jan. 1826.) ter njemu izročiti uredništvo teh listov 15. maja 1826.*

Za nemški časopis se je občinstvo sicer malo brigalo: avstrijski Nemci niso marali za duševno delo, na Nemškem pa, ka-

*) Glej posebno Palacký, gedenkblätter, str. 47—67; iz teh avtentičnih spisov se tudi razvidi, zakaj nemško glasilo muzeja ni napredovalo, navzlic temu, da ga je celó Göthe priporočal!

mor je le šest eksemplarov hodilo, so takrat ošabno prezirali vse, kar je prihajalo iz Metternichove Avstrije. Zaradi tega se je nemško glasilo muzeja ustavilo že l. 1831. Ali že l. 1830 prvak vsega Nemštva, slavni Götthe, opozorjen po svojem prijatelji Kašparji Sternbergu, hvali muzejski časopis ter pravi o Palackem: „Die erhaltung und belebung einer literatur, deren sprache sich in engern gränzen abschliesst, geraume zeit fast nur dem untern volke überlassen war und mit einer theilwei e eingebürgerten übergrosse länder weithin verbreiteten staats- und bildungsprache zu wetteifern hat, ist ein gewiss preiswürdiges bemühen, das ebensoviele selbstverleugnung als kraft und geschick fordert.“ *) — Bolje je napredoval muzejski časopis v českem jeziku.

Dne 16. sept. 1827. poroči se Palacký s Terezijo, hčerjo veljavnega odvetnika Jana Měchura, s katero je v jako srečnem zakonu živel do njene smrti. A tudi drugače je to leto zanj posebno važno bilo, bil je namreč pozvan od stanovskega odbora, naj nadaljuje česko kronologično povestnico ranjcega Franca Pubičke. Ta pisatelj (1722—1807, bivši jezuit, spisal je že l. 1768 v latinskem jeziku: „series chronologica rerum Slavo-Bohemicarum“; ker se je občinstvo zanimalo za to delo, začel je izdajati nemško-pisano „Chronologische geschichte Böhmens“ i sicer prve tri zvezke na svojo roko, druge pa, od l. 1778 počenši, s podporo i na stroške českih deželnih stanov. Vendar mu ni bilo dano, končati tega dela; dovršil ga je le do l. 1630., do prve odstave Wallensteinove i zastonj so se potem trudili stanovi, učenjaka dobiti, da bi nadaljeval i dovršil Pubičkovo povestnico.

29. oktobra 1827 pooblastil je deželni odbor Palackega, nadaljevati to zgodovino.***) Ali to delo je bilo pomankljivo, površno i zastarelo; tedaj je Palacký v temeljitej vlogi „Vorschlag zur bessern aufname der vaterländischen geschichte“ (24. jan. 1828) stanovom dokazal, da se ima prava povestnica česke zemlje, vredna slavne preteklosti, še le spisati, da se morajo v ta namen domači in inostranski arhivi natančno preiskavati i porabljevati; ob enem se je ponudil, prevzeti to težko nalogo i napisati povestnico, katera bi vstrezala narodnej časti i znanstvenim terjatvam, če stanovi blagovolijo podpirati to podvzetje.***) Ta spomenica se izroči v pretres najvišjemu deželnemu komorniku grofu Fr. Sternbergu, kateri v svojem poročilu (18. sept. 1828) popolnem odobruje predloge Palackega ter posebno povdarja njegove izvrstne zmožnosti; konečno pristavi, da bi bilo dobro, ako bi se Palackemu podelila stalna služba stanovskega zgodopisca.†) Dasiravno je za to mesto tudi nek moravski učenjak, Jos. Edm. Horký, prosil, ka-

*) Götthe, gesammelte werke, XXX, str. 206.

***) Ves sledeči odstavek natančno izdelan po aktih, katere je objavil Palacký, zur böhm. geschichtschreibung str. 13—144.

****) l. c. 15—21.

†) l. c. 21—25.

terega je priporočal grof Mitrovský, so bili stanovi vendar za bolj sposobnega Palackega ter so 23. aprila 1829 sklenili nastaviti ga kot stanovskega zgodovinarja z letno plačo 1000 forintov i z doklado 200 for. za potrebna popotovanja.

A nepričakovane zapreke so se stavile na Dunaji. Brž ko ne krogom ni bilo všeč, da se na novo i temeljito preiskuje česka povestnica, zatoraj je dvorni kancelar grof Saurau, že 2. julija 1829 stanovom objavil, da on nikakor ne more cesarju v potrdilo priporočati sklepa gledé Palackega. To je tako neprijetno dirnulo česke stanove, da se — kaj redka prikazen v onej dóbi neomejene samovlade — celo ustavljajo dvornej kanceliji i naravnost trdijo, da ministerstvo ni nobena viša vradna stopnja ter da je dolžnost njegova, predlagati stanovske želje deželnemu vladarju. Ali kaj se je dalo doseči? Dasiravno Palacký sam v izvrstnej razpravi, katero je v porabo dal rodoljubnemu grofu Chothecku, ministerijelno določbo pobija *), dasiravno se osobno na Dunaj podá, dasiravno ga podpira državni minister grof Kolovrat: vendar določi cesar Franc I. 18. jun. 1830: „naj se opusti imenovanje Palackega kot deželnega historijografa, vsled primankljeja, katerega ima deželni proračun za l. 1831.“

Ali Palackega velik prijatelj i pokrovitelj, gr. Fr. Sternberg se tudi sedaj ni dal ostrašiti; dokazoval je stanovom, da se jim le brani, stalno nastaviti Palackega, da jim pa nikdo ne more braniti, če za svoj denar, na stanovske stroške pooblasté tega učenjaka, da jim sestavi domačo pevestnico. To je bilo tudi sklenjeno 7. marca 1831 i na ta način se je Palackemu dovolila ista plača letnih 1000 for. za tako dolgo, da bode gotov sè svojim delom. Na Dunaji se ve da, so bili jako nezadovoljni s tem sklepom i karali so grofa Choteka, predsednika stanovskega zbora, da ni bolj ustregel vladnim nameram.

V tem pa je bil Palacký že dejansko dokazal, da se naloga spisati zgodovino česko, ni mogla izročiti sposobnejšemu pisatelju. Po petletnem vestnem pripravljanji i preiskovanji raznih arhivov, knjigaren i drugih zbirk priobčil je l. 1829: „Stari letopisove česti od roku 1378—1527“, namreč zbirko osemnajst kritično vredjenih kronik kot tretji zvezek: „Scriptores rerum bohemicarum“. Še bolj imenitno pa je delo, katero je l. 1830 na svitlo dal pod naslovom: „Würdigung der alten böhmischengeschichtschreiber“. Da bi namreč podpirala kritično preiskovanje domače povestnice, razpisala je „kralj. česka družba nauk“ 25. jun. 1826 po Dobrovskega predlogu primerno darilo za najboljšo razpravo o starejših českih zgodopiscih. Dasiravno preobložen z raznovrstnimi opravki, dal se je Palacký pregovoriti za vedo vnetemu grofu Francu Sternbergu ter se loti tudi tega dela. Tako je l. 1829 družbi „nauk“ izročil temeljito razpravo (z geslom: „Plus ultra“) ki je bila 24. jan. 1830 z darilom odlikovana, dasiravno je bil Pa-

*) l. c. 33—38.

lacký edini konkurent. V tej izvrstnej knjigi razpravlja vse stare česke zgodovinarje (vseh skupaj 21) počenši od praškega Kosme (1045–1125) do Vaclava Hajeka iz Libočan († 1553); povsod podaja čitateljem kratek životopis dotičnega pisatelja, popisuje natančno posamezne rokopise in izdaje, pristavlja marsikaj iz dose-daj še nepoznanih kodeksov ter konečno temeljito presoja zanes-ljivost i znanstveno vrednost. Gledé bistroumnosti i silne učenosti moramo to knjigo primerjati slovečemu delu Wattenbachovemu: „Die deutschen geschichtsquellen im mittelalter“, s katerim se po vsej pravici ponaša nemško zgodovinarstvo, ali česki učenjak pre-kosi nemškega zarad tega, ker je bila Wattenbachu skoraj povsod pot oglašena po slavnej zbirki: „Monumenta germaniae histo-rica, edidit Pertz“, v katerej je velika večina dotičnih kronik kri-tično izdana, v tem ko je moral Palacký ledino orati ter s tru-dom i težavo posamezne rokopise primerjavati i presojati. Ako ne bi ničesar drugega bil izvršil na polji zgodovinske vede, slovelo bi njegovo imé med učenjakiže zaradi te same spomina vredne knjige!

Ukaželjno občinstvo je že prav težko čakalo objavljenja pr-vega zvezka Palackega „povestnice“; ali ogromne težave so za-virale pisatelja! Čehi namreč, dasiravno se ponašajo s tako ime-nitno zgodovino, vendar do XVIII. stoletja nimajo nobenega od-ličnega zgodopisca. Zanesljivih kronik itd. sploh ni bilo mnogo i še to se je deloma pokončevalo v dóbi reakcionarnega nasilstva; listine pa, za kritično povestnico zlasti srednjega veka celo važnejše nego stari navadno slabo podučeni letopisci, bile so raztrešene po premnogih arhivih na Českem i drugod, največ nepoznane i nev-redjene. Tudi diplomatarija, t. j. zbirke zgodovinsko važnih listin, prave podloge za vsako vestno i temeljito domačo povestnico, ni bilo i torej je moral Palacký z neizrečenim trudom povsod tvarino še le nabirati ter pozabljenosti oteti zgodovinske dokumente. Vse česke arhive je obhodil i zlasti v trebonskem našel obil-nega i važnega gradiva, katerega dosihmal še nikdo poznal ni. Že 19. maja pa pride v Mnihovo, ter tam začne preiskovati kraljevi tajni i občni državni arhiv, katerih poslednji ima nad milijono posameznih listin i 16000 folijantov, pisem, i vradnih spisov. Tu študira Palacký s čudovito marljivostjo; od 24. maja do 18. jun. prečita mnogo tisoč pisem, vradnih spisov i listin, ve-čino izpiše ter 68 najbolj važnih od besede do besede prepíše*). Vrnivši se na Česko, naprosi stanove, naj mu dovolijo sestavljanje českega diplomatarija, **) kar se je tudi zgodilo 25. nov. 1831. ***)

Leto 1830. je tudi sicer važno i pomenljivo za Palackega i za česki národ, ker se je takrat zlasti po prizadevanji Palackega

*) Poročilo Palackega: l. c. 49–52.

**) l. c. 53–54.

**) l. c. 57.

pripravljala vstanovitev „Matice česke“. Da bi izdali česki naučni slovník ter ob enem določili znanstveno terminologijo, dogovarjali so se Palacký i njegovi marljivi sodelavci i prijatelji Jože Jungmann, Jan. S. Presl i dr. z blagim, za naroden napredek čez vse vnetim grofom Fr. Sternbergom; po tem uplivnem pokrovitelji so dosegli, da jih je upravni odbor českega muzeja imenoval v poseben „odsek za znanstveno gojenje českega jezika i slovstva“. Misel naučnega slovníka so sicer kmalu opustili, vidi se, da se morajo preje obdelovati posamezne stroke, ali tem živahneje so se poprijeli druge misli: nabirati zaklad za izdavanje dobrih českih knjig. Zato so se v posebnem oklicu, katerega je muzejski odbor odobril, obrnili do českega národa ter osnovali subskripcijo; ker je bil Franc Sternberg žalibog že 8. aprila 1830 umrl, imenoval je muzejski odbor za kuratorja na novo ustanovljenega zavoda kneza Rudolfa Kinského, kateri je sam takoj 1000 for. podaril. Tako je začetkom l. 1831 nastala „Matice česka“, ne kot posebno društvo, kajti to ni bilo mogoče v onej dobi nezaupnosti od zgoraj, natolcevanja od zdolej — temveč le kot blagajnica, kot zaklad namenjen, zlajšati izdavanje českih knjig. Ker se je pa od več strani hujskalo proti temu koristnemu zavodu (posebno je intrigiral muzejski tajnik prof. Millauer) imenovali so ga iz prvega: „Pokladnice českého Museum na oydávání českých knih“ ter so še le pozneje se zopet poprijeli besede: „Matice česka“. Kako lepo je napredovala ta vstanova Palackého, se razvidi najbolj iz tega, da so l. 1839 že 18.918 for. premoženja imeli i do tega časa svojim deležnikom dvoje preimenitnih velikanskih znanstvenih del podarili: Jungmannov kritičen slovar česki i Šafaříkove: „starožitnosti slovanske!“ *)

Od 5. aprila 1832 do 15. maja mudil se je Palacký na Dunaji ter je v c. kr. tajnem dvornem i državnem arhivu i v dvornej biblioteki skrbno nabiral vse, kar je bilo važnega za domačo povestnico. Našel je mnogo zanimivih listin, katerih je 131 prepisal, staro knjigo za formule (Formelbuch **) i jako važno pravoslovno razpravo v českem jeziku iz XIV. stoletja. ***) Od tod se podá na Moravsko, da bi tam s pomočjo učenega Ant. Bočka preiskoval moravske arhive. Še tisto leto izdala je česka družba „nauk“ njegovo razpravo: „Přehled sovčasný nejvyšších důstojníků zem-

*) O naučnem slovníku in ustanovi „česke matice“ glej Palacký *gedenkblätter*. str. 77—93.

**) Knjige za formule (Formelbücher) so izbrani izgledi listin i pisem iz srednjega veka, važne so pravno, pa tudi za politično povestnico, ker so navadno bolj inenitne, prave listine i pisma (mesto izmišljenih) porabljali.

***) Dr. Kuneš Třebavelsky: *Tractatus de devolutionibus rusticorum non recipiendis*, polemičen spis, na katerega se Palacký dostikrat sklicuje.

ských i dvorských“, važen pripomoček za vsestransko spoznavanje česke zgodovine.

Še le l. 1833 začel je izdelavati svoje veliko delo; ali zemljepisno-narovoslovni uvod i prvi zgodovinski početki, zlasti dôba Bojev i Markomanov stali so ga mnogo truda.*) Potem ko je v rokopisu dovršil dôbo predslovansko, napoti se na Slezko ter mnogo tvarine najde v Vratislavi, Oelsu i Gorelcu (Görlitz). Navzlic temu trudapolnemu preiskovanju sestavi še v istem letu s pomočjo stotnika Rittersberga životopis: „Josef Dobrowsky's Leben und gelertes Wirken“, lep spomin na slavnega učenjaka i rodoljuba.

Na ta način je Palacký neumorno delal do l. 1836. Prečital je vso dotično staro i novejšo zgodovinsko literaturo, na novo našel i na dan spravil velikansko tvarino nepoznanega materijala i se prvi pečal z dosihmal povsem zanemarjeno pravno i kulturno povestnico starih Čehov, kar nam tudi spričujejo: „Pomůcky ku poznání staročeského práva i řádu saudního“, objavljeni v muzej-skem časopisu l. 1835. Listin je bil natančno prepisal do l. 1836 ogromno število 2746! Sad tega truda pa je bil prvi zvezek njegov: „Geschichte von Böhmen, grösstenteils nach urkunden und handschriften“, obsegajoča dôbo od prvih zgodovinskih početkov do l. 1197, katerega je iznenadenemu občinstvu izročil meseca avgusta 1836.

Takoj se spravi Palacký na drugi del te preimenitne knjige. A ravno zanimiva dôba od l. 1197—1248, v kateri se po krepkeji vladi Otakarja I. na novo utrdi kraljeva oblast Přemislidov, bila mu je skoro nepoznana, ker noben česki letopisec (izvemši jako površnega i nezanesljivega drugega nadaljevaljca Kozme) teh časov ni popisal i ker se je tudi v raznih arhivih kaj malo dotičnega gradiva našlo. V tej zadregi se domisli Palacký najbogatejšega, nevsahljivega vira zgodovinskega znanja, vatičanskih zbirk i „Index monumentorum regnum Bohemiae spectantium e schedis tabularii Vaticani egestus“, katerega mu preskrbi gr. K. Sternberg, ga v istini prepriča, da se bode v Rimu, duševnem središču srednjega veka, tudi mnogo nepoznanega našlo za česko povestnico. Tjã ga je sililo hrepenenje po vedi, i deželni odbor, družba „nauk“ i deželni muzej, enako vneti za prospeh domače znanosti, so ga podpirali z združenimi močmi. 20. marca 1837 zapusti Prago i 4. aprila srečno dosepe v večno mesto.

Zlasti po prizadevanji uljudnega avstrijskega poslanca grofa Lützova, posreči se Palackemu, dobiti od papeža dovoljenje za tako izdatno porabo vatičanskega arhiva, kakor ga do sedaj, izvemši Pertza, nikdo ni dobil. Predstojnik te zbirke, monsignor Marino Marini, imel je povelje: „ai prestarsi, fin dove i regolamenti dell' archivio il comportano, ai desiderj del rispettabile letterato Boëmo“. A navzlic temu strogemu povelju ni šlo brez

*) Palacký, zur böhm. geschichtschreib., str. 60—62.

posebnega mazila; Palacký ni smel sam prepisavati vseh dotičnih listin, temveč je moral za prepis vsakega eksemplara plačati ogromno svoto 5 skudijev! K sreči je bil prejel tudi od moravskih stanov 300 for., da poišče v Rimu za moravsko povestnico važne spise; le tako je mogel ustreči knjižničarjem i pisarjem.

Sedaj se je razveseljeval navdušen učenjak nad neizmernim bogastvom vatikanskega arhiva i vatikanske biblioteke, dokler se te zbirke sredi junija niso zaprle zaradi bližeče se „malariae“. Kako neumorno je delal od zore do mraka, vidi se iz tega, da je v 9 tednih prečital 45.000 listin, kolikor mogoče jih izpisal (to je bilo zastoj) i čez 400 jih prepisati dal. V arhivu je natančno predelal vse papeževe regeste do l. 1306, v biblioteki pa vsa Bohemica sploh. V istini kaže tudi vsaka stran drugega zvezka njegove povestnice, kako plodunosno v vsakem oziru je bilo Palackeja popotovanje v Rim. *)

S preobilno zalogo se vrne Palacký v svojo domovino. Med potom se muči v Florencu, v Milanu, kjer je v Ambrozijani nekoliko dni delal, i v Benetkah, kjer je našel rokopis neke še nepoznane zgodovine husitske dōbe, katēra pa ne sega čez l. 1422. Dne 25. julija ga nahajamo zopet na Českem v kregu svoje rodbine, kjer se je oddahnil od prestanih težav i velikega truda.

Še tisto leto se podá Palacký v Brn i potem v Draždane, da v saksonskeji stolnici preiskuje državni arhiv, važen za česko povestnico. L. 1838 pa izroči znanstvenemu svetu posebno razpravo: „Literarische Reise nach Italien im Jahre 1837“, strokovnjaško poročilo o vseh tega podvzetja.

Zasluge Palackeja za razvoj zgodovinske vede bile so takrat že tako sijajne, da so jih priznavati morali tudi vladni i dvorni krogi. Kancelar grof Mitrovský, ki se je močno zanimal za moravsko povestnico, nagovarjal je grofa K. Sternberga, naj stanovni českega kraljestva ponové svojo prošnjo gledé stalnega nameščenja Palackeja. To se tudi zgodi i z odlokom 24. novembra 1838 mu podeli cesar Ferdinand naslov českega stanovskega zgodovinarja.

To veselo novico prejel je Palacký v Italiji, kamor se je bil zopet s svojo družino napotil zaradi bolehanja svoje soproge. Pred odhodom oddal je redakciji muzejskega časopisa prijatelju Šafariku. Pač hrani ta časopis mnogo spominkov na požrtvalno i neutrudno delavnost Palackeja, kajti v dōbi svojega vredovanja napisal je sam za nemško i česko glasilo muzeja 38 zgodovinskih i krasoslovnih člankov, izmed katerih naj tukaj le omenjamo za nas Slovence važno razpravo: „Ueber den chronisten Fredegar und seine nachrichten von Samo“. **)

Še je bival Palacký na jugu, ko ga je doletela tožna vest o smrti gr. K. Sternberga. Temu možu i bratu njegovemu Francu

*) O tem popotovanji Palacký, zur böhm. geschichtschreibung, str. 72—83.

**) Jahrbuch des böhm. Museums 1830, 4. heft.

postavil je Palacký vreden spominek v razpravi: „Die grafen Franc und Kaspar Sternberg“ (1843), katerej je l. 1868, pri petdesetletnici českega muzeja še dodal: „Leben des grafen Kaspar Sternberg, von ihm selbst beschrieben, nebst einem akademischen vortrag über des grafen Kaspar und Franz Sternberg leben und wirken für wissenschaft und kunst in Böhmen“.

Ali ne le v učenih spisih: razpravah, tudi dejansko častil je Palacký spomin teh imenitnih, blagih mož najbolj s tem, da je posebno skrbel za povzdigo onega zavoda, kateremu sta bila ranjka vtemeljitelja i prva podpornika. Ko se je česki stanovski zbor razgovarjal o spominku za cesarja Franca I., nasvetoval je Palacký, da se sozida „Francisceum“ ter da se v njem vmestijo vse družbe i zavodi za znanost i umetnost, kar jih je bilo nastalo za Franca I. v prvej vrsti pa muzej. Obširno spomenico je v tej zadevi izročil deželnemu zboru; le-ta se tudi poprime tega predloga, samo da omeji stavbo na muzej i na akademijo krasoumnosti. Ker se pa tudi to ni dalo izvršiti, vsled preprirov med posameznimi osobami, kupil je deželni zbor vsaj muzeju poseben dom (10. apr. 1845), v katerem se branijo bogate njegove zbirke do današnjega dné. *)

Tako je Palacký postal zastopnik i voditelj duševnega delovanja med svojim národom. L. 1839 izvoljen kot tajnik družbe „nauk“ (katerej je bil člen od l. 1830), razdeli to družbo na razrede ter jej vdihne novo življenje; muzej pa, kateremu je postal predsednik l. 1841., skuša spraviti do tega, da bi bil pravi znanstveni obraz domovine, kar posebno povdarja v spisu: „Das vaterländische museum im j. 1842“. Ob enem je bil jako plodovi v slovstvenem oziru; l. 1839 objavi prvi oddelek drugega zvezka svoje povestnice, obsegajoč dóbo od Otakarja I. do smrti zadnjega Přemislida Vaclava III (1197—1306). Temu nasleduje jako važna zbirka starih listin i drugih spominkov v českem jeziku, pod naslovom: „Archiv český, čili staré písemné památky české i moravské. Z archivů domácích i cizích“ (I. IV. del 1840—1846; V. del 1864). Združen s Pavlom Šafarikom pa priobči l. 1840: „die ältesten denkmäler der böhmischen sprache“, v katerem imenitnem delu branita pisatelja najstarejše spominke staročeskega slovstva, „Libušin saud“ i odlomek evangelija Joh., zoper napade že umrlega Dobrowskega, **) določujeta starost litomešiskega vstanovnega pisma ter obširno govorita o glosiranej „mater verborum“, hranjenej v českem muzeji, katero je Kopitar že l. 1837 za ponarejeno proglasil. V kritičnej razpravi „Ueber den Mongoleneinfall vom j. 1241“, objavljenej l. 1842, dokazuje Palacký istinitost one česke zmage pri Olomucu, kojo slavi pesen kraljedvorskega rokopisa, katero bi pa nemška „učenost“ še dandanes kaj rada ovrгла, —

*) Predlog o ustanovi Francisceja, Palacký, gedenkblätter, 112 — 116; o českem muzeji, l. c. 116—127.

**) Älteste denkmäler, posebno važno §§. 23 i 24, str. 167—196.

takoj potem pa objavi učeno razpravo: „Ueber formelbücher zunächst in bezug auf böhmische geschichte“, važen spis i merodajen za vsakega preiskovalca srednjeveške zgodovine, kateri se hoče posluževati formularjev kot zgodovinskih virov.

Vrlo je napredovalo tudi najbolj imenitno delo Palackega, njegova česka povestnica. L. 1842 objavi drugi oddelek drugega zvezka, obsegajočega dōbo od l. 1306 do l. 1378, dogodbe do smrti izvrstnega vladarja Karla IV., katerega brani tudi gledé njegovega ravnanja na Nemškem. Kak vpliv je že takrat slavni učenjak imel tudi v najodličnejših krogih českega plemstva, vidimo iz tega, da je februarja i marca 1843 prvim velikašem (knezu Auerspergu, Colloredu, Lambergu, Lobkovicu, Schwarzenbergu i dr.) na njih prošnjo razlagal razvoj državnopravnih razmer od l. 1627—1792 ter jim razjasnoval delokrog českich stanovskih zborov.*) Tako se jim je bil prikupil, da so ti gospodje, spoznavši važnost ter vpliv domačega zgodopisja, na svoje stroške do l. 1848 mu plačali dva pomočnika za nabiranje i prepisovanje listin ter se potem na vso moč prizadevali, da je deželni odbor mu preskrbel stalnega pomočnika.

Istega leta 1843 potuje neutrudljivi zgodovinar v znanstvenem interesu na Dunaj, potem v Šlezijo, v Lužice i Berolin, povsod preiskovaje državne i privatne arhive, da iz njih posname vse, kar je važno za domačo povestnico.

Takrat je dogotovil rokopis prvega oddelka tretjega zvezka česke zgodovine ter ga v pretres i popravo izročil c. kr. cenzuri na Dunaji, onej oblastnej gosposki, ki je imela takrat skrbno paziti na to, da se duševno ne „okužijo“ avstrijski državljani. Ali žalibog obsega ta oddelek dōbo mnogo razvpitega kralja Vaclava IV. (1378—1419) ter posebno natančno obravnava začetke husitizma i življenje, delovanje i smrt Jana Husa, same dogodbe tedaj, o katerih nepristransko govoriti je bilo takrat dokaj sitno i celo nevarno. Zapreke, katere je cenzura stavila imenitnej knjigi i že slovečemu pisatelju, so tako zanimive, ravnanje teh duševnih evnuhov je tako komično, ob enem pa tako pomenljivo za tedanjo Avstrijo, da hočemo tū nekoliko črtic o tej stvari podati, kakor smo jih dobili v avtentičnih poročilih Palackega samega. Že rokopis, obsegajoč leta 1403—1414 se mu je vrnil z mnogimi dostavki i popravki; tako na pr. mu je pregledalec v Husovo karakteristiko vrnil besede: „Hartnäckigkeit, unbiegsamer eigensinn und recht-haberei“, katere še dandanes čitamo v nemškeji izdaji, dasiravno se kar nič ne strinjajo z drugim tekstom.**) Še mnogo huje se je pa ravnalo z dōbo od l. 1414—1419, kjer je bil zlasti popis Husove

*) Primerjaj Palacký: gedenkblätter, str. 135., zur böhm. Geschichtschreibung str. 92.

***) Primerjaj Palacký: gesch. Böhmen's III. 1. str. 215 i Palacký zur böhm. geschichtschreibung, str. 94—96.

pravde nestrpljivim cenzorjem pravi trn v peti. Dotični presojevalec je ministerstvu kar naravnost nasvetoval, naj se Palackega knjiga popolnem zatrè i uniči, kar se je pa vendar celó staremu Metternichu pretirano zdelo. Tedaj ukaže ta vsegamogočni minister, naj se Palackemu ne brani, objavljati fakta, naj se mu pa izbrišejo „alle missliebigen raisonnements.“

Odlok c. kr. cenzure, ki je z rokopisom vred koncem septembra 1844 Palackemu došel, bil je tedaj poln graje, sumničenja i popravkov; takoj v začetku pa se je naglašalo, da mora husitska dóba povsem tako pisana biti, da ne moti sodbe katoliških čitateljev z verskega stališča. To je bilo preveč Palackemu! Po onej nepristranosti, katera je najlepši kinč pravega zgodopisca ob enem pa kaj redka lastnost, ozira se Palacký, dasi protestant po rodu i po mišljenji, vendar povsod tudi na občinstvo ter se skrbno izogiblje vsake malenkosti, ki bi utegnila žaliti nasprotno versko prepričanje. Cenzuri pa, zahtevajočej, naj a priori Husa obsodi, naj s strankarskega stališča piše, odrezal se je možko, da tega nikdar ne bode storil, da raje opusti vse delo ter neha pečati se s povestnico! *) Nekoliko izrazov spremeniti je bil pripravljen, ostalo pa je pustil i v račavši rokopis prosil, naj se presojevanje izroči drugemu cenzorju, takemu, pravi, „ki bode nekoliko krščanske ljubezni imel ter se mu verska potrpnost ne bode zdela pregreha i hudodelstvo.“ Vsa stvar se je sicer potem še dovolj srečno razmotavala i knjiga se je tiskala že l. 1845., samo, da so Palackega, ko se je bil iz Italije v Prago vrnil, na policijo pozvali ter ga tam po ministerijelnem ukazu ostro grajali zaradi „nespodobnega i strastnega“ odgovora!

Bolehnost vsled pretirane marljivosti prisili v tem Palackega, da se odpové tajništvu družbe „nauk“. Ker mu je tudi supruga bolehal, poda se že koncem l. 1844. v tretjič v Italijo, da bi tam, prezimovaje v Nizzi, zopet okreval. Vrnivši se potem skozi južno Francijo prinese seboj znamenit národen zaklad, namreč rokopis prvega dela svoje česke povestnice v domačem jeziku. Več o tej važnej reči bomo povedali kasneje.

L. 1846 (4—6. maja) skazali so česki stanovi slavnemu rojaku svoje neomejeno zaupanje i svojo odkritosrčno hvaležnost načinom, ki v istej meri časti odlikovanega i odlikovalce. Palacký je namreč 300 for. podpore prosil za popotovanje na Nemško (v Bamberg) i Ogersko, kjer je hotel znanstveno preiskovati razne zbirke i arhive. Ali deželni odbor ne izpolni samo te pohlevne prošnje, temveč povikša (po predlogu gr. Mir. Deyma) svoto od 300 for. na 500 for., ter pooblasti Palackega, naj na deželne stroške kupi jako dragoceno a njemu potrebno delo: Mansi, zgodovina cerkvenih zborov (za 200—300 tolarjev), vrh tega pa še njegovej letnej plači 1000 for. pridene letnih 600 for., da si lahko pridobi

*) Zur böhm. geschichtschreibung, str. 94—107.

sposobnega sodelovalca i pomočnika. *) V istini je česko plemstvo s tem sklepom pokazalo, da mu je mar za napredek národa i za čast domovine; ni čuda tedaj, da je Palacký, prepričan o domoljubnosti domačih velikašev, kasneje v svojem političnem delovanji vedno priporočal slogo med ljudstvom i staroslavniimi plemenitimi rodbinami!

A ravno takrat potreboval je zgodovinar Palacký take podpore i takega spodbujanja, kajti lotil se je tako pustega, sitnega, težavnega dela, kakor še nikdar ne. Začel je namreč obdelovati husitske čase (1419—1434), najznamenitejšo dōbo česke povestnice. Ravno ti neizmerno krvavi boji pa, v katerih se je národ razcepil v mnoge stranke, ki so druga drugej ljuto nasprotovale, i potem tridesetletna vojska, so popolnem predrugačile krajevne, deželne i národne razmere. Ako je na pr. kraljestvo česko takrat imelo poleg mnogih obljudenih mest blizo 400 velikih gradov (hrady) i 2000 drugih vtrjenih graščin ali tvrđjav (tvrz) jako pomembnih za razvoj zgodovinskih dogodeb, bili so ti kraji največ tako razdejeni i pokončani v husitskih časih i kasneje v tridesetletnej vojski, da dandanes od teh mogočnih stavb večkrat niti sledu ni. Vsled tridesetletne vojske pa so se tudi predrugačile mere gledé prebivalstva; v dosihmal skoraj izključljivo slovensko deželo naselilo se je mnogo Nemcev, tako, da se je v mnogih krajih Slovanstvo moralo umikati ptujemu vsiljencu i da je čestokrat ob enem slovansko krajevno imé se prekrstilo v nemško. Vesten zgodovinar moral je tedaj natančno študirati domačo topografijo, prepričati se o legi starih krajev, primerjavati stara imena z onimi, ki se rabijo dandanes, pozvedovati skoraj za vsako vas, za vsak gradič i za vsako bolj važno rodovino, že zaradi tega, da zamore razumeti stare listine i letopisce. „Kaj koristijo listine, — pravi Palacký sam o tej stvari — ako jih umeti ne moremo?“ (**)

Torej je ta neumorni delavec cela tri leta (1845—1848) premetaval stanovske kvaterne, s peresom v roki preiskoval zemske deske (landtafel) fevdne deske (lehentafel) i kapiteljski arhiv, zanesljive zgodovinske date nabral za več nego 1000 rodbin i 15000 krajev ter kot plod tega velikanskega študovanja l. 1848 objavil razpravo: „Popis království českého,“ v katerem nahajamo stara izvirna skoraj pozabljena imena vseh gradov, mest, vasi itd. česke zemlje. Ni ga rodil národ sina, da bi natančneje poznal svoje očetnjave!

Smemo se li čuditi, da je ravno vstanovljena dunajska akademija znanosti že 14. maja 1847, takoj pri prvem imenovanji,

*) L. c. stran 107—112.

**) Glej Palacký, l. c. 112—121; primerjaj tudi dotične oddelke njegove česke povestnice. — Tako silno težavno je, napisati dobro domačo zgodovino; žalibog se na Kranjskem tega še ne zavedamo, kakor jasno pričuje prehvaljeno, a vendar v premnogih ozirih zelo pomembno Dimčevo delo.

tako zaslužnega učenjaka, tako odličnega zastopnika avstrijskega cesarstva na znanstvenem polju, imenovala rednim članom?

Od leta 1848. do 1860.

Tako smo dospeli do usodepolnega leta 1848., v katerem so se po vsej Evropi z elementarno silo vzdignili národi, da bi razrušili staro sistemo i ustanovili nove državne oblike na podlagi vsestranske svobode. V istini pomenljiva, zgodovinsko važna dōba, velik obrat v povestnici našega veka: ali vendar mnogo cvetja — i le malo, malo sadu! Povsod navdušenost, gorečnost za lepe, dasiravno največ nerazumljene ideje, ob enem pa slepa domišljija, strast i naivna nevednost! Posebno jasno se to vidi v Avstriji; ko je februarija meseca v Parizu počila ona glasovita vstaja, ko je prebivalstvo spodilo kramarsko dinastijo orleansko, ko se je to g-banje poprijelo tudi Nemčije i Italije, začela se je tudi v Avstriji majati oblast premogočnega ministra Metternicha i v enem dnevu, 13. marca, se zgrudi sistema absolutistična, skozi i skozi gnila i strohnela, brez boja, brez upora. Uničeno je mahoma, kar je dosihmal kakor mōra tlačilo vse rodove; v prah i pepel je dejano v enem trenotku, kar je bilo zidano v teku dolgih stoletij i prosti svojih spon radujejo se na razvalinah absolutizma avstrijski národi vseh onih dragocenih pravic, s katerimi jih je revolucija tako potratno obdarovala. Brez truda so pridobili svobodo tiska i zborovanja, ravnopravnost versko i národno parlamentarno zastopstvo, odgovorno vlado i — národno stražo, i veselo so zrlí v mnogo obetajočo prihodnost. Ali — kratke sanje! Samega sebe vladati je težko posameznemu človeku, mnogo težje celemu národu. Avstrijski národi pa so bili zanemarjeni i zaostali, nezreli i vsled dolgega pritiskovanja popačeni; kmalu jih ne vodi več razum, temveč ohola fraza i slepa strast. Vsak začenja delati na svojo roko; Italijan se hoče združiti s svojimi sorodniki, Madjar si zida posebno državo ter tlači svoje sosede, Nemeec pa, dosedaj najmanj marljiv i politično zrel, pazno posluša glasove sirenske, razlegajoče se iz nemškega Frankobroda, kjer so se ravno pričenjale znane parlamentarne komedije. Tedaj je tudi Slovan prisiljen, da brani z vsemi silami, z vsemi postavnimi sredstvi svoje prirodno pravo i svoj národen obstanek. Ni čuda zatorej, da je takoj po razpadu stare državne oblike pogin pretíl tudi avstrijskeje staroslavnej državi samej!

V tem burnem položaji zapusti tudi Palacký mirno sobico učenjaško ter stopi na politično polje, da postane političen voditelj onemu národu, katerega je dosedaj vodil v slovstvenem oziru. Republikanskih prenapetosti se pri treznih Čehih ni bilo bati, pač pa so grozile nakane nemške i madjarske, nevarne ob enem našemu cesarstvu i slovanskemu življu. Tedaj je moral Palacký pred vsem razlagati svojim rojakom bitstvo novih naprav ter jih seznaniti s pomenom „konštitucije“. Ko je bila le-ta tudi v Pragi proglašena

15. marca, objavi 19. marca v „Pražkyih novinah“ poseben članek: „Co jest konštituce?“*) Braniti národno ravnopravnost i slogo, sklical je potem s K. Eg. Ebertom, znanim nemškim pesnikom, 18. marca shod veljavnih českih i nemških pisateljev i že 21. marca so sklenili pod Šafaříkovim predsedništvom, da bodejo z vsemi silami delali za slogo med Čehi i Nemci na podlagi popolne ravnopravnosti ter branili zvezo česke krone s konštitucionelno avstrijsko državo. Okolo 60 nemških i českih literatov podpisalo je potem dotično od Palackeega sostavljeno izjavo; med njimi nahajamo tudi — tempora mutantur! — znanega Ignaca Kurando!**)

Da je bil Palacký že takrat v istini voditelj svojega národa i da so ga kot takega tudi priznavali inostranci, to se je kmalu videlo iz važnega poziva, kateri mu je došel 10. aprila iz Frankobroda. Národni princip namreč, vpeljan ravno l. 1848, oživil je tudi národ nemški ter v njem izbudil željo, v eno celoto, v eno mogočno krepko državo zediniti raztrgano i razkosano Nemčijo. Znano je, na kak način je triidvajset let pozneje, po grozovitih bojih l. 1866 i 1870 Bismark, „der mann von blut und eisen“, Nemcem to željo izpolnil ter jim državo osnoval, katera vsaj gledé brezobzirnosti i nasilnosti živo spominja na kruto srednjeveško nemško cesarstvo; takrat pa, l. 1848, domišljevali so si nepraktični nemški učenjaki i pisatelji, da bi se to dalo doseči mirnim parlamentarnim potom. V svojej sanjariji so hoteli v Frankobrod sklicati nemški državni zbor, ter mu izročiti tako oblast, da bi se mu morali vklanjati vsi članovi dosedanje „nemške zaveze“ (tedaj tudi Avstrija), i bi gospodoval razprostornim deželam od Belta do jadranskega morja, od francoske do ruske i turške meje!

V ta namen se je že meseca marca 1848 v imenitnem Frankobrodu sešel tako zvani „vorparlament“, ter je izvolil poseben odbor petdesetih članov, z nalogom, naj takoj vse pripravi, da se kakor hitro mogoče skliče pravi nemški državni zbor. Ta odsek 50ih, katerega Laube imenuje „den generalstab des deutschen vorparlaments“, pozval je tedaj tudi Palackeega, naj pride v Frankobrod, da se jim pridruži kot zastopnik českega kraljestva. Pismo, v katerem Palacký odgovarja — krepko kot Slovan odgovarja tej nemškej gospodi — je njegov prvi važni politični čin ter je tem bolj zanimivo, ker je imelo posebnih nasledkov i ker nam razjasnuje tedanje politično mišljenje tega izrednega moža. Treba tedaj, da se nekoliko ozremo na ta imenitni zgodovinski spis.

V uvodu zahvaljuje se pisatelj za dokaz nenavadnega zaupanja, s katerim so ga počastili najodličnejši prvaki vse Nemčije; potem pa pové naravnost, da vabila v tako zbornico nikdar ne bode sprejel i sicer iz trojnega uzroka ne. Prvič za to ne, ker je Slovan („Slovan sem českoga rodú ter sem se z vsem, kar

*) Natisneno tudi Palacký, Radhost, III. str. 3—6.

**) Palacký, gedenkbätter str. 145; Radhost III. 7—9, 276—278.

imam i znam, ves i za vselej posvetil svojemu národu“), verni sin českega naroda, kateri nikdar ni bil zvezan i združen z nemškim národom, kajti zveza ni obstajala „od ljudstva do ljudstva, temveč le od vladarja do vladarja“. Nemci tedaj nimajo nikake pravice, sebi i Nemčiji prištevati českega národa.

Drugi nagib, da se Palacký ne vdeleži frankobrodskega posvetovanja, je njegovo avstrijsko rodoljubje. Nemci poskušavajo — pravi — oslabiti i uničiti avstrijsko državo s tem, da jo hočejo storiti odvisno od Frankobroda, da jej branijo imeti neodvisno vojsko itd., on pa se drži te staroslavne države, ne le v interesu českega národa, temveč na korist vse Evrope, da, celo v interesu omike i človečanstva sploh. Ako bode ta država pravična proti svojim národom, zlasti slovanskim, potem bode mogočen jez zoper rusko vesoljno monarhijo, katero Palacký, dasiravno Slovan za dušo i telom, takrat še imenuje veliko i nepregledno zlo. Tako ga navdušuje rodoljubje avstrijsko, da spremenivši znani izrek Voltaire-jev, vsklikne: „V istini, ako avstrijske države ne bi bilo že iz davnega, truditi bi se morali na vso moč, da se ustvari v evropejskem interesu, v interesu človečnosti“.*)

Takrat je bil blagi mož prepričan, da bode národna ravnopravnost postala podlaga i temelj novorojenej ustavnej Avstriji. Ko je pa videl, da se njegova nádeja ni vresničila i da hočete nemško-liberalna i madjarska stranka gospodovati nad vse druge národe avstrijske, je zgoraj navedeni izrek preklical ter pred vsem svetom izjavil: „Bil je (ta izrek o Avstriji) od moje strani velika politična zmota, največja, katero sem kedaj storil, kar se jih vem spominjati; računil sem s faktorji, ki se potem kot taki niso skazali“.**)

Ali iz tretjega uzroka odpovedal se je Palacký frankobrodskemu zboru, ker je bilo njemu, vestnemu zgodovinskemu opazovalcu državnih prememb, takoj jasno, da vse nemške sanjarije o preustroji nemške države v svobodnem smislu ne bodejo imele nikakoršnega uspeha. I v istini ni minulo leto i pokazalo se je, da je bila njegova sodba po vsem opravičena i temeljita.

Odpoved Palackeega, tiskana v tisočerihih eksemplarihi, izbudila je kmalu občno pozornost, ne toliko v Pragi i med Čehi kot na Dunaji i na Nemškem sploh. Kakor navadno v enakih slučajih, se Nemci niso ozirali na dokaze njegove, temveč odgovarjali so v svojih listih s surovimi psovkami.***) Vendar pa je to

*) Palacký, gedenblätter, str. 152. Pismo l. c. st. 140—155; primerjaj tuđ Radhost III. str. 278.

***) Palacký, gedenblätter (schlusswort zum j. 1874) str. 295.

***) Še l. 1849 bilo je čitati v „Augsburger allg. Zeitung“, da nemški národ v svojej celoti nikogar bolj na sovraži nego natražnjaka „Blittersdorfa i Palackeega“!! I še dandanes mu očitajo, da je on

pismo zopet oživiljalo avstrijsko zavest, na Českem i v drugih kronovinah, odpiralo je oči slepemu ministerstvu ter je omahljivega Pillersdorfa vsaj toliko ohrabilo, da je objavil 21. aprila, da se bode ministerstvo le toliko držalo frankobrodskih sklepov, kolikor bode to Avstriji po volji.

Ko je bil 1. maja 1848 v prvič slovanski shod v Prago s klican, se ga Palacký ni vdeležil, dasiravno so bili njegovo podpisali imé. Pač pa je pridno zahajal v „narodni odbor“, kjer so se posvetovali zastopniki Čehov i Nemcev pod predsedništvom deželnega predstojnika grofa Rudolfa Stadionu. „Manifest českého národního výboru o spojení zemi Moravské a Slezské s korunau Českau“ je on sestavil; že v tej izjavi naglaša potrebo federalistične vstave ter se tudi nekoliko ozira na način, po katerem bi se dala dejansko vpeljati i vresničiti.*)

Dné 8. maja iznenadi Palackegega vest, da je od ministra Pillersdorfa telegrafično na Dunaj poklican. Takoj se napoti, pride 9. maja v glavno mesto i se poda brez odlašanja k ministru. Pillersdorf ga sprejme prijazno, kakor po navadi, ter izroči osupnenemu cesarski lastnoročni biljet, po katerem je na predlog ministerstva imenovan za ministra nauka. Kakor Palacký sam pripoveduje, bila je njegova prva misel, da tega posla prevzeti ne more; ker mu je pa Pillersdorf vedno prigovarjal, kar je povdarjal, da namerava vlada s tem imenovanjem pokazati, da tudi ona priznava prava Čehov i Slovanov sploh, izprosi si Palacký premisleka črez noč. Drugi dan se vrne s pismeno izjavo, v katerej pravi, da ne more sprejeti ministerstva, dokler niso rešene razmere avstrijske države do nemškega zbora v Frankobrodu. Ali na svoje veliko začudenje zapazi, da je bil Pillersdorf kar vesel tega odgovora. Slaboten mož se je bil namreč dal prestrašiti dunajskim i madjar, kim rovarjem, kateri so na Dunaji hoteli osnovati ustajo. Zdaj so sčevali nevedne, Čehom od nekdanj sovražne Dunajčane, da jih vlada misli poslovaniti; punt je bil že pripravljen i nek dunajski mesar najet, da bi bil umoril Palackegega. K vsej sreči pa je česki voditelj sprevidel, da v nezmožnem, od ljudske druhali odvisnem Pillersdorfovem ministerstvu ni mesta za razumnega i doslednega rodoljuba i tako se je takoj po svojej odpovedi vrnil na Česko. Nekoliko dni potem pa je počila znana vstaja (15. maja), katera je dobrodušnega cesarja Ferdinanda primorala, zapustiti razburjeno stolnico ter zavetja iskati v goratih Tirolah v mirnem i vdanem Insprucku.**)

Ker je bilo povsem jasno, da je dunajska vlada popolnem odvisna od akademične legije, od demokratičnih društev i od

hotel ločiti Avstrijo od Nemčije, dasiravno je oni Bismark, katerega naši sosedje sedaj kot boga časté, l. 1866 na ves drug način Avstrijancem pokazal, da se nimajo brigati za Nemčijo i njene zadeve!

*) Pal. gedenkblätter, str. 156—163, Radhost III. 18—25.

**) Radhost, III. 278—279.

ljudske druhal, sklical je novi deželni predsednik grof Leo Thun v porazumljenju z vojaškim poveljnikom knezom Windischgrätzom, za Česko posebno začasno vlado, kateroj je bil tudi Palacký ud (30. maja): Grof Albert Nostic i dr. Rieger podala sta v imenu te provizorične vlade v Insbruck prosit cesarja Ferdinanda, da bi priznal ter osobno odprl česki deželni zbor, kateri je bil na 7. dan meseca v Prago sklican. Predno pa sta se vrnila poslanca s poročilom, da cesar ni odobril Thunovega ravnanja, je Palacký že spoznal, da začasna vlada nima dovolj oblasti, vspešno se upirati množičnemu se neredu.

Izdatno se je udeležil znanega slovanskega shoda, katerega je bil 2. junija kot predsednik s krepkim govorom otvoril. *) Navzočih je bilo 341 zastopnikov raznih slovanskih plemen: 42 Jugoslovanov, 62 Poljakov i Rusinov i 237 českich Slovanov, zbranih v ta namen, da se posvetujejo o načinu, kako bi se dejansko dala vpeljati Slovanom tako potrebna ravnopravnost. Tudi poziv tega prvega slovanskega shoda, edini rezultat njegov, je iz Palackevega peresa. **)

Obče znano je, da se je ta shod nagloma razšel, ko v Pragi brez pravega uzroka počí neka prenagljena i bedasta vstaja. Nemirnega življa bilo je tudi v českem glavnem mestu mnogo i zlasti vročokrvno študentovsko mladež vabil je izgled dunajskih dijakov; vrh tega pa so nemški prebivalci na vso moč se protivili slovanskej večini ter so neprenehoma vojaške poveljnike hujskali zoper Čehe. Razburjenost je vedno hujša postajala; začasna vlada ni imela dovolj oblasti i vpliva pomiriti razdražene duhove, zlasti ker so ptuji rovarji, nemški i madjarski vedno na tihem šuntali i ščuvali z namenom kompromitirati česki národ pred vladnim svetom. — Tako so nastale one žalostne dogodbe na binkoštné praznike od 12. do 16. junija. Praški študentje zahtevajo od kneza Windischgrätzta eno baterijo topov i 60.000 patrón terga obsipajo s psovkami, ko jim želje ne izpolni: takoj drug dan pa zadene smrtua krogla Windischgrätzovo soprugo, ne da bi se bilo znalo, od kod je prišla. Zastonj se trudijo i posredujejo Palacký, vitez Neuberk i drugi, zapeljano od tujih agentov podšuntano i podkupljeno ljudstvo ne odneha, dokler Windischgrätz z vojaško silo ne zaduši bedastega upora. Mnogo Čehov, krivih i nedolžnih, bilo je potem kaznovanih po strogem vojaškem zakonu, utaknjenih v temnice itd. ali pravega izvora teh žalostnih homatij še dandanes ne znamo i bržkone je Palacký pravo zadel, ako tudi to národno nesrečo pripisuje zagrizenemu sovražniku vsega Slovanstva, Madjarom namreč. ***) Národna nesreča pa je to bila ne le za Čehe,

*) Radhost III. 31.

**) l. c. III.

***) Glej Palacký, Radhost str. 281—287, o preškej vstaji, o „daleč segajočej slovanskej zaroti“, zlasti pa o izpovedbi ogerskega emisarja Marcela Turanskega.

temveč za vse avstrijske Slované, kajti vsled tega upora se že razpisani deželni zbor česki ni sošel i zamudila se je najugodnejša prilika na federalistični podlagi ustanoviti avstrijsko državo. Palacký pravi naravnost: „Newim od žadne uđalosti za naši paměti, kterážby měla byla následky osudnějši a škodnějši pro národ, nežli tato „bauře o swatodušních swátech“!“

Kmalu potem se umakne slabotno ministerstvo Pillersdorfovo novemu Wessenberg-Doblhoffovemu i volitve se razpišejo za dunajski vstavodajni zbor, kateri se je imel pričeti 10. julija. Palacký, izvoljen na šestih mestih, se odloči zastopati praško Novomesto v državnem zboru. Dasiravno se ni mnogo vdeležil debat, bilo je delovanje njegovo vendar posebno imenitno. On je bil središče i vodja zborove desnice, braneče jednoto države na temelji vsestranske ravnopravnosti; okoli njega so se zbirali trezni elementi, posebno slovanski zastopniki ne le iz Českega, temveč tudi iz drugih dežel.

Doleti ga najtežja i najnehvaležnejša naloga; 1. avg. namreč ga izvolijo v odsek 30 članov, kateri je imel izdelati načrt nove vstave, stvar tem bolj težavno, ker je Avstrija, sestavljena iz raznih v vsakem oziru različnih narodov pravi „unicum“, kateri zahteva prav posebne oblike za svoj državni razvitek.

Ta odbor sestavi dve „subkomisiji“, vsako 5 udov, od katerih je ena prevzela določbo državljskih „zakladnih“ (temeljnih) pravic, ena pa se je lotila „ustroja države“. V to prevažno komisijo se izvolijo Palacký (za Česko), dr. Kajetan Mayer (za Moravsko), dr. Smolka (za Galicijo), dr. Goldmark (za notranjo-avstrijske kronovine) i dr. Gobbi (za južne pokrajine). Vsak od njih bi bil moral izdelati poseben načrt, ali ker eni niso imeli časa, eni pa nobenih zmožnosti i nobene resne volje lotiti se tako velikanskega i težavnega dela, navalili so vse Palackemu i ta izredni mož se je sedaj zakopal v politične študije z isto neumorno marljivostjo, katera ga je odlikovala zgodovinarja i učenjaka. Takoj mu je bilo jasno, da bode le ona vstava zadostovala raznonárodnej Avstriji, katera v enakej meri združuje potrebno centralizacijo i deželno saumoupravo. Že septembra meseca l. 1848 dovršil je neki načrt, katerega je pa potem precej popravil i spremenil. Priporočamo ta načrt*) v resni prevdarek vsem onim, kateri z dunajsko-židovskim časnikarstvom vred vedno po svetu trobijo staro laž, da je federalizem enako škodljiv državnej oblasti i državljskeje svobodi!

Ali od dne do dne je bil splošni položaj neugodnejši i nevarnejši! Vladen vpliv če dalje bolj peša i gine; na Dunaji gospodarijo študentje i delavci, centralni odbor demokratičnih društev i poseben odsek za javno varnost sestavljen iz dijakov, mestnih zastopnikov. i nacijonalgardistov. Povsod se gibajo madjarski i

*) Objavljen Palacký gedenblätter, str. 169—176.

nemški agenti; nemški i židovski demagogi (á la Schütte, Ronge Awrum, Cheizes i dr.) dražijo ljudstvo, besni časopisi (n. pr. „der Radicale“) ga šuntajo i hujskajo i vse to se vedno silnejše zadira v vlado i v zmerne, vlado braneče poslance. Takrat je tudi Palacký ministerstvo podpiral; ko se mu je 2. sept. v drugič ponujalo ministerstvo nauka, se mu je odpovedal, da ne bi oslabil vladne stranke v zboru, ker bi bilo gotovo mnogo Nemcev, razžaljenih po njegovem vzvišenji, iz vladnega tabora prestopilo k nasprotnj opozicijsalnej stranki. Še le potem, ko je ministerstvo z imenovanjem grofa Lamberga za komisarja na Ogerskem začelo rušiti načelo ravnopravnosti, naznanja Palacký, spremljan od gg. Riegerja i Trojana ministru Bachu v imenu svojih političnih prijateljev, da bodo Slovani odslej svojo pot hodili ne oziraje se na vlado. *)

I ravno takrat je ministerstvo silno potrebovalo slovanske podpore! Toliko je bilo netila nabranega na Ogerskem i na Dunaji, da je majhna iskrica lahko razplamenila vso državo; tako so bili razburjeni i razdraženi duhovi, da se je bilo bati krvavega sprijema pri vsakej priliki! Z grozovitim umorom grofa Lamberga v Pešti (27. sept. 1848) pričela se je žaloigra; viharno so se vzdignili Madjari, i ž njimi vred se je spuntalo nevedno i popačeno prebivalstvo dunajsko. Kar se je na Dunaji godilo v onih usodnih dnevih meseca oktobra (6. do 31. okt.), to se ne dá primerjati velikim angležkim i francoskim prekucijam, to je kot neizbrisljiva sramota zaznamovano v zgodovini, kajti tu ni vstajal národ v svetej navdušenosti, da bi branil prirojene svoje pravice, da bi otrešel robstvo ter si priboril zlato svobodo, tu ni šlo za idealna blaga, draga vsakemu značajnemu poštenemu človeku, ne! v svojej gnjusnej nagoti prikazala se je spridenost druhal, katera slepa i neumna, nesramna i sebična divjá i razdira besnej živali enaka, od katere se ne razločuje po nobenem plemenitejšem čutu.

Kaki elementi so osnovali dunajsko vstajo, videlo se je že 6. oktobra, ko je na grozoviti način bil usmrten vojni minister grof Latour. Tudi Palackemu i več drugim slovanskim poslancem so bili dunajski „svobodnjaki“ enako smrt namenili ali po naključbi je bil Palacký za nekoliko dni odpotoval k svojej družini i tako je srečno ušel pretečej smrtnej nevarnosti.

Zmešnjava bila je velikanska! Dvor je pobegnul iz Schönbrunna, ministri i vojaki so se umaknili iz uporne stolnice i tudi Palacký je zapustil z drugimi slovanskimi zastopniki razburjeno mesto, v kojem ni bilo več mogoče, neodvisno i svobodno posvetovati se o državnem blagru. Ostala manjšina zborovala je sicer še na Dunaji ter se je smešila s tem, da je hotela prisiliti večino, naj se vrne v glavno mesto, katero sta že oblegovala poveljnika Windischgrätz i Jelačić. A česki poslanci so odločno protestovali zoper ustav-

*) Radhost III.

nost tega zbora i so v znamenitej spomenici*), katero je bil Palacký sestavil, oziraje se na strahovalstvo dunajske svojati odločno od ministerstva zahtevali, naj se državni zbor nadaljuje v moravskem mesticu Kroměřížu. Spomenico sta dvoru izročila Palacký i konservativec Helfert. Tako se je 22. novembra državni zbor sešel v Kroměříži; že 21. nov. nastopi novo ministerstvo Schwarzenbergovo i 2. decembra se vladi odpove dobrotljivi, pa bolehní cesar Ferdinand i avstrijski národi so se klanjali novemu vladarju, osemnajstletnemu cesarju Francu Jožefu!

V Kroměřížu se je Palcký največ pečal z načrtom nove vstave i z debatami o njej v dotičnem odboru. Po njegovem načrtu bi se vsa država razdeliti morala na osem po národnosti ločenih skupin: v nemško Avstrijo, česko, poljsko, ilirsko (kranjsko, Primorsko, slovenski deli koroškega i Štajarskega), italijansko, jugoslovansko, madjarsko i rumunsko Avstrijo. Vsaka skupina ima po tem načrtu posebnega deželnega ministra, ter si po svojem deželnem zboru sama zakone daje v vseh zadevah, katere niso izrekoma pridržane državnemu zboru. Nauk i bogačastje n. pr. je po mislih Palackeга deželna, a ne državna zadeva.

A Palacký v napačno**) sestavljenem odboru trideseterih ne more prodreti s svojimi nazori; tako dolgo preobračajo njegov načrt i ga premenjavajo v centralističnem smislu, da ga Palacký kot svojega več ne priznava ter iz odbora stopi, namenjen, brani prvotni načrt v polnem zboru. Dne 17. marca 1849 se je imela pričeti obravnava o tem važnem predmetu, ali Kroměřížkemu zboru so bili dnevi že šteti i 7. marca osupnila je tužna vest avstrijske národe, da je zbor na nagloma razpuščen i nova vstava oktroirana.

Gotovo je, da so vojaški krogi, združeni z plemstvom i z duhovščino, že dolgo vse svoje sile naperjali, da bi se bil razpodel jim neljubi — vstavodajni državni zbor. Gotovo je pa tudi, da je neka interpelacija, vsled nemških razmer po Palackem stavljena 23. febr. 1849, posebno pospeševala ta odvažni razpust avstrijske konštituante.***)

S to vstavo, v centralističnem smislu izdelano ter po ministru Fel. Schwarzenbergu vsiljeno, pričinja se ona žalostna reakcija, ki je državo tlačila do l. 1860. Sili so se umaknili tudi česki poslanci, ali v obširnej spomenici, spisanej od Palackeга, opravičevali so svoje ravnanje pred svojimi volilci.****) Naj bi to izjavo, odlično po možatosti i pravej svobodomiselnosti, pazljivo prečitali tudi oni, ki v svojej nevednosti Palackeга psujejo natra-

*) Palacký, gedenkbl. 176—180.

**) Radhost III.

***) gedenkblätter 184—189, Radhost III. 38—42.

****) gedenkblätter 189—205, Radhost III. 43—58.

žnjaka i mračnjaka, ker se ni navduševal za dunajsko anarhijo, temveč hotel stanovitno svobodo pridobiti vsem avstrijskim plemenom!

Vedno rastoča sila reakcije odvrčal je tudi Palackega od politične delavnosti; ko je bila Praga maja meseca v obsedni stan dejana, vrne se on k svojim zgodovinskim študijam, da bi v preiskovanji sijajne preteklosti zabil odurno i britko sedanost. Le enkrat se še oglasi; ko so namreč njegovi politični prijatelji ustanovili političen časopis v nemškem jeziku „Union“, napisal je zanj imeniten članek: „Union, nicht centralisation noch foederation“, v katerem dokazuje škodljivost i krivičnost centralistične sisteme ter brani z merni federalizem. Posebno povdarja važnost narodne ideje ter o njej pravi: „Was man immer für mittel und mittelchen dagegen fort anbrauchen mag, sie werden alle mer oder weniger dem blasen gegen den wind ähnlich sehen, das dessen strömung und richtung weder aufzuhalten noch zu ändern vermag.“*)

Ali na čelu tega novinarskega podvzetja stal je dr. Pinkas (i njegov zet dr. Ant. Springer, dandanes slaven mož na Nemškem i zaničevan odpadnik med svojim narodom) i ta mož, vtopljen v neke liberalne, pa za naše posebne razmere neprimerne nazore, se je branil sprejeti članek, s katerim se ni popolnoma strinjal. Palacký ga tedaj nekoliko predela, razširi i poostri, ter ga, naprošen po najodličnejšem českem novinarji Karolu Havličku, 21. dec. 1849 v „národních novinách“ objavi pod naslovom: „O centralizaci a národní rovnoprávnosti v Rakausku.“**) Članek je prouzročil nenavadno senzacijo; — „Národní Noviny“ so bile zaradi njega popolnem prepovedane, dr. Aleks. Helfert, takrat državni podtajnik, napisal je proti njemu posebno brošuro i malo da niso Palackega izročili vojnemu sodu na Hradčanih. Ker je to nasprotovanje i preganjanje mnogo škodovalo njegovej nevarno bolnej soprugi, obljubi jej Palacký, da se ne bo več vtikal v politiko. A reakcija se ni dela potolažiti! Še je bil zaslužni mož l. 1850 izvoljen v mestni zbor ter je postal tudi predsednik odbora za stavbo „národnega gledališča.“ Pa vedno bolj so se zadirali v njega, zlasti od kar se je v mestnej seji 20. marca 1851 upiral predlogu nemških odborov, naj se predsednik ministerstva Felix Schwarzenberg imenuje za častnega mestjana českega glavnega mesta. Celo česki pisatelji, deloma preslepljeni, deloma prestrašeni so se mu protivili. V matičnem zboru, kjer je predlagal, naj se z društveno pomočjo izda „naučný slovník“, katerega so Čehi takrat že premogli,***) bil je predlog vsled tujega vpliva zavržen. To je Palackega tako razdražilo, da položi 6. febr. 1852 predsedništvo muzeja i predsedništvo glediščnega odbora; a tudi to ni zadosto-

*) gedenkblätter, str. 212.

**) Radhost, III. str. 58—70.

***) Radhost, II.

valo njegovim zopernikom. Ko je po muzejnih pravilih 29. jun. 1852 zopet za to šlo, da se na novo v odbor voli Palacký, bivši predsednik i prava duša tega društva, — mu vsa družba, izvzemši edinega Bergerja i Šafařika odreče svoj glas! To mu je bila v istini huda i skeleča rana, neprenesljiva bolečina, ne ker je moral zapustiti dragi mu muzejski zavod, temveč ker je doživel, da sta se med českimi pisatelji, med cvetom domače inteligencije dobila le dva možaka, katera se nista dala niti prekaniti niti prestrašiti! Že se je po mestu govorilo, da bode Palacký kot nevaren agitator od vlade interniran, vendar do tega ni prišlo, ker je bil v tem njegov največji nasprotnik Schwarzenberg umrl. Pod posebno policijsko varstvo so ga sicer dali, a krepkega i značajnega rodoljuba je to kaj malo motilo!

Do l. 1860 živel je največ v Lobkovicah, na posestvu svoje žene, zakopan v svoje zgodovinske študije. Že l. 1851 je bil objavil drugi oddelek tretjega zvezka česke povestnice, obsegajoč husitsko dōbo od l. 1419 — 1431. Ker je pa nameraval, odslej svoje veliko delo spisovati v českem jeziku, nastal je hud prepir s stanovskim deželnim odborom, hotečim obdržati prvotno, tedaj nemško obliko. Ker je ta razprava zanimiva v marsikaterem oziru, jo bodedo na kratkem pojasnili po avtentičnih datih, katere nam Palacký sam podaja v svojej že mnogokrat navedenej knjigi: *Zur böhm. geschichtschreibung*.*)

V poročilu 12. nov. 1850 naznanja Palacký stanovskemu odboru, da bode svojo povestnico nadaljeval v českem jeziku i sicer iz dvojnega uzroka: 1. Ker je l. 1848 bilo sprejeto načelo ravnopravnosti vseh narodov, i 2. ker je bil vsled znanega frankobrodškega pisma tako grdo napadan od vsega nemškega časnikarstva, da je trdno sklenil, za vselej izstopiti iz krdela nemških zgodopiscev ter se odslej posluževati le českega jezika. Da se pa ne bi odškodovalo nemško občinstvo, bode c. k. šolski svetovalec Wenzig vse natančno na nemški jezik prestavljal tako, da se bodeda česki i nemški tekst lahko ob istem času objavila.**)

Ali na to poročilo mu deželni odbor odločno ukaže (30. dec. 1850), da mora nadaljevati svoje delo v starej obliki ter utemelji ta ukaz, ponavljaje ga 12. marca 1851, s tem, da ima deželni odbor strogo varovati izvirnost na deželne stroške tiskanega zgodopisnega dela. Palackega odgovor bil je možat i energičen; naravnost pové plemenitej gospodi, da njeni predniki nikakor niso nameravali, za domači denar obogatiti nemškega slovstva, da so marveč le hoteli pospeševati znanje deželne povestnice i da se niso ozirali na jezik, v katerem se bode knjiga pisala. Sicer pa českemu narodu pristaja pravica, zahtevati, da se ustreže njegovim terjatvam gledě dela izhajajočega na narodne stroške. Ako

*) *Zur böhm. geschichtschreibung*, str. 121—130.

**) L. c. 123.

ne bi nameraval že od mladih let — pravi Palacký na dalje — podajati svojemu národu povestnice njegove v maternem jeziku, gotovo ne bi bil nikdar postal česki zgodopisec! *)

Ko se je deželni odbor na ta način prepričalo trdnem sklepu Palackega, privoli vsaj v to, da se ima povestnica najpreje spisati v českem jeziku, potem pa podpisateljevim nadzorstvom prevesti v nemščino. Počenski od drugega oddelka III. zvezka je tedaj Palackega povestnica, spisana v češčini pravi original, nemška izdava pa je le prestava. To se vidi tudi iz tega, da je odshmal česki tekst navadno preje tiskan bil nego nemški, dasiravno se je deželni odbor še 10. aprila 1860 upiral tej prednosti českega teksta. **) Pa tudi prvi zvezek (izšel 1848) zlasti pa drugi (izšel 1876) niste prestavi, temveč natančno predelani ter v marsičem popravljeni novejši izdaji. Ako tedaj Konst. Wurzbach v svojem obširnem delu o česki izdaji Palackega povestnice pravi: „Uebrigens ist diess nur eine übersetzung der zwölf jare früher begonnenen deutschen originalausgabe“, ***) je to le žalosten dokaz one plitvosti i površnosti, katera se po vsej pravici more očitati temu znanemu mnogopiscu.

Nadaljevanje česke povestnice bilo je pa tem težavnejše za Palackega, ker je XV. stoletje, dasiravno prevažno za česko i nemško zgodovino, vsaj v teh oddelkih posebno zanemarjeno i nepoznano. Sočasnih zgodopiscev je kaj malo, pa tudi ti n. pr. Enea Silvio (papež Pij II.), poljski Dlugosz, nemški Eschenloer i v Ogerskeji bivajoč Bonfini so iz verskih i narodnih vzrokov Čehom nasproti pristranski i deloma nezanesljivi. Tedaj je moral učeni pisatelj z neizrečenim trudom nabirati i preštudirati ogromno število po posameznih arhivih raztrešenih listin, pisem itd. ter iz teh večidel popolnem neznanih spisov svojo povestnico sestavljati. Pri teh preiskavah mu je bila sreča posebno mila i skoraj vsako leto naleti na kaj novega i važnega. Tako je že l. 1849 v švicarskem mestu Bazeljnu našel važne spise magistra Ivana Dubrovniškega (Joannes de Ragusio, Ivan Stojković) i druge, ki razjasnujejo zgodovino bazeljskega cerkvenega zbora i njegova obravnavanja s českimi Husiti. Te pridobitve ga napotijo, da predlaga dunajskeji akademiji znanosti, naj ona izdaja veliko delo „Acta conciliorum saeculi XV“. Predlog je bil sprejet i Palacký v dotičen odbor izvoljen; po njegovem navodu i s pomočjo marljivih učenjakov, Chmela, Birka i drugih se je to delo dovršilo. Palacký sam je v njem objavil: a) Joannis de Ragusio initium et prosecutio Basiliensis concilii; b) Joannis de Ragusio tractatus, quomodo Boemi reducti sunt ad unitatem ecclesiae; c) Petri Zatecensis liber diurnus de gestis Boemorum in concilio Basiliensi“.

*) L. c. 126—128.

**) L. c. 136.

***) Wurzbach Konst., biographisches lexicon des kaisertums Oesterreich XXI, str. 187.

L. 1853 pèda se Palacký iz Nizze, kjer je prezimoval, v Pariz, da tam študira zgodovinske vire. Ko se 10. maja vrne v Prago, predlaga deželnemu odboru, naj se nadaljuje „archiv český“, tako potreben za temeljito znanje domače povestnice, a deželni odbor je imel tako malo rodoljubja i razuma, da je z odlokom 11. jul. 1853 nadaljevanje odložil „auf unbestimmte zeit“. *) —

L. 1853 je sicer imenitno za Palackega, ker je svojo edino hčer takrat v zakon dal dr. L. Riegerju; tako je odslej tudi rodbinska zveza združevala ta dva odlična moža, ki sta bila že zedinjena po istej izobraženosti, po istem političnem mišljenji in istem redkem domoljubji.

L. 1854 izšel je tretji oddelek III. zvezka česke zgodovine, v katerem razjasnuje pisatelj viharo dōbo od l. 1431—1439, do smrti Habsburžana Albrehta II. Kmalu potem se ga loti huda bolezen; da bi popolnem ozdravel, rabi po nasvetu dr. Hamernika sternberške kopelji i grozdno kuro v Dürkheimu na Renu. Že septembra i oktobra meseca 1856 pa je neutrudljivi zgodovinar zopet prebrskaval draždanske i herrenhutske arhive ter je posebno v kralj. državnem arhivu v Draždanih našel mnogo jako imenitnih izvirkov.

Opiraje se na rezultate svojega preiskovanja, objavi L. 1857 prvi oddelek IV. zrezka ter v njem z živimi barvami popisuje nasprotje raznih verskih i političnih strank za mladoletnega Ladislava posmrtnika i krepko blagodejno vladanje kraljevega namestnika Jurija Podiebrada (l. 1439—1457).

Ravno ta mož pa, slavni Jurij Podiebrad, je posebno imeniten za česko i nemško, da, celō za evropejsko povestnico sploh. Za česko zgodovino, ker je svojemu po tolikih bojih opešanemu, omagajočemu narodu zopet naklonil mir i blagostanje i ga potem, ko je moral, krepko vodil v junaški boj za versko in narodno svobodo. Imeniten je tudi za nemško povestnico, ker je bil po svojej nadarjenosti i državniškej sposobnosti prvi vladarja, iste dōbe, tako da so se Nemci sami od njega, trdega Slovana, kateri niti nemškega jezika znal ni, nadejali preustroja zanemarjenega nemškega cerarstva. Pa tudi evropejska povestnica sploh se mora čestokrat ozirati na tega nenavadnega vladarja, kajti po njemje bila ustavljena prva narodna država, vladana le po političnih, a ne po verskih načelih.

Ker je ta dōba tedaj tako izredno važna i zanimiva, sta učeni svet i česki narod komaj pričakovala, da bo deželni Palacký tudi njo obdelal ter jo vsestransko razjasnil. Od vseh strani silili so ga prvi, zlasti nemški učenjaki, naj kmalu objavi dotično delo. Palacký sam, dasiravno pohleven mož, pravi v nekej vlogi na deželni odbor: „die erwartung darauf ist nicht allein bei dem publicum in Böhmen, sondern auch an vielen orten im auslande gespannt und wie mir häufige kundgebungen zukommen, fast bis zur ungeduld gesteigert“. **)

*) Zur böhm. geschichtschreibung, str. 132.

**) Zur böhm. geschichtschreibung, str. 133. Primerjaj tudi: Zarncke, liter. zentralblatt, 1859, str. 182, Voigt v Sybels histor. zeitschrift VI.

Nade, katere je občinstvo v Palackeega stavljalo, bile so izpolnjene v obilnej meri, ko l. 1860 objavi drugi oddelek IV. zvezka (l. 1457—1471). Mnogo zgodovinske stvarine je imel že nabrane ko se mu posreči l. 1858 v Gorelcu najti prevažne anale Jerneja Sculteta († 1614), neprecenljiv vir za zgodovino druge polovice XV. stoletja. Tedaj je Palacký, opiraje se na take izvornike, kaj čisto novega i posebnega podati mogel učenemu svetu. Naj bolj imenitne vire, iz katerih je zajemal, objavil je še tisto leto na stroške cesarske dunajske akademije v posebnem delu: „Urkundliche beiträge zur geschichte Böhmens im zeitalter Georgs von Podiebrad“. Tudi to delo, v katerem je nabranih 533 pisem, listin i drugih spisov, se odlikuje po nekej posebnej natančnosti i zanesljivosti. Le škoda, da mu pisatelj ni pridral posebnega registra.

Preje pa, da je Palacký po teh publikacijah množil i širil svojo pisateljsko slavo, moral je v ostrej slovstveni borbi braniti od nemške strani napadane biserje staročeskega slovstva, zlasti sloveči rokopis kraljedvorski. Znano je, da sta se bila že Dobrovský i naš rojak Kopitar vzdignila zoper „Libušin soud“, katerega sta potem jako vspešno zagovarjala Palacký i Šafarik.*) Sedaj se pa ponovi ta literarni boj ter se razširi tudi na kraljedvorski rokopis, kojega je dosihmal ves svet za pravega i nepokvarjenega imel.

Palacký sam trdi, da je pri teh napadih sodelovala avstrijska policija, da bi bila zadušila česko národno zavest, probujeno tudi po kraljedvorskem rokopisu i drugih starinah, pričujočih o starej omiki i slavi českega národa. Od 6. do 29. oktobra 1853 bilo je v listu „Tagesbote aus Böhmen“ mnogo člankov objavljenih zoper istinitost i pravost „Libušinega suda“ i „kraljedvorskega rokopisa“, pod naslovom „Paliographische lügen und handschriftliche warheiten“; v njih se muzejski kustos Hanka posredno zaznamuje kot glava onih predrznih sleparjev, kateri so počenši od l. 1817 celo vrsto ponarejenih starin spravili v literaturo. V treh člankih, objavljenih 5., 6. i 10. novembra 1858 v „Bohemii“, odgovarja Palacký temu pisatelju, znanemu novinarju Kuh-u; jedro krepkega, semtertje prav debelega odgovora je, da morata rokopisa že zaradi tega v vsakemu oziru nesumljiva biti, ker v vsem XIX. stoletji ni ponarejalca, da bi imel toliko zgodovinskega, jezikoslovnega, paleografičnega i kemičnega znanja, ob enem pa toliko pesniškega duha, da bi bil mogel ponarediti enake pesniške proizvode, kateri so po svojej estetičnej krasoti navduševali ves omikan svet, po svojej paleografičnej pravilnosti pa prepričali prve izvedence, kakor Pertza i druge.**)

Palacký sam ni več nameraval, vdležiti se tega znanstvenega prepira, a l. 1859 se oglasi zoper njega mladi zgodovinar Maks

*) Glej zgoraj: V. pola, str. 4.

**) Ponatisneni so članki gedenblätter, str. 214—231.

Büdinger, ter naravnost trdi, da je ves kraljedvorski rokopis nesramen falzifikat, sestavljen po najslaboglasnejšem českem zgodopiscu, po Hajeku! To pravi Büdinger, dasiravno ni nikdar izvirnega rokopisa v rokah imel i dasiravno niti českega jezika ni znal! Kompetentnost i temeljito znanje mojstra Palackega sicer tudi priznava, ali on pravi: „es ist, als ob ein böser zauber den hellen blick des geschichtschreibers von Böhmen eben für die Königinhofer handschrift verschleiert hätte.“ *) Na ta način direktno pozvan, se je moral Palacký braniti ter je to tem rajše storil, ker je na Českem i drugod ta znanstvena borba že postajala „une querelle politique“, tako da se je ljudstvo po vseh javnih prostorih, po kavarnah i gostilnah, le o tem pogovarjalo ter komaj pričakovalo novih objasnih i novih člankov i razprav.

V II. zvezku Sybelovega strokovnjaškega časopisa priobči tedaj Palacký sestavek: „Die altböh. handschriften und ihre kritik.“ **) Trditev, da sta Hanka i Svoboda po Hajeku ponaredila kraljedvorski rokopis, vidi se mu nevedna, da bi jo posebno pobijal, zlasti ker se je to že zgodilo v brošuri: „Maks B. und die Königinhofer geschwister“, — ali na vse druge od svojega nasprotnika navedene razloge se ozira ter njih plitvost i ničevost tako jasno dokazuje, da se je nazadnje po vsaj pravici nenavadno ostra glasila njegova sodba: „So ist demnach der ganze aufsatz meines gegners ein gewebe logischer felschlüsse und quiproquós, unübertrefflich nur in der seichtigkeit und keckheit seiner behauptungen — ein trauriges beispiel und ein beweis, wie heutzutage selbst gebildete Deutsche den warhaft erfurchtgebietenden charakter der deutschen wissenschaft verkennen, wenn sie ihn einem werke dieser art unbedenklich beilegen.“ Büdinger sicer ni nehal i njemu se je pridružil mladi, zelo nedarjeni i marljivi Feifalik, ali Palacký se ni več trudil, odvracati teh napadov, ker sta že l. 1862 to vprašanje dognala brata Jož. i Hermeneg. Jireček v imenitnem delu: „Die echtheit der Königinhofer handschrift kritisch nachgewiesen“ etc.

L. 1860 zadela je neizmerna britka izguba našega Palackega. Znano je našim čitateljem, da je od l. 1827 v najsrečnejšem zakonu živel s svojo soprugo Terezijo. Da ni bil le velik mož, nenavadno učenjak i globoko misleč državnik, ampak da je bil tudi plemenit človek, vidi se posebno iz one redke gorke ljubezni, katera je združevala njega i ženo njegovo. Od nekdanj bila je gospa bolj slabotna; meseca oktobra 1858 pa je nevarno zbolela. Palacký, ki je noč i dan stregel ljubljenej soprugi, sklene jo peljati v Italijo, da bi morda tam, pod milejšim podnebjem zopet okrevala. Prezimujeta v Nizzi i se odtod (10. aprila 1860) vračata skozi Francijo domu; ali med potem zbolí mu žena na novo ter ne vstane

*) Sybel's histor. zeitschrift I. 127—152: „Die Königinhofer handschrift und ihre schwestern“.

**) Sybel's zeitschrift, II. 87—112.

več! Zastonj se mudi Palacký ves maj v Marseillu, junij i julij v Genevi; bolezen postaja vedno hujša i mučnejša i komaj jo spravi po daljšej zamudi v Bazeljnu i Heidelbergu z velikimi neprilikami zopet na Česko, ko mu jo za vselej ugrabi neizprosljiva smrt. Umrla je blaga žena 18. avg. 1860 v Podmokljah pri Děčínu, obdana od svojih otrok i od tužnega supruga. *)

Ali Palackemu ni bilo dano v miru i v samoti žalovati po izgubljeni zvestej tovaršici, kajti klical ga je národ v borbe politične; preiskreno je ljubil svojo domovino, da bi se bil ustavljal národovej želji. Z oktoberskim diplomom l. 1860 nehal je absolutizem i zopet je stopila Avstrija v vrsto ustanovnih držav. Novo življenje se je pričelo po našej očetnjavi, ali še je bila prihodnost negotova i vse je bilo zavisno od ustave, ki se je imela dati preustrojenej državi!

Od leta 1860 do l. 1876.

Kakor na dunajskem i kroměřížkem ustavodajnem zboru zastopal je Palacký tudi po objavljeni oktoberskega diploma i februarske ustave federalistična načela zoper ono centralizacijo, s katero je tedanji minister Schmerling, opiraje se na Nemce ina staro bureaukriatično gardo, osrečiti hotel našo državo. Razdelitev postavodajne i upravne oblasti med državo i posamezne dežele, združenje državi potrebne enote z deželno avtonomijo, národna ravnopravnost i zgodovinska prava posameznih kraljestev i dežel — to je bil njegov program i tem odločnejši se ga je poprijel, ker je bil po Schmerlingu usiljeni volilni red za deželni i državni zbor umetno sestavljen v ta namen, da bi se naravna večina spremenila v manjšino ter da bi se slovanski i romanski živelj povsod podjarmil gospodujočemu Nemštvu. Nasprotno časnikarstvo obsipalo ga je sicer s psovkami i surovostimi, ali navdušeno se je krog njega zbiral ves národ i s tisočnimi diplomami častnega meščanstva, poslanimi njemu i zetu njegovemu dr. Riegerju, je pritrdil njegovemu programu. Braniti federalistična načela bil je takrat ustanovljen nov časnik „Národní listy,“ kateremu je bil urednik dr. Julius Gregr. Tudi Palacký je sodeloval i spisal l. 1861 za ta list dva polemična članka: „Historické haraburdi“. **)

Za volitve v deželni zbor sošel se je Palacký z Riegerjem i Braunerjem v volitveni odbor i v njegovo veliko zadostenje prodrli so skoraj povsod od njega nasvetovani kandidatje. On sam je bil izvoljen v Karlinsko-brandižkem i Horaždovsko-strakonickem okraji v obeh skoraj enoglasno, vendar se je odločil zastopati Karlinsko-Brandižkega, ker je njegovo posestvo pod ta okraj spadalo i ker

*) Svojo žalost izrazuje Palacký tudi v predgovoru k „Urkuudliche beiträge zur gesch. Böhmens“, str. XVI.

**) Radhost III. 71—78.

so ga Brandičci že l. 1848 hoteli voliti v deželni zbor.*) Že 18. aprila 1861 je bil imenovan dosmrtnim članom gosposke zbornice — dokaz, da je tudi njemu sovražna vlada morala priznavati njegove zasluge i zmožnosti.

Z vstopom českih zastopnikov v dunajski državni zbor Palacký nikakor ni bil zadovoljen; prav nerad je privolil, da se se ga udeležili z znanim protestom. Znano je, da so česki poslanci že l. 1863 zapustili dunajsko zbornico i da do dandanes ni bilo mogoče, jih do tega spraviti, da bi združeni z drugimi Slovani v državnem zboru zastopali i branili svoje nazore.

Tudi izkušeni vodja českega národa, Palacký, zapusti kmalu gosposko zbornico, kjer njegova načela nikakor niso mogla obveljati. Le dvakrat se je bil oglasil v zboru; 27. avg. 1861., ko je vladna večina v posebnej adresi odobravalá razpust ogerskega deželnega zbora, grajal je odločno centralistično sistemo, zlasti pa enostransko i krivično sostavo gosposke zbornice, dokler mu ni predsednik Carlos Auerperg v besedo segel; na to je tudi Palacký nehal govoriti. Tudi razgovora o odpravi fevdne zaveze (lehenband) se udeleži 28. sept. 1861, ali že 30. sept. se je na odpust podal za nedoločen čas ter se je odslej izogibal sejam gornje zbornice.**)

L. 1862 izvolili so Palackega za predsednika „Svatobora“, novo ustanovljenega društva za podporo českih pisateljev i njihovih rodbin.

L. 1863 pa mu je bila zopet prilika dana, javno zastopati svoje politične nazore ter se potegovati za národne pravice. Obče je znano, da se avstrijski Slovani najbolj pritožujejo čez volilni red, kateri povsod nemškemu življu prednost daje na škodo slovanskej večini. To se vidi posebno na Českem, kjer v deželnem zboru navadno Nemci prevagujejo, dasiravno ste v Pragi dve tretjini slovanskega prebivalstva i dasiravno Čehi svoje nemške sosedé prekesijo gledé plačanih davkov i gledé izobraženosti i politične zrelosti. Na podlagi neovrgljivih dat dokazuje Palacký v deželnem zboru v nebo upijočo krivičnost volilnega reda, po katerem n. pr. nemški okraj Jabincov (s 15.898 dušami), ravno tako enega poslanca voli kakor česki okraj Smihovski (s 93.740 dušami), Jožefovo mesto v Pragi, po večem židovsko i nemško (9288 duš) ravno tako dva poslanca kakor Novomesto praško, ki broji 64.836 duš!! Iz česke povestnice razlaga potem govornik, da je národ česki od nekdanj spravedljiv i miroljuben i da ne bode nikdar, dasiravno v velikej večini, zatiral svojih nemških sodeželanov. Ali zastonj se je obračal do poštenosti i pravicoljubnosti nemške večine: predlog njegov,

*) Razlogi povedani v „Oswědčení ke swym wolicům na sněm zemsky“ l. c. 79—84.

**) Govora objavljena: gedenkblätter, 259—271; (v českej prestavi) Radhost III. 85—96.

naj se predrugači volilni red, bil je zavržen, jasen dokaz, da avstrijski nemški liberalci hočejo še dalje gospodovati drugim národom avstrijskim. *)

Ali l. 1863 nastal je tudi razpor med českimi federalisti in vnela se je v domačem časnikarstvu huda, šestokrat prav osobna borba, večidel zaradi nesrečne poljske vstaje. Da je vsa novejša poljska povestnica le tragičen dokaz starorimskega: „Quem deus perdere vult, dementat“, (kogar hoče Bog pogubiti, ga preslepi) to se je videlo zlasti l. 1830 i ravno tako l. 1863., ko so se Poljaki spuntali v onem trenutku, ko je blagi ruski car Aleksander II. hotel uvesti reforme, gotovo koristnejše za národ nego sanjarije poljskih izseljencev i rovarjev. Ne moremo tú na drobno razkladati, s kakim nasilstvom je „poljska tajna vlada“ povsod delovala zoper Ruse, dasiravno ni mogla nikjer pridobiti kmeta, tedaj jedra národovega; ne moremo razjasniti na tem mestu, kako je političen umor navadno sredstvo bil tem fanatikom, i kako je nazadnje vendar zmagala sila ruska, — povdarjati hočemo le, da so vsi zapadni národi deloma iz nevednosti, deloma iz slepega sovraštva do Rusov odobravalí poljski punt ter simpatizirali z vstaši, da so se celó Čehi dali preslepiti i v svojej sodbi motiti. Kmalu so začeli napadati treznega opazovalca Palackega, zmerjati ga natražnjakom, podtikovati mu padlo mišljenje, ker je spoznavši brezvspešnost poljske vstaje imenoval jo „národno nesrečo“. Prvi se oglasi proti njemu list „Boleslovan“; kakovi so bili nazori tega časopisa, vidi se najbolj iz tega, da imenuje „uhlavnihó potlačovatele svobody“ onega carja Aleksandra, kateri je bil iz lastnega nagiba 20 milijonom sužnjev podaril vse državljanske pravice ter si tako na veke pridobil častni priimek „osvoboditelja“. Na napade „Boleslovana“ odgovarjal je Palacký v „Národnih listih“ (8. jun. 1863) v temeljitem članku, iz kojega le konečne besede navedemo zaradi tega, ker se ravno v našej dóbi tako lepo uresničijo v njem izražene nade: „Naditi se jest, že i vláda Ruská nezadlauhu podlehne wliwu za'sad slowanských a tudiž swobodomyselných“. **)

„Národní listy“, ustanovljeni l. 1860 po Palackem i Riegerji, so se med tem vedno bolj oddaljevali od nazorov svojih vtemeljiteljev ter celo njihovih člankov niso več sprejemali, češ, da jim velewa čast, hoditi za svojim a ne za ptujim prepričanjem. Tako je bil Palacký primoran, s svojimi političnimi prijatelji vstanoviti novo glasilo, dnevnik „Národ“, kateremu je bil marljiv sodelavec zlasti 1863—1865. Izmed člankov, po njem priobčenih v tem časopisu, naj omenjamo tú zaradi posebne važnosti onega z naslovom: „Otázka Polská za naše doby“. Kar on v tem spisu razlaga razmere z ono nepristranostjo, katera mu je lastna kot zgodovinarju,

*) Zanimivi govor po stenograf. zapisniku Radhost III. 97—116.

***) Odgovor „Boleslovana“ l. c. III. 123—128.

z ono treznostjo, katera pričuje o njegovem državniškem talentu, z ono ljubeznijo do vesolnega Slovanstva, katera ga odlikuje kot narodnjaka — to je dandanes opravičeno i dokazano po mnogovrstnih skušnjah, to spoznavajo dandanes tudi oni Čehi, ki so takrat pisatelja napadali i črtili!

Tudi Palacký pravi v tem članku, da je razdelitev Poljske v minolem stoletji bila gola kazen i žalosten nasledek velikanske pregrehe, vstanovno uvednega robstva! „*Delicta majorum immeriti luunt*“. Se dandanes zaničuje i zanemarja poljska „žlahta“ bornega seljaka ter zato pri národu v svojem prizadevanji ne nahaja pomoči, temveč le odpor. Poljaki pa se tudi ne boré za svojo svobodo, temveč mislijo na svojo gospodstvo i na sužnost svojih sosedov; vsaj hočejo zopet gospodariti staroruskim sosednim deželam, Volhyniji, Podoliji i Ukrajini, zibelki ruskega národa, dasiravno je tam le $4\frac{1}{2}$ —13 odstotkov poljskega prebivalstva. Teh svojih namer pa ne skušajo več doseči z junaškim bojem na širokem polji, kakor l. 1831, temveč poslužujejo se zavratnih političnih morilcev, novošegnih asasinov! Akoravno Palacký tako postopanje prav odločno graja, se vendar ob enem vstavlja tudi onim, ki ga zlobno dolžijo, da se on posmehuje bratovskemu národu, ki se žrtvuje za národno idejo i zasluži ljubezen i sočutje tudi v svojih nesrečnih zmotah!*)

Na političnem polji je bil Palacký delaven tudi l. 1865, ko je bilo ministerstvo Schmerlingovo vsled splošne nezadovoljnosti odstopilo ter se umaknilo novemu, kateremu je bil načelnik grof Belcredi.

Preden da se je vršil ta avstrijskim Slovanom ugodni prevrat, objavil je Palacký v „Národu“ osem političnih člankov pod naslovom „*Idea statu Rakauského*“.

V teh prevažnih člankih razvija voditelj česko-slovanske opozicije prav sistematično svoje nazore o političnej preustrojni avstrijskega cesarstva. Le oni, kateri je pazljivo prečital te spise, bode razumel njegovo javno delovanje, zaradi tega nam častiti čitatelji gotovo ne bodo zamerili, ako jih seznanimo z obsegom teh zanimivih člankov.*)

Palacký pričinja svojo razpravo z vprašanjem: ali je naša državananósina le (konglomerat) raznih dežel i národov, zedinjenih le slučajno vsled ugodnih ženitev i srečnih bojev ter v svojej zvezi ohranjenih le z vojno silo, ali je živ organizem, imajoč poseben namen i poklic, lastno mu idejo? Dokazuje potem, da je avstrijska plemena i njih vladarje iz prvega združeval boj zoper takrat silno nevarne Turke, da je bila tedaj obramba zoper turške napade njih prva skupna korist. Ali v tej borbi so avstrijske vla-

*) Radhost III. 145—157; primerjaj tudi l. c. III. 306—307.

***) Radhost III. 158—230; tudi v nemškej brošuri: „*Oesterreichs staatsidee*“.

darje posebno podpirali rimski papeži i tako se je primerilo, da so Habsburžani v dobi verskih razpertij XVI. i XVII. stoletja postali najzvestejši zavezniki rimske cerkve, da se je dvojna naloga stavljala avstrijskej državi: ustavljati se napredujočemu Mohamedanstvu in upirati se razširjajočej se reformaciji. Obveljalo je tedaj v Avstriji avtoritetno načelo v vsakem oziru: nastal je strog absolutizem ter tako dolgo zaduševal duševni razvoj, dokler se národi sami niso osvobodili l. 1848. Kaj se pa ima zdaj zgoditi, ima-li Avstrija vrniti se k staremu absolutizmu ali mora ona napredovati v svobodnem duhu? Ima-li biti katoliška država „κατ' ἐξοχήν,“ ali mora priznavati ravnopravnost vseh verozakonov? Ima-li proti vzhodu „širiti nemško kulturo“ t. j. iznaroditi druga plemena, ali pa ima vzvišni poklic, v dóbi národnega probujenja vresničiti načelo narodne enakopravnosti?“

Gledé prve točke je Palacký trdnega prepričanja, da nobena sila vsega sveta ne bi v Avstriji stalno mogla uvesti starega absolutizma; tedaj se ne spušča v daljše pretresovanje. Gledé druge omenja, da se tudi v Avstriji varuje načelo verske ravnopravnosti, zatorej se ozira pisatelj le na tretjo točko ter obširno govori o národnej enakopravnosti.

Načelo narodne ravnopravnosti, staro kakor naravno pravo sploh, izvira iz prave podloge vse nravnosti: „Drugemu ne stori, kar samemu sebi ne želiš.“ Dolgo časa sicer je človeštvu lastna sebičnost zavirala veljavo tega načela, ali sedaj se národna ideja vedno bolj razširja, tako da ni več mogoče vspešno se jej ustavljati. Ta stvar se v Avstriji razpravlja že od l. 1848; takrat je tudi vlada priznavala to načelo ali za Bachovega gospodovanja hotela je vse narodnosti iznaroditi ter jih žrtvovati nemškemu življu. Vendar so se národi probudili, zavedajo se svoje národnosti ter jo hočejo ohraniti i obvarovati. Zadušiti národen razvoj, uničiti národnost, bila bi v nebo upiječa krivica, zločin ravno tak, kakor mučenje i klanje posameznega človeka. Žalibog, da se národnej enakopravnosti ustavljajo tudi nekateri národi, n. pr. Nemci i Madjari; tudi njim veljajo besede, koje je 1789 na Francoskem izpregovoril Siéyes: „Vi nespametneži, vi hočete biti svobodni i ne umete biti pravični!“

Posebno težka pa je vravnava avstrijske države, ker obsega toliko i tako različnih in nasprotujočih si národov. Vendar pravi Palacký, da se še drži l. 1848. storjenega izreka („da bi se Avstrija, ako ne bi že iz davnega obstala, v interesu človeštva morala vstanoviti“) ali le v tem smislu, da bode pravična vsem plemenom, mati vsakemu národu a nobenemu ne mačeha! Obstanek našega cesarstva kot mogočne države je odvisen od dejanske izvršitve národne ravnopravnosti.

Trojna politična sistema se ponuja Avstriji: centralistična, katera vso oblast izročuje Nemcem, dualistična, katera jo razdeli med Nemce i Madjare, federalistična, katera hoče zadostovati vsem národom.

Proti duhu oktoberskega diploma, varujočega zgodovinska prava in posebnosti posameznih narodov i dežel, bila je centralistična sistema v februarскеj vstavi upeljana po dunajskej burokraciji. Vstava je bila usiljena, vendar so se iz prvega tudi Čehi udeležili dunajskega parlamenta, nadejaje se, da bodo tam dosegli potrebne spremembe i preuredbe. To se jim pa ni posrečilo i Schmerlingova vlada je zahtevala, naj se slepo podvržejo vladnim tirjatvam. Ali ker gre tu za obstanek naroda, glasi se odgovor od Moldave i Labe: Non possumus! Ustavljali se ne bodo postavi, naj bude Bachova ali Schmerlingova, odobrvali je pa ne bodo. „On peut subir le droit du plus fort, mais on ne le reconnait pas.“ Centralistična sistema ovira deželne pravice, zmanjša delokrog deželnim zborom, odločivši vse zadeve na Dunaji i v nemškem smislu. Tako izgublja po tej sistemi narod parlamentarno življenje i mora preje ali pozneje premagan biti od sosednih plemen, katera vživajo koristi parlamentarnega razvoja.

Ker pa s centralizmom ne gre, se hočejo nekateri pobotati z Madjari ter uvesti dualistično sistemo (kar se je l. 1867 v istini zgodilo. Pis.) Ali ta je še mnogo pogubnejša i slabejša od popolne centralizacije, kajti ona je dvojna centralizacija i dvojno zlo je huje od enega. Sicer je dualistično načelo znano že od l. 1848, kajti tudi takrat so isti gospodje Avstrijo hoteli raztrgati na dve polovici ter iz ene napraviti samostojno ogersko kraljestvo, drugo pa izročiti nemškej državi, o katerej se takrat še ni znalo, bode-li ljudovlada ali prusko cesarstvo. Takrat so Slovani Avstrijo rešili, na bojnem polji i v parlamentu, takrat so se ravno oni skazali kot najzvestejše državljane, ki bi se pa sedaj morali žrtvovati dualističneji sistemi. Ali ta sistema je za dalj časa neizvršljiva, kajti večer bude prepir med obema polovicama, prepir, ki bude državo spravil v največo nevarnost.

Na ta način obsoja Palacký centralizem i dualizem ter (v VII. članku) preide na federalizem, kakor si ga on misli i kakor bi se dal uvesti v Avstriji. Jedro te sisteme mu obstoji v tem, da, strogo loči državne zadeve od deželnih, prepustivši one enotnej državnej oblasti, le te pa raznim deželnim vladam. Državnim zadevam prištevava Palacký: a) zadeve cesarske rodbine, b) zunanje zadeve, c) vso vojsko i vojno brodovje, d) državne finance i državni dolg, e) kupčijo, i sicer domačo i kupčijo na inostransko, tedaj tudi vse, kar se tiče colnih i vozilnih naprav (kommunicationsmittel). Vse te zadeve naj se kot skupne izročé državnemu ministerstvu i državnemu zboru. *)

Vse drugo pa, n. pr. politična uprava, šolstvo, pravosodje, itd. spada v delokrog deželnih vlad i deželnih zborov. Enoličnosti tu ni treba, kajti šolstvo n. pr. mora povsod primerno urejeno biti dotičnim dejanskim potrebam, se mora ravnati po jeziku, po šegah,

*) Zlasti iz toček c), d), in e) se vidi, koliko več dualizem zahteva od države, nego federalna sistema. Pis.

veri i opravkih prebivalcev. Ravno tako pravosodje. Madjari bodo gotovo tudi dosegli to samoupravo (še mnogo več so dobili l. 1867. Pis.), naj se tedaj to podari ostalim narodom. Ako bi se pa kedo temu protivil, rekoč: „Saj nam že Madjari dovolj sitnosti delajo, hočete nam tedaj te nadloge napravljati še po drugih deželah“, se mu Palacký krepko odreže z logičnim odgovorom: „Če je to, kar nameravate Madjarom dati, samo ob sebi napačno, škodljivo i zlonosno, potem se ne sme dati Madjarom, niti komu drugemu; če je pa pravično ter državi nikakor ne nevarno, kakim pravom se potem odreka drugim narodom?!“

Ali obširna samouprava, prav primerna večjim deželam, bi vendar presegala sile malih kronovin. Zato bi se morala po nasvetu Palackega Avstrija razdeliti po zgodovinskih načelih i po zemljepisnih i narodnih razmerah na več skupin; vsaka skupina naj bi imela svojega ministra pri državni vladi. Dežele pa, zedinjene v teh skupinah naj med seboj določijo, kaj da hočejo skupno obravnavati na skupnih deželnih zborih i kaj da si hočejo pridržati v lastno rabsodbo.

Centralni državni zbor naj obstoji iz zastopnikov posameznih deželnih zborov, odposlanih ad hoc, t. j. le za obravnavanje skupnih državnih zadev; tù ni treba dveh zbornic. Pač pa naj bodo deželni zbori sestavljeni iz dveh zbornic, po izgledu ogerskega, kajti Palacký pravi, da do sedaj nobena svobodomiselná ustava, v nobeni deželi ni obveljala niti 25 let z eno samo zbornico. Gledé davkov je on tega menenja, da se posredni pobirajo od države, neposredni pa od posameznih dežel. Ako državni dohodki ne bi zadostovali, morale bi dežele prikkladati po svoji velikosti i premožnosti ter po skupnem dogovoru, i sicer za več let naprej.

Tak federalizem — trdi Palacký — ne bi škodoval državi, ob enem bi se pa po njem vresničiti dal najzlahtnejši sad kerščanske i moderne osvete, prelepo načelo, katero se glasi: „Vsem enako pravico.“

Mirno delovanje učenjaka i viharno politično gibanje sta si po svojem bistvu tako nasprotna, da učenjak, kateri se podá v politične borbe, se navadno svojemu prvotnemu poklicu izneveri ter v znanstveni plodovitosti zaostaja ali popolnem opeša. Malo je onih izrednih mož, ki združevaje politično i znanstveno delavnost se ob enem odlikujejo na slovstvenem i na praktično-političnem polji. Med te redke izjeme spada tudi Palacký, kajti dasiravno voditelj svojega naroda v borbi zoper srdite protivnike, od vseh strani obdan od strastno si nasprotujočih strank, v prvi vrsti napadan i psovan — vendar ni zanemarjal zgodovinske vede, marveč je nadaljeval s prirojeno marljivostjo svoje veliko delo, povestaico česko. L. 1865 priobči prvi oddelek V. zvezka, v katerem nam popisuje dōbo od smrti kralja Jurija Podiebrada do l. 1500, največ po dosedaj nepoznanih listinah i spisih. Naravno je, da česka povestnica te dōbe, ko nima več one važnosti za splošni zgodovinski razvoj, ko narod sam bolj i bolj propada zlasti po množecem se vplivu plemenitašev, kateri si sčasoma podvržejo

večino naroda, ko ljudstvo tudi gledé izobraženosti zaostaja, občinstva ne zanima več v istej meri kakor prejšnji oddelki. Tem bolj pa moramo občudovati umetnost, katero nam pisatelj vse te silno zamotane stvari tako lepo vravnava, tako jasno razklada, tako živo predstavlja.

Velike zasluge Palackega za povzdigo zgodovinske vede priznaval je ves omikan svet; od vseh strani, od učenih društev na Nemškem, Avstrijskem, Ruskem, Danskem itd. dohajale so mu diplome v obilnem številu, v katerih je bil imenovan za pravega ali častnega uda prvih učenih družeb i akademij. Ruski car ga je odlikoval z redom Vladimirjevim, nesrečni Maks, cesar mehikanski z redom Guadeloupnim; l. 1866 pridruži se jima tudi Njih Veličanstvo, cesar Franc Jožef, ter podeli slavnemu učenjaku za njegove zasluge za vedo, zlasti za česko zgodopisje, visoki red železne krone II. vrste. V posebnem pismu mu je pri tej priliki čestital predsednik tedanjega ministerstva, grof Belcredi.

Znano je nam vsem, kako hitro da so po vodi splavale vesele nade, s katerimi je avstrijsko Slovanstvo pozdravljalo Belcredijevo vlado. Mož, ki se je pošteno prizadeval, po tolikih britkih skušnjah do dobrega pomiriti nezadovoljne avstrijske narode, ni bil kos nemškemu i madjarskemu naskoku; Beust ga spodrine i po dognanej ogerskej nagodbi nastopi 31. decembra 1867 tako zvani „bürgerministerium.“ Pričela se je „nova dôba“, malo prijazna avstrijskim Slovanom, zlasti pa Čehom. Ali bilo jim je v tolažbo, da se je med njihovimi krvnimi brati izvun Avstrije, posebno na Ruskem oživiljal slovanski čut i slovanska zavest, kar se je prav jasno videlo na znanej razstavi v Moskvi l. 1867. Med onimi veljaki, ki so se takrat napotili v Petrograd in v Moskvo, v srce ruskega národa, bil je eden najodličnejših gotovo Palacký. Na Ruskem so ga tudi povsod, v vseh krogih na posebni način počastili, tako da sam pravi: „Mně osobně dostalo se o tem důkazův utěšených drahně, ježto wypočítati sama skromnost mi zapowída (prepoveduje).“ *) In v istini, komu je šla pri tej priliki, ko je v prvič Slovanstvo prešinila'vzvišena misel zajednosti, večá čast nego sívolasemu prvaku českemu, kateri je svojemu že umirajočemu národu zopet vdihnil Prometejevo iskro ter ga probudil k novemu veselejšemu življenju!

Bilo je to potovanje v Moskvo važen zgodovinski dogodjaj. Čem bolj je pa z veseljem navdajal Slovane, tem bolj so se nad njim spodtikali Nemci i Madjari ter se zaganjali v Slovane, očitaje jim sovraštvu do kulture i svobode, i celo veleizdajo. Posebno se je bilo dunajsko novinarstvo lotilo Palackega; v vseh šaljivih listih nahajamo takrat njegove karikature, največ surove i gnjusne, prav žalostno znamenje izobraženosti i dostojnosti časnikov i čitajočega občinstva!

Leta 1867 objavi Palacký drugi oddelek V. zvezka česke povestnice, obsegajoč dogodbe od l. 1500 do bitke pri Mohaču i

*) Radhost, III. 309.

do nastopa habsburške vladajoče rodovine. Tudi ta oddelek je bolj zanimiv le za deželno, a ne za splošno zgodovino; vendar si je Palacký tudi ž njim veliko zaslugo pridobil, kajti ta doba je bila dosedaj popolnem nepoznana i od najvažnejših reči, n. pr. o Vladislavovej deželnej vredbi (l. 1500), o pogodbi Sv. Vaclavskeje (1517) se tudi znanstvenemu svetu niti sanjalo ni, dasiravno so bili ti zakoni bitstveno veljavni do l. 1848! *)

Po 40letnem trudu je bil Palacký s tem oddelkom dovršil svoje veliko delo, vsaj v nemškeje izdaji. Dasiravno že 70leten starček, bil je še krepak v vsakem oziru i duh njegov še ni čutil onega oslabljenja, katero po pravem zakonu nadleguje priletnega človeka. Vendar ni bilo misliti, da bi v svojej starosti nadaljeval česko povestnico ter se na novo zakopal v ogromno množino zgodovinskih izvirnikov. On sam je bil toliko storil, kakor malokedo, i skrajni čas je bil, da se nekoliko oddahne i opoči je, prepustivši izvršitev mlajšim močem. **) Že l. 1862 (15. julija) je bil deželnemu odboru kot najbolj sposobnega za nadaljevanje svoje knjige priporočil Ant. Gindely-a, profesorja na českej realki; takrat je bil Gindely po njegovem predlogu tudi imenovan za deželnega arhivarja. ***) Sicer je Gindely prav nadarjen i znan zgodovinar (spisal je „gesch. der Böhmischen Brüder; geschichte Kaiser Rudolfs II.; gesch. des 30jährigen krieges, žalibog le do l. 1619); nadejamo se tedaj, da bode kos težavnej pa častnej nalogi, da bode primerno dovršil slavno delo svojega rojaka, katero bi sicer moralo ostati „mogočen torso.“

Navzlic svojej starosti se Palacký vendar ni odtegoval znanstvenemu i političnemu delovanju. Ko so česki poslanci l. 1868 v znanej deklaraciji jasno povedali vzroke, vsled katerih se ne morejo vdeležiti deželnega zbora, povdarjajoč pravne razmere česke krone i zahtevajoč odgovorno vlado za Česko, podpisal je tudi izkušeni voditelj českega národa to važno izjavo. Na znanstvenem polji pa je izbornu branil národno čast zoper zlobne napade nemškega profesorja Konst. Hüflerja. Obširno bodemo govorili o tej knjigi, v katerej se Palacký odlikuje po mojsterskej polemiki, ko bodemo razlagali pomen njegov za razvitek zgodovinske vede ter pojasnili njegove razmere do nemškega učenega sveta i do sedaj v Avstriji gosposdujoče nemške stranke.

*) Palacký, gesch. Böhmens, V. 1. 470—472., V. 2. str. 9—17., 370—375 itd.

**) Zarneke, liter. zentralblatt, 1868 str. 796 pravi: „Dass er (Pal.) nicht mer geleistet, bedurfte warlich keiner entschuldigung; nur barer unverstand konnte ihm das zeugniss versagen, dass er auf grundlage der reichsten vorstudien und mit seltener hingebung licht und ordnung in ein bisher fast wüst gelegenes und doch so überaus wichtiges gebiet der historischen wissenschaft getragen.“

***) Palacký, zur böhm. geschichtsch., str. 139—144.

Mnogokrat so znanci, prijatelji i častilci Palackeega naprosili, naj v posebnem životopisu popiše svoje zanimivo življenje. Ali mož se je že toliko trudil, da tudi železno truplo i trdno zdravje nista bila kos tolikim težavam. Dne 25. junija l. 1869 nenadoma zboli prav nevarno; pogostoma ga obhaja silna omotica i za dalj časa mora popolnem opustiti vsako duševno delo. Prezimoval je v Nizzi i tam je zopet tako okreval, da se je mogel čvrst i zdrav vrniti v svojo domovino.

Vendar je še l. 1869 priobčil dve prav važni razpravi: „Ueber die beziehungen und das verhältniss der Waldenser zu den ehemaligen sekten in Böhmen“, i „die vorläufer des Hussitentums, aus den quellen bearbeitet.“

Leta 1870 objavi novo česko izdajo husitske dôbe; tudi političnega gibanja se zopet vdeleži i nahajamo ga v onem odboru 30ih članov, kateri je v zgodovinsko važnej sesiji českega deželnega zbora l. 1871 izdelal fundamentalne članke, kojih se še dandanes drži česka opozicija.

Ravno v tem važnem letu 1871 priobči Palaký dve jako zanimivi knjigi. V prvej, nemški spisanej i nazvanej: „Zur böhmischen geschichtschreibung; actenmässige aufschlüsse und worte der abwer“ podaja nam sloveči povestničar na 144 straneh vse vradne spise, ki zadevajo njegovo imenovanje i delovanje kot stanovskega zgodopisca; na to sledi polemika z Jarnejem Kopitarjem (l. 1838) i z „Augsburger allg. Zeitung“ (1846), potem pa jako oster odgovor onej nemškej svojati na Českem, katera s posebnim veseljem poskuša pačiti i v nič devati slavno česko povestnico. Kako grenke resnice se tu podajajo visokoučenemu gospodu Höflerju, i gg. Schlesingerju i Lippertu, vrednima deležnikoma tega znanstvenega „Chabus-a“! —

V českem jeziku začel je takrat izdavat i zbirko svojih manjših spisov, obsegajočih slovstvo, krasovedo i jezikoslovje, zgodovino i politiko. Vsej zbirki dal je naslov „Radhost“, ker se pričinja z neko odo: „Na horu Radošt“, katero je bil zložil kot 19letni mladenič l. 1817. Posebne važnosti je tretji, od nas že mnogokrat navedeni del; ko je le ta izšel l. 1873, pridal mu je starašina Palaký svojo politično oporoko: „Doslov na místě předmluwy k Radhostu.“*)

Tudi v nemškem jeziku objavil je l. 1874 zbirko raznih spisov, člankov, govorov itd., pod naslovom: Gedenkblätter; auswal von denkschriften, aufsätzen etc.“ ter je tudi tej pridal poseben „Schlusswort.“ **)

Sedaj je čestitljivi starček prav trdno zdravje vžival. Vedno se je pečal z izdajo družega oddelka svoje povestnice v českem jeziku, kateri še ni bil dovršen. Na spomlad l. 1876 dodelal je stari gospod to, i s tem je bilo dopolnjeno njegovo velikansko slovstveno delo!

*) Radhost, III. tudi nemški „Politisches vermächtniss.“

**) Gedenkblätter, 287—313.

Še je nam vsem v živem spominu, kako navdušeno je praznoval česki narod dovršitev tega monumentalnega dela, kako je preslavljal zgodovinarja, kateri mu je priboril bodočnost s tem, da ga je zopet spoznal z že pozabljeno preteklostjo. Na Zofijinem otoku zbral se je cvet narodne inteligencije pri banketu, osnovanem na čast sivolasemu učenjaku. Palacký sam se ga je vdeležil; vesel je sedel med svojimi prijatelji i čestilci, njemu na desnej prijatelj iz mladih let, že 90letni starček, dekan Marek, in v krepkem znamenitem govoru spodbujal je ta prvak v pravem pomenu oni narod, katerega je ljubil tako srčno, tako iskreno ko nikdo več, naj ne omaguje v požrtvovalnem rodoljubji, naj ne opeša v svetem boji!

Bil je praznik za Čebe, i vdeležili smo se ga, poleg drugih Slovanov, tudi mi Slovenci. V Ljubljani, v Mariboru i drugod napravljale so se v ta namen slavnostne besede, v govorih (dr. J. Bleiweis v ljubljanskej čitalnici) čestilo se je imé Palackega i po brzobjavu izraževalo je slovensko občinstvo svojo vdanost i hvaležnost sijajnemu zastopniku Slovanstva na znanstvenem i političnem polji. Kedo bi bil takrat mislil, da nam bode iz iste Prage, iz katere se je sedaj le glasno veselje čulo i burna navdušenost, v malih dneh došel tóžen glas, da je neizprosljiva smrt Palackega ločila od verno mu vdanega národa, od katerega ga sicer nobena sila tega sveta ne bi bila mogla ločiti!

Bolehal je vso zimo 1875 do 1876; zlasti ga je nadlegoval nevaren kašelj tako, da po cele mesece ni mogel iz sobe. To mu je bilo posebno sitno, ker je bil navajen, eno do dve uri vsak večer se zabavati v meščanskej „resource-i“, v krogu svojih prijateljev. Ko je pomlad nastopila, je zopet okrevaj; zahajal je tudi v „česki klub“, ter se je celo vdeleževal javnih razgovorov. Pri takih prilikah moral je slehrni občudovati nenavadno duševno krepkost i redki spomin 78letnega starčka. Tudi pri banketu bil je še videti krepak i zdrav. Vdanost národa i ljubezen njegova ga je genila, ali gotovo je to častno priznavanje njegovemu zdravju več škodovalo nego koristilo. Saj take burne ovacije presilno razdražijo čutnice ter na ta način nevarne postajajo slabotnim, starim ljudem! —

Kmalu se tudi Palacký slabejšega čuti; kašelj se ponovi i pridruži se mu vročina. Vendar je bil še zmirom dobre volje; navadno je ležal na svojem divanu ter je vsakemu obiskovalcu z velikim veseljem darilo „českega kluba“ kazal, krasno vezano česko povestnico. Živo se je zanimal za balkanski vstanek; ko mu njegov zet, dr. Rieger, še zadnji dan, v petek 26. maja, ob $\frac{1}{4}$ uri popoldne tako rekoč malo trenutkov pred smrtjo, iz „Politike“ i iz „Pokroka“ brzobjavna poročila o jugoslovanskej borbi pročita, izrazi svojo trdno nado, da bode bratski rod na jugu zmagal v svetem boji. Smrt znanega generala Johna ga iznenadi; „škoda — pravi — bil je pameten mož!“ Takoj po

teh besedah ga zgrabi silen kašel, tako da zavest izgubi za nekoliko časa. Sicer se kmalu zopet zavé, ali kašel, se pouavlja i že ob $\frac{1}{5}$. izdihne blago dušo v naročji svoje ljubljene hčere Terezije, Riegerjeve žene.

Ne bodemo na tem mestu obširno popisavali britke žalosti, katero je tužna novica o smrti Palackega prebudila povsod na Českem i kjerkoli Čehi bivajo. Narod je žaloval po svojem očetu, domovina je plakala za najblažjim, najzvestejšim sinom. A ni ga izgubil le narod česko-slovanski, izgubili so ga vsi Slovani, izgubil ves omikani svet! Znanost je žalovala za slavnim učenjakom, človeštvo za izrednim značajem. Daleč presegajoč one plitve duhove, ki so zlasti dandanes tako dober kup i si nekoliko minljive slave pridobivajo v svojih ozkih krogih ter si s svojo drznostjo v strankarskih bojih pripomorejo do nekega imena — je Palacky zgodovinska prikazen, na veke važen predmet zgodovinskemu preiskovanju!

Ako tak mož zapusti revno našo zemljo, ako ga nemila smrt iztrga iz onih krogov, na koje je tako močno vplival, potem ves izobraženi svet tako izgubo čuti i tudi najsrdečjši nasprotnik odneha nehoté v svojem sovraštvu priznavajoč, da se v velikem možu, ako je tudi protivnik, razodeva vseobsegajoča oblast božanstva, katerega borni slepi človek sicer ne razumeva i ne spoznava, kateremu se pa vendar klanja, preverjen lastne ničevosti i prosunjen njegovega veličastja. I bolest prešine vsakega čutečega človeka, če se taka znamenita osobnost loči od hrupa i boja človeškega življenja ter se zopet zedini z onim večnim bitjem, katero je ob enem izvir i cilj vsakej živočej stvari!

Da se pa mora Palacký prištevati enakim velikim možém, videlo se je jasno po njegovej smrti. Na veličasten način skazal je narod poslednjo čast mrtvemuo voditelju. Maziljeno truplo prenesli so v mestno hišo i od vseh strani vrelo je ljudstvo, da bi zadnjikrat videlo svojega ljubljenca. Iz vse dežele dohajajo deputacije i cela društva, da ovenčajo rakev i se vdeležijo sprevoda, i v tisočeri telegramih izražujejo sinovi českega národa svojo žalost vsled tolike izgube. V istini velikanski človek mora biti oni, kateri se tako prikupi, tako globoko v srce vtisne zavednemu, omikanemu i ob enem praktičnemu národu milijonov!

Ob 10. uri zjutraj 31. maja vzdignejo mrtvo truplo ter ga nesó v Karlin, od ondod pa ga prepeljejo v Lobkovice, kjer je ranjki želel pokopan biti poleg drage svoje žene. Prodajalnice so zaprte, črne zastave vihrajo po premnogih poslopjih, mirno i tiho pomika se ogromna množica po ulicah zlate Prage. Mnogo občinstva v vozovih s črnimi zastavami spremlja potem mrliča do Lobkovic, do malega preje nepoznanega gradiča, do nezatne rake, katera bode odsihmal v pravem pomenu svet kraj za vsakega zavednega Čeha, da, za vsakega zavednega Slovana!

Dejali smo, da je bil Palacký v istini izreden človek, velik mož! I to priznavali so najhujši njegovi protivniki, to so morali

potrditi celo dunajski časnikarji, kateri so sicer tudi zanj, dokler je živel, kakor za vsakega Slovana, imeli le psovke i surovosti. Brez izjema so v uvodnih člankih razpravljali važnost ranjkega ter se ozirali na njegovo delovanje; dasiravno neradi, so morali skoraj nehote hvaliti nenavadno nadarjenost, učenost i značajnost českega voditelja, ter so se le s tem tolažili, da so Čehi imeli edinega Palackeega i da bode sedaj tudi konec vsemu národnemu gibanju na Českem.

Bolj pošteno pisali so o njem Nemci v Pragi, dasiravno je nasprotje med Slovani i Nemci v českeji stolnici posebno hudo in ostro. Hočemo tù v slovenskeji prestavi priobčiti Palackeega nekrolog iz skrajnonemškega časopisa „Tagesbote aus Böhmen.“ Ta Slovanom jako sovražen list pravi :

„Najznamenitejši mož cele dežele zapustil je danes 26. maja svoj narod, kateremu je bil vsegdar vdan z neomahljivo zvestobo i ljubeznijo, kateremu je bil voditelj v najbolj različnih okolnostih. Mogel ga je zapustiti le s poslednjim dihlejcem. Za nas je v dvojnem oziru težko, odkritosrčno ceniti velik pomen tega moža, kajti marsikaj tega, kar bi morali povedati ranjkemu na slavo, bilo bi videti poniževanje za one, katerim je posvetil vse svoje bitje i delovanje. V istini izgubil je česki národ v Palackem edinega znamenitega zgodopisca. Kar je živega na svetu, mora umreti, ali vendar se nahajajo možje, katerih smrt je nenadomestljiva izguba za narod tudi v tem slučaju, če še le v najvišej starosti svoj dolg vračajo naravi. I tak mož je bil Palacký. „Srcé, ljubezen je izvir vseh velikih misli,“ pravi začetkom srednjega veka največi pisatelj med cerkvenimi očaki. To se vidi tudi pri Palackem. On je bil sicer trezen, suhoparen, vedno hladnokrven, ob enem pa prešinjnen mogočne vroče ljubezni. I te ljubezni bilo je srce njegovo tako polno, da v njem skoraj ni bilo več mesta za druga čutila. Fanatično je ljubil svoj narod, katerega je bil zgodovinsko i politično predramil. Bil je izgled národnega borilca. Ljubezen njegova do naroda ni bila le vir njegovega zgodovinskega preiskovanja, bila je ob enem edino gibaló (motor) politike njegove. Vedno mu je bil cilj: povzdigniti svoj národ do samostalnosti i neodvisnosti. Bil je možak skozi i skozi, trden v svojej volji, dosleden v svojih činih. Le tako je mogel vstvarjati svojo „česko povestnico“. S svojo gorečnostjo ohranil je marsikateri arhiv, našel marsikater izvirnik ter si pridobil národu na ljubo znanosti, do katerih sicer samouki priti ne morejo. Tako je bil tudi prvi paleograf v svojej domovini. Danes — pri odprtej rakvi tega vztrajnega moža, kateri je bil prvi med svojim národom — terja ljubezen njegova i vdanost do národa, njegova idealna marljivost, njegova neumorna i navdušena delavnost, s katero je sam napisal skoro polovico českega slovstva, simpatično spoštljivost („sympathische erfurcht“). Mi se tù ne oziramo na preračunajočega, žilavega nasprotnika, mi vidimo le mrliča, ginljivo nam govorečega o minljivosti posvetne velikosti, kateri nas pa ob

enem tolaži, da le to ne mine, da le to živi na veke, kar je duh vstvaril. V svojih delih se je poslavil na veke. Umril je v visoki starosti i akoravno ga je moralo boleti, da je svoje delo, svoj narod nedovršen moral zapustiti — je vendar lepo smrt storil, smrt kojo je poblaševala zavest, da bode vplival stoletja i stoletja, dokler bode kaj Čehov na svetu, i da bode na njegovem grobu žaloval ves narod, kakor otroci na očetovej gomili.“

Mi pa, pročitate to prelepo izjavo, ponavljamo še enkrat, da je moral v istini velikansk mož biti oni, kateremu so morali, celó najsrditeljsi protivniki enake nekrologe posvetiti!

Palacký človek i politik.

Kdor hoče Palackega spoznavati i dostojno ceniti, mora ga dobro ogledati v trojnem oziru: človeka, državnika i zgodovinarja.

Gledé prvega ne bodedo čitateljem mogli podati ničesar, kar že nismo bolj natančno povedali v životopisu. Bil je mož ob enem ljubeznjiv i čestitljiv. Njegovo družinsko življenje bilo je izgledno, zlasti svojo soprugo, s katero je živel skoro 33 let, ljubil je z redko pristrčnostjo. Ko je videl, da njegova politična delavnost škoduje njenemu zdravju, zdrževal se je celih 11 let javnosti; ko je nevarno zbolela, čuval je noč i dan pri njenej postelji.

Sicer je bil dobrodušen, pohleven i vljuden, ali vendar je imel poleg vse pohlevnosti oni moški ponos, kateri pristaja vsakemu možaku i ono odkritosrčnost, katera je najboljši dokaz značajnega človeka. Razum Palackega i čut njegov bila sta razvita v enakej meri, kar je posebno vplivalo na njegove verske nazore. Za svoj narod je bil vnet, kakor nikedo več ne, ter si je prizadeval na vso moč, ga buditi, dramiti, likati, blažiti. Tudi to sveto domoljubje je kaj jako redkega, posebno pri možeh, kateri kakor Palacký, stojé na vrhuncu izobraženosti ter zakopani v svojih vedah ali vneti za umetnost se le preradi od svojega národa ločijo, posmehovaje se njegovemu hrepenenju i prizadevanju. Da Palacký ni bil tak, dokazuje izredno nadarjenost i preblago srcé. Storil je za vedo zgodovinsko več kakor kdor si bodi njegovih vrstnikov, izvzemši Schlosserja, Ranketa i Thierry-a; neutrudljivo je delal, nikdar ni opešal v težavnem preiskovanju, ali veda mu ni bila edini namen, temveč tudi sredstva i sile njene je posvetil v prvej vrsti svojemu národu, potem pa vsemu človeštvu. — I kar je dandanes, v našem popačenem svetu, neprecenljive vrednosti: popolnem mu je bila tuja sebičnost, ta najgrša napaka našega veka, ta zlobni črv, ki spodjeda omiko i pravnost, ki oskranja najznamenitejše možake i uničuje najblažja prizadevanja!

Dasi pa tudi nasprotniki priznavajo izvrstne lastnosti Palackega, ter si ne upajo omadeževati njegovega zasebnega življenja, napadajo pa tembolje njegovo politično ravnanje ter ga ostro obsojajo kakor

državnika i voditelja česke národne opozicije. Očitajo mu strastno, neizproaljivo sovraštvo proti Nemcem, imenujejo ga natražnjaka, klerikalca i privrženca fevdalnosti ter so po lepej starej navadi celó policijo na pomoč klicali, češ, da je Palacký veleizdajnik, kateri namerava Avstrijo pokončati ter to staroslavno državo žrtvovati — panslavizmu!

Treba tedaj, da se nekoliko ozremo na natolcevanja nasprotnikov, če hočemo spoznavati politična načela tega izrednega moža.

Fanatično sovraštvo do katerega si bodi národa gotovo ni plemenit čut, i v interesu človeškega napredka bi bilo želeti, da bi vsi národi dospeli do medjusobne spravedljivosti i (splošne) ljubezni. Ali, če kak národ svojo veliko moč v to porablja, da poniža i podjarmi svojega soseda, če o najsvetejšem njegovem prizadevanji govori zaničljivo, če v blato gazi, kar je sosedu ljubega, svetega i dragega, če se ima za njegovega naravnega gospodarja: potem je tudi fanatično sovraštvo sicer neopravičeno, vendar pa naravno i razumljivo. Kedo pa more tajiti, da so se Nemci, počenši od pradavnih časov tako obnašali proti nam Slovanom?! Že v X. stoletji, v dobi silnega nemškega vladarja Otona I. zaznamuje saksonski mnih Widukind prav dobro uzroke srditih bojev med Nemci i polabskimi Slovani, rekši: „Transeunt sane dies plurimi, his (Saxonibus) pro gloria et pro magno latoque imperio, illis pro libertate ac ultima servitute varie certantibus“*). Že takrat boril se je Slovan le za prirojeno mu pravico, za dom i za svobodo, Nемец pa ga je napadal, da bi bil razširil svojo oblast, ter je po stoletnih bojih konečno res dosegel, da je v potokih krvi zadušil slovanski živelj med Labo i Odro, tam, kjer je sedaj pravo središče nemškega národa!

Isto sovraštvo, katero jo uničilo polabske Slovane, isto vladateljnost, katera je jarem naložila našim slovenskim pradedom, kazalo se je tudi proti krepkemu českemu narodu. Husitski boji n. pr. niso bili izključljivo verski, temveč ob enem tudi národni, i nemški vitezi, kateri so takrat usmrtili vsakega Čeha brez razločka starosti i spola, niso tega storili iz golega sovraštva do krivovercev, iz verske gorečnosti, temveč tudi iz zagrizenega srditega sovraštva do Slovanstva sploh. Celó med Nemci na Českem, vselej podpiranimi od českih vladarjev, nikedar ne poškodovanim od ogromne česke večine, nahajamo tak fanatizem, da so n. pr. bogati prebivalci takrat povsem nemškega mesta Kutne hore za vsakega navadnega ujetega Husita plačali eno vršelo grošev (1 cekin), za husitskega duhovnika pa po 5 vršel. Kar lovili so nesrečneže ter so jih toliko pomorili, da so se utrujeni rabeljni slednjič branili, daviti jih. Nazadnje so jih metali v globoke predore, zlasti v enega, kateremu so navlašč dali imé „Tabor“, i na ta grozoviti način so v kratkem času usmrtili nad 1600 ujetih Husitov „ex

*) Mon. Germ. 55. V. 444.

nudo linguagii nostri odio“ kakor tožijo Pražani v nekem pismu do beneškega vojvode (dožda). *)

Tudi po nesrečnej bitki na Belej gori (8. novembra 1620) bila je reakcija jako kruta i silovita, ker je izvirala iz verskega i narodnega fanatizma. I dandanes? Kako radi govorijo Nemci o svojej nalogi „proti vzhodu širiti nemško kulturo“ t. j. ponemčevati Slovane. Časi so se sicer izpremenili i sredstva, ali namen ostal je isti. Zaradi tega vidimo dan na dan, kako ti ljudje z blatom osipajo vse one možake, katere mi spoštujemo za národne borilce, kako se surovo nasmehujejo opravičenemu našemu prizadevanju, kako se združujejo z azijskimi barbari iz zgolj slepega sovraštva do nas ter se navzlic tolikokrat hvalisanej „nemškej kulturi“ prav srčno razveseljujejo nesreče slovanskih mučnikov na balkanskem poluotoku! Kedo tedaj more zameriti Slovanu, če po žalostnej svojej povestnici podučen i prepričan po vsakdanjej skušnji za omenjene napade ni neobčutljiv, kedo bi mogel zameriti tudi Palackemu, tolikokrat psovanemu i zasmehovanemu, če bi se bil tudi v njegovem srcu vnel nekak srd zoper tako nasilstvo i ravnanje?

Ali Palacký, združevaje v sebi vse dobre lastnosti slovanske — i med temi nam imenuje slovanski povestničar v prvej vrsti pravičnost i pravo svobodomiselnost — bil je preblaga duša, da bi se bil vdal enakim čutilom. Dasiravno je on iskreno ljubil svoj narod ter mu posvetil vse svoje misli i zmožnosti, vendar ni sovražil nobenega plemena i nikdar ni skušal, krivice vračati s krivico, surovosti s surovostjo, sile s silo! Svojo politično delavnost pričel je 21. marca 1848 s proglašenjem popolne ravnopravnosti med Nemci i Čehi, i dejansko vresničiti to ravnopravnost, bil mu je nepremakljivi namen i cilj do zadnjega dihleja. Tudi ono pismo, katero je 11. aprila 1848. poslal frankobrodskemu odboru, varovalo je le prirojeno i zgodovinsko pravo českega národa, nikakor pa ni kratilo nemških pravic. Če se je pozneje mnogokrat upiral avstrijski nemško-liberalni stranki, če je stal na braniku Slovanstva, nikdar ni hotel, da bi Slovani gospodovali v Avstriji, tako kakor hočejo gospodovati Nemci i Madjari: hotel je le isto svobodo, katero uživajo drugi sređnejši národi, priboriti tudi svojemu. Nemcev ni sovražil, le miloval jih je, ker jih strast čedalje bolj slepi, ker se ne dajo več voditi naukom i izgledom nekdanjih veljakov, temveč strastnej i brezvestnej, največ židovskej žurnalistiki. **) On sam pravi: „Zastonj se vprašam, kaj za boga da sem žalega storil nemškemu narodu, da me tolikokrat napada? kedaj, kje i s čim sem ga razžalil ali oškodoval, da z menoj ravna kakor s svojim sovražnikom? Nikdar nisem kaj slabega nameraval zoper Nemce i nikdar nisem izkušal žaliti jih; nikdar

*) Palacký, Gesch. Böhmens, III. 2. str. 74—75; gesch. des Hussitentums und Prof. Const. Höfler, str. 126.

**) Palacký, Radhost III. str. 301—302.

mi ni na pamet prišlo, kratiti ali celo zanikati jim velike njihove pomenljivosti za svetovno zgodovino i tudi danes se še ne čutim nasprotnika vsega nemškega národa, temveč le nasprotnika nekaterih oseb, v eno mer mojo národnost zasmehujočih i zasramujočih.“ *)

Tudi v svojem velikem zgodovinskem delu se skrbno izogiba vsakemu napadu na nemški národ, ter si prizadeva, pojasniti zasluge, koje so si Nemci na Českem pridobili. Ravno tako se je l. 1863 (pri obravnavi o volilnem redu) i l. 1870 i 1871 povsem skazal zmernega i spravedljivega. Pač bi veselja poskakoval vsak slovenski rodoljub, ako bi se kedaj nam Slovencem poloviča tega ponudila, kar je v dóbi fundamentalnih člankov Nemcem na Českem bilo ponudenega.

Ako se tedaj Palackemu od nemške strani očita strastnost i fanatizem, je to jasen dokaz občeznane pristranosti i vladeželjnosti onih ljudi, kateri se vedno čutijo zatirane, če sami ne morejo svobodno zatirati drugih i drugim gospodovati.

Poleg národnega i socijalnega vprašanja je za naše stoletje jako važno versko pitanje, katero se v Avstriji posebno naglašá i povdarja. Ker si namreč modérne države dandanes prisvajajo popolno oblast i vsegamogočnost v vsakem, tedaj tudi v verskem oziru, je naravno, da skoraj povsod srdit boj nastaja med posvetno i duhovno oblastjo. Ta boj pa je posebno hud na Avstrijskem, kajti takozvani „liberalci“, svesti si, da jim ne gre za prava svobodna načela, ampak za nadvladanje i osebne ali strankarske koristi, ob enem polni lepodonečih besedi, pa brezobzirni zoper vsakega drugače mislečega, nezmožni i neplodoviti, skrivajo svoj dejanski absolutizem, svojo krivičnost s tem, da v eno mer napadajo cerkev i duhovski stan ter si tako vsaj pred nevednim ljudstvom i pred zunanjim, površno sodečim svetom ohranijo videz svobodomiselnosti. Ker pa dobro vedó, da izobražen svet največ klerikalnej stranki nasprotuje, imenujejo nas Slovane brez razložka mračnjake, natražnjake, klerikalce itd. Ravno zaradi tega očitajo tudi Palackemu klerikalstvo i mračnjaštvo, dasiravno je bil sivolasi voditelj českega národa p r o t e s t a n t i dasiravno nikdar ni zatajil svojega verskega prepričanja!

Nazori, po katerih se je Palacký ravnal v verskih pitanjih, so popolnem jasni vsakemu, kateri je pazljivo prečital njegove zgodovinske, politične i polemične spise. On sam pravi: „Jaz spoštujem vsakatero versko prepričanje, ako je v istini prepričanje; ali gorjé temu, kateri na katerikoli način svete reči zlorabi v sebične namene. — Da pa govorim in concreto, ne bodem tajil, da se m e n i med vsemi krščanskimi verozakoni najboljši vidi oni, h kateremu so se priznavali moji pradedje, namreč veroizpovedanje družbe českih bratov, ne one, katera je bila ustanovljena v preteklem

*) Zur böhm. geschichtschreibung, str. 164.

stoletji v Herrnhutu, temveč one, ki je na Češkem i Moravskem nastala v XV. i XVI. stoletji, ki se je bolj ozirala na praktično krščanstvo nego na dogmatične nauke, ter gledé teh se ravnala po načelu perfektibilitéte na krščanskej podlogi.“ *)

V istini, izvrstno so poznali nasprotniki Palackega mišljenje njegovo, da so ga navzlic tem odkritim izjavam imenovali zaveznika duhovenske stranke i skrivnega klerikalca!

Ali Palacký se je ob enem navduševal za vzvišenost krščanstva. On pravi o njem: „Popolnem sem uverjen, da je krščanstvo samo na sebi najčistejša, najvzvišenejša i najpopolnejša vera, kar jih more sploh biti, ter da zadostuje i bode zadostovalo verskim potrebam človeštva na vsakej stopnji izobraženosti i za vse čase.... Ne le, da nikakor ne nasprotuje razumu, je ob enem njegovo najvišje razodevanje.“ **)

Tega načela se drži, to je prepričanje njegovo, v tem se ne da motiti niti po razporu, kateri je sčasoma nastal med kristijani, ločivši jih v katoličane i protestante, i ki se Palackemu dozdeva čin božje previdnosti.

Če je poleg krščanskih nauk kakā filozofična sistema uplivala na Palackega, bila je to Kantova modrost, katera po svojej resnobi, po svojej treznej strogej kritičnosti najbolje ugaja enakim globokomislečim duhovom. Na Kantov nauk o „kategoričnem imperativu“ opira se tudi Palacký. Naravnost pravi, da se ima le temu velikemu modrijanu zahvaliti, katerega je marljivo i natančno študiral že od l. 1816, da „vera“ i „veda“ pri njem niste prišli v sovražno dotiko. Leško ga imenujemo tedaj Kantijanca. ***) Odločno pa nasprotuje novošegnej materijalističnej filozofiji, zaničujočej vse ono, kar se ne dá razumeti po samem razumu; po njegovem mnenji je neizogibljiv nasledek tej filozofiji skrajna sebičnost, nenravnost, nihilizem i poživnčenje. Ta nova modrost, pravi Palacký, izpodriva medusobno ljubezen i idejo človečnosti ter na njeno mesto stavi geslo naše dôbe: „la force prime le droit“ ali kakor Nемец pravi: „Macht geht vor recht.“ †) Tudi njemu se dozdeva vsako duhovensko nadvladanje očividno zlo i velika nesreča, ali še mnogo hujša nesreča mu je vedno rastoče neverstvo, na katero sili današnji liberalizem i kateremu se duhovenstvo ustavlja. Zaradi tega se on tudi ne vdeležuje liberalnih napadov na cerkev i na duhovski stan; saj ima ta stan v Avstriji iste nasprotnike ter iste tlačitelje kakor Slovanstvo, kateremu je tedaj pravi sotrpinec!

Tako misli Palacký o verskem vprašanji. Za gotovo vemo, da se velika večina naših čitateljev ne bode popolnoma strinjala

*) Gesch. des Husitentums und prof. C. Höfler, str. 66.

**) Gesch. des Husitentums 60—61; sploh je celo IX. poglavje važno i zanimivo str. 59—66.

***) Radhost III. 697; Zur böhm. geschichtsschr. 176.

†) Gedenkblätter, 302—305.

s temi nazori, da bode slavni voditelj českega národa enim preliberalen, enim pa preveč konservativen. Ali vendar je to njegovo moško, neodvisno prepričanje, izvirajoče iz gorke ljubezni do svojega národa i do vsega človeštva, opirajoče se na temeljite študije i na mnogovrstne skušnje, i tako prepričanje mora spoštovati vsak rodoljub i vsak izobraženec sploh. Iz srca pa želimo, da bi duh verske spravedljivosti navdal tudi nas Slovence ter skupno nas vodil k skupnemu cilju, k sreči i k blagru našega národa!

A Palackega so mnogobrojni njegovi nasprotniki tudi imenovali protivnika politične svobode, privrženca plemenitašev, branitelja fevdalnosti! Da so mu l. 1848 nevedni kričači očitali, da je on uničil svobodno gibanje, povedali smo že v njegovem životopisu. Na to se dá le odgovoriti, da so takrat oni svobodo razdirali, kateri niso umeli, da anarhija i nadvlada ljudske drhali ni identična s pravo svobodo, temveč da jej je celo povsem nasprotna. Dunajske „svobode“, kakor se je tako strašno kazala v žalostnih oktoberskih dogodjajih, pač ni maral, ali jasno se vidi iz njegovih načrtov o preustrojenji avstrijske države ter iz vseh drugih izjav i govorov itd., *) da je ravno on gledé prave svobodomiselnosti gotovo silno prekosil vse one nemško-avstrijske demokrate, kateri so največ le tako dolgo s svojimi frazami nevedno ljudstvo sleparili, dokler niso splezali do visokih mastnih služeb, potem pa so nagloma uvedli odkrito, silovito reakcijo.

Vendar so s spridenim dunajskim novinarstvom vred tudi nekateri odločni češki narodnjaki, tako zvani „Mladočehi“ Palackemu očitali, da brani plemstvo i njegov upliv proti národnemu pravu i interesu. A gotovo so se motili! Ponosno dokazuje Palacký v svojej zgodovini, da so bili Čehi od nekdej svobodoljubni, kakor vsi Slovani, da niso imeli robstva (kojega so se navadili še le od svojih nemških sosedov), da v svojem pravu niso poznali imunitet, izjem i predpravic, da so bili enaki pred zakonom i da je kmetiški stan še le potem suženj postal, ko se je po husitskih bojih vdomačil nemški fevdalizem zlasti pod vlado dobrosrčnega ali slabotnega Vladislava II. **) To je bila „nemška dobrota“ i Palackemu niti na misel ni hodilo, braniti enakih naprav!

Enakosti pred zakonom terjá tudi on, v tem smislu je tudi on odločen demokrat. Ravno tako odločno pa nasprotuje onim, kateri hočejo plemstvo sploh odpraviti ali ga vsaj izključiti od národnega

*) N. pr. Gedenkb. I. str. 169—176, prvi načrt konstitucije; I. c. 176—180, spomenica českih poslancev ministerstvu izročena; I. c. 184—189, interpelacija do ministerstva, 23. febr. 1849; I. c. 189—205 spomenica českih poslancev po razpustu kroměřížkega zbora; I. c. 206—214, članek „Union, nicht centralisation noch federation“; Radhost III- 59—70, „O centralizaciji a narodni ravnopravnosti v Rakausku“ itd.

**) Cf. Palacký, gesch. Böhmens, I. 58; I. 166—173; II. 1. str. 27—35; II. 2. str. 3 31; III. 2. str. 37—39 i na mnogih drugih mestih.

gibanja. Prvo se mu vidi po nekoliko nepotrebno, po nekoliko nemo- goče, kajti ako le obvelja načelo popolne enakosti pred postavo, bode posled nekaterih generacij vse izginulo, kar je „papirnatega“ pri plemenitaših, pisane milosti, naslovi itd. i ostajali bodejo le nekateri neškodljivi zgodovinski i rodbinski spominjki. Ako pa „plemstvo“ zovemo one naravne stanovske razlike, katere izvirajo iz velikega podedovanega posestva ter iz duševnih zmožnosti, pri posameznih različno razdeljenih, potem gotovo nobena sila ne bode mogla odpraviti teh razlik. „Učinite tabula rasa násilím třebas ježtě dnes, a pozejtři již vyskytnau se opět rozdily přirozené.“ *)

Kar se pa tiče politične zveze, katera obstoji med národno stranko i českým plemstvom, opravičuje jo Palacký s tem, da se sicer nikaka politična predpravica ne priznava velikašem, da je pa gotovo dobiček za národ, ako „šlehtnici“, zvesti si svojih domovinskih dolžnosti, národnemu gnotnemu i duševnemu napredku posvečujejo svoje po materijalnih skrbeh i težavah neoslabljene moči. — Ti nazori, zmerni i pravični, vidijo se nam edino pravi, ker so se v istini mnogi česki plemenitaši od nekđaj trudili za národno povzdigo (Fr. i Kašpar Sternberg, Rudolf Kinsky, Izidor i Avg. Lobkovic itd.), potem pa, ker se moramo Slovani v svojem svetem boji ozirati na vse stanove, ter ne smemo izgubiti niti enega!

Gotovo je tedaj, da je Palacký navzlic mnogemu natolcevanju vendar odločno svobodomiseln, pošteno „liberalen“. Za napredek je tudi on vnet, ali on hoče mirno napredovanje, brez hrupa, brez silovitosti, on si želi svobode združene z redom, na podlagi vsestranske pravičnosti.

Iz tega stališča pojasnuje tudi delavsko vprašanje, katero danes vznemirja politični svet. Tudi njemu se vidi, da se marsikatera krivica pri nas i drugod delavcem godi; tudi on zahteva, naj se te krivice odpravijo, ali on svetuje delavcem, naj se poslužujejo postavnih sredstev ter rajši z razumnimi dokazi prepričajo javno mnenje nego da ga strašijo z burnim krikom i s tajnimi zavezami i zarotami. Pri tej priliki se kaže Palacký tudi nasprotajka občnega volilnega prava, dasiravno v tej zadevi njegovi razlogi niso povsem temeljiti i neovržni. **)

Mnogo se je že govorilo i pisalo o njegovih mislih i nazorih gledé avstrijskega cesarstva. Zlasti od kar se je vdeležil moskovskega potovanja, razupili so ga sovražniki njegovi kot veleizdajnika i privrženca panslavizma. To so hoteli dokazati posebno s tem, da je Palacký sam večkrat obžaloval i javno preklical znano svojo izjavo o Avstriji. Kaj je tedaj istinitega na tem, kakova je razmera njegova do naše države, kakova do Rusije?

Zopet se moramo tu ozirati na ono zgodovinsko važno frankobrodsko izjavo, v katerej je tako slovesno povdarjal potrebnost

*) Radhost, III. 142. „O demokracii“ (l. c. 135—144.)

**) Radhost, III. 293—297.

avstrijske države. Ali pravna i moralna podloga njenega obstanka mu je načelo popolne ravnopravnosti vseh narodov. To je bitstveni pogoj njegove vdanosti i njegovega avstrijskega rodoljubja. Tega tudi v omenjenem pismu nikakor ne skriva ter pravi: „Národno pravo je v istini prirodno pravo ter ne pozna niti gospodujočih niti hlapčujočih narodov. Ako je več narodov v eno državo združenih, bode njihova zveza trdna i stanovitna le takrat, če se nobenemu ni bati za svoje národne svetinje. Še ni prekasno za Avstrijo, odkritosrčno razglasiti ter dejansko vpeljati načelo pravičnosti, „sacra ancora“ v pretečem ladijolu — ali čas hití i nevarna je vsaka zamuda. Metternich ni pal le zaradi tega, ker je bil najodločnejši nasprotnik svobode, marveč tudi, ker je bil najtrdovratnejši sovražnik avstrijskim Slovanom!“ *)

Že v teh besedah, pisanih l. 1848, razvija Palacký svoj program, kateremu je bil zvest do svoje smrti. On neče pristranske, on se navdušuje le za pravično državo, kajti po izreku sv. Avguština: „Remota justitia quid sunt regna nisi magna latrocinia?“ Po njegovih nazorih se pa ta vsestranska pravičnost dá uvesti le v federalistično vravnanej Avstriji i zato nasprotuje odločno centralistične i dualistične sistemi. Kako si je Palacký mislil to federalistično vravnano, povedali smo že na mnogih mestih; tedaj nam ni več treba, natančneje govoriti o tej stvari. **)

Ko pa vidi, da se avstrijska država po njegovem imenjenji vedno bolj oddaljuje od svojega cilja, ter vedno bolj izgubiva prvotno svojo podlago, žaluje on nad njo ter žačenja dvomiti nad njo. Še l. 1865 ni bil preklical one frankobrodske izjave, marveč je dejal: „Lahko zagotavljam, da nikdar nisem dvomil nad resničnostjo teh besedi, da se jih odločno držim tudi danes, kakor sem vselej storil ter jih bodem priznaval, ako Bog da, do konca svojih dni.“ ***)

Ali žalostne skušnje poznejših let, vtrjenje dualizma, pad Belcredijev i Hohenwartov, so ga drugače izučile. „Kako — pravi — bi jaz mogel misliti v onih slavnostnih dnevih obnovljene svobode, da bode nam Slovanom mesto absolutizma posameznega vladarja od Nemcev odločen mnogo hujši absolutizem, diktatura namreč povsem nam nasprotnega národa?!“ †) Zaradi tega tožno kliče: „Žalibog, tudi jaz moram pustiti nado o stanovitnej ohranitvi avstrijske države, ne zaradi tega, ker ne bi bila želeli ali ker bi bila nemogoča, temveč za to, ker se v njej dopušča Nemcem i Magjarom polastivšim se vlade, vstanoviti enostranski despotizem posameznih plemen, kateri kot politična nesmisel v raznojezične i ustavne državi dolgo obstajati ne more; druge Avstrije pa Nemci i Magjari nečejo. Po krivdi teh narodov zabredla je že predaleč

*) Gedenkblätter, 153.

**) Glej stran

***) Radhost III.

†) Radhost III. 301.

po nagnenej ravnici.“ I ker neka nemška stranka nima gorkejšje želje, kakor vtopiti se v veliko-nemškej državi, Palacký otožnim srcem vpraša: „Kaj se v istini ne nahaja več Nemcev pri nas, katerim bi bilo mar za obstanek Avstrije, za njeno moč in oblast, za njeno slavo i čast? Mar jim vsa povestnica, večstoletno združenje z drugimi národi ob Donavi le neprijetne vtise daje? Mar je ljubezen i vdanost do mnogoskušene vladujoče rodbine tam izginila, kjer so od nje uživali le naklonjenost i dobrote?! . . . Ker besede tù nič ne koristijo, mi končno le ostaja britki vzdihljaj: pomozí Bog!“ *)

V istini, tako ne govori nasprotnik, tako toži le zvesti i vdani prijatelj, katerega srce boli videti, kako se prezirajo njegovi nasveti, kako hira i propada staroslavna država, katero bi rad zopet videl čilo i mogočno.

Da je bil Palacký v istini do svoje smrti vnet za idejo vsem národom pravične federalistične Avstrije, vidi se jasno iz njegovih nazorov o Rusiji. L. 1848 imenoval je „rusko univerzalno monarhijo“ neizmerno i nepregledno zlo, nesrečo brez konca i kraja. L. 1863 pravi, da je rusko carstvo nastalo, ne po slovanskih, temveč po nemških i mongolskih načelih. **) L. 1867, ko je na svojem potu v Moskvo pazljivo študiral ruski národ, se sicer ruske monarhije ni več bal, ali on je zvest ostal federalističneji Avstriji, katero si predstavlja kot najbolj zanesljivo zaveznico i prijateljico sosedne Rusije. —

Tako smo razložili politične nazore i ideje Franca Palackega. Le te je zagovarjal ves čas svojega javnega delovanja, zanje se je boril z ono prečudovito doslednostjo, kojo so morali celo protivniki njegovi občudovaje priznavati.

I ravno v političnih vprašanjih je taka doslednost kaj redka stvar! Celó pri najbolj izobraženih ljudeh je to kaj prav navadnega, da spreminjajo svoja načela, da zapustijo svoje prijatelje i somišljence ter aramotno pobegnejo v nasprotni tabor. Tó se godi iz dvojnega uzroka: ali ni bilo pri njih onega pravega prepričanja, katero izvira le iz resnega premišljevanja i prevdarjanja, katero je nasledek temeljitih študij i mnogovrstnih skušenj, i potem je begunstvo nasledek duševne plitvosti i površnosti. Ali pa so ti uskoki predrugačili svoje mnenje le iz materijalnih razlogov, iz grde sebičnosti, iz nizke čestilakomnosti, i potem izvira njihov odpad iz podlosti i nemoralnosti. Pri Palackem sta se pa na izredni način strinjala plemenito srcé i bistri razum. Jasne so mu bile usode vseh kulturnih držav, poznal je iz zgodovine skrivne uzroke mogočnosti i propada staroslavnih národov, znal je za vse ustave, kako so nastale i kako so uplivala na národni razvoj, i tako si je sčasoma, hladnokrvno i trezno preiskovaje národno i vesoljno

*) Gedenkblätter, str. 312—313.

**) Radhost, III. 124.

povestnico pridobil svoje politične nazore. Če se je pa enkrat prepričal, če je došel do kake resnice, ogreval se je zanj z onim navdušenjem, z ono gorečnostjo, z ono vzorno ljubeznijo, katera je lastna le vzvišenim duhovom ter najbolj razločuje velikega človeka, junaka od ogromne večine navadnih vsakdanjih značajev.

Kjer se pa v takem soglasji bratita razum i srcé, je končna zmaga neizogibna, naj se tudi upirajo nasprotniki z vsemi svojimi silami! I tudi Palacký je prodril s svojimi nauki in nazori, tudi on se je zmagonosno boril na političnem bojišču! Avstrija sicer, kakor si jo je on mislil, je še „*pium desiderium*“ i ravno dandanes smo navidezno še prav daleč od tega, da bi se ustanovila. Ali dasiravno Palacký v tem oziru ni dosegel svojih namenov, navduševal je zanje vendar ves česki národ, ogreval vse ljudstvo od visokorodnega kneza do zadnjega plebejca — i kjer tak zaveden národ, izobražen i krepak kako pravo terja, resno i moško terja, zanika se mu to le za nekoliko časa, za dolgo se mu zanikati ne more. Končnega vspeha politične svoje delavnosti stari Palacký ni doživel, ali doživeli ga bodo gotovo potomci njegovi, hvaležno se spominjaje svojega očaka, svojega voditelja v usodnej dóbi, kateri jim je z besedo i činom pravo pot kazal iz temne sedanjosti v žarnejšo bodočnost!

Palacký zgodovinar i učenjak.

Da je probudil i oživil národ, o katerem je ves svet sodil, da se nikdar več ne bode predramil iz stoletnega pogubnega spanja, to je Franca Palackega veliko politično delo. Če bi pa bilo mogoče, uničiti to d-lo njegovo, ter še enkrat v neznanost i pozabljenost strmoglavit česki národ i imé njegovega vodnika izbrisati iz hvaležnega spomina rojakov i iz povestnice, bi vendar tudi v tem popolnoma neverjetnem slučaju o tem možu veljala pesnikova beseda: „*Non omnis moriar!*“ Pozabljen kot politik, kot državnik, slovel bi tem bolje kot učenjak i zgodopisec. Kajti kar je on dosegel na polji obširne zgodovinske vede, to je kaj tako nenavadnega, izrednega, izvrstnega, da mu je na veke zagotovljeno častno mesto med najodličnejšimi duhovi, med duševnimi junaki vsega človeštva!

Na drobno smo častitim čitateljem v životopisu Palackega razkladali, kako se je bil poprijel povestnice, kaj je priobčil v teku 53 let i koliko je spisal v tej dolgej dóbi. Zlasti smo povdarjali najlepši sad njegovega truda, česko povestnico, i razlagali, kako je to preimenitno delo nastalo v svojej dvojnej obliki, v nemškej i českej izdaji. Naj se nam dovoli, da še enkrat pozornost obračamo na silne težave tega podvzetja i na izborne zmožnosti onega, kateri se ga je bil lotil.

Že samo ob sebi je jako težka stvar, napisati dobro zgodovino kake posamezne dežele. Občinstvo je preveč različno; velika večina si želi čitati svojega národa povestnico v lepem gladkem jeziku ter videti dogodbe svoje prošlosti naslikane z živimi barvami. Ker

temu občinstvu popolnem zadostuje, da pisatelja razume, da se zabava i navdušuje, niti ne zahteva temeljitosti i strogo znanstvene kritike ali se je celo boji zaradi neke suhoparnosti. Strokovnjaki pa sodijo drugače; dovršeno lepa oblika jim je nekaj nevažnega, natančnost pa, temeljita učenost, bistrovidnost i jasen pogled, na dno segajoč posameznim dogodbam, jim povsem zadostuje ter jih odškoduje za pomanjkanje formalne dovršenosti ali lepote sploh. Marsikatera zgodovinska knjiga navdušuje navadnega bralca, dasiravno se strokovnjak niti na njo ne ozira; marsikaterega učenega dela pa je zgodovinar vesel ter ga skrbno prebira z največjo pazljivostjo, dasiravno se drugo občinstvo kar stresa i obupava vsled njegove suhoparnosti i dolgočasnosti! *) Delo Palackega, ob enem namenjeno učenemu svetu i domačemu občinstvu, moralo je tedaj ugajati jako različnim terjatvam i potrebam ter je bilo že zaradi tega nenavadno težavno i sitno.

Druga velika težava pri vsakej lokalnej povestnici (izvzemši onih narodov, kateri niso bili v dotiki z zapadno Evropo) je ona tesna zveza z vesoljno zgodovino. Domače povestnice nikdo ne more razumeti, zlasti ne v srednjem i novem veku, če so mu neznane velike svetovne spremembe; tū so posamezne dogodbe le glive dolge verige, katerih se druga drži druge ter ima veljavo i pomen le kot del velikanske organske celote. Temeljito znanje univerzalne povestnice je tedaj prvi pogoj za pisatelja, kateri se loti specialne zgodovine; pri vsakej priliki v svojem delu mora odkriti kavalno zvezo med poglavitnimi, vsemu svetu lastnimi idejami i med razodevanjem njihovim v ozkem omejenem krogu posamezne dežele ali poedinega naroda. Stojč pa na tako vzvišenem stališči si mora pisatelj gotove meje staviti ter nikdar ne sme pozabiti svojega prvotnega namena. To je pa težko pri narodih, kateri so tako mogočno uplivali na zgodovinski razvoj, ko n. pr. Čehi. Kolikokrat so se odločilne borbe vršile na bregovih Veltave i Labe, kolikokrat je bil česki narod prevažen faktor svetovne zgodovine! Na vse to je moral Palacký paziti, ali vendar si je vselej moral avest biti, da česko povestnico piše, ne pa nemške i avstrijske, ali celo evropske sploh!

Da enake težave premaga, se mora tedaj zgodovinar seznaniti z vsim dotičnim slovstvom, počenši od tisočernih domačih listin, diplomov i drugih spisov, od majhenih razprav i lokalnih črtic itd. do onih mogočnih literarnih proizvodov, na katere se dandanes naslanja naša zgodovinska veda. To mu bode tem ložje, čim bogatejši so viri, čim bogatejše je slovstvo, čim večje je število onih, kateri so pred njim obdelavali to tvarino. Kaj pa, ako vsega tega ni, ako

*) V vsem zgodovinskem slovstvu ne poznam knjige, da bi bila slabejše i dolgočasnejše pisana od Evt. Kopp-ove: „geschichte der eidgenössischen bünde“; i zopet mi ni nobena znana, da bi gledé krasnega jezika se mogla meriti z Lamartine-vo: „l'histoire des Girondins“. I vendar — koliko višje ceni zgodovinar suhoparnega Koppa od pesniško navdušenega Lamartina!

so viri usahnili, ako je polje še pusto i neobdelano? Potem se dá preiskovalec primerjati popotniku, v nepoznanem pustem kraju, zapuščenem od vodnika, kateri se zastonj trudi i muči, da bi pravo pot našel i labirinta, kateri ga obdaja!

Taka se je Palackemu godila. Prednikov (izvzemši zaslužnega Pelzla) ni imel, domačih virov je bilo malo i še ti so bili po nekoliko slabi i o imenitnih zgodovinskih dōbah vsaj v domovini ni bilo ničesar ohranjenega, ker so se bili o času reakcije, kakor smo že omenili, pokončali stari izvirniki. Listin, pisem itd. bilo je sicer še na tisoče i tisoče, pa vse to je trohnelo po mokrih starih luknjah, katere so evfemistično „arhive“ imenovali, ali je bilo raztreseno po širokem svetu, v Parizu i v Rimu, na Dunaji i v Pešti, v Monakovem i v Draždanih, v Benetkah i v Berlinu, v Vratislavi i v Norimbergu, v Bazelnu ali v Gorelcu, ne da bi bil kedo voljo i zmožnost imel, pregledati to velikansko množino ter jo porabiti v znaustvene namene. Kaka silna težava, nabirati to tvarino *, pregledati jo i predelati ter iz majhenih kamenčkov sozidati velikansko poslopje! Vse to pa je moral storiti samouk Palacký, storiti v državi, v katerej je bilo vse duševno življenje zamrlo vsled brezumnega pritiskovanja, storiti na korist národu, kateri se ni več zavedal niti svoje národnosti, niti svoje povestnice. **) O svojem starem slovanskem značaju, o svojej pravnej zgodovini, o svojem prvotnem slovstvu ni imel ne duha ne sluha; najbolj znamenite zgodovinske dogodbe pripovedovale so se mu popolnem napačno, tako kakor je ugajalo merodajnim krogom. Predrugáčiti to, pa ni bilo le težavno, temveč celo nevarno, ker se v merodajnih krogih ni odobravalo enako početje. Saj vemo, da se marsikatera česka listina iz XV. stoletja še ni smela natančno ponatisniti v „Arhivu českem“ ali v muzejskem časopisu, kar temeljiti nemški zgodovinar G. Voigt hudo graja. ***)

Ali bogato obdarovan od narave i neizmerno marljiv pridobil si je Palacký kmalu vse lastnosti, potrebne k tako velikanskemu delu. Znanje njegovo je bilo povsem temeljito: raznih jezikov, tako

*) Palacký, böhm. geschichte. V. 1. str. V.

**) Kako nevedni so bili takrat celé izobraženi Čehi v zgodovinskih stvareh, o tem nam pové Palacký sam marsikatero prav smešno. Učenjak Zimmermann, c. kr. skriptor v praškej biblioteki se je l. 1825 s Palackim prepiral, ker mu ta ni pustil veljati, da sta bila Hus († 1415) i Wallenstein († 1634) vrstnika i osobna prijatelja!! Profesor pravoslovja Schuster ga je vprašal, zakaj se toliko muči s pravno zgodovino? naj si poišče katerokoli nemško knjigo, naj posname iz nje, kar je bila navada na Nemškem ter naj se povsod misli, da se je to 100 let kasneje tudi na Českem vpeljalo. I mož je bil redni profesor českega „statnega“ prava na praškem vseučilišču!

***) G. Voigt, der Husitenkönig Georg von Böhmen, objavl. v Sybelovej histor. Zeitschrift, VI. str. 398—468.

važnih za zgodovinarja, naučil se je bil že v mladih letih. Ko je bil osemnajst let star, znal je poleg klasičnih jezikov i poleg nemščine tudi angleški, francoski, italijanski, španjski, srbski i ruski. Tudi madjarski jezik mu je bil do dobrega znan.

S česko povestnico pečal se je neprenehoma od l. 1823 do 1876, ter je takoj začel samostojno delati i preiskovati. Paleografično i diplomatično znanje, neobhodno potrebno za preiskovalca srednjeveške zgodovine, pridobil si je, — kar je komaj verjetno — kot samouk. Sam je prečital i kritično ogledal na stotisoč listin itd. ter se je tako izuril v tem težavnem delu, da se mu skoraj nikdar ni primerilo, da bi bil kako stvar napačno bral. Vse njegove izdaje izvirnikov odlikujejo se po izglednej korektnosti i zanesljivosti, kar radi priznavajo vsi učenjaki. *)

Neumorno delavnost Palackega povdarjali smo pri mnogih prilikah že v njegovem životopisu. On sam, pohleven i skromen, ki samega sebe mnogo ostreje sodi nego druge, pravi vendar v predgovoru k zadnjemu oddelku V. zvezka: „Z mirno vestjo lahko rečem, da nikoli nisem opesal v svojej pridnosti i tudi ne bodem, dokler mi Bog dá zdravje i življenje“. V tem mu pritrjuje ves znanstveni svet. Kaj lepo slavi G. Voigt delavnost Palackega z živimi besedami: Warlich, es ist nicht hoch genug anzuschlagen, wenn die arbeitskraft und fülle eines ganzen Menschenlebens einem solchen werke (P., geschichte Böhmens) gewidmet; will es doch scheinen, als sei der jüngern generation der mut, nach so fernem und entlegenen zielen zu streben, in geringem grade eigen, als sterbe jene assiduität immer mer aus, die treu und fest ein jarzehnt nach dem andern einer und derselben grossen aufgabe sich hingibt und in dem gedanken der Jugend noch die höhere freude des alters zu finden wünscht.“ **)

Vendar vsa pridnost zgodovinarju nič ne koristi, ako ni združena z resno, strogo znanstveno kritiko. Kaj mu pomaga, če natančno pozna vse slovstvo, če je marljivo prečital vse izvirnike, če pa ne zna ločiti dobrega vira od slabega, zanesljivega i nepristranskega od enostranskega, dobro podučenega pisatelja od nevednega, neodvisnega opazevalca od golega kompilatorja! Ravno ta kritični dar pa ima Palacký v posebnej meri. Vrhu tega je jako previden ter se skrbno izogiba onim smelim konjekturam i domišljijam, ki dandanes tako pogostoma kazijo celó imenitna zgodovinska dela, da marsikateremu znanemu zgodopiscu veljajo besede Göthejeve: „Mit Worten lässt sich trefflich streiten, mit worten ein system bereiten.“

Pri Palackem je to povsem drugače. Pri njem govori le razum, nikdar ne fantazija; kar on pové, kot pozitivno pové, na to se človek sme zanesti, kajti če kake stvari dobro ne ve, bode takoj

*) Primerjaj Zarneke, literarisches Zentralblatt od l. 1874, str. 1266.

**) Voigt, l. c. VI. 400.

obstal, da o njej še ni dobro podučen i popolnoma prepričan. Izvzemši Ranketa med vsemi zgodovinarji ne poznamo nobenega, kateremu bi se gledé fakt s tako mirno vestjo zaupali, kakor ravno mojstru Palackemu. *)

Ali skrbno nabrano i kritično preresetauo zgodovinsko tvarino mora povestničar še le obdelati, iz nje mora po težavnem duševnem procesu svoje delo, svoj umotvor ustvariti. Ker je površnost i plitvost velika napaka, mora seči v globočine zgodovinskega gibanja, mora razkriti notranjo zvezo posameznih dogodeb, se mora povzdigniti do velikih idej, v katerih se razodeva duh poedine zgodovinske dóbe. Navzlic vsej temeljitosti i globokosti pa ne sme biti niti preobširen, niti prekratek, i mora biti povsod jasen i razumljiv. Zlasti IV. i V. zvezek česke povestnice, v katerih Palacký razlaga zamotane razmere česke v dóbi 1439—1526, dokazujeta sijajno, kako ste v njem bili združeni redki zmožnosti, globoko spoznavanje i jasno predstavljanje!

I vendar tudi najbolj nadarjeni zgodovinar ne bode zadostoval svojemu poklicu, ne bode koristil svojej vedi, ako ni resnicoljuben i nepristransk, ako predsodki i strasti uplivajo na njegovo razsodbo. Ravno Palackemu pa avstrijski Nemci kaj radi očitajo, da v njem prevagujeta vdanost do svojega národa i političen fanatizem, ter ga vodita do tega, da postaja krivičen i enostransk. V tem smislu pravi Const. Wurzbach v svojem leksiku: „Die geschichtsforschung verdankt diesem werke manchen lerreichen aufschluss, aber ein wares geschichtswerk ist die geschichte Böhmens von Palacký nicht.“ (**)

Toda tako neumno natolcevanje prihaja ali iz gole nevednosti, ali zavidnosti. Palacký sam pravi v prvem svojem predgovoru: (***) „Jaz ne poznam drugih načel nego onih, kateri izvirajo iz najvišjega načela zgodovinske resnice i zvestobe. Da iz českega stališča pišem, to se mi more še le potem v zlo šteti, če bi bil pristransk i krivičen proti Čehom ali proti njihovim nasprotnikom. Nadejam se pa, da me je pred tem grehom obvarovalo moje hrepenenje po resnici, moje spoštovanje vsega božjega i človeškega prava, moja gorečnost za red i za postavo, moje sočutje za srečo i nesrečo vesoljnega človeštva“. V svojej povestnici nikdar ne prikriva i ne zatajuje, kar je Čehom v sramoto, i naglašá ravno tako nepristransko slabosti i napake svojega národa, kakor dobre lastnosti njegove. ****) Dasiravno živo čuti s svojim národom, je vendar

*) Nemški zgodovinarji se dostikrat ne strinjajo s Palackovimi nazori, zlasti če so Slovanom ugodni. Vendar pa pravi znani Grünhagen (liter. zentralblatt, 1868, str. 796—797): „Trotz solcher urtheile gewärt der reichlich entfaltetete stoff eine ungetrübte anschauung, deren farbe sich unmittelbar aus den tatsachen ergibt und so darf auch unser dank gegen den verfasser ein bedingungsloser sein.“

**) Wurzbach, l. c. XXI. str. 182.

***) Palacký, gesch. Böhmens I. str. VII.

****) Primerjaj: Palacký, l. c. I. str. 196, II. 2. str. 38—39 itd.

vselej pravičen nasproti njegovim sovražnikom ter se prav lepo razločuje od mnogih nemških pisateljev, kateri imajo za Slovane vedno le psovke i zasmehovanje.

Sicer pa pošteni Nemci resnicoljubnost Palackega radi priznavajo. Tako pravi Voigt v svojej, že večkrat omenjenej obširnej razpravi: „Glaubten wir im vorigen einzelnen seiner ausbauungen entgegnetreten zu müssen, so wünschten wir hier am schlusse nochmals zu betonen, dass der verfasser seinem alten versprechen treu geblieben, zwar auf dem standpunkt eines Böhmen, aber nicht ungerecht gegen die gegner der Böhmen zu sein Wol mag der schmerzliche hinflick auf die folgezeiten nach Georgs tode, wol mag der druck der gegenwart, unter welchem der verfasser schrieb, unwillkürlich seine feder beherrscht haben. Dennoch lebt der gerechte sinn in ihm, den wir im grossen und ganzen ein ertheil der deutschen wissenschaft nennen dürfen“. Drugi nemški učenjak pa se oglasi v Zarnckevem literarnem listu ter pravi, povdarjaje nepristranost, s katero je Palacký popisal dōbo Jurija Podiebrada: „Obwol kaum ein Böhme mit ruhigem gemüte des königs Georg sich erinnern kann, so ist doch in diesem bande (IV.) auch nicht ein leidenschaftliches wort; der standpunkt der gegner, auch der päpste Pius II. und Paul II. wird mit gröaster mässigung gewürdigt, in der regel lässt der verfasser allein die tatsachen reden.“^{*)}

Ako temu, kar smo do sedaj povedali, še dodamo, da se Palacký ne ozira le na politično povestnico, temveč da posebno živo opisuje kulturno zgodovino svojega národa na raznih stopnjah izobrazenosti, njegove pravne i društvene razmere, promet i obrtnijo, umetnost i slovstvo, verske i vojaške zadeve; da vse to podaja v lepem, plemenitem jeziku, mirno i lično, skrbno se izogibaje vsakej polemiki i osobnosti, potem moramo po vsej pravici reči, da se ima Palacký na vse veke prištevati zgodovinarjem i učenjakom prve vrste. Pač ne poznamo znanstvenega dela, s katerim bi se Slovanstvo moglo tako ponašati, kakor z njegovo česko povestnico!

Tako sodijo tudi najodločnejši nemški učenjaki. G. Voigt imenuje Palackega delo: „ein werk, das in böhmischer sprache geschrieben, als ein nationaler schatz betrachtet, in deutscher sprache als eine vorzügliche bereicherung der deutschen geschichtswissenschaft anerkannt ist;“^{**)} i na drugem mestu pravi: „Gerade wenn sein grosses werk nicht nur an sich belert und erfreut, wenn es auch zu weiterm denken und forschen anregt, tritt seine vortrefflichkeit desto heller zu tage. Nicht nur für die böhmische geschichte ist es die classische bearbeitung und wird vermutlich auch für lange zeit das buch der bücher bleiben; auch die deutsche geschichte des XIV. und XV. jahrhunderts hat noch

*) Zarncke, liter. centralblatt, 1861., str. 285.

**) Voigt, l. c. 401.

keinen bearbeiter gefunden, zu dem man sich so freudig und erfolgreich wendete wie zu den betreffenden abschnitten in Herrn Palackýs buche.“¹⁾ Ena prvih korifej nemške znanosti, sloveči Droysen pravi: „Palacký — der sich und seinem vaterlande in seiner böhmischen geschichte ein beneidenswertes denkmal gesetzt hat.“ V imenitnem Sybelovem listu pa čitamo sledečo sodbo o Palackem: „Wol darf er mit stolz auf das werk zurückblicken, dem er weit über ein Menschenalter seine kraft gewidmet. Er erst hat seinem volke eine geschichte auf wissenschaftlicher grundlage gegeben; an ihm wird alle zukünftige forschung anknüpfen müssen. Es galt hier nicht, ein bereitliegendes material geschickt zu verarbeiten; die bausteine mussten erst mühsam herbeigeschafft und zugehauen werden, eine arbeit, in welcher der landeshistoriograph gar wenig beistand gefunden. Um so respectvoller stehen wir vor dem staatlichen bau selbst und die deutsche wissenschaft hat, soviel uns bekannt geworden, diese anerkennung nie verweigert, wenn auch einzelne teile und resultate zur polemik den anlass gaben.“²⁾ Ravno tako sodi o tej knjigi presojevalec v Zarnckovem liter. centralblattu: „Sein buch, obwol nur widerwillig dem deutschen geiste huldigend, zählt zu den standwerken deutscher geschichtschreibung.“³⁾ Celo Krones, dasiravno kot avstrijski Nemec bolj nasprotnik českega zgodovinarja, vendar priznava: „Palacký eroberte die mittelalterliche geschichte Böhmens der modernen historiographie, die hussitische geschichte fand an ihm den ersten quellengerechten geschichtschreiber und alles, was seit 1848 in historischer richtung von der čechischen seite begonnen und geschaffen wurde, stand unter seinem einfluss, mit ihm in verbindung.“⁴⁾

Mnogo enakih strokovnjaških razsodeb bi še lahko navedli, ali bolje kakor vse te izjave o pomenujivosti Palackega za zgodovinsko vedo pričuje to, da si Nemci v eno mer prizadevajo, za-se reklamovati slovanskega učenjaka. Že l. 1843 piše Häusser o Palackem: „Der verfasser ist in inhalt und form ein kind der deutschen bildung und so imponierend uns der böhmische patriotismus die spitze bietet, wir finden allenthalben nur die fracht deutscher studien, ein erzeugniss deutscher historischer kunst.“⁵⁾ Štiri in dvajset let pozneje pa piše Zarncke: „Seit er (Palacký, katerega presojevalec imenuje „den vererten forser“) mit seiner „würdigung der alten böhmischen geschichtschreiber“ hervortrat, haben wir an ihm mit freude die schule deutscher kritik erkannt und so gehört er als schriftsteller uns an.“⁶⁾

1) Voigt, l. c. 468.

2) Sybel, histor. zeitschrift XX., str. 206.

3) Zarncke, liter. zentralbl. 1868, str. 796.

4) Krones, oest. geschichte, l. 62.

5) Glej: Augsburger allg. Zeitung v prilogi od 24. aprila 1843.

6) Zarncke, liter. zentralblatt, 1867, str. 318.

Dasiravno tedaj vsi odlični učenjaki, zlasti pa nemški zgodovinarji neprecenljive zasluge českega zgodopisca priznavajo i priznavati morajo, bil je vendar šestokrat prisiljen, boriti se z nasprotniki, kateri so ga napadali po nekoliko iz osebnega sovraštva, po nekoliko vsled národno-političnega i verskega nasprotja. Žalibog, da med njegovimi osebnimi protivniki nahajamo v prvej vrsti slavnega našega rojaka Jarneja Kopitarja. *) Nastalo je to sovraštvo vsled znanstvenega prepira o izviru staroslovanskih obredov i Kopitar je bil postal tako strasten, da je pod izmišljenim imenom (Kosmas Luden) po inostranih časopisih zgodovinsko delo Palackega na vse načine grajal ter pisatelja tako osobno i brezobzirno napadal i denunciral, da je bil l. 1840 Palacký prisiljen, pri policijskem uradu pritožiti se, naj vendar c. kr. cenzorju Kopitarju ustavi: „tako nepostavno i nečastno ravnanje.“ **)

Tudi mnogi nemški zgodovinarji se niso v vsakem oziru strinjali z nazori Palackega, kar se že samo ob sebi razume. Prepiral se je n. pr. s Häusserjem, Böhmerjem i Koppom; posebno Kopp mu je marsikaj hotel ovreči, kar se ni popolnoma vjemalo z njegovo neomenjeno naklonjenostjo do habsburške dinastije. Ali vsi ti prepiri so bili strogo stvarni i znanstveni i nikdar se ni nobeden teh možakov pregrešil zoper dostojnost i spoštljivost, katero si morajo učenjaki med seboj tudi v tem slučaju skazovati, ako si nasprotujejo v enej ali drugej znanstvene zadevi.

Hud i srdit boj je Palacký že v zadnjih letih imel tudi s profesorjem Höflerjem i njegovimi pomagači Schlesingerjem, Lippertom ter z drugimi udi „društva za povestnico Nemcev na Českem“. Ta polemika je bila tem imenitnejša, ker strastni napadi teh pisateljev niso veljali le českemu zgodopiscu, temveč slovanškemu življu v Avstriji sploh. Palacký tedaj, zavrnivši te napade, ni branil le svoje osobne i pisateljske časti, temveč čast vsega Slovanstva. Spuščale so se puščice v Palackega, merile pa so v nas, v našo preteklost i v našo bodočnost!

Odgovarjati na te napade bila je dolžnost Palackega. Lastna pisateljska čast i čast celega národa ste velevali mu, pred vsem izobraženim svetom raztrgati goste mreže domišljije i dvojezičnosti teh nasprotnikov, kar je Palacký mojatersko dovršil v znanej knjigi: „Die geschichte des Husitentums und prof. Const. Höfler“, katero po jedrnatem jeziku, stvarnej kritičnej ostrosti, moškej odločnosti i navdušenosti smemo prištevati najboljšim polemičnim spisom.

*) Palacký, zur böhm. geschichtschreibung, str. 193. „Med vsemi učenimi Slovani imel sem svoje žive dni le dva imenitna osobna protivnika, da, celo neizprosna sovražnika: c. kr. „dvornega slavista“ Kopitarja od l. 1830 i muzejnega bibliotekarja Hanko od l. 1826.“

**) Gledé prepira s Kopitarjem glej l. c. str. 145—153.

Natančno i vestno, kolikor je bilo v naši slabej moči, smo popisali življenje, pojasnili politično i znanstveno delovanje Franca Palackega. S tem pa nismo samo hoteli izraževati neomejenega svojega osebnega spoštovanja do možá, kateri se opazevalcu tem bolj priljubi, čim natančneje ga spoznava, čim globokeje se spušča v njegova dela — temveč mislili smo ob enem spolniti rodoljubno dolžnost do domovine i do slovenskega národa.

Kajti umevati velike, slavne možake, je pač silne važnosti za posameznega i za ves národ! Kakor potniki po morji, utrujeni dolge vožnje, veselja zavriskajo, zagledavši dolgo zaželjeno suho zemljo, katera jih bode odškodovala za vse nezgode i prestane nevarnosti; kakor prebivalci velikega mesta, vjetnikom enaki, v svojem zaduhlem zidovji zaprti i vedno v slabem zraku živóčih po naravi hrepenijo, po cvetóčem polji i po bistrem potoku, po rosnatej travi i po zlatorumenem, mehko se zibajočem klasovji, po mirnem hladnem gozdu i po sivem gorskem velikanu, kateri s svojimi sneženimi vrhovi kakor mejni kamen v prirodi v sinje nebo kipí; kakor se radujejo vseh teh krasot, pozabivši za nekoliko časa vsakdanjega življenja sitnosti i muke: — tako se tudi nam srcé ogreva, ako med nebrojnimi navadnimi značaji, med onimi, ki so le „fruges consumere nati“, zagledamo nenavadno prikazen, odličnega, meje vsakdanjosti presezajočega človeka!

I dasiravno moramo duševno velikost povsod spoštovati, pri vsakem stanu i plemenu, kjerkoli se nam razodeva, bode vendar izgled pravega moža posebno močno na nas uplival, nas bode mikal i vabil, če o njem lahko spregovorimo ponosno besedo: ta je naše krvi, sin naše matere, nas brat po ródu, naj nam bode tudi brat po duhu! Ni tedaj prav sveta dolžnost za nas Slovane, katerim je nemila usoda dosedaj le borno število v istini velikih mož odmerila, da se z vedno rastočo ljubeznijo i vdanostjo spominjamo svojega proboritelja Palackega?

A pravo spoštovanje mu bodemo vendar le s tem skazali, da se ravnamo po njegovih načelih, da hodimo po njegovih potih. Tudi naš mali národ slovenski živi v enakem položaji kakor česki. Ni nam dano iskati si bojnih lavorik, uplivati na svetovne usode — zadostuje, če mirno napredujemo, če se borimo z duševnim orožjem ter vstrajno delamo za politično i duševno prosveto našega ljudstva. Naša borba je duševna i zmaga bode naša le takrat, če bodemo gledé izobraženosti i marljivosti sosedom i protivnikom vsaj enaki. Tú pa ne koristi niti glasno kričanje, niti slepo navduševanje, tú treba resnega dela i resnih študij. V tem oziru naj nam bode Palacký vedno v izgled; saj tudi on svojemu národu tako delovanje priporoča, rekši: „Pred vsem je treba, da se urimo v vseh mirnih vednostih še bolj, nego v onih, ki so potrebne za boj. Nikdar ne smemo rok križem držati; duh moramo oživljati, da nas bode zopet oživil.

Če pa pride vendar do boja, posluževati se smemo le poštenega orožja, ne da prizanašamo protivnikom, temveč da častimo samega sebe ter podobni ne postanemo svojim sovražnikom!“*)

Da bi ta poštena misel tudi med nami prodrla, da bi to prepričanje prošnilo vse sinove našega národa!

V Dunajskem Novem mestu leta 1877.

*) Palacký gesch. des Husitentums und prof. Höfler, str. 164.

Životopis

dr. Etbina H. Coste

je izdan v posebnem zvezku.

Životopis

N. M. Karamzina, ruskega historijografa.

Spisal prof. J. Steklasa.

Dne 1. decembra leta 1866. so praznovala vsa učena društva po vseh krajih obširne ruske carevine stoletni jubilej rojstva Nikolaja Mihajloviča Karamzina.

Imé tega znamenitega možá bi moralo biti znano vsacemu izobraženemu Slovanu, kajti njegove izvrstne lastnosti ne samo učenjaka, nego tudi človeka so vredne trudoljubivega posnemanja. Kakor državljan je vroče ljubil svojo domovino ter je bil eden pravih svetnikov carskih. Njemu morajo biti Rusi zahvalni za krasno zgodovino ruskega carstva; to ogromno delo bode njegovo ime slavilo na veke. On je popravil ruski pismeni slog, kakor Lomonosov ruski jezik. Karamzin je prvi začel pisati tako, kakor se govori; do njegove dóbe se je pismeni jezik mnogo razlikoval od navadnega govora. In čeravno ni opravljal nobene višje službe državne, vendar je on neprestano sledil za vsemi državnimi potrebami kakor tudi potrebami národa ter s svojim urojenim mu ravnodušjem izraževal odkrito svoje mnenje; vsled tega se je mnogo spremenilo in zboljšalo po zapovedi vladarjevi, ki je zeló cenil Karamzina zaradi njegove pravednosti, njegovega visokega uma in brezkoristne udanosti prestolu in domovini svoji.

Taki možjé so naš ponos, naša slava, zatoraj njihov životopis ni samo zabaven, nego tudi poučen za vse potomstvo, ki živi in dela sicer v drugih okolišnih, ali glavne podloge vendar ostanejo vedno iste, na katerih se zida dóbro in zló.

Nikolaj Mihajlovič Karamzin se je rodil 1. decembra l. 1766. v vasi Mihajlovki (Buzuluckega ujezda [okrožja], sedanje Samarske gubernije). Oče njegov, doslužen stotnik, je bil nebotat provincijalen dvorjanin (plemenitaš), in ni imel sredstev, da bi bil mogel dati svoji detci sijajno odgojo. Karamzin, rano svojo mater izgubivši, dobival je začetni poduk v domači vasi, kjer se je naučil nemškega jezika precej dobro ter od tega časa začel strastno čitati.

Ko je bil Karamzin star deset ali enajst let, so ga pripeljali v Moskvo ter ga vmetili v odgojilnico profesorja moskovskega vseučilišča Šadena, in tukaj je ostal do konca l. 1781.

Neizvestno je, koji predmeti so se učili v odgojilnici Šadenovi. Zná se samo toliko, da se je Karamzin naučil točno nemškega jezika ter se prilično izvežbal tudi v francoskem. Razven tega se je vadil tudi v latinskem, grškem, angleškem in italijanskem jeziku, vendar pak je težko verovati, da bi se bil toliko različnih jezikov naenkrat učil.

Iz zapiskov, ki jih je Karamzin sam pisal za metropolita Evgenija, je razvidno, da je od Šadena hodil na predavanja v moskovsko vseučilišče, kjer si je nabral dovoljno temeljitega znanja v domači in občni zgodovini, proučil dobro povest inostranih literatur ter teorijo lepih znanosti, in čital v izvoru najboljše pisatelje nemške, francoske in angleške.

Po izstopu iz odgojilnice Šadenove se je odpravil Karamzin v Petrograd, da stopi v dejavno službo. Po besedah J. J. Dimitrijeva, znamenitega pisatelja v tej dobi, je bil zapisan še maloleten v preobraženski polk za podpraporščika (podzastavnika). Tukaj v Petrogradu se je spoznal z Dimitrijevim, ki je bil nastopil že poprej službo v semenovskem polku. Od tega časa sta ostala verna prijatelja: obema urojena ljubezen do slovesnosti (slovstva) okrepila je njiju družbo.

Prvi literarni plod Karamzinovih del je prevod Gessnerjeve idile: „Lesena noga“, tiskan prvikrat l. 1783.

Karamzin ni dolgo ostal v Petrogradu. Po smrti očetovi — l. 1785 — je dobil odpust ter odšel v Simbirsk, kjer je, po besedah Dimitrijevih „prav razsipno in neredno“ živel. Ali vse to ni dolgo trajalo, še v istem letu se je spremenilo. Zemljak Karamzinov, Ivan Petrovič Turgenjev, ga je nagovoril, da gre ž njim v Moskvo. Tukaj se je spoznal z Novikovim in v njegovem društvu, kakor pripoveduje Dimitrijevič, se je začelo pravo njegovo obrazovanje, ne samo slovstveno, nego tudi нравno. Od tega časa se počenja v istini nova doba v življenju Karamzinovem.

Novikov spada v broj znamenitnejših literatov dobe carice Katarine. Že početkom sedemdesetega leta se je preselil v Moskvo, kjer je mesca maja l. 1779. prevzel na troške vseučiliščine tiskarno ter osnoval z dovoljenjem vlade „Učeno društvo“, iz katerega je postala l. 1784. „kompanija tiskarska“, imajočo namero, da izdaje v ruskem jeziku koristne in poučne knjige po nizki ceni. Po trudu Novikovem so bile utemeljene v 3 letih knjigárne v Jaroslavlju, Smolensku, Vologdi, Tveri, Kazani, Tjuli, Bogorodskem in Kijevu, po katerih so se mogle širiti med národom, posebno še med srednjim stališčem knjige нравno-pobožne, ki so imele velik upliv na razvitek naobraženosti.

Okoli Novikova se je zbral krog ljudi, enako navdušenih kakor on sam, a glava tega društva je bil dolgo časa znamenit pedagog, profesor moskovskega vseučilišča, Švarc. Pod njegovim vplivom se je ustanovilo učeno društvo, postavivši si za svojo nalogo razširjenje pravih pojmov o odgoji, pomnoženje dobrih ruskih učiteljev ter izdavanje obcnokoristnih knjig. Daroviti mladi ljudje, koje je društvo nahajalo na vseučilišči, po gimnazijah, v semeniščih, dobivali so poziv, da se dalje naobrazujejo na društven račun ter se sčasoma poprimejo tudi sami tega lepega posla. V krog te mladeži je stopil tudi Karamzin, ko je prišel v Moskvo; tukaj se je sešel s Petrovim, s katerim se je iskreno sprijateljil. Petrov

je poznal, po besedah J. J. Dimitrijeva, prav dobro stare in nove jezike; poleg temeljitega znanja domačega jezika, bil je on nadarjen z velikim umom in z neobično sposobnostjo za zdravo kritiko. Karamzin je Petrova posebno rad imel, čeravno nista bila v vsem enaka: eden je bil živ, iskren in vesel, drugi pa mrčljiv, tih in včasih zabavljiv. Ali oba sta gojila enako strast do resnice, do krasnega; ednaki vkus ja je zbližal, in ona sta mnogo časa preživela v iskrenem soglasju, pod enim krovom, v Menšikovem stolpu v stari zidani hiši, ki je bila lastnina društva samega. Ta hiša je zdaj gospoda Sabaujeva ter je ostala do dandanes enaka (Mjasnička čast, 3 kvartala, v Bankovskem pereulke br. 236). Dimitrijev opisuje tako-le to skromno prebivališče mladih ljudi: „ono je bilo razdeljeno s tremi pregradki; v eni sobi je stala na mizi pokriti z zelenim suknom, Švarceva podoba iz mavca (gipsa), (Švarc je umrl ne dolgo pred mojim prihodom v Moskvo), a v drugi je visel križ na steni, pokrit s črnim pajčalonom.“

Petrov je imel silen in blagodejeven upliv na razvitek Karamzinov; uplivu Petrovemu in njegovemu estetičnemu ukusu se ima Karamzin zahvaliti, da se je v njem razvilo čuvstvo za lepo. Sploh je Karamzin njega smatral svojim voditeljem, ter starejšim po znanju in modrosti. Petrov je umrl mlad l. 1793. V spomin njegov je posvetil Karamzin: „Cvetok na grob mojega Agatona“, tiskan v časopisu „Aglaja.“

Druga osoba, ki je imela velik upliv na mladega Karamzina, je bil nemški pisatelj Lenz, s katerim je živel nekoliko časa v eni hiši prav po prijateljski ter ga nazval v: „Pismah ruskago putešestvenika“ našincem.

Ivan Reinhold Lenz je bil silnega in neobično originalnega talenta, a razžaljeno samoljubje in nesrečna ljubezen sta ga popolnoma zmešala. Lenz je izginil skoro iz literarnega horizonta in čeravno se je narod nekaj časa prav močno zanimal za njegove spise, vendar je bil hitro pozabljen. Lenza je najbolj zanimala dramatična umetelnost ter je prav točno poznal Shakespeara; Wieland in Göthe sta pohvalila njegove spise o gledališču kot izvrstna poučenja. Lenz se čudi Shakespearovi umetni tvorni moči, ki predstavlja delajoča lica — žive ljudi z vročo krvjv v vtripajočih srcih. To obožavanje Shakespeara prijelo se je tudi Karamzina. Verjetno je, da se je lotil Karamzin po nagovoru Lenzovem prevoda „Julija Cezara“ Shakespearovega ter ga tudi izdal l. 1787. Ta prevod je izdela po francoskem. V naslednjem letu pa je izdal na svitlo prevod Lessingovega dela: „Emilija Galotti.“

V krogu učenega društva se je sešel Karamzin tudi z Alešem Mihajlovičem Kutusovim, ki je bil mnogo stareji od njega. Kutusov je bil mistik ter je postal rano melanholičen; misel o smrti ga je vedno zanimala.

Pod uplivom Novikovskega kroga se je lotil Karamzin učenja nраво-filozofskih vprašanj: Ta upliv je bil za Karamzina plodotvoren. Glavna korist njegova je bilo pripravljanje

mladega uma za ozbiljna podvzjetja, za izsledovanje predmetov, ki so po svoji važnosti vedno vredni in dostojni zanimanja mislecev. V tej dóbi življenja, ko umstvena radovednost iztroši svoje sile na malovažne in včasih nedostojne predmete, ali pa brez pravega nadzora zdaj to zdaj drugo začinja in ničesar točno ne prouči, ker nikdar vseh sil ne zbere — v tej dóbi se je pokazala Karamzinu prava sfera človeškega znanja.

Upliv učenega društva se je opazil tudi na drugih delih Karamzinovih. Novikov je izdaval pet let (1785–1789) v „Moskovskih Vedomostih“ posebno prilogo pod naslovom: „Djetskoje Čtenie,“ ki se je imelo pošiljati zastoj, da se širi koristno in ugodno čitanje med mladež. Negledeč na mnoge slabe prevode, zanimal je vendar ta list občinstvo z novostmi in različnim obsegom. V njegovi redakciji so bili A. A. Prokopovič-Antonskij, ki je izdal prva štiri dela, Podšivalov, Bobrov, Petrov in Karamzin, poslednji še le od leta 1787.

Maja meseca 1789 l. se je izpolnila Karamzinu vroča želja: mogel je namreč odpotovati iz Rusije po svetu. Peldrugo leto je preživel Karamzin na tujem, in ta čas ni mogel ostati brez velikih posledic v življenju navdušenega mladenčca. Sam Karamzin trdi to v svojih „pismah ruskago putešestvenika,“ in tudi mi ne moremo propustiti, da ne spregovorimo o uplivu, ki ga je imelo to potovanje na njegov daljni razvitek.

Življenje Karamzinovo je bilo pred odhodom v strani svet skoraj izključljivo osobno in premišljevaajoče. Vstopivši kot mladenič v krog ozbiljnih ljudi, obširnega znanja, se je poprijel Karamzin njihovih nazorov, ali ni imel prilike, da jih potrjene najde, bodisi s svojim lastnim izkustvom ali pa drugih ljudi. Potovanje pa je Karamzina izpeljalo iz tega tako rekoč čarobnega kroga. Ono ga je zbližalo najznamenitejim zastopnikom evropske znanosti in literature in v sredi meteža različnih, včasih čisto protivnih mnenj, dalo mu je zmožnost pravega poznavanja svetá. In ker je učil se poznavati široko razviti društveni život zapadne Evropa, je naravno, da se mu je tako odkrila nova stran njegovega delovanja. Koncema so morali vplivati na-nj tudi plodovi naobraženosti, ne zunanje, ne samo v létu vlovljene, nego izraščene počasnim razvijanjem v teku mnogih vekov, pustivši v občinstvu globoke korenine; v popolni slici je mogel videti pravi cilj truda vsega življenja. Karamzin se je vrnil iz svojega potovanja čisto drugih nazorov o življenju, nego jih je dozdaj imel.

V tem je bilo pa tudi učeno društvo razpalo: francoska [revolucija] je probudila pri vladi sum proti vsim postoječim društvom, tajnim in javnim. Novikov sam je bil aprila l. 1792. zaprt, od pravljen v Petrograd pred tajno kancelarijo ter potem zaprt v šliselburško trdnjavo.

Čeravno Karamzin po vrnitvi v svojo domovino ni imel nobene zveze z Novikovskim društvom, vendar ga je njegovo blago srce bolelo zaradi te nesreče, ki je zadela Novikova. Negledeč na

preganjanje, ki je zadelo vse bližnje Novikove, negledeč tudi na to, da so njega samega sumničili, dal je tiskati maja istega leta „Odu k Milosti“, v kateri prosi, da bi carica podelila milost njegovemu nekdanjemu voditelju. V tej odi, v koji se obrača do carice z dostojanstvom državljana, prav smelo govori: „Dokolje (dokler) milostju prebudeš“, — Dokolje poljzovatsja budeš — Ti pravom materi odnoj, — Dokolje graždananj spokojno — Bez straha možet zasipat (zaspati) — I vsem Tvojim podvlastnim voljno — Po misljamžiznj raspologat; — Dokolje vsem daješ svobodu — I sveta ne temniš v umah; — Dokolj dovjerenost k narodu — Vidna vo vseh Tvojih djelah; — Spokojstvija Tvojeji državi — Ničto ne možet vozmutit, — Dlja čad (otrok) Tvojih njet boljše slavi, — Kak vjernost k Materi hranit. — Tam tron vovjek ne potrjasetsja, — Gdje on ljuboviju brežestja (varuje) — I gdje na trone Ti sidiš!“

V jeseni l. 1790 se je vrnil Karamzin v Moskvo, ter je začel precej izdavat na svitlo čisto literaren časopis, kateremu je izključno posvetil vse svoje sile v teku dveh let (l. 1791 i 1792). „Moskovskij žurnal“ (tako se je zval Karamzinov list) je svojim pojavom proizvel odločilen prevrat v ruski žurnalistiki, ki do tega časa ni zaslužila posebnega zanimanja, razven „Ežemjesjačnih Sočinenij“ Millera in nekaj satiričnih žurnalov. Osnova „Moskovskega žurnala“, ki je bila obrazec skoraj vsem poznejšim žurnalom, odlikavala se je različnim sodržajem in polnoto. Prvi del je obsejal pesme, kratke povesti, pripovedke, pisma ruskega popotnika, v drugi del pa je vvrstil prevode in izvadke inostranih literatur in izvestja o važnih delih ter kratka naznanila boljih inostranih perijodičnih izdanih; kritični in bibliografski pregled novih ruskih knjig sočinjal je tretji oddele, a četrti je bil posvečen teatru. List je izhajal vsacega mesca po enkrat.

Karamzin je dobro razumel vso težavo pri tem podvzetem poslu književnem, posebno pa pri tadanji bednosti ruskih pisateljev; on je znal, da mora pasti ves trud ná-nj, ako se ne udeležé znameniti literati tega časa: Deržavin, Heraskov, Neledinski-Melecki in prijatelj njegov J. J. Dimitrijev pri tem podvzetji. In tako se je tudi zgodilo. Karamzin je moral sam izbirati in predstavljati boljše oddelke iz inostranih žurnalov, sestavljati izvadke iz novih knjig, pisati kritike in kazališčne objave, in v tem pozabljati na oddel slovstva. Pregledovaje zvezke „Moskovskega žurnala“ mora se vsakedó nehoté čuditi vsestranski in neumorni delavnosti Karamzinovi in poleg tega tudi redkemu poznavanju potreb občinstva ter mu tudi zadovoljiti. „Moskovskij žurnal“ ni prinašal samo ugodnega berila, ni razširjal samo koristne znanosti, nego je tudi obrazoval vkus čitateljev, vršil odločen upliv na njihov nraštven in estetičen razvitek. Kakor kritik je Karamzin mnogo večji nego vsi njegovi predniki in vrstniki. Mnogostransko in temeljito naobražen in jako načitan širil je on v občinstvu nazore, ki so bili po ostali Evropi že davno znani, ali v Rusiji do takrat

še ne. On je dobro poznal slabo stran tadanjih ruskih pisateljev in ako je njegova sodba o njih (na pr. o Heraskovu) preveč blaga, more se to nekoliko raztolmačiti po njegovem mirnem značaju, a nekoliko tudi po tadanjih okolnostih in mnenju občinstva. Posebno so važni iz tega časa Karamzinovi članki o kazališču, iz katerih odséva popolnoma upliv Lenzov, kakor smo že poprej enkrat omenili. Karamzin točno dokazuje in natanko loči dostojanstvo in značenje dramatičnih proizvodov angleških in nemških literatov.

Ali posebno so zanimala čitatelje „Moskovskega žurnala“ „pisma ruskega popotnika“, s katerimi je položil Karamzin temelj svoji slavi ter občinstvo rusko uvel v nov, dozdaj mu nepoznan svet. Ona so prva občinstvo poučila o stanju zapadno-evropskih narodov, literatur in umetelnosti. Nravstvena in umstvena vprašanja, ki so zanimala ta čas Evropo, našla so svoj odziv v „Pismah“ Karamzinovih, predstavljajočih popolno sliko tadanjega duševnega gibanja. Navdahnjena globokim čuvstvom za prosveto, kazala so nehoté čitatelju ono hrepenenje po znanju, ono ljubezen do istine, katera je polnila dušo mladega Karamzina. Tá „pisma ruskega popotnika“ niso probudila samo tadašnji rod v prvej četvrti sedanjega stoletja, nego reči se more, da njihov upliv seza mnogo dalje, celó do danes.

Drugi proizvod, ki je popolnoma učvrstil slavo Karamzina, je: „Bjednaja Liza.“ Vspéh te povesti, katere sohrdaj je brž ko ne vzet iz Göthejevega dela: „Wahlverwandschaften“ o utopivši se devojki, bil je neobičen. Vsi, tudi oni, ki niso nikdar mnogo marali za literaturo, vsi so čitali in prebirali „Bedno Lizo“; tisoč in tisoč radovednih je hodilo k Simonovemu samostanu iskat sledú nesrečne devojke in gledat jezera, v katerem je utonila. Tak velik vspeh pripovesti, ki se ne odlikuje niti z globokimi idejami, niti z bogatstvom sohrdaja, niti potankim risanjem značajev, more se razjasniti s tem, da je v njej dobro razvit občečloveški živelj, prvokrat prenešen v rusko literaturo po Karamzinu.

Literatura 18. veka, navdahnjena lažno-klasičnimi teorijami Francozov, odlikovala se je po popolnem otujenju od resničnosti. Izključivši satire, v obširnem smislu te besede, obstajala je ruska literatura največ v junaških pesmah in vzvišenih odah, ki pa niso imele nič občnega s pojmovi, čuvstvi, strastmi, slabostimi občečloveškimi. Karamzin je prvi spregovoril s priprostim, za srce človeško pristopnim jezikom, prvi je on poskusil zblížati poezijo istini. Pa čeravno so bile neistinite in tudi nenaravne pripovesti, ako jih z današnjega vidika motrimo, predstavljale so vendar odsev, če tudi bled, vseh strasti in čuvstev, katera so bila poznana njegovim čitateljem. In če tudi v njih ni bilo verjetnosti, niti umetelnega izvedenja dejanja, niti nič narodnega, ruskega, bili so v njih postavljeni vsaj živi ljudje, bilo je mnogo človeškega, in občinstvo se je razveselilo nad tem novim glasom ter čitalo

Karamzina z oduševljenjem. To je pričina vspеха „Bedne Lize“, to važnost Karamzina v povesti ruske poezije.

Vspeh „Moskovskega žurnala“ je presežal vsa pričakovanja; negledeč na to tiskalo se ga je vendar le malo iztisov. Nam ni znano, koliko je bilo naročenih na ta list l. 1792., ali l. 1791. bilo jih je po lastnih besedah Karamzinovih samo tri sto, kar je komaj pokrilo troške za papir in tiskanje. To je čisto razumljivo. Do Karamzina namreč ni imela literatura nobene važnosti za občinstvo, nego je bila po izreku Karamzinovem samo „Prijatna, sladostna, polezna (lekovita), — Kak ljetom vkusnij limonad.“ —

Zato je slovstvo ostalo lastnina celó malega kroga. Karamzin je prvi vsadil v literaturo občeno-človeške in splošne interese, prvi spregovoril razumljivim jezikom; ali to ni bilo še dostatno za materijalni vspeh „Moskovskega žurnala“: njemu je stalo do tega, razširiti ljubezen do čitanja v občinstvu ter si tako pridobiti in stvoriti čitateljstvo, kar se naravno v dveh letih ne dá storiti. Vendar je broj čitateljev čedalje bolj rastel, in čez nekoliko let je bil sam „Moskovskij žurnal“, ki je l. 1791. imel samo 300 predbrojnikov, po drugi pot pretiskan, ne gledeč na to, da so tudi „Pisma ruskega popotnika“ in povesti Karamzinove bile že nekoliko kratki v posebnih izdanih tiskane. (Vsi članki Karamzinovi, tiskani v „Moskovskem žurnalu“, so bili izdani l. 1794. posebej pod naslovom „Moji Bezdjelki“; tá knjiga se je dvakrat izdala, drugo izdanje l. 1797.) Razven tega je bila posebej tiskana „Bjednaja Liza“ l. 1794., a „Pisma ruskago putešestvenika“ dvakrat l. 1797—1800 i 1801; „Raznija djela“ (dva svezka) so imela tri izdanja: 1798—1803, 1816. i 1835. l. Prvi zbrani spisi Karamzinovi (8 zvezkov) so prišli na svitlo l. 1803—1804.

V decemberskem zvezku „Moskovskega žurnala“ l. 1792. je objavil Karamzin čisto nepričakovano, da list ne more dalje izhajati. Nam niso točno znani uzroki tega prenehanja, da li je pobudilo njega na to premalo čislo predbrojnikov, ali nevgodno rokovno spisovanje člankov, ali morebiti kake druge izvanjske nevgodne okolnosti. Niti v njegovih pismih, niti v zapiskih Dimitrijevih ali drugih vrstnikov ne najdemo razjasnenja o tej zadevi

Karamzin je sicer prenehal izdavat „Moskovskij žurnal“, ali zato on ni vrgel peresa z rok nego je l. 1794. izdal zbornik „Aglaja“ (2. zvezka), največ napisan od njega samega. Izmed vseh drugih je najzanimivejši članek: „Nekaj o naukih, umetnosti in prosveti.“ Kasneje za tem je izdaval Karamzin v društvu z Državinom in Dimitrijevim tri leta (1796—1798) zbornik pesniški „Aonidi“. Ta čas se je bavil tudi s prevodom važnejih proizvodov starih in novih pisateljev, iz katerih je sestavil tri zvezke: „Panteona inostrannoj slovesnosti“ (l. 1798—1803); ta zbornik je obsegal najrazličnejše članke iz vseh strok človeškega znanja. To izdanje

je mnogo delovalo na razširjenje obrazovanosti v ruskem občinstvu ter je preživel rod, kojemu je bilo namenjeno: kajti bilo je izdano drugič l. 1818, a tretjič l. 1835.

Karamzin ni bil prav pesnik, vendar so njegovi vèrzi mnogo pripomogli, da se je ruski jezik bolj izgladil. L. 1801. je sestavil odo na slavo kronanja carja Aleksandra Pavloviča, in v njej že govori o svoji nameri, da bode posvetil vse svoje sile preiskavanju ruske povesti. Do tega časa je izdal še tri knjige „Panteona ruskoj slovesnosti“ (l. 1798), največ prevode iz tadanje literature inostranih pisateljev.

V tem času je bil tiskan tudi njegov: „Razgovor o sčastii“ (sreči). Karamzin se je dozdej bavil že petnajst let z literaturo, ter je prišel na koncu vendar enkrat do prav važnega zaključka: začel je namreč premišljevat, kako bi mogel izvesti kaj posebnega na književnem polji. Odločil je, da se posveti povesti in to ruski, ki je bila dozdej precej zanemarjana od ruskih pisateljev. Še le trideset let star loti se ogromnega posla, ki mu je prinesel nesmrtno slavo. Prvi proizvod na tem polji je bil: „Pohvalnoje slovo Ekateline Velikoj“. To „Slovo“ je obrnilo pozornost carja na talent spisatelja (l. 1801). Tega leta je začel sestavljati tudi: „Marta Posadnica“. J. V. Popov je predložil Karamzinu (l. 1801) izdavanje novega žurnala. Sestavil se je načrt za Rusijo popolnoma nov: zediniti z literaturo politiko, in ta načrt se je oživotvoril v: „Vestniku Evrope“. Vspeh tega časopisa je bil izvanreden: 1200 predbrojnikov je bilo že v prvem letu. „Vestnik Evropi“ je po svojem načinu toliko unapredil rusko literaturo, kolikor enajst let poprej „Moskovskij žurnal“, in nedvomno se ž njim začenja nova dōba v ruski žurnalistiki. V tem časopisu sta bila samo dva oddelka: a) literatura in zmes in b) politika; ta načrt se je vzdržal pri tem žurnalu i kasneje do l. 1809. Do tega časa je bila politika zastopana prav slabo. Samo nekoliko suhoparnih vesti se je pretiskavalo iz drugih novin. Karamzin je prvi začel pisati kot evropski publicist. On je točno in pozorno motril ves razvitek francoske, anglikanske in germanske politike ter rezultate svojih študij neprestano priobčeval svojim čitateljem. Oddel slovesnosti „Vjestnika“ je bil v tej dōbi jako obilen: objavljali so se odlomki iz boljih děl evropske literature, uvrščali sestavki povestniški in literaturni, anekdote, izumstva v naukih in umetelnostih, izvestja o učenih in literaturnih znamenitostih. In čeravno je skoraj vse to delal Karamzin sam, vendar je nahajal še toliko časa, da je pisal tudi izvirne članke, iz katerih so najvažnejši: 1) „O moskovskem metežu za carjevanja Aleksa Mihajloviča“; 2) „Istorični spomini in primetbe na potu v Trojicko lavro (samostan)“; 3) „Ruska starina“; 4) „O tajni kancelariji“; 5) „O slučajih in karakterih v ruskej povesti, ki bi mogli biti predmetom slikarstva“; 6) „Marta Posadnica“; 7) „Zakaj je v Rusiji malo avtorskih talentov“. Ne more se niti obžalovati, da je Karamazin za časa izdavanja „Vjestnika Evropi“ popolnoma zanemarjal kritiko, kajti prav malo

ima v časopisu kritik. Zaradi prevelikega napora se je odpovedal Karamzin izdavanju „Vjestnika Evropi“ že drugo leto ter se stalno posvetil ruski povesti. Dobrohotniki njegovi so to njegovo namero prijavili carju Aleksandru, ki je odobril njegovo misel, zapovedal izplačevati Karamzinu vsako leto 2000 rubljev (kabinetni ukaz od 31. oktobra 1803), ter mu odpreti arhive državne kot „historijografu“.

Osemnajstletna literarna delavnost Karamzinova je nehala in nastopila je druga, rekel bi skoraj bolj važna nego prva. Zdaj je Karamzin začel preiskavati, izsledovati in izučavati historični material ter se koncem odvažil na spisovanje ruske povesti. Osem let kasneje, to je, l. 1810. ga je car Aleksander prvikrat videl, akoprem je dobro vedel o njegovem delovanju že davno poprej. Velika kneginja Katarina Pavlovna je enkrat pregledovala moskovsko orožarnico ter se tamkaj sešla s Karamzinom. Pri prvi priliki je to povedala carju. L. 1811 prijavil je Dimitrijev po poročilu velike kneginje Katarine Pavlovne, pokroviteljice ruskih pisateljev, Karamzinu, da pride iz Moskve v Tver ter tamkaj pročita veliki kneginji od njega napisano „rusko povest“. Ravno takrat je pričakovala velika kneginja carja Aleksandra. Karamzin je prišel v Tver ter je tukaj na dvoru velike kneginje v njeni navzočnosti imel veliko čast, carju pročitati najzanimiveje oddelke iz ruske povesti. L. 1816 je poklonil Karamzin carju Aleksandru prvih osem delov svoje: „Istorije gosudarstva rossijskago“, ter je bil zato nadarjen s častjo državnega svétnika in z redom sv. Ane prvega reda, a za tisek svojega dela je dobil 60.000 rubljev.

Od tega časa ni Karamzin živel v Moskvi. nego se je preselil v Petrograd ter svoje delo nadaljeval. Poleti je prebival v Carskem Selu, kjer mu je car odločil eno izmed kitajskih hišic; tudi sam car ga je tukaj večkrat obiskal. Ali zdravje Nikolaja Mihajloviča se je popolnoma izkvarilo vsled silne mrzlice, katero je imel skoraj vse leto (1823). Vsled neprestanega napora lotila se ga je sušica, ki se je pokazala mesca januarija l. 1826. Moči njegove so oslabele. Početkom spomladi istega leta je prebival v Tavričeskem dvorcu, kamor se je bil preselil, da bi mogel laglje uživati čisti zrak. V tem je mislil poiskati si leka v Italiji ter tjakaj odpotovati. Ko je car Nikola Pavlovič za to zvedel, poklonil mu je za pot 50.000 rubljev ter vkažal prirediti ladijo, katera bi ga imela odpeljati v Florencijo — a Karamzin je poprej umrl. Poslednji njegovi dnevi so bili ožarjeni od velike duševne radosti vsled pisma carja Nikolaja Pavloviča, v kojem izrazuje veliko blagovoljnost in ginljivo sočutje do njega. Car je pisal: „Nikolaj Mihajlovič! Vaše izgubljeno zdravje Vas sili, da zapustite nekoliko časa domovino ter poiščete blažjega podnebja. Jaz izražujem Vam najiskrenejšo željo, da bi se skoraj povrnili s pomlajenimi močmi ter mogli iz nova delati na korist in slavo domovine, kakor ste delali do sedaj. Pri tej priliki izjavljam tudi

za pokojnega vladarja, ki je po izkustvu poznal Vašo hvaležno in brezkoristno privrženost do njega samega, kakor tudi za Rusijo, popolno priznanje, katero Vi zaslužite s Svojim življenjem kakor državljani in s Svojimi deli kakor pisatelj. Car Aleksander je Vam rekel: Ruski národ je dostojen svoje povesti. Povest, katero ste Vi napisali, je dostojna ruskega národa. Izvršujem to, kar je želel, pa ni mogel izpolniti moj brat. V priloženem papirju nahajate izjavo moje volje, ki ni samo pravična od moje strani, nego za me tudi sveta oporoka carja Aleksandra. Želim, da bi popotovanje Vam bilo koristno ter Vam povrnilo zdravje in moči, da bi mogli dovršiti glavno delo Svojega življenja. Ostajam Vam vedno udani (Carsko Selo 13. maja 1826).“ In na te vrstice so padale vroče solzé hvaležnega Karamzina. Iz priloženega ukaza je seznal, da je car odredil njemu, in po njegovi smrti rodbini petdeset tisoč rubljev letne penzije. On ni niti veroval svojim očem ter se je, zbravši svoje poslednje moči ugašajočega življenja, zahvalil carju za ta dar. „Milost in dobrota Vaša proti meni ste tako veliki“, pisal je Karamzin, „da jaz tudi zdrav ne bi mogel za to izraziti svoje hvaležnosti.“ Dne 22. maja 1826 ob drugi uri popoldne je umrl Karamzin na rokah svojcev in prijateljev v Tavričeskem dvorcu ter bil pokopan v novi ogradi na pokopališču Nevskega samostana. Car je ves čas Karamzinove bolezni skrbel za-nj z največjim sočutjem.

„Istorija gosudarstva rossijskago“ je eno najvažnejših del v ruskem jeziku, po svojem predmetu in slogu. To je najlepši spomenik ruske literature v prvi četvrti XIX. veka.

Dela Karamzinova so očitvidno uplivala na njegove vrstnike ter celó v ženskem spolu probudila ljubav do domače literature; ona so pripravljala bolji okus v bodočem rôdu. Da je današnja ruska proza lahka, jasna in pravilna, imajo se Rusi največ Karamzinu zahvaliti. In koliko se ravno njegova povest ruske države čita, razvidno je iz tega, da je ta knjiga doživela že 5. izdanje ter se v sto tisoč iztisih tiskala. (To 5. izdanje je prav krasno izdelano, ima sliko Karamzinovo, dobro karto ruske države ter portréte vseh ruskih carjev. Knjiga obsega 12 zvezkov ter stane 10 rubljev. Dobode se v Petersburgu v knjigarni Lisenkovi br. 5, na Nevskem prospektu.)

Slovanski elementi v venetščini.

IV.

Spisal

Davorin Terstenjak.

U v o d.

Non mediocres tenebrae in silva,
ubi haec captanda. Varro.

Nalovil sem iz lagún venetskega jezika še nekoliko novih besed in je predložim jezikoslovcem strokovnikom v presodbo.

Pri preiskavanji besed sem našel prikazen, da venetščina hrani mnogo besed, katere le poznajo severnoevropski jezici, med tem, ko so v grko-italščini celó neznane. Take so, na primer: gusso — kiausze, koša — hus, ledame, ledja, laydis, latovisko, lotinja, magia, mazga itd. To potrjuje, da so Veneti morali biti sorodno pleme nekega severnoevropskega národa. Poznamenovanja za dele trupla so gotovo pravlastnina vsacega jezika, in ker venetščina ima taka, in se tá le jedino v litvoslovanščini nabajajo, kakor: cameo — komolec, bero — bedro, schinca — кѣкѣнѣ, lanza — lędia, baule — bulis itd., zato ne moremo drugače, nego verjeti, da so Veneti bili del litvoslovanskega plemena.

Topična imena so jedna najstarejih v jeziku vsakega národa, besede, ki izražajo vlastovitost zemljišča, so pradomače. Ako sedaj primerjavamo besede: melma — mulma, pochio — počva, brughiera — bruzgai, bara — bala — barena, sopet smo prisiljeni verjeti v jednorodnost Venetov in Slovanov, posebno pa še, če presodimo, da noben drug indogermansk jezik téh besed ne pozná; in nekatere niso celó nič znane južnim Slovanom, mejašem Venetov, tako, da tudi na izposojenje ne moremo misliti.

Mnogo besed venetskih, kakor: beretin, piota, magia, sprotar itd. pozná jedina litovščina, venetščina jih je zatorej ohranila iz one dóbe, ko je še litovsko slovansko pleme jedino bilo in celotno.

Znano je, da početek današnjemu mestu Benetke je dal Atila. „Historia miscella,“ letopis iz dôle Karola vélikega, pripoveduje, da so prebivalci iz mest in primorja pobegnili v benetske lagúne, ko je Atila razdejal Aquilejo, Concordio, Patavo in Altinum (glej Muratori „Scriptor. ital. I. a, 97“). Večina teh novih kolonistov so bili ribíci; česar se lahko prepričamo iz Cassiodora, kancelarja ostgotskega kralja Theodoricha. On poroča, da so prebivalci okrožja današnjih Benetek bili sami ribíci, zatorej so imeli úže svoja lastna poznamenovanja za mreže in ladije, in so rabili úže takrat besede: crielo — krilo, senese — setnica, togná — tonja, cavo — kab, corda — kardelis itd.

Starost se ima tudi pripoznati posodam, o katerih je znano, da so se úže v starih časih rabile. Te posode imajo imena, ktera zopet v litoslovanščini nahajamo, kakor: tarina — tara — taure, zara — žara itd.

Vse to pričuje na jednorodnost venetskega plemena z litavoslovanskim.

Pri tacih prikaznih se ne bode moglo očitati, da je v teh razpravah samo indogermanščina venetščine dokazana. Vendar naj sami govoré dalje neitalski življi v venetščini, in naj se presodi, je-li mogoče te življe kakemu drugemu jeziku jednačiti.

Glasi F v venetščini.

Uže v latinščini nahajamo prikazen, da glasnik *h* prelazi v *f*, tako: *hircus* in *fircus*, *hordeum* in *fordeum*. V slovanskih jezicah tudi *h* večkrat prestopi v *f*, tako v slovenščini: *flod* in *hlod*, *noft* in *noht*.*) V srbšč. *h* prelazi v *f*, a rajši še v *v*, na primer: *muva* za *muha*. Tudi česki, poljski in slovaški jezik isto stori, med tem ko hišpanščina romanski *f* spreminja v *h*, na primer: *hierro* iz: *ferrum*, *hijo* iz: *fio*, *figlio*. Tudi v venetščini nahajamo to zmeno, in zdaj nam bode mogoče razjasniti mnogo venetskih besed, drugače ne razumljivih. Začenjamo z besedo:

Frapola,

tudi: *frapa*, *grinza*, *ruga*, kar pa ni druga, nego: *hrapa*, slovašk. srb. slov. *raucus*, *uneben*, *ungleich*, *rauh-faltig*, *runzelig*. Janežič ima: *vrapa*, *Runzel der Haut*. Da v italšč. *f* iz *h* nastaje, priča nemško-italski mufo, *Schimmel*, *Muff*, nemšk. *mücheln*, a tudi nemšč. *ch* spreminja v *ff*, in nahaja se: *mücheln* in: *müffen*, *müffig* itd. Posebno v sredini besed *h* prelazi v *f*, to nam pričujejo venetske besede:

Grufolar,

il *razzolare* (*Geräusch machen*), *che fanno porci col grifo* (*Rüssel*), srb. *gruhati*. Dalje:

Scamofie,

smorfie, *Grimassen*, *Zierereien*, slov. *skamuhljati*, *sich spreitzen*, *spröde zeigen*, *die Achsel schupfen*, zatorej *scamofie* = *skamuhle*. Dalje:

Ronfar,

slov. *rohneti*, *rohtati*, ruski: *rehat*, *rjuhat*, *sopit*, iz tega temat. *rohtáč*, sem spada tudi venetsko:

Bufaor,

iz: *bufador*, *soffiatores*, *Bläser*, posebno se govori o ljudeh, ki steklenino delajo, slov. *buhati*, *buhniti*, *anblähen*, *anschwellen*, venetski *bufi*, *sgonfietti*, *bufio*, *aufgedunsen*, slov. *buhel*. Dalje:

*) Na primorskem Goriškem sploh slišiš izgovarjati: *flum*, staro-slov. *ХІВМЪ*, novo-slov. *holm*.

Bafa,

lardo, Speck, slov. boh, ravno tako: befafa, sbefafa, sbefania, fola, favola = slov. bahat iz basat. Iz tega them. tudi: b̄hom, b̄š, baš. Tudi:

Sbrufar,

spruzzar colla bocca, slov. bruhati, sbruhati idem. Dalje:

Fufignā,

intrigo, slov. fufnjati, fifnjati, schnuffeln, starosl. h̄hnoti, murmurare. Potem:

Fruscio,

Geräusch, slov. hrušč. Tako je tudi venetsko:

Furo,

Iltis, italij. fuina iz: furina, lahko nastalo iz staroslov. t̄horъ, slov. kraj Mure: thor, na Pohorji abjecto t̄, —: hor, srbski mutato h in v, —: tvor, Iltis, rusk. хор-еетъ, in venetsko: furezza, Fressgier, je nastalo po furo — thoru, ki je požrešna žival, in s tem prekličem prvo razlago iz them. hvor, dasiravno je tudi prikladna.

V venetščini nahajamo tudi sufikse: afo, ofo, ifa, ki se vjemajo sè slovenskimi: ih̄, oh̄, uh̄, iha, kakor: molifa, ein Jammerer, gagiofo, iz: gagliofo, Beutelschneider, (razlaga se dalje naprej), potifa, ein Verhunzer, barlifo, furbo, scaltro = barluh itd. Tako tudi beseda:

Pachiefa,

grasso, adiposo, srb. pače, pača, Sulze, rusk. počva, vrhna tolšča zemlje, venetsk. pochioso, fangoso. Dalje:

Camufar,

granire, srb. komuhat, in komušat, auskörnen. Tudi isto zmeno glasnika h z f nahajamo v besedi:

Moflon, Moflone,

pri kateri je uže bistrourni Diefenbach vprašal: „Woher stammt dieser romanische Name?“ (Orig. europ. 390.) Moflon franc. mouflon, ovis amon, musimo, „tyer von einer Gayss und einem Widder geboren,“ kakor stoji v Zeningerjevem glossarju iz leta 1482, ali kakor Isidor (Orat. XII. c. 1.) piše: „ex capra et ariete.“ Moflon je iz: muhl. Na Pohorji kličejo takega bastarda: muh, in jaz mislim, da se beseda vjema sè sansk. mēša, hircus, rusk.

dialek. mis, oven, miska, ovca. V okolici sv. Jurja blizu Kranja se muhl veli majhen tršat vol, katerega Hrvati imenujejo: bušak. Tudi na: muhlati, obstinatum esse, bi se dalo misliti, ker so kozli res trdoglavi in svojevoljni, tako, da Italijan imenuje svojevoljnost po kozlu —: capricio. Muhel, trdoglavnež, in srb. muhlati, obstinatum esse, pa ne prihaja iz: muha, temuč iz: mud, cunctari, in se je stvarilo iz: mudlati, kakor hrv. rehav, rarus iz: redsav, truhljiv, gravidus, iz: trudljiv, primeri slov. žena je trudna, est gravida. Tako zmeno glasnika *h* z *f* nahajamo tudi v besedi:

Frasca,

belaubter Zweig, iz slovansk. hvrast-ka, bulg. fraste, rami, kder tudi glasnik *h* rad prestopi v *f*, primeri: fala = hvala.

Kakor v italščini nahajamo, in sicer v venetščini, slovanske sufikse, tako tudi germanske po uplivanji Gotinov in Longobardov, kateri so nekoliko časa v gorenji in srednji Italiji gospodarili. Tak germansk sufiks je, kakor naš veleumni Miklošič trdi: ardo, aldo, na priliko: cortaldo, venetsk. gagiardo, robusto, forte, franc. aud, aut, richaud, levraut, (glej Diez Gram. 2, 349), in slov. out, v besedah: migovt, mrdovt, pešovt itd. Ta sufiks nahajamo tudi v venetski besedi in sicer, kakor Diez sam trdi, že v premeknjenih glasnikih: lizadria iz: lizardia, primeri venetsk. ladro za lardo, Speck. Lizadria označuje: graziosità, Anmut, Wolgefallen, zatorej beseda slovenskim thematom in nemškim sufiksom; tudi adjektiv:

Liziadro,

beri: liziadro, grazioso, angenehm, wolgefällig, se rabi v venetščini. Uže veleumni dr. Schmidt (glej Vocal. I. 92) je dokazal, da got. leikan, gefallen (glej: Marcus I, 11): „thu is sunus meus sa liuba in thuzei vaila ga-leikaða;“ (tu es filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui) se vjema z litov. link — smas iz: ling — smas, latv. lig — sms, froh, erfreut, in starosl. lъza, τὸ συμφέρον, Uebereinstimmung = Gefallen, in venetščina, iz ktere je beseda tudi prešla v pismeno italščino: leggi — adria, je še ohranila got. jednak pomen. Da te besede Italijan ni prejel od Gotov, vidi se iz tega, da jo najdemo v obliki: lizi, leggi, ne pa: lichī, lechi, ali: licci, lecci, v kakoršni bi jo morali najti, ker italšč. germ. *k* (*c*) izraža: *s*, *ch*, *cc*, na primer: leccar = nemšk. lecken. Razve slavogerm. teh besed ne pozna noben drug jezik indogermansk. Diez izvaja leggiadro iz lat. levis, a tej razlagi ne morem priglaševati.

Bissar,

verrinare, Term. Mar. traforare, *bissá* adjekt. traforato dalle brume (Würmern), slov. *bušiti*, bohren (Janež.), srbsk. *bušiti*, bohren, *bušak*, wurmstichige Haselnuss, *bušotina*, Bohrloch, menda boljše iz tega them. venetsk. *bissa*, serpente,* die bohrende, stechende, bržkone tudi *bušak*, ein stössiger Ochs? venetsk. *bisse de legni*, teredo navalis, slov. *bušiti v koga*, sich auf Jemanden stürzen, als wenn man ihn durchbohren wollte. Primeri slovenskih otrok pesmico: „Antoni žabe goni, kero došá (došel) tisto bušá,“ kder je tudi pomen zbadanja. V celjski okolici: *bušiti*, anprellen, anstossen = anstechen, srb. *bušiti*, tudi: mit Gepolter fallen. Da venetska beseda ni iz italščine, priča njé oblika, ker tuje besede, v kterih je *u*, piše *z i*, tako: *piter*, *poculum*, staroslov. *putyrъ*, *trippa*, *venter*, staroslov. *trupъ*, Bauchhöhle, *pita*, *gallina*, litov. in slov. *puta*, *piria*, *infundibulo*, rusk. *purit*, točit, lit. *picagia*, srdčevina, slovašk. *puka*, idem itd. Iz tega them. je tudi venetsk. *bissabova*, tempestá oribile, Orkan, zatorej die bohrende Meeresströmung. Sem spada tudi ruski: *buh-at*, anstossen.

Taca,

Kerbe, Einschnitt, korenika: *тък*, ruski: *tknut*, *pungere*, starosl. *tyk-at*, *pungere*, slov. *iz-tek-noti*, die Augen ausstechen. Iz tega them. venetski: *taca*, *monedula*, proprie: *avis punctata*, *taca de le doge*, *capruggine*, Fasskiemen, mesto, kamor se doge vtaknejo, *tacolar*, plappern, schwätzen po ptici: *taca*, *sraki*; *taccagno*, karg, genau, pünctlich, zatorej isto, kar slov. *točen*, staroslov. *těčka*, *punctum*, *taca*, Wuchs, Statur, primeri nemško: von schönem Schnitt, franc. *taile* iz *tagliar*, schneiden, dalje: slov. *obraz*, *tacco*, Stütze, srb. *tačka*, Stütze, kar se pri-takne ali utakne, venetsk. *tacon*, Schuhfleck, kar se pri-takne, *tachino*, puran, proprie *punctatus gallus*; *taccaizza*, *quistione*, *contesa*, primeri nemšk. *Sticheleien*, iz: *sticheln*. Diez (W. I., 406) pravi: den Stamm kennt sowol die keltische als die deutsche Sprache: gäl. *tac*, Nagel, hochd. *zacke*, Spitze itd., pa slovanščina še obilniše in izvirniše, zatorej jej lahko te venetske besede svojimo.

Pissar,

urinare, iz *piksar*, kakor: *massela* iz *maxilla*, *lissiazzo* iz *lixivia*, staroslov. *pyk-anina*, *pykotina*, *urina*.

*) Janežič imá: *guš*, Wasserschlange. Ni-li kje krivo slišal, in je prava oblika: *buš*? Jaz sem slišal oboj izgovor: *buš* in *guš*. Diez (Wörterb. II, 12), *bissa*, Schlange, *raalaga* iz nemšk. *bizo*, anglosaks. *bito*, zatorej beissendes Thier, a ne morem se prepričati, da je istina.

Cofa,

come, staroslov. kova, quando, ali pa iz: koga, slov. wie, was? primorsk. koha. V listinah iz devetega stoletja nahajam, da so Venetčani *g* kot *h* izgovarjali, ker pišejo: sanctus Ermachoras, mesto: Hermagoras. Da *h* prelazi v *f*, smo uže videli, primeri tudi litovsk. kaip, wie, kakor.

Morise,

Tazze, bichiere. Pozneje sem našel, da tudi Janežič ima: murica, Melkschaf, na Štajerskem pa se mlečni lonec veli: murica, zatorej ne treba primerjati besedi: žmulj. Morise je iz: murica, murice.

Gavine,

geschwollene Mandeln, iz: galvine, kraj Mure: žeave iz: zelve, kakor: teaci iz: telci; toda še na prvi glasovski stopnji po vokaliz. l² iz: galvine.

Trucar,

premere, latv. trikt, stossen, litov. iz-trék-sti, auspressen.

Barufar,

streiten, zanken, baruhat, staroslov. borja, streiten, latvijsk. barti, zanken, rusk. branko, der Zänker.

Cianzar,

beri: čianear, tudi: zanzar (čancar) plappern, plaudern, ciancia tudi: zanza, albernes Geschwätz, je le moglo nastati iz: krankiar; in mi nahajamo v litovščini: krank-ti in klank-ti, schreien wie ein Rabe. Slov. čenčati, čenča je zatorej skažena pravenetčanka, koje smo pokvarjeno nazaj dobili, kakor: zenso. Venetsk. cencio, Lumpen, Lappen, Hader, pa je iz slovensk. canja, cunj, diminut. canj-ka, cunj-ka, Fetzen, Lumpen, česk. cancor. Da *r* in *l* venetšč. vokalizirajo, je znano, za *r* primeri: giazola, gratiola officinalis (zel).

Lapazza,

Term. Mar. Pezzi di legno tondi (rund) da una parte, e concavi dal altra, zatorej istega themata, kakor: lopar, lopata, lič. lopeta, Janežič ima po koroškem izgovoru: vapača=lapača, Britsche, ker so te žoli (Brettlager) lopataste. Venetsk. preson, je iz: prigion, in to iz nemškega Brüge, Brettergerüst, slov. pruka, tako vsaj Grimm trdi (II., 414).

Gagiofa,

iz: *gagliofa*, *scarsella*, *tasca*, *lederner Beutel*, *gagiofo*, *Gauner*, *Erzschelm*, *proprie: Beutelschneider*. Ker *venetsč. k spreminja v g*, na primer: *gato* = *catus*, ter iz: *kalufa* in to iz: *kaluba*, *sansk: khalla*, *lederner Beutel*, *litov. z drugim sufiksom: kulikas*, *) *rusk. kalita*, *skažen je venetskoslovanski izleženec sopet prišel k Slovincem kot: galuf, goluf.*

Tegio,

lavoro, *occupatione*, (*Boerio pag. 748 sub voce: tibio*), *Arbeit*, *Beschäftigung*, *staroslov. tęgъ*, *labor.*

Sauro

iz: *sarvo*, *grau* = *salvo* in to = *srb. slav. grau*, iz tega: *slavec*, *slavič*, *luscinia*, *proprie: ptič sive barve*. Govori se tudi: *saro*, *colore tra-bigio e tanè*. Sem spada *litov. szalvas (salmo thymallus (vide Geitler, v filolog. list. 1876 pag. 48.) rusk. solovoj, staroprusk. salovis, luscinia; toda vse po slavi barvi.*

Baul, baule,

voce di gergo e vale culo (podex), *litovsk. bulis*, *Hinterbacken*, *sansk. buli*, *weibliche Scham*, *After*. *Korenika je bul*, *tumescere*, *srb. buliti*, *hervorrecken*, *buljenje*, *das Hervorrecken der Augen*, *buljina*, *sova*, *avis oculis exsertis*, *buljok*, *oculis exsertis*, *slov. bula*, *Geschwür*, *zò tumescens*, *sorodno bavarsko nemšk. bellen*, *tumescere*, *anglosaks. bealluc*, *testiculus*. *Pomeni za napihovanje, naduvanje, pa so tudi stvarili poznamenovanja za mehè in mehìre, primeri nemški: Blase iz: blasen*, *zato iz korenike: bul* tudi *lat. follis*, *Blasbalg*, *Beutel*, *Sack*, in *zato tudi v venetsčini: baul*, *baule*, *bolza*, *Felleisen*. *Bolza pa je iz bulga nastalo, po Festu keltska beseda, in označuje: sacculus scorteus*, *zatorej isto kar slov. meh*, in *sopet nahajamo v nemščini: Balg*, in — *belgen*, *tumescere*. *Zaradi podobnosti so se rodili jednaki pomeni za: meh in: uterus*, *zato: uter*, *Schlauch*, *meh in: uterus*, *matrix*, *venter*, *staronord. belger*, *uter*, *follis*, *folliculus*, *venter*, *matrix*, *pellis*, in *v prvotnem pomenu: tumor*. *Baul*, *baule* je iz: *bul*, *bula* nastalo, ker *venetsč. u* *stopnuje tudi v au*. *Baula* v *venetsč. tudi: donna sudicia*, *ein unzüchtiges Weib*, *primeri lat. scortum*, *Balg* in

*) Tudi: *kulita*, *primeri dalje: litov. kaila*, *Fell*. *V kurvelšk. in lombard. narečji: gaglioffa*, *gajoffa*, *Schleppsack*. *Diez besede ne vé razložiti, in ne verjame razlagi iz: Gallioffa*, (glej *Diez. Wör-terb. I, 195.*)

Hure, bulga, Balg in Hure. Diez (Wörtb. I. 59) ne vé te besede razložiti, in niso mu po volji razlage franc. filologov, on misli na lat. bajulus!! Ne bode se obdržalo.

Rospo,

rospazzo, žaba, utegne biti skažena slavjanska: ropša, ropuša, ropuha (rusk). ropuže, litovsk. žaba, toda rospazza = ropušača, v italšč. tudi: ruspare, v italšč. tudi: ruspare, scharren, se vjema z lat. (pri Apul.) ruspari, mit den Füßen scharren wie eine Henne, kar pa ni prav prikladno za poznamenovanje žabe, ki je preje dobila ime po ropu, krasti, nego po krišpanji. *) Primeri slov. krastača: žaba.

Gridare,

schreien, se vjema sè staroprusk. gerdaut, dicere, got. gretan, strepere, poljski grdać, kričat. Dasiravno tudi v družih romansk. jezicih znano, vendar praserodno.

Grampa,

Klaue, je iz: krampa, slov. krempeľ, škramplji, škrampati, kratzen.

Gherlin,

funiculo. Uže v tretji razpravi sem to besedo razložil iz korenike: gr, schlingen, živa še je v slovenčini: grlica, die Schlinge an der Peitsche, o-grlini, o-grana, srb. grinja itd.

Grotta,

Felsenhöhle, Grotte, ima sorodnice v staroslov. grotъ, novo-slov. grot (málinski) srb. grot-lo fauces, sama poznamenovanja, katera votlino izražajo, rusk. glot-ka, Schlund. Diez iz gršk. crypta, kar ni mogoče.

Zaccagna,

beri: éaccagna, Haut vorne am Kopfe, iz: kačanja, slov. keč-ka, Büschel ober der Stirne, litovsk. kak-ta, Stirne, slovenski tudi: kečka, Schädel.

Nappa,

Rauchfangmantel, Rauchfangtrichter, slov. napùš, (Janež.) Vorsprungdach.

*) Sicer pa je ruspari, italij. raspare, mit den Füßen scharren iz: cruspare, craspere, slov. krašpati, krišpati, idem, staronemšk. hrespen, vellere, colligere, novonemšk. raspeln, kamor spada tudi crispus, — praserodno.

Celegha,

fringilla domestica, = čelika, litov. kelike, Bachstelze.

Ganzo,

beri: gančo, Hacken, iz prvotnega kankio, srbsk. kuka, iz: kanka, Hacken. Uže Schmidt (Vocal. I, 153) je izrekel, da prvotna oblika besede: kuk je: kank, srb. tudi v slabi obliki: čak-lja, Hacken.

Calto,

borro, Wassergraben, Regenbach, rusk. kaltus, blato, sansk. krti, grez, sem spada tudi slov. čret, čreta, korenika krt, spalten, litovsk. s-keltas, gespalten.

Zurlar,

beri: curlar, delirare, zurlo, uomo volubile, srbsk. culjat, rusk. kurit, kurež, slov. imé božanstva: Kurent iz tega them. Glej razlago obširno v „Vestniku“.

Tombolar,

cadere con capo ingiú, srb. tumbati, umdrehen, ruski v slabej obliki: tabačít, ruski: tomby, slov. tumbas, ladija iz združenih sodov, kakoršno napravijo kranjski tovorniki, ploveči po Savi.

Cizza,

carne mollume, je skaženo iz: mečica, mečica. Uže smo navéli v naših razpravah primér dovolj, da italščina iz početka besed cele slovke odbaciva.

Sogia,

falsche Schmeichelei, obrekovanje, slov. saglati, Leute ausrichten, sagelica, eine Zungendrescherin, sagati, züngeln (von den Gänsen). Italšč., katera venetsk. glasnik *g* spreminja v *j*, imá soia.

Stenco,

zusammengeschrumpft, mager, stenchi, gambe sottili, jedina staroslovensščina je ohranila: stęk-lę-stvo, macies, Magerkeit.

Bada,

maniera, se dá tudi primeriti litovsk. budas, Brauch, Sitte, Art.

Picagia,

iz: picaglia, frataglie, Geschlinge, vjema se sè slovaškim: puka, srdčevina, zatorej iz: pucagia, glasnik u venetšč. rada oslabuje v

i, picagia označuje: interiori spiccati del animale: il cuore, fegato e il pulmone.

Verzer, averzer,

beri: verzer, averzer, aprire, öffnen, staroslov. vřzъ, otъvřzъ, aperio, v srbšč. se nahaja: od-vrznuti.

Trochia,

beri: tročia; persona pingue, ruski: dročit, vzduhat, anblähen, dročênъ, ein dickes Kind. Venetč. glasnik *d* spreminja v *t*, kakor smo se uže prepričali pri besedi: trevo, in sopet *t* spreminja v *d*.

Cavegia,

iz: caveglia, Pflöck, slov. kavelj, Hacken, čavelj, hölzerner Nagel, srb. čavao, rusk. kava, Pflöck, nekje lat. clavus, in italij. chiave, kakor Miklošič misli. V pismeni italščini, kamor je iz venetščine ta beseda prišla, se glasi: caviglia, toda različno od: chiave — clavus. Besedo: cavile, hölzerner Nagel, Zapfen, rabi Papias, toda je uže takrat prišla iz venetščine v latinščino. Korenika je: ku, kav, hauen, in kavelj, der Behauene. Chiavo, clavus in chiave, clavis, Venetčan izgovarja, kakor Italijani sploh te latinski besedi, znamenje, da je: cavigia = caviglia, različna od: chiave in: chiave. Tudi Diezova primera = clavicula je prisiljena. Ta se v ital. glasi: cavicchio.

Grapa,

erpice, Egge, razlaga najbolje litovsk. grypti, reissen, iz katere korenike je tudi venetska in slov. grapa, česk. plur, hrapy, Thalschlucht, dakle proprie: vdir — Erdriss.

Criola,

iz: crivola, in to iz: cripola, geflochtener Wagenkorb, slov. kripa, pozna tudi litovšč. kripe, geflochtene Leiter am Wagen, litov. krypti, drehen, winden, got. klempan, hochspringen, gršk. κραπίλη in lat. crapula so po Corssenu iz iste korenike.

Bisto

za: visto, Garngewinde, Strehne, razlaga naravnost litov. vystai, vystiti, winden, wickeln, analogično rusk. motъ, Garn, Gebinde, iz: motat, venetski in italij. matassa, Garngewinde.

Rabio,

sarchio, Jäthaue, iz: ravio, in to iz: rěvalo, v = b, rě = ra, io = lo, starosl. rěvati, convellere, dakle: rabio — rvalo, ró convellens, srb. rvalo, rutrum, litovsk. rauti, raveti, lat.

ru: eruere, staronord. rya. Oblika: rabio je najprijeličnija srb. rvalo, starosl. ryлb, ligo, iz praslav. oblike: ravлb, litov. frequent. raveti, ravetojis, der Jäter.

Brughiera,

(Boerio sub voce: pustoto), terra piena di pruni o d' altre piante spontanee, ein mit Gestrüpp bewachsener Boden, litovsk. bruzgai, Gestrüpp. V litovšč. se vtiče z pred *g* in *k* pred *sz*, kar je jezikoslovcem dobro znano. Tudi v kymršč. brwg, Strauch, od britanskih Venetov?

Gonfio,

Geschwulst, iz: gomfio, in to iz: gompio, slov. gumpa, (Janežič), Beule, Geschwulst, tudi gumba, litov. gumbas, Geschwulst. Sem spada tudi slovenski: gumb, Knopf. Diez misli iz lat. conflare, ali ter bi mogli najti obliko: confiato.

Tomare,

Purzelbäume machen, staroslovanski: tomiti, καταρρομβεῖν, circumagere, novoslov. tomljati, temljati, circumagere.

Zola,

beri: čola, Strumpfband, litovsk. pa-kele, Strumpfband, pa je predstopilo, kakor v litov. laima in: pa-laima, Glück, slov. noga in pa-noga, litovski: kelimes, Hosen, kele, Knie, slov. kol-eno, litov. kel-mas, Strumpf.

Berbolao,

das Ende eines Fischnetzes, coda della cogolaria, srbski: brboliti, im Wasser durchsuchen.

Gaza,

beri: gaza, corvo, tedaj iz gažia, prvotno: kagia, ruski in sansk. kâga, corvus, lužičkosrb. kjagas, kričat, kakor reca, česk. kahne, reca, litovsk. kogas, Rabenkrähe.

Comeo in Comio,

Ellbogen in Knäuel, klopko, slov. komolec, lokat, Ellbogen, litov. kamulis Knäuel, rusk. komulja, glomus, Klumpen, Comeo nima se jednačiti lat. cubitus, to se v italščini razgovetno piše in govori: cubito.

Strussiar,

sich abmühen, litov. trusiū, ich mühe mich ab, arbeite, trusuti, Mühe haben.

Zembao,

beri: zembao = zembato, percosso, ausgehauen, ausgeschlagen, staroslov. zęba, dilacero, sansk. džamb, dilacerare, destruere.

Barusola,

avis palustris = baručola, iz them. bara, Sumpf, prideni še k tej uže dovolj dopričani besedi slov. bar-ed, nuphar luteum.

Trevo,

trinchetto, Kreuzstange am Schiff, slov. drevo, srbsk. drěvo, Schiff, primeri italij. legno, Schiff in: drevo.

Murlon,

sciocco, dumm, albern, schwachsinnig, slov. mrlun, idem (Janež.), srb. mrlutina, invalidus, debilis, zato tudi venetsk. merluzzo, Dummfisch. Sem spada slovaški: mrljak, jagnje ne davno rojeno, ruski: mrluška, agnus debilis. Merluzzo = maris lucius, je netemeljita razlaga.

Ziparin,

fischietto da tordi, Vogelpfeife, rusk. zypat, pfeifen, staroslov. zypanie, clamor.

Carcasso,

Köcher, iz calcasso, thema: kalk — sufiks: asso, slov. kolčan, Köcher, hrv. karkaš, tul. Diezova razlaga iz: arca in cap-sus netemeljita. *)

Travetto,

piccolo corrente, ein kleiner Strom, bodi si iz: drava, ali pa latv. strove. Glasnik: s iz početka venetščina rada odbacne, na priliko: tamina = stamina.

Travagio,

iz: travaglio in to iz: trapaglio, afflizione, molestia, slov. trapiti (Janež.), quälen, peinigen, travagio tudi: Notstall, staroslov. trap, srb. trap, Grube, Loch.

Bastardo,

figlio illegitimo. them. bast, — sufiks ardo, litovsk: bôstras, unehelich geboren. Diezova razlaga iz: basto, Saumsattel, dakle: bastardo, das Kind des Saumsattels, je prav smešna.

Ganzo,

beri: ganzo, broccato, Geflecht, Falte, se vjema sè staroslov. gaž — gaž-v-ica, vimen, srbsk. guž-v-anje, complicatio, gužvati, plicas inferre vesti, novoslov. gôž iz: ganž, vimen.

*) V gorenji srb. nahajamo metath. klok iz: kolk, Pfeil, tedaj karkaš — kalkaš, Pfeilbehälter.

Enca

ritroso, Fischnetz, iz: emka, ker *m* prelazi v *n*, na priliko: *norbio* = *morbio*; rusk. emky, Zange um Kohlen zu fassen, korenika: *em* — jemati, fassen, capere, primeri slov. zajnka iz: za-jemka.

Bacagiar,

iz: *bacagliar*, plaudern, schwätzen, rusk. bakulit, bakulničat, besedovati, govoriti, pridene še: česk. bakat, poljsk. bakać, idem, toda beseda per eminentiam slovanska.

Loja,

Unflat, Kot, slov. lojevica, Schlammerde, iz korenike *li*, iz katere tudi: loj. Ménage izvaja iz: lutum, Diez iz: *alluvies*, vse nepravilno, prisiljeno.

Gozzo,

Kropf, iz: *goccio*, in to iz: *guccio*, primeri srb. guka, Klumpen, Auswuchs am Leibe,*) in analogično slov. goža, guža, Kropf, in litovsk: guza-s, Knorren, Drüse, Kropf, tudi: guga, Knopf am Sattel.

Turo,

vai via! srb. turaj se! ruski: turit, gnat, poganjat.

Bazorar,

beri: *baóorar*, tentenar, wackeln, schwanken, slov. bacati in: ko-bacati, idem.

Sbagiada,

iz: *sbagliada*, Geschrei, slov. boliti, tele boli, das Kalb schreit, litovsk. biloti loqui, bulius, bik.

Roža,

mantovanska beseda, canale, iz: *rugia*, rusk. ryga, žleb, sansk: rudžana, reka.

Roja,

potok, korošk. roja, Regenbach, bolg. po-roj, Regenbach, litovsk. rajus, tok, korenika: *ri fluere*, staroslov. sь-rojь, confluxus. Beseda znana v okolici primorskega Tržiča.

Bora,

fusto dell arbore di abbruciare, Brennholz, staroslov. bor, borie, *δενδρον*, arbor, pinus, abies.

*) Diezova razlaga iz: gorges-gorgozze, ali nemšk. gosse, Rinne, bode težko kedaj obveljala.

Gambera,

fusto di tormentone, Kukurutzstengel, iz: cambera litovsk. kemblys, dicke Bohrstoppeln, hrv. kambolac, kambuli, Traubenstengel, slov. kembelj, Glockenschwengel, tudi: cembelj in: camelj iz: cambelj-ejecto labiali.

Birlo,

munter, lebhaft, slov. vrli, idem.

Randa,

artimone, Hauptsegelstange, srb. slov. rudo iz: rando, timo, malorusk. rud iz: rand, Stange, litov. diminutiv. rodiklys, timo.

Zonfo,

beri: confo, mutilato, iz: zompa, slov. cumpast, truncatus, cumpelj, truncus.

Cascar,

cadere, iz: cazcar, srb. kačkati, tröpfeln, sem spada tudi romansk. cascada. Primeri še srb. kačkavica, quatschiges Wetter, avstrijanskonemšk. quatschig, je iz: kačkav.

Stiapa,

ein Holzprügel, staroslov. štarpъ, baculum, bolg. štapo, srb. ščap, Stecken, ščapec, šapec, Ladstock, iz: štarp — štapec.

Sprotar,

sprotada, sapere affettato, sproto, saputo, primeri litov. protas, Verstand, protingas, verständig, venetsk. sprota Donna, che vuol saperne (die alles verstehen will) e censurare ogni cosa. Kolikor meni znano, razve litov. in venetšč. v nobenem drugem indogerm. jeziku ne ohranjeno, ako sem ne spada got. frath-s, cognitio.

Stra-gia,

Stag,*) grosso cavo, velik kab, ein starkes Tau. Stra je praepos., primeri venetsk: stra-matto, = arcimatto, gia je uže bilo razloženo v tretji razpravi, (vide: Letopis mat. slov. 1876 str. 73.)

Zara,

beri: žara, urna, Aschenkrug, slov. žara (Janež.) Urne, iz them. žar, brennen, zato staroslov. žara-tekъ, favilla, Asche. Prešlo tudi v pismeno italšč. giara, Urne.

*) Stag je iz slovanščine prišlo v nemšč., novosl. stoglej, ligula, stogla, lori genus, rusk. pa-steg-olъ-nica, funiculi genus, (glej Miklošič Lex. 883 sub voce: steg.)

Strusi,

iz: Struci = stroci, bacaccio, Hülse, slov. stročje, strok, Hülse (Janež.), venetsk. tudi: struco, Flockseide.

Puina,

za: purina, ricotta, gelabte Milch, primeri srb. puriti, kochen, rösten, pura, hartgesottene Fisolen.

Rado,

di rado, radetto, radamente, dünn, selten, schütter, rarus, litovsk. retis, idem, staroslov. redy, raro, slov. red-ek, starosl. radost in rēdost, raritas. Diez misli, da je rado iz: rarus, kar ni mogoče.

Cai,

iz: cavi, die Getreidehülsen, Spreu, luski, litovsk. kevalas, luščina, starogorenjenemško: cheva, bavorsko: kefe, siliqua, od-tod štajerskonemšk. kiefeln = schülen, slov. sproth. s^{om} s-kavec, Tresterwein (Janež.), ščavje, siliquae, litovsk. po Kuršatu kiav-alas, die Hülse eines Roggenkorns. V grkoitalšč. ni nič sličnega.

Caviello,

iz: capiello, ein dummer Praler, srb. kopilo, nebulo, Fa-belhans.

Chincio,

Zierling, nasalirana oblika, srb. kic-oš, Zierling, kičeliv, su-perbus, staroslov. kycie, κομπος, pralend.

Talpon,

pezzo di pedale di arbore o legno grosso informe, srb. talpina, die Planke.

Crica,

tudi: crica, rotelloni, kolesnica, iz them. krk, drehen, sich win-den, zato staroslov. крѣкъ, vrat (isti nazor v besedi: vrat iz: vrt, drehen) staroslov. крѣк-уга, κάρρα, kolesnica, ni tujka, kakor Miklošič misli. Rabi se najčešče v pluralu: crichi.

Beretin,

colore simile al cenerognolo, litovsk. beras, brunet. Tudi od venetsk. spagazzo, beklekst, betüpfelt, slov. them. peg, je ohrani-la litovščina: spo-gas, Tüpfel, Kleks, spogutas, tüpfelig.

Usta,

Spur, Geruch, tudi: usma, prikladniše litovsk. u d z u, usti, riechen, nego them. аh, voh, kakor sem iz prva mislil. Iz tega them. tudi litovsk. usle, Nasenloch, Riechloch, gršk: ὀδμή, Geruch.

Bota,

Schwiele, žulj, starosl. botěti, anschwellen, slov. botavit, primeri slov.: ima botaste roké, er hat. schwielige Hände.

Bargigli,

Bart der Hähne, ni druga po mojem mnenji, nego spačeno slov. brklje, barklje; tudi litovsk. pakakle iz: parkakle, Hahnenbart, se bliža.

Polaca,

mezzo abito corto, starosl. pri-polьkъ, vestis quaedam, pri-polъ, superior vestis, hrv. polak, dimidium.

Balzano,

beri: balcano, iz: baltiano, weiss. lit. baltas, weiss, bel.

Merlin,

funicella, Strick, rusk. morju, moruvat, žilitsja, unterbinden, prešlo tudi v anglešč. merlin in v nizozemski merling, Strick, Schiffseil.

Boba,

putredine, srbsk. buba, Krebsgeschwür, litovski: bubarai, harter Ausschlag, srb. bubaljica, pustula, tudi v obliki: buba, Geschwulst, v venetšč. znano.

Gonzo,

beri: gonzo, goffo, tölpelhaft, staroslov. gъng-avъ, balbus.

Bero,

sedere, das Gesäss, natiche, der Hinterbacken, iz: bedro,*) ker venetšč. glasnik d izpehuje, in govori: laro za: ladro, lat. latro, piera = petra, borro = botro, Graben, pare = padre, vero za: vedro, vitrum. Bedro nahajamo v vsih slovanskih narečjih.**)

Nabucale,

die Blähkrankheit bei Ochsen, srb. nabukati, nabučiti se, anschwellen, anblähen.

*) Ako v venetščini: bero = bedro označuje: natiche, v slovanščini pa: femur, nas to ne more motiti, saj tudi v litovšč. nahajamo, da rietas, pomenja: Schenkel, v slov. pa: rit, podex.

Venetški: berola, vetula, analog. lat. anus, vetula et podex.

Grotesco,

lächerlich, gebildet, je po izpadlem: *h* (primeri venetsk. *traere* = *trabere*) iz: grohot, *cachinus*, tudi srb. *groot mesto*: grohot, *grotesco* tedaj iz: grohotsk; rusk. *grohat*, *ridere*. Diezova razlaga: „nach Art der Grottengemälde“ je pač neprimerna.

In-crozzola,

stretto di petto, iz prepozicije: in, them.: kroč, v staroslovenščini nahajamo: o-kročiti, cingere, schnüren, beengen, in to označuje: *incrozzolá*.

Gepa!

starotržaška beseda, vide! aufgeschaut! iz *glepa*, in to iz: *glipa*, glasnik *l* namreč venetšč. vokalizuje, primeri: *cherico* = *clericus*, glasnik *e* spreminja v *i*, primeri: *bevare* = *bibere*, toda celo pravilno: *gepa* iz: *glipa*, staroslov. *glipati*, *circumspicere*, *glipanie*, *visus*.*)

Orzar,

beri: *orcar*, *battere con orza*, *orza* pa je skažena iz: *врѣрца*, ali pa iz staroslov. *ръвica*, *funiculus*.

Scoto,

die Sarsche, *vestis quaedam*, staroslov. *skutъ*, *vestis extrema*.

Barlonco,

schwacher Schimmer, slov. srb. *brliti*, schwach leuchten.

Macaco,

der Affe, iz: *marcaco* = *markac*, slov. *markaca*, Affe, sansk. *márkata*, *simia*. Uže veleumni Schmidt je razlago iz: Meerkatze zavrgel, in na *markata* opomenil.

Slaganoso,

gezerzt, bei den Haaren gezogen, je iz: *slacanoso*, slov. *slak*, *slačiti*, za: *svlačiti*.

Garanghelo,

conbibbiá, Trinkgesellschaft, litovsk: *gerti*, trinken, *girtuklis*, ein Säufer, *gerimas*, das Trinken, *gir-tas*, der betrunkene. V

*) Glasnik *l* in *r* tudi češčina izbacuje, primeri: česko, *hezky*, iz: *hrezьky* = litovsk. *gražus*, *pulcher*, posebno pa litovšč., na priliko: *pežóti*, *reper* = *plezoti*; *petis*, *humerus* = *pletis* staroslov. *plešte* iz: *pletje*, slov. *pleča* iz: *pletja* (glej Geitler Slov. kmeny na U. v *Listy filog.* 1876. pag. 40.).

besedi: garanghelo imamo praslovanski sufiks: angъ, in dalnji ital. elo = slov. ara — ala.

Pacchiare,

gierig fressen, pacchiatore, ein gieriger Fresser, pacotiglie, Schmausereien, se je ohranilo jedino v dolenjesrbsk. (luž.) jeziku: pakość, libido, in v madžarščini, kamor je iz slovanščine prišlo: pakosztas, naschhaft.

Pandolo,

specie di pasta dolce, staroslov. pađъ, pabulum, v latinščini srednjega veka: pandaleon, eine dicke Sulze.

Bosega,

iz: bocega, in to iz bucika, mnugil Cephalus, (Lineé), slov. bu c i k a, Stör, accipenser huso, srb. bucati, stechen, zatorej isti pomen, katerega smo našli v besedi: Adeno — Adelo. V slovenšč. tudi: bucika, Stecknadel.

Copada,

aqua copada, acqua tiepidetta, slov. kopeti, litovsk: kopet, fumare, toda aqua exhalata. Iz korenike kop, je: kopno, koprъ, kopneti, kopriva, koprica, Ofenherd. Janežič krivo dialekt. krupica. Premeknili so se glasniki, kakor v besedi: kropiva, za: kopriva, staročesk. kropivo za: koprivo, clibanus, peč.

Broccata,

Anfall, Stoss, za razlago slov. brcnoti, srb. brknuti, wegschnellen, stossen, iz te besede: blockiren, Blokade.*)

Zain,

beri: zain iz: zarin ali: zalin, Eisenschimmel, (konj) se vjema sè slov. zelen-ko, Eisenschimmel. Pozneje sem izvedel, da Venedčan govori: zain, a ne cain, tedaj se razlaga: éadin, opokliče.

Mozza,

iz: mo c c i a, movimento, iz korenike: mъk, staroslov. mъknoti, movere, slov. meknoti, srb. maknoti, latvijsk. mavkt, mukt. V drugih jezicih mi ni znano.

Paca,

Wunde, Schlag, starosl. pakost, „pakost prijeti“, laedi, percuti.

*) Diez (Wörtb. I., 87) ne vé nikamor z besedo: brocco, in ne priglasuje Frischevi razlagi iz nemšk. sproto, ne Ménagetovi iz lat. veru.

Gale,

tumoretti linfatici, staroslov. žily, ulcus, slov. žilve. Janež. žouve, žove iz: žilve. Scropheln, Drüsengeschwüre, gršk. χελύς, ulcus, litov. giliá, Drüse.

Scarso,

kümmertlich, karg, scarsita, Kargheit, rusk. dial. keržak, skopec, slov. kržljav, karg, srbsk. kržljav, verkümmert, s v besedi: scarso, je proteth. poljsk. karzel, ein zwerg, verkümmert gewachsen, slov. kržljavec, ein zwerghaft gewachsener Mensch, tudi nemško: karg je sorodno. Muratorijeva razlaga iz lat. excarptus zoper vsa pravila.

Baluco,

iz: barluco, po vokaliz. r^u, kakor: dosso iz dorso, Rücken, srb. brljav, stupidus. Tudi venetsko baloco isto označuje.

Calta,

maxilla, iz korenike: kal, skal, kalati, staropruski: skalus, slov. čel-j-ust, maxilla, tedaj jednaka korenika, samo z različnimi sufiksi, primeri poljsk. krta, frustum, das gespaltene; litov. keltas, skeltas, das gespaltene.

Zinginaja,

beri: zinginaja, Kränklichkeit, slov. gingav, schwächlich, srbsk. gingav, segnis, ni tujka, kakor Miklošič misli; slov. žingati, keuchen (Janež.)

Sbaragiada,

iz: sbaragliada, disunione, staroslov. baraja, отъ-барaja, adversor, rusk: branko, rixator, primeri spredej: barufar.

Gravigliola,

iz: grobigliola, Zusammenkrümmung, aggrovigliar, zusammenkrümmen, metath. iz: grb, staroslov. grb-av-stvo, grble-nie, curvitas, grbat, gibbosus, novoslov. grba, curvitas, sansk: džrbh, litov. grubus, venetsk. gobbo iz: gorbo, spina dorsi, staroslov. grbъ, idem.

Caucus,

Trinkschale, Becher, pri poznejih latinskih pisateljih, kakor Spartianu, litov. kauszas, ein kleiner gestielter Schöpfbeimer, tedaj iz venetsčine. Sem spada tudi venetsk. cog-ola, punev.

Vogar,

rudern, voga, das Ruder, primerjal sem preje k rusk. v a g a = sansk. v a d ž a, vendar naravnije je to besedo staviti k starosl. vo ž - e n i e, remigatio, srb. vo z - a r, der Ruderer, litov. va ž - o j u, navigo, tedaj: vogar še stoji na prvotni glasovski stopnji, sorodno sansk: vah iz: v a g h, lat. v e h o, gršk. ἔχω, ὄχος, staronemšk. w e g i u, moveo. Diez iz nemškega: w o g e n, kar ne kaže.

Zanca,

beri: čanka, der Hacken = srb. čaklja, in: kuk, zanco, mancino, slov. cenkast, zvežen, vegast, cenkasta skleda, slov. cincati, cankati. Prvotni pomen: krümmen, biegen, winden, schwanken, wanken, srb. kukljati, iz: kankljati, hervorwinden, iz te korenike: k a n k, italij. ganghera, Haspel, Thürangel, srb. kukara iz: kankara, iz italij. ganghero slov. banger, vanger, Thürangel, Thürpfeiler, v slabej obliki srb. za-kač-ka, sorodno lat. cingere, zatorej: zanca, ganghera, cancarar, discancarar iz venetskoslov. them. kank, srbslov. kuk (vide Schmidt Verwandtschaftsvrh. pag. 42.)

Piotta,

iz: pluta, der äusserste mit Grass bewachsene Ranft der Erde, litovsk. pluta, Ranft, Rinde, bei der Erde und beim Laib Brot.

Spazzar,

iz: s-pacciar, kehren, umkehren, wegräumen. Jaz ne najdem v nobenem drugem arijanskem jeziku themata, kateri bi nam umno in naravno razložil to besedo, kakor v litvoslovanščini. Tá ima thema: p a k v pomenu: perversus, verkehrt. primeri: na-o-pak, na-pak, iz-pač-iti, v nasprotno se preobertiti, litovski v be sedi: usz-pak-aline puse, die verkehrte Seite, Kehr-Rückseite, pak-alas, Rücken. Ker je prodavanje združeno z obračenjem, ter tudi: spazzo = spaccio, spacciar, Absatz, Verkehr, absetzen, verkehren, iz tega them. slov. speč-ati, absetzen, verkaufen, primeri analogične nazore: obrt, iz: obvrt, in nemsk. Verkehr. Iz tega themata bode menda tudi slovensko: pačiti, verderben, schädigen, staroslov. pak-ost, damnum, pakoštenie, noxa, in tako si tudi lahko svojimo besedo:

Stra-pazzar,

iz: stra-pacciar, verächtlich, behandeln, mishandeln, verderben, in: stra ni druga, nego lat. extra, über, überaus, ungemain, zato: stra-bera, übermässig saufen, stra-fare, der Sache viel zu thun. stra-carico, überladen, stra-potente, über-

mächtig, stra-godere, übermässig, sehr-recht geniessen, strag-onfiare, sehr aufblähen itd. V slovanščini thema: pak stvarja besede, ki so sorodne v pomenu venetskoital: pazzar, na primer: pak-ost, molestia, vexatio, afflictio, staroslov. peką afflictum esse itd. Vendar venetskoit. pezza, Lappen, slov. peča, Ha-der, pečica, Fleischlappen, srb. pečica, Todtenfleck, bi jaz zapustil nekdanjo (Miklošičevo, vsaj pri besedi: pečica) razlago, in trdil, da je iz korenike: pec-pecnoti, scindere, pungere, zatorej: peča, ein abgeschnittenes, abgerissenes Stück von einem Stoffe, Zeuge, primeri: k r p a, iz k r p, scindere.

Torso,

Strunk, Kolben, iz lat. torsio, in to iz: torqueo, težko, bliže slov. storž, tudi strž, Strunk, Kolben, iz: strzati, tondere, radere. V italšč. glasnik *s* na početku rad odpada. Diez dvomi, jeli bi to besedo iz gršk. thyrsos ali pa iz lat. truncus izvajal.

Minchion,

ein schwachsinniger Mensch, Dummkopf, iz te: minchionare, einen für Narren haben. Uže sem poskusil to besedo v prvi razpravi razložiti iz themata: mēt, circumagere, vendar ne obstane, ker je thema: mink, in sopet ne morem tega them. k nobeni drugi besedi staviti, kakor k litovskoslov. mink-męk, weich sein; minchion je tedaj mehke človek. Starovenetsščina je dakle glasnik *a* kakor litvanščina izgovarjala: kot: in. Presilna mehkost je glupost, dušna slabost, zatorej so lahko obviknoli pomeni: schwachsinnig, dummköpfig, zato Litvan rabi za izraz: „blödsinnig“, minksztas protas (Verstand), in minksztutis mu je: ein blöder Mensch. Tako umejemo tudi ime venetske reke Mincius, o kateri uže latinski pesnik poje: „tardus meatu Mincius“, to je mehko, ne bistro tekoča voda.

Schmidt navaja kot sorodnice lat. macer, macero v italšč. magro, got. much-it v farmuchit, hebetudo, staronord. mjukr, mollis, gršk. μασσω, zatorej minchio najbliže stoji litovskoslov. mink-męk. Iz tega them. sem razložil tudi venets. mastra, sicer tudi pri Gelliu: mactra, in v grščini, vendar ta grška beseda se mi ne dozdeva domača; sufiks, tra nahajamo v slov. veh-tra, Schilfflechte, česk. vih, Schilf. Ker imamo v grščini μασσω, težko dobimo: μαστρα. Aul. Gellij. pa je pobral, kakor znano, mnogo provincijalizmov. Diez minchion razlaga iz: minchia, mentula, a težko bode ta izpeljava od filologov obče sprejeta.

Schirato,

iz: schurato, veriverica (obširni pretres glej Letop. 1876. str. 79) še se naj pridene rusk. ja-ščur, lesna miš, in ščur, Fichten-

kernbeisser, tedaj: korenika sku litov. skusti, nagen, schaben, skutimas, das schaben.

Biso,

grau. Vešč poznatelj italščine me je opomenil, da biso se ne more vjemati z ruskim: bisen, siv, in: bisato, jegulja, ni se staviti k piskur, ker Venetčan izgovarja: bizo, in Italijan bigio (bidžio), zatorej se more iskati thema: big-biz. Prevejal sem besedo sem in tje, in drugači si ne morem pomagati, nego da rečem, ka je tudi v besedi: biso·bigio glasnik *r* se vokaliziral, dakle thema: birg·birz ali brig·briz, in res nam daje ta thema pomen svitle barve, sansk. bhrádž, bhrêdž, fulgeo, luceo, splendo, staroslov. brěz-gъ, litov. breksza, Morgengrauen, rusk. brežžit, brěza, betula, drevo sè sivo skorjo, breza (novoslov.) vacca albis maculis sparsa, staronemšk. bircha, litov. berza. Lat. oblike: fulgeo, gršk. φλέγω, got. bairh-t, sansk. bharga, splendor. Biso·birgio tedaj stoji na slovanski glasovski stopinji. Boerio ribo: bisato, katera se v jadranskem morji nahaja, popisuje tako-le: „giallo sul ventre, ed il dorso un fosco azzurro,“ druga vrsta ima: „dorso nericcio e'l ventre bianco,“ tedaj je v istini: brezasta riba. Da se ribe tudi imenujejo po barvi, pričuje slov. pestrva, pestrug, iz: pestri, versicolor. Kako se Diez trudi to besedo razlagati, naj se pogleda v njegov Wörtb. I, 66. 67. Jaz strmim pri tacih razlagah.

Magia,

die Masche, litov. mazgoju, knüpfen, Knoten machen, stricken, infinitiv. meksti iz: megsti, mazga, Knoten. Znano je jezikoslovcem, da litovščina pred *g* in *d* rada *z* vtiče, tako tudi slovenščina, primeri: gnezdo, brzda, litov. barzda za: barda = brada, litov. mazgioti, tedaj za: magiotti in iz: magia venetsk: magia, ki je tudi morebiti nastala iz polne oblike maglia. Več pri razlagi besede: magiolica. Najše omenim, da lat. buxæe pri Plavtu, baxæe pri Pliniji, tudi litovščina pozna v plurali: buksvos, die Hosen, rusk. bakšë, od Litovcev so prejeli pomorski pruski Nemci: die Büchsen, in ime se je tudi razširilo med Dance v pomenu nogavic, staronord. buxa, dansk. boxe, bracca.

Melma,

Term. de Pesc. terra ch' é nele fondo delle paludi dé fossai e dei fiumi, ma s'appropria comunemente al fango. Litovski: mulma, Sumpf, Morast, (Kuršat II. 110) rusk. malnik, schlammiger Ort, slov. mulja·muljava. Venetsko besedo baita, slov. bajta, katero smo tudi v rusčini in slovaščini našli, pozna tudi litovščina v obliki: butas, Haus, butelis, kleines Häuschen.

Bava,

bava dela seta, Flockseide. Ker bava označuje: vozger, pene, Rotz, Geifer, ter Venetčani kosmato svilo imenujejo po priliki, primeri italijansko: catarzo, Rotz in Flockseide. Bava de vento, brezza, frisches seidenfeines Lüftchen, poco vento, fiato di vento, una bava, una minuzia, eine Kleinigkeit, ein Pfifferling, bavarol, rutica otrokom okolu vrata privezana, da se ne pobrodijo, srednjelat. bavara, kar Du Cange tolmači: pectorale linteummento subtensum ad excipiendam infantibus bavam (Rotz), tedaj Rotztüchel. In tako še mnogo drugih izpeljancev. Srbsk: mutato *v* in *l*, bala, Rotz. Uže v prvi razpravi sem rekel, da bava ni italijanska beseda, nego iz slovanščine, in sem kazal na srbsko: bala, Rotz, mucus, balav, mucosus, bale (plural.), sline, bal-ega, Unflath, baliti, muco maculare. Da v venetščini glasnik *l* prelazi v *v*, kakor v francoščini, v gorenjenemških narečjih in v slovenskem, poljskem in gorenjeluž. jeziku, je znano. Razve srbšč. še besedo nahajamo v litovščini: bala, Morast, zatorej sopet pomen nesnažnosti, nekaj slinastega, vozgrivega, žlezastega. Uže sem omenil, da drugi slovanski jezici, kakor slov., česk., ruski imajo stareji: *r* v besedi, in sicer: bara, Pfütze, Sumpf, in tudi venetščina imenuje mužnat kraj: barena, ruščina z daljnim tvarivnim sufiksom: bal-d-ovina, Sumpf, Schlamm, staroslov. balъ-t-ina, Sumpf, Pfütze. Iz romanšč. v novokeltsk. narečjih: baw, Schlamm. Diez iz grškega βαβαζω, razlaga to besedo!! (Wörtb. I., 60). Kdor to véruje, naj sam prebere njegovo utemeljevanje.

Grezo,

beri: grezo, dicht, grob, srb. grez, grub. Iz tega thema je staroslov. greznъ, Traube; — litovsk. gładziei, iz: gładziei, dicht an einander gefügt, razjasnuje prvotni pomen besede starosl. greznъ, groznъ, Traube, grozd.

Buelo,

iz: budelo, un pezzo di quel canale, che con varii avvolgimenti va dalla bocca dello stomaco insino al sedere. Budelo je vtegnilo nastati iz: vudelo,*) ker glasnik *v* venetšč. zmenja z *b*, primeri: bolpe = volpe, brespa = vespa, bampada = vampada, *l* se je izobrazil iz *r*, in tako bi bila pravenetska: vuderъ, in se vjema

*) Diez (Wörtb. I., 92) budello izvaja iz: botellus, klobasica, pri Martialu. Po Gelliji (17, 7.) je besedo: botulus, le rimsko ljudstvo poznalo, in sicer le v diminutivu ohranjeno. V lat. srednjega veka: „si intestina vel botelli perforati claudi non potuerint.“ — Naša razlaga zasluđuje globejega preiskovanja. V narečji Komaskov nahajamo: bodin, Blutwurst. Ako ni budello iz: vudello, bi utegnila korenika: bot, staroslov. botejā, anschwellen, anblähen za razlago besede: botulus služiti. Primeri zgoraj na str. 21 razlago besede: bota.

se sansk: u dara, starobaktrijski: u dara, Bauch, po Zehetmaierji iz prvotnega: va dara, gršk. pri Hesychiju: ὄδερρος, Bauch. V slovansčini nisem še zasledil slične besede, pač pa v litovščini: ve-daras, Magen, vidurei, kakor Kuršat piše, Eingeweide, staroprusk: veders, Bauch, Magen.

Gussa,

Scorza, corteccia ed è propr. come de noci, Schale. Schmidt pravi, da se je doslé litovska beseda: kiausze, Schale, Gehäuse, lat. kausis, Schale, staronord. hus, Gehäuse, le našla v evropski skupini arijanskega jezika in sicer v jedini germanščini in litvoslovanščini, in visokoučeni prof. Dr. Geitler, Fick in Schmidt sem stavijo staroslov. koša, Korb, prvotno: Gehäuse in košulja, srajca. Ker je tudi venetščina litvanski jednak pomen ohranila, so morali Veneti biti dél litvoslovanskega plemena. Tako tudi Schmidt (Verwandschverh.) trdi, da je beseda staropruska laydis, Lehm, Schlamm, staronord. ledja, jedino litovskogerm. a mi imamo tudi v češčini: latovisko, Pfütze, serb. lotinja, Schmutz, venetšč. leame, iz: led ame, tako bi Plinijeva in Palladijeva: laetamen, gnoj, ki se na njivo izvaža, vtegnila izvirno pomenjati: Schlammerde, in iz venetščine prihajati v latinščino.*)

Caia,

iz: cavia, ein Erzknicker, dalje: hager, elend, schlecht, böse, v sansk. nahajam: kava, böse, arg, kavâra, karg, kavâri, knickerig; v zend. ara-kava, litigosus, in v serb. kav-ga Zank, Streit, koroškoslov. čavžati, tedaj ne turska, kakor Vuk misli, menda sem spada lat. cavillor, in rusk. kav-nikъ, magus, der Uebelstifter.

Duchia,

Termino Marin. dice si a que 'cavi (kabi, Taue, Stricke) ravvolti a chiocciola (schnecken, schraubenförmig gewunden), che si portano nell'vascello per essere adoperati. Ker tako zamotana vrv ima nekakšno podobnost se zafrkočenim ogurkom (Gurke), jo zato mornarji šaljivo tudi imenujejo: curcuma, Gurke, (glej Boerio vox: curcuma). Boerio pristavlja pismen izraz: duglia, slovanskodalmatinski mornarji tako zmotano vrv imenujejo: duča, iz venetsk. duchia. A duchia je nastalo iz: duglia (dulja), ker venetšč. gli preobrazi tudi v: chi, primeri pismenoitalsk. pigliata, venetsk.

*) Franc. cosse, Hülse der Bohnen, Erbsen. Ménagetova izvaja iz lat. excussa, Frischova iz nemšk. schotte in Diezova iz lat. cutis, so vse nemogoče, ako se postavljenih jezik. pravil držimo. Diezova razlaga iz galiciociolla, galliciola, kateri tudi Mussafia priglasuje (glej Wörterb. I., 235), je pač prava etymologična spaka. Mnogo Diezovih razlag bodem v posebnem spisu pojasnoval.

pichiata. Duglia pa sopet ni druga, nego: dulja, dunja, litov. dinia, cucurbita, staroslov. dynia, pepo, in ker italščina glasnik *n* spreminja v *l*, primeri: *alzano* iz *anzano*, *palzano* iz *panzano*, se je: *dulja* lahko izobrazilo iz: *dunja*. Beseda *dunja*, *dynia*, *dinia*, je le v litovščini in slovanščini znana. *Duchia*, *duglia*, *curcuma*, so tedaj: Strick-Taugurken, šaljivo poznamovanje zaradi nekakšne sličnosti.

Riga,

linea, fila, (Reihe), e dice si d'una linea, riga, che fa l' aqua correndo in terra o su che sia, riga de soldai, fila, Reihe, roba fato a righe, a verga, a liste, listato, gestreift, rigolar, voltolarsi, rotolare. To besedo je Miklošič postavil med tujke, jaz bi jej rad priboril domovinsko pravico. Kar me nad vsim silijo, jo tudi za slovansko imeti, je, da jo tudi v litovščini, samo z drugim sufiksom nahajam, in sicer v obliki: rik-ta. V slovenščini imamo: riž-a, Reihe, Streif, rižast, gestreift, toda v istem pomenu, kakor v venetščini; dalje: riže (plur), Holzbahn, tudi v venetščini: riga, strada. Znano je, kako so nekaj karnske in noriške gore bile obilne v zlatu, in kako so planinske bistrice imele dosti zlatega peska, menda odtod: riževati (Janež.), Gold waschen, riževina, Goldwäsche, to je vodo po rižah spuščati, da se je vlegel in zaostal zlati pesek. Iz istega them. kakor riga-riža, bi jaz izpeljal staroslov. riza, vestis riznica, Kleiderkammer, in trdil, da je riza - : rižasto oblačilo, iz sansk. vas, kakor Bopp misli, ne mogoče. V sansk. nahajamo: rādži, linea, series, v staronem. riga, der Reigen, bav. reigen = reihen, rige-stâb = rich-t-stab, lat. regula, zatoraj k sansk. ridž-u, directus, zend. erezu, gleich, toda sem spada tudi lat. rego, lenken, weisen = Richtung geben, den Weg, die Bahn zeigen, in slično, izvorni pomen, torej: dirigere, litov. riktâvimas, directio, Richtung. Iz te korenike sansk. ridž-ras, dux, lat. rex, (them. reg-s), litovski: rikis, v mytičnih imenih: Deivarikis, der Götterherrscher, in tako tudi ne bi zavrgel staroslov. rigъ, (byzantinski pisatelji pišejo, da so Slovani bojevali pod vodji svojimi: *ρηγωρ*), tedaj rigi, ker gršk. *η* so takrat uže izgovarjal kot: *i*, kajti, ako bi rigъ bilo iz lat. rex, bi našli našli obliko riž, kakor: križ, iz: crux. Srb. riza, *ръза*, Schnurrbart je torej der Streif, in ker je cerkvenoslov. pisatelj grško besedo: *ὀδόνιον*, kleines Stück Leinwand zum Verbinden der Wunden, Binde, Charpie, prevel v: riza, ter je še poznal pomen: Leinwandstreifen. Ali je morebiti riza iz istega them. kakor lat. rica, vestimentu-quadratum fimbriatum (vide Festus). Naj se še omeni, da venetsko-ital. ciarpa iz ktere je nemško: Schärpe in franc. charpie, tudi ni družega, kakor: karpa, krpa, ein Lappen, ein Leinwandfleck, litovsk: skepeta iz: skrpeta, Lappen.

Agio,

Erzieher, agia, Erzieherin, italij. Aio, Aia, iz teh nemšk: die Aja. Italijanska oblika: Aja pričuje, da je thema: ag, ker italšč. venetsk. *g* spreminja v *j*, tako: troja iz trogia. Agio se lahko najumnije stavi k litov. aug-inti, erziehen, aug-int-ojis, Erzieher, augyve, Erzieherin, tudi: aogle, aug-in-inis, Zögling, aug-in-imas, Zucht. Ali je Agio = ajo, dico? primeri: ad-ag-iu-m? zatoraj Agio, der Sprecher, sansk. âh-a, er sprach.

Trucar,

sich verlaufen, trkati, litov. is-trukti, auseinander laufen, srb. trkati.

Grebani,

dirupi, rocce, luoghi alpestri in sassosi, slov. greben, scopulus, promontorium, grebenit, scopulosus. Greben je gora liki grebenu (pecten) špičasta. Nobeden drug indogermansk jezik ne pozná té besede, razve venetščine in slovanščine v tem poménu.

Ciurma,

schiaivi di galera, e la torma dei forzati, che vogano in essa, remigium, im Sinne der Anzal der Ruderknechte, tudi: ciurma e quel legno con tutta la ciurma senza perdere uomo (Sinonimi italiani del P. Carlo Babbi Parma 1778. s. v.), po takem tudi: navigium (legno) a le, kedar so krmarji v njem. Obračajmo to besedo kakor hočemo, nobena druga nam ne dá tako naravne in tudi pravilne razlage, kakor slov. kŕma, ki imá pomene: gubernaculum, puppis, krmar, gubernator, Ruderer, koroman, temo, das Ruder. Obsirniše pri razlagi besede: scarmo.

Calappio,

Schlinge, Fallstrick je gotovo skaženo, in se vjema sè litovsk. kilpa, kilpėlé, Schlinge, zum Vogelfange, slov. metath. klupa iz klъpa, korenika klъp, klepati, zaklepati, schliessen.

Lanza in lanzo,

beri: lanza, lanzo, lombo, arista, Lende, Rücken. Lanza je le moglo nastati iz: landia, in torej se vjema sè staroslov. lënd-via, lumbi, *veqgot*, pa tudi: *vōtos*, dorsum, novoslov. le dovje, ledje, česk. ledva, gorenjesrb. (luž.) ledzba, dolenjesrb. ljaž-va, althd. lenti, lendi. Ta beseda je le slavogrmanska, srbsk. ledja tudi: Rücken. Italijan rabi lat. lombo.*)

*) Dies (Wörthb. II., 42) misli na staronemšk. luntussa, Fett, Speck. franc. longe, Lendenstück je iz venetšč. Naj se denete na téhtnico Diesova in moja razlaga.

Schienza,

(beri: *z* dolce = slov. *z*), Splitter, Span, iz korenike: sklend ali: skrend, rusk. skrentat, ščepat, spalten, anglosak: screadjan, staro-gorenjenemšk. scrotan, hauen, schneiden, novonemšk. schroten, litovsk. skródzu, schnitzeln, venet. scrinzar (beri: *z*): tagliar l'oro l'argento batuto, scrinzi, persona piccola, tresčica, betvica človeka.

Schienza tudi: scheza, scheggiola najbližje stoji litovsk: skiedra, Span, Splitter, skiedrynas, Späne von Sägen.

Lat. scindula, Schindel, je težko stvorila: schienza; scheza se najpravilniše razlaga iz litov. skiedra, *r* se je vokaliziral.

Melenso,

uomo tardo, flemmatico. Tukaj je več prav naravnih razlag mo-goče, ali melenso = melęz, meluz, meluza, slov. ein weicher, schlapper Mensch, (ruski: meluzga), ali melenso je nastalo iz мѣдлѣньсѣ, medlenec, po izpehnenem *d*², kakor v slov. omilavica, iz: omidlavica, in v venetšč. penin iz: pedino, nožica, tudi lahko kakor rusk. meledit iz: mlědeti (praobljka: maild.); zato venetsk. meledia, tudi: melodia al = mledia ali pa = medlota, vendar, ker: melodia označuje: tarditá, je slov. мѣдлѣ, tardus, najnaravniji thema.

Lasco,

debole, staroslov. lošb, mager, srb. loša mu bila srieća, litovsk. lesas, mager, got. lasivs, schwach. Diez misli: lasco umgestellt aus laxus, težko, ker to se glasi: lasso v italj.

Garzar,

beri: garzar, scardassar, carminare, Wolle kämmen, različno od: cardo, kar Venetčan razgovetno govori in piše: cardo, cardetto, scardassar. Ker je *z* nastal iz: *g*, iskati imamo korenike: garg, in to najdemo v gršk. γαργαλιζω, kitzeln = kratzen, srb. grgati, stochern, v Dubrovniku gargašiti, Wolle kämmen, zatorej sopet them. garg, ako bi bilo srb. grgati, grgašiti iz: cardo, bi morali najti obliko: kardat, ker latital. carduus-cardo, je v srb. kardun, novonem. bav. Kardel, Kardeldistel. Venetski: garzar pa bi se glasil v dalmat. garzati, ako bi bil izposojen. Mi besedo najdemo v slovenščini, samo mutato *g* in *d*, kar se mnogokrat pripeti, primeri: *glen* in *dlen*, *drnice* za: *grnice*, Wetterleuchten, iz korenik *gr*, žariti. Naopak sopet *d* prelazi v *g*, kar je uže bilo na mnogih primerih dokazano. Na Poharji: drgaš, der Wollenkamm, Janežič ima: drzaj, Hechel, drzati, hecheln. Tudi venetščina zmenja *g* in *d*, in venetski pisatelji pišejo: vagansi, mesto, vadansi, (Boerio 777), venetsko:

g o s s o in srb. guš, Kropf, gušiti, ersticken, je menda tudi iz: d u š, dušiti, ersticken, primeri: dušak, dušnik. V sansk. džrdž, uže figurative: reprehendere, primeri: einen durchhecheln, abkampeln, koga počesati, v pomenu: verweisen, tadeln. Venetskoital. garzon, Bursche, Ladendiener, je dakle izvorno: Wollenkammer,*) in s tem se popravi prva razlaga iz: k a r d springen. Drugo koreniko, imá venetsk. garzeta, (ardea Garzeta, Linée,) srb. krž a, kržulja, eine wilde Ente, katera imá imé po krzastim perji, slov. krzovina, gekrauste Wolle, krzno, Pelz, der gekrauste, rusk. korzovati, hirsutus, litovski: kerszti, Wolle kämmen.

Guiba, Giba, Sgubia,

specie di scapello da taglio, tutto di ferro col taglio corvo semi-circolare come un C, Hohlmeisel. Ta beseda je prešla v italšč. gorbia, sgorbia, provenç. goubia, v portugal. goiva, v srednji lat. gurbio, Hohlmeissel. Diez (190) izpeljuje iz baskijske: gubia, Bogen, a kdo bode pri dletu na lók mislil? Poznamenovanje je vzeto po glblenji, zato trdim, da je guba, giba, sgubia iz gulba, stopnjevano iz: gḷba, slov. golbiti, dialekt. gubiti, aushöhlen, iz korenike: gḷb, je staroslov. gḷbokъ, novoslov. za-golbnoti, haerere, sansk: džrbh, nemšk. klio-ban, menda tudi gršk. γλῦγω, lat. glubo ima uže pomen: luščiti, in je težko stvarila besede: gorbia in guba, pri katerem je prvotni pomen: infigere, starosl. u-gḷbati, infigere. Lat. glubo sploh luščiti, kožo dréti. Po Štirskem dletu še tudi pravijo: gubež = gḷbez. Tudi v obliki sgubia, sgubieta se nahaja v venetšč., v italšč. mutato l in r: sgorbia. R in l se rada zmenjata, primeri venetsk: pratea = platea, splendore = splendore, pirola = pilola, prebe = plebe.

Zambra, beri: čambra,

Abtritt, recte: Vas pro excipiendis secrementis, ker v Benetkah ni stranišč, kakor pri nas, imajo: zambre. Znano tudi v štajerski nemščini: der Bettschamber, Bettschamberln, wenn das Kind seine Notdurft im Nachttopf verrichtet. Mislim, da spada k srb. čubrast, ohne Ohren, toda: čubrasta posoda, Rusi imenujejo posode, katere imajo uha: ušati, ušat, Zuber, ali pa je nazalirana oblika in spada k srb. čaber, čabrica, labrum.

Bergolo,

tudi po vokaliz. r^u begolo, ein unruhiges Kind, frugolo, srb. brkati, umherwühlen, italij. frugolare, durchstöbern.

*) Diezova razlaga garzon = Strunk, ne bode nikdar obče sprejeta.

Sacar,

Ring am Ochsenjoch, iz korenike: sak, verbinden, zusammenschliessen, anheften, litov. s e k u, v slovanšč. tudi znano bilo, kakor kaže starosl. sač-ль, vestis, toda isto, kar: sag in kaban, slov. sačiti, za-sačiti, lat. socius, der Verbündete, sansk. s a k h i s, iz tega tudi venetsk: sachiera, gožice za zvezanje obročev, slov. sak, Wurfarn, der Verbundene.

Bova,

apertura, che si lascia nelle pescaie de fiumi per transito, toda iz borva in to iz: vr̄va, srb. vr̄veti, vr̄vljeti, wohin strömen. Venetščina glasnik: v na početku rada spreminja v b̄, na primer: bampada iz: vampada.

Zain,

beri: cain iz: c̄alin, sacoccia di-pelle, sansk. č a r m a n, pellis, slov. cula? ako nekrusk. kul, litovsk: kailis, die abgezogene Haut eines Schafes.

Ghiova,

iz: ghioba, in to iz: globa, Erdscholle, slov. gleba, poljsk. gleba, rusk. glijba, lat. gleba. Slovanske besede niso tujke, kakor se v obče trdi.

Grignada,

počasna vožnja z gondolami, poleg ruskega: grunitsja, langsam fahren, dodeni še slovašk. grynit, šetat se, sansk. ghûrn, com-moveri, ghûrna, movens se, volvens. V družih indogermanskih jezicih ni znano.

Musa,

iz: m u k a, os, vultus in mucro, sansk. m u k h a, os et mucro, toda: das zugespitzte, confer.: rt, Spitze, rusko: r o t ь, Mund, lat. mucro. V slovenšč. mukice, die Stachelbeere, hrv. mukinja, štajerskonem. Mukezen, Munkezen, povsod pomen špičastega, in, ker imamo: mukice, je to pričevanje, da je bila tudi: m u k a — m u č a nekdanj znana. *)

Tonchio,

Kornwurm, za stonchio, s iz početka rad odpada, rusk. st u k n u t, sonare, slov. stokati, poljsk. stęknać, toda po glasu, ki ga dela.

*) Sem spada tudi litov. s n u k i s iz: s m u k i s, gobec. Prosteth. s nahajamo v mnogih venetških slovanskim jednacij besedah, da si ga slov. ne rabi. V litovščini ta prosthet. s tudi nahajamo. Curtius (498) laš. m u c r o stavlja h grški ἰ-μυσσω, rado, kratzen, ritzen, slov. m u č k a t i menda sorodno.

Utia,

frascaia, Vogelfang iz: vatia, iz korenike vat, binden, winden, sansk: vata, restis, Strick, der gewundene, tudi v močni obliki vant, nectere, slovenski: ventati (Janež.), vermitteln = verbinden, rusk. votola, Gewebe, vataga, družnaja tolpa, polabsk. slov. vaten, plot, der verbundene, česk. vata, sagena. litovsk. ventaris, Netz, iz té korenike tudi koroškosl. vatulica, Sterztopf, sansk. vathara, Topf, venetsk. gvantiera, vatoio, ein Gefäss, ker italšč. pred glasnikom v pritiče: g, na primer: guastare, guardia, za: vastare, vardia itd. Sela in zadruga britanskih Venetov so se velele: Vente, toda isto kar: pagi, vatage, die Verbundenen, communiones.

Bulegar,

po vokaliz. r^u iz: brulegar, Aufstand erregen, broglia, Aufstand, srb. brujati iz: bruljati, tönen, Geräusch machen Uže Grimm je dokazal, da so se iz poznamenovanj hrušča in štropota stvarili pomeni punta in bune, tako srb. buna, Aufstand, rusk. buneti, rauschen, slov. praska, Lärm in Aufstand, starosl. glkъ, v pomenu hrušča in punta, rusk. rakoš v pomenu hrušča in punta, slov. in staroslov. tudi rusk. kramola, v pomenu hrušča in punta. Miklošič in Schmidt imata kramolo za bavarsko-nemško, in sicer Schmidt, ker v tej besedi ne nahaje Svarabhakte, in oblike ruske: koromola; — a kramola nima se izvajati iz: karm, nego: kram, in spada k sansk. çram, loqui, staronemšk. hlamon, tumultuari, staronord. hlymr, tumultus, lat. clamor, slov. kraj Mure: klamotar, klamotariti, Streit anfangen, poltern, schreien, posebno se reče od gospodarjev, ki pijani domov prihajajo, česk. klamat, kričat.

In-gordia,

voracitá, iz praepoz. in, in korenike: gr̥d. Ta korenika označuje: appetere, desiderare, litov. po vokaliz. r^u godus, iz: gordus, avidus, got. gr̥dags, famelicus, irsk. gradh, love, charity, starosl. žl̥dēti, desiderare, srb. žuditi iz: žlditi, slov. po Boppu in Miklošiču iz iste korenike: gladъ, famēs; toda je: gordia prvotna oblika, in pomen: gladu, požrešnosti, se je le ohranil v slovanščini, gotščini in venetščini. Blizu venetsk. obliki: gordia, je staroslov. gr̥dъ superbus, fastosus, novosl. deformis, ki je iz iste korenike: gr̥d, appetere. Diezova razlaga iz: „ingurgitem“ (Diez 179) je bōsa. Laberij pri Gelliju (XVI. c. 7) uže rabi: gurdus, kar so poznejši glosatorji tolmačili v: ineptus, stultus, importunus in comessionibus excipiendis, znamenje, da je uže zgodaj iz venetšč. prišla v latinščino. Primeri še litov. gardumynai, cupiditas. In-gordia zatorej — Fressgier.

Schingo,

fucile. Röhre am Bein, tibia, staroslov. v slabi obliki: кѣкѣнь, tibia, litovsk. kinka, Hesse, lat. coxa, mitthd. hahse, srb. čukalj, iz: čankalj, Kniebug, tudi: zanca, beri: čanka se v venetšč. veli: tibia.*) Pismena italšč. rabi: stinco iz: schinco, kakor tudi: stiavina iz: schiavina, v sansk. kankana, brachium. Nekteri hočejo najti v: schinco — nemšk: Schinken.

Tarina,

vaso cupo di terra cotta e anche di metallo per uso di riporsi in tavola colla minestra, le še v litovščini znano: taure, ein Becken in Tellerform, ruski: tara, posudina, bočka, ukladka.

Ragazzo, Ragazza,

Knabe, Mädchen. Tretjikrat se lotim razlage tega imena. Prvikrat sem mislil, da beseda označuje: Preissmädchen, in da je ime nastalo po rahi, salarium, katero so dobivale starovenetska dekleta, kedar so se možile, drugikrat sem rekel, da beseda morebiti pomenja: lehko, brzo, bistro bitje. Vendar verjetnejša postaja razlaga imena, ako se razlaga iz besede, ki še v jeziku živi. Tako besedo nahajamo v venetščini, in sicer: ragar, saepolare, saettolare, beschneiden, stutzen, katero smo tudi v rusčini v istem pomenu našli: ragat, rezat, skubsti. Mi pa nahajamo pri indogermanskih narodih: Rimljanih, Grkih in Slovanih običaj, da so dečkom in dekletam, ko so stopili v „tempus pubertatis“, lasé strigli, in jim imena dajali, zato bistroumni Curtius (Studien, I, 250) grško: κοῦρος, κοῦρη nasproti Ficku izvaja iz: κειρω, tondo, in pravi: κοῦρος, κοῦρη habe ich ebenfalls als hierher gehörig aus der Sitte des Haarschnittes in der Zeit der Pubertät zu erweisen gesucht.**)

Mi nahajamo v italščini besedo, ki se je po istem običaji stvarila, in sicer: tosa, femmina di pochi anni non anchora maritata, iz: tosare, scheren, abscheren, beschneiden.***)

*) Glej spredej razlago besede: zanca.

***) Diezova razlaga iz grškega: κορη, Lumpenrock, ali pa iz hebrejske raka, homo nihili, so pač — nesrečne. Sicer je Diez autoriteta, ali jaz se le uveriti dam, ako se prepričam, da so razlogi protivnika: veljavni, drugače mi ni nikdo autoriteta. To si naj za vselej zapomnijo moji kritiki, kateri, mestu da bi mi pokazali, kje sem se zmotil, mahajo s splošnimi frazami. Vituperetis modo corrigatis! je moje geslo, in to velja mojima kritikoma v Berlinu in Parizu.

****) Diez ne more umeti, zakaj bi se fant in dekle imenovala: toso, tosa, njemu je: toso skaženo iz: torso, in fant in dekle sta mu sopet „Strunk-a.“ Škoda, da je učeni in pridni mož umrl, gotovo bi se dal prepričati.

Da je ta navada postrižin tudi bila pri severnih Slovanih, vidimo iz legende o sv. Vaclavi, in iz kronike Martina Galla (glej Šafarik, Starožit. II., 250), zato veleumni prof. dr. Geitler iz istega običaja razlaga česk. holec, holka, Jüngling, Mädchen, holomek, juvenis coelebs, holiti, tondere (glej Geitler, Slov. kmen. na U v List. filolog. 1876 str. 37.). Lužičkosrb. golica, Mädchen.

Gavignare, ragga-vignare,

beim Halse ergreifen, auf's neue, wieder (ra = re) beim Halse ergreifen. Ta beseda se vjema sè slov. gnjaviti, beim Halse ergreifen, würgen, samo da so v venetščini črke premeknjene, kar tudi v slov. nahajamo, na primer srb. gamazin za: magazin, čakavsk: zajik, za: jezik, jazik, slov. repetnica za: peretnica, gomila za: mogila. Janežič je poznal samo substantiv: gnjavež, Würger, a tudi verbum je znan po Štirnem kraj Mure tudi v obliki: žnjaviti, würgen. Ni-li v besedi: gavignar, raggavignar nastopila zmena glasnikov *d* v *g*? Tako bi tudi lahko gavignar stavili k slov. daviti, würgen. Diez to besedo izvaja iz: gavigna, Halsdrüse, Mandel, a to besedo smo kot slovansko izpoznali, zato je si gavignare smemo svojiti.

Cogioni,

iz: coglioni, testicoli, Hoden, sicer tudi italij. in videli smo, da se: kul v pomenu: mošnja, žakelj, nahaja v stari škandinavščini, v grščini, latinščini in rusčini, vendar v latinščini označuje sploh: lederner Sack oder Schlauch zur Aufbewahrung von Wein, Oehl; in der gleichen wurden Aeltermörder genäht, grösstes Mass für Flüssigkeiten (20 amphorae); redko za Hodensack. Da si ravno je beseda tudi lat., vtegne vendar tudi pravevenetska biti, jaz samo omenim, da tudi litovščina ima: kulis, kulies, Hoden, die Geilen. Primeri še srb. kulja v in kuljen.

Tufo,

iz: tufo, cattivo odore, fetore da mufa, Schimmelgeruch, slov. tuhneti, nach Schimmel riechen, mufa je sicer tudi nemško: Muff, müffeln, vendar dozdeva se mi, da je v slovanščini ta beseda nekaj tudi morala znana biti, ker v litovščini nahajamo: musai v istem pomenu, in v bolgaršč. muhlesati, schimmeln, hrv. muško, Sommerrappe, (konj).

Tochio,

la parte umida delle vivande, unto grasso, Fett, staroslov. tukъ, adeps, tuča, tučija, litovsk: taukai, das Fett, iz tega: tochiar, tuffar legermente la cosa liquida. Ta beseda je tudi prišla v lat. Persij omenja goste juhe: jus crassum, Sulze, in jo imenuje: tucetum. V staroslov. še imamo: tuk-ost, pinguedo, tudi tuk-

ota, dolenjesrb. (luž.) tuk, latvijsk: tuk, Fett. Besedo: tucetum, ktero je Persij (Sat. II., 42) ohranil, je treba obširnije pretresovati. Vrstice se glasé.

„Piscis opem nervis corpusque fidele senectae?

Esto, age, sed grandes patinae tucetaque crassa
Annueré his superos vetuere.“

Persijev scholiast Cornutus pravi: Tuceta apud Gallos cisalpinos bubula dicitur caro, condimentis quibusdam crassis oblita et macerata. — Ker v keltščini ni najti primerne besede, so jo Galli cisalpini, sosedje Venetov, gotovo od Venetov dobili. Beseda je bila znana v rojstni okolici Virgiljevi v trgu Andes zunaj Mantove, kar iz istega Persijevega scholiasta izvemo, ki piše: — „hinc Plotius Virgilii amicus in eadem regione est nominatus: Tuceta.“ Omenjeni scholiast še ima: „tuceta dicuntur loca, in quibus tunsae carnes ponuntur,“ emend: tuceta dicuntur in ollis tunsae carnes, tedaj stolčeno meso, in lahko se tucetum tudi izpeljava iz: tolčem, staroslov. tlъc-a-jā, pulso, terro. Ker so Venetčani glasnik l vokalizovali, česar smo se prepričali pri besedi: gubia za gulbia, tako so tudi lahko govorili: tuče, tučetina za: tulče, tulčetina, das geklopfte Fleisch, — tunsae caro. Grški glosator je: tucetum prevél: ζωμος παχύς, dicte Brühe, kar bi sopet na izpeljavo iz: tukъ, adeps govorilo. Tudi litovsk. tankus, dicht, iz kterega them. se razlaga staroslov. tonča, novoslov. toča, tuča, Hagel, bi služilo za razlago besede: tucetum. Mi smo našli v venetščini več primer, da staroslov. x je v venetščini uže: u. Nemški glosatorji so: tucetum in tucetarius prevéli v Wurst, v Wurstmacher. Diez (538) ne vé, jeli bi tucetum iz španjskega, tocino, eingepöckeltes Schweinefleisch, ali pa tomacina, izpeljaval. Španjolci so svoj: tocino gotovo dobili iz romanščine rectius italščine. Z litoslov. tankus-tonk-tuk je sorodno anglosaks. thicce, dick.

Geppa,

tržaškoitalijanska beseda. Cratej piše: (Perigrafia dei nomi delle contrade, androne e piazze di Trieste 1835): Geppa in lingua nostrana dice si un „buco (Loch, Grube, staroslov. bokъ, cavitas), in qualche maniera vi entra dell'acqua“ slov. žepa, žepno, Loch, Grube, Krater.

Coccige,

osso sacro. Tanfini pa popisuje obširnije ta del trupla in reče: l'osso del pelvi,*) che forma l'ultima estremità della collona verte-

*) Pelvi Tanfini popisuje také-le: „pelvi la parte ossea più bassa del tronco, che chiude inferiormente la cavità dell'addome.“ Kolčica, kolčnica, pa se drži križne kosti.

brale. Iz lat. *coxendix*, Hüftblatt, Hüfthöhle, težko, ker bi v italščini morali najti obliko: *coxsendige* ali *coxsendice*, ležej: *coccige* iz: *kolkčica*, ali *kolčiga*, slov. *kolk*, staroslov. *klъkъ*, poples, *coxa posterior*, tudi lužiškosrb. *kokackъ*, *podex*, glej *Gillferding*, o srodstvju itd. pag. 201) se zelo bliža venetsk. *coccige*. V litovšč. *kulszis* = *klъkъ*, označuje: Lende. V besedi: *coccige* je *l* vokaliziran. Vendar primeri tudi gršk: *κοκκνξ*.

Sorgheto,

Termino *agreste*, *soverscio*, die grüne umgeackerte Saat, si dicano le biade, che non producono spiga, torej neklasasto osilje, kakor je proso, ber, koruza, zato Venetčan koruzo imenuje: *sorgo turco*, in proso: *sorgorosto*. Venetsko besedo je Linée porabil za botanički terminus, in proso imenuje: *holchus Sorghum*. *Sorghum*, *Sorgheto* pa je iz: *sorko*, toda se vjema z litovskim: *sora*, *proso*, in grškolat. *holcus*, nekaka zél pri Pliniji, nekteri prevajajo: mišje proso, mišji ječmen, slov. *serka*, nekaka zél, *sirka*, *Mohrhirse*. Da je uže proso po severni Evropi v stari dobi rastlo, vidimo iz Aelijana (V. H. 3, 39.), kateri piše, da Sarmati ob prosu tako živijo, kakor Atenčani ob smokvah. Tudi prebivalci planin ilirskega primorja so živeli ob prosu (Strab. 7, 5, 4.). *Sorka*, *sora*, *serka* je prvotno moralo označevati nekako travo, zél, ki je bila podobna prósu.

Vlasovje na turščinem storžiči imenuje Venetčan: *spernachi*, in ker mu: *spernachiar*, izraža pomene: *scarmigliar*, *aruffare*, *zerzausen*, *krausig machen*, ter prvotni pomen besede: *spernachi* mora izražati: koštravost, razkrišpanost, razkodranost, in v srščini še nahajamo: *perjati*, *Flachs zupfen*, *zausen*, *rupfen*, dalje: *nudo capite fugere*, toda z razkoštranimi vlasi bežati, tudi: *peruljati*, *rupten*, *peraja*, die Borsten am Rückgrat des Schweines, *peraica*, *Flachsraufe*; *s* v besedi: *spernachi* je prostetičen.*) Uže sem omenil, da zrno orehovo Venetčan imenuje: *gheriglio*, in sem izvajal to besedo iz korenike: *gr*, in stavil = *zgr̃no s* prvotnim *g*. *Gheriglio* je lahko iz: *gr̃no* nastalo, ker Venetčan glasnik *n* rad spreminja v *l*, na priliko: *alzana*, *pałtano*, *mołtone*, *Palermo* = *anzana*, *pantano*, *montone* iz gršk. *Panormos*; toda je glasnik *i* v besedi vlezal zaradi sledečega I^a. Tudi v

*) Gotovo iz them. *per* tudi bulg. *perči*, *capilli*, srbsk. *perčin*, *Haarzopf*. Litovsk. *sparnas*, *Fittig*, *Flosse*, menda je tudi z besedo: *spernachi* v kakej zavezi, ker *sparnas* označuje: *das flatternde*, *žvis sparnas*, *Flossfeder*. Venetčan z besedo: *spernachi* tudi označuje strašilo, ki se v proso postavi za odvrčanje ptičev. Tako strašilo je narejeno iz cunj in perja, katero ferfoli in se stm in tje maja, toda *sparnachi*, *spernachi* die *flossigen*, *fedrigen*, *fliegenden* in se sme staviti k litov. *sparnas*, *Fittig*, *Flosse*.

litovščini še nahajamo prvotni *g*, kakor pričuje beseda: *geriausios*, kernig.

Zonta,

beri: *žonta*, *vinello*, starotržaška beseda, vino, ki se napravi z vodo na vinskih tropinah, po Janežiču: *žonta*, *gepantsches Essen*, *Maische*, v celjski okolici: *žonta*, snet, *Brand im Getreide*, zatoraj prvi pomen: variti, pariti se, kuhati, *žonta*, zatorej: sparjena, varjena pijača, jed, sansk. *džut*, iz: *džant*, *fulgere*, *urere*, iz tega litov. *gintaras*, *gentaras*, latvijsk. *zinters*, Bernstein, ruski mutato *g* in *j*: *jantar*. Po Slovenskem imamo mnogo rodbinskih imen: *Žonta* in *Žontar*.

Cotonia.

Plinij poroča, da so Venetčani imenovali *zél*: *symphytum: cotonia*, slov. skotnik, v litovščini nahajam: *taukiniei*, *Beinheil*, *symphytum*, brez dvombe premeknjeno za: *kautiniei*.*) Litovčan ima mnogo takih skaženih besed, primeri samo: *kepu* za: *peku*, *braten*, *tokia* in *kokia*, *Gras*.

Zacchera, beri: *čachera*.

Klunker, *Gassenkot*, slov. fig: *Quark*, *Plunder*, slov. *čaća*, *Tand*, *čaćkarija*, *Tändelei*, *caca*, *Kleister*.

Zazzera,

beri: *čacera*, *langes Haupthaar*, po vokaliz. *r* iz: *zarzera*, slov. *krke*, *langes Haupthaar*, litovsk. *karcziai* (plur.) *Kammhaare*. Uže smo se prepričali, da Venetčan glasnik *k* na početku besed rad spreminja v: *č*, tako: *zopa*, *Erdscholle*, slov. *kepa* itd. Diez se trudi to besedo razložiti iz staronemšk. *zahar*, *sólza*. Pač mu bode kdo težko tako razlago potrdil.

Artemidino, svetišče pri *Timavu*.

Strabon (5) pripoveduje, da so Venetčani imeli pri *Timavu* gaj in v njem tempelj, v katerem so ajtolski *Artemidi* slično boginjo čestili. V tem gaji so postajale divje zveri krotké. Prijazno so skupej živeli volkovi in jeleni in so se dali božati od ljudi. Jeleni, katere so psi podili, so nahajali v tem gaji zavetje, in psi so jih pustili v miru, ko so pribežali v gaj. Ker blizu *Timáva* se nahaja še dan danes selo z imenom: *Děvin*, in v starej dobi: *Pucinum*, ter je tukaj se gotovo čestila boginja devičjega značaja, ker deva in puca jedno isto označujete. Da je ajtolska *Artemida*

*) Ker to *zél* Nemeec imenuje: *Beinheil*, *Beinwell*, vtegnilo tudi: *cotonia* po kosti dobiti ime, česk. *kot*, *koten*, kulata kost (*Jungmann*), slov. *kotr-ig*, *Glied*.

imela devičji značaj, dokazal je uže bistroumni mytholog Preller (Griech. Mytholog. I., 113.) in da je Artemis bila boginja lova, kateri so bile živali posvečene, je tudi znano, naj se o njej bere pri Welckerju (Griech. Götterlehre I., 590—598). Pa tudi Slovani so čestili boginjo lova, katero so naravnost: Devico imenovali. Grimm (deutsche Myth. pag. 706) navaja iz Liebuschove knjige „Skytika.“ „D z i e w i t z a war (pri lužičkih Srbih) eine schöne junge Knenje (kneginja), die mit der Zylba (einem Geschoss — střílba,) bewaffnet in den Wäldern umherstreift: die schönsten Jagdhunde begleiten sie. Sie jagt auch in mondhellen Nächten.“ Slovanski letopisci so jo jednačili Dijani. (Obširniše Šafařík Starožít. I., pag. 619, 622, 625, 653 in Hanusch. Myth. 280.). Ako je slov. puca, puca iz ital. pulcella, in to iz lat. pullus, kakor Miklošič, opiraje se na Dieza, trdi, ter je pulcella nastalo iz: pulcillus, (them. pulicus); a, je-li mogoče puca, puca iz pulica, pulcilla stvariti, ne verjamem. Slovenec imenuje: Augapfel: punčico, kakor gršk: *κοῦρη* v pomenu Mädchen, in Augapfel, in to poznamenovanje je gotovo stareje, nego čas, v katerem bi Slovenec mogel izvédeti za italij. pulcella. Tudi pomen: Saamenhülse, Saamenkapsel, ima beseda: punčica.

Salmo, Salar.

Té ribe omenja Plinij Hist. Nat. IX., c. 18. s. 32 — — „in Aquitania salmo fluviatilis marinis omnibus praefertur“ in XXXII. c. 11. — „ut nocturnis per lacum discursibus rapacissimi salares in consanguineas agantur insidias.“

Salmo se sploh prevaja v: Lachs, Salm, salar pa: junger Lachs, po družih: Forelle. Te ribe tudi omenja Ausonij (živel l. 395 po Krist.) in pravi, da je fario, Lachsforelle „ambiguus amborum medio“ (Mos. 129 seq.), in da je salar: purpureis stellatus tergora guttis, (Ibid. 88). Riba po nemškem: Lachs, litov. lašiš, rusk. losos imenovana, je doma v severnih morjih, iz katerih plava v reke, posebno v Rén. Ako Plinij trdi, da ga posebno v Akvitaniji čislajo, je tje prišel iz severnih morij. Galska provincija Akvitanija je ležala na zapadu ob atlanskem morji, je na jugu mejašila na Pireneje, na severu pa segala do reke Ligre (Loire). Ker so Akvitanci bili po obrazih in jeziku Ibercem podobni, (Strabo 4, Humboldt. Über die Urb. Hisp. str. 92), je Diefenbach mislil, da ste imeni: Salmo in: Salar iberskega početka, vendar ker ta riba nima v Akvitaniji prvotne domovine, gotovo tudi ni v Akvitaniji dobila imena. Preje je vtegnilo ime od armorskih Venetov priti k Akvitancem.

Cudovito je vsekako, da nahajamo ime pri národu, ki je ob severnem morji stanoval, in sicer pri starih Prusih, sorodnicih Litvoslovanov, pri njih se veli riba: salmo thymallus: szalwis, litovsk. szalwas. Zména glasnikov *v* in *m* je mogoča. Korotanski Sloveni tudi ribo: salmo fario, Lachsforelle imenujejo: slavik, in

ime je prešlo tudi v jezik Nemcev, ki so staroslovansko Karantanijo zasedli, v obliki: Salmring, Salbling. Slov. som ima drug thema, in se nema jednačiti sè: salmo. Čudovito je, da Sloveni ród salma, — Salmo huhu, — poznamenujajo z imenom iz istega them. sulec ali solač, in menda se s tema imenomajama lat. Silurus, som, o katerem Juvenal pripoveduje, da je najukusniša riba reke Donave. Imé se je vtegnilo glasiti: Salur ali Sulur, in se je po preseljevanji skazilo.

Litoslovanski jezik nam daje tudi umno razlagó imen rib: Salmo, Salar, šalvaš, Sul-ec, Sol-ač, Silur. Thema: sar-sal označuje: svitel, siv, in iz teh korenov imamo staroslov. ser-enъ, λευκός, glänzend, litovsk. šir-m-as, šir-v-as, apfelgrau, srbsk. slav. siv, ruski: solovij, isabellfarben; po barvi svetli se nastale besede litov. šarma — šalma, Reif, slov. slana, iz prvotnega: salna, srb. solja, babje pšeno, die Graupeln, in pa: bjelutak, Quarz, češk. posaleti, pobeliti itd. Salmo — Salar, šalvaš sulec, solač, salnik so tedaj svitlosive ribe.

Venetčan ga imenuje: salamon, Italijan: sermone, in je imé prejel iz tujine, kakor tudi ribo dobiva od ondod „salato in barili“. —

V keltščini se: salmo fario veli: breac,*) tedaj salmo tudi ni keltskega početka.

Lispio,

saver da lispio, nach Schimmel riechen. Tu imamo z besedo s premakujenimi črkami opraviti: Lispio je gotovo nastalo iz: pelisio, pelisio, slov. plesen, litov. peleszei. Venetčani so hudo zdelali besede. Tako so iz lat. publica v 9. stoletji napraviti: pluvega, pozneje piovega, potestas publica, iz: ranuncolo, pa: naroncolo. Latinščina ne pozna slične besede, in gršk. λισπος, ima pomen: glatt, mager, abgerieben.

Sparanga,

skazeno iz: spranga, Riegel, Querholz, staroslov. praḡ-lo, παλις, Falle, Schlinge, korenika preḡ, springen, uže tudi v latinšč. srednjega veka znano, staroslov. praž-iti, σπάζεσθαι, sich verrücken, nachlassen. Razve starogrm. korenika: preng — spreng — spring ni drugod znana; litovsk. sprug-ti davonspringen, entlaufen.

Squarzar,

beri: skvarčar, tudi v italšč. pismeno sprejeto: squarcciare, lacerare, mettere in pezzi, in Stücke zerreißen. V jedini slovansčini nahajam slični pomen, slov. skvrč-iti, zerbiegen, tudi v srbščini skvrčiti, zgrčiti, staroslov. sḡkvrč-iti, comprimere. Ker se odeja, ki se iz postelje vzame, vkup stisne, je v venetščini

*) Breac označuje: sivosvetli, (Diefenbach, Orig. Eur. 268), in je sorodno s slovansk. berg-berz, primeri članek: Bisato.

obviknol tudi pomen: squarchiar, beri: skvarčiar, levare il coperchio; in ta izraz nam pričuje, da je tudi v venetščini bil prvotni pomen besede: spuarchiar, squarzar, biegen, zusammendrücken, in ker upognjenje in stisnjenje prouzročuje lomljenje in trganje, se je izobrazil lahko pomen: squarcio, Riss, Bruch, squarquojo, ein alter Krüppel, homo confractus, compressus. Iz tega them. tudi venetskoital. squarcina, Säbel, proprie: lacerans. V slovanščini še tudi nahajamo koreniko skvrčk, česk. skvrč-eti, prasseln, srb. skvrknuti, knurren; slov. čvrk-niti, cvrč-ati, mi pa smo uže pri družih besedah se prepričali, da se pomeni: krachen in reissen, vjemajo, primeri lat. frangere, brechen, fragor, Gekrach, slov. počiti, pokati, krachen in reissen, spalten, brechen. Diezova razlaga iz: ex-quartare, viertheilen, me ne more prepričati.

Squero,

piccolo cantiere, kleine Schiffswerfte, estensione di luogo, dove si fabbricano le barche. Squero je iz: squelo, in se vjema sè slov. skela, hölzernes Gerüst am Sattel, srb. skele, (plur.) Baugerüst. Miklošič in Vuk imata besedo za tujko, in sicer lat. scala, katero besedo nahajamo v staroslov., rusčini in srbščini. Ali Venetčan razločuje: scala, Treppe, Stiege, Leiter, Hafen, Niederlage, in: squero; — in squerariol, mu je: costruttore di barche, tedaj jaz ne bi: squero in scala za jedno isto imel Jaz mislim, da je korenika kal, erheben, hervorragen, litov. kel-iu, kelti, iz ktore: kalnas, breg, slov. v imenih gorá: Kal, sivi Kal, črni Kal na Kranjskem in Štajerskem, tudi: Čavn ime gore iz: Kaln, sem spada, iz tega them. tudi čel-o itd. Tudi lat. scala ne pozna pomena: Baugerüst, Schiffswerfte, Stapel.

Cere,

voce di gergo, che valle mani. Znamenita beseda! V sansk. imamo: kará, manus, v litovščini: kairé, manus sinistra. Grško *χσιq*, manus, Bopp neče sansk. kará jednačiti, tudi bi iz gršk. *χσιq* ne bi moglo: cere nastati.*) Cere (plur.) je tedaj pravenetska beseda. Bopp pravi, da je koren. besede: kará, -kr, facere, agere, tedaj: kará faciens. Geitler (Slovausk. Kmen. na U filolog. list. 1876 pag. 109), k tej koreniki stavlja litov. kerovati, in slovansk. o-čar-ovati = udelati, primeri: Fick (Vergl. Wörterb. 3. izdanje 41.). Primeri tudi slov. černe, manubrium, in lužičkosrb: Kor-š, Kor-ch, linke Hand.

Scalmus, scarmo.

Latinska beseda: scalmus, Ruder, Ruderpflock, metaf. Schiff, Kahn; „nullum scalmum vidit,“ er sah keinen Kahn, ni izvirno

*) Gršk: *χ* in tuji *h* venetšč. spreminja v *g*, na priliko: Girolamo, Hieronymus, ganzar = handžar, tako bi tudi iz: *χσιq* mogli najti: gaire, ali gere.

latinska, dasiravno jo Ciceron rabi. Beseda je gršk. *σκαίλος*, Pflöck, an den das Ruder gebunden wird. Italijansko: *scarmo* se ne razločuje od grškolatinskega, in ima isti pomen, takisto venetsko: *schermo*, *caviglia* a cui vien legato il remo in un batello. Korenika menda bode: skal — skar (*σκαίλλω*), behacken. Jaz venetske besede: *schermo* nimam za slovansko, a trdim, da se sè temi grškoitaliskimi besedami vjema slov. *krma*, *gubernaculum*. Koreniko: *krm**) v pomenu: *scindere*, *schneiden*, je postavil bistroumni Miklošič za besede: *kremy* in *kroma*, dopušča jo tudi: *krma*; bodi si, da je *krma*: der behackte, okrnjeno deblo ali drevo, ki se je vzelo za veslo, ali pa, ker vodó prerezuje.***) Tudi Litvan veslo imenuje: *irkljās*, in *irti* mu je veslati, *irti* pa izvirno obznačuje: *rezati*, in se vjema sè slov. *oriti*, *ablösen*, *trennen*, *abkollern* = *abschneiden*, in z besedo: *orati*, — *arare*, kar tudi druga ni, kakor prerezavanje zemlje, zato ruski: *ormo*, der Schnitt, mit dem Pflüge. Isti pomen rezanja, orenja sodržuje lat. *remus*, o čemur je obširno pisano v *Kubnovi Zeitsch.* XXI. 176.

Tako rešim venetskoitalško: *ciurma* — *zurma*, ker grškoital. oblike so: *σκαίμο* — *scarmo* — *schermo*,***) in Diezova primera (*Wörterb.* I., 130), gršk. *κίλευσμα* je tako neveljavna, kakor mnogo drugih njegovih razlag. Tudi *κίλευσμα* ima celó drug pomen, kakor: *ciurma* — *zurma* in *sicer*: *jussum*, *clamor hortatorius nautarum*, iz: *κλείνω*, hortor. Dalje lat. pisateljji kakor *Martial*, rabijo to besedo v istem pomenu v obliki: *celeusma*. Od korenike *krm*, *skrm*, ima še venetščina: *scarmida*, *tagliatura*, *Schnitt*, in *scarmir*, *tagliare*, *truncare*, *schneiden*, *stutzen*, *abhacken*. Staroslov. poznamenovanja: *krmlienie*, *krmovanie*, *gubernatio*, so uže metaforična.

Squequo,

voce bassa, dicesi pure di checchè altro, che sia senza vigore, debole, mortificato, smorto e simili, slov. *skveč-en*, *po-kveč-en*, *kveka* v istih pomenih.

Zizza,

voce antiqua, e vale poppa, Brust, Weiberbrust, slov. *cice*, *cic-ki*, *cecki*, idem. Za poznamenovanje *ceckov* so stari Venetčani go-

*) V slov. imamo obliko: *krnoti*, primeri hrv. „*zadaji krnj* v *ladji*“, kder: *krnj* = *krma*.

**) *Krma* *cibus*, *victus pabulum* pa se vjema z litov. *szermen*, *szermis*, *Leichenschmaus*, slovaški: *krmine*, idem, tedaj ni kje latin. *carmina*. Litovsk. verb. *szerti*, *füttern*, ima sorodnika v gršk. *κορέω*, *κορ-έρ-νυμι*, *satio*.

***) Tudi staroslov. *krmilo* obznačuje: *ääž*, *Griff am Steuerruder*, *clavus gubernaculi*.

tovo svojo besedo imeli, in ni jim bilo treba od Gotinov in Longobardov si je izposojevati, tudi bi našli got. in longobardsko obliko: tita, ker: Zitze, je novonemšk. Kakor slovenšč. s spreminja iz početka besed v c, tako tudi venetšč. in našli smo: sisila in cisila, sisalka, lastavka, ciesen, ciasan — selezen, zato tudi: zizza, analogično slovanskim oblikam: sesati, sesec, zizati, ziz, in cecati, cic, cec-ek cuzati, od koder slov. cuzika, das Füllen, proprie: Säugling.

Manzo,

bugiovene, manz-eta, giovenca, manzolame, quantità di bradi (Jungvieh) o sia di be-tiame vaccino da tre anni addietro.

Rojak ki na Benečanskem živi, me je opomnil, da se moja razlaga v prvi razpravi iz them. mank = mencati, ne more sprejeti, ker Venetčani govoré: manzo beri: kakor slov. manzo, zatorej se mora iskati thema: mang ali mand. Ta beseda je uže zgodaj prišla v romanščino, ker Trajanovi kolonisti, današnji Rumuni, imenujejo z besedo: mänzu (masc.) pullum equinum, in mänza (fem.), žrebička. V sredovečni latinščini: man-zus, manzius manza, vitulus anniculus, manzolum, corium vitulinum, manza tedaj označuje mladico — mlado živino sploh. Diez je te besede pokušil razlagati iz italij. manso, zahm, sanft, stille, ali ne gledé na to, da mlada živina ni krotka, mirna in tiha, zato poznamenovanje nendaravno in neprimerno, je še tudi zoper Diezovo razlago — pisava: manzo, tele, in manso, krotek. Pismena italšč sama razločuje te pisavi, in v pismeni italščini tudi nahajamo: manzo, manzeta, kar je tudi v novogršč. *ματζετα*, juvenca, prišlo. Italij., manso, krotek, tih, miren tudi vulgarna venetščina ne pozna. *)

Ker so v indogermanščini poznamenovanja za mlado živino nastala po nazorih nje vlastovitosti — nežnosti, slabosti, nemoči, mladosti, kakor: juvencus, juvenca, giovenca, giovenca, tele = sansk. taruna, zart, schwach, starosl. mladěnci, pulli, mladuh, mladuha, junec, junica itd.; mora tudi beseda: manzo isto označevati, in mislim, da dobro zadenem, ako rečem, da je: manzo iz: mandio, in to iz: maldio. Venetščina ima to vlastovitost, da kakor glasnik n spreminja v l, na primer: alzano, paltano, moltone, tako tudi glasnik l spreminja v n, na priliko: monzer, ital. mugnere, melken, iz: mulgere, poner iz: poller, pollaio, pullarium, Hühnersteige, nombolo, Niere iz: lombolo nanta, it. lanfa,

*) Diefenbach je k besedi manzo primerjal baskijsko: mando, mulus, španjolsk. manso, dux gregis (vervex, bos), bavorsko: manz, sterilis vacca, keltišk. mannus, equus brevior, vendar vse te primere ne zastajajo niti pomenu istemu besede: manzo, niti se dá iz njih oblika: manzo pravilno stvariti.

munaro, iz: molinaro, malinar, adeno za adelo, accipenser huso itd. *) zato je tudi: manzo lahko nastalo iz: maldio, in tukaj imamo praslovjansko obliko za besedo: mladъ, tener, recens, immaturus, hrv. mlad, debilis, staropruski: maldai, litovsk. mild-us, gotska oblika bi bila: milds, althd. milti, anglosaks. mild, sansk. mrdu iz: mrd, conterere, grški μέλ vθω, erweichen = anglosaks. meltan, althd: smelzan. Manzo je zatorej iz: maldio in obznačuje κατέζογγη: mladico — mlado živino. **) Manza, beri: manca, venetsk. smanza, Liebste, piše mi moj prijatelj, da italij. filologi trdijo, ka je skazeno iz: amanza, (them. amo), dakle se razlaga v prvej razpravi, oziroma prekličje. Ker smo se prepričali, da venetščina rada čredi glasnik: l z n^{om} vtegne tudi venetsko:

Tandan,

uomo sciocco, se vjemati z ruskim dialekt.: Taldon, beztolkovij čelovek (Gilferding, o srodstvê itd. pag. 81.)

Calmo, Calmela, Calmon,

marza, Pffropfreis, calmo, tralcio, che s' inesta sopra un soggetto selvatico, litovsk. kelmas, das stehengebliebene Ende eines abgehauenen Baumes, in v ta se cepike vcepljejo. Korenika je menda kal, kalati, primeri cepika iz cepiti, spalten. Besedo so izposodili Srbi: kalam, Novogrki: καλαμι, Albanci: kalam, in Turki: qualem, Pffropfreis. Tudi na kaliti (slov.) keimen, bi se smelo misliti.

Tarocon,

Brontolone, tarocar, gridare, schreien, rusk. tarakat, slov. terekat, srb. torokati, schreien, clamitare, menda ima se iz tega them. izpeljevati tudi ime igre: Tarochi.

Smagiar,

ferire, colpire, hauen, schlagen, poljsk. smagać, scutica ferire, litov. smoge, ictus, dalje litov. smeigiū, schneidend stechen, smegti, sich hineinstechen, v slovenšč. iz tega them. smogor, (slovensk.) der Fleischwurm, proprie: der sich hineinstechende.

*) Sem spada tudi venetsk: Ninziól, italij. Lenzuolo. Tudi v slovanščini se zmenjata l in n na primer: slovaški leda, staročesk. neda, srb. mlogo, zlamenje, mnogo, znamenje, slovašk. lebo, lež, zasloubit, česk. nebo, než, zasnoubiti: (glej: Hatala Zvukosl. 94).

**) Manzo bi tudi vtegnila biti nazalirana oblika litov. mažas, klein, jung, staroslov. mēz-inъ, natu minor, srb. mazinac, der Letztgeborene.

Camar,

ricamar, sticken = stechen, litov. kimszti, hineinstecken, slov. komar, culex. der Stechende, uže od Benfeya tako razloženo; dalje venetsk. camagio, specie direte da pescare, Netz, das gestickte.

Borro,

Grube, Graben, iz bodro po izpehnenem *d* latv. bedre, Gruft, grško: βόδρος, Graben, slov. z drugim sufiksom: bed-en, Loch im Baume, bedenica, Grube, um Rüben aufzubewahren.

Lieta,

fiamma chiara, senza fumo. Ker venetšč. glasnik *u* oslabuje v: *ie*, primeri: *chiepa*, slov. hrv. *čupa*, je morebiti: *lieta* iz *luta* nastalo, in to po izpehnenem guturalci iz: *lukta*, zatorej istim sufiksom, kakor v litovšč: *liktis*, althd. *liht*.

Tugo,

stavi Boerio = *Cuco*. *Cuco* pa označuje ptico kukovico in tudi bedastega človeka, uomo semplice, zatorej po ptici. V moji rojstni okolici pravijo neumnemu človeku: *tukač*. Jaz mislim, da je: *tugo* iz *tuco* nastalo, in da tudi: *tuk*, *tuka* označuje: kukovico. Isidor Hisp. (Orat. XII. c. 7) piše: „*Tucos, quos Hispani cuculos vocant, a propria voce constat nominatos*“, in pri Martin. Glossar. arabico — lat. *Tucus, un cocul*. V španjolsč. se kukavici veli: *cuctillo*, portug. *cuco*. V srbsčini pa: *tuka pura tukac, puran*. Kamo ta beseda spada, ne vém. Čudovito je, da se v venetščini in slovanšč. nahaja. Isidor je umrl 636 po Kristu. Janežič je tudi zapisal: *tukalica, Wasserhuhn*,

V rušč.: *tukaly, grači, Saatkrähe*, venetsk. *tugar, girren*. Odkod je Isidor svoj *tucus* dobil, ne dá se dognati. Beseda je le iz venetščine mogla v romanščino priti. Primeri še slov. *tukan, cucullus ramphastos, Pfefferfresser*.

Chigia,

pettine da lino o canapa, sem uže v prvi razpravi stavil k slov. *čehel, čehulja, češel*. Ako koga moti glasnik *g*, ker *Chigia* je iz *chigula*, kakor *nebbia* iz: *nebula*, je ta *g* vtegnil tudi nastati iz: *k*, kakor v besedi: *argine, Damm*, iz *arcine* (*rakine, them. arceo*), in tako bi se vjemala *čekula* z litovsk. *szukos, Flachskamm* in nemškimi: *Hechel, litovsk. szukuti, hecheln*. Oblika *chigia*, je morebiti: iz *chugia* nastala, ker glasnik *u* venetščina rada v *i* oslabuje. Kakor je nemški besedi: *Hechel them. staronem: hechian, pungere*, tako menda k litovsk. *szukutismemo* staviti slov. *čeknoti, zwicken, rusk. čekat, sekat, starosl. čekan mallens rostratus*.

Pana,

fior di latte, litovsk. pienas, Milch. Pana je po Boeriju: la parte piu grassa del latte, la quale diballuta con verga leva in capo, e si trasforma a guisa di neve, zatorej sorodno slov. pena, Schaum, althd. feim, agnosak. fâm, lat. oblika: spuma. Tudi litov. pienas je: Beest, Milch, wie sie die Kuh in der ersten Zeit nach dem Kalben gibt, zatorej penasto mleko.

Babo,

Babo tolmači Boerio v: nono, avolo, zio. V mantuvanšč: b a b o, najstareji brat. bolg. b a b a, oče, srb. b a b a, b a b a j k o, ruski b a b a j, b a b a j k a, persinski: b a b a, albansk. b a b a in tudi Friesi, prebivalci danskih otokov, imenujejo očeta: b a b o. Ako b a b a, anus, avia, ni tujka, tudi ni b a b o, dasiravno se tudi v turšč. in tartarščini nahaja. Zio beri: d z i o sem zgorej uže razložil, in rekel, da spada k d ě d ų, litovsk. d e d a s, avunculus, d e d i e n e, Tante, rusk. d j a d j a, Oheim. Prvi del besede je vtgnil odpasti, kar se v mnogih italij. besedah zgodi, n. p. tondo = rotondo, manza = amanza, nemigo = inimicus, in tako je ostalo: die, kar je po pravilih italskega jezika se moralo spremeniti v: z i o, masc., z i a, fem. Ali pa je glasnik *d* med vokalom se izbacnil, kar venetščina sploh stori, primeri: caena = cadena, cain = cadin, in tako je iz: d ě d o nastalo, d ě o, in iz tega: z i o.

Diez opominja na gršk. *θεῖος*, Oheim, pa, ali je *d*, *th* vital. = z i? V latinšč. srednjega veka: *thius*, patruus, tudi v drugih romansk. jezicih. *) *Mogia*.

Tukaj imamo že znamenito venetsko besedo opraviti, zato postavimo sem vse njene pomene:

1. *Mogie* ali *mogie*, meter a *mogie* po Boeriju: infondere nel acqua, che che sia, ma più si dice dé panni lini per lavarsi, v v o d i namakati.

2. Andar coi pie a *mogie*, bagnarsi i piedi per lavarseli o per oggetto di salute, noge v v o d i kopati, namakati si.

3. Tegnir a *mogie*, tener nell'acqua.

4. *Mogiana* substantiv. fem. voce del contado, a c q u a, che geme dalla terra, e che la tier sempre umida, voda, ki meži iz zemlje in zemljo zmirom moko obdržuje.

5. *Mogiar*, verb. bagnare, intignere in a c q u a, kopati ali kaj v v o d i namakati.

6. *Mogiar* col discorso, detrarre, dir male d'alcuno, analogično nemšk: Jemanden eintunken = verläumden.

*) Španj. portug: *tio*, *tia*, prov. *sia*. Sicer pa so vse te besede: *θεῖο-ς*, Oheim *τη-θη*, Grossmutter, starosl. *dě-dų*, avus, rusk: *dja-dja*, Oheim, litov. *dě-das*, Oheim, *dé-de-na-s*, Vetter, iz jedne korenike. (Glej Curtius Grundz. Nro. 307.310.)

7. Un certo moglieta; quella poca acqua, che si vede in alcuna grotta quasi sudare dalla terra e simili, zatorej mužeča mužeča voda, mozga.

8. Mogio adjekt. molle, asperso d'acqua, bagnato d'acqua.

9. Mogio de la terra, quel bagnamento, o umidità cagionata dalla pioggia nella terra, zatorej muža. Kakor se čestiti čitatelj takoj prepriča, imamo v besedi: mogia isti thema, katerega nahajamo v besedi slov. muža, dalje v besedah: mz-ěti, stillare, muz-ěti, idem, meževen, mezgec, mezgecast, = mogio, schlaff, weich, proprie: saftig, succosus, rotzig.

Ta thema se zatorej vjema z gršk: *ó-μύχ-ω*, harnen, pissen, srbsk. miž-ati, idem, sansk. mēh-âmi, iz: mēghâmi, mingo unde: *μολχ-εῖω*. Iz tega je anglosaks. meig-il, macula, got. maihs-tus, the mist, der Mist, litov. miž-u, mingo, armensk. mēg, nubes, mēz, urina, mižel, mingere, zend. maez-a, gorenje-srb. (luž.) mih-ol-ic, wie feiner Nebel herabfallen, poljski migoć, Thauwetter, anglosaks. migan, mige, umnebelter Luftkreis, lat. mingo, in: mejo iz: mighio, harnen, pissen, latvijsk. mez-nat, mingere.

V vseh teh them. je sodrzan pomen: vode, mokrote, ali v tolikih soglasnih pomenih besedenikjer ne nahajamo, kakor v venetščini in slovanščini, tukaj so pomeni: mogiana in muža — mužana jednaki, dalje v obeh jezikih je še ohranjen pomen mznja, meženja, stillationis. V venetščini in slovenščini se je ohranil pomen vode in polivanja z vodo, a grščina pozna le pomene: megla in pišanje, lat. jedini pomen pišanja, sansk. pomene: deža, megle in pišanja, germanski jezici pomene: nebula in mingere, fimus, venetšč. in slov. tudi pomene: amollare, befeuchten, nassmachen, im Wasser erweichen. Da ni venetšk. mogia iz: moglia in jednoisto z besedo: molle, weich, pričujejo venetske besede: molegato, mollichioso, foscio, molenoso, idem, molente, molle, debole, fiacco, molesin, morbido, soffice, in da je v besedi: mogia, glasnik *g* koreničen, pričuje italij. iz venetšč. sprejeto: di-moj-are, aufthauen, die Wäsche einweichen, ker italšč. je vse take besede, katere je iz venetščine sprejela, in v katerih je glasnik *g* koreničen, spremenila v: *j*, tako: troja iz: trogia, traga, Zuchtsau, baja iz: bagia, soja iz: sogia, saja iz: sagia itd. Prvotni pomen them. mag je: effundere, venetska zemlja je polna virov in muž, lahko je torej obvikol iz tega them. pomen vode in dejanj v vodi. Ker venetšč. glasnik *u* spreminja v *o*, kakor italšč., se je mogia nekdam glasil: mugia, in to je prvotna oblika besede: muža.

Cerfuglio,

ciocco di capelli disordinati. Obračajmo besedo, kakor hočemo, najnaravnije se da iz slov. razložiti. Videli smo že na mnogih primerih, da venetščina glasnik *s* iz početka spreminja v: *c*, tako

govori: cigno = segno, signum, glasnik *h* pa spreminja v: *f*, do-
bimo zatorej obliko: serhuglio, in ta izraža v istini pomen:
capelli disordinati, slov. srhljiv, hispidus, srh horror, poljski
szerchla, lana hispida, sršati, hispidum esse, zatorej srhulj,
srhasti — sršasti vlasi; primeri tudi slov. crfrati, zausen, raz-
crfran, zerzaust, crfravec, Krauskopf, kar je tudi iz: srhrati,
ker tudi slov. glasnik *s* rada spreminja v *c*, primeri: cvreti, cvrtje,
za: svreti, svretje, emereka za smereka, macesen (rusk. sosen), kocmo-
vec za kosmovec, Moos, hrv. cifrati, nacifran itd. Venetsko, tudi pis-
meno italij. ciocco je bilo uže vtretji rezpravi razloženo. (vide Letop.
1876. str. 57 in 58). Najse še pridene tudi srb: kučine iz: kolčine.
Tudi Diez je izpoznal, da: ciocco ni italij. beseda, samo da jo je
primerjal nemšk. Schock, vendar nemšk. Schock, ne označuje
tega, kar ciocco, in nemšk: sch se piše italij. sploh sch, na
primer: schiatta iz: schlecht — ge-slecht. Glasnik *h* rada
italij. tudi izpehuje, zato nahajamo v venetšč. suta, aridità, Trocken-
heit iz: suhota.

Zupon,

tudi v obliki: zipon, ker venetšč. glasnik *u* rada slabi v *i*, italij.
iz venetšč. giuppone. Miklošič iná to besedo za tujko. Predno
njen pomen razložimo, pogledjmo, kako Boerio to oblačilo opisuje:
Abito, che non s'usa fra noi da gran tempo, benchè ce ne sia
rimasta e conosciuta la voce. Quest'abito era stretto, corto e senza
bavero (Kragen, koler); coupriva il busto, e vi allaccia vano le
calze e i calzoni. Ora il termine vernacolo vale per velada (Hülle)
di pano greve, che sia atto a ben riparare la persona dal freddo
e dal vento. Besedo nahajamo v cerkvenoslov. župa, vestis, v
rusč. župunъ, v malorusč. župan, litov. župonas, samo Slo-
venci tega imena ne poznajo, ker: zobun, zobunec ne spada
sem. Prešla je beseda v franc. jupon, v lat. srednjega veka, kder
glasnik *ž* nahajamo po franc. pisanega: jupa, zato stare listine
tudi imajo: jupani = župani, ime glavarjev žup.

Beseda: zupon se ima iz iste korenike razlagati, iz ktere
staroslov. župište, sepulcrum, poljsk. župa, salis fodina, sansk.
gôpa, gršk. γοπή specus, sansk. gûpti, carcer, in ta je sansk.
gup, tegere, custodire, servare, tueri litov.: gópti, naravno po-
znamenovanje za oblačilo (primeri: toga iz: tegere) in za grob,
dupljo, in slično.

Drugo koreniko imá beseda: župa, regio, Gau, χωρα, Ge-
meinde, Gemeindecongress; in sicer sansk. guph, serere, nectere,
componere, tedaj župa, die Verbundene, analog. besedam: srenja,
comunitas, rusk. vataga in artelj, dalje lat. pagus. Iz
župa, regio je: župan, praefectus regionis, in: župnik.

Tretji pomen korenike gup je: urere, in iz te se je ohrani-
lo v srb. župa, terra aprica, in: župan, calidus, topel, menda

tudi staroslov.: župelъcъ, župelica *καρθαρος*, scarabaeus, po goreči barvi.

Slov. župnica, pratum silvae adjacens, tudi: župnik, pa izvirno poznamenuje kraje, kder so mrliče sežigali, in ker so ti kraji sploh bili na travnikih pod kako hosto, je obviknol zgoraj omenjeni pomen. Najčešče so pri župnicah in župnikih mogile in gomile, nasipi zemlje, pod katere so zakopali s pepelom napolnjene žare (Urnen). Meni je več krajev znanih, kder se imena župniki in gomile združena nahajajo, na katerih se še poznajo kopki (Todtenhügel.).

Hrvsrb. zobun — zubun — zubunac je prišel iz Italije, kder so venetaskoslov. župan skazili v: giobbone, tacih skaženecv smo mnogo dobili nazaj. Polabski Slovani so morali besedo še na prvi glasovski stopnji rabiti in govoriti: gupa, gupan, ker le iz te oblike so zamogli nastati srednjegorenjenemšk: gippe, juppe, katere so sopet k Slovincem kot nemški skopljenci prišli v obliki: jopa — jopič, jupa, jupič, sicer se tudi v slovanskih narečjih *g, j* in *ž* uredajo, primeri litov. gentaras in rusk. jantar, srb. juriti in: žuriti, staročeski ja dný, novočesk. žá dný. Severnonemšč. posebno prusč. pa še dandenešnji glasnik *g* izgovarja kot *j* — Jott = Gott, = jut = gut, Jabe = Gabe, jāten = gāten; in v nekterih sredovečnih lat. pisanih listinah se je glasnik *g* rabil za *j*, in tudi v pravopisu českem srednjega veka je *g* veljal za: *j*.

Gemursa, Gemo.

Plinij rabi jedini to besedo v pomenu: Auswuchs zwischen den Zehen, Leichdorn, Hühnerauge, kakor nemški leksikografi besedo tolmačijo. Uže sufiks: ursa je nenavaden, in latinščini neznan. Ako sta v besedi dva sufiksa: ur + sa, bi ja v slov. našli: gem bi vtegnilo se vjemati s slov.: žьм — žьма, comprimo, tako da bi bila: gemursa, *εκφύρα* ex compressione, ein durch Druck erzeugter Auswuchs. Venetščina pozna besedo: gemo — gemento, filo avvalto soprapezzuolini di cartone, niti, namotane na kosček papirja. Boerio misli, da je: gemo nastalo iz lat. glomus, a to izgovarja Venetčan in Italijan prav pravilno: ghio mo. Gemo se zelo bliža rusk. žom, gnet, malorusk. žmut, Bund, žemnut, tiskat, gnesti, slov. žьmek, žьmokl (Janež. žmoklič) der Knödel, staroslov.: gom-ulja, eine geknettete Masse česk. hom-ole, Klumpen. Tudi Curtius (Grundzüg. pag. 110, 165) stavi gemursa h koreniki: gem.

Iz tega themata sem uže razložil: gomena, gomona, gumina (glej Letop. 1876 pag. 54), Ankerthau. Diez ne vé besede gomena, razložiti, in dvomi, ali je arabsk — algommal, kakor, Muratori misli.

Gamela,

italij. *gemella*, *) Term. Marin. catino di legno, in cui se pone la minestra destinata per l'equipaggio sul mare. Sicer uže Ovid Festus in Aul. Gell. poznajo: *camella*, eine Geschirrgattung, Milchgefäss, vendar lahko sta posoda in imé posode iz Venecije prišla. V staroslov. nahajamo: *komorog*, *laguncula*, *hydria*. Them. *kam* — *kom* označuje: *rotundus*, *curvatus*, iz katerega imamo mnogo besed v slov., kakor: *kom*, *kom-ol-ec*, *kamura*, eine Kuh mit krummgebogenen Hörnern, v istem pomenu rabi tudi Venetčan Virgil: *camurus*, *camura cornua boum*; dalje sem spada beseda, katero nemški letopisec Helmold prvi rabi: *caminata*, na štajerskem Pohorji: *čumnata*, kar ni druga nego: ein rund gewölbtes Zimmer, tudi slov. *komen*, lat. *caminus*, gršklat. *camera*, *komora* itd. so po Ficku iz korenike: *kam*, runden, wölben, Bogen bilden; dalje venetsko: *cameo*, *komolec* in klopko, lit. *kamalyš*, klopko, slov. *komatar*, Ringdrossel.

Villupo,

Wickel, Bündel, Gewirr. Jaz mislim slovanskost besede v sufiksu zaslediti, da si ravno je korenika vi winden, wickeln tudi lat.

Sufiks: *upъ* nahajamo v slov. v besedah: skorup, die Rinde, Haut an der Oberfläche der Erde, zatorej iz: *skora*, zato tudi skorup, die Haut an der Milch; — dalje: *Gorup*, bitter, herb, them. *gor* — *gorje*, *gor-ek*, in sufiks *upъ*. Srb. skorup, smetana.

Chiapar,

chiapar uno, *aggiungere o giunger uno*, zusammenfügen, vereinigen, *arrivare*, erreichen, *aquistar accatando*, *pigliare*, ergreifen, fangen, *chiapare le strete*, *strignere alcuno fra l'uscio l'muro* zwischen Thor und Mauer einschliessen, *chiapar co la boca*, mit dem Munde fassen, *chiapar in man*, *strignere col pugno*, mit der Faust zwängen, klemmen, *chiapar in trapola*, in die Fanggrube einschliessen. Iz vseh teh fraz se prepričamo, da v besedi *chiapar* je sodržan pomen zaklepanja. Največ italijanskih filologov besedo: *chiapar* jednači lat. *capere*, kar ni resnično, kajti italščina besedo lat. *capere* v isti obliki in istem pomenu rabi, kakor latinščina, *Chiapar* se je le moglo izobraziti iz: *clapar*, in ako po vsem jezičnem polji indoevropsčine gledam, ne najdem nikjer primerniše besede, kakor v slovanščini, in sicer slov. *klapnoti*, *zaklapnoti*, *zasammenschliessen*, *klepati*, *zaklepati*, *zuschliessen*, *versperren*, *sklenoti* iz: *sklepnoti*, *od-klenoti* iz: *odklepnoti*,

*) Iz *gemella* je staro in novosrb. *žmulj*, *žmuo* *poculum*. Svojo prvo primero venetsk. *morise* = *žmulj* sem uže zgorej popravil.

sklepati, za-klep, zaklopiti, sklopiti, sklopiti se, klep, Kettensring, srbsk: zaklapati, zaklopac, sklapiti, zusammenschliessen, fügen, slov. klupa, eine hölzerne Klemme, ker zaklepa.*) Sem spada za-klaf-noti, den Rock zuknöpfen, glasnik *f* se je izobrazil iz: *p*. zato stareji kranjski pisatelji pišejo: naškrofljen, poškrofljen, mestu: naškropljen, poškropljen; tudi hrv. ufam za: upam. Sem spada tudi srb. sklapati, sklapanje, das Zusammenschliessen, sklop, sklopiti, venetsk: schiapo (de piegore, d' uccelli, di api) sklap ovac, ptičev, bčel, analog. litov. banda, Heerde proprie: die Gebundene, Geschlossene, srbsk: jato, tedaj: schiapo — sklap, das zusammengefügte, zusammengeschlossenene, in to je čreda, jato, kita ptic in roj.

Z besedo: chiape označuje Venetčan tudi: natiche, Hinterbacken, tedaj: die sich zusammenfügenden. Kakor v Slovanščini nahajamo tudi koreniko: klap, klep v pomenu: sonare, pulsare, klepati, klapati, klopotati, klepec, klopotec, hrvat. sklopiti, crepitare, tako tudi v venetščini: schiopar, aprirsi con istrepito, iz: sclop-ar, schiopaura, iz: sclopatura, crepatura, il crepare, bersten, krachen, schiopizar, iz: sclop-ozar, fare strepito, iz tega v poznejši latinščini: sclopus (Persius) sclepetum, Büchse, Musquete, Flinte, proprie: Krach — Knallinstrument, dalje venetsk: schiafa, schiafeta, iz: sclafa, sklafeta, slov. klofuta, tedaj sopet je glasnik: *p* prelazil v: *f*, kar smo tudi že našli pri besedi: gonfio, slov. gumpa. Iz pomena: klapati, crepare, sonare, se je izobrazil pomen: calumniari, ruski: klepat, tadeln, primeri: crepare in: increpare, tadeln, dalje slov. klafati, klafavec. Tudi glasnik *b* venetščina spreminja v *f*, ravno tako slovenskokranjsko narečje, in Gorenjec govori: bof, svaf, drof za: bob, slač, drob (Kopitar Slov. Gram. pag. 169.), zato venetsk: sgrafignar, tudi v nazalirani obliki: sgranfignar, voce bassa, rubare, carpire, cogliere iz: grabiti.

Od them. klap, claudere, conserere itd. ni v latinščini nikakvega sledú, tedaj: chiapar ni italška, temuč venetkoslovenska beseda. Kar jih italščina imá, najmer: chiappola, Lappalie, je iz venetšč. klapati, klafati, chiappola, Ausschuss-Ausschliessung, schiapare, zerplatzen po istem nazoru, kakor: frangere, brechen, fragor: Gekrach, crepare, krachen in bersten, slovenski: poknoti, krachen in bersten. Schiafeta — klofuta je tudi po glasu, kakor nemško: Maulschelle, iz: schellen. Tako je tudi venetsk: cefa, cima dello stipite di alcuni alberi da legno dond' escono i rami — slov. cêp, surculus, germen. Cefar, tagliare agli alberi rami insino al tronco, slov. cepati.

*) Sem še spadajo: sklep, Beschluss, sklepec, Schnappmesser, sklop, Zusammenschliessung — Fügung. Diez (Wörb. I., 20), pravi: chiapar vom althochd: klappa, Falle oder vom verbum happen. Ne morem verjeti.

Camisa.

Hemde. Ta beseda je uže znana Festu in sv. Hieronymu. Ker je klasični latinski pisatelji ne poznajo, ni rimska. Zeuss misli, daje keltska, ker se v kymrščini nahaja: *camse*, *vestis longa*, v stari anglešč. *the camis*, v franc. *la chemise*, *chemisete*, vendar v Britanijo sta oblačilo in imé morebiti prišla po armorskih Venetih, ki so se v Venedociji bili naselili. Italijan ima obliko: *camicia* (Festus in Hieronymus: *camisia*), ker on glasnik *s* spreminja v: *c* in lat. *cascus* piše in govori: *cacio*, lat. *basiare*, kot. *baciare*. Sicer utegne: *basiare* venetska beseda biti, prvi jo rabi Catull, potem Martijal in Apulej, slovaški: *baznut*, rusk: *bagnut*, *küssen*. Jaz *camisa* izvajam iz onega them., iz kterega srbšč. *čam-ulja*, eine Art tücherne Mütze, slov. *čamer*, Pelzmütze, dalje ime slovanskega oblačila: *čamara*, venetski: *zamara*, *zimara* (beri: *čamara*, *čimara*) o kterem Boerio piše: *sorta di sopravesta ad uso degli Schiavoni*. Za sorodno imam got. *ana-hamon*, staronem. *himan*, tegere, nemško: *hemith*, Hemd, tedaj v pomenu isto, kar: *toga*. *Camisa* – *camicia* tudi *camiscia* je srakica, robača, Hemd, *camice*, *Chorhemd*, *Messhemd*.) Iz tega: *camisola*, *camiciuola*, *vestimento*, che si porta sopra la *camicia*, *camisoto*, *gonella de tela lina*. Ker je venentščina ohranila toliko imen za oblačila, ki so pri Slovanih v porabi, kakor: *zupon*, *zamara*, *saza*, *sarza*, *scoto*, *gonella*, dalje toliko imen za obutala, ni dvombe, da je tudi: *camisa* – *camiscia* venetska. Besedo: *sarza* (beri *sarza*) sem uže v tretji razpravi stavil k ruskemu: *sarženik*, in kazal na srb. *srznuti*, menda bolje razlaga ime oblačila srb. *srg-ati*. steći se, sich *zusammenfügen*, sansk. *srdž* = *ardž*, *colligere*, *coacervare*. *Sarza* je po Boeriju *sorta di panno lano ordinario, per lo piu usato dai contadini, sarza, sarženik* bi dakle pomenilo: *tkanina*. Da je v them. kam pomen: tegere, pričuje venetska: *camuzzon*, *prigione segreta incamuzzar*, *incarcerare*. Kako pa se vjema: *cama*, eine Art von Schiffen (Petron., *camara*, pri Aul. Gell.) sé srb. *čam*, *čam-ac*? Vuk pravi, da je: *čam* – *čamac*, *navicula abietina*, iz: *čam*, *abies*, Tanne, vtegne tudi: *cama* – *camara* biti starovenetska beseda. Ne spominjam se več, pri kterem starem pisatelji sem bral, da so se: „*camarae*“ rabile od nekega ljudstva, ki je ob Istru stanovalo. Menda se je imé v ono okrožje zaplodilo po Venetih, ki so še za Appijana v dolnjem Illyriku stanovali, ali pa so Rimljani, ko so one pokrajine zmagali, ime in ladije tje prinesli.

*) Tudi Diez (Wörth. I, 102) ima to besedo za neitalsko, ali nič gotovega ne pove, od kod bi izhajala. Freytagove in Mahnove razlage iz arabskega: *zamiç* ne odobrava. Hieronym piše, da je *camisia* „*vocabulum castrense*“, *solent militantes habere lineas, quas camisias vocant*.

Lanza,

beri: lanča, iz: lantia — lanta, quello stilo di legno, che s'attraversa al albero di naviglio, slovenski: lenta, (Janež.) Stange, litovsk. lenta, Brett. S prvotnim: r^{om} slov. ranta, Stange, mislim, da je iz tega them. tudi staroslov. lašta iz: laŭtja, slov. hrv. lanča, jaculum, venetsk: lanza. Aul. Gell. pozivaje se na Varrona pravi da: lancea non Latinum, sed Hispanicum verbum esse. (Noct. Att. X., 25). Tacit (Germ. III., 27) omenja, da so „lanceas“ tudi rabili Germani. Ime se nahaja v vseh romanskih jezicih, tudi v novogrščini λαντζα, tedaj različno od starogršk: λόγχη. Slovansk. thema je: lant, in beseda vtegne pravenetska biti. Papij piše: lancea est hasta amentum habens in medio. Čudovito res, da venetšč. liki slovenščini in litovščini še pozna pomen štange in deske. Ker je štanga primitivno veslo, zato koroški Slovenci z besedo lenta označujejo krmilo (Janež.) in lentati = veslati. Miklošič je mislil, da je slov. lentati tujka iz nemšk. landen = ausschiffen, vendar lentati se zmirom rabi v pomenu: veslati, remigare, ne pa: navem applicare ad locum, mit dem Schiff ans Ufer kommen. Staroslov. lašta — laŭtja, je samo postranska oblika staroslov. slabe oblike: rat (ratište, hasta) novosl. rantišče, Sensenstiel, pri kateri besedi je uže Miklošič pokazal na slov. ranta, eine lange Stange. Bavarsko: Rante je iz sloven.

Putä,

pulcella, ein kleines Mädchen, putin, ein kleiner Knabe, fanciullino, bimbo, putini (plur.) pulcini, i piccoli figliuoli de' volatili, mladi pički. Uže sem v drugi razpravi te besede omenjal, vendar nisem mogel dognati prvotnega poména. Beseda v obliki: putilus, kleiner Knabe, je uže znana Pliniji in Festu, vendar vsi kritični filologi dvomijo, da bi bila latinska ta beseda. Sedaj se rabi v pismeni italščini, in tudi venetščina jo pozna. Jaz jo imam za pravenetsko, in iz venetščine je prišla v latinščino, ker ni sploh v porabi pri pisateljih latinskih in tudi ne nahaja v latinšč. prave razlage, kajti niti iz them. puto, beschneiden, se ne more razlagati, niti iz: putamen, Schale vom Ei, Nuss, kamor tudi spada Horacijev: putilus, pelis, qua membrum virile tegitur, niti k besedi: putus = purus staviti, tudi ne k onem them., iz katerega so: putris, putredo itd. Puta se vjema s slovenskim in hrv. puca, Mädchen, Korotansko z nazalizmom: punca, thema je: put, sufiks pa: ъца, kakor v besedah: каѡца, eine kleine Wanne, врьвѡца, furculus овѡца, ovis, tako da bi mogli pisati: пѡтъца, пѡтъца. Та suf. ъца, je žensk. srednjega spola pa: ѡце, primeri: срѡд-ѡце. V sansk. označuje: putt, exiguum esse, klein, gering, winzig, unansehnlich. V jedini srbščini. kolikor sem dosle zaslediti mogel, nahajam: put-ašce (diminitiv, stvarjen kakor: srd-ašce) pečka, acinus, der Kern von der Weinbeere, dalje: muha,

das Korn an der Büchse, plural. ПУЦЕ genitiv: putâcâ, tedaj se je tudi v srbšč. glasnik *t* stopil s sufiksnim glasnikom. Putašce, puce, tedaj izraža: minceno, drobno reč, kar tudi v istini sta pečka in zrno na puški. Zaradi drobnosti tudi Slovenec s besedo: punčica označuje: die Sammenhülse, tudi: Augapfel, — po istem nazoru, kakor Grk z besedo κοίρη, dekle, in Augapfel, in Venetčan: putina del ochio in Latin s besedo: pupilla, kleines Mädchen, in Augapfel.*)

S poveličalnim sufiksom: ana, ona, je Venetčanu: putana, putona persona rigegliosa, eine dreiste, üppig gewachsene Maid, iz tega pomena: putana, meretrice. Slovensk: putca, tedaj nima nič opraviti z latitalsk. pulcella. Sansk, putt, tudi označuje: vacuum esse, in menda iz tega them. slov. putan, Kropf vom Geflügel, ako ne iz: putayâmi, ampletor, tedaj putan, der gefaltete.

Grado.

Grado je bilo imenitno mesto Venetov. Ker smo se prepričali, da so Venetčani one besede, v katerih je nastopila metath. ali Svarabhakti, kakor sedaj se imenuje, izgovarjali kot: ar-al, er-el, tedaj ne moremo imena: Grado = gradъ, murus, sepes etc. staviti, ker morali bi najti obliko: Gardъ. Ker tudi lat. gradus ni prikladno za razlago venetskega imena, ne ostane druga, nego postaviti staroslov. gradъ, ki označuje: fulmen, tempestas, grando, Blitz, stürmisches Wetter, Ungewitter, Hagel. Tudi gršk. βῶλος, gleba, agger, massa, staroslov. pisatelji izražajo z besedo: igradъ. Prvotni pomen je: rauschen, brausen, sansk. hrâdâmi, z: ghrâdâmi, tono. Ker je v morskem otoku mesto: Grado na pečevnati massi stalo, je poznamenovanje prav naravno. Označevalo bi tedaj isto, kar nemško: Bremen, Stadt, wo die Meereswellen brausen, ali pa: die auf einem Felsenklumpen liegende Stadt. Grad, murus, hortus, sepes, izgovarja Venetčan: zardin = lat. hortus, litov. gardas, staronord. gardhr, rusk. gorodъ, polabskoslov. gord.

Sagena.

To besedo rabijo venetski letopisci pogostem za poznamenovanje bark posebnega stroja. Vendar se mi dozdeva, da je beseda starohrvatska, ker te barke Konstantin Porphyrog. dvakrat omenja, in sicer prvokrat, ko pripoveduje, da je nekov Martin prišel k Hrvatom in je h krščanstvu spreobrnil. Njegovi nauki so toliko pomagali, da

*) Uže spredaj se je omenilo mesto: Pucinum, kder se je po Strabonu boginja ajtolški Artemidi slična častila. Denašnji dan se isto mesto veli: Devin = Pucin. Z latinsko: putilus, putamen se vjema staroslov. pьšt-ri-enie iz: pьt-j-ri-enie, decorticiatio, in pьštъ-ka, iz: pьt-j-ka, pečka, in slat. putare, meinen, pa staroslov. pь-štujaj iz: pьt-j-ujaj, opinor.

niso Hrvatje več svojimi sagenami in konturami hodili po morji plenit (glej Konst. Porph. Opp. III. 149. seq. ed. Bon.) Dalje pripoveduje, ka so Hrvatje pod svojim vrhovnim Banom Basilom se tako ojačili, da so mogli v boj 100.000 pešcev, 60.000 jezdecev in 80 sagen postaviti, in da je na jedni teh bark bilo 80 mož. Iz kontur se je izobrazilo venetsko ime ladije: gondola, kar je uže Banduri izpoznal, in sem tudi jaz v prvi razpravi pomen te besede razložil. Kaj pomenja sarena, ne vém, grška ta beseda ni; v grščini sicer nahajamo besedo: *σαγήνη*, Zugnetz, ali mnogo filologov trdi, da je latinska, v latinščini pa jo le nahajamo pri pisateljih kasnejše dobe, najčešče pri pesnikih, kakor pri Pakuviji in družih. Čudovito je, da se je v litovščini ohranilo slično ime: žagynis, žagyns, Flotte, žagini budavóti, eine Flotte erbauen, (glej Kurschat L. W. sub voce Flotte). Ako žagynis ni litovska beseda, so jo morali od nekega sosednega slovanskega plemena izposoditi, ker z Grki so težko v dotiko prišli zavoljo svoje oddaljene lege, in v stari grščini tudi ne nahajamo besede: sarena v pomenu barke.

Ono štango, s katero pomaga ladijar véslo ravnati in gibati, imenuje Venetčan: ribola — „lungo pezzo di legno, che serve per maneggiare e regolare il timone delle barche.“ Ker venetčina glasnik: v rada spreminja v b, primeri: bolpe = volpe, bampada = vampada, corbo = curvo, je vtegnilo: ribola iz: rivola nastati, in naravníše razlage ne najdemo, kakor iz slovenskega, tudi srbsk. rivati, schieben, drängen, stossen, saj tudi Rus ima iz istega them. poznamenovanje za veslo: rulj.

Due bozzeli semplicemente stabiliti ciascuno a un bordo della nave, in cui passando il fornello del timone servono a far che l'agghiaccio s' accosti all' uno od all' altro bordo — pa imenuje Venetčan: braghe del timon. Naj se mi ne zameri, da še enkrat to besedo pretresam. Pravenetska je gotovo, ker v nobenem jeziku ni tako živa, in se ne rabi za toliko raznih poznamenovanj, ki označujejo: vezanje, pasanje, oklepanje, vitje itd. tako: braga, stoffa, die Spange, Klammer, dalje suspensorio, Bruchband, stracciale, Schwanzriemen, contraforte, Riegel, calzuolo, Schuhzwinge am Stock, dalje: cavo, kab, Schiffseil, bragoto stropo, Band, Strick, in: braghe, Beinkleid.

V italšč. so znani v obliki: brache le trije pomeni: brache, Hosen, Tauwerk in brachiere, Bruchband. Tudi v starogorenjenem. brouch, Gürtel v besedi: diech-brouch, Hüftgürtel, braucha, Hose in rusk: bruky, Schiffshose. Beseda tedaj ni izključivo keltska, temuč občna vlastnina evropskih indogermanskih národov, in ker keltšč., italšč., germ. in slovanšč. imajo glasnik: c, ch, cc, ch-k, tedaj je thema: brak, in oblike: braga — braghe etc. so venecijanizmi. Ruski: brage, kanati, vrvi, s katerimi pripašajo ladje, so tedaj iz venetščine, kakor tudi slov. bregeše, breguše. Staroslov. ima: bračina, bračinъ, vestis

serica, romunšč. br̃čiĩ, cingulum, br̃činariu, Hosenriemen. Moram tedaj zaverči koreniko: barg — brag, in postaviti: brk — brak, in ta je morala označevati: pasati, vezati, oklepiti, viti, vrteti, in menda srb. brkati, miscere, turbare je uže metaforičen pomen prvotnega: cingere, viere, in staroslov. br̃čьkъ *éδvλα*, Anzug, Kleid, utegne iz istega them. biti, kakor: bracca in bračina, in označevati obleko, ki se okoli trupla ovije, opaše, priveže, omota; tudi staroslov. br̃čьhъ *πλόκαμος* cincinni, srb. brk, slov. brke, cincinnus barbae, ne označuje družega, nego: Haarbund, zafrknjen, zavit konec brade, menda tudi staroslov: bračiti, uxorem ducere, brakъ, connubium ni druga, nego vezanje moža in žene, ker iz berā, kakor Curtius misli. te besede ne moremo razlagati zaradi koreničnega: k. Srbsk. br̃čiti, speichen, radiare bi vtegnilo iz istega them. biti, ker tudi br̃čenje je vrtenje, vitje, oklepanje. Jeli je iz tega them. tudi srb. brače (plur.) vinske droži, česk. poljsk. breč-ka, Maische ne upam razsoditi, gotovo pa se vjema srednjelat. bracus, venetsk: brago iz: braco, fango, poltiglia, Kot, Brei, iz kterega them. je venetsk: bragagna = brakanja, ein Kotnetz. V novokeltskih narečjih: brachan, putredo, fermented liquor, kvašena tekočina. Iz brago je tudi lat. srednjega veka: bracum za: bragium, lutum (Diez. 66. vox. Brago.), Kvašenje in vrétje je vrtenje, zato ne bi neumno bilo tudi v besedah: brače, brečka etc. iskati jednake korenike. Tudi poznamenovanja za kvašenje, vrétje se vjemajo s poznamenovanji za blato. Tako slov. drože, litovsk. dragias, stornord. dregg, faex, fermentum, v nemščini pa uže pomen: blata.

Zito,

zitino, zitello, Knabe, zita, zitella, Mädchen. Jaz v italšč. ne nahajam them., ki bi bil prikladen za razlago te besede. Iz zittare, still sein, schweigen, gotovo ni, ker otroci radi žlabrajo, zittare je popačeno iz: quietare, citare, vorladen, anführen, beibringen, antreiben tudi ne gre, ravno tako ne iz onega them., iz kterega je: cittá, Stadt, Bürgerrecht, zato trdim, da je zito skaženo iz: dēte, diete, česk.: dite. Di italšč. spreminja v: gi, venetšč. zi, primeri ital. giorno, venetsk. zorno iz: diurnus. Tudi Srb *đj* spremeni v *đš* in govori: džijete, džete, infans, staroslov. dēte, dētina, infans, дѣтъца fem. *παιδια*, liberi novoslov. deca. V besedi: дѣтъца najdemo isti sufiks: тца, kakor v besedah: puca, kaca, srce itd. Jezikoslovci besedo: dēte razlagajo iz: dhē, lactare, sorodno lat. fello, filius, latvijsk. dēls, sin, tedaj dēte = dojenec, der Säugling. Diez v besedi zito, išče sorodnost s: teta, mamilla in pravi, da je „ein Kosewort“ (?)

Tresso,

adjectiv, travolto, verkehrt, schief, quer, slov. tres a o, verkehrt, (Janež.) tress o, piulo, Pfločk, legno da basso delle seggiole (Sessel)

o simili; un de legni che tengono unite le scranne (Gerichtsstuhl), torej = Querholz — Querpflöck; tressá, scorciatoia, abgekürzter Weg, — tedaj Querweg, tressar, scamellare, tresseta — do tresseti, due brevi linee parallele o simili. Mi bi tedaj v slovenskovenetski besedi: tresso — tres našli obliko besede: kres*) — čres, staroslov. črěsъ, in kres je iz: tres nastalo. Zmena glasnikov *t in k* se v slovenskih jezicah pogostem nahaja primeri hrv. kmica za tmica, poklam za potlam, slovašk. vākši, tudi slovensk. mestu pravilnega: vetši, slovašk. kuvik, česk. túvik, primeri tudi slov. črešnja, arb. trešnja. Tres — čres pa se vjema z lat. trans sank. tiras. Lat. trans ima nasalca kakor lat. ensis = sansk. axis. Vse venetske besede, ki so iz prepoz. tres stvarjene, izražajo povprečno dejanje. Daljne študije prepuščam mojstrom slov. filologije. Janežič ima tudi verb. tressati, irren, tedaj schief, quer, verkehrt gehen, handeln. Iz: tres je staroslov. trěsnъ, litovsk. tresá, fimbria, tedaj povprečni traki, povprečne proge, povprečnice.

Schena,

tudi v pismeno ital. sprejeto, dorso, nell' uomo la parte deretana dalle spalle alla cintura, nel quadropede dalle spalle alla groppa, ne' pesci e simili tutta la parte di sopra tra il capo e la coda, Rücken, Rückgrat, schena del coltello, la parte opposta al taglio. Messerrücken, schenal, il di dietro delle sedie o scanni, a cui s' appoggia la schiena in sedendo, Rückenlehne, schenà, adjekt. impettito, gerade, aufrecht.

To besedo sem priravnaval v sem indogermanskim sličnim besedam, vendar razve slovanšč. v nobenem drugem ne najdem umne razlage. Ker venetsč. glasnik *r* rada vokalizuje, ter take vokalizacije tudi smemo v tej besedi iskati in trditi, da schena stoji za scherna ali schrena. Hrbet je skrajni del trupla, pri živalih krnast (kantig), je prav za prav vzdolž telesa položena ós, tedaj je naravno hrbtišče poznamenovati z besedo, katera označuje skrajnost in krnavost. V slovanšč. nahajamo in sicer starosl. skrania, *σκότια*, tempora, proprie: Kopfseite, margo capitis, novoslov. skrenje, Kinn, tudi skranja, skranjača, Kinnbacken; česk. skrane, skraň, polj. skrón, proprie, Gesichtskante, v novokeltskih naročjih in sicer v kymršč. cern, Kopfseite, Wange, gadelsk. caran, vertex capitis,**) brit. cern, cacumen. Thema je: karn, krn, scindere, findere, iz tega slov. krn, Hauptspitze des Felsengebirges, Gebirgskante (Janež.), rusk. krnat, kornovat, obrézat, ostrigat, korotit, slov. krnja, Scharte; — Krn, ime visoke rtaste gore na Goriškem. V besedi: skrania, skrenje imamo tedaj metath. obliko,

*) Štirski Slovenci kraj Mure govorijo sploh: kres, mestu: črez.

***) Ako Plinijeva: crena lat. ter tudi iz tega them.

ker *ръ* prestopi v *ra*, primeri: *mrъkъ* in *mrakъ*. Iz *themata*, *karn*, *krn*, je tudi ime: *Кранъсь*, to je prebivalec *karnov*, *krnov*. Panonski Slovenci ne morejo *нъ* (*nj*) izgovarjati, zato *j* stavijo pred *n*, in govoré: *Кrajne*, kakor tudi: *strajnski*, mestu: *stranskъ*, *lajnsk* mestu: *lanъsk*, anni *praeteriti*, *vrajnsk*, mestu: *vranъskъ*, *corvinus*.

Schena — *skrna* — *skrena* bi tedaj označevalo *krnasto* stran *trupla*. *Skranja* pa se ne more staviti k besedi: *skrajni*, *staroslov. kraina*, *pars extrema*, *regio slov. krajna*, *regio, staroslov. kraинъ extremus*, *kraj*, *extrema*, te besede se imajo izvajati iz korenik: *kra*, *secare*, zato je uže *Miklošič* omenil: *Kranjec* male *derivat* a *край*, tedaj tudi *Кранъско* ni *Mark*, *Grenzland*, temuč *zemlja krnov*, in ime mesta: *Кранъ*, je iz: *karnъ* se tako izobrazilo, kakor *vranъ*, *corvus*, iz: *varnъ*, *latvij. varn-s*, *niger*. *Kranъ* je tedaj na *karnu* — *krnu* — *kranu* — na *krnjenem* selu *stoječe* mesto.

Diez izvaja *schiena*, *schena*, iz *althochd. skina*, *skena*, *Röhre*, *Schienbein*, *tibia*, a *venetska schena* ne označuje: *tibia*, *nego: dorsum, Rückgrat.**)

Chionco, tudi *pisano cionco*.

Ta beseda je vzeta tudi v *pismeno italšč.* za *gekrümmt*, *gebogen*, *gebrochen*, *verstümmelt*. Beseda se je izobrazila iz: *clonco*. *Thema* se nahaja v *jedini slovanšč.* *klak* — *klek*, iz tega *staroslov. kleč-ati*, *claudicare*, *inclinare*, *slov. klencati*, *sklencati*, *po-klac-ati*, *klek-n-oti*, *titubare*, *vaccilare*. *Pomen nagnjenja* je stvaril *poznamenovanje* za *upognjeno orodje*, zato *srbsk. kluk-a* iz: *klaka*, *Hacken*, *klukast*, *gekrümmt*, *hrv. v slabi obliki: klak-av*, *manu mutilus*. *Chionco* tudi *Venetčan* rabi za *poznamenovanje* *pijanca*, toda *proprie: homo titubans*, *vaccilans*. Iz tega *them.* tudi *staro in novosl. kluč-ъ*, *uncus*, *slov. sključiti*, *gekrümmt sein*. *Poznamenovanja* za *krivine* pa so stvarila *izraze* za *zvitost*, primeri *analog. staroslov. ląkav*, *astutus*, iz *them. ląk* — *lęk*, *inflecti*, zato tudi iz: *klak* — *klek* — *staroslov. kluka*, *dolus*, *klukavъ*, *fallax*, *srb. dolus.***)

Sgura,

pezzo longo, che servi per maneggiare e regolare il timone, isto, kar *ribola* (vide ibi!) *Tukaj* *sopet* *nahajamo prosteth. s*, kakor v *druzih* *mnozih venetskih besedah*. *Thema* je: *gur*, *srb. gurati*, *stossen*, *schieben*, *trudere*, *guranje*, *das Stossen*. *Doslé* *nisem*

*) Beseda je prišla tudi v *franc. echine*, in *spanj. esquena*, *Rückgrat*.

***) Sorodno je *got. krok*, *aduncus*, *island. krokr*, *unens*, *anglo-saks. krook*, *franc. croc*.

našel v nobenem drugem indogermanskem jeziku them. gur v pomenu: schieben, stossen.

Kaj pa gura slov. ein höckeriges Pferd? Miklošič misli, da je iz bavarske nemščine: die Gurr, ein schlechtes Pferd, pa ne verjamem, ker gura je grbasta kobila, mi pa nahajamo v srb. gura, Höcker, Buckel, gurav, höckerig, malorusk gura, Buckel, Haufen, v ruskih narečjih gurej, gurij, kup kamenja.

Scarsela,

ein lederner Geldbeutel, thema: scars, ker: ela je italij. sufiks. Skars (*s* je prosteth.) se vjema z malorusk. čérez, velikorusk. čeresz. V obliki: čerez je Svarabh, in čerez je nastalo iz prvotnega: kerz — čerz, v litovšč. bržkone iz rušč. cziaraslas, ein zu gürtender Geldbeutel. Miklošič priravnava poljsko: trzos, Geldgurt, staroslov. trěsъkъ, lorum, toda mutato *k* in *t* kar se v slovanšč. in drugih indoevropsk. jezicih nahaja.*)

Chiompo,

ciompin. braccio con mano storpiata, cavallo chiompo, dice se si quello, che nell camminare ed cenche nello stesso risposo, si appoggia quasi interiamente sulla punta del piede. Uže sem v drugi razpravi to besedo primerjal srb. klompav, klempav, mit herabfallenden Ohren, litovsk. klumbas, slov. tudi srbsk. klopav,**) kar vse izraža: stolpernd, fallend, hinkend. V litovšč. še nahajamo: klupti, stolpern, fallen vom Pferde, česk. klupeti, in veleumni prof. dr. Geitler je prvi iz them. klup razložil slov. in srb. kljusa, kljuse, iz: kljupsa, kljupse. V srbščini je še tudi bolj izražen pomen: kljusa, die Falle. Beseda je tudi hranjena v latinščini srednjega veka: cloppus, lahm, in v novokeltskih narečjih se nahaja v kornšč. clof, claudus, menda je ostanek iz jezika armorskih Venetov, ki so se bili v tako ime novani Venedociji na Britanskem naselili.

Burelo,

Term. marin. Legno tondo, che serve formare limpiombatura di un cavo coll altro. Okrogel hlod, ki služi za vezanje, kapčenje jedne vrvi z drugo. Uže sem v prvi in drugi razpravi té besede omenjal, a ker je Patriarhi orodje pomankljivo popisal, sem se obrnil na prijatelja mornarja, kateri mi je pisal, da se z burelom vrvi

*) Diez misli, da je scarsela, diminutiv iz: sciarpa, Binde, Gürtel, ktero besedo smatra za germansko, althd. scherbe, niederrhein. schirpe, Tasche, drugi iz scarpsella, vendar sciarpa, ciarpa, Schleife, Binde se najnaravnije izvaja iz: skarpa, skrpa, krpa. Naj se globeleje preiskuje, mene Diezova razlaga ne more uvéríti.

**) Sem spada tudi slov. klop-onc-ati, (Janež.) schaukeln, wackeln.

vežejo in da bi po nemškem venetska beseda: burelo najbolje se tolmačila v: Drehholz, zato Venetčan tudi imenuje: corpi rotondi da legno fatti al tornino (Drehen, vrtenje); bureta ali pa: borela. Prvotni pomen je tedaj: vrtenje, das Drehen in nikjer ne nahajam primerniše razlage, nego z rusk. them. bur, iz ktere: bur - a vit, provertyvat, svrlit, drehen, bohren, buravлѣ, navertok, želobok s vintovym noskom. Gotovo iz tega them. tudi venetsk. boria, sod, bulg. bure, srb. collect. burad, Fässer in bure, Fass; dalje izrazi za okrogle reči: srb. burav, grossbauchig, rusk., srb. burača, eine runde lederne Flasche, venetsk. borachia, srb. burgia, Bohrer = Dreher, z nekakim tujim sufiksom, slovašk. buravit, aushöhlen, ausdrehen, dalje iz tega them. venetsk. burata, frullone, Mehlbeutelkasten, buratar, das Mehl durchsieben, im Siebe herumdrehen, v lat. srednjega veka: bultellus, iz buratellus, Mehlsieb, rusk. tudi burit, valit, wälzen, drehen, zato tudi slepovoža imenuje Venetč. buretello, srb. burnjak, Salamander, lat. oblike reduplic. Fur-fur, Kleie, gršk. *φύρω*, rühre um, sansk. bhur, zucken, zappeln, iz tega them. burja, Sturm, der umrührende Wind, staronord. byr, veter, burelo je tedaj: vrtelo, primeri še srb. burma, cochlea, Schraube, dovolj pričanj za slovanskost besede.

Brandire,

schweben, schwingen, schwenken, branda, die Hängematte, das schwebende, sich schwingende Beet, letto pensile delle navi, che serve al uso dei marinai, s prostethičnim s^{om} in po spremeni glasnika: a v i, sbrindolar, penzolare, penzigliare, schweben, hangen. Te besede nikjer drugod ne najdem, nego v litovščini spremeno glasnika: r v l, in sicer v stavku: „plauksztis blando wirszui buto;“ der Vogel schwebt ober dem Hause (glej Kurschat, Wörtb. pag. 175. vox. schweben.). Jaz mislim, da tudi staroslov. blađa, *πλαρω*, herumirre, herumstreiche, sem spada, kar sodrzuje pomene: schweben, schwingen, schwenken, schwanken, viseti, majati, zibati se, sem in tje klatiti; in res čudovito je, da je Venetčan ravno tako iz: sbrindolar stvaril: sbrindolona, sgualdrinella, meretrice, kakor Slovan iz: blađiti, scortari, pellicem habere: blađeica, meretrix. Glasnik l venetšč. rada spreminja v r, primeri: pratea, mesto: platea, splendore, mesto: splendore.

Mona,

natura, conno, weibliche Hülle, primeri rusk: monja, Bauch, Unterleib (Dalj s. v.), tudi novogräk: muni, vulva, cunnus.

Sbregar,

zerbrechen, got. brikon, lat. frango — fractum. V latvijsč. se je ohranilo: braks, fragilis, sansk. bhradž v besedi: giri-bhradž, aus den Bergen hervorbrechend.

Bracco,

can segugio, can levrir, Spürhund, v Primorji: brek. Ta beseda ni izvorno venetska, tudi ni italska, temuč keltska, jaz jo tukej razložim, da njeno sorodnost z drugo venetsko besedo dokažem. Uže Gregorij Tur. (ex vitis Patrum XII. c. 2), piše, da prebivalci mesta Arverna „ursi catulum“ imenujejo: brachio. V novokeltskih narečjih pa nahajamo, braicne, felis. Uže ta okolščina, da se s to besedo različne živali poznamljajo, pričuje, da Grimmova in Holtzmanova razlaga iz: bërachio (ber, ursus) ni prava, ampak, da se v tej besedi ima iskati pomen barve, zato ima Diefenbach (Orig. europ. 268) prav, ako bracco razlaga iz gadelsk. breac, kar označuje: sivo, zmešano, pestro barvo. Da so živali tudi dobile poznamenovanja po barvi, je znano, in tako tudi v novokeltskih jezicah je iz tega them. več živalskih imen, na priliko: breac, lupus, breaclaogh, Hirschkalb, dalje: breac, melles, jazbec, dolenješkotski: braichit, skandinavski: brokig, maculosus. Tudi imena rib, gadelsk: breac, salmo fario, kymrsk. brychiad, salmo trutta, brychyll, trutta. Ta beseda se vjema z venetskoitalsko: biso — bigio, siv, iz ktere je venetsk. bisato, anguilla. Ker v keltskem in germ. jeziku nahajamo oblike: breac — brok — brych, v venetšč. pa oblike: big — bis, ter to pričuje, da venetsk. biso — bigio, kar je po vokalizaciji r² iz: birgio — birzio*) nastalo, po vsem stoji na slovanski glasovski stopnji. Keltsk. breac in venetsk. brig — briz odgovarja grkolat. φλέγ — flag, in sansk. bhrêdž. Ker so tudi Kelti slavika (salmo) imenovali po svitlosivi barvi, dobiva naša razlaga imen: salmo — salar še boljše potrdilo. Naj se tukaj še pridene, da tudi v stari slovenščini nahajamo besedo: slav v pomenu siv, in sicer: slavo — očie, glancis oculis.

Naj tukaj prilično omenim, da tudi ime ruskega razbojnika: Solovoj, ki se z Ilijo Muromcem bojuje, družega ne označi, nego: sivi, in da je v njem typificirana neka natorna moč, brž ko ne sivi gromski oblak. Beseda: brak je v raznih oblikah prešla v romanske in tudi germanske jezike, največ v pomenih: canis venatorius, liciscus, calpar (Schoosshund), vendar izvorno označuje žival — sive barve, sivca. Naj še dodene se slov. breg-noti, leuchten.

Magiol,

cerino, facellino di cera, quella lunga e sottile candolleta aggomitolata ad uso di lume da tenere in mano, Wachsstöckl, namotana sveča, svitek. Thema je mag, knüpfen, binden, winden, litovski: meg-sti, knüpfen, praes. mazg-u, mezgu, ker, kakor smo čuli, litovšč. pred: g vriva: z in pred: k, s ali š, latvijski: mazg-s,

*) Da je thema: birg — birz, pričuje litov. berza in rusk. bereza, Birke, ki je iz istega themata.

nodus. Iz tega them. je tudi: mozolj, staroslov. vibex, žulj, novoslov. pustula, prvotno: nodus, der Knoten. Uže smo slišali, da v venetšč. tudi magia označuje: i vani delle reti, Maschen, Ringelchen im Netze, in v litovšč. se: megsti tudi rabi v pomenu: Netze stricken. Sorodno je lat. mac-ula, Masche eines Netzes, iz katere besede se prepričamo, da je thema: mag na slov. glasovski stopnji. Tudi v novokeltsk. jezicih je ohranjena ta beseda, in sicer gadaelsk.: mogal, retis macula, kymrsk. magl, Knoten, Masche, maglen, laqueus, franc. maille, die Masche. Jeli althd. masca nhd. Masche, sem spada, ne vém, meni se vrnjeni s sumljiv zdi, in bi trdil, da je nemško: masca — Masche, iz litov. izposojen. Ker smo videli, da poznamenovanja za sklede, vrče, ročke, lonce so iz them., ki označujejo: vezati, viti, vrteti,* ter tudi iz them. mag, knüpfen, binden, winden, venetsk: magiolica, sorta di terra cotta ricopertadi smalto, chi serve a far piatti ed ogra altra manifatura die stoviglie, tedaj: die gewundene, gewalzte Erdart. Po imenu zemlje, iz ktere se dela, po tem ime posode: magiolica. Da je v tej besedi sopet glasnik *g* koreničen in prvoten, pričuje italij. izgovor: maiolica, ker italšč. venetsk. *g* med soglasnikoma spreminja v *j*, primeri: troia iz: trogia, baia iz: bagia, saia iz: sagia.

Giacheta,

Boerio misli, da je ta beseda po Italijanskem zdaj sploh znana iz francosk. jaquette, in pristavi: nel dizionario delle voci barbariche di Du Cange abbiamo jacqueta per una specie di veste. monastica antica. Nel principio del secolo XVIII, chiamavano i Francesi Jaquette quell'abitino, che portavano i fanciulli fin che si vestivano da donne; ed anche quel saio senza maniche, che usavano i contadini. Uže Miklošič je francitalj. jacque-giacho, novonemšk. Jacke primeril k slov. janka, janjka, in mislil, da je slov. janka iz franc. jacque ali iz nemšk. Jacke. Meni se to nemogoče dozdeva. Ako bi Slovenci svojo janko iz francos: jacque-giacho bili prejeli, bi gotov izgovarjali: žaka, žanka, ženka, ravno tako ne bi Nemci rekli: Jacke, temuč: Schake. Jaz trdim, da je janka slovenska beseda in slovensko oblačilo, in da je od Slovenov prišlo k Nemcem,**) Francozom in Italijanom. Oblačilo se veli: janka, jenka, jajnka, jankara, če je bolj velika; — janki, jenki podobno oblačilo, katero nosijo fantiči, pa se veli: jankar, jenkar. Janka, Weiberkittel, se je pred 50. leti še obče nosila od slovenskih žen.

*) K uže omejenim: matora, vrat, pinja etc. dodeni še litov. spinta, das Schaff, proprie: gewunden, gebunden, rusk. o-pan-ica, skleda.

**) Slovenšč. je ohranila prvotno obliko: janka, jenka, nemšk. Jacke je iz gorenje srb. jaka, Rock, ker glasnik *ж*, *А*, an-en je v češč. in gorenje srb. *a*.

Bila je iz platna ali druge robe iz celega sešita, brez rokavov, in se je oblekla črez glavo, zato so ženske, da si roke pokrijejo, morale še si obleči rokavce. Janka je visela na ramah, zato tudi ni trebalo moderca (Mieder), in ker ni bilo spredaj razporka, ni tudi bilo treba krila (Schürze). One ruče, za ktere se je janka na ramah držala, — visela, so se velele hame, in so bile tudi z janko združene iz celega vrezane, in ne posebej prišite.

Jaz družega them. za razlago besede ne vém, nego: ima — j-eti, fassen, umfassen, in janka, jenka stoji za: jamka, jemka kakor: zanjka, zanka, zajnka, Schlinge, Band, iz: za-jamka, za-jemka. Janka, jenka je tedaj vse truplo objemajoča obleka. Primeri rusk. ponja, panja, paneva, Weiberrock, starosl. opona, iz korenike pьnъ, spannen, umspannen, umfassen.

Dalje lat. cappa vestis po Isidoru: a capiendo totum corpus. Tudi lat. habitus sloni na istih nazorih.

Če je italij. giacheta iz franc. ter so imé in oblačilo vtegnili Francozje od armorskih Venetov dobiti, vendar jaz mislim, da je od Slovanov k Italijanom, in od téh k Francozom prišla, kakor nemšk. Jacke od Slovanov. Uže sem omenil, da venetsč. je iz them: ima-j-eti, stvarila besedo: enca, ritroso, Oeffnung in der Reusse. Glejmo, kako Boerio enko popisuje, in bomo se prepričali, da poznamenovanje posodi primerno.

„Quell radopiamiento (Verdoppelung), che ha la bocca della rete ridota ad un entrata strettissima, per la quale entrati i pesci non trovan la via di tornare indietro, apertura fatta a guisa d'imbuto (Trichter).“ Za res, to je jemka za ribe. Boeriova razlaga (forse derivato dal lat. eneco, strangolare) je zoper vsa gramatična pravila. V italšč. franc. in nemšč. je n izpadel, kakor ta nahajamo tudi v družih besedah, na primer: spacar, fendere, spalten, bersten, starosl. pāk-ajase, pāk-naŕi, rumpi. *)

Bagagia,

üz: bagaglia, fanciulla, prvotno označuje: bagajoča, die plappernde, plaudernde, rusk.: bagana, tarantan, Plauderer, Plapperer, sansk. bhadž, loqui, slov. bagljati, zbaglati, überreden, abbeteln, rusk: baž-at, baž-it, silno prihotljivo prosit, iz tega them. venetsk. bagarin. fanciullino, dalje bagatela, chiappola, fraschezza, Scherz, Possen, Lappalie, bagianada, scipitezza, Albernheit, otročarija, bagiar, ciaremellare, parlare inconsideramente, bagion, ciarlatore, isto, kar rusk. bagana, v italšč. prešlo po zmeni glasnika g v j, baia, baiare bajone, Spottvogel itd., irsk. faigim, govorim, faigle, beseda. Tudi italij. bajazzo je iz them. bag, in označuje prvotno: der Schwätzer, Plapperer, Plauderer, Spassmacher.

*) Diez venetsk. spacar izvaja iz nemšk. spachan.

Scandagio,

za scandaglio, tudi v pismeno italščino sprejeto, pezzo di piombo fatto a piramide, che legato ad una sagalo divisa e segnata a passo, sigetta in mare per riscontrare il suo fondo e la sua qualità, Senkblei. Thema: skand v pomenu: senken, fallen, nahajamo v slabi obliki. v gršč. κίζω iz κείρω, hinken — sinken; fallen, v litovšč. skendau, skensti, sinken, in tudi v staroslov. skąditi, vendar uže v metaforičnem pomenu.

Ako besede iz slov. them: skąd presojamo, se lahko prepričamo, da je thema: skąd tudi v slovanšč. izvorno označeval: padati, odpadati; ker staroslov. skąda, defectus, ni druga, nego odpadek, skądostь, inopia, levitas, sodrzuje iste pomene padanja, odpadanja, kakor tudi pomeni adjektiv. skądъ, brevis, pusillus, rusk. skudyj, humilis, kažejo na odpadek, na izpad, in skąděti, minui, se tudi vjema z omenjenimi pojemi. Ker je convicium, calumnia, odpadek česti, poštenja, se je izobrazil pomen: calumniare, conviciari, primeri nemák. über einen abfällig sprechen = verleumden. Dasiravno v gršč., lat. in v sansk. nahajamo ta thema, vendar so vtegnili tudi stari Venetčani besedo poznati, vsaj jo tudi v litovščini in slovanšč. nahajamo, in ker so Venetčani bili izvrstni mornarji, je vtegnilo poznamenovanje: scandagio = skandalo za: „Senkblei“ pri njih se izobraziti. Latinščina thema: skand-skando rabi bolj v pomenu stopanja (Steigen, Besteigen,) nego padanja. Gršč. ima σκάνδαλον, Stellholz in der Falle, tedaj je tudi them: σκανδ označeval padanje. V italšč. tudi scandella, ein Tropfen Oehl, Fett, tedaj tudi po kapanji, kakor nemško Tropfen, in slov. kaplja.

Živejša je ta beseda v „διάλεκτος κοινή;“ kder σκάνδαλον označuje: offendiculum in via positum, in quo impingit alicuius pes, iz ktereга se je stvarilo: σκανδαλίζω, facio, ut offendat, vel impingat aliquis. Iz grškega svetopisemskega jezika je beseda prišla v jezik krščanskih pesnikov in drugih pisateljev, vendar uže v metaforičnih pomenih: scandalum, scandalizo, kakor tudi v staroslov. skąditi, conviciari, še prideni srbsk. skuditi, tadeln.

Lagar.

Uže v tretji razpravi sem omenil, da je beseda: lagar, ki je znana v bergamskem narečju, in pomenja: lasciare, nastala iz lacar, in se vjema s litovsk. leku, lat. licet, licitari, reliquus. Naj ešče tukej pridenem, da tudi slovanščina je ohranila iz tega them. besede, in sicer česk. lik-navý, reliquus, zaostali, = litovsk. lekanas, reliquus, rusk. po izpehnenem guturalci lišnyj iz: likънъ, likънъ, rusk. lišъ (glej Geitler, o slov. kmen. na U v filolog. List. 1876 5. 31. 33.) Italij. franc: lasciare — laisser, stavijo filologi k lat. latus, iz: lac-tus, lag-tus, in gršk. λαγρος.

Scandela.

Specie di biada (Getreide) detta da' Sistematici *Hordeum distichum*. Pianta differente dal orzo (ječmen) volgare, ma che coltivasi come quello e pegli stessi usi. Tega žita uže Plinij omenja: *Gallice quoque suum genus farris dedere, quod illic bracem* (varr. *bracum, brance*) vocant, apud nos *scandalam* (varr. *sandalam, sandalum*) nitidissimi grani. Ker ta ječmen Venetčan še den denešnji imenuje *scandela*, ter je pisava: *scandala* pravilna. Plinij je rojen bil v Veroni, na meji keltskih in venetskih prebivalcev, in ker keltsko žito brace jednači *scandeli*, vtegne *scandela* venetska beseda biti, kar tudi ta okolščina pričuje, da piše: „apud nos,“ — to je v oni okolici, kder je on živel. *) Italiska je težko, ker nobeden drug latinski pisatelj je ne omenja, celo Varro ne, ki je vendar de re rustica obširno pisal. Dalechamp k omenjenemu mestu Plinij. (*Hist. nat. XVIII. c. 7. s. 11.*) piše: *Brancen Galliae rustici hodie blance vocant, Allobroges blanchéen*; zato je uže Diefenbach (*Orig. europ. 205*) rekel, da je ime žita po svetli barvi nastalo, kar tudi Plinijev primek: „nitidissimi grani,“ — potrjuje. Mi smo pa uže zgorej slišali, da še tudi novokeltska narečja poznajo besedo *breac* v pomenu svitle barve. Da so stari národi žita po barvi imenovali, pričuje nam got. *hvaiteis*, pšenica, *proprie*: belo žito; bretonsk. *gwiniz*, pšenica iz: *gwenn*, beli, isti pomén ima litovsk. *kwetys*, in gršk: *ἀλι* — *ἀλιτρον*, *Gerstengraupen*, tudi označuje: belo zrno. **

Pa, ali pozna slovanščina them. *skand* v pomenu: svetiti, bele svitle barve? Jaz mislim, da je beseda nekđaj znana bila in v tem me potrjuje ime: *Skandra*, kakor je staroslovenski prestavljaec *Genese* gršk. ime mesta *Heliopolis* prestavil (glej *Genes. 46. 20.*).

Mesto se veli v hebrejskem tekstu: *On*, in *Gesenius* (*Lex. hebr. sub voce: On*) piše: *ägyptisches nomen proprium einer bekannten Stadt in Unterägypten, einige Meilen nördlich von Memphis, am Ostufer des Nil, griech. Heliopolis. Im Koptischen lautet es: ΩΝ, welches ohne Zweifel gleichbedeutend ist mit ΟΤΕΙΝ, ΟΕΙΝ, Licht, Sonne, welche letztere in der Stadt verehrt wurde. Der griechische Name ist Uebersetzung, eben so der hebräische: beth šemeš, — Haus, Tempel der Sonne (Jerem. 43, 13), und der arabische: ainun šamsun = Quelle der Sonne.*

V istem zmislu razlaga ime *On* učeni *Mansi* (glej *Dictionar. historic. crit. s. v.*), in *Clemens Rom.* (in *epist. I. ad Corinth. c. 25*) govori o pti *Phoenix*, „qui in altare solis, urbis Heliopo-

*) Italijanski jezikoslovci trdijo, da je veronsko narečje: „de veneta stirpe“ (glej *Gabriele Rosa, Genti stabilite fra l Adda ed il Mincio pag 8.*).

***) Tudi Španjol imenuje pšenico, ki belo moko dá: *candéal*.

le os advolat.“ Staroslovenski prestavljaevc je po izgledu hebrejskega, grškega in latinskega prevoditelja ime On tudi po domače poznamenoval, in je moral še takrat v jeziku živo besedo najti, ki je izražala isto, kar On in Heliopolis. Vtegnilo se je celo solnčno božanstvo tako imenovati. Thema skand se sme postaviti k sansk. čand, lucere, splendere, čandra, luna. Čand pa je iz: ččand, kakor intensiv: čani — ččad, licht sein, puru — ččand-ra, candidus, pričuje. Sorodno je lat. candeo, candidus, candella, redup. ci-cindela, staronord. heid-r, novonemšk. heiter. Pictet še primerja bretansko: sked, Schimmer.

Jezikoslovci stavljajo k thematu: skand tudi litovsk. skaidtus iz: skaidtus, jaz bi še pristavil slov. čed-en, nett, rein, sauber, tedaj izvorno: svitel. Blizu Konjic na Štirskem imamo kraj: Čadranje. Narod pripoveduje, da je tam nekdanje stalo belo mesto, cerkev je sv. Janezu Krstniku posvečena, vtegnilo se je nekdanje tam božestvo solnca čestiti, in Čadra — Čadran imenovati. Sloveusko: čeden, se rabi tudi v istem pomenu, kakor nemško: hell, čedna glavica, ein heller Kopf. Po Korotanskem je obilo osebnih imen Čander, tudi po Štirskem Sloveuskem.

Iz korenike skand, fallen, sinken, springen, steigen, se ne dá izvajati ime: scandala, ker ne dá prikladnega poznamenovanja. Vsekako je vredno, da se dalje preiskuje, kaj je prestavljavca staroslovenskega napotilo ime: On-Heliopolis tolmačiti v: Skandra. Festus še omenja nekake ljulike: scandaluca, vtegnil je to izrod skandalin biti. Tudi Diez kaže na: candidus pri razlagi te besede.

Βελωντια.

Dioscorides piše, da: *ὀσσηναμος*, Rimci imenujejo: insana ali dentaria, Gali pa: *βελωντια*. Doslé vsi jezikoslovci terdijo, da je *βελωντια* ime dobila po bogu Belenu, vendar to ni mogoče, ker prvotna praslavjanska oblika se je glasiti morala: b̂ln, ker le iz te je zamogla se stvariti ruska: belen, česk. blen in srb. bun iz b̂ln. V rusčini se je še ohranil verb. belenitsja, b̂sitisja, zatorej je belen, blen, bun ime dobil po besnoviti lastnosti, zato jo tudi Rimljan imenuje: insana. Ker se rabi proti zoboboli, jo Slovenec tudi imenuje: zobnjak, Zahnkraut, kakor Latin: dentaria. Jaz bi belen, blen, bun stavil k sansk. bĥrni, wild, in lat. furia. Gali so vtegnili besedo od armorskih ali adrijanskih Venetov dobiti, kakor tudi božanstvo Belen, Belin ni galskega početka, vendar o tem tudi Venetom vlastnem bogu obširnise na drugem mestu.

Molo.

Boerio piše: molo noi chiamamo in Venezia quell tratto della riva degli Schiavoni in fondo alla piazzetta, che comincia dal

giardineto reale e va fino al ponte deg la paglia, Molo e definito dall Alberti per ripare di muraglia contro al impeto del mare, il nostro molo non risponde certamente a questa definizione. Molo razlagajo iz lat. moles, vendar venetski mestni kraj, kder po leti v hladnih večerih se benečanski „lepi svet“ spreha, vtégne slovansko ime imeti, primere slov. m o l e t i, hervorrangan, emporstehen, hingestreckt sein, in grško: *μολαι*, gehen, fahren, schiffen, vorrücken, je menda sorodno. Molo bi zatorej bilo molečee mesto.

Vipio.

Plinij imenuje nek rod malih žrjavov: vipio. To ime je gotovo od Venetov sprejel, rusk. vipъ, ardea stellaris, litovsk. upis, Uhu, staroslov. vupъ, vipica, vyplъ, larus, graculus, iz: vъpija schreien, upiti, got. vopjan, rufen.

Doana,

Zoll, Abgabe, italij. dogana. Jaz sem preje besedo razložil iz: doga — tedaj po posodi, na kterej se je vtegnil ta davek pobirati, ali venetska oblika: doana mi napravlja več pomislekov, in najglavniši je ta, da je v venetščini glasnik *g* izpehnen, česar venetšč. ne stori, ona med samoglasnikoma le glasnika: *v* in *d* izpehne. Beseda se je zatorej morala izvirno glasiti: dovana, ker ital. oblika: dogana je lahko nastala iz: dovana, kajti ital. glasnik *v* rada spreminja v: *g*, na primer: se govori sego, mestu: sevo, sebum, loj, golpe mestu: volpe, lisica, sergente, mestu: servente itd. Tako tudi lahko: dogana iz: dovana, in v litovšč. še imamo: dovana, Gabe, Geschenk; dovana tedaj = davek. Italijan rabi nemšk. Gabella, Zoll, Abgabe, iz: gaben, geben. Do vana je torej izvirno venetsk. beseda.

Bara,

subst. masc. e voce marin. Specialmente nelle tartane (ladje) pescarecce voga sulla poppa il padrone, e a prua pescatori giovani, cioè di minore età; — quelli di età maggiorè voga a mezza barca, e questi si dicono volgarmente: Bara, come se si dicese Barban (Zio), ch'è titolo di persona attempata, e quindi si chiamano: Bara Bepo, Bara Tono, Bara Piero! etc.

Jaz mislim, da se ta beseda po vsem vjema z rusko: баръ. V ruskem političnem časniku: Novoje Vremja leta 1876 Nro. 262. sem bral, da ruskemu carji pravi pisatelj: „slavjanski баръ, to je: gospodin. V Daljevem besedniku sicer ne nahajam singulara: баръ, a Dalj (I, 43) ima plural: bary, bare od besede barinъ. Barinъ pa Dalj tolmači v: gospodin, vsakij, na kogo drugij slušit, baritsja, einen Herrn spielen; opposit. besedi: barinъ reče Dalj, je: sluga. Trdilo se je od več strani, da je barinъ ska-

ženo iz: boljarin, ali plural. oblik. bary — bare tej trditvi nasprotujete, in sing barъ mora v ruskem jeziku tudi živ biti, ker ga pisatelj članka v omejenem časopisu rabi. Jaz primerjam rusko-venetsk.: bar-bara sansk. bharú, gospodin, popravem: rednik, bharana, nutritio: in tudi v latv. se je ohranil verb. barjūt, rediti.

Veleučeni prof. dr. L. Geitler (glej njegov izvrstni članek „O slovansk. kmen. na U“ v filolog. list. 1876 str. 63) iz korenike bhar, rediti, izvaja: brav. Poslušajmo njega samega: бравъ (animal, pecus (vzniklo z боровъ, rusk. borov, česk. brav, (menši dobitek*) vûbec); druché o nevzniklo pravděpodobne assimilaci po p (jakoby z борв — chorv, boraviti, verweilen, — — — jež se co doývinu významu má k бравъ, jako česk. obyvat k. polsk. bydlo (pecus, litov. misti, sich erhalten, ernähren) k. mitulýs, von Vieh, dass einen Winter hindurch gefüttert wird.

Z daljnim tvarivnim sufiksom nahajamo v sansk. bhary, comedere, in iz tega staroslov. bravъ, victima, Speiseopfer, zend. baourva, Speise, gršk. φορβή Speise, Weide, starolat forbea, Nahrung, Speise, v venetšč. biava, Kost, Futter, biavarol, chi vende grano, venditor da farina. Mi bi mogli v venetščini pričakovati: barva, ali r je preskočil, kakor v venetsk. besedah: crava, iz: cavra = capra, pozneje se spremenil v l — blava, in slednjič se vokaliziral, in nastala je oblika: biava. Menda tudi bolje kaže starovenetsk. besedo: Barbano, stric, iz tega them. razlagati, kakor pa iz hrv. barbatí, ali kakor Diez misli, iz lat. barba, brada. Zmena glasnikov: v v: b je navadna, in tako je lahko barbano iz: barvano = barvan nastalo, in isto označuje, kar rusk. barinъ. Po smrti očeta je pri starih Slovanih bil stric rednik sirot,zato ime barvan, stric, prav prikladno.***) Boerio o besedi: Barban piše: Termine antico, ma usato ancora dai Chioggioti in altre insole dell Estuario, dalla voce barbarica: Barbanus e vale: Zio. Beseda Barbanus se po mojih latinskih besednikih nahaja v Legibus longobardicis, kterih pa nisem mogel v roke dobiti.

Longobardi so posebno pod kraljem Desiderijem svojo oblast v Veneciji ustanovili, zatorej je mogoče, da je longobarski zakonodavec venetsko besedo v svoj zakonik sprejel, v germanščini ne nahajam nič sličnega. Chioggitti, to so mornarji mesta Chi-ozza (Chiogia) blizu Benetek tudi kličejo: Come stemio de lizza? in Boerio pravi, da to pomenja: Quant' acqua abbiamo in barca? Kam hočemo lizza inam déti, kakor k slov. lijica, lijavica, hrv. litavica, profusio, fluctus? Podajmo se nazaj k besedi: Bara! Kakor sem uže omenil, nahajamo v sansk. bharú, gospodin, tudi v oblikah: baranju, gospodin, tudi v oblikah: baranja,

* *) V slovenšč. brav, drobna živina svinje in ovce, bra v, vervex et sus.

***) Primeri analog. teta, litov. tetute, Tante in hrv. tetošiti, pflagen.

gospodinja, in v rusk. knjigi: Material. dlja slovar. i gramatik, Tom. II. 35. primerja pisatelj rusk.: barynja v istem pomenu. To besedo nahajamo tudi v starej franc. barò, vir, maritus (glej Diez Wörterb. 455.). V legib. salic. je baro, sloboden mož, der Freigeborne, in tudi v germanšč. je beseda prešla. Jaz mislim, da je ta beseda izvirno vlastnina ali jadranskih ali armorskih Venetov, od katerih so jo lahko dobili Francozi in Nemci. Najnaravniša razlaga je iz sansk. bharú in rusk. баръ, vse Diezove primere iz gršk. βάρυς itd. so šepave.

Jeli iz istega them. tudi komsko in bergamsko: bar, Widder? Diez sicer sklepa po analogiji, da: bar v pomenu: Widder, se vjema z: baro, vir proprie: samec, ali mi nahajamo uže v sansk. bara, skopec, v litovšč. baronas, Widder, v severnoslov. jezicih: baran, beran, Widder, tako da tudi komskobergamsk. bar, smemo tje staviti.

Jeli ne označuje: — bara — baronas — baran, isto kar sansk. uranajus, der wollige, zottige,? — dasiravno: baronas — baran ne smemo iz uranajus izvajati, kakor se je to od nekterih filologov storilo. Mi nahajamo v srbsč. bar-ak, ein krausbehaarter, zottiger Hund, bolg. bar-ač-jast, zottig. tudi v novokeltšč. (gadelsk.) barrachas, barrchas, krausbehaart, in tudi v venetščini imamo: baro, cesto, Büschel, baro de caveli*) = muchio di capelli, Haarbüschel.

Ciro.

Svinja; Diez sledeč Ferarija izvaja to besedo iz gršk: χοίρος, svinja; vendar glasniki se ne vjemajo, Ciro bi menda bolje bilo staviti k slov. krъ-ca, Schwein, in: ca je diminutiv. sufiks, tedaj deblo: krъ. Primeri še litovsk. szer-nas, Eber.

Sagro.

francos. sacre, ein Stossvogel, Sakerfalk. Uže Diefenbach (Origenes europ. 341) je pokazal na litovsk. sak-ala-s, in slov: sokol. Freytagova primera arabskemu: çaqr, ein fleischfressender Vogel, je ravno tako netemeljita, kakor trdenje, da je: sagro prevod gršk. ἰέραξ.

Vedeta.

Wache, tudi franc. vedette. Diez (Wörthb. II, 78) navadno izpeljave iz: videre ne odobrava, marveč misli, da je iz: veglietta skaženo. Veglietta pa je iz debla: vigil, kar se v venetšč. glasi: vegia, vegiar = vigilare, tedaj tudi iz tega debla težko. Kaj pa bi se reklo izpeljavi iz: vëd-čti, ki ima tudi pomen: θεωρεῖν, betrachten, wahrnehmen, vsaj je čuvanje — vedenje, gledanje pazenje?

*) Venet. barufa, komsk. baruf. Haarbüschel, iz: bar-uha, glasnik *h* je prelazil v *f*, kakor v rumunšč. vifor iz slov. vihor, Sturm, sem spada tudi slov. bar-usa, Bartbüschel, venet. barufar, razkoštrati, Diezova razlaga iz nemšk. biroufan ne bo obveljala.

Baratolo,

vaso piccolo di terra cotta o di vetro o di legno a tornio, per riporre e tenervi conserve, droghe o simili, slov. barat, pisiker, v katerem si slovenske žene hranijo repno semenje, sansk. bharata, pisiker, bokal. *)

Sucula.

Ta beseda je latinska, in se nahaja pri Vitruviju v pomenu: vitlo, motovilo, Winde, Haspel, ali je težko latinska. Marcus Vitruvij Pollijo je bil rodom Venetčan, in je morebiti pri Venetčanih videl nastroj, izvedel za njegovo poznamenovanje, in je sprejel v svoje arhitektonične in mehanične spise. Curtius (341) besedo izvaja iz gršk: σείω, treiben, jagen, verfolgen, antreiben, verscheuchen, schleudern, werfen, pass. in med, eilen, laufen, anstürmen, trachten, streben, sich sehnen, adv. ἐσσυμένος, eilig, begierig; vendar mu ne morem priglaševati, ker je k koreničen, tedaj thema: suk, in: ula sufixs. V venetščini in italšč. nahajamo: succhio, Stichbohrer, succhiare, vorbobren, succhiellare, bohren, anbohren, fig. grübeln, succhiellinajo, Bohrmacher, staroslov. suk-ati, torquere, drehen, winden, litovsk. sukti, rumunsk. iz slovanšč. sučesk, torqueo, sučem, sukalt, Spulrad. Iz tega them. staro in novoslov. sukno, vestes lanea, pannus, srb. suk-anje, das Drehen, suk-alo, Spulrad, Winde, Kloben, Hebezeug; slov. suk-anec, Zwirn, der gedrehte, sukalo, Drehmaschine, Spulrad, sukalic, Hutsche itd. Thema suk je sorodno s sansk: çuk, ire, movere, tedaj bi v latinščini morali iskati obliko: cuc ali quue, ker sansk. ç odgovarja lat. c (k.) Nekteri jezikoslovci kažejo zaradi oblike na lat. besede: sucula, mlada svinja, bucula, mlada krava, ali kdobode v besedi: sucula Winde, Haspel, Ziehmaschine iskal diminut.? Tudi latinščina iz themata: su - σείω, ni nobene druge besede ohranila.

Latinsk. su-o spada k sansk. siv, althochd. siwu, sarcio. consuo. Lat. bucula in sucula sta sicer iz bu+ca, su+ca, iz katerih so diminutiv. bucula in sucula, ali lat. thema: suo in gršk. σείω ne izražata pomenov: torquere, winden, drehen, ki sta v besedi: sucula, sodržana; gršk. σείω, spada k them. σείω, concutio, quatio, schütteln, erschüttern, pass. schüttern, wackeln, in ta poznamenovanja so neprikladna za: sucula — succhio, suchiare, kar uže tudi metaforični pomen: grübeln potrjuje. Tudi poznamenovanja za svedre, vitla in motovila so v grkolat. vzete iz pomenov vrtinja — kroženja; primeri: rhombus, Winde, Weife, Haspel, — Hebewerkzeug: trochlea, analogično staroslov.

*) Pridobil bi si vsak, ki bi v slovenskih časnikih objavil vsa iména za razne posode, zasluženje za jezikoslovje. Posebno slov. Medžimurci delajo mnogovrstno glinasto posodo in imajo mnogo imén za njo, tako sem razve barata tudi slišal ime: repica za neko posodo.

vr̄tež̄ iz: vrt̄eti, trochlea, obex, ver̄ĵa, vectis. Ako Źe tudi pred Vitruvijem rabi Cato besedo *sucula* v pomenu motovilo, vtegnilo je ime in nastroj iz Venecije v Rim priti po trgovini, ne glede na to, da se je Cato hvalil, ka je razumel jezike vsih narodov, ki so bili takrat Rimu podvrženi. Cato je živel 234 - 146 pred Krist. in takrat so Venetĉani Źe bili pod rimsko oblastjo.

Diezova razlaga iz: *succus*, „weil der Bohrer gleichsam das Holz aufsaugt,“ bode teŹko obveljala.

Sveder Venetĉan tudi imenuje:

Trivela

*strumento di ferro fatto a vite per bucar il legno, foratoio; trivela a copo, Guida, grosser Holzbohrer, trivelin, verigola. Trivela je iz tripela, ker glasnik p venetšĉina spreminja v, na primer: a ve iz ape, bĉela. V themat. trup tiĉi prvotni pomĉn: drobljenja gr̄šk. τριπανος, sveder, τριπαιω vrtam, kar Schmidt priravnava k slov. trupeti in klitovsk. trupĉti, zerbröckeln, tedaj: trivela — tripela iz: trupela, iz istega them, tudi venetsk. tripa, staroslov. trup, kar je Źe bilo v tretji razpravi dokazano, jeli tudi venetsk. tripada, pettinare col pettine, col cardo, rusk. trepat skubsti, len tretĉi, staroslov o-trepĉ, stuppa, Werg? Ker bi: tripela smeli priĉakovati, je to znamenje, da beseda ni italska. Rabi Źe pisma italšĉina, kakor je Źe bilo omenjeno, tudi: *succhio*, dalje: *foratoio* iz: *forare*; lat. *terebra* je ĉisto neznan. Tudi znano je v venetšĉini: *verigola*, sveder iz korenike: vr ali vrg, winden, drehen, ki je tudi v slovanšĉini obilo besed stvarila. *)*

Paĉ pa pozna italšĉ. *trepanare*, bohren, iz lat. *trepanum*, Haupt- oder Beinbohrer, ktere besede pa klasiĉna latinšĉina ne rabi, in ktero so stvarili kirurĉiĉni profesorji sredoveĉnih vseuĉilišĉ iz gr̄šk. τρεπω, wenden, drehen, zato se tudi: *trepo* v latinšĉ. srednjega veka nahaja. Slov. sveder, staroslov. svrdl, bulg. svredel, srb. svrdao, menda tudi iz: svr + d, tedaj sopet *torquens*, das Drehwerkzeug. Lat. *terebra* iz gr̄sklat: τειρω - *tero*, reiben **) slov. srb. terem, reibe.

Berlina,

Pranger, palus, Pflock, h kteremu tata ali druzega kriviĉnika priveŹejo, da ga osramotĉ, in drugim izgled daja, kakošna sramota

*) Latinšĉ. pozna iz: *vergo*, — *vergo*, sich neigen, wenden, kehren, sansk. vardĉ - āmi, flecto, torqueo, slov. vrgnuti, werfen = umkehren, umdrehen, staroslov. vrza, aenigma, das verflochtene, iz korenike: vr pa: *veriga*, catena, verĉĵa, vectis, vrv, funis, itd.

**) V besedi: *terebra* je bra sufiks, primeri: *latebra*, *vertebra* itd. *Terebra* se tedaj nekako v pomenu vjema z *τριπανον* — *trivela* keltsk. *taradr*, sveder.

je čaka, če kaj grešnega storé. Nikjer ne najdem prikladne besede, nego v českoslovašk. berlin, Stange, Vogelstange. Italijan ima: besedo: gogna, za: berlina, gogna pa pomenja: burla, beffa, derisione, toda kazen, pri kateri se ljudjé érez kaznovanega norčujejo, posmehujejo, burke vganjajo, zato tudi je mogoče berlina razlagati iz: berlar, berlingar, schwätzen, plaudern, slov. brljuzgati, plaudern, schnattern, brlozga, Schnatterente (Janež.) srb. brljak, sturnus, škvorec, ptič, ki zmirom brlja, venetski: sbrlar, einem eine Maulschelle geben. sberlazzo ceffatone, Maul, gobec, slov. berljuzniti, einen Backenstreich versetzen, berljuzga, berljuznica, Backenstreich, brljaga, Plaudermaul. Prvotni pomen: plaudern, plappern, primeri nemšk. Plaudertasche za: usta.

Iz: berlar, berlingar*) so venetskoit. besede: berlin-gaccio, zadnji četrtek pred postom, ker se ta dan narod posebno razveseljuje in mnogo berlja, berlingozza, kmetsk ples, berlingatore, Schwätzer, berlingiera Schwätzerin. V slovenšč. tudi poznamo: brljuzgati, pfeifen, brljužar, Plauscher. Diez sem in tje ugiba pri tej besedi in ne vé nič temeljitega postaviti (glej Wörterb. II. 10.)

Soccio, soccita, socceda, associar.

Preje nego so podam k razlagi teh besed, moram dokazati, da niso staroslov. besede: sokъ, sokalnik, sočiti = srednje lat: soca, socagium; kakor veleučena jezikoslovca Miklošič in Daničič mislita.

Poglejmo, kaj v srednji lat. soca označuje. Du Cange piše: Soca modus agri (Feldmass). Chronicon Farfense apud Muratori Tom. II. part. 2. col. 439. — „de uno capite terre fragrinensis habens socas per longum (V. et ex transverso XXVIII. Soca vero habet pedes C. Ibidem colum, 440:., — et est mensura ipsius plani per longum habens socas XXXVII; — omnes insimul tam de monte quam de plano ex omni parte sunt socae CCXXX. que sunt per mensuram justam simul in unum juges numero milla duae“ —

Soca dakle sploh označuje poljsko mero, a ne: „Tributum frumentarium“; tudi ni umeti, kako bi srbski kralji do te vrste romanskogermanskega davka prišli.

*) Berlingar se je moralo izobraziti, iz nekega substant. na: ing, inga v litovšč. nahajam sufixs: gyr-ungis, Wende-schemmel an der Vorderachse des Wagens iz korenike gyr, drehen, winden, schlingen. Ker smo se prepričali, da v venetšč: in odgovarja staroslov.: а, toda berlinga = berlega, primeri rusko: бродяга Landstreicher = бродяга. Diez misli na nemškobav.: breche. Italij. filologi na franc.: pilori, vendar vse je neverjetno istemu Diezu.

Ker beseda *soca* označuje mero, imamo v jeziku romanskem in germanskem besedo iskati, katera bi bila prikladna za razlago. Polja, njiva so stari narodi merili po *plugh*, zato izrazi: „pet *plugo* v“ njive: dalje po obsegu, kar se je v enem jutru izoralo, zato nemšk. „6 *Morgen Ackergrund*“, ali pa: „8 *Joch Drieschfeld*“ računivši po *jar mu*, v ktereга so voli vpreženi. Glavni del pluga pa je plužno železo, in to se veli v starogorenjenemšč.: *sêch*, *sêh*, v starofranc. pa *soc* (beri: sok.)

Thema je: *sech — sec — soc*, lat. *seco*, in staronemšč. še ima iz te korenike: *sihh-ila*, novonemšk. *Sichel*, anglosaks.: *side* iz: *sich-sig-dhe*. *Soca* je tedaj izvirno plužno železo — *vomer*, in kolikor je to jedno jutro prerezalo, se je vzelo za določeno póljsko mero.

Vozki zvezi s besedo: *soca*, je: *socagium*. *Fleta* (liber. I, cap. 47. 5. 6) piše: *Olim enim. qui per servitium soca (vomere) terram possidebant, dominis in exercenda agricultura (tedaj: tlaka, rabota, a ne davek,) inservire cum socco et aratro proprio agrum Domini arare et colere tenebantur. Oppositor autem socagium militis, ita ut fundus omnis, qui non possidetur per servitium militis, per servitium socae possideatur. Socamanus autem est tenens seu vasallus, qui Domino suo deservit in exercenda agricultura, seu, qui fundum per socagium possidet, hoc est per aratrum, „per service de charruè“; ut habet Rastallus. Est enim soc — aratrum, — man — homo — Naj ešče sem postavim iz *Spelmana* (*Natura Brevium*): *Socmanus* proprie talis est, qui est liber et tenet de rege seu de alio domino in antiquo dominico terras seu tenementa villenagia, et est privilegiatus ad hunc modum: quod nullus debet eum ejicere de terris nec de tenementis suis, dum poterat servitia facere, quae ad terras et tenementa sua pertinent. Nemšk. sehi se tudi rabi za: *ligo*, *Hacke*, *Karst*, (*Grimm, Deutsche Gramm. III, pag. 415*). Tudi z drugo starofranc. ali bolje germansko besedo: *soca*, *sok*, *sokke*, se staroslov. in starosrb. *sokъ* ne more еднаčiti. Isti *Fleta* na omenjenem mestu piše: „*Soca, sok, sokke* significat libertatem curiam tenentium, quam *socam* appellamus.“ *Leges Edwardi Confess. cap. 23. in Du Cange* razlaga: „*Est autem sok idem quod secta, quam dominus habet de hominibus suis in curia. Quod enim sok apud antiquos dictum est, hodie: soyt apud Scotos, quod suite nostra (francosk.) lingua sonat, appellatur. Itaque, qui hoc privilegium habet, potestatem habet tenendi curias in sua baronia. Atque inde quidam a saxonico: socan, sequi, vocis origenem repetendi putant, tedaj isto, kar nemšk.: Gefolge, in ker so bili ti spremljevalci slobodni, je obviknol pomen: socn, socna, libertas, privilegium, immunitas.**

Beseda je znana tudi v sansk: *saç-ê*, lat. *sequor* (*sek* (*v*) or) celt. *seich-im*, litovsk. *seku*.

Še jedno jednako se glasečo besedo nahajamo v starofrancosčini: *soca, socca, soqua, stipes, truncus*, gall. *souche*. Du Cange VI. 272. ed II. navaja ex Statut. Arelat. Cod. Manuscript. D. Brunet fol. 25: „— de *soquis* et aliis *stipitibus*.“ — Prečudna beseda!! Njena domovina je tedaj južna Francoska, ker Arelate stoji v primorji galskega zaliva (*gallicus sinus*, v nekdanji: Provincia, denešnji Provincje blizu mesta: *Massilia* denešnji *Marseille*), tam pa so v stari dobi stanovali nekeltiški Liguri (glej *Strab. 3. Avienus, ora maritim. 608. Scylax, Peripl. 3.*). — Vendar ta beseda provenç. *soc*, cat. *soca*, franc. *souche*, Baumstamm, jo lahko iz venetščine bila sprejeta, kder nahajamo: *zocco* slov. čok, *abgehauener Baumstamm*, rusk. *čekat*, *abscindere, secare*. Diez (Wörtb. I, 428) je tudi tukaj lovil po nemškem: *Stock*, in ni do jasnega prišel.

Ako pa provençalsk. *soc*, franc. *souche* ni iz: *zocco*, jo lahko primerjam sanskritskemu: *çanku*: *truncus, stipes, sankha, ramus, çákha, idem*, dalje v armenšč: *šach, truncus*, litovsk. *šaka, šaknis*, latvijsk. *saknis, latvijsk. saknis*, pa tudi v staroslov.: *sakъ, surculus, novoslov. sôk Ast, sôčje, гъвѣта, rusk. sukъ, česk. suk, poljski sek, lužičkosrbsk. suk*. Ko bi bila starofrancoska beseda romanska (latinskoital.), ali keltiška, bi mogli najti obliko: *coca, cocca, coqua, couque*, ker je sansk. glasniki *ç* v grkoitalšč. in keltšč. *c* (k.)*

Uže Bopp je za koreniko postavil sansk.: *çankh*, *sich besinnen, zweifeln*, a ta pomen je uže prenešen, prvotni je: *wanken, schwanken*, in *çankha, çákha*, je tedaj: *majajoči se, der wankende, schwankende, sich biegender*, zato pomeni: *surculus in ramus*, v staroslov. pa: *sakъ, καρφος*, *dürres Reis*, ker to se uže maja, pripogiba, *trese*, in *Truber* je uže slovensk.: *sôčje* prevél grško: *γβύβανα*, *dürres Holz*, tedaj *majajoče, pripogibajoče tresoče se vejovje*, zato se je: *sakovaty* v staroslovenskih pismih jednalo besedi: *suhovaty*. Ker je suho vejevje, suhe rasohe, — *šteklasto, ostro in zbadljivo*, je obviknol pomen v staroslov.: *sakat, asper*, in v sansk.: *çanku, jaculum, pilum, Spiess*, tudi: *acus*; in ker se je taka suha rasoha odtrgala in rabila za batino, tudi v slovanšč. in sanskritč. za izraz: *fustis, Prügel*. Na prvotni pomeu: *majanja, tresanja korenike: çankh*, opominja tudi sansk. *çanku, timor, primeri: strah iz: stres, wanken, schütteln, zittern, sich bewegen*.

Vendar s them.: *çank-sak*, nima nič opraviti se slov.: *soha*; to besedo razloži sansk. korenika: *çaš, scindere, ferire, laedere* tedaj: *soha, Pfahl, Pflock, Säule, die behauene, gespaltene etc.*, primeri: *razsoha, der gespaltene Baumast*.

*) In res nahajamo starofranc. *choque*, španj. *scoque*, Stamm, kar je sopet Diez iz nemšk.: *schock* razložil, kakor bi „Stamm in „Schock“ vse jedno bilo.

Podajmo se zdaj k starosrbskim sokalnikom in k starosrbskemu davku: soč. V dveh spomenikih kralja Milutina in Štefana Dečanskega se te besedi najpreje nahajate.

Sokalniki se imenujejo poleg *мѣропрѣхов* ali *нѣропрѣхов*, in poleg majstorijev. „vsi majstorije, da robotaju i orju jako i sokalnici; — *мѣропси* tako i sokalnici, tako i vsi majstorije, — kito prúde k crkvi, ako je sokalnik, da se k sokalnikom prisadi, kde bude obilije zemlje, — Odčesa da ně ni od kogare sela ni boljarinu ni sokalniku, ni popu, — synove, da ostane jedin na svojem městě, a ostali da postupe u sokalnike, ako li si uzljubi uzeti zemlju od meropške zemlje, a on da postupi u *мѣропрѣхе*“.

To so važniša mesta, v kterih se govori o sokalnicih. Komur ljubo, naj pogleda v Miklošičeva: Monumenta Serbica. Majstorie menda bodo artifices, profesionisti, *меропрѣ* razlaga Šafarik v *rusticos, subditos*; in tudi sokalniki so vrsta poljedelcev, in sicer menjši, kakor *меропрѣ*. Uže oblika: sokalnik se ne vjema z starofranc. *socomanus*. To tudi poterjuje ime davka: soč. Najde se ta beseda v sledečih mestih: „osvobodil je (ljude manastirske) carstva mi od sokja, ot pozoba, i ot priselice; — što bihu sokь davali carstvu mi, tozi da daju keli svetago Savy, — da im ně ine rabote, razvi zidanija i bēdbe, — da im ně nikoje priplate župske ni pozoba ni sokja, — dohodki carskyj sokje i namet i arač, — da im ně gradozidanija ni sokja, — osvobodih od pozoba i ot sokja. = V téh spomenicah se *kj* rabi za poznamenovanje glasnika: *с*, to se izpozna iz besede: kukja — „da daju cerkvi svaka kukja po a star pšenice, a drugi star glotine sokja — to je: nečistega sočja. Sočь, sočje je tedaj bil davek v zrnji, in sokalnik, ki je zemljo od gospodarja dobil pod pogodbo, da jeden del pridelka odrajta gospodarji. Kako se dakle razlagate imeni: sočь in sokalnik? Jaz mislim, tako, da se te besedi nesmete ločiti od starosl. sokь, *κατήγορος*, accusator, srbsk. sok, delator, testis, in te se izvajajo iz starosl. soč-а, indico, ich zeige an, ich sage an, in sokь, accusator, po istem nazoru, kakor nemšk. anzeigen = verklagen. Iz sočъ so se stvarili pomeni: soč-ba, detractio, columbia, enako slov.: rekati, rekovati, sagen, ob-rekovati, verleumden. Prvotni pomen korenike: sok — soč je: reči, sagen, litovsk. sak-yti, dicere, sak dati, peinlich ausforschen, sek mě, die Sage, fabula. V štirskoslov. narečji še imamo: sok-ot-ati, kričati, sok-ot, Lärm, Gerede, in slično. *) V srednjem veku, in menda uže tudi preje, so kralji, knezi, grofi in drugi vlastelini svojim podložnikom kos zemlje odkazali, ktero je smel obdelovati, in pridelek porabiti.

*) To deblo se je tudi ohranilo v grščini: *σεν*, v starolat.: *in-sec-e, in-sec-tiones* = *declaraciones*, umbrišk. *pru-sik-u-rent, declaraverint*, obširniše glej Curtius Grundzüge. pag. 427. Nro. 632.

Ta odkazana — nasočena — zemlja, terra indicata, vtegnila je dobiti imé: sokalnina, in njé užitnik imé sokalnik, davek pa, katerega je moral gospodarji kot lastniku dajati, imé: sočč. V slovenšč. nahajamo analogična poznamenovanja. V starih urbarjih sem večkrat našel imena njiv: Kasousche, Kasase, Kasentze, kaj so te njive druga, nego take, ki so se podložnikom odkazale v porabo, za katero je moral potem užitnik odraj tovati: kazn, katero imé je še med korotanskimi Slovenci za davek znano. Star kmet, katerega sem vprašal, kaj bi kazn pomenilo, mi je rekel: podložnik je moral prikazati, kar je pridelal.: primeri hrv: prikaz, donum. Sočč je tedaj isto, kar kazn, die Ansage, Anzeige des gefechsten Getreides. Sedaj pogledjmo, kar venetskoital.: soccio, soccita, — soceda označuje. Boerio pravi, da je: „specie di accomandita o locazione di bestiame, chesi da altrui perché lo custodisca, nutrisca e n'abbia cura a norma delle condizione frale parti convenute“ tedaj isto, kar pri Sloven- cih živino: v varovanje, v rejo dati. Zgodi se pa to tako. Eden kupi živinče, vola, kravo ali telico za gotov denar, pa ker mu manjka krme poišče družega, ki ima dovolj krme. Temu sosed pravi: jaz sem kupil za toliko in toliko to živinče, vzemi ga v varovanje in v rejo, kar prirediš, od tega dobiš polovico. Tomaseo pa besedo: soccio tako razlaga: Soccio, accomandita di bestiame, che si dá altrui per che il custodisca e governi a mezzo quadagno (Gewinn, Nutzen) e a mezza perdita (Verlust). Dare a soccio — a coposalvo — a patto, che chi li tiene, debba del suo rimettere quelle, che morissero.“

Soccio iz latit. socio. se ne dá izpeljati, ker se vedno piše: soccio, nikdar ni socio. Soccio označuje: patto, Vertrag, in jaz ne vem te besede nikamor inam postaviti, kakor k slov: sok, kar prvotno pomenja: dictum, tedaj: associar, živino prevzeti, kakor se pogovorilo — sočilo, in menda malorusk. sokotyti. bulg. sokoti, pascere, tudi druga ne izraža, nego v varovanje, v rejo vzeto živino pasti. Rusi imenujejo skotni dvor: varož, štirski Slovenci pa pastirja: varovčín, vtegnilo je to sprvega biti ime za pastirja, ki je v varovanje in v rejo vzeto živino pasel. Sokotesk, verbum v jeziku sedmograških Rumunov, ki označuje: attendo, vtegnilo je iz slovanšč. sprejeto biti, saj je: pascere = attendere, achtgeben. Če pa je ta beseda romanska, je vtegnila v romanščino priti iz venetščine ali iz jezika slovanskih Panonov. Če kdo zamore te besede iz ktere- rega družega jezika prikladniše razložiti, mu je dano na drago voljo.

Socina.

Ta beseda spada v latinščino srednjega veka, v katero je gotovo iz venetščine prišla. V buli papeža Honorija II. (vladal 1124 — 1130) anno 3. apud Ughellinum in Episc. Interamn. Tom. I, pag. 823. stoji: „item quicunque est, vel erit ferrarius, qui habet socinam, dabit unum par de ferris cum clavis Episcopo

Interamnae.“ — Du Cange, ki je to besedo sprejel v svoj Glossarium mediae et infimae latinit. (Paris. 1846. VI. T. s. v.) je sicer mislil, da beseda: socina pomenja: „officina“ sploh, in se vjema sè starofrancosko: soci ne, ki se nahaja v nekterem „manuscripto locali ambianensi“: „nus ne puet faire four ne fournel là on quise pain autre que desseure est dit, ne la où il ait socines etc.; ali uže Carpentarius je v svojih additament. opazil k Du Cangetovi razlagi: vox gallica: „socine“, ibi societatem, non officinam mihi significare videtur. Sermo enim est de iis, quibus proprii furni usus conceditur ea conditione, ut panem unacum aliis non conficiant aut coquant. Francoska: socine, socines se torej vjema z lat. socius. To je Du Cange sam prevedel, pišoč sub voce: socius — „a voce: Socius nostri Soces nuncuparunt, qui aliquam inter se habent societatem; hinc Soces, qui panem communitus fingunt, vocitantur in Literis Henr. de Grandpré etc.“ Ves citat naj se pri Du Cangetu prebere, mi smole toliko sprijeli, kolikor je treba za dokazovanje, da Honorijeva: socina, in starofranc. socina ni vse jedno.

Ker se v Honorijevi buli govori o „ferrario“ — kovaču — Eisenschmied, Hufschmied, ki mora dati par podkov sè žreblji vred škofu interamnenskemu, če ima „socinam“, se tukaj nemore misliti na: „societatem ferrariorum“ — Schmiedzunft, Schmiedinnung, Schmiedgenossenschaft, Gilde, itd., nego socina tukaj označuje: kovačnico, in sopet v nobenem drugem jeziku ne nahajamo slične besede nego v staroslov. in sicer v močni obliki: sąč-ilo, Schmelzofen, sąč-itsę, coqui.

Thema te besede je: sok — soč, iz ktereга so se stvarile staroslov. besede: sokъ, същма, coctile, sokalb, coquina, sok-ačič, coquus, tudi: sokačъ, novoslov. sok-ač, horv. sok-ač, sok-ačica, in iz slovanšč. madž. szok-ács in rumunski sok-ač.

Prvotni pomèn nam razloži sansk.: çôč-âmi, ardeo, flagro, uro, menda je pravilniše lat. coc-v-o iz: çoč-çuč, izvajati, kakor pa iz: pač — slov. pek-ą. Vsekako pa bi nam keltščina in latinščina morala prinesiti oblike: coc, cocina, a ne: socina, ako bi ta beseda bila lat. ali keltška. Tudi ni v stari franc. beseda: socine niti v Diction. etimolog. Bracheta, niti Eggerja najti, pač pa še ima Venetščina: sason iz: sacion, crogiuolo, cottura con fuoco temperato, sasonà, adjekt. crogiolato, arrosto, geschmorrt, gebrannt, geröstet; tedaj se razlaga besede: sason v tretji razpravi iz sansk-litov. çaka-szekas (glej Letop. 1876, pag. 26) popravi. Mi bodemo pri razlagi imena reke: „Sontius“ o tej koreniki obširnije govorili. V staroslov. je thema: sok-soč v pomènu: pražiti, še sploh znan bil, kar potrjuje beseda gršk. ζιδρον, geröstete Weizengraupen, ktera beseda se je predstavila v: sočivo, toda: tosta tritici grana, ali bolje: torrenda.

Zgoraj sem omenil, da bi menda bolje kazalo, lat. coquo-

cocvo, coquere priravnati sansk. çôč-âmi, çoč-ati, perf. çuçoča, nego k sansk. pač-âmi, kteremu se pač prilega gršk. πίσσω iz: πικω. Sicer v nekterih italških narečjih in tudi v keltšč. nahajamo glasnika: *p* mestu: *k*; vendar, ker novokeltska narečja imajo: to *cook*, the *cak*, bi preje se pristajalo: çoča mi, nego pačâmi. Tudi staroslov. sokъ, χυμός, nebi jaz jednačil lat. succus, tudi: sucus, ktero se vjema s slov. сѣдь, in menda s sank.: sič; nego bi trdil, da sokъ spada k: çoča mi, vsaj uže prevod grškega: χυμός, kaže na talenje, raztopenje — Schmelzen, Flüssigmachen, kar se s pomočjo ognja godi. Tudi drugi pomeni besede: sokъ, kakor: ἔψημα, pulmentum, coctile, ζωμός, Brühe, σιτος, Speise, Nahrung, Brod, kažejo na varenje, delovanje ognja, na kuhanje in pečenje, zato se sokъ — stroju sokъ, αρνυο χυτρον, celo rabi za posodvo, — Kochgeschirr, Kohlpfanne, Kochtopf, tedaj sopet se javlja pomen varenja, kuhanja, pečenja! Iz istega themata je tudi: soč-ivo, φακός, leča, προσέψημα, Zugemüse, ὄσπρον, Hülsenfrucht, Bohne itd., in toraj izvirno poznamenuje: varivo, fructus coctilis, coquendo esculentus.*)

Ker se železo s pomočjo ognja tudi vari, raztaplja, je prav primerno peč, vigen (Esse) imenovati: sačilo — sočino.

Beseda socina **) je mogla za papeža Honorija v romanščini znana biti. Zgoraj sem omenil, da je vtegnila iz venetščine v romanščino priti, pa tudi pozneje, vsaj so Slovani uže od nekđaj sloveli kot izurjeni rudokopi, tako, da sam Adelung je moral to resnico izpoznati, pišoč: Daher finden wir den Bergbau, die Handlung und manche mechanische Arbeiten bei den im östlichen Deutschlande wohnenden Slawen, sehr frühe im Gange, und zwar früher als in dem mittleren und nördlichen Deutschland, welches sich nicht schämen darf, manches in diesem Stücke von den Slawen erlernen zu haben. Slovanske besede v raznih germanških jezicih poiskati, bi bilo za filologa hvalevredno delo. Mi imamo pozitivne historične dokaze, da je slovansko pleme Veleto v nekđaj stanovalo v Bataviji, v Niederlandu, v okolici Utrehta, in ob friesen-skem primorji (glej Šafařík Slov. starož. II, 44, 5.) Starofrisinsko narečje ima mnogo še slovanšč. občih besed, tako, da so uže nemški filologi izrekli mnenje, da je stalo bliže slovenšč. nega druga germanska narečja. Macieovskova, Bandketova, oziroma tudi

*) Ljudje v okolici, v kateri jaz zdaj stanujem, poznamenujejo z besedo: sok, sopuh, posebno mladoletni iz zemlje puhteči, Erddampf, Erddünste, tedaj sopet ono kuhanje, katero uzročuje solnčna toplota, delajoča v. zemeljski mokroti.

**) Ker se je v venetščini ohranila beseda: sason iz: sacion — sačenie, sočenie, das Schmorren, Rösten, ni treba o tem dvomiti. Sason se rabi tudi za: stagione, Zeit der Reife, Zeitigung, proprie: čas, v katerem je sad in žito sočeno, verkocht, gebrannt, geröstet.

Šafaříkova trdenja, da so vtegnili prebivalci severnogalskega primorja, katero imnujejo stari pisatelji: *Leti* in *Latī*, biti litoslovanškega pokolenja, niso še ovržena, pa tudi ne od starinoslovcev zadostno uvaževana.

Fluvius Sontius.

Skoz zemeljsko okrožje starih Venetov je tudi tekla reka Soča, katera se na tabuli Pajtingerjevi nahaja v obliki: *Sontius**) (*Ponte Sonti*, pri mostu čez Sočo, se je velela rimska postaja, in sicer prva od Akvileje dolga XV. M. P.). Ta reka izvira v zemlji starih Karnov, ne daleč od Triglava pod malim Travnikom, in po reki je dobila vas, ki še danes stoji: — Soča — svoje ime. Stoji pa Soča v severnem kotu goriške grofije. Soča pretoka vso goriško grofijo in se izliva v jadranski morski zaliv.

Italijani jo imenujejo: *Isonzo*, i pa druga ni, nego *prothesa*, katere ne nahajamo samo v slovanščini, primeri staroslov.: *zgaga* in: *izgaga*, rusk. *volga* in *ivolga*, nego tudi v italščini, na priliko: *stafa* in *istafa*, *stecar* in *istecar*, *stesso* in *istesso*, *spessire* in *ispessire*, *stucar* in *istucar*, posebno venetska italščina ljubi to *protheso*.

Barva te reke je skoz in skoz svitla, bela, posebno pri svojem izvóru, zato jo je hrvatski pisatelj Tomazić imenoval „bila voda“, in nemški pisatelji: „*waiss wasser*“, kar je g. M. L. v časopisu: „Soča“ števil. 46 let. 1876. temeljito dokazal, in kdor se hoče sam bolje resnice prepričati, naj bere sestavek v omenjenem časopisu.

Pomèn svitlobe — bele svitle barve je tudi sodržan v imeni: *Sonča* — *Soča*. Ker je staroslov. *ж* v rusč.: *u*, v novoslov. pa *ô*; zato nahajamo v pokrajinah, kder ruski Slovani stanujejo, ali so nekdanj stanovali, ime reke v obliki: *Suč-ava*, zaradi sufiksa primeri: *Mor-ava*, *Vlt-ava* itd. V slovanščini sicer še nisem zasledil besede: *suč* — *suč*, *soč*, v pomenu: *svitel*, *jasen*, *čist*; ali mi smo se uže pri razlagi besede: *Socina*, prepričali, da je *thema*: *sok* — *soč* — *suk* — *suč*, bil nekdanj v slovanščini živ. Sicer smo samo našli pomene: *variti*, *kuhati*, *taliti*, *raztapljati*, *pražiti*; a ti so se vsi izobrazili iz prvotnega pomena: *goreti*, *žariti se*, in ti so zopet stvarjeni iz pomenov: *svetiti*, *bliščeti se*, *splendere*, *fulgere*, *lucere*. **)

Poglejmo si ta *thema* v sansk., kder je ešče najboljše ohranjen. Tam nahajamo: *çuč* — *çôč*, *flagrare*, *ardere*, *lucere*, *çôka*, *Licht*, *Flamme*; *çuč*, fem. *Licht*, *Wärme*; *çôka*, *flammenfarbig*, *glänzendrot*. Ker v slovanščini glasnik *s* na početku besed se rad

*) Rimljani in Grki so vse reke po moškem imenovali (*fluvius* — *ποταμος*) tako: *Dravus*, *Savus*, in zato tudi *Sontius*.

**) Primeri: *uš*, *illucescere*, lat. *uro*, *brennen*, sansk. *bhradž*, *lucere*, nemšk. *brüg-eln*, *braten* itd.

spreminja v c ali č, primeri slov. emereka, cvreti za: smereka, svreti, česk. čočovice za: sočovice, polsk. coczka za: soczka, legumen, ter tudi v slovenšč. nahajamo: čuč-k-ati, lichteln, na Blaževo z užgano svečo glavo, roke, noge, okroževati, slovaški: čuč-a, die blitzende, flammende Gewitterwolke. Poznamenovanja za sijanje, svetenje, pa so stvarila izraze za belo, svitlo barvo; zato sansk. çuk-ra, hell, hellfarbig, leuchtend, glänzend, çučivarna, leuchtende Farbe habend, hellfarbig, çučī, purus, albus, çučisád, im reinen Wasser wohnend*). Ker sansk. ç v staroprušč. odgovarja: k; zato tam nahajamo: kukan (acc.) rot, feuerfarben, in tudi v novokeltskih narečjih, v katerih tudi sansk. ç se čreda s: c (k), imamo: cochi, rōten, errōten, (kymr.), s katero je sorodno raetsk. kotschen, rot, primeri Plinijevo (9, 41): coccum Galatiae rubens grannum. Sem spada tudi lat. coccineus, (scharlach) rot, gršk. κοκκίνοσ, idem.

Da so Slovani rekam dajali imena po barvi vode, pričujejo obile reke: Bela, Sura, Črna, Mura, Jasnica.

Pomeni gorenja, pečenja pa so figurative rodili poznamenovanja za bolesti, skrbi, žalosti, primeri rusk. gorest, slov. gorjé, Schmerz, Wehe, Plage, in tako tudi v sansk. apa-çóka, ohne Kummer, a-çoka, bezpečalni, ohne Kummer, veseli, a-çoča, zadovoljen, brezskrben, brez gorjâ; in zopet v gršč. prav po glasovskih pravilih: κοκκω, wehklagen, κοκκμα, Jammern, Κοκκωτοσ, ime reke v podzemeljskem svetu, kjer je jok in stok.

Sansk. tudi živo srebro imenuje: a-çoka non ardens, Rus, in Poljak, tudi Čeh: rtut, rdut, zakaj in od kod? — Bog ve! kakor tudi za prvotni pomen mesta: Idria, kder se tudi živo srebro nahaja.

Iz themata: çuč — suč bi se menda tudi razjasniti dalo ime za jantar (Bernstein): succinum, tedaj: lapis flagrans, ardens, vsaj po svitli žareči barvi ga je imenoval tudi German: glaesum, in Grk: ἰλεκτροον, kar stoji najbliže Plinijevemu imenu za jantar: svaliternicum, svaliternik, kar smo uže na več mestih kot slovansko besedo izpoznali, tudi staronord. brennstein, novonemšk. Bernstein je po goreči — brennenden — barvi. Trgovino z jantarom so imeli v rokah adrijanski Veneti, oni so tedaj, ako niso kamenu sami dali imena, je dobili od baltijskih Venetov, saj se je še tudi pri Litovcih ohranila beseda: sakas, smola in Plinij piše, da se je pri Skytih jantar veled: sacrium, katero besedo so Skyti gotovo od onod dobili, kder so jantar dobivali, in to je bilo v baltijskem morji, ob katerem pobrežji so stanovali Litvoslovani.

*) Jednako sansk. bhrádžê, glühe, corrusco, in sorodno gršk. πορξ-ός, canus, slov. brezast, albis maculis insignitus, rusk. brezžit, novokeltsk. breac, siv, grau; slov. breži, es dämmert, (der Morgen graut), staroslov. brezg, diluculum. Uže sem gori omenil, da je iz tega them. venetskoital. bigio bisato.

Razlaga iz: succus — „succum arborum esse intelligas“ (confer: Tac. Germ. 45) kateri sem tudi jaz sprvega priglaševal, je premalo temeljita; ob časih Plinijevih so Rimljani uže dobro vedeli, da je mnenje starogrških pisateljev, ka jantar iz dreves ob reki Padu stoječih izvira, gola bajka. Tudi Plinij ne pravi, da bi: succinum bilo kje latinska beseda, on sploh govori o jantaru pišoč: Xenocrates non succinum tantum in Italia, vero etiam thieum vocari, a Scythis vero sacrium, quoniam etibi nascatur.

Razun Plinija še je ime ohranil Cassiodor, kancelar Theodorika velikega, kralja Gotinov (Variar. V, 2); „Indicamus Succina, quae a vobis per harum portitores directa sunt, grato animo fuisse suscepta.“ Pohvalno pismo je nastavljeno na Haeste, Aestui, Aestyi, Aestii starih grških pisateljev. Solinus, ki pa je iz Plinija ali Tacita zajemal, tudi jantar imenuje: succinume „Glossaria dat crystallum, dat et succinum, quod Germani gentiliter vocant glessum“.

Ako je germansko ime: „glessum“ se udomačilo pri Lačinih, zakaj bi dvomili nad: succinum? Succinum je tedaj lapis lucidus, ardens, in se ima razlagati iz korenike čuč — čuč, od ktere smo tudi v slovanščini besede zasledili.

Pavera,

tifa. Boerio piše o njej: „pianta perenne che nasce abbondantemente nei paduli (muže), il cui fusto cretto somigliante ad un bastoncello, termina in una folta spiga o clava, ripiena di seniadori di delicati papi, i quali maturi sono poi trasportati dal vento a grandi distanze“.

— Pavera toraj ni druga, nego vrsta rogoznice. Po jarkih in po močvirnih vodah nahajajo se pogosto šibke, strženate bili, ki nosijo rujave batiče sostavljene iz neštivilnih s kocinicami obdanih cvetov. Slovenci na Štajerskem tej vrsti rogoznic (Syphaceae) pravijo: rogožnjak, ali pa: paverje. Tudi Miklošiču je znana ta beseda, ker jo na strani 67. svoje izvrstne knjige: „Stammbildungslehre“, navaja, pišoč: „poverje, Schilf zur Ausfüllung der Ritzen an Fässern“.

Jaz mislim, da je oblika: paverje pravilniša, in da je: pa partikula, kakor v staroslov. besedah: прѣтъ in: ра-прѣтъ, vestibulum, noga, in pa noga itd. Dolge bili rogoza se rabijo za obvezovanje steklenic, za pletenje štorij, omotanje pip, tedaj smemo to besedo iz korenike: *vr*, winden, binden, izpeljevati, in pavera — paverje označuje: vimen, ligamen. Boerio poroča, da Venetčan te bili imenuje: stiance, in pravi, da so ž njimi uže Rimljani nadevali blazine (materasse). Tedaj stiance ni druga, nego: stlanke, bile za postilanje, za steljo. Tudi sale imenuje Venetčan te bili, in sala mu je isto, kar slovensk. šar, šara, šarica, Rietgras, šaš, toda: sala iz: šara mutato *r* in *l*. Pri-meri tudi rusk. saly, vjazki kamyša.

Boerio je slabo zadel, ko je mislil pavera razložiti iz: papyrus. Tudi kocine na rogožnjakovem batu Venetčan imenuje: pavera, in ker te kocine „intinguntur in ovi albumento“, in se rabijo za svečavo, je obvikol tudi pomen: lucignolo, Docht. Kocinjje imenujeta Grk in Latin: *πappos* — pappus, Federkrone am Saamen einiger Pflanzen, Milchhaar, der wolligte Saamen, oder Gauchbaar an etlichen Kräutern, so vom Blasem wegfliegen. *Πappos* — Pappus pa tudi označuje: deda, Grossvater, torej je poznamenovanje postalo po seri glavi dedovi, in tudi štajerski Slovenci ob Muri imenujejo kocinjje na zeli: *leontodon taraxacum*: — dedec.

Zarad tega kocinja se rogoz v italščini veli: Pappia, in kocinjje kakor v grščini in latinščini: pappi. Venetska pokrajina je od nekdanj mušnata in prav prikladna za rast paverja, in ker venetščina rabi prav slovanske besede za muže, kakor *mogia* = muža, *pochio* (beri: počio) = rusk. počva, melma = litovsk. melma, barena = bara, bareš, bereg, barina v vsih slovanskih narečjih, *bellesta*, Schlamm, kar pa ni iz gršk. *πηλός*, kakor Diez misli, nego je sorodna s srb. bala, Rotz, Geifer, Schmutz, — je tudi pavera pravenetska beseda, in gotovo preje znana bila, nego egyptsk. papyrus, v italšč. sploh ne rabljena beseda, mesto ktere služi: *carta*, *cartazza*. Tudi: pavera iz grškolat. pappus ne moremo tolmačiti, ker venetšč. in italšč. sploh govorite in pišete: papa, papale, papasso, papasco itd.

Nekoliko francoskih besed.

Uže sem v tretji razpravi armorskih Venetov omenil in rekel, da so bili sorodniki adrijanskih, in res tudi v francoščini nahajamo besede, ktere se le iz slovanščine razložiti dajo, so pa te-le:

Coche,

svinja, Diez piše: „Coche soll früher das verschnittene Thier bedeutet haben“. On besede ne vé razložiti, in pravi: „die Herleitung aus dem kymrischen howch lässt sich mit nichts rechtfertigen. Zu bemerken ist noch das walachische: *cocine*, Saustall, vergleich ungarisch: *kotza*, illyr. *kutsitza*, *Sau*, (Diez Wörterb. II, 260). Slovenšč. pozna: koč-ej, das Ferkel (Janež.), in v letošnji „Soči“ sem bral dopis iz Vipave, v katerem rezarje imenuje: *kaučmarje*, brez dvombe dialektično za: *kočmarje*. Ta beseda se je utegnila v francoščini iz jezika armorskih Venetov ohraniti.

Crapaud,

provenc. *crapaut*, lim. *gropal*, za *grupal*, žaba, Kröte, v pikardijskem narečji; *crapeuse*, Kröte, v kterem *crape* pomenja:

„Schuppen auf der Haut, Grind“, tako, da Diez sam misli: „so dass das Thier das grindige heissen könnte. V sedanji Pikardiji so v stari dobi stanovali Morini, v katerih je Surowiecki Slovane spoznal. Čudno je res, da panonski Sloveni imajo: krap-av-ica, Kröte. Francozi žabo tudi imenujejo: crasse, Provençalci: graissant, lahko bi na slov. krast-ača mislil, tedaj krastača tudi krastava žival, das raudige, grindige Thier = crapaut — krapavica. Okoli Brescie pravijo žabi: rapatu, venetsk: rapa, Grind, slov. vrapa in hrapa, Rände, Falte, Grind, Runzel.

Dondon,

dicke, kurze Weibsperson, ruski, dundak, ein dicker Mensch, srb. dunda, dundara, Spitzname für ein dickes, träges Frauenzimmer, tudi slovaški: dunda v istem poménu.

Haras,

Stuterei, v latinšč. srednjega veka: haracium. Diez misli na arabsk. faras, konj, vendar sam dvomi, ker bi se moglo v lat. faracium najti. Res znamenito je, da v srbščini nahajamo: har, Pferdestall, da slovenski prebivalci kraj Mure pravijo konjem: hare plur. hareta, in o kobili, kedar se goni: „kobila se harcuje“.

Lagot,

Schmeichelei (provenç.), tudi v španjolsk. lagotear, schmeicheln. Diez misli na got. bi-laigôn, belecken, vendar naravnije in bliže staroslov. lagoditi, adulari, česki: lahoditi, idem, doljenje-lužički: lagožís, iz: lagodzić, adulari.

Venna,

„kleine Schleusse im Mühlgraben“. V latinščini srednjega veka nahajamo: „unam vennem pro capiendis salmonibus, quas ipse testis reparavit cum perticis et virgultis“. Diez piše: „das Wort ist ungelösten Ursprunges, und scheint weder der celtischen noch der deutschen Sprache zu entstammen. Hier scheint einige Ansprüche zu haben: viminea (etwas geflochtene), denn diese Absperrungen bestanden gewöhnlich aus Flechtwerck, welches dem Wasser den Durchgang erlaubte.“ Ne prisiljeno se dá primeriti rusk. věнѣ, sertum, staroslov. ven-ikъ, virga, tedaj: venna, das Gewundene, Geflochtene.

Mor-vran,

corvus marinus, bretanska beseda. Denešnja Bretanija je bila domovina armorskih Venetov, in dendenešnji še Francoz rabi besedo: bretoner, stammeln, to je bretonski za Francoza nerazumljivo govoriti (Diez, II. 238). Uže sem enkrat omenil, da bi mi

zelo postregel, ako bi mi kdo v roke spraviti mogel kak idiotikon bretonskega narečja. Pred 30. leti sem se seznanil z nekim francoskim duhovnikom v gradu hercežice Berry-Brunnsee-u. Ta je bil rodom Bretanec, in mi je rekel, da se je čudil, ko je v Presburgu zadel na Slovake. Mislil je, da je v svojo domovino prišel, tako ga je vse — obličja in nošnja — spominjalo na Bretance. Takrat nisem se še s temi študijami pečal, zdaj pa ón gospod več ne živi, da bi me bretanski učil.

Beseda: bran, corvus, se tudi najde v „Codex Venedotianus“, o kateri sem v tretji razpravi govoril (glej Letopis Mat. Slov. 1876 pag. 85. V valiskem Primorji so se bili tudi armorski Veneti naselili, in tako je prišla beseda prek Kanala. —

Naj priložim še par italijanskih:

Cuccio,

pes, sicilj. guzzu. Uže Diez kaže na jugoslov. kuče, tudi bulg. kuče, pes, hrv. slov. cuc-ek, primeri še hrv. kuč-ak, kuc-ov, čuk-o fem. kuč-ka, kuc-a, psica, venetski: chizza, la femina del cane, rusk. kyč-ka, psica.

Pula,

Spreu. Diez opazi: „von unbekannter Herkunft, nach Ferrari vom lat. a pluda, was sich schwerlich rechtfertigen lässt.“ — Kako blizo je polsk. pela, Spreu.

Boton,

venetsk. boton in botolo, gambo, Stengel, Stiel, Stamm, boton di formentone, Kukuruzkolben, ruski: bot-ov, genet. bot-vi, Stengel, slov. but-va (Jan.) Kolben.

Magesse,

Brachfeld, milansk. maggengh. Diez piše: „vom italien.: maggio, Mai, weil in diesem Monat das Feld umgebrochen wird.“ — Težko, praši se navadno po letu po prvi žetvi, v pozno jesen, na zimo, tedaj je naravnije to besedo primerjati dolenjeluž. smaga, goranjeluž. smaha, Brachfeld. Venetčan ima: pustoto, campo lasciato sodo per seminarvi l' anno vegnente. Pustoto torej iz debla: pust, iz ktereга: pustota, pust-oš, desertum, puščena zemlja, staroslov. pušta, novoslov. pušča iz: pustja. Prašenje zemlje je uže Rimljanom bilo znano, Varro in Columella praho imenujete vervactum, in prašiti: vervagere. Stari Veneti so tudi sloveli kot umni poljedelci, tedaj je beseda pustota gotovo ostank iz jezika starih Venetov.

Gonna.

Weiberrock vom Gürtel bis zur Ferse reichend, starošpanj. gona, starofranc. gone, Rock, zumal der Mönche, mlat. gunna

(pri sv. Bonifaciju) v grščini srednjega veka: γούνα, διαθήρα, Fell, Kleid von Fell, albansk. gune, Mantel. Diez piše o tej besedi: „Varro kennt gaunacum, zottige Decke, oder Bekleidung. Der Wegfall der letzten Silbe lässt sich zugeben, im ital. ist es aber nicht üblich, das auf lat. *au* gegründete *o* durch Doppelconsonanz zu kürzen, auch würde des Provencale lieber: gavana, gesagt haben. Eben so wenig ist es von γούνα: umgekehrt wird dem Neugriechen das romanische *o* oder lat. *u* zu: *ov*. Es fragt sich nun: ist kymr. *gwn* echt celtisch? Der Ursprung des Wortes ist also noch aufzuklären“ (Wörtb. I., 218). Znano je, da je Varrov: gaunacum, persinjska beseda, oziroma kaldejska, ker gaunacum je bil babilonsk plašč, a k Babiloncem je prišel od Persinov. Tudi v sansk. nahajamo *goni*, vestis quaedam. Uže sem omenil, da se ta beseda je ohranila pri vseh slovanskih plemenih, rusk. *gunja*, malorusk. *huna*, srb. *gunj*, *gunja*, *gunjina*, *gunjac*, možka in ženska haljina z rokavoma iz belega sukna, slov. *gunja*. Oblačilo je resasto, kocasto, in jedina slovanščina je ohranila besedo: *gunja* v pomenu: resast, kocast, kodrast. Slovincem kraj Mure označuje: *gunjast* (pes, vol), ein zottiger Hund, Ochs, *gunjavec*, človek s kuštravimi vlasi, česki: *hunač*, kosmatuh, ruski: *guna*, *gunja*, *volos*, Haar, (glej Moroškin Imenoslov stran 65). Iz iste osnove je slov. *žyna*, *žynja*, ein einzelnes Rosshaar, (Janež). mutato *n* in *m*: *žyma*, *žymja*, Rosshaar, *žymnica*, Matratze. Jaz trdim tedaj, da je *guna* pravenetska beseda, od Venetov je prišla v romanske jezike v ital. špauj. in franc. od armorsk. in britansk. Venetov pa k sosodnjim Kymercem,

Zgorej sem rekel, da je lat. *gaunacum* persinjska beseda. priča mi je Pollux, kateri poroča (VII. 59.): ἤπον καὶ καννάκης Περσῶν ἐν γὰρ τοῖς σφρηξίν Ἀριστοφάνης λέγει οἱ δὲ καλοῦσι περσικῶς οἱ δὲ καννάκης. Hersychins pa je tolmačil: καννάκαι v: στροώματα, *) v odějo, Dečke, Bettsack, Targumisti, to so prestavljavci svetega pisma iz hebrejskega jezika v kaledejski, rabijo tudi besedo: *gōnākā*, in tolmačijo to besedo v: *quimhi*, operimentum crassum et villosum, torej prvotni pomen: villosus, hirsutus, zottig, struppig, haarig, kterege še v slovanščini nahajamo. Ker je vreča (zakelj) iz debelega, kosmatega platna, tudi v sansk. *goni*, *saccus*. Boetticher misli, da je korenika tej besedi: *gu*, z daljnim determinativnim sufiksom: *gu dh*, gršk. *κί-θ*, anglosak. *hyd-an*, verhüllen, tedaj: *gunja* v prvotnem pomenu: das Verhüllende. Vsekako je veleznamenito, da jedina slovanščina je ohranila besedi: *gunja* *žynja* v pomenu: villus, Haar, Haarzotte, zottiges Haar der Thiere. Primitivno oblačilo starih narodov pa je bila kosmata, *gunjasta* koža, tedaj poznamenovanje takega oblačila prav naravno.

*) καννάκαι στροώματα ἢ ἐπιβόλαια ἐτερομαλλῆ, tedaj je odeja bila samo na gornji strani volnata, kocasta. Vedno nas srečuje pomen kosmatine.

Uže sem enkrat v posebnem članku, tiskanem v časopisu „Vestnik“ pod naslovom: „Slovanska poznamenovanje za oblačila“ omenil, da Slovani in Persini imajo več jednako se glasečih imen za oblačila. Tako Hesychij imenuje: *τυρίς ὁ περσικὸς χιτῶν*, in v srbsč. nahajamo: tur tegumentum braccarum, dalje isti pisatelj imenuje: *χορτή*, oblačila Partov, in zopet Rusi imajo oblačilo kurt-ka. Kurdi poznajo oblačilo: džaba, in severni in južni Slovani: gubo, Venetčani: gioba, giubone. *) Po Hesychiu so Persini imenovali tiare: *κροβάσα*, Srbom pa je znana: kurbelica. Dalje sta zapisala Pollux in Hesychij: *κάνθως χιτῶν περσικὸς*, in sopot je znan kantuš severnim in južnim Slovanom in Venetom. Po Polluxu se je tudi neko persinsko oblačilo velelo: *καπνρίς*, in Poljaci poznajo: kapota, ogerski Slovenci: kepenjek, in Venetčani Copeneghen.

Ako so tá imena domača, tudi ne bodemo nad gunjo-gono dvomili. Če pa so Slovani nošnje in imena od Persinov prejeli, se je to le moglo zgoditi v Aziji — preje, nego so se v Evropo bili preselili.

Kako je prišla persinska beseda: šigala, Goldwolf, canis aureus v francoščino, v kateri se veli: chacal? Nahaja se ta zver, akoravno uže redko po nekaterih dalmatinskih otocih in Grškem, prav pogosto pa v Aziji in severni Afriki. Po Kurelcu, ga Dalmatinci imenujejo čagalj, kar se vjema s pers. šigala, in franc.: chacal.

Ravno tako je znamenita beseda franc. carcan, Halsband, Halseisen, primeri staroslov. in rusk: krk, Hals, sicer tudi althd. in altnord. querk, Gurgel, Hals, pa mogoče je, da je franc. carcan iz jezika armorskih Venetov, sufiks: an vsaj govori za to.

Ravno tako ne vedo romanisti, odkod bi izvajali franc.: lambeau herabhängender Fetzen oder Lappen, v narečji gorenjeital. Komaskov: lampel, isto. Iz lat. lambrare sam Diez neče razlagati, tudi ne sprime Ascoli-eve razlage iz starolat. lambr, kar se nikjer ne najde. V sansk. nahajamo: lambate, sich senken, niederhängen, in litovščina pozna: rambus, schlaff. Te osnovi ste najprikladniši za razlago besede: lambeau. Panonske in noriške legije, katere so bile po mestih nekdanje Gallije posajene, so utegnile marsiktero slovensko besedo po Galliji raztrositi. Vem, da se moji nasprotniki posmehujejo trdenju, da so Panoni in Noričani bili Slovenci. Bistroumni Schloetzer je tudi bil mojih misli, pisavši o dunajskih Praslovenih: Mitten unter den Zerstörungen, die 1000 Jahre hindurch von August bis Geysa über Panonien ergangen sind, haben sie sich gleichwohl erhalten, und machen jetzt wieder

*) Hrvatski: guba, srbsk. gubenica, stragulum, malorusk. hubana, Oberkleid.

einen Theil der herrschenden Nation in Ungarn aus, in sam Kopitar nekda j ni dvomil o slovanskosti Norikov, pisavši: „Nestor muss die Krainer in mehr als einer Rücksicht interessiren, erstens ist er ein slawischer Scribent, zweitens hat er die Nachricht aufbehalten, dass die Slawen früher Noriker geheissen haben, in welchem Falle unsere Gegenden der Ursitz der Slawen gewesen wären, eine Nachricht, die ein Schlötzer nicht lächerlich, sondern genauerer Forschung allerdings werth findet.“ (Gramat. str. XIII.)

Aquilea — Aquilia.

Glavno mesto krajine Venecije je bilo: Aquilea, „*quae et Aquilia quatuor syllabis vocatur*“, kakor Eustathij in scholiis ad Dionys. poroča. Julianus Caesar (in Orat. de Constant. Imperii rebus gestis) basnuje, da je ime mesto dobilo po orlu — „*aquila*“, „*urbi quum conderetur, aquila dextra ex parte coelitus advolans de suo nomine vocabulum imposuit.*“ Julijan ni premislil, da Venetčani, ki so mesto uže pred zmago Rimljanov postavili, niso govorili latinski. Po Julijanu je to basen sprejel Eustatij. Ker denešnji prebivalci italski mesto imenujejo: Agla, sredovečni nemški pisatelji, kakor Wolfram von Eschenbach: Aglai, drugi Aglar, Sloveni: Oglej, z predpostavljjenim: v Voglej, in ker je: Agla lahko nastalo iz Akla, ter se je pravenetsko ime moralo glasiti: Akla ali: Akleja. Latini bi je gotovo zvali: Aquilinum, ako bi po „*aquili*“ dobilo ime. Ker se je, kakor Eustatij trdi, imenovalo tudi: „*Aquila*“, vtégne to latinska prestava domačega iména biti, vsaj: Akla isto označuje, kar: Aquilia, die dunkle Stadt. V litovščini nahajamo: aklas, dunkel, blind, latvijski: iklas, dunkel, lit. ukas, Dunst, Nebel, prusk., aglo, trübes Wetter, sorodno grški: *αχλvs*, Dunkelheit, lat. *aquilus*, dunkel, schwarz, *aquila*, Adler, von der dunklen Farbe, *aquilo*, Nordwind, dunkelbringend.

Mesto je stalo v bolj močvirnatem svetu ob morji, in kraj je rad meglen, tedaj ni neumno trditi, da se je zaradi tih okolščin vtegnilo imenovati: Akla. Pa tudi še bi vtegnila druga okolščina imenu dati početek. Znano je, da so v Akvileji čestili božanstvo solnca pod imenom: Belin, katero so latinski pisatelji jednačili rimskemu Apollonu. Kraj Beligna tik Akvileje še opominja na ono češčenje. Paulinus, bivši škof v Noli, pa piše, da so v Akvileji tudi čestili solnce v temni dupli, tedaj Črno boga — ponočno zimsko solnce, gotovo je veža in barva hramov bila temna, in tako je tudi vtegnilo po temni barvi hiš ime: Akla nastati.

Venetčan ima besedo: *chiroli*, dunkelsehend, in *chirolin* mu označuje: un po ubbriaco, malo pijan. Pri besedi: *chiroli* je vtegnil glasnik *a* ali *e* odpasti, in beseda se izvirno glasiti: *achiroli*, tedaj bi dobili thema: *ak*, ki označuje otemneti, litov.

uk-ti, wird trübe, j-ekti, erblinden, uk-as, Nebel. Tudi Nemeč pravi o pijanem človeku: er ist benebelt. Po češčeni Črnoboga je menda obviknola črna obleka, v katero so se radi Venetčani, kakor tudi severni Slovani oblačili, o čemer sem uže v drugi razpravi govoril.

Reka, ki teče mimo Akvileje in se je za Rimljanov napeljavala v vodne grabne in takó zabranjevala nagli naskok sovražnikov, se je velela: Natisa, Jornandes piše: Natissa; denašnji dan se skaženo izgovarja: Nadiža od Italijanov in Slovencev. Reka z imenom: Natisa tudi teče v Rusiji (Šafařík, Abk. der Slaw. 170). Natisin pad je zelo nagnjen, zato tudi njeno ime: Natisa; isa ali iša je stareji sufiks denašnjih: iha, v imenih: Jeriha, Pavliha, in ker: nati označuje: Neigung, tiefe Senkung, izraža Natisa velikost nagnjenja.

Mi imamo: nati, Vertiefung, Senkung v sansk.; nata inclinatus, nati, die Backe, v srbšč. nado, rupa, Graben, Loch. Glasnik *t* se čredi z *d*, primeri: tropine in drobine, pesto in pezdó, die Nabe. Tudi slovenščina še ima ostankov tega them., samo da se je predteknil glasnik *g*, kakor se to tudi v družih besedah zgodi, na priliko: gnezdo, nidus in Nest, in sicer: g-nača iz: g-nat-ja, Abgrund, Schlund, Schlucht, gnat, Schinken, Schienbein, lat. nates. Festus ima čudno besedo: natinare, in natinatio, hantieren, Hantierung, negotiari, negotiatio. Geschäft, jeli ni srbsko zanat, Handwerk iz praep. za in nat? Kam pa spada slov. nat, Auswuchs an Rüben, in venetsko tudi italij. natia, Auswuchs, in sicer v venetšč. grosso tumore carnosó? Bržkone k isti koreniki, in so tako praserodne te besede kakor slov. amica, sansk. amsa lat. umerus, gršk. ἄμος, ἄμωος, (pri Hesychiji) v pomenih: Schulter, Schulterblatt kakor je v lat. *h* predstopil tako tudi v slov. se sliši hama, hamica, in stari urbarji slovenskih župnikovín imajo po gosto: Der Gsellpriester (Cooperator) hat zu bekommen 10 Hamen (svinjskih pleč). S to četrto razpravo sklepam svoje preiskave o jeziku in národnosti starih Venetov. Marsiktero popravo zmot bi še rad priteknil, ki so mi tú pa tam podletele, a prostor časopisnega organa, v katerem sem te razprave objavljati začel, mi tega ne dovoljuje. Jezikoslovci strokovniki bodo ono, kar je temeljito dokazanega in izpeljanega, gotovo priznali, kar pa ni veljavno, naj se razkadi kakor pleve pri vejanji zrnja. Brez vse zasluge za filologoarhajologično in historično znanost te razprave gotovo ne bodo, jaz pa sem uže zadovoljen, ako sem le nekoliko pripomogel k pomnoževanju in razširjevanju teh znanostij in rešenju vprašanja o národnosti starodavnih slavniñ Venetov.

Tiskarski pogreški in dostavki.

Str. 11. pri barufar, naj se še pristavi: Barufar prvotno označuje: zerzausen, primeri stran 71. sub nota.

Str. 23. pri besedi: Bosega beri: mugil mesto: mnugil.

Str. 30. v 5. redku od zdolej beri: vestimentum mesto: vestimentuo.

Str. 33. v 5. redku od zgorej se po besedi Wollenkammer naj pristavi: ali pa dečko z poglajenimi lasi, mogoče tudi: s ko-drastimi lasi.

Str. 35. v 7. redku od zgorej beri: vasoio, mesto: vatoio.

Str. 37. pri besedi: tufo, naj se še pridene: rusk. tuhnu., verfaule.

Str. 54. v 8. redku od zgorej beri: caseus mesto: cascus.

Str. 54. Na konci razlage besede: Camisa naj se še pristavi: V rušč. nahajamo: Kom-j-aha, zum Schiffe ausgehöhlter Baumstamm, gorenjeluž: čom, Kahn, čom-nik, Schiffer.

Str. 55. v 6 redku od zdolej beri: funiculus mesto: furiculus.

Str. 61. pri razlagi besede: chiompo za besedo: klo pav še pridene: rusk. клмп, v besedi: kljaponosyj, nasum aduncum habens, slov. šklem pav, hinkend.

Str. 77. v 8. redku beri: calumnia mesto: columnia.

Str. 79. v 7 redku od zgorej beri: razlagi, mesto: razlagii.

Med francoske besede na strani 84—86. naj se še postavi tudi:

Sabot,

Holzschuh. Aber woher das Wort? vpraša vrli Diez, in pravi: für sabot gilt henneg. chabot. Res čudovito, da tudi koratanski Slovenci poznajo: sabot, Stelzschuh aus Holz (Janež. s. v); k italijansk. chiabatta, scarpa vecchia, ktero besedo smo tudi našli v slovanskih jezicih in v persčini, te besede ne moremo pristaviti, tudi ne k venetsk. zapata-zavata, beri: capata, Schlappschuh, slov. copata, plur. copate, iz: copati, cepetati, kar se v pomenu vjema z nemšk. schlappen.

Hennegavsko: chabot, zopet nahajamo v poljsk. chabot, in znano je, da se je slovanski: ch iz s izobrazil.

Koliko še imamo na slovanskem filologičnem polji dela, in naši beletristi odvrčajo mlajše talente od te znanosti! — češ, da je ni treba, večema naj se preiskuje sanskr. in etrusčina! De gustibus non est disputandum! —

Manjše pogreške naj blagovoljno čestiti čitatelji sami popravljajo. Oslabljenim očém uide marsikteri pogrešek. —

Na konci teh preiskovanj kličem prijateljem njihovim:

Vivite felices, memores et vivite nostri,

Sive erimus, seu nos fata fuisse volent.

Izgledi

slovenskega jezika na Ogerskem.

Predge.

Konec iz letopisa Matičnega leta 1874.

Razglaša M. Valjavec.

*P. 13. post. pen. F. Szöl. 1814.*Et ait illi: surge, vade, quia fides tua
te salvum fecit. Luc. 17. v. 19.I veli njemi: stani gori ino idi, ar je
võra tvoja tebe zdravoga včinila.

Štém vu gnéšnjem s(vetom) ev(angelio)mi, ka g(ospodin) Kri-
stuš svojim čüdom je deset gobavi' moužov zvräčo s takšega betega,
prouti šteromi betegi cšče nigdär nišče nej vrastva najšo. Brezi
vse dvojščine bi etak mogli vu pameti zgrüntavati: ovo on je
vučiteo, šteri sebe za božega sina zové, takše delo je nad nami
včino, štero nature krepkost obláda, zato istinska je njegova rejč,
šterov sebé za božega sina svidoči; na te zrok gledouč naša je
dužnost, naj se nezaj k njemi povrnémo, naj njega molimo, zvi-
šavajmo i za njegovo dobrouto njemi zahvalnost dajmo. Etak se
je mislo samo eden, za toga volo nej je samo njegovo võro pohvalo
g. Kristuš, nego zvün toga od njega svidoči, ka je njega njegova
võra od betega odslobodila. Moral: z etoga lejhko razmíte ka
võra, kak veli Trident(ínsko) spravišče, je zveličanja začétek,
korén i fundamentom. Ona võra, po šteroj võrjemo i vadlújemo,
ona štero nas naskončano mouder i pravičen boug vči po s(vetom)
e(vangelio)mi i s(vetoj) m(ateri) cerkvi; ona võra, štera na dobra
dela, priti bougi vupanje i popolno božo lübeznost obüdjava, i za
to nej samo võra nego prava k. k. võra z dobrimi delami vküp
prikapčena nas zveliča, i eto je cio mojega gnéšnja guča. Võra,
naj na zveličanje i vökivečen žitek bode hasnovitna, more z do-
brimi delmi vküp prikapčena biti. Samo dobro merkajte.

Võra, naj je na zveličanje i vekivečen žitek hasnovitna, more
delati, tou je tou, nej samo s. ev(angeli)um tribej võrvati, naš
žitek moremo k võri prispodoben . . . , võre skrovnost ne dava
za to pred nas g. boug, naj samo võrjemo, nego naj mamu regulo
i naša dela naj se ž njimi (?) glihajo, veli g. boug: vu võri nas

je odloučo naj sveti postanemo i brezi makule pred njegovim licom po lübeznosti. Odeteč je, ka g. Kristuš je nej samo včio, nego i s peldov pokázo, svoje včenjé je s peldov vküp prikapčo, kak veli s. pismo: začno je Jezuš prvle činiti, po tom toga včiti. Odned je, ka apostolje z ričjouv i s pismom na tou opominali krščane, naj pouleg vöre delajo i pouleg s e(vangelio)ma živéjo. Za to veli s. Paveo: či beo *) kak šte velko i močno vöro i brezi lübeznosti, nehasnovitna je na zveličanje govoreči: Si habuero omnem fidem ita ut montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Za to hváli s. Paveo Abraha i drügi' patriarhov vöro, ar je z lübeznostjov vküp prikapčena bila i z lübeznosti so pa dobra dela sajala. Kakšo vöro je meo Abraham? je li ž njouo zadovolen bio i dobra dela je na kraj jao? **) Oh, što je bio bole podložen g. bougi i njegovoj s. pravdi kak Abraham? Jel da je bio on podložen, šteri je svojo volo g. bougi gor aldüvao, na božo zapovid hižo i vse rodbino ostavo, ednoga edinoga sina bougi gori aldüvao? Kakšo vöro je meo Mojzes, David i drügi' patriarhi, od šteri' spomina s. pismo? jeli so za to dobra dela zavrgli i samov vörov zadovolni bili? nej, nego vsigdar so pouleg sv. vöre delali, dobra činili, bougi slüžili, pouleg bože vole živeli? Što bi se najšo zdaj, či g. boug takši aldov želo kak nigda, naj oča svojga sina pod palas vrže i gori aldüje. de martyrio s. Laurentii.

Naj nišče ne veli, ka zdaj vu vrejmeni milošče vekšo mouč ma vöra kak pa vu starom t(estamento)mi, ka vu novom t(estamento)mi z vrejdnosti Kristuša Ježuša vekšo mouč ma vöra, za to dobro činiti, delati nej je potrejbno. Či vu novom t(estamento)mi je zadosta bila vöra brezi dobri' dejl na zveličanje, ka tomi zrok, ka ti prvi krščanje so tak trno za zveličanje skrbeli? či so mejnili, ka samo vöra zadovolna je na vekivečno zveličanje, za koj so vsigdar pokouro držali? za koj so tak na tenci živeli? za koj so se tak strašno postili? za koj so se vsigdar prouti vinešnjim no-trejšnjim prijatelom svoji' düš bojili i tejla poželenja pod tak močnov vüzdov držali? za koj so telko nouč vu molitvaj i vu svetom mišlenji potročili? za koj so svecko lepoto odstavili, vu pistine odišli pečine s. mesta iskat, naj pokouro držali, svecki krič odstavili i bole bougi slüžili, ar kelko krščanov je bilou za prva, telko svecov. Jelda ka z etoga morete razmeti, ka vöra brezi dobri' dejl je mrtva?

Za to či naša vöra je brezi dobri' dejl, zoubston čakamo naše zveličanje, nego skvarjenje vekivečno, ar kak svidoči s. pismo, ne bodo šli oni vu nebesko kralstvo, šteri so samo vörvali, nego šteri so njegovo pravdo obdržali, govoreči: teda na soudnjem dnevi plača vsakšemi pouleg njegovi' dobri' dejl, veli teda svejta sin: jaz sam vu pravoj k. kat. vöri narodjeni, štera je z nebes

*) beo je zapisano namesto: bi meo. — **) jao namesto: djao(?).

prišla, štero so apostolje glasili i s. k. m. cerkev drži i vu njoj sam do smrti ostano; ali zaubstom, ar pouleg njeni' zapouvid si nej živeo, evangelium nej obdržao, za tvoje grehe pokouro nej drže, nevolu, križe noso, Kristuša nasledüvo, sveckoj dobroui prouti nej povedao, nebesko nasledüvao; či eta ne boš pravo, pouleg võre si nej živeo, tak boš hodo s tvojim zgovarjanjom kak je hodo on nehasnoviten slüga, šteri je vržen vu kmico vinešnjo, tou je tov vu pekeo.

Mejnim ka ona, štera sam pred vas djáo vörjete i vadlujete, nego zdaj vas samo pitam, je li se vaša dela glihajo z võrov? Edno malo si premislimo, ka vörjemo i ka moremo võrvati kak kat. krščanje, po tom toga preglednimo, jeli so naša dela takša, kak nam naša s. võra pred nas dava. Ka za to vörjemo kak krščanje? verjemo ka Jezus Kristus je naš pravdodavec, ka naš žitek moremo priložiti s. e(vangeliu)mi, vörjemo ka e(vangeliu)m prepovidava, ona so nej slobodna, i šteri pa prouti e(vangeliu)mi čini, on de na veke prokleti, vörjemo ka ona pout je vouska štera vu nebesa pela, ona pa široka, štera vu pekeo; vörjemo ka malo je odebrani, dosta i' na pekeo pride i vekši tao naroda na peklen-ski ogjen spadne; vörjemo ka, ki s. e(vangeliu)ma ne nasledüjejo, oni nebeskoga orsaga ne bodo vidili, eta vörjemo, kak krščanje. Zdaj zbrojavajmo, jeli pouleg naše sv. võre živémo, ali pa nej? kakši je naš žitek? či istino ščémo vadlövati, ne živemo, kak e(vangeliu)m želej. Za istino hodimo po onoj pouti, po šteroj vekši tao ludi hodi, šteri svejt lubi, ar samo vörjemo i z navade činimo. Kelko tej je, šteri samo z navade idejo k sv. meši, predgi i nika ne zdržijo; kelko tej je, šteri se samo z navade spovidavajo i po tom toga vu vekši greh spadnejo? kelko tej je, šteri samo z navade boga molijo, vüsta hodijo pamet pa svecko išče. Eta nedostojna navada štera saja svecke navade, da so pijanstvo, psüha, špotanje, nečiste riči, nemertüčni žitek, pogibelno pajtaštvo, srditost, ogovarjanje, šteri človeka vu smrten grejh sunejo i vu vekivečno skvarjenje, eta se za istino z e(vangeliu)mom i z božov pravdov ne glihajo.

Ka bole soudi nas na skvarjenje kak svejta pogibelno delo? Jeli da smo okrščeni, prouti smo veli svejti, tejl i vragi, i samo smo prisegno(li) na Jezusa Kristuša e(vangeliu)m. Ali pa mejnite, ka je zdaj drügi svejt i navada, ka za prvi' krščanov? Jeli ne znate, ka naša dužnost se nigdár ne premini, nigdár ne preide kak boža? on e(vangeliu)m je zdaj tüdi, šteri je bio za pr(vi') krščanov, šteri nas opomina sveti žitek, na nasledüvanje naši prvi' mantrinikov, svecov.

Či ščemo naj na zveličanje, vekivečen žitek hasnovitna bode naša sv. võra, či ščemo, zemimo naprej s. e(vangeliu)m i bomo vidili, kak moremo moliti, almoštvo dati, naše tejl mantrati, naše neprijatele lubiti, njim odprostiti, nas poniziti, vso nevolu z dobrim volnim talom trpeti, nas zatajiti, dobra činiti, eta razmejouči našo življenje pod s. e(vangeliu)m vrčti.

Ne bodimo zadovolni s tem ka samo vörjemo, vadlújemo z ričjou ona istina, ono pravico, štero pred nas dava s. m. cerkev s. e(vangeli)um, naj vörjemo, nego z delom doprnesimo štera se nam zapovidavajo. I tak naša vöra, štero smo od boga kak ti dar zadoubili, de nam naša svetlost, naša mouč, veselje i naše blazenstvo. Amen.

Predga

pro dca. 11a post. pent. Sz. B. 1815 F. Sz.

Tetigit linguam ejus. Marci 7. v. 33.
Dotekno se je jezika njegovoga.

Za vračítela se zove g. Kristuš pri Isajas proroki, govoreči ka je zá to poslani od Boga, naj bi potrtoga srca grešnike vračo, ar on ima v rokaj naše zdravje; ali nači vrači g. Kristuš naši' düš beteg, kak vračíteli telovno boleznost; ar tešla vračíteli mantrajo, postijo telo, naj ona lagoja mokrouča vö s tešla se raskadi, žile püšćajo, naj se čistijo od zločeste krvi, na slejdnje s pitvinov žaloudec čistijo. Ne čini naš vračítel Kristuš Jezuš tak, nego kak dojko vračijo na zvrachenje cecatjega diteta, tak ravno Kristuš ščejuči naš düševni beteg zvrachiti, sebe je mantrao, naj se mi ozdravili, vu žitki svojo mouč s postom pomenküvao, potio vu vnougom trüdi, vu ogradi Getsemani krv točo, s cvekmi, s trnjom, z dardov na žilo dao pistiti, ka edna kapla krvi vu njegovom (tešli) nej vstala, ar da soprotivna se soprotivnim vráčijo. Adam z jejestvinov sáda nam je beteg spravo, Kristuš križnoga drejva mantrov nas je zvracho. Prvi naš beteg se je z lakotov začno, mantra Kristüša se je s pitvinov jesija skončala. Kak z velkov milostivnostjov je vračo g. Kristuš telovno boleznost, svidochi Isajas prorok, ar piše, ka po njem temlim oči, glühim vüha, nejmim jeziki se odprejo; vsö boleznost, beteg on doli z nas zeme, nej tak kak telovni vračíteli, šteri s travov, korenjom i z druge fele vrastvom vráčijo: ar Kristuš dosta krat nevidouče samo z ričjouo je zvracho, gda gobavci veli: očisti se, očiščeni je grato; mrtveci: stani gori, gori je stano; dosta krat je rokou vö rasprestro, da si z blatom, slinami namazajouči slejpo okou, s tem so ga spoznali, ka on z božov močjouo, nej pa svejta vrastvom vrači. Čüli ste vu gnešnjem e(vangeli)mi, ka z dosta fele ceremonijov glühe, nejme zvracho, ar o prvim pelavši njega od vnožine na stran püsto je prste svoje vu vüha njegová i plunovši dotekno se jezika njegovga i gori zglednovši v nébo zdehno se govoreči: epheta, odpri se. Z etim je nam nazvejsto dühovno glühost, nejmost, ar dosta je, šteri si zateknejo vüha, božo rejč ne ščejo poslušati, razmeti poui njegove pravico, nego vu kmici, vu grebi tak da bi niti ouči niti vüh ne bi meli, njuhvo srce obrdi. Lejpi nauk lejhko vö zememo düševne glühnosti, slejposti, etak odstavim, nego pred vás denem, kak se more človik vu betegi držati, pokažem prvo, za koj boug

na nas beteg pisti, drugo kak se more vu betegi batrivati na trplenje, 3. vu smrtnom betegi kak se moremo držati, naj s toga svejta srečno preminemo, eta so potrebna znati, ar vu eti stoji zveličanje i skvarjenje naše. Poslušajte:

Milostiven boug na sébe gledouč je šteo, naj bi mi vsi vu dobrom zdravji bili, naj njemi z veseljom, z radostjov služili, za to je prvoga očo tak stvouro, da bi vu negrešnosti osto, ka bi mi brezi vsega betega po njem ostali. Izraelsko lüstvo, gda je z Eg(ipto)ma vö odpelo, či gli zvün dice, žensk je bilou 600 jezér, naj bi brezi kvara pri neprijateli bili, vsi so zdravi bili, ar je istinsko, ka zdravje je na zveličanje hasnovitno, za to i mi z Davidom kričimo: za božo volo obrani moje zdravje, brezi šteroga niti Goliata niti Izraelsko lüstvo neprijatelov ne bi vladalo. Da grehi betega nevolu ne bi želeti, mi bi vsigdar zdravi bili, ar našo mouč na pijanstvo, špotanje i druge grehe obrnemo, naše tejlou gda je zdravo močno prouti dobromi bori se, kak počinjeni konj, za to je potrebno naj se zmeči i dūšo poslūša, ar beteg grejšno dūšo od vnouge pogibeli odslobodi; da bi na božo službo trbelo samo telovno mouč kak kopanje, boug bi nas vsigdar zdrave držo, za to samim delom bougi ne služimo s pametjov, trplejnjom, odned je ki trpi, boug njega blagoslovi.

Beteg je jim boža temlica, vouza, vu štero za to spádnemo, naj za naše grehe trpimo, vekše pogibelnosti ognemo. Velka boleznost je tak kak klada, štere nemre vö idti na hidoubo; beteg je naša vūzda, štera nas drži, ka niti prej niti neza nemremo vu zlo, greh se povlečti, ar vu betegi k njemi se povrnemo, razmimo njegov tanač, gde bar pijanca, hotliveca, touvaja, kak spoznava vu betegi svojo hidoubo, ar beteg velki trezno včini dūšo, nigdar človik bole ne spozna svejta nestalnost kak vu betegi, teda pamet zeme, ka eti je nej naše vekivečno prebivališče.

Prel(übleni) k(rščeni)ki! velki dár je beteg, ar vu s. m(ateri) cerkvi za prva, štere je šteo vu velko diko primesti, njim je darüvao mantrinstvo, tak i ravno zdaj, štere bole med drugimi lübi, na nje beteg, nevolu pošle. Či bole sveto dosta krat žive, tem vu vekšem betegi se mantra; eto nam svidočí s. Paveo apostol, Agušton, šteri so sveto živeli i dönog vu betegi se dosta mantralí, ar krepost vu betegi, nevoli se spozna, beteg je bože lubeznosti znaménje, dūševne kreposti, poniznosti, najema pred bougom škér. Beteg je boža škoula, vu šteroj se dosta navčí človik, gde se človik bole navčí smilenosti bližnjega, ka vu betegi; či sam ne preboliva, ne zna drugo nevolu, ne zna svejta nestalnost nišče liki betéžen človik; vu betegi se človik istinsko vči boga moliti, vu bougi vüpati, ar šteri vu zdravji je boga zavrgao, vu betégi se nezaj povrné. Nej ga tak hüdogo žitka človeka, šteri vu betegi od svoje pogibelnosti ne bi premišlavo, vekivečnoga skvarjenja ne bi bojo. Peldo mamou vu s. pismi od Ezechias krála, šteri vu betégi cejlou žitka grehe žerjávimi skuzami objouko, proseči bouga, naj njega pouleg njegove vrejdnosti ne kaštiga. Nepobožen Antiochus krao

vu betegi je sebe spoznao, premislo se, kelko hidoube je večino vu Jeruzalemi, vadlivaio je svoje grehe; šteri prvle niti za boga niti za človeka dosta nej geno, zdaj je začno boga moliti. Za to vu betegi naj človik ne dvoji, nego boga moli, z Davidom krči: smiluj se, ar sam betežen, s Agustom: eti me žgi, eti me sejkaj, samo mi na veke grehe odprosti. Kristuš je boug bio i dōnog na križnom drejvi boga molo, ar nej ga lepšega, kak tripljenje.

Dosta je zrokov, za koj more človik vu betegi trpeti dobrovolno. Človeki vu betegi naj na pamet pride, ka za grehov volo boug človeka kaštiga, naj nam na pamet pride, ka veleli so Izraela sini: vrejdo trpimo, ar smo pregrejšili, i Judit: premislmo, ka eta mantra je meša od naši' grehov, ali pa kričimo z Mihaes prorokom: rad nosim, gospodne, tvoje čemére, ar tebi pregrejšo. P(relüble)ni k(rščeni)ki! bar da dosta krat ne bi si zaslüžili z našimi grehi pekla; pijemo hidoubo kak vodou; či lucifer za ednoga gizdavoga mišljenja volo na pekeo vržen, ka pa mi vsaki dēn s telkimi grehi smo si zaslüžili? ali za to ne šče milostiven boug nam pekla, nego svejta nevoljouv, betegom nas kaštiga. Či mo mi eti trpeli, ne bomo na ovom svejti; premislmo si, ka dosta vekša, strašnejša je peklena kaštiga.

2^{im} premislmo, kelko je za naše grehe naš zveličiteo trpo: za naše grehe je hranjen, za našo hidoubo je vraženo njegovo sveto telo. Istina je, ka na tom svejti nišče vekše mantre, boleznosti nej trpo, kak Kristuš, trpeli (so) a(posto)li, mantrniki, ali telko nej. P(relüble)ni k(rščeni)ki, gda te vu betegi, boleznosti i žalosti, naj vam na pamet pride na križ raspeti Ježuš, šteri je dosta trpo i dōnog je trüden nej bio: ka je Adam zapravo, Kristuš je nezaj pripravo; človeka boleznost prtí Kristüša boleznosti je nikaj nej; deni tvojo boleznost križi, boš vido ka de statka i kričao boš s(vetim) Pavlom: dobre voule sam vu betegi, hvalim se vu betegi, ar mojega gospouda pečat nosim. Či (si) moj grejšni človik, trno betežen, premisli si, ka sin boži jezero jezer boleznosti pretrpo. Je li je nej vrejdo, ka ti trpo, da bi mogao ešče več; či tak misliš, teda trpiš z dobrim talom.

III. Kak se more vu smrtnoj posteli držati. 1. ne prepovida, naj se človik za zdravje ne skrbi, ar boug zapovida, betežniki: poštüj vračitelja za potrejbčine volo, ar njega je višnji boug stvoudo. Tak i ravno veli moudri Šalomon: višnji boug je vrastvo stvoudo i čeden človik se njé ne boji, či britka ali slatka na zvrachenje. Istina ka vrastvo betežniki je velka mantra, ali nje tak more zéti kak boži bič. Na dvoje more paziti betežnik: naj boga ne odstavi kaka Asa krao, ar se on vüpaio vu vrastvi, za to ga boug mouro. Nikakša znanost, vrastvo nikoga ne ozdravi, či boug ne da zdravja, ar veli s(veto) pismo: od boga je vso vrastvo. 2. Vu betegi vso šatringo, couprnijo moremo na kraj djati, ar takši ščejo z vražšov močjouv vračiti. Od vsega svojga blaga réd naj napravi, ar na smrtnoj posteli za düšo de se mogao skrbiti i

velka boleznost ga okouli zeme. 3. Kak vu beteg spadnemo, včas se z bogom zmerimo, naša dobra poduplajmo, či ščémo zdravje zadobiti, ar veli sam g. boug: ki se ne šče povrnouti, boug njemi žitek prekrati, kak Anastaziuši coprni je boug nazvejsto ka, da bi greh ostavo, 12 lejt bi duže živo; od dičaka 12 obejšenogai td. Za to ki žitek lúbi, grehe naj odstavi i dobro čini. Nišče naj spouvid na slednjo vöro ne nihava, što zna, je li se onoga vrejmena včaka, štero je spouvid ostavo. Kelko i (= jih) znamo ka so se zourja dneva nej včakali! Za to dokeč je človik živ zdrav, naj se spovej, ar ne znamo gda pride boži čemér. Oh kelko je i' prejšlo, šteri so etak veleli: čakaj počakaj, edno malo bom si počivao, edno malo bom preživao, vu tom so se pa svejta vö prevrgli vu mantro vekivečno. Za to ne odlašaj na smrtno vöro, ar vrag svej i pamet ti zmejša pa ti ne da pokoure činiti. Gda se že spovej, prečisti, naj si dostakrat k bougi zdehne, na pomouč b(laženo) d(ivico) Marijo, vse svece sezáva, naj se za njega molijo, naj njemi na pamet spadne, ka boug je on, šteri nam je smrt poslo, naj z ednim pobožnim biškopom velimo, či nigda morem mrejtj, za koj ne zdaj? Ka hasni edno malo duže živeti, ali smrti se ne ognemo? Po ton toga naj s(veti) oli k sebi primle šteri njegove grehe doli zbríše.

Čüli ste, kak se moremo držati vu betegi, kak se more k srečnoj smrti pripravlati. Ali eto močno vu pameti držte, štero je nikelko krat pravo s(veti) Agošton: nemre hidou mrejtj, šteri dobro živé, ali vodi ali vu tabori, ali naj ga zvirina razčejse, zlo nemre prejtj. Za to ki šče dobro, srečno mrejtj, sveto naj žive, tou je tov, vsaki dén naj tak žive, da bi on dén slejdnji dén bio, štero nam boug daj zadobiti. Amen.

Predga

D. 9a post. pent. 1815. F. Szöl.

Ingressus in templum coepit ejicere vendentes in illo et ementes.

Notri idouči vu cerkev začáo je vö goniti odavajouče vu njej i kipüvajouče.

Ona goréča pobožnost, štero je naš prel. zveličiteo židoskomi lüstvi skázo, gda je odavajouče vu cerkvi i kipüvajouče vö cerkvi záčo goniti, neprilíčna bi se lejhko vidila, gda ne bi takši činio, šteri niti prekaniti niti od nikoga prekaniti (!) nemre bití. Ar nika bole nekrivíchnoga ne vidim, kak vu cerkvi goloube, agnece i drúgo stvar spodobno za aldov odávati, pejneze prijimati, ar odavajouči i kipüvajouči so nej bili vu notrejšnjem trnaci, po šterom je samo popom židovskim notri slobodno bilou idti, nego vu drúgom poganskem, tou je vu prvom, vu šteroga slobodno bilou poganom notri idti, ar vu etoj cerkvi so trije trnaci bili: te prvi je bio pouleg cerkvi, eti se je zvaó poposki, pouleg etoga židoski, te

slejdnji poganski, vu etoga so šli oni, ki so nej znali židoski' Mojzeša zapovid. G. Kristuš niti na etom poganskom trnáci odavajouče i kipuvajouče nej mogo trpeti, nego vò na vinešnji plac zgono, gde vsakojčačka stvar se je odávala za jejstvino.

Küpivati ali pa odavati je vu sebi nekrivično delo, zmisma pa dónog dosta krat skoupost cveté i ona vsigdar želej dosta dobiti. Na etom mestí je boug zbantúvani, na šterom je njemi aldov notri kazani. Pismoznanci velijo, ka sami popovski popovje ino levitje so z goloubami ino agnjeci nej sami tržili nego svojov držinov ino slugami. Ar oni so trucali one, ki so na aldov dávali, dragše kipúvati kak pa indi, za to so prestoupili 7. med deseterimi zapovidami, štero so drúgim prepovidávali.

Eto zapovid: ne kradni, ščém gnéšnji dén vam rastolmačiti, od tatije večkrat vu leti čújete ino dóneg z lica zemlé se nemre pripraviti niti s čista vò fuudati. Na vekše vsáki varaš ma gauge i dónog tatou ne strašijo niti na dobro ne povrnejo; dosta krat vu kejni dobrog prijatela ništerni pride i njegovoga blága prouti njegovoj vouli odnesé ino odide. Niti za greh ne držijo, niti ne vórjejo ka greh se tati tečas ne odpisti, dokeč se blago nezaj ne povrne. Oh! kak okorno ino nemirovno dúšnovest morejo meti oni, šteri že dugo lejt vu etoj meštíriji živéjo! eti zgibijo boga, zgibijo dúšo, zgibijo na veke vekivečno blaženstvo, itak pridejo vu ono strašno šentencijo s. Pavla: niti tatje niti zgrablivci z n(ebeskim) kralestvom ne bodo ládali. 2. Cor. 6. Vu prvom táli pred vas postavim odórnost, hidoubo tatije, vu drugom tali, ka ste duzni ono blágo nezáj povrnouti, štero ste bližnji odnesli. Poslúšajte.

Odóren greh je tatija ar po nej boga zgibi, ar touvastvo je vsigdar velki smrten greh, či je blaga nej trno malo vkradjenoga, ali človik je vu slejdnjoj potrebčini, ali pa njega pravičen zrok sprejča. Pravo sam, či je trno malo blága, malo blaga se pa vidi edna igla, eden krajcar, ar nemre človik vórvati, ka bi za malo blaga boug človeka vu pekeo vekivečen súno. Ali more dobro preštímavati peršono čloyeka, od koga se kaj vkradne; eto nam lipou tolmači s. Tomáš. Či se nevolnoj prelji eden krajcer vkradne, šteroga cejli den s koncami slúži ali pa kaj drúgo dela za eden krajcar, ali švelji, sabouli igla, šterov si krúh slúži, niti več igeo neima, smrten greh máš, dužen si iglou ino štera bi si njouv prislúžo, nezáj povrnouti. Pravo sam ob 2.: či bi človik vu slednjoj potrebčini ali pa sikešini bio, ka bi mogo od gládi mrejtí, či prosíš pa ne dobiš, slobodno si telko zemeš, da svoje tejlo nahraniš, ali za to lakota naj nikoga na tou ne žené ka bi kradno ino tak svoje tejlo krmo. 3.: či pravičen zrok ma, vu peldi mouž ino žena vkúp spravlata, či žena zeme moževi telko pejnez, ka potreben gvant deci küpi, meni se smrten greh ne vidi. Tatija na mesto gledouč ino peršone je vekši ino méši greh, či za eden krajcar vrejdnosti vu cerkvi ali pa na drúgom s mesti zemeš vekši,

smrten greh maš, kak pa indi; či od sirmaka, od poutnika, šterim se šče na pouti hraniti, smrten greh máš, kak pa indi.

Po tatji se zgibi sam boug, tatja pred cejlím svejtom je odórna, ar natura človeka na tou gible, ka tata nemre vó státi, ki je nej meo trúda i on z drúgim lúckim blagom živé. Tatijo pajdáštvo lúdi nemre trpeti, či je med porgári, med meštorskimi, med drúgimi njega okou nemre viditi. Tatou kaštiga je, ka nej-majo groba, nogo gauge so njúh grob, tatje med sebov se bijejo ino kolejo.

Po tatji se sam boug zgibi, niti nej čúdo, ar tatja pred bougom je odórna, niti nej ga greha, šteri za sebov bi več boží kaštig vlejko, kak tatja, nej samo na etom, ešče na drúgom svejti. Ništérni po tatji, po hamičiji velko nesrečo na svojo glavou zidajo. Boug je trplivi ino milostiven, ali gda se niti ne dovej ves žitka trúde ino blago zgúbi. I kak prilika je, ka tatijo, či nej vu njem, vu njegoví sinaj ino odvejtki' kaštiga.

Strášna je tatja na etom svejti, ali strašnejša na ovom svejti kaštiga. Kaštiga boug drúge grehe, ali one ki lúcko blágo ali po hamičiji ali po tatji pri sebi držijo, najbolje kaštiga; za koj etakši grešnicke trno na rejci právo pokouro držijo, ništérni držijo za pravico takše blago pri sebi držati, či gli' njé dušnovest má, ništérni z eti' grehov se ne spovidávajo, priliko sprejčanja iščejo, ka so oni nej dužni nezaj povrnouti, ništérni na deco, na odvejtek povrnjenje blága ostavijo i raj ščejo nebeski orság zgibiti, kak pa blágo tatinsko, za to eti vu dvojščino spádnejo, ar znajo ka boug tatijo z vekivečnim ognjom kaštiga govoreči: gospodne, nej na méne, nego na ženo, deco skrb mej, ar jas ídem vu pekeo, niti nej ga pomouči več nad menov.

Zapouvid eta lúcko blágo nezáj povrnouti je dvoje fele: nezáj poorni i lúckoga blága pri sebi ne drži; ka zapouvid boža nas vči: ne blazni, ne prisezaj, niti hamično ne prisegaj, tak etak zapouvid nas pod smrtnim grehom zavezúje lúcko blágo vsigdár kak naj-prvle nezáj povrnouti, ovak vu grehi smrdíš ino vekši greh na glavou zavezúješ. Na példo: či vu vogli edna iskrica živa ognja ostáne, či duže bole zača goretí, či ti edna mála piknica zamáže gvant, tém na vekše ide, tak lúcko blago pri tebi ostavleno ti na vékši cila. Za to či ideš spouvidi pa lúckoga blaga nezaj ne povrneš, ešče je zobstomska ino jálna tvoja spouvid, nej je zadesta samo obečati, nego obečanje zvršiti; ne vgasíš žéjo či samo gori napneš ka bodeš pijo, nego piti moreš; tak itd. G. s. Aguston doktor; či lúcko blago se nezáj ne dá i bi se moglo dati, pokoure takši človik ne drži, nego samo skažližava. Ednoga maloga dečka pes vjo, ide oča s. Amoni Apaturi proséči, naj njemi sina zvráči. Pita njega Apatur: znaš, zakoj je boug eto kaštigo na tebe poslo, ka ti je pes bejsen sina vjo? Zrok je, ka si nevolnoj sirouti telico vkradno. Idi, veli njemi, nezaj povrni telico, teda sin te si ozdravi. Aliud de morte filii per parentem causata:

Zemite ednouk, prel. kr(šča)nje! ino pritisnite na vaša srca eto dužnost 7. zapouvidi; zadovolni bojditte z onim blagom, štero vam je g. boug dáo i ne poželte vaši bližnji blágo, šterim brezi greha nemrete ládati. Po božem blagoslovi vaše málo blágo de se povéksávalo, po tatji, hamičiji vaše vnougo blágo rastečé kak snejg od sunca ino vročine; či ščéte svejta blágom ládati, trudte se, skrbte se; ar ki boga molijo ino se skrbijo, njim boug vsa dá; či lúcko blago pri sebi mate, nezaj povrnite, ar ono se ednouk razžgé kak vogjen i ešče vaše pravično zgori. Vi roditelje bogaci, či vas je boug z blágom blagoslovo, ne zvis'te se, ar vaše blago je boži dár, vi pa sirmacke ne dvojte, nego vu bougi se vúpajte, ar dober n(ebeski) oča za vás skrb má. Amen.

Predga

Dea. 10a post pent. 1815. F. Szölnék.

Pharisaeus stans haec apud se orabat:
deus, gratias ago tibi, quia non sum
sicut caeteri hominum raptores, injusti,
adulteri, velut etiam hic publicanus.
Luc. 28. 11.

Farizeus stojéči je etak v sebi molo: boug,
hvalo ti dajem, ka sam nej kak drúgi
lidje zgrablivci, krivični, lotri, kak je
i ete publicanus.

Jeli je mogla takša molitev pred bougom poprijetna ino vugodna biti, štera z visikoga ino z gizdavoga srcá sája vu sebi imajouča bližnjega ogrizavanje ino razlačanje? Ednoga krščanskoga človeka molitev more biti ponizna i pobožna, i mi za istino mamó zrok nas poniziti, či z naši' grehov se spoménemo i či pred naše oči postavimo s kak zmožnim gospoudom ščémo gučati, pred velkoga gospouda ščémo idti, šteroga mi z našimi grehmi smo zbantúvali. Sami ti pravični, šteri ednako vu božoj pravdi hodijo, šteri so nigdár nej bogá zbantúvali, niti njegove s. pravde nej prelomili, morejo z Abraham patriarkom spoznati, ka oni na bogá gledouč se práj ino pepeo. Ete gizdavi farizaeus sebé hvali ino preštímava svojimi skažljivimi jakostami ino dobrimi delami, gda boga moli. Mesto publicanušove poniznosti sebe zvisi ino méče, hvali i veli: nejsam kak drúgi lidje, zgrablivci, krivični, lotri, slejpo soudi publicanuša, šteri pouleg svidočanstva samoga Kristuša spravičani je doli šou vu svojo hižo. Ete farizaeus zavrže, ošpota publicanuša, na šteroga za poniznosti i potrtoega srca volo zgledno, grehe njemi odpusto g. boug; ete farizaeus slejpo soudi, ete farizaeus je bio razlačnik, ogrizavec, šteri niti vu cerkvi nej mogo mučati ali pa brezi razlačanja boga moliti.

Z etov prilikov je šteo g. Kristuš svoje vučenike navčiti ino njim pokazati, ki prava ino pobožna molitev more biti ponizna, i dosta se lúdi najde, šteri se za pobožne, bogaboječé držijo, pouleg toga pa so ogrizavci in razlačnicke. Gučijo oni pouleg svojega ha-

mičnoga preštímavanja ino soudbe ino s tém svojemi bližnjemi dosta škoudijo. Šteri rad laže ino razláči, njemi ne ščejo vörvati; ali či pa pobožen človik kaj pravi od bližnjega, nemi se vörje, ar velijo, da ne bi istina bla, ne bi gučo. Na kraci ščem pred vás postaviti ino rastolmačiti, kak se morete habati ino varvati^hhamičnoga guča, razlačanja ino slejpe soudbe, ar veli boža zapovuid: ne guči krivoga svidočanstva prouti tvojemi bližnjemi. Ščem na dale na svetlost postaviti, naj lüčkoga blaga ne požalejmo, tém menje pri sebi držimo, ar boža zapovuid na dale nas vči: ne požalej bližnjega tvojega hiže ni pola etc. Poslušajte.

Krivo svidočanstvo proute svojemi bližnjemi gučati je smrten ali odpustni mali greh: či bližnjemi s tvojim gučam nikakšega kvára vu iméni ali pa blagi ne včiniš, ne imaš smertnoga greha, za šteroga volo bi te boug vu vekivečno skvarjenje vrgo, ali račun boudeš pred bogam davo; či pa po tvojem hamičnom svidočanstvi bližnjemi zvar vu iméni ali pa blagi včiniš, vrejden si pekla, či tvoje hamično svidočanstvo ali krivi guč nezáj ne potegneš, či njemi poštenoga iména ali pa kvár vu blági nezáj ne povrneš. Eto nam svidoči sam g. boug vu starom t(estamento)mi: lažlivi svedok ino ogrizavec na veke preido, i med drugimi, štera boug odürjava, je hamičen ino krivi svedok. Na te zrok gledouč pouleg bože pravde krivi svedok ino ogrizavec so žitek zgübili ino morjeni na peldo drugim sáblöv. Vu etakšo kaštigo so spadnoli slüžbenicke ino slügi krála, šteri so Daniel proroka hamično toužili, na njega krivo svidočanstvo djáli, na molitev Daniel proroka o(ro)slanje rascejpali ino spojeli. Na dak dvá starca židoskega lüstva svidoka kriva in sodca, šteriva prouti nekrivičnoj Suzi krivo svidočanstvo dojauča, naj se na smrt osoudi ino dá Suza, samá sta vu grehi zgrablena, na smrt osojena ino morjena. Krivi svidočke ino ogrizávci so bili prouti samo(mi) Kristuší síni božemi, ali po tom toga pokaštigani, odáni i cejlom široukem svejti rastepeni ino razlučani. Nezgrüntanim tálom je boug pokaštigo tri hamične ino krive svidoke, šteri so prouti s. Narcisuši püšpöki krivo svidočanstvo doli djali, te eden eejlov držinov ino hižov z božim čüdom zgoro, te drugi živ črvivo, te tretji otemlo; eto nam svidoči Eusebius cap. 6. eccl. i tak g. boug vnožinokrat nezgovornim tálom hamične ino krive svidoke na etom svejti na peldo tim drugim kaštiga, naj eto odörnost, krivo svidočanstvo ednouk doli denejo.

Ali na kelko pa g. boug pravico ino pravično svidočanstvo lübi s(k)ázo je dosta krat z vnuugimi čüdami na svidečanstvo pravice ino tim pravičnim, najmre gda je za pravice volo mrtve gori zbüdo ino so oni pravico svidočili pred kralmi ino vsem lüstvom. S. Stanislaus Polskoga orsaga Krakovije váraša s. m. c. (svete matere cerkvi) velki püšpök, da bi on krala za hotlivosti volo Boleslause króno(?) na eto kráo rasrdo (se) na püšpöka govoréči, ka on krivično edno vés pod sébe pokopo in zdaj drži, zato smrti ino kaštige vrejden. S. Stanislaus ne majouči lista od onoga, od koga je küpo, niti on nej živeo od šteroga küpo, ar on pred 3 lejtí mro, niti

drugi' svidokouv, veli králi: mejte potriplenje, jas za tri dni gori zbidim onoga, od šteroga sam kúpo ino njemi peneze doli djao. S. púšpök záča se postiti ino bogá moliti, na tretje po s. meši veli onomi od šteroga kúpo: gori stani, gori je stano po imeni nemeški človik Peter, idouči s púšpökóm pred krála svidočanstvo pred kráлом ino lústvom včinjeno ka s pravícov kúpo ino pláčo ono ves, nezaj idouči vu grob doli lego ino zaspó. Hamična svidoka ino ogrizavanje ešče vu tom odórno, dokeč blága, poštenja, iména, kvára, nezáj ne povernés, tečas ti boug grehov ne odpisti, či boš vsáki dén spouvidi šou, nouč ino den na koulinaj boga molo.

9^a zapouvid veli in 10^a: Ne poželi bližnjega žene niti slugo niti službenice itd. Z etim ne zavezúje nás na tou g. boug, ka niti huže niti marhe, niti blaga, niti pola ne bi držali, ešče več nam veli: idi k mravli, gledaj njou kak se skrbi za svoj žitek. Vu drugóm mesti pali nas vči: boga vórno moli, skrbi se, delaj, trúdi nouč ino dén či ščeš na etom svejti živeti. Na dale: boug je človeka na delo stvouro kak vtico na lejtanje. Človik pouleg bože pravde dužen je sebi blágo spravlati, naj more živeti, nego z etov zapouvid(jov) nas na tou vči ino opomina, naj lúckoga ne požalejmo, niti tém meoje k sebi primlemo, niti s hamičijov, čalarijov ali pa z jalnostjov ali pa z drugov prilikov pod sebe ne pokopamo, ar etakše blágo na etom svejti nejma blagoslova, niti na ovom svejti dávo. Etakšo žalostno példo mámó vu stárom t(estamento)mi od Ahab krála: ete poželejouči svojega sousida ino bližnjega gorice oprvim za pejneze proso, ali da so njemi trno potrebne bile, neje šteo dati, po tom toga hamične svidoke zisko, ki so hamično prouti njemi svidočili ino njemi s hamičijov šteli v kraj zéti gorice, moriti ga je dáo; zá to niti boug nej mogo trpeti etoga požalenja niti etoga greha, njegovo krv psom je dáo polizati. Oh kelko se zdaj po etakšem hamičnom požalejnji greha ne pripeti! Ništerni požalej lúcko blágo, či z lejpim nemre pod sebe skopati, s hamičijov i čalarijov tečas vrta, dokeč na njem ne smrdi; odnod nougi bio, krvno prelijanje, odnod do med pávri vnouga srditost, krejganje, psúje, mantránje sirmákov, prejšanje sirout; odned po hamičii, čalarii krivom svidočansti vnougi' vrajži' prijatelov, od (ned) se vnožino lúdi na vekivečno skvárjenje vrzé, štera nam g. Kristuš zapovidava, naj eta ouzdaleč od nás boudejo.

P. K. (prelúbleni kerščanje), vó vržte ino vó zbríšte z vaši' arc etakše nenaredno požalenje ino dobro pazite, naj ona nad vašim srcem ne gospodújejo. Doli vgasnite najméšo iskrico etakše škodlivoga ognja, šteroga najleže vgasnete, či se záča zažgati. Či ste vašemi bližnjemi vu iméni ali pa blági kvar včínili, nezáj povraite in od njega odpúščenje proste; nej je tou za dosta, nego pred kim ste lagali, razláčili, hamično slejpo soudili, vadlújte ka eta ste nekrivíčno na bližnjega gučali. Oh eto se vam žmetno vidi, ali žmetnej bode, gda pridete pred vekivečuoga sodca gde laži, hamičja, slejpa soudba mesta ne de mejla, teda spoznate, ka eto boude pravica. Amen.

Predga

Dca. 10a post. pent. 1816 F. Szöl. 1822. F. Sz.

Dva človeka sta 'gori šla vu cerkev ka
bi molila, eden farizeus i te drugi
publicanus. Luc. 18. 10.

Abraham med drugimi patriarhi eden poglavnik in edna lejpa zvezda, da bi z bougom pogodbo činio, naj njemi siná ino odvejtek dá, na zavalnost njemi eden velki aldov njemi gori aldúvo. I ovo, gda bi ete aldov n(ebeskomi) oči gori skazati šteo, priletele so zgrablive ptice ščejuče njegov aldov klühati, jesti ino trgati. Ka je činio na eto Abraham? zeo je šibo ino bič i tak je v kraj gono divjačino, naj njemi ete aldov ne zamažejo niti ne poblatijo. Moj kerščanski človik, gda ideš vu cerkev božo hižo s. meši, gde se sin boži za tvoje ino cejloga svejta gori aldúje ino n(ebeskomi) oči notri skáže, ali pa či gde koli vu kak šté mesti bogá molíš, keb-zúj, ka Abrahama bodeš nasledúvo i takše zgrablive ptiče, mihé, tou je, telovno ino svecko mišlenje, skrb kelko je mogouče s tvoje pameti vkraj odeganjaj, vkraj zbi ino odženi i gda bogá molíš, drugo na pameti ne drži, kak samoga bogá. S. Gregor pápa po Abrahama vticať ino miháj razmi satana mišlenje, štero on pred človeka dejva, gda človik moli i nestanoma je satana na tom naj človeka zmejša vu molbi i tak brezi háska ino sáda boga moli.

Eto je prel. knje! štero g. Kristuš vu gnjéšnjem s e(vangelio)mi od molitve farizevša ino publicanusa pred nas dáva. Fariseus vu svojoj molitvi na velko popolnost ino svétost šteo priditi, večkrat se je posto, na gouloj zemli ležo, desetino plačúvo, svoje blágo na almostvo dávo, vu žákli ino pepeli pokouro držo; ka si je z etimi delami prislúžo? nika nej, spadno je ino zalejo se je. Prouti pa ponizen publicanus s čistoga ino s poniznoga srcá boga molo, svoje grehe vadlúvo i vsej grehov odpúščenjé ino milostivnost od boga doubu. Vči se za etoga, kak da ino s kakšim tálom moreš bogá molíti, naj višnji boug tvojo molitev ino prošnju poslúhne nasledúj nej zvišenoga gizdavoga farizeausa, šteri bole sebé kak pa boga hvalo, nego nasledúj poniznoga publicanusa, šteri od velke sramežlivosti, od poniznoga i potrtoga srca niti ouči prti nébi nej vüpo zdignoti, za to z velkov poniznostjov svoja prsa se je bio govoreči: boug bojdi meni grešniki milostiven. Eti gledaj ino si primišlavaj kakša more biti tvoja molitev, eti te vči sam g. Kristuš, kakša more biti tvoja molitev, naj boug njou poslúhne, naj tvoja prošnja vugodna pred bougom bode ino tebi na dúšno zveličanje. Eti mi boža pravica dá priliko, naj vam pokažem, kakša more biti naša molitev ino prošnja naj boug njou poslúhne, za to potreben je bič ino šiba naj vražo ino svecko skrb vö z naše pameti srca odženémo, zbijemo. Dokeč vam rastolmačim, srca poniznoga vu imeni Jezusa poslušajte.

Prišáo je ednoga dne prel. zveličiteli eden poganski poglavnik ovak žitka katánskega, šteri imajouči vörnoga sluga vu velkom

bétegi, milo je bilou nad njim i z lübeznosti genovši zveličitela trno proso govoreči: gospodne, sluga moj leži vu hiži betéžen ino trno se mantrá, na štero ino prošnjou na mesti se je prel. zveličiteo obečo i veli njemi: jas pridem ino zvráčim ga. Stoutnik od velke poniznosti nej dopüsto, ka bi vu njegovo hižo doli šou, za to je velo: gospodne, nej sam vrejden, ka bi vu mojo hižo doli stoupo, nego samo i. t. d.

Telikajše imajouče kralič vu Kafarnaumi sina trno betežnoga šteri je začo mirati idouči g. Kristuš i proseči njega, naj doli stoupi v njegovo ino sina zvráči i smrti oslobodi; ka je njemi g. Kristuš na eto prošnjou njemi oslobodo*)? Či znamenja ino čüda ne vidite, ne vörjete. Zakoj je kraljiča karo ino žberco(?) na molitev pa stoutnika se je včasi obečo: jas pridem ino ga zvráčim? Prel. krščanje, eti' oböj dvöj molitvi ino prošnjé razloček morete gledati. Stoutnik s krepkov vörov proso, vu njem krepko vörvo ka je on Kristuš boug ino človik, mesijas židovom obečani, za to ves vüpanje vu njem naslono; kralič pa vu vöri ino vüpanji dvojio, njega skišavajouči, je li on more takša čüda činiti, šteroga se lejhko navčiš, kak velka krepka ino zmožna vöra vüpanje biti vu molitvi, naj g. boug njou poslühne. I kak s. Jakob piše: pravi pa vu vöri nika ne dvoječi, ar ki dvoji, spodoben je morskomi hváli, šteroga vöter gible, okouli meče, za to naj ne štima on človik, ka od boga kaj dobi. Tak je dvojio Mojzeš židovskoga lüstva vojnik, jeli on more s pečine lüstvi vodou vö dobiti. Tak je dvojio Peter, jeli on mogo biti (?) po vodi hoditi, za to njemi velo Kristuš: male vöre, za koj dvojiš? Za to či ščeš za hasek moliti, pouleg s. pisma prole pripravi tvoje srcé in ne bojdi kak človik, šteri boga sküšáva; molitev štera se brezi pravogo nákanja ino brezi krepke vöre moli, nej ka bi božo srditost vt.šala, nego bogá na srditost pobüdi; za to Jeremiaš prorok veli: prekleti, šteri nemarno delo bože čini. Za to stoutnikom ponizi tvoje srcé, pobüdi vu bougi pravo vöro ino vüpanje pravi z apostolmi: povékši nam našo vöro i gospodne vörjem, pomazi našo nevörnost.

Hodimo na dale. Zemimo e(van)g(elium)sko priliko od 10 dívic, 5 spametni' 5 pa nespametni'; vsej deset je na gostüvanje pozvani' bilou. Pridouči zaročnik velki krič pousto: ovo zaročnik ide, idte pred njega. 5 dívic, štere so mele lampaše vužgane, idouče notri so puščene na gostüvanje, sledi pa 5 nespametni' pride kričéč: gospodne, odpri nam; ali 5 praznimi lampaši so nika nej doubile, kak ete odgovor: ne poznam vas.

I naj bole razmite, pred nás dá sam zveličiteo, ka eden sirmák okoli pou nouči prišao k ednomi, trüple ino krči: prijateo, gori stani ino mi posoudi 3 lébe krüha; na štero prošnjou ete odgovor doubu, ka nemre gori stanoti za dicé ino držine volo, ar ete gori zbüdi. Poutnik je nej henjao trüpati, dokeč je nej doubu. Pitanje: za koj je 5 nespametni' dívic nej prišlo vu nebeski orság ete pa

*) oslobodo zapisano mesto: odgovoro.

poutni notri prišo? Ar je ete nestanoma trüpo, proso, bogá molo, ete je puščeni vu n(ebeski) orság.

David Izraela krao včineči greh z grehov se spovedo, pokouro držo ino njemi boug grehe odpüsto, ali po malom vajti žalosten glás doubó, ka njegov sin trno betéžen na smrtnoj posteli leži. Ka de vu etoj nevouli činio? začo nestanoma boga moliti, postiti, na gouloj zemli ležati, od žalosti niti piti niti jesti nej mogo, naj li njemi boug dejte ozdravi. Ali njegova molitev zobstonska bila, sin lübleni je njemi mro, boug je njega k sebi zéo. Dak boug ponizno ino potrto (molitev) ne poslühne? Moreš, moj krščenik, eti pamet zéti, ar višnjega boga milostivnost je velka, či bi eto dejte gori, Davidi bi na špot ino sramoto bilou lidem pa na spáko, eto dejte bi se zvisilo i vu orsagi velko zburkavo včiniło, za to je boug Davida nej poslühno ino dejte k sebi zéo za greha volo Davida.

Tak i vi mrtelni lidje od bogá že edno že drügo prosite. Edni boga molijo za svoje žené i otrouk zgrávje, edni bogá molijo za krüh, za srečo pri márhi, pri hiži, edni za čest, za bogastvo ino lejpi žitek, edni oblibo včinio, ka boudejo velki ceo na dugo pout ali s. Trojicam na prouško šli i dönog, ka od boga zelejjo, ne zadobijo, boug nje ne poslühne. Ka je tomi zrok ka telko zobstonski' molitvi ino prošnj se včini? Jeli je nej istinsko Kristuša obečanje pri s. Jakobi: či boudete kaj vu iméni mojem prosili, dá vam. Tak či dejte mater nož prosi ka si rokou vrejže, či nouvi lance strga, jeli se za to na sloboščino pisti? Tak vi želejte, štera so vam na dušno skvarjenjé zá to od bogá ne dobite, za to naj oprvim morete moliti: bojdi tvoja vola.

Salome Zebedeožovov (!) sinouv mati pred cvetnov nedelov idouča g. Kristuši njega proseča, naj nje dvá sina postavi edna dejsen, toga drugoga lejvi stran vu orsagi, ar ona je štima(la), ka Kristuš po smrti ino mantri vu Izraeli boude kralüvo, zato njej odgovoro: ne zuaš ka prosiš. Za koj je njej ne dopüsto, ka je želejla? zá to ar dejсна rouka zadene n. blaženstvo, lejva rouka pa vekivečno skvarjenjé.

Ne sčém, k(rščans)ke düše, ka bi vam volo v kraj zéo, ešče žive on milostiven boug, šteri vaše molitve poslühne, poslühajte priliko od samoga Kristuša: gda bi on vu držánje Genezaret šou, pred njega prišo eden betežnik majouči vu sebi hüde dühe, za to proseči Kristuša, naj ga zvráči i ete nečiste dühe od njega odžené. Pita njega: ka ti je imé? odgovori satana: šereg; zá to začo prositi naj dopisti, vu nejmo marho se potegnejo, i dopüsto je.

Ka se s Pavlom apostolom pripetilo? Ete se očivesno toužo bougi od skišávánja svojega i za to piše: tri farte sam bogá proso, naj me oslobodi od njega; ete odlóček je doubó: doide tebi moja milošča, ar jakost vu nevoli precveté, i na dele: rad boudem se hvalo vu moji' nevouljaj, naj vu meni prebiva jakost Kristuša.

Tak satana prošnjou poslušno, Pavla pa nej, naj njemi na dušno zveličanje boude.

Vči se z eti' peld, kak moreš ouciga máo bogá moliti. Na példo naj te Adomarus, eden pobožen bogaboječí krščenik, ovak pa temlí. Ete čújouči čúda s. Redastiša (?) Atrebaste varaša púšpōka, želo i on k onoj škrinji príditi, tam bodouči boga proso, naj njemi po prošnej s. Adomarusa púšpōka pogled ouči nezaj dá. Eto miloščo doubivši zdrav vu oči nezaj povrno ino bougi zahvalo, sledi pa premišlavávši, jeli njemi eto boude na zveličanje ali pa nej, etak začno boga moliti: moj gospoud, prosim te ponizno, či moje vidénje meni ne de na dušno zveličanje, pústi nezáj na mene temnost, ar lepše je meni temlomi idti vu n(ebeski) orság, kak pa gledečemi vu pekeo, i na mesti nezáj temlí pousto.

Včíte se z etoga, oh mrtelni lidje, kak s poniznim srcom morete boga moliti. Včíte se nasledúvati Abrahama, šteri idouči aldov činit svoje sluge pod brejgom postavo, tak i vi vašo svecko skrb domá ostavte, gda idete vu cerkev bogá molit; nasledújte vu molitvi staroga Jakoba, šteri etak govoreči malomi Jezusi: ne odpistim te, dokeč me ne blagosloviš. Nasledújte samoga Jezusa šteri idouči boga molit na s(veta) lica doli spadno: oča neb(eski), bojdi tvoja s. vola. Tak i ti, moj k(ršče)nik, ne prosi štera tejlo želej, nego štera se bougi vidíjo, kak s. Agušton piše: ki sveto žive, on sveto zna boga moliti. Amen.

Dca, 13. 1816 F. Szölnök ex Schnellere. 1822 Iss.

Nonne decem mundati sunt? et ubi novem*) sunt?

Nej li ji' je deset očiščeni i gde ji' je tí' devét? Luk. 17. 17.

Eto je zahválnost štero je g. Kristuš za svoje dobročinénje od svejta doubó, deset je ji' vu računi bilou šteri po čudnovitnoj zmožnosti so zdravi poustali in samo eden se med njimi najšo šteri se je nezaj povrno i za dobročinénje bougi zahvalo ino njega dičo. Pred málom vrejmeni so gotovi bili i nestanoma od njega pomouč prosili vu nevouli, zdaj nišče niti rejči ne povej ka bi njemi zahvalo, pred tem toga so njega imenúvali za Jezusa Nazarenskoga, njega so molili, zdaj se njim za dobroga činitela imenúvati. Ka je eto za nezahválnosti? eto je ona nezahválnost, štero je Kristuš od nezahvalnoga svejta na vekše škúšávo. Cejlo s. pismo nam svidoči, ka on za ves skrb, za s. navuk, šteroga včio, za ves dobrouto štero nam včino, nej drúgo nego špot, sramo, zavrženje, na slejdnje smrt gori vzéo. Samo eden n. oča je šteri svojemi sinej jednorodjenomi nájem skázo, ober vsej nebés njega zviso, na desnico božo položó. Niti ne želej g. Kristuš drúgoga najema kak etoga, gda je že na tau prišlo ka je on z etoga svejta mogo idti, etak veli svojemi oči: vidiš, oča, delo sam spuno, štero si pred mene dáó, zdaj me poštúj.

P. k. kak se je pripetilo Kristušom tak se zdaj godi z vučeniki vsaki dén. Mi krščanje se jako vkanimo, mi za naše delo, za naše trüde, za našo službo od svejta eden nevolen najem dobimo, svejt svojim slugom vu deli je nevören, lažlivi, svejta najem je nezahvalen, samo eden boug je, šteri svojim vörnim slugom eden pravičen nájem da, kak je Abrahami pravo, eto vsi vidite ino znate, kak pa tou more biti, ka lidje bole na lon ino najem sveta se naslanjajo, bole se vu svejta najemi vüpaajo kak vu božem najemi. Gnešnji den pred vas postavim svejta ino boži lon. Pitao bodem 1° kak svejt plača, 2° kak boug plača. Dokeč eto rastolmačim poslušajte.

Trno je potrebno (ka) etoga svejta pred vas doli zmalam. Vi dobro znáte ino znate kak hōdou ete svejt plačüje, vi eto pamet ste zeli, kak pa jas, ka bi z etoga s. mesta vam tolmačo? Engedüjem ka svejt od etoga več zná kak pa mi düševni pasterje. Ali jeli ste vi eto dobro zgrüntavali, ali pa je li eto vam na hasek prišlo? jas li samo pitam, kak ete svejt plača ino kakši nájem dá; jas velim ka svejt lagoje plača ino lagoj lon dá, ar on nešče plačati niti ne mre dobro plačati. Svejt nešče dobro plačati, eto nam svidoči s. Janoš: vsa štera so na svejti, je požalenje ouči, požalenje tejla i gizdost žitka. Ete s. rejči nam svidočijo, ka na etom svejti stálnosti nej ga. Či svejt koga hvali, drüga pa ošpota; či svejt koga zvisi, drüga doli poteži; či ednomi dobro želej, drügomi lagoje; ka koli čini za svojega haska volo čini; svejt dáre dili, ar on dáre čaka; svejt človeka na visiko čést postávi, ar on sam po lücki rokáj na visiko čést zdignjeni; svejt lejpi najem dá, ar on vekši najem čáka. Či svejt za svoj hasek vsa čini ino dela, kak moremo vörvati ka on nam pravi lon dá? Zakaj nam s. pismo ino s. očevje prepovidávajo svejt lübiti? Za to ar eto je edna nezgruntana pravica, ka svejt lagovo plačüje. Jeremias veli: prekleti je on človik, šteri se vu človeki vüpa; nasladnost ober nesladnosti, vsa so svejta nesladnost ino bojdi kaj. Etak krči moudri Salamon, šteri vu svejti nikakše pláče najšo: ne lübt ete svejt niti ono štera so etoga svejta. Ves sveto pismo nas vči, ka na etom svejti vsa so hamična, nestalna. Poslušajmo s. Aug(ustina), šteri etak piše: oh jalen svejt, ti obečaš vsa dobra i ne daš kak lagovo; ti obečaš žitek i dáš smrt; ti obečaš veselje i daš žalost; ti obečaš počinek, mér i daš vnougo delo, trüdnost, mantranje; ti obečaš lejpo roužo, oh kak povehnjeni gnoj nam o rouke dáš!

Živo peldo pred nás dáva kralaska kniga od svejta nezavalnosti. David po Saula smrti 'da bi svojimi slugmi paso ovcé pouleg Carmelus briga bio je pa nej daleč eden sousid bogat človik Nabol. David kakti pobožen člo(vik) prepovedo svojoj držini naj Nabali nikakšega kvara ne činijo, ešče njemi na pomouč ino hasek boudejo. Ednoga cajta pošle David počto k Nabali i veli njemi, naj se spomene Nebel ž njegovga dobročinénja i da je bogat človik z višešnjega blága, naj njemi kakši strošek pošle.

Na eto odgovori nezaj Nabal Davidi: što je David, ka bi jas njemi krúh, vodou ino mesou poslo? Eto vidite svejta najem, etakša je svejta nezavalnost.

Etakšo žalostno nezavalnost vidimo zdaj tudi vu dosta mestaj. Nejli nej oča, mati svojo deco s trúdom, z nevoljouv skrbljivostjov gori hranijo, njé oblačijo, na perouti správlajo na stare dni naj kakšo pomouč od njih majo, je li se dak te pomouči včákajo? oh stanovitno nej; deca komaj na perouti pride, roditele zača odúrjavati, ošpotavati, z gladom marjati, na slejdnje biti ino vö s hiže goniti, eto máte svejta nezavalnost. Nejli nej dva brata ali pa dvej sestri po očinoj smrti goule ostanejo, edna velka krepka, ta druga 2. 3. lejt stara, starejši brat na toga maloga skrb má, gori ga hrani, obláci, te meši po lejti na perouti pride, toga vekša odúrjava, bija ino vö s hiže vö goni. Eto mate svejta nezahvalnost. Nejli nej mouž, žena si zgočita: čüješ, najni sin že má lejta, da bi se njemi dobra krščenica najšla, dobro bi bilou njemi edno tivaríšico ziskati, sirmaško, pobožno, štera na stare dni nama boude na p(om)ouč. Tak se je zgoudilo, eto se je zgoudilo, po lejti žena sina rogé dobi, možá na njé zeme i tak njevolni stari se morejo v kout potegnoti, ka njima što vrže tou máta, ešče je pes vu vekšem poštenjej kak nji dva. Eto mate svejta nezahvalnost.

Kákši najem boug dá? Odgovorim vam z ričami s. pisma: ti boudeš jo z dela tvoji' rouk. ps. 127. 2. ti boudeš srečen, tebi boude dobro, g. boug tebi dvoji lon dá, sluga boža boude srečen na etom svejti, ob drugim on zadobi vekivečno bláženstvo. Ti boude srečen, ar boug vremenitna boude tebi s pravov merov mero i pali vu vekivečnom bláženstvi boudeš se veselio. G. boug neskončana pravica, šteri ne se nemre, on ka je obečo nam, istinsko nam tudi dopuni, zá to moremo se vüpati, ka on nam eden lejpi lon dá. Z etim smo nej zadovolni, nego eta vu spoznanji ino peldi moremo viditi.

Vidite, Abraham je ednoga jedinoga sina s podložnosti bougi dáo i kak z lejnim tálom njoga darúvao, njemi je nej samo siná nezaj darúvo, njegov odvejtej je nej samo boug blagoslovo, njemi telko bogastva dao kak zvezd na nebi, pejska vu mourji, njemi je obečo prebiválišče vu Chaanani, njemi obečo ka ž njegovga pokolenja Messias se má naroditi.

Job je vören g. bougi obsto, nej samo kak je satana štimáo, vu srečnom nego i nesrečnom vremení. On je njemi stalno ino vörno slúžo i s kim je njega darúvao? On je njemi nezáj dáo njegovo bogastvo, on je njemi po dvej gúbi vsa nezáj povrno. Ona dovica od Serepta dála je Eliasi božemi proroki edno malo hráne, šteroga je boug k njej poslo i skim jo je boug darúvo za ete mali trúdi, za eto malo slúžbo, štero je njemi skázala? On Eliasi čüdna dela dopústo, ka njé oli ino mela se je nej poméšala nego na vnožino povékšala. — Vučenicke Kristuša so vrgli mrežo na rejč Kristuša, njega so nasledüvali, s kim je darúvo njúvo pod-

ložnost? ka oni boudejo soudili 12 pokolenje Izraela i na 12 stouci' sideli. Judita na samoga bouga zavüpajouča Holofernaša obládala i vsomi narodi na veselje bila. — —

I kak ešče zdaj vsaki dén g. boug pláča za najméše delo svojim vörnim slugom? jeli ne vidimo, ka prel. zveličitela obečanje se spunjáva i ki njega nasledüjejo, jezero krat njim spuni. Zglednite se na sirmaška hiža, oni so zadovolni s tem ka njim boug dá; ka najdete drügo kak dobro düšno vejst. Delajte dak vi vörnri boži slugi vu Kristuša goricaj, gda večér pride vsakomi svoj soud vö pláča. Služte vašemi gospoudi, zdržte njegove zapouvidi, ar či komi edno kaplo mrzle vodé dáte, brezi nájemá vam ne ostávi, ar pride sodec boži Kristuš i kak istinska je rejč boža, tak vsaki svoj nájem zadobi. On sam pride, ki je nad malim vören bio, nad vnožinov ga postávi, i kak s. pismo veli: Eto vidite z vašimi očami jas sam malo delo i jas sam vno go počinka najšo.

P. k! zdaj sami soudte ino si odeberte, šteromi lepše spádne, ki svejti ali pa bougi slüži; on ki se cilou na bogá niha, ali pa ki se na čaláren svejt nasloni; on ki od svejta ali pa od bouga nájem čáka? Oh kak hüdou svejt plača! on nam nešče nití nemre pláčati. Kak obilno plača boug, njegov lon je na etom i na ovom svejti velik. On je nam obečo i svoje obečanje istinsko spuno kak ste čüli, on kak ti pravičen boug svoje obečanje istinsko zdrži. Eto mi spoznamo eto ino vörjemo, boug naj boude naš najem i naš slejdnji cio; svejt je meni nevören, nestálen, on mené ostavi, on mené zavrže, on mene vkani. Nišče nemre dvöma gospoudoma slüžiti, jas ščem samomi bougi slüžiti i svejti samo za božo volo. Eto nej samo moja vüsta, nego moj žitek, moje življenje naj potrdi ino pokrejpji. Jeli da etak gučijo, etak mislijo vsi moji krščanje? Oh bár da bi etak do vaše slejdnje megnjene mislili ino činili, ar vi vsi dobro znáte kak hidou svejt i kak obilno g. pláča i kak lejpi najem obdili onim ki njega slüžijo. —

Dca. 7^a post pent. 1817. Csöp. Torök.

Attendite a falsis Prophetis. Matth. 7. 15.

Varte se od krivi Prorokov.

Istina ka po krivi' prorokaj razmi one g. Kristuš, šteri krivi e(vangeli)um, hamičen navuk prejdgajo ino včijo, lejpe jakosti zavržejo s Kristuša pouti zabloudivši, pravico ostavivši lüstvo vu nezgrüntano pogibelnost zapelajo. Vu drügom rázumi po krivi' prorokaj se razmijo skazlivci, dvojege srca lidje, šteri se čalarno, hamično svejti mitijo. Od eti' skazlivcov etak piše s. Cyprianus püšpök: Vu hidoubi, lagoji bodouči vu koužo jakosti so oblečeni. Krivi prorocke po krivom návuki, skazlivci pa po čalarij' ino hamičji pobožno lüstvo zapelavajo. Zá to z vrejdnim tálom jas opominam vsakoga krščenika, naj se eti' krivi' prorokouv varje; ar njúho guč delo je pogibelno, zá to ali vu pajdaštvi,

ali vu guči i vu kak šté djanji dosta dúš nekrivično zapravijo. Pogibelen je njúho guč, ar ništérni prvle pamet ne zeme, nego gda ga ali vu svecki ali vu dúševni kvár notri síne. Pogibelno je z etimi pajdáštvo držati, ar drúgo mislijo kak gučijo ali denejo i svojega mišljenja nigdár vó ne nazvejstijo.

Od Kristaša poroda máo že 19^a stotina tečé; ta prva je bila čúdnovitna, ar na vse kraje nezgrúntana čúda so se godila na povikšávanje s. naše k. vóre, ta trétja samočna, ar kr(šča)nje za preganjanja volo so mogli vu samoči, vu pistini prebivati. Ta 4^a maudra, ar telko je moudri' krščanov bilou, ka pogane so s pismom (so) premogli i svojov modroustjov na špot ino sramoto vrgli. I tak vsákóm stou leti so se najšli hamični ino čalárni lidje, ar morem vadlúvati, ka bole skazlivoga, hamičnoga, čalárnoga ino divjega srca lústva nigdár nej bilou, kak vu etoj stotini, i morem praviti s. Bernardom: Vličé se zdaj skazlivosti vonječa prilázen po cejlom tejli s. m. cerkvi i či jo bole trpi s. m. cerkev, tem na vékše hraste, ide.

Dobro je eto znao naš prel. zveličíteo, zá to nas etak opomina vu gnešnjem s. e(vangeliu)mi: varte se krivi' prorokov, naj vas vu zánke ne vržejo ino ne skvarijo. I naj čedno na sebe pazite, pokážen vam ka skazlivost kak obéinska kak pogibelna med človičanskim narodom, ar dosta nekrivični' dúš vu pogibelnost vrže. Poslúšajte.

Čete znati, ka je skazlivost? skazlivost je ona hidouda, vu šteroj sebé što za drúga drži i kaže kak pa vu sebi je, za na-čišega sebé kaže kak pa je. Ki se etak vu peršoni, vu guči, vu djani drži, on je skazlivec. Vu priliki te bole razmeli. Edni pravijo, ka skazlivec je spodoben aspís-kače jajci, štero od zvúna je lejpo, bejlo očám se vidi, od znoutra pa puno čeméra. Etakši skazlivci vsi, šteri ozvúna se pobožni, svéti, nekrivični držíjo, od znoutra so pa puni fáncosti, odúrjávánja, hamičije, nečístouče. Drúgi pravijo ka skazlivci so spodobni prhkomi zbobotjenomi listej ino prhlaznosti štera se vu noči svejti, vuj dne pa nikakše svetlosti neima. Mi vsi smo vu etam žitki kmičnatoj nouči. Ništérni so puni odórni' grehov i ozvúna se svejtijo kak ti prilázen dokeč pravice dén ne pride, gda boude vsaki vidi(o), ki je prilaznosti, odórnosti pun, ki pa nej. Drúgi pravijo, ka skazlivec je kak ti sunčevna vóra, štera te čas kaže, dokeč sunce sija ali pa ne zajde. Tak skazlivec te čas dobra čini, dokeč ga vidijo, gda pa nišče ga ne gleda, teda húda čini, ali pa dobra ostávi. Ništérni prispodóbajo k malari, šteri človeka vivinešnje tejlo doli mála, kakši je oznoutra, nika ne gene. Ništérni velijo, ka skazlivec je spodoben opici, ar edna stvár, veli Plinius bole svoji mládi ne kaže kak opica, tak niti eden človik svoji' deje najmeši' bole pred svejt ne dáva, kak skazlivec.

Ali dönog oh ti jálen ino čaláren svejt! komaj se hiža najde gde vuk vu ovčoj kouži, krivi' prorok ne bio, ar nezouči lipou

guči, lejpo prijateljstvo kaže, dosta obeča, lipou se njemi pokloni, skrivama pa njega razlači, ogrizáva, rešéta, grajá. Ne znam za istino, je li bi se eden najšo, od šteroga bi mogo povedati, kak je Kristuš pravo od Nathanael: Eto je pravičnoga srca človik, vu šterom nikakše jálnosti nej ga. Da bi časar na skazlivce ino lasce dačo vrgo, zadosta bi pinez meo niti drúge dače ne bi tribelo nametavati. Med žljahov se na rejci najde práva lúbeznost, med hižniki prava vórnost. Deca pred očov ino materjov lipou guči, za hrptom pa figo njemi kaže ino se smije. Kain zváo je svojega bráta z lejpimi ričami z bratinskov lúbeznostjov na poule silgye glédat i tam ga mouro. Oh kelko Kainov zdaj nej ga, šteri nazouči lipou gučijo, skrivoma pa ogrizavajo, či nej vu tejlj vu dúši pa ga morijo. Absolon je Amona na gostúvanje zváo, po gostúvanji pa ga je mouro, sic etc. David je Uriasa na smrt poslo, naj more svoji greh zakriti. Ah kelko zdaj drúgi' ne trpi, naj oni svoje grehe zakrijejo. Jouzef za nekrivičnosti volo 2 leti vu temlici mogo gécati, tak zdaj vnožino lúdi na vóke za nekrivičnosti volo trpi. Dalila skazлива žena Samsona se je tačas mitila, dokeč njej svojo krepost vó ovado, zá to idouča 7 vlási vó vrejzala i njemi mouč v kraj zéla i tak Filistevšom na smrt dala. Étakš' skazlivi' lúdi se ešče zdaj dosta najde, šteri te čas drúgim zánke mečejo dokeč nje ne vlovijo, po tom toga na sramoto, špot, sirmaštvo, na slejdnje vu dúševno pogibelnost vržejo. Pri pitvini, jeystvini, pri puni' štúcaj masne riči, ozvúna ma oučo koužo, odznoutra pa vuk zgrablivi. Za to dobro si premisli, dobro pogledni, komi moreš vórvati. Jezero lejt minolo, ešče vu obečánji nej ga vóre, vu vústaj má mét, vu reči slatko mlejko, vu sreč žučák britki ino čemér. Ne daj boug, ka bi eta soudo od lúdi, ali vsaki vidi zná dobro: spadni vu nevolu, jezero sprejčanja má, ka ti nemre pomočti, vsa obečanja so vesnola ino se rasládila.

Skazlivec je pobožen, almoštvo dá, vu cerkev ide, naj li se more svéti viditi. Soujo grešnicke šteri svoj greh očivesno pred svejtom vadlújejo ino pokážejo, ki ma na drúgoga fančost, očivesno si nad njim čemére natere, skoupi silov drúgomi blago jemle, pijanec z vinom si pamet zapravi, ali skazlivec vsa skrivoma čini, zá to Kristuš etak nas opomina: Varte se krivi' prorokov, ž njuhovga sáda boude(te) nje poznali, a nej vsaki šteri veli: gospodne gospodne &c. Na štero nas etak opomina s. Paveo: mejte lúbeznost brezi skazlivosti, odúrjavavši húdo dobro mi se prikapčite, skrpte se vu dúhi bougi slúžbe, imajouči vúpanje, vu nevouli trpte i stalno bogá molte ad Rom. 12. 9. Poslúšajte na dale svetoga Pavla šteri nas vči ka skazlivost morete odvréti ino eden drúgoga s pravičnoga srca lúbiti. ad Cor. 13. Či z lúdi ino angjelov jekimki boudem gučo, lúbeznosti pa neimam, včínjeni sam kak méd brineči i činkajouče cymbole, i či boudem meo prorokúvanje i vse skrovnosti boudem znao ino vsa znanosti i boudem meo vsó vóro ka brigé boudem prinášo, lúbeznosti pa ne bom meo, nika sam nej. I či ves moje poištvo dám na hráno sirmákóm i či moje

tejlo ves prejk dám ka bodem goro, lübeznosti pa ne bom meo, nika mi ne de hasnilo.

Lübeznost je trpliva, je dobrovolna, lübeznost se ne bori, lübeznost hüda ne čini niti zgizdi. Lübeznost vsa zatрпи, vsa vörje, vsa se vüpa; zdaj troja ostanejo: vöra, vüpanje, lübeznost, med etimi je največša lübeznost.

Na te zrok gledouč tak živte, ka niti vu guči, niti vu deli nikakše skazlivosti ne te meli, varte se jalnoga hamičnoga guča, stalni bojдите vu dobrom ino vörno bougi slüžite. Proste od njega miloščo naj njemi vu čistom srci i dühi morete slüžiti, ka te mogli na smrtnoj posteli praviti Ecehias králom: spoumeni se gospodne, kak sam pred tebov hodo vu pravici ino popolnom srci, i svetim Pavlom 2. Tim. 4. 7. Dober boj sam bojio, bižaj sam skončo, vöra sam zdržo, na slejdnje ostavlena je meni korouna pravice, štero meni dá gospoud vu onom dnevi pravičen sodec, i nej samo meni, nego i onim, ki lübijjo njegovo prišestje, i tak vu pravici boudete bogá na vöke dičili z angelmi. Amen.

Predga

pro dca. 9^a post pent. 1817 F. Szöl. ex Török.

Videvši váraš jouko se je nad njim, Lük. 19. 41.

Ne čakajte gnešnji dén od mene nikakše radosti, šterov bi váša srca obésello, ar čüjem joukati src obseljella, zaročnika, čüjem joukati mojega prelüblenoga zveličitela. Či svejta veselje jouče, kak bi se mi mogli radovati? Ali zakoj se joučeš, zakoj se žalostiš? Vidévši váraš jouko se je nad njim. Ovo gnéšnji s. e(vangeli)om svidočastvo čini, ka približavajouči k Jerušalemi jouko se je. Oh nespameten ino nesrečen váraš, ti si zrok ka svejta veselje se žalosti, jouče angyelov radost? Tak je! Vido je naš prel. zveličiteo Jerušalem váraša prišestno razrüšenje, vido je cejluga pokólenja strašno opüščenje, vido je vnožino düš vekivečno pogibelnost, na milostivnost genová joukati ino polejvati začo svoja s. lica žergavimi skuzami. Kak je vido ino se jouko nad Jerušalenskim varašom, tak se je boža kaštiga spunila po njegovoj smrti za 40 lejt. Ar okouli je zeo protivnik váraš do zemle opüščeni, kak je Kristuš proroküvao: kamen na kamli ne ostane. Židovsko lüstvo notri zaprejto kak včéle vu košáj, na tákšo pogibelnost so prišli, šteroj je ete svejt nigdár pára nej vido.

Sam Tituš vezér na onom mesti, na šterom na olikovom brejgi dolí rasprestro svoj táborski šereg, na šterom brejgi Kristuš jouko, okouli idouči váraša vidévši, ka cejli varaš pun lüdi, gori zdigno svoje roke i na pomouč zezavavši boga, ka eto nezgovorno opüščenjé nej z žnjegove mouči ino jakosti, nego z bože srditosti zgoudillo. Dosta bi mi vrejmena tribello, či vam Jerušalema pogibelnost štev rastolmačiti, zdaj vas pitam, zakoj je Jerušalem

na tak veliko pogibelnost prišo? zakaj je g. Kristuš tak žergavimi skuzami jouko Jerušalem varaš? stanovitno či zroke naprej zemo, Jerušalem je za to na eto opuščenjé ino kaštigo prišo, ar židosko lüstvo vnožino grehov nad sebov melo. Nej je jouko on zidine opuščenje razrušenjé, nego duš pogibelnost, ar on nej za kamlov volo, nego za nemrtelni' duš volo z nebés doli stoupo. Greh je zrok opuščenej Jerušalema. Duš pogibelnost je genola njega na joukanje ino žalost.

Pravoga Mešiaša spoznajouči krščanje, edno rejč mam vam praviti, poslušajte. Zato je pokaštigani Jerušalem, ar rejči bože so vu srcé nej šteli zéti, za to i oni krščanje boudo kaštigani, štéri rejč božo zavržejo. Tak je, ar krščanikov grehi so vékši kak židoski, ar krščanom je več milošče boug dáo kak Židovom. Židovje zvün toga, ka so na vöke prejšli, takšo mantranje i vremenitno kaštigo so trpeli, štere nemre jezik rastolmačiti. Za istino i oni krščanje, štéri z delami Kristuš(a) rejč tajite, zavržete, zvün toga, ka na vekivečno skvarjeaje pridejo, na etom svejti veliko mantranje ino nevoło trpio. Židovje so trpeli Jerušalema opuščenjé, zdanji krščanje teda boudejo trpeli, gda njim duše po smrti na opuščenje pridejo.

Židovje so zá to trpeli, ar so vu grehaj obrtdnoli, nej so se habali oni' štéra njim g. Kristuš proroküvao za grehov volo. Dosta krščanov zá to žive zdaj vu grehaj ino za zveličanje nika ne gene, ar si ne premisliš, kakšo mantro ino stiskávanje boude trpo, či grehov ne ostavi, či za grehe pokouro ne de trpo, gda duša z tejlja boude odhájala. Za to naj vas oslobodin od žalosti nevoule velim, ka veliko nevoło ino mantro boude trpo na smrtnoj posli, štéri rejč božo, bože zapouvidi zavrže i za zveličanje nika ne gene. Dokeč eto rastolmačim, poslušajte.

Tak se mi vidi, ka so Židovje zadosta spametni bili, naj pogibelnost morejo od sebe odrinouti, ar vidévši Kristuša vnouga čüda, ka Lázara od smrti gori zbüdo, vküp idouči eden drugomi pravo: ka boudemo činili, ar ete človik vnožino čüda čini, či ga tak nihamo, vsi boudejo vu njem vörvali i pridejo Rimlanci i prezemajo nam mesta ino lüstvo. Vidite, kak so se skrbeli, naj morejo Kristuša na smrt dati, ali vu tom so se nej skrbeli, kakšim tálom njega za pravoga mešiaša spoznati, njegovo sveto rejč poslušati i tak vu sleposti so sebi pogibelnost iskali.

Etakša slepost zdaj oslipi dosta grešnikov, štéri bože opominanje, božo miloščo neščejo spoznati, poslušanje na pokouro neščejo čüti, za zveličanje nika ne genejo, od dnéva do dnéva vu grehaj hrastejo. Deda se nad njimi spuni, štéra je Kristuš pravo: okouli te zemejo tvoj nepriatelje. Ka štimate, štéri vu vsem žitki vu hidoubi ino grehaj živeo ino na dale pokouro nihavo, je li je nej slejpi bio kak Jerušalem varaš? Gda bi Filisteuške Šamšona zgrabili ino njemi öči vö pustili, naj se nigdár ne oslobodi. Tak činio z nami vrak, svejt i tejljo, eti oslipio grešnika, vö njemi pehnejo öči, naj nigdár nika božega ne vidi notri do smrt, ne

vöre. Za to takši oslepljeni človik nigdár božega nika ne vidi, štera svejta, tejla, šatana (?) ona nasledejuji (pogrešno mj. nasleduje). Za to na smrtnoj posteli etak krči: oh jas nesrečen človik, konec je mojmi žitki, konec je mojemi veselji, gde so moji priatelje, gde so moji dnevi, okouli sa (?) so me priatelje zéli, ne imam nikoga? Odned je, ka dūšo na smrtnoj posteli vrožino mantranja trpi, ar ne ima nikakšega obeselitela, branitela ino vūpanja. Či se zgledne na nébo, vidi nad sebov božo srditost, či na zemlou, žalost jo mantra, zakoj je na zemli telko trpejla, či vu pekeo okouli sebe vnožino joukanja.

Od vrejmena ino megnjene, bratja, ne zgrüntavajte, ar sami znáte dobro, ar dén gospouda, kak tat v noči pride. Ar gda boudejo vam pravli mér i batrivnost, teda naglo porušenje nad vas pride, kak žena imajouči boleznost vu utroubi niti se ne ogne, vi pa bratja nej ste vu kmici, ka bi vás on dén kakti tat zgrabo. Vi vsi ste sinouvje svetlosti ino sinouvje dnéva, nej smo sinouvje nouči niti temnosti, za to ne spimo kakti bi drūgi nego vorostūjmo ino trejzni bojdimo. Ar ki spijo v noči spio ili so pijani, v noči so pijani. Mi pa, ki smo sinouoje dnéva, trezni bojdimo, oblejčimo na sébe obrámbo vöre i lūbeznosti i vūpanje zveličanja. Ar je nas boug nej postávo vu srditost, nego na zadoblenje zveličanja po našem g. J. Kristuši, šteri je za nas mro, ali boudemo verostuvali ali spáli, vkūp s Kristušom živimo.

Prosim vas, brátja, karajte nemirovne, obeselte slaboga srcá, notri prilmite betežne nevolne, (z) vsejmi trplivi bojдите. Pazite, naj što za lagoje lagoje nezaj ne dá, nego za lagoje dobro. 1. Tes. 5. 6.

Na dale veli s. e(vangeli)um: ne nihájo gori na tebi kamla na kamli; eto spoznavo Jerušalem, ali bole spoznávo grešni človik. Ar ka si vu žitki hidoube vkūp spravlo, ona vsa na slejdnjoj vōri naprej pridejo, čio (= čul) budeš eto šententio: že več vrejmena ne imaš, moreš mrejti, vōri meni krščenik, či bláženo ne boš eta vsa pripetio.

Ka boude tvojoj nevoli zrok? ar si nej spozno božo miloščo, tak si živeo, da niti bogá, niti smrti, niti soudbe ne bi bilou. Da bi Kristuš drūgouč na ete svejt prišao, bole bi grešnikov grehe jouko ino porušenjé kak Jerušalem váraša. Mi vōrjemo, ka smo odkūpleni ino smo za to odkūpleni, naj po Kristuša mantri ino moki, po naši' dobri' delaj vu n(ebeski) orság pridemo, i či što vu greh spádne, naj pokouro drži ino grehe vstavi. I kak piše s. Agušton: šteri na smrt pridouči, kak bi se sebe spozabi(li), šteri gda so živeli, z bogá so se spozabili.

Či se je dak Kristuš jouko nad Jerusalemskim várašom i mi joučimo nad našimi grehmi i kak nas opomina s. Agušton: či joučeš tejlo, od šteroga dūša odišla, i dūšo ne joučeš, štero je boug ostavo. Dosta zrokov mamó se joukatí, ar smo prouti bougi pregrejšili. Tak jouko je Peter, ar boga zbantuvo, jouko je Ezou, ka je očé blagoslov zgūbo, joukala je Suša(na) vu vouzi i boug

je čudnovitnim tálom osloubodo, joukali so Židovje vu Babilonskoj vouzi govoreči: pouleg vode Babilona smo sideli ino joukali, gda smo se s tebe spoumenili Sion.

Prelübleni zveličiteo, ki si se jouko nad Jerusalenski(m) várašom, daj nam obilne skuzé, naj ž njimi naše grehe moremo doli zeprati, šteri grehi bi naše dūše na skradnjoj vōri stiskávali ino mantrali. Zá to vsaki, vu sebi more veleti: hidoubo moje jas spoznam, spoznámo, boug, ka smo te zbantüvali, spoznamo, ka smo tvoje zapouvidi prelomili, ali ti, či milosti nej ga računa, doli zbríši ružnost naši' grehov, odōrimo on žitek, šteroga smo vu tvojoj milošči nej zderžali. Nesrečni dnévi, nesrečne vōre, vu šteroj je boug tebé ostavo. Ali ti milostiven ne zemi v kraj od nás tvoje s. milošče, daj nam takšo miloščo ino ž njouv potrdi, naj z etoga svejta blázeno ino svéto preminemo. Amen.

Predga

9^a Dnica. post pent. 1821.

Videvši varaš jouko se je nad njim. Luc.
19^a Cap.

Nišče naj gnes ne čaka od mene vesele predge, ar joukati čujem svejta radost, joukati čujem src obeselitelá, zaročnika, joukati čujem mojega lübl(enoga) J(ezu)ša. Či se jouče svejta radost, kak bi mogli mi veseli biti? či se jouče srca obeseliteo, kak bi se mogli mi radüvati? Ali za kaj jaučeš, za kaj volo kucaš, moj lübl(en)í Jsus? Ovo, denešnji sv. evang(eliom) svedostvo od njega čini, ka gda se je Jerusalem varoši približavo, se je jouko. O nesrečen ti varaš, ti si tak zrok tomi, ka se jouče Jezuš svejta radost, ka se skuzi angyelov veselje. Tak je k. k. (= kršćanje): vido je cejluga židoskoga naroda odürno opuščenje, vido je nezračunani' dūš pogibelnost i na pomilüvanje se je genolo njegove srce, gouste skuze so njegove božanske oči polile i doli tekle po njegovom sv. lici. Kak je te vido ino objouko lübleni naš odkupiteo Jerusalemki varaš, tak po pretečenjej ni šteri' lejt spunila se je na(d) Jerusalem varaši boža kaštiga, ar je on opasani grato od nepriatelov i do zemlje doli porüšeni, kak je naš gospon naprej povedo, kamen je nej na kamli osto. Židosko lüstvo je notri zapreto bilou, kak se včele v košar zaprejo i v takšo grozno pogibelnost je prišlo, k šteroj glihne je te svejt nej vido. Sam Tituš, ki je na teistom mesti kakti na olivitanskom bregi svoj tabor vō rašero, na šterom se je Kristuš jouko, okoulig je varaš zophodo i videvši ka je sakše mesto naklajeno z mrtvi tejlami gori je zdigno svoje roke i na svedočanstvo je zvao boga, ka je tou grozno pogibelnost on nej svojov voulov včino, nego ka je tou boža kaštigajouča roka doprinesla. Ne bi konec bio mojemi guči, da bi teisto pogibelnost doli šteo spisati, štera se je nad Jerusalem varaši godila, pa za to samo tou pitam, za koj volo je tak velka kaštiga na Jerusalem varaš prišla, za koj volo je lübl(en)í

naš odküpiteo objouko njegovo porüšenje? Za istino esi prav cemo souditi na Jerusalem. Nej za volo drügoga, nego za volo grehote Židovov je eta grozna boža kaštiga prišla; nej stebrov doli porüšenje, nego düš pogibelnost britko je jouko naš odküpiteo, ar je nej za volo kamenja za volo zida, nego za volo nemrtelnü düš doli z nebes prišo naš dragi zveličiteo. Grejh tak zrok bio porüšenja Jerusalema, pogübelnost düš je vö sprejšala skuze, jouč Kristušovi.

Vörni kreščanje, edno rejč mam vam praviti, poslünte jo. Kaštigani je Jerusalem za to ar je božega sina rejč nej notri prejo, tak i kaštigani bodo kreščanje, ki Kristušove riči zavrežejo. Tak je, ar kreščanje vekši grej majo kak so Židovje meli, da so kreščanje milošče več od boga doubili liki Židovje. Židovje zvüna toga, ka so se na veke skvarili, trepeli so tak velko vrejmenitno stiskavanje, tak velko vrejmenitno kaštigo, ka nje nišče nemre vö povedati. Za istino, oni tüdi ki zdaj svojim gjanjom zveličitela reči zavrežejo z vük toga ka se na veke skvarijo, vrejmenitno velko stiskavanje do trepeli. Tou je trepelo Židosko lüstvo vu porüšavanji Jerusalem varoša. Vezdašnji kreščanje do pa trepeli te, 'da do se začinjala od smrti porüšavati njiova tejla. Židosko lüstvo je za to trepelo ar je obtredcolo vu grejhaj, nej si je zmisliło na ona huda, štera za volo grejhov na nje prišla. Nezračunani kreščanje za to zdaj tak vu sloboščini živeo, ar si ne premisliło, kak velko stiskavanje do trepeli samo te, či se grejhov vö neskopajo, da se njiovo slabo tejlo od smrti začne porüšivati. Za volo toga, da jas vas od toga prišesnoga i ešče v etom žitki strahovitnoga stiskavanja odslobodim, namejno sam po priliki porüšenoga Jerusalema pred vaše oči jati, kak velko duševno stiskavanje de mogo trepeti vu smrtnoj svojoj vöri eden grejšnik, ki bože zapouvidi zavreže niti se nikaj ali malo od düšne dobre vejsti ne misli. Te čas eto bodem vam glaso, treplivost poslüšanja od vas prosim.

Deductio.

Tak se mi vidi ka so Židovje zadosta pazili na bou naj oni sakšo pogibelnost, nesrečo od sebe morejo odrinoti, ar videvši zmožno čudno dela Kristuša nad mrtvim Lazarom, šteroga je Kristuš gori na žitek nazaj obüdo, naglo so se vküp spravili i etak so se med seboj čednili, ka mo činili, ar ete človik dosta znamenja dela? či ga tak nihamo, vsi do v njem vörvali i pride Rimčanje i prévzemeo nam mesto i naše pokolejnje. Ovo, kak naprej gledajo, naj prišesnom vrejmeni varaš i njiovo pokolejnje na pogibelnost ne pride. Tak je k. k. nad tem so čednili, na tou so pazili, merkali, ali nej pa na tou, ka bi Kristuša zveličitela spoznali, nego ka bi njega mourili. I ravno za to so vu düševno slepoto tüdi spadnoli, štero je Kristus skuznimi očami objouko.

Etakša slepota tüdi zdaj okoulig zeme vnouge grejšnike, šteri vnouge bože milošče ne poznajo, opominanja i na povrenjenje tanače gori ne primeo, za zveličanje se ne skribijo, sak den povekšavajo

svojo hūdoubu, čedni so naj njim svetska dogovanja dobro ideo, za dūševna si pa malo ali nikaj ne mislio. Eto je zrok ka, štera je Jezuš Jerusalemi naprej povedo, ka se ona i nad njimi spunio i te nje ne vidouč dosegne pogibelnost, da se ne do mogli prouti k jej stanoti. Okoulig te opašeo tvoi nepriatelje. I ka soudite od ednoga grišnika, ki je cejli žitek svoj vu grejhaj ta spuno i slej-pim vūpanjom pokouro činiti odlaša, ka soudite od njega? Brezi dvojnosti tou, ka je oči njegove slepota premogla liki nigda Jerusalemsko lūstvo. Gda so Šamsona Filisteuške zgrabili, naj oprevim so njemi oči vū skopali, ka tak nigdar niti vūpanja ne bi mogo meti svojega odslobodjenja. Tak ravno čini tvoji . . . nepriateo: dūševne oči grejšniki oslejpi, naj niti teisto štero je njemi na zveličanje, niti ono štero je njemi na pogibelnost, ne vidi te čas dokeč na skradnjo vōro ne pride. Te pa v skradnjem vrejmeni naj menša njegova huda dela tejlo svejt i vrag na telko povekša, ka to nevolno dūšo vu dvoječe stiskavanje zapela. Te svojo pamet obrene grešnik, posedig se njemi skazūje vnožina njegove hūdobe na telko, ka ne vej, ka bi činio, ar grejhov bremen, štero se je prevle za malo vidlo, velko bode i neskončano milostivnoga boga pravica grejšnika bode strašūvala. Te on ki je vsega več lūbo ete svejt i k njemi se je prikapčo, njegovoj dobroui radūvo, vido bode ka se sej oni' sleče i tak se okoulig zeme z britkoučov kak je nigda Jonas okouli zeti z mourskov vodouv. Te ki je svojem i telovnomi poželejnji po vouli hodo, njemi slūžo, ogyen svojega poželejnja ne de mogo pogasiti, goro bode liki ogyen šteri je v slamo prišo. Te kaj koli je pred tem toga slatkou bilou, ono se na britki čemer preobrene. Vu etakšem stiskavanji, vu etakšoj nevouli postavleni grejšnik etak de gori kričo: o jas jezero krat nesrečen, dūša, na koj sam prišla, na kak velko britkoučo, nevolu sam ostavlena! Tak je konetz etoga svejta pompi, komedii za štero sam lovila; Tak je konetz nedostojnoj telovno nesladnosti, vu šteroj sam jas moje veselje postavila, konetz je vnougoj šali, pajdaštvi, štero sam jas po zametavanji boži' zapouvid iskala. Oh moi zlati dnēvi, oh moje lūblene vōre, kama ste, ka ste tak naglo od mene odišli? ste gye lūbleni moi priatelje, dragi moi pajdašje? Ovo, nega ni ednoga, što bi z menov vu vekivečnost, vu neznanu zemlo šteo iti. Oh zavrega sam vu žitki bože zapouvidi i zato se bojim, za mojim nedostojnim poželejnjom sam hodila, za to trepečem. Živo sam, kak da tebe boga mojega nigdar za stvoritela ne bi pozno, i za to trepečem. Ovo, grejšna dūša, okoulig te opašejo tvoi nepriatelje z etakšim sreće strahūvajoučim mišeljnjom. Za to je tou, ka nezgovorno stiskavanje trepi dūša, ar nema obeselja, nema zagovoritela, nema vūpanja, kamtetš se zagledne, nouve zroke vidi svoje žalosti. Či se na nebo zagledne, ka drūgo vidi, nego zbantūvanoga boga sreditno litze; či doli z nebe zeme svoje oči, okoulig njega je vse povsedig joukanje, kucanje, grozne smerti kejp, soudbe bojaznost, dūšne visti griža. Stanovito vkūp stisnejo tebe i na tau pride grišnik vu skradnjoj

svojoj vöri z Jerusalem varošom, ka de njega rejčam saki milivo, ali njemi nišče nede mogo pomočti. Na zemlou te povalio, štero je Kristuš od Jerusalem varoša pravo, na zemlo grišnika smrt podere, ar nemilostivna smrt njega kakti drejvo doli vseče i duša, či je skvarjena vu megjeni v pekeo pride, na vekivečne kaštige odoleče. Šteo bi te grišnik popolno požalivanje včiniti za svoje grihe, ali njegovo obtredjeno sreće tou ne dopisti; šteo bi te grišnik sebe prikapčiti g božoj milostivnosti, ali na miseo njemi pride, ka on ki je vu žitki pouleg tejla i krevi vu grehaj prebivo, je nej vrejden milostivnosti, nego bože kaštigajouče pravitze. Tak moreš prejti nevolen ti grejšnik, na zemlo povali tebe vnožina tvoj grejhov i ne dopisti, ka bi se gori mogo zdignoti vu nebesko diko, etc. ut in Damasceno Förök.

Predga

8. Pent. 1813 F. Sz. 1822. F.

Bio je niki bogat človik, ki je meo špána.

Lük. 16.

Včasi vu začetki nika čüdnoga morem pred vas postaviti. Ednomi se je ednook senjalo, da bi on med drugimi najšrečnejši bio, gda se je pa prebüdo, prazne roke najšo; njemi se je ednook senjalo, ka je trno velki kinč srebra, vnožino ino zlata uajšo, dosta si je premišlo, kama de on z etim kinčom šou. Na pamet njemi pride, ka za ete kinč sebi gospostvo küpi, poleg šteroga de držo läpce kmete i tak de lejhko živeo ino lejpo prebivališče meo na etom svejti. Kak je mislo tak je včino: küpo je za ete kinč gospostvo i sebe za trno srečnoga držo. Ali norija bojdi kaj svejta delo: gda se je prebüdo prazne roke videvši vu tistom nevolnom sirmáškom stališi se je najšo kak je prve bio, vu sebi premišlavo: nespameten človik, kak je mene senje znorilo, bogat sam bio, nika nejmam, pa sam izda sirmák. Z ete prilike idem na drugo priliko. Ništérni je herceg eden velki gospoud, pörgar, eden bogáti paver, vsaki sebé za srečnoga blaženoga drži, ali kak dugo eto trpi? kak sen etoga žitka, gda gori prebüdi duša tejlo pa na veke zaspí, v pamet zeme, ka je trno vkanjeni, ka je vu ednom sirmáštvu na düšo gledouč. Ka je tomi zrok? etc. ar je nigdar nej bio svojega blagá gospoud lastiven, nego samo z blagá hasek meo. I vu etom tali je dosta bole nesrečen, šteri vu sneh dosta kinča ino od blaga meo ar od etoga pred bougom mogo račun dati. Etakšo priliko mamó vu gnešnjem s(vetom) e(vangelio)mi, záto ščem edno malo obilnej pred vas postaviti i velim ka človik na etom svejti nika lastionoga nejma; zato velka norija blago za svoje držati štero má; noi tao ali vekša morija, či on pouleg svoje lübeznosti ino nature ž njim živé, ar od težki račun de mogo dati; drugi táo. Oba dva tala na tou cilata, naj človik z blagom na dušno zveličanje, nej pa na skvarjenjé živé. Poslušajte.

Nika nej ga smejšnoga, veli zlátivüst s(veti) Jánoš, liki, šteri svojega blaga sebé za lastivnoga gospouda drži, drugi pa hasek

má. Vsi mámo hasek z našega blága, ali nišče je nej lastiven gospoud. Što more sebé za gospouda etoga svejta držati? nišče nej, ar etomi dvoje trbej, oprvom: naj svejtom, z blágom láda ravna, 2^{im} naj nišče njemi na zapovidáva, on more zmožnost nad blagom meti, ovak je nej gospoud. Na eto nam očivesno odgovori David: boža je zemla i vsa punost. Dak mi nika našega nej mamo, nego vsa so boža.

Najšli so se lidje na etom svejti, šteri so sebé za lastivne gospoude držali, ali trno so se vkanili; példo mámo vu Antiochus králi: ete krao od velke gizdosti ino srditosti zapovedo je, naj se židosko lüstvo opisti, spomori ino cilou doli funda. Ali kak je njega boug pokaštigo? gda se je jelo, doli je spadno s kou, vkúp se je vdaro, ka od boleznosti niti piti jesti spati nej mogo, mesou na njemi začalo guiliti, ka sam sebi vonjo ino mogo spoznati, ka človik je pod božov rokou i prouti bougi samo kak črv.

Takšo példo mámo vu Nabuhodonor krali. Ete gizdavi krao vkúp je dao prizvati svoje prejdnje ino veli njim: spoznate vi, ka sam jas najzmožnejši na etom svejti, ka sam ja gospoud etoga svejta i vekšega nejga od mene, naj ves národ eto zná. Na telko se je zviso, ka je eden steber dao gori postaviti i pod smrtnov kaštigov dáo zapovedati, naj vsáki, ki bode pouleg etoga stebra šou, doli poklekne ino njega moli. Ka štimate, s kim je boug njegovo gizdost pokaštigáo? z etim ka je pamet zgúbo, edno cejlo leto z nejmov marhov travo i med zvérinov prebivo sledi pa spozno ka je on nej nébe ino zemle gospoud, za to je etak sam vadlivo: zdaj jas Nabuhodonor hvalim, zvišavam i dičim nébe ino zémle gospouda, vsa njegova dela so dobra, njegove poti pravične, on koga šče ponizi. Jezero prilik bi vam lejtko naprej prineso staroga t(estamento)ma, nejlí izda on boug, šteri z malí velke, z velkí male postavo, šteri z velkimi tak, kak z malimi zapovidáva. Šteri človik more praviti, ka je on svoje hiže ali pa blága gospoud? eta so, kak ti mehér ino dim, ednomi, boug v kraj zeme i drúgomi dá etc.

Nej ga dak vékše norije kak svecko blágo na vékše kak dúševno počtívati, za svecko se skrbeti, dúševno pa zavreči i sveckim blágom nigdár nej nasititi. Engedújem, ka 5, 10, 20, 30 lejt máš ž njega hasek, ali da eta pretečejo, vsa so tota. Ka hasni kralom orsagouvje, gospodi imanje, bogácom bogastvo po smrti, dúša njim pa v pekli geči? Engedújem ka lipou živeš, gda pa mrješ, tak si, komi se je senjalo, ka vnožino kinča má, da se pa prebidi, nika nejma. Nej ga lepšega: iščite n(ebeski) orság, drúga se vam pridajo, ar od vsake stvorjene stvari bode račun davati.

Nej ga vékše norije dosta blága na sébe zeti i od njega nej račun dati, t. j. nej ga vékše norije na etom svejti vu grehi živeti, na ovom svejti pa na veke vu pekli goretí. Kak more tákši človik pred bougom račun dati? Gněsnji špan za to je bio

pri gospoudi obtoženi, ka je njegovo blágo zapravo i za to je španijo zgúbo, za to da je pred gospouda mogo idti, vu sebi je etak velo: ka boudem činio, gda gospoud španijo od mene vkraj zeme? kopati i delati ne znam, koudivati me je sram, znam ka bom činio: polojno blaga zatajim, gda španijo zgibim, naj morem se hraniti. Ete čalarija pred lidmi nej pa pred bougom. Mi vsi smo na etom svejti, kak španje: od vsega našega blaga bodemo mogli račun dati. Ka boudemo činili, gda po našoj smrti bode(mo) mogli od našega djánja račun dati? Ka boudemo činili, gda bi lejtko bougi slúžili, bože smo pa zavrgli, kak s(veti) Anselmus od grešnika piše: na pravom kraji boudejo grehi, na lejšvom vnožino vragouv, pod njim pekeo odprejti, obr sodec sin boži. Ka bodeš čineči, gda tebe tvoja vnouga psúja, preklinjanje, ogrizavanje, razlačanje, tatija, pijanstvo, sirmakov prejšanje, margjanje boude te toužilo; ka boudeš čineči, gda zemla, listje, tráva, zvirina pred cejlim svejtom bode toužilo? Ešče sam peklenski vrág boude tebi tvoje grehe naprej prinašo. Telko tožbenikov boudeš pred tebov meo, kelko lúdi te je na dobro opominalo i nej si šteo činiti. Teda boudejo časarje želeli ino drúgi, da bi na etom svejti koudiške bili, ali goubstom boude.

Za to bouje se sodca i naprej dobro živte; čúli ste vu prvom táli, ka od vsega blaga morete račun dati; vrejmen, vu šterom živemo, je trno krátko nesladnost, v šteroj ste živeli, je samo senje, dim, mehér na vodi; vi ste krščanje, dak morete po krščanskem živeti, či kakši greh máte na dúšnoj vejsti, spovejte se, za njega pokouro držte, vaš žitek pobougšajte i tak sodca se ne bodete bojali nego z veselím tálom te na soud boži šli, ne boudete z gnešnji(m) slugom pravili, ka boudem činio, kopati, delati ne znam, koudivati me sram.

Predga

Post Pent. 11. 1822 Csep.

Bene omnia fecit, et surdos fecit
audire et mutos loqui. Marc. 7.
Dobro je vsa věino, i glúpe je
věino čúti i nejme gučati.

Dober i milostiven boug, nigdar je meni na telko nej potrejbna bila tvoja p(om)ouč, kak gněšnji děn, naj z moje predgye hasck pride. Tvoj sin je dáo glúhomi čútenje, nejmomí guč i vsáki človik njega hválo govoreči: dobro je vsa věino. Etak čúdo i meni bi tribelo činiti i z etakšim vrástvom živeti, i da pamet zemem, ka telko mouči moj zveličiteo nej dopusto, i dónog kelko je mogouče, vu tebi se vúpam, ves mojo mouč na tébe niham. I jas gněšnji děn bi mogo glúpim čútenje, nejmomí guč dati. Ali šteri so eti? vó povem brezi dvojščine, jas imenújem glúhe one krščane, šteri do eti máo od svetoga ino blaženoga so nigdar nej šteli čúti, nego svoj žitek so sveckom obrnoli i tak močno vórváli,

ka so oni vsa doprinesli, svojoj dūševnoj dužnosti zadosta včiniili; nejme krščane zovēm one, šteri so svoje jezike na lagovom guči brūisili i od svētoga i blāzenoga nigdār nej gučali. Kelko dak zdaj etakši glūhi ino nejmi krščanov se zdaj ne najde? Ete vu mojoj gnēšnjoj pregyi ščem zvrāčiti, naj ouciga māo dobro ino prav gučijo. Vu prvom tali tim glūhim, vu drugom tim nejnim boudem vrasvto isko. Poslūšajte moj guč vu imēni Ježuša ino Marie.

Po glūhi ne razmim one velke grešnike, šteri nikakšega opominanja neščējo na svoja vūha notri zeti i že vu dvojščino spadnoli, niti nikakšega vūpanja k zveličanji neimajo, nego po glūhi razmim one krščane, šteri se od zvūna vidijo krščanje i na popolnoust ino jakosti krščanske so nigdar nej prišli. Ka krščanik svojo krščansko dužnost doprinese, nej je zadosta, nego vōra more vu serci cvesti, kak šteri se oovūna povrne sercé pa nika ne vej od povrnēnja. Cejlo dugo leto se vam prejdgya i ništerni krščanje se trsijo na pobougšanje žitka priditi i vu nebeski, ali či vu kakštē stališ oči vržem, drugo ne najdem, liki edno nisko lūbezen, eden logoj žitek. Ka tomi zrok? etomi je ete zrok, ar sveckemi dugovānji svejta nasladnosti njūhvo srce zvezano . . . či več Izraelitanci dao delati, i boug Mojzeša poslo naj vu obečano zemlou idejo, tem menje so Mojzeša poslūšali. Tak ravno z vami peklenski vrāk čini, naj duže vu grehaj, svejta neslad(nosti) sejdite, ne da vam počinka, ka bi si od svetoga i povrnēnja mislili. Naj guči od svete spouvidi, od zgrūntava(nja) dūšne vejsti, molitvi, pobožnosti, glūhi ste. Ka je tomi zrok? ar dosta dela mate. Ne gučim od velke gospodē, nego od pavrov i pitam vas: zakoj vaši molitv ne skončate, božoj slūžbi ne hodite, svetke se ne spovidavate, odgovorte sami, ka nejmate cajta.

Ta drūga čalaria šatana je, naj se ne povrnate, žitka nesladnost. On vam lipou doli zmala slatki žitek kak Evi vu paradīžomi i vu tom se skrbi, naj se od smrti, bože soudbe, vekivečnoga skvarjenjá nigdār ne zmislite nego vu grehaj gečite. On vam pravi: eščē zdaj nedte mirali, eščē je dosta vrejmēna od zaja, za pokouro; či ednouk vam eto vō s pameti zbije, sercé po sveckoj nesladnosti stisne, ne mogouče, ka bi se povrnoli. Zemimo človeka, šteri svojo pokouro*na dale odlāša; zakoj eto čini? za to ar si premišlava ka, či se povrnē, grehe, svejta dobrouto de mogo ostaviti, či eto vu pameti drži, nigdār se ne povrnē.

Ali kakši konec etomi boude? vōrjete ka za sveckoga dela volo te sprejčanje pred bougom meli, ka ste vi vaše povrnēnje na tak dugo vrejmēn odlasili? Oh stanovito nej, vaše svecko delo vās pred bougom od skvarjenjá ne oslobodi, za vašega zveličanja volo je boug nebo, zémlo, firmament stvouro, za vašega zveličanja (volo) je boug angeyle, patriarhe, proroke, apostole, na konci svojega lūblēnoga sina na ete svejt poslo, nej se je trūd, delo vnoužalo, i smrt za nas gori zeo. Či ves etoga svejta delo opraviš, eta vsa pred bougom so nika nej, či pouleg dūšo zgibiš, kak sam Kristuš veli: ka hasni človeki, či cejli svejt zadobiš, dūšo pa pogibiš?

Svejt preide, duša pa more na vekivečnost idti, či pa njou zgibiš, vse zgibiš. Je li je dak vrejčno, dūšo za svecke nesladnosti, za eden mali dobiček, za maloga veselja volo pogibiti za očne meg-njene slatkouče volo? Kak dugo eto trpi? ka je eto prouti vekivečnosti, ka so eta prti n(ebeskomi) veselji? Oh odprite vaša vūha, vzemte (v) vaša srca eto pravico: Ete svejt prejde i nesladnost ž njim vrét. Ete svejt prejde, zakoj bi človik dūšo za njega volo zapravo, edna dūša, štere na veke boude živejla, šteroj svejt nika nede hasno, ono dūšo na veke pogibiti. Ete svejt prejde i ž njim nesladnost, za kej bi človik vekivečno nebesko veselje zapravo, štero boude na vse veke trpelo? Kak kratki je naš žitek na etom svejti, kak duga je vekivečnost, dak moreš se ednouk povrnouti, tvoj žitek eto vremen na dobro obrnouti, kak moreš med nebov i zemlov živet, dak ouciga máo ne bojdi glūh nego poslušaj rejč božo, tvojoj dužnosti zadosta včini, naj moreš na krščanski žitek pridti.

Ka sam vu začétki one imenivo za nejme, šteri svoj jezík vu lagoonem, vu grehaj brúσιο, od boga i od zveličanja niti edne rejči ne znajo praviti, tak štimam ka sam nej shalo, či (s) s(vetim) Markom e(vangeli)stom velim: Plūnovši dotekno se je jezika njegovoga i gori zglednovši v nébo zdejhno je i veli njemi: effeta, tou je odpri se, in prec so se oudprila vūha njegova i razvezalo se je vezalo jezika njegovoga i prav je gučo. Od etoga veli s. Gregor papa: ka je, ka plūnovši jezika njegovoga se je dotekno, i njegov odgovor je: plūivanje, štero smo mi ž njegoví vūst doubili, je nazviščavanje modrousti ino dike n(ebeskoga) očé, za to veli s. Márko: dobro je gučo.

Nejmi dak (so) vsi oni, šteri svojega jezika na božo (diko?) ino hvalo ne nūcajo, nego na ferlice, grehoto ino dūšno skvarjenjé. Kelko mi tákši ludi ne najdemo? Či idem med paidaštvo, ka čūjem drūgo liki ogrizavanje, sirmakov prejšanje, ali od bože rejči, od n(ebeskoga) orsága, od peklá, od zveličanja svoje dūše niti edne rejči nej. — Či idem k drūgomi pajdaštvi, ka čūjem liki psūje, preklinjanje, nečisti guč? da bi ništérni telko očonašoy zmolo, nigdár drūga ne bi delo, liki nouč dén bogá molo. — Či dvá trije (pisano: trigyc) vkūp pridejo, drūgo ne znajo kak razlačiti, drūgomi srečo, poštenje v kraj jemljejo (pisano: gjemlejo), pouleg šteroga zide odúrjavanje, nevoščénoust, nepriatelstvo, nej pa boža diké ino hvalo, ete krščane morem (s) s(vetim) Jakobom: Či što mejni ka je pobožen, jezika pa pod vūzdo ne vrže i zapela svoje srcé, njegova vōra je bojđikaj. Znete za koj vam je boug jezík dáo? pitaj marho, fūce, nébo, zémlo, ka tvoj jezík more gučati, prav, dobro moreš s pametjov gučati: vidimo, vsaka stvorjena stvar bougi na diko, hválo stvorjena, mi vidimo, ka nespametna stvar boga diči, tém bole človik, šteromi je boug ete svejt vu rouke dáo, more (s) svojim jezikom bogá dičiti ino hvaliti. Poslušajte s. pismo: šteri guč je nej bougi na hválo, bližnjemi na dūšno zveličanje, nam pa na dūševni hasek, greh je. Od vsake

manje rejči takši račun boudeš pri bougi dávo na soudnjem dnévi, dak krščanski jezik dosta nači more gučati kak do eti' máo, dak drúgo ne sme gučati, samo štera bougi na diko ino hválo; za to tídi veli David: moj jezik boude bogá hválo. Ob drúgim nika drúgo ne smi gučati, nego istino, pravico, veli sam Kristuš pri s(vetom) Mateji: ja ja, nej nej, či več gučíš, že je húdo. Sam s. Paveo piše v listi Ephesáncon: lágój guč naj nígdar z vaši' vúst ne ide, nego dober na povekšavanje vóre, naj da miloščo čujoučim, vsa žalost, srditost, čemérje, bláznost, naj ouzdaleč od vas boude, eden drúgoga lúbte, eden drúgomi bojdi milostiven, kak je boug nam bio milostiven vu Kristuší. Gučte spejvajte, bogá molte na diko Kristuša. Dober boug, kakši račun te dávali od takšega guča.

Dober boug, nad tebov stoji, ka si ti po tvojem lúblenom sini čúdo véino, ka gluhomi čútenje, nejmomi pa guč dáo, eto bi mojim krščanom gnešnji dén potrejbno bilou. Odpri njim njuhva váha, naj samo pvavico ne poslúšajo ino zdržijo ino doprnesejo, naj ednouk svoj žitek pobolšajo. Dotekní se že ednouk njuhvi' jezиков, deni njim na njuhv rejč božo, naj njega na drúgo ne núcajo, nego na tvoje poštenjé, diko ino hválo, niti ne dvoim nad tvojov miloščo, šterov se povrnejo i n(ebeski) orság zadobijo. Amen.

Predga

3. post. pent. 1825.

Gaudium erit in caelo. Luc. 15.
Radost bode vu nebi.

Nemrem gnešnji dén zadosta rastolmačiti gnešnji s. e(vangeli)um. Š tém vu gnešnjem s. e(vangeliu)mi, ka ednoga cajta publicanuške i grešnicke so k Ježuši prišli, njega poslúšali, štere je nej samo k sebi prijao nego ž njimi jo. Farizeuške i pismoznanci eto vidévši so mrmrali i pravili: ka ete grešnike k sebi jemlé ino jej ž njimi. G. Kristuš eto pamet zevši, veli jim eto priliko: što je z vás človik, ki má stou ouvc i či zgibi edno ž njih, je li ne ostavi 99 vu pistini i ide k tistoj, štera je zgüblena dokeč je ne najde i gda jo nájde, gori jo dene na pléča svoja raduvajouči se i domou pridouči vküp zezové priatele i souside govoreči njim: veselte se z menov, ar sam naišo ovcou mojo, štera je zgüblena. Ali štera žena ma 10 grošouv, či zgibi eden groš, je li ne vužgé svoječie i pomejče hižo i išče skrbливо dokeč ga ne najde? i gda ga najde vküp zezové priatelkinje i souside govoreči: veselte se z menov, ar sam naišla groš, šteroga sam zgibíla. Ali kama cila z etov prilikov, sam rastolmači i veli: velim pa vam, ka vékše veselie boude nad ednim grešnikom pokouro činečim, kak pa nad 99 pravičnimi šterim pokoure nej tribej. Ali kak je tou, da ti odórni grešnicke so bole poprijetni pri bougi liki pravični, šteri so nígdár nej bogá zbantúvali? Dak lepše je greh činiti, vrági svejti, tejlí slúžiti liki svéto i pravično živeti. Samomi se teško vidi eto ras-

tolmačiti, za to moj guč na dva tála zemem i vu prvom táli pred vas postavim bože prijatele, ki grešnicke bili, v 2. tali bože prijatele, ki so pravično i sveto živeli. Poslušajte.

Či mi pokouro čineči grešnike premislimo, nemremo vörvati, kakše veselje boug má nad njihovov pokourov. Boug je boug i ostane boug vu tom bláženstvi, ali se človik zveliča ali pa nej, zá to njegova dika i poštenje nede vékše. Kakše véselje on more meti, či se eden grešnik povrné? eden grešnik šteri njega telko krat zbantüvo? eden grešnik, šteri že dosta krat pekeo zaslužo? eden grešnik, šteri brezi njegove milošče se nemre povrnouti? ka haska má, či grešnika za priatela zemé? Či što koga zbantüje i njemi bližuji odpisti, radüje se. I kak milostiven je nam grešnikom velko milostivnost skázo vu odküplenji, tak se veseli, gda se njemi grešnik povrné. Eden farizeuš ednouk je Kristuša k sebi na obit zváo i pri njem pri stouli sedo, pripelo je k njemi edno naj vékšo grešnico, prosi njega, naj njej grehe odpisti, ona je pa njemi nogé kišüvala. Vsi so morgüvali, za koj s tak velkov grešnicov guči. Eta g. Kristuš pamet zevši pred sejmi veli Petri etak: Bila sta dva ednami dužna, eden sto grošou, te drügi 50, eden pa nej meo odkeč ki pláčo, šteri je njega bole lübo? Šteromi je več doli pusto, odgovori Šimen Peter. Dobro soudiš, i k njemi se obrnovši veli: eta venska vidiš, gda sam v ližo prišao, ona je meni vodou prinesla, nogé zeprála, noge kišüvala, svojimi vlasmi doli zbrisala, ti si meni nouk nej prao niti kišüvao, glavou z oliom nej namazo, zá to da je dosta lübila, vnožino grehov njej odpistim. Šteroga jas eto sklenem, ka Peter je bio pravičen, nej tak velki grešnik kak Magdalena, on je njemi kak je mogo dvoro. Jeli je pa Magdaleno velko grešnico nej na vékše poštüvo? Sic de Martha etc. a simili, sic de filio prodigo adduces exemplum gaudii etc. Kelko takši peld mámo vu s. pismi; kak velkiva dva greha je spadno David, vu praznost vu ludomarstvo, i držečemi pokouro veli, ka je on človik pouleg njegovoga rača. S. Janoš je vu či-stouči, svetosti na telko živeo, ka njega na telko lübo, ka na njegovo krilo si je njega posádo, s. Peter grešnik, ki je njega zatajo i dönog s. Peter apoštolov gláva postane, Janoš pa nej.

Što more dvojiti ka dosta pobožni bogá boječi lüdi bilou, gda Krištuša raspili i dönog samo razbojnik vu n. orsag prišao; eto vam je pelda ka 99 pravični ostavi i tak za gresnikom ide. Tak vi pobožni i bogá boječi kršćanje bi se lejhko toužili: mi smo že dugo lejt sveto i pobožno živeli, grešnicke pa bogá telko krat zbantovali itd. Mate peldo vu rasipnom sini, nemrete toužiti itd.

Je li so dak pokouro čineči grešnicke prednejši pred bougom kak pravični? Nej, pravični so boži priatelje i velkoj pri bougi milošči i njim lejp najem boug dá, či oni do vu božoj pravici hodili eccl. 27. 9. zadobiš njou, gori obličeš poštenjé i vu pravici boudeš prebivao, on boude te na vöke sráno, na konci najdeš najem. I pri Ižajaš proroki veli boug od pravični 61. 8. jas sam gospoud, šteri mojega slugo lübitim i jas včinitim naj njúhva

dela vu pravici hodio i ščem med njimi pogodbo včiniti, njuhvo deco do med pogani poznali i oni so on národ, šteroga boug blagoslovo. Za to vsaki pravičen lejhko pravi: radúvajouči boudem se radúvo vu bougi i veselila de se duša moja vu gospoudi, ar me je oblejko s plaščem pravice i lepote. I kak veliko veselje má boug vu pravičnom, gda je šatani pravo: nej si vido mojega slugo Jobba, on neima sebi para na zemli, on je pravičen, boga boječi, hüdoga se varje.

Ka pa morem praviti od Abrahama, šteroga boug za pravice volo na telko poštvúvao ino lúbo, ka njega za verni' očo imenúvao i njemi obečo, ka njegovo semen blagoslovi, ka ž njegovoga semena se Kristuš narodi.

Ka morem praviti od egyptuškoga Joužeffa, šteroga boug za pravice volo na telko poštvúvao, ka nej samo njega za očo celjoga Egyptoma dáo, nego ešče prorokúvanje darúvao. Cejlo pismo mi svidoči, ka g. boug nad pravičnimi veliko radost má ino njim dosta milošč dá, ar so njemi stalno vórni ino pobožni. Ka vu gnéšnjem s. e (vangeliu) mi g. Kristuš veli, ka nad enim pokouro činečim grešnikom vékše veselje ma liki nad 99 pravični(mi), etak morete razmeti, či vi kaj zgibite ino nezaj dobite, bole se veselite, liki nad vašim blágom, štero pred rokámi mate. Példo mate vu oči pogüblenoga siná, šteri nad svojim sinom se je bole veselio, liki nad onim šteri je doma bio, zato veli pravičnomi sinej: moj sinek, ti si vsigdár z menov i kakoli mam vse je tvoje; da bi velo: moj sinek, bole tebe lúbim, ali vékše veselje mam nad ovim ka se je nezaj povrno, liki nad tebov. Ar či što koga z velikoga betegá vö zvráči bole njemi zahváli, liki da bi ov njega beteg v kraj odvrno.

Prelúbjeni kršćanje, neimam na slejdnje drúgo vam praviti, vi sami se morete veseliti, či vidite, ka eden grešnik pokouro drži, ar či se je sam Kristuš veselio, vi se morete radúvati, ar Kristuš je nej prišao pravično nego grešniike zváth. Vi pa grešnicke vidite veliko božo miloščo ino milostivnost, šteri drúgo ne išče nego vaše zveličanje. Vidite veliko veselje, šterim vas šče zveličati, vidite veliko skrb, šterov vas šče blažene včiniti.

Oh kak je mogouče, ka vi duže vu vaši' grehaj ložite? Nej, nej! držte pokouro, povrnte se, živte vu pravici i svetosti i ka ste zamüdili, zdaj doprineste. Či ste zadoubili odpúšćenjé grehov, vu dobro stálno ostante kak Magdelena, Peter, David i tak zadobite vaš najem, vekivečno blaženstvo. Amen.

Predga

dca. 4a post pent. ex Bogzaj. 1827. F. Ssöln.

Mešter, cejlo noué delajouči nika smo nej vlouvíli, ali na rejé tvojo rasprestrem mržo. Lúk. 5. 5.

Ete odgovor, šteroga je s. Peter Kristuší, šteri njemi eto zapovíid dáó, naj ládjo edno malo od brejga odrine ino mrže ras-

prestré: Gospodne, cejlo nouč delajouči nika smo nej vloučili, ali dónog na tvojo zapouvid rasprestrem mržo. I gda bi tou včínili, zaprili so rib vnožino veliko, trgala se je pa mrža njuhva, štero gda bi vido Peter, doli je spadno pred koulina Jezusa gov oréci: odidi od mené, gospodne, ar sam jas grešni človik; i grža obišla i' vse ki so ž njim bili, i gda bi ribe vō spraznili, vsa so ostavili ino so nasledūvali Kristuša.

Eto nouč, vu šteroj apostolje cejlov močjouv paščijouči niti edne ribe so nej vlovili, s kim bi svoj trūd obeselili, eto nouč kakti séncó svecki lūdi ino delo moremo preštīmāvati; šteri vu deli se nouč i den tr(u)dio za zveličanje pa nika ne genejo, oni v ednoj goustoj kmici svoj žitek potrošio, oni nezračunane trūde inu gorinapnje májo, štera na smrtnoj posteli vesnejo, na slejdnje spoznajo, ka nikakšega haska neimajo. Cejlo nouč itd. I za istino, ka je ete svejt, po či potaj oni tak frižko hodio, čida dobrouta s takšov silov iščejo? Ete nagli vōter vesne, za šterim drūgo ne naidemo, kakti nemiroučino, zmejšanco naidemo, nika nej ga, ka bi človeka nasitilo, gde kinči, bogastva, lepota, čest, dobrouta z nemirovčino, fancostjov se napuni, z ričjouv vsa bojdikaj, serca žalost cveté, veli s. pismo. Eto ne zadene drūgo, kak zobstom delati, zveličanje zavrėti, bojdikaj iskati. Eta nenaredna navada se je na občinski greh obrnola, ništérni nika ne gene, na zemelsko gleda, na nebasa se nigdár ne zgledne. Naj vèkæ ino plemenitnejše delo človeka je iskati zveličanje, človik za drūga ne skrbi, zveličanje pa ostavi, zavrže, eto je cejlo nouč itd. Eti je vrejmen naj mrže rasprestremo ino zveličanje moremo loviti, kak s. Peter veli: gospodne, na tvojo itd. Dokeč rastolmačim, kak se more človik na etom svejti za zveličanje skrbeti, favete.

1. Ednouk vu Bethanio idouči naš zveličiteo njega ž njegovimi pajdaši notri pripela po iméni Martha ženska. Etomi velkomi gostej ino pajdašom naj obit správi, tócas je g. Kristuš svojimi vučeniki eto vrejmen na hasek obrno ino ž njimi od n(ebeskoga) orsága gučo, navuk, da máte ceit nej od šale . . . nesramnoga, laži, nego od n. orsága si morete zgučāvati. Maria približivajouča Kristuša nogám naj tém bole njega čūje Martha videvša, ka cejle hiže delo nad njouv stoji, etak se je toužila ino prosila Kristuša, naj opomene Mario naj gori stane i Marii pomore: etak veli g. Kristuš: Marta Marta skrbliiva si i burkaš si okouli vnouga, edno je potrejbno, Maria si je naj bougši táo odebrála, štero se ne vzeme od nje. S. Agušton veli: ober vsej se moremo za zveličanje paščiti, eto edno je potrejbno. Za zveličanje se moremo skrbeti, ar od etoga mi moremo račun dati, eto na drūga nemremo nihati, nego sami moremo opravlati, nej li? svejt je bio pred nami ino boude; da smo se na svejt naroudili, vu s. m. cerkev smo stoupili, naj se za naše zveličanje skrbimo, eto je naša dužnost, etak nas opomina s. Paveo: prosim vas, bratja, naj obilnej i obilnej se skrbite, mirovni bojdite i vaše delo doprineste, šteri veli: kak te sejali,

tak boudete želi ino takši račun dávali; kak se za zveličanje skrbite, takši najem boudete meli.

Boug je nas stvouro ka smo mi nej znali, ali nas nemre zveličati či se mi ne bomo skrbeli za zveličanje, na štero s. Ambruš püšpök veli: pazi na sébe oh človik ino skrb mei; pazi na sebe, nej samo na pejeze, pištvo ino öročine, štera na kraci eti ostáviš, pazi na n. kinč, nej na tejlo, štero na pepeo ino praj pride, nego na düšo, eto je tvoj naj dragši kinč, naj plemenitnejša kotriga. Vu t(estamento)mi ostáviš na sirmake, s. meše, cirkvi, sveto činiš, ali na pamet ne pride duge vö spláčati, lucko blágo, poštenjé nezaj dati, dokeč si pejeze meo, almoštvo sirmákom dati si pozábo, dak moreš sam za zveličanje skrbeti.

Či se zveličáš vsa dobiš, či pa na skvarjenje prideš, vsa si zapravo, zapravo si Kristuša s. krv, šterov si odküpleni, zapravo si ono naj vekše dobro, vu šterom si se vüpaó, za to s. Mátaj veli: ka hasni človeki či cejli svejt dobi, düšo pa zgibi.

Ništerni krščenik svoje zveličanje za nikoj drži, ki čini od zránkoma do večéra, od leta do leta, od mladosti do starosti v gojndno gori stane, kaj si misli, ešče lagovo misli; ništerni zránja niti večér bogá ne moli, či moli, tak da ne bi molo, tak si guči z bogom liki z ednim lápcom, cejli den pa niti z bogá niti z düše se ne spomené, tak da ne bi düše meo. Lejhko nedelne ali sve-tečne dni se zveličanja spomenéte? oh kk! eto vi naj bole znáte ino vidite, svetečne dni naj bole vu sveckom pomüdjenni se zdržáivate, eti dni se zmenjate, plešete, šetate, gostite se, krčmé varjete, po tatji, lücki' kvári' hodite, razložite, njive, travnike, gorice poglédnete, cirkvi so pa prazne. Čujete vu s. meši, ka Kristuš za nas človik pousto, za našega zveličanja volo naše tejlo na sebe zéo, ali od mantre, moke ino smrti se pa ne spomenéte. Človik samo edno düšo má, dak za njou nouč ino dén se more skrbeti. G. boug Lothi veli: zdrži tvojo düšo, idi vö z váraša, ar na mesti váraš ze vsim preide. I kak David kráo veli: düša moja vsigdár vu moji rokaj; na eto veli s. Bernard: ka vidimo ino čujemo, tisto preminé, ali düšo vsigdár moremo stisnjeno meti vu rokaj; zá to veli: vsigdár, njegov cio je vsigdár prvi düšno zveličanje, ž nje niti vüjdné niti v noči se nigdar nej spozábo, düšno zveličanje nigdár pred našimi očámi more bití, kak šté delo maš, ali z düše se nigdar ne spozábi.

2. Mi rano se nemremo pripraviti k našemi zveličanji, za to roditelje opominajte vašo deco, naj rano idejo na pout božo, na pout lejpi' jakost, na štero nas etak opomina: sinek, spoumeni se s tvojega stvoritela vu mladosti prvle liki žalostno vrejmen pride i lejta prihajajo, od šteri' boudeš itak pravo, meni se ne vidio; vrejmen je krátko i vsigdár boude kračiše, vi ste že dosta zamüdili, štero je ešče od zája, ono na dobro vršite, obrnte, zá to s. Paveo piše: ki mate žene, tak da ne bi meli, ki svejtom živéte,

tak da ne bi živeli, ar etoga svejta obrás se premíni; ar na ovom svejti eto miseo nigdar ne najдете, hodte po svetlosti dokeč je den, ar pride nouč, gda nika ne boudete vidili. Pali: ka si začno činiti, skrbliivo čini, ar niti djanje, niti modroust, niti spametnost, niti znanost vu pekli ne de ka ti hitis.

Mi moremo naše zveličanje vu skrblivosti ino pravici iskati, g. boug Moyžeši veli Židoskomi lüstvi: bránte skrbliivo dšue vaše. Kak Židovje so se bojali tak i mi se moremo bojati, ete svejt je pun pogibelnosti ino jálnosti, na vsákom stopaji, gde idemo, pogibelnost se vrti, mi mamó vnožino nepriatelov, šteri našo pogibelnost iščejo — vouske so dveri ino pout, štera vu žitek pela, malo i' je ki eto najdejo; na rejci se najde, ki do konca stalen ostane; ar najde se takša pout, štera se pravična vidi, nje konec je pa smrt. Za to z bojaznostjov ino trepetanjom iščimo naše zveličanje. Telko skrbi moremo meti na dšuo kak na tejlo; či tejlo obetežá, včasi vračiš, či pa dšua obetežá nika ne geneš. Tejlo sprnej, dšua pa vu vekivečnoj mantri more goreti, zakoj dak telko lejt vu grehaj živeš?

3. Mi moremo nestanoma se skrbeti za ono korouno, štero nam je boug rendelúvo. z etim se prti g. Kristuš ednomi pššpoki: ovo trižko pridem, drži ka maš, naj nišče ti korouno vkraj ne zeme. G. boug samo onomi korouno dá, šteri istinsko ino do konca vojtuje. Ovčár nestanoma pázi naj ne zaspí, ar more biti vuk pride ino ovcou njemi vnesé, kak s. Paveo piše: bio sam vu vracgom deli, dosta krát vu temlici, vu kaštigaj, vu smrtnom, Židovje so me šibali ino bili, ednouk kamenovali, 3 farti malo ka sam se nej zalejo nouč ino dén na globočini mourja, vu pogibelnosti na pouti, na vodi, med razbojniki, med lüstvom, vu varaši, vu samoči, med hamični bratmi, vu deli, vu sikčini, verostüvanji, žeji, gladi, posti, mrazi i nágoči i dónog na cirkvi, na lüstvo ino moje zveličanje sam pazo.

Epil. Gnes či te njegovo rejč čúli, ne obrtdnite srcá vaša, veli prorok; eto božo pravico, štero ste čúli ino vörjete, ne obrtdnite srcá vaša, gnes, gnes začnite iskati zveličanje vaše, gnes si premislite, kak kráték je žitek vaš, samo lejki eden dén, fkeden, mejsec, leto, eto na dšuevno zveličanje obrnte; blaženi, ki na dobro obrne, nesrečen pa ki na vöke na lagoje. Morete znati, ka pri bougi dúgi žitek kak eden dén; pred tebov jezero lejt kak včéránji dén, šteri je minou, veli sveto pismo; ki na hüdoubó obrné svoj žitek, dúgi se njemi vidi, ki pa na dobro, kakti edna megnjena; zá to, vören boži sluga, veseli se ino etak kriči s. Pavlom: vu dobrom borenjej sam se borio, bižaj sam skončáo, žitek sam skončo, vu drügom ostavlena meni korouna pravice, štero mi dá gospoud pravičen sodec, nej samo meni, nego onim, ki lúbio njega. Amen.

Predga

Dom. 10. p. pent. 1824.

Non sum, sicut caeteri hominum.

Nej sam, kak drugi ljudjé. Luc. 18. 11.

Nej je pregrejšo farizeuš niti s tém, ka je stojéč niti s tém, ka je samo vu sebi molo; ár se stojéč bogá moliti dostája, či gli' bi božánske visoukosti velikouča vrejdná bila, ka bi se do zemle ponizili pred njouv, dónok ne prepovidáva boug stojéč boga moliti, či tákša stojéč valon molitev zvün toga drugoga kákšega lagovoga konca i cila nejma. Ka se pa farizeuševa vu sebi na tühoma valon molitev dostája, i tou ne moremo na húdo tolmačiti, ar so boža vüha vsigdar blüzi pri naši' vüstaj i onih nájmenše na tühoma včinjeno gibanje čüje, naj samo naše srdé daleč v kraj ne bodé od naši' vüst. Ka je bilou tak za zroka, ka je boug farizeuša molitev zavrgao? Tomi je nej drugi zrok bio, nego hvála i gizdost, štero je z etimi rečmi nazvejsto: nej sam kak drugi ljudjé. Naj tak boug i naši' molitvi ne zavrže, ne odüri za naše gizdosti volo, denešnji dén se moremo navčiti, kak da i za kaj moremo gizdost od sebe odprávlati. Gizdost od sebe odprávlati tá nihávati i doli devvati moremo lo, ar nikšege nájmenšega zroka nejmano na gizdost. Ešče smo z močnov i trdov zapouvidjov zavezani gizdost od sebe odprávlati, favete.

Ka je gizdost? gizdost je tou, gda se što od drugi' za več, vékšega i bougšega štima. Nišče se pa ne more od drugoga za več i bougšega držati, ár či preglednemo s koj smo, ka smo i na koj pridemo, taki spoznamo, ka smo vsi glihni. Ar ka je eden bogátec na svoj začétek, na svoje shajanje gledouč? nikaj, ar je z ničesa postano kaj po božoj neskončanój zmožnosti ji ka je eden siromák koudiš na svoje shájanje? i on je nej nači, kak te bogátec, nikaj, ar je i on rávno z onoga ničesa stvorjeni od bouga, s šteroga je stvorjeni bogátec. Nikaj se tak ne louči poudiš na svoje shajanje gledouč od bogáca. Preglednima pa i tou, ka smo vsi s tejla i düše stojéči ljudjé; zmislimo si po tom i tou . . . (več te pridige ni, konec se je izgubil).

Predga

pro dominica 12a post. pentecosten. 1830 in Alsó = Szölnök.

Et tu fac similliter. Věni i ti prispodobnim tálom, tak židovskomi pismoznanci veli zvelličiteo svejta Kristuš.

Pravo je ednouk sin boži svojim vučenicom: krouto ste srečni, da je vám dána tá velika milošča, ka réjé božó z moji' vüst čüjete i čudna dela božá vidite — vörte ka so vnougi pobožni slugi boži, vnogi prorocke, kralovje želeli čüjti, štera vi čüjete i viditi štera vi vidite i nej je njim dana ta milošča. Bio je ravno te nazouči eden pismoznanec — on želejouči Jezusa sküšávati veli njemi:

povej mi, mešter, ka mi je činiti, naj ednouk zadobim žitek vekivečni, odgovourjo je njemi Jezuš: ti si vučiteo vu Izraeli, ti si pismoznanec i nej vėš ka more činiti na zemli človik, či se po smrti šče zveličati? Odgouvoró je pismoznanec: dobro jas tou znam, ka je boug po Moyzeši nigda velo: či ščeš na veke blaženi biti, lübi boga s cejlóga srca, s cejle düše i ze vse mouči tvoje, lübi bližnjega kak samoga tebe — Veli njemi Jezuš: včini tou i na veke živio boudeš. S tim odgovorom je nej zadovolen bio pismoznanec, zvedeti je šteo od Jezuša, što bi bio njegov bližnji, ar Židovje so vu tom nespametnom štimanji bili, ka je samo Židov Židovi bližnji i za to je Židov samo Židova dužen lübiti kak samoga sebe, drüge ki so nej Židovje slobodno odürjavati. Na tou pitanje je njemi Jezuš po lejpoj priliki dao odgovor, i tou priliko vam želejm denešnji den raztolmačiti, či te skrblivo poslušali.

Eden Židou je z Jerušalemo potüvo vu Jericho, na pouti idouči je spadno med razbojniko, tej nemilostivni touvaje so siromaka Židova slekli. Pripetilo se je, ka je rávno po onoj pouti z Jerušalema potüvo eden Židovski pop, vido je kre pouti ležičega Židova, odstavo je tam ležičega i mimo je šou — pride za njim levita Židovski i on je vido Židova vu nevouli i mimo je odišo. Siromak Židov čaka pomouč, sam je nej mogo gori stanoti od vnogoga bitja razbojnikov i krvi prelivanja slab je ležo kre pouti, k njegovoj sreči se je pripetilo, ka je eden tühenec Samaritán pouleg njega potüvo na konji sedeči; te tühenec vidi Židova kre pouti ležičega, doli stoupi s konja, ide k njemi, spitava njega, kakša nesreča se je njemi pripetila i gda je od njega zvedo, ka je od razbojnikov tak kruto hranjeni, taki je zepro njegve hrane, vino i oli je vlejo v nje i da je na pamet zeo, ka Židov od slabosti nemre idti, gori ga je pomogo na svojega konja, on je peški šou pouleg njega i pelao ga je do oštarije, tam ga je prejg dao ostariaši, njega proseči, naj skrb ma na siromaka Židova, naj njemi dá potrejben žitek, naj ga vrači, obečajouči gda se nazaj povrne ka njemi strošek i trüd obilno plača. Po skončanoj toj priliki pita Jezuš pismoznanca: povej mi, što je bio istinski bližnji toga Židova? Odgouvoró je pismoznánc: za istino té Samaritán tühenec je bio njegov bližnji, da je on ž njim milostivno včino. I veli njemi Jezuš: idi i ti včini prispodobnim tálom.

Dragi krščanje! ta lejpa prilika nam glasno kriči, ka je vsaki človik što koli je on naš bližnji, ka smo vsakoga človeka lübiti dužni, ali navküp nam kaže kakša more biti naša lübvav na bližnjega gledouč. Bližnjega našega lübiti nam zapovidava prva pravda nature, lübvav je vezalje štero vküp drži čejli človičanski národ, ravno kak vu lanci edna kotriga od drüge visi, nej je cejli lanc, či se li edna kotriga od njega odkapči, tak visi eden človik od toga drügoga, eden je tomi drügomi potrejben, kak se na svejt porodi, dejte prez lüčke pomouči nemre živeti i tak do groba vsigdar je človik človeki potrejben i ta potrejbčina pre . . . (več ni od te pridige ohranjenega).

O starem rimskem malikoslovju sploh.

Spisal Fr. L. Črnogorski.

Vsa novejša omika se je največ povzdignila na podlagi stare. Latinsko, posebno pa grško slovstvo je toliko vplivalo na slovstva novejših narodov, da nahajamo v teh nazore, običaje, verstvo in modroslovje starih vdomačeno, se ve da nekoliko prenovljeno, kakor je kakemu narodu vgajalo. In še dandenes, ko se bahamo, da smo stare že daleč za sabo pustili, se od vsakega više izobraženega zahteva, da pozna stari slovstvi in stara jezika. Tako se skorej ni mogoče izogniti, da bi se pisatelji v svojih spisih ne spominjali na klasike. Posebno se pa pesniki radi ozirajo na stare bogove in boginje, vzore lepote, moči, modrosti. Gotovo je bil že večkrat ta in oni, ki ne pozna Grkov in Rimljanov mnogo bolj, kakor po imenu, v zadregi, kadar je naletel pri branji na kaj tacega. Takim slovenskim bralcem so namenjene naslednje vrstice, ki jim podajajo rimsko malikoslovje najprej sploh, potem posebej o bogu Janu. Ravnal sem se v prvem spisku vseskozi v razdelitvi in opisovanji po znanej knjigi: „Röm. Alterthümer“, ktera je nekdanj rabila učencem po latinskih šolah, in se še sedaj težko pograša, kajti doslej nima nadomestila.

1. Vernost starih Rimljanov.

Stari Rimljani se imenujejo „najbolj verno ljudstvo“. In po vsej pravici. Vsako važno početje so posvečevali z verskimi obredi. Hoteli so pred zvedeti voljo bogov, in potem so se ravnali nekako po njihovem nasvetu, delali v njihovem imenu in varstvu. Zaradi tega so pa v sebe zaupali, in ravno zaupanje stori človeka določnega, vztrajnega in mu zagotavlja vspeh. („Ab Jove principium, cum Jove finis erit“ — pri Jupitru je začetek, pri Jupitru konec, ali po slovensko: „Z Bogom začni, z Bogom tudi končaj.“) — Sreča rimskega vladarstva in rimskega orožja je poviševala strah in spoštovanje bogov pri ljudstvu, in samo ta strah je večkrat jedini premogel brzdati razdivjano množico in njene strasti.

2. Božestva.

Rimljani so častili mnogo božestev (numina), katera so sprejeli po nekoliko od Grkov in Etruskov, po nekoliko od družih narodov, pa tudi prvotne svoje so imeli. Razdeljevali so jih, kakor družine senatorjev, v dva reda: Bogovi višega reda, in bogovi nižega reda. Ravno tako ste bile tudi dve vrsti duhovnikov: ena vrsta je služila vsim bogovom, druga le pojedinim, kakor n. pr. Flamini.

a) Bogovi višega reda.

To so bili dvanajsteri veliki bogovi. Zvali so se tudi „Dii Consentes“ (svetvajoči), ker so menili o njih, da zborujejo z Jupitrom. Njihovi kipi so stali pozlačeni na rimskem trgu ali foru. So pa ti-le:

1. *Jupiter* (t. j. Diov-pater, bog neba, svetlobe; grško Zevs ali Zen), sin Saturna in Reje, bog neba, kakor kralj bogov in ljudi češčen in „Optimus Maximus“ (t. j. najboljši, največi) imenovan. Njegov sluga je bil orel, s šopom bliskov v krempljih. Heba, boginja mladosti, mu je podajala božjo pijačo, nektar, in Ganimed prinašal božjo jed, ambrozijo. Po svetiščih, kjer so ga častili, se je imenoval: Jupiter Capitolinus, Stator, Tonans, Ultor, Feretrius, Latiaris i. t. d. Svečenik Jupitrov se je zval „Flamen Dialis“. Njemu na čast so igrali Rimljani vsako leto „velike igre“ (ludi magni, ali l. Romani) in imeli „Jupitrovo gostijo“ (epulum Jovis).

Treba je vedeti, da so Rimljani svojemu Jupitru veliko moč pripisovali. On je mignil z očmi, in streslo se je nebo z zemljo. Ta oblast se je še povišala, ko so spoznali Rimljani grškega Zena.

2. *Junona*, (lat. Juno, gr. Hera) žena Jupitrova, kraljica bogov, varuhinja zakonov (Pronuba) in porodov (Lucina). Sploh nam ta boginja zaznamuje posebljeni vzor ženstva. Njena služabnica je bila Irída (lat. Iris), boginja mavrice. Pavi so bili vpreženi pred njen voz.

3. *Minerva* ali *Palada* (gr. Pallas Athene), boginja modrosti, vojske in orožja. Njej na čast so obhajali praznik „Quinquatria“, ki je trajal pet dni. Od te boginje sta vzeta pregovora latinska, „invita Minerva“, t. j. proti volji Minerve, če kedo nima za kak predmet naravne sposobnosti; „sus Minervam“ — svinja Minervo, namreč: uči, t. j. koga učiti, ki sam bolje razume. Vpodabljali so jo s čelado, sulico in oklêpom. Ščit njen je „egida“ z Meduzino glavo.

4. *Vesta* (gr. Hestia), boginja ognja in čistosti. Njenej službi so bile posvečene „vestalke“, t. j. device, ki so v svetišču Vestinem skrbele za veden ogenj, imele shranjeno „palladium“, in opravljale svete obrede Veste. Njihova služba je trpela 30 let. Prvih 10 let so se učile, potem 10 let opravljale opravila božja, in zadnjih deset let učile nove svečenice. Vživale so mnogo pravic in časti; ali če so prelomile svojo obljubo čistosti, so bile žive pokopane, in njih zapeljivec na foru bičan do smrti. Praznik Vestin se je zval Vestalija.

5. *Cerera* (lat. Ceres, gr. Demeter), boginja poljskih sadežev in postav. Njen letni praznik so bile Cerealije. Hči njena je bila Prozerpina (gr. Perzefona); ko jo jej ukrade Pluton, je išče Cerera skrbno po vseh krajih, in uči ljudi poljedelstva.

6. *Neptun* (gr. Pozejdon), bog morja, njegova žena Amfitrita. Spremljevali so ga Tritoni, Nereide, in spreminjajoči se Protej, prerokovajoči Glavkus i. dr. Njegov praznik so bile Neptunalije.

7. *Venera* (lat. Venus, gr. Afrodita), boginja ljubezni in lepote. Njeno spremstvo so bili: Kupido ali Eros, njen sin, in tri Gracije (gr. Harite): Aglaja, Taliya in Evfrozina.

8. *Vulkan* (gr. Hefajst,) bog ognja in kovačev. Njegovi pomagači so bili orjaki z enim očesom na čelu, zvali Ciklopi, ki so kovali Jupitru bliske in drugim bogovom oprave. Praznovali so njemu na čast Vulkanalije.

9. *Mart* ali *Mavort* ali *Davor*, (lat. Mars, gr. Ares), bog ljutega boja in oče Romulov. Njegova sestra je bila Belona, boginja vojske. Ni imel samo posebnega duhovnika, flamina, ampak še cel kolegij Salijarijev, v katerem je bilo dvanajst duhovnikov. Ti so 1. marcija v slovesnem obhodu s petjem in plesom hodili na Kapitolije, v spomin, da je ta dan padel iz nebes sveti ščit „ancile“, — poroštvo rimske vlade. Od teh salijarskih pesmi imamo še ostanke, ki so za jezikoslovje zelo važni. 27. februarija so njemu na čast obhajali praznik „ekvirije“, t. j.: na Martovem polji so napravili dirjanje konj, ki so se v teku med seboj skušali.

10. *Merkurij* (gr. Hermej), sél bogov, bog zgovornosti, trgovec in popotnikov, tudi tatov; izumil je liro, bil varuh pesnikov in učenjakov, ki so se zaradi tega tudi Merkurijevci ali njega moške imenovali. Spremljeval je umrlih duše (mane) na spodnji svet.

11. *Apolon* (gr. tudi Fojbos), bog pesništva, muzike, zdravilstva in vedeštva. Vsako leto so praznovali v njegovo čast „Apolinarske igre.“ Sin njegov je bil Eskulapij, pokrovitelj zdravnikov. Apolon je bil tudi predstojnik deveterih muz (vil) in se je zval zaradi tega „Muzaget“ (vodnik). Muze so bile boginje umetnij in vednosti. Njihova imena so ta:

1. *Kalijopa*, muza pesništva junaškega (epopeje).
2. *Klijona*, muza zgodovine.
3. *Melpóména*, muza žaloigre (tragedije).
4. *Taléja* ali Taliya, muza komedije.
5. *Erato*, muza ljubezenskega pesništva.
6. *Euterpa*, muza žvegle (flavte) ali piščali.
7. *Terpsihora*, muza plesa.
8. *Polihimnija*, muza mimike ali glediščne umetnosti.
9. *Uranija*, muza zvezdogledstva.

Muzam so bili v Greciji posvečene tri goré, kjer so najraje bivale: a) gora Parnas s kastalijskem studencem, b) gora Hélikon s studencema Hipokrena in Aganipa, c) gora Pind. Od tod izvirajo pri pesnikih navadni reki: Jezditi ali jahati na Parnás, na Helikon, to je peti; iz Hipokrene piti: dobiti pesniško navdušenje.

12. *Dijana* (gr. Artémida), boginja gozdov in lova. Vsakih sto let so praznovali Dijani in njenemu bratu Apolonu, igre za blagor države, „sekularske“ igre (ker so se ponavljale vsaki vek, saeculum). Té so se godile tri dni in tri noči. Klicar jih je obznanil z besedami: Pridite gledat igre, katerih ni še videl nihče in jih ne bode videl.

b) Izvoljeni bogovi.

Razven teh so častili Rimljani še osem izvoljenih bogov, namreč:

1. *Saturn* (gr. Hronos), bog časa in oče Jupitrov. Za njegove vlade je bil na svetu zlati vek (aurea aetas), katerega so se spominjali Rimljani vsako leto na praznik Saturnalij z veliko veselostjo.

2. *Jan*, iz perva solnčni bog, pozneje bog leta, nebeški vratar, bog miru in vojske. Njegovo svetišče je bilo v miru zaprto, in v vojski odprto. Njegov najvei praznik je bil 1. januarija.

3. *Rea* ali *Cibela*, žena Saturnova, mati vseh bogov. VRimu so jo navadno klicali: Velika mati. Njeni duhovniki so bili „Galli,“ ki so imeli pravico pobirati miloščino pri ljudeh. Njeni prazniki so bile Hilarije ali Megalezije.

4. *Pluton* ali *Dit*, bog spodnjega sveta („orcus, hades“), in kralj umrlih. Žena njegova je bila Prozerpina ali Hekata, boginja arodejstva. V njegovem spremstvu so bile: 3 Parke, „Clotho, Lachesis, Atropos“; 3 furije ali evmenide: „Alecto, Tisiphone, Megaera“. Imele so te namestu las na glavi kaže, v roki bie in bakljo, s čemur so mučile hudodelca. Dalje: smrt in spanje.

5. *Bakh* ali *Bah* (lat. Bacchus) ali Liber, bog vina. Njegovo spremstvo: Bakhantice, Satir in Silen, ki je jezdaril na oslu. Njegov praznik so bile Liberalije ali Bakhanalije.

6. *Solnce* (lat. Sol). Njegovo spremstvo so bile Horae (ure) in štirje letni časi. Zval se je i Titan, pri Gerkih „Helios“.

7. *Luna*, mesec, sestra solnca.

8. *Genij* (l. Genius) bog varuh, ki je varoval človeka vse živiljenje. Za cesarjev so pri geniju cesarjevem tudi prisezali. Vsak kraj je imel svojega genija. Vsaka hiša je imela svoje lare (t. j. umrle hišne oete) in božje varuhe ali penate. Prve so častili na ognjišči v atriji, zadnje v notranjem prostoru hiše, ki se je zval „penetrals“, na posebnem darilniku. Rimsko država je imela svoje penate, katere je bil pripeljal Enej seboj iz Troje. Te so častili na kapitoliji kot mestne varuhe. V prilinem pomenu zaznamujejo penati hišo ali stanovanje n. pr. zapustiti penate, skrb za penate, t. j. pohištvu, dom, domačijo.

c) Bogovi nižega reda.

Pripadali so k tem „bogovi domovinski“ (Indigetes in Semones).

a) Oboževani junaki:

1. *Herkul* ali *Herostav*; pri njem so prisezali. Zaradi svoje moči je bil štet med polbogove. V pregovoru so njegova dvanajstera teška dela; kakor na pr. še danes: Osnažiti Avgijev hlev, t. j. nered, zastarele slabe navade itd. odpraviti. Izvijati Herkulu gorjačo, se pravi, kaj nemogočega počenjati.

2. *Ajne* ali *Enj*, češčen pod imenom: domovinski Jupiter (indiges).

3. *Romul*, ustanovitelj Rima, češčen pod imenom Kvirin. Zato se zovejo Rimljani tudi Kviriti.

b) Bogovi (Dii Semones, zelo sorodni z geniji).

1. *Pan*, varuh pastirjev. Provročeval je nagel, nenaden strah, od tod rek: paničen strah. Varoval je ovce volkov; zatorej se je zval kraj, kjer so ga častili, Luperkal, njegov praznik v februariji Luperkalije. Njegovi svečeniki, Luperki, so tekali na Panov praznik s kozlovino prepasani po mestu, in bičali, kogar so srečavali, posebno omožene ženske.

Soroden Panu je bil Faun in Silvan. Fauno, hčer Faunovo, so imenovali tudi „dobro mater“; njen praznik je bil 1. maja, praznovan od Vestalk, pri katerem ni smel biti kak moški vpričo.

2. *Vertúmen*, predstojnik vsega spreminjevanja štirih letnih časov, posebno spomladi.

3. *Pomona*, boginja vrtov in sadnih dreves.

4. *Flora* (gr. Florida), boginja cvetlic. Njen praznik Floralije.

5. *Termin*, bog mej in mejnikov.

6. *Pales*, boginja pastirjev in čed. Njen praznik Palilije je bil 21. aprila; ta dan je bil tudi rojstni dan mesta Rima.

7. *Himen* ali *Himenej*, bog ženitvanja ali svatovščine.

8. *Nimfe* (po naše Vile) so bile varovalke na posebnih krajih, na pr. studencev in drugih vodâ (Najade), gorâ (Oreade), gozdov in dreves (Hamadrijade) ali morja (Nereide).

Sodniki na spodnjem svetu so bili: Minos, Radamant in Ajak. — Karon, brodnik, je duše prevažal čez reko Stig. —

3. O bogu Janu posebej.

Med rimskimi maliki nas zanima bog Jan vzlasti zaradi svojih posebnosti. Ko so sprejeli Rimljani od Grkov omiko in po nekoliko tudi vero, so zastonj iskali pri njih božestva, ki bi se bilo dalo primerjati Janu. In res se mu težko pri kakem narodu najde sorodnik, bog njemu enak, k večemu nekoliko pri Slovanih, kakor bodo pokazale pozneje vrstice. Za bajeslovca je ta bog tudi zato važen, ker se na-nj opira nekaka kozmo- in teogonija. Grško izobraženi Rimljani so jo namreč v domačem verstvu težko pogrešali, ter začeli Janu pripisovati začetek svetâ in bogov.

Poskusimo določiti njegovo pravo bitstvo in njegov pomen v rimljanskem verstvu, kolikor nam je znano o njem po latinskih pisateljih. Naj obširneje ga popisuje Ovidij v pesmotvoru: „Fasti“ (I. 89—294), na katerega se bom najbolj oziral. Tudi drugi pisatelji nam podajajo dragocene opazke, ki nam bodo dobro služile v pojasnilo. Sicer so pa tudi nemški učenjaki v tej reči mnogo storili, kakor Buttman, Preller in dr.

V rimskej zgodovini se prikaže češčenje Janovo najprej pod kraljem Numo. On in njegovi nasledniki na prestolu so bili h krati svečeniki njegovi. Ko so pa izgnali bili kralje, je stopil kralj darovanjski „Rex sacrorum“ ali „sacrificulus“ na njegovo mesto. Zategadel je bil ta duhovnik najprvi svojega stanu. — Iz vsega, kar nam je o tem bogu znano, smemo pa sklepati zanesljivo, da je bila starost njegova mnogo viša, kakor rimske države. Gotovo je starim Latincem bil bog prve vrste; ali ne samo Latincem, ampak tudi drugim italskim narodom, ki so bivali pred Ajnejevimi prihodom v teh krajih. Ta Trojanec ga je neki našel pri Aborigincih, (to je, narodu, ki je bil iz prva tu,) v velikej časti. Nekateri hočejo imeti to božestvo celo pri Pelazgih. — Če tudi ni Jan tako, je vendar zelo star, kar spričujejo tudi latinski pisatelji, ki ga najstaršega bogov zovejo. (Juv. „antiquissime divum“ Ovid. „sum res prisca“. Herod. θεός ἀρχαιότατος τῆς Ἰταλίας ἐπιζώπιος . . . idr.)

Predno njegovo bitstvo razložim, treba razložiti še njegovo ime. Že stari se niso strinjali. Najverjetneja se jim je zdela izpeljava iz glagola: hiare (zevati); od tod: Hianus = Janus (Cf. Paul. p. 52). Menili so, da je prvotno zaznamovalo ono ime to, kar beseda „Chaos“ (od χείρειν = hiare, Ovid I. 103. 89.). Lahko se jim je vrivala ta misel, ker so ga sploh smatrali za začetek vseh stvari, in Ovidij na omenjenem mestu naravnost trdi, da je Jan nastal iz Chaos-a.

Druga razlaga, katero posebno Ciceron zastopa (N. D. II. 27), je od besede „ire = iti“. Ozirali so se na njegovo bitstvo, kakor boga izhodov in vhodov, ali pa boga večnega premikanja nebeškega (Makrob. I. S. 9. 11). Ta razlaga je napačna, kajti že etimologija sama je ne more odobravati. Tudi se ne dá misliti, da bi bil v visokej starodavnosti kak bog samo bog vrát. (Cf. Preller „röm. Myth.“ 149).

Tretja in prava razlaga, katero so poznali že stari (Nigidij Figul pri „Makrob.“ I. 9. 8.), posebno pa nemški starinoslovci do gnali (n. pr. Buttman i. dr.), da je Janus = Dianus, moška oblika za „Diana“ od besede „dius“ svitel, „dium“ svitlo nebo. Zatorej bi bil Jan bog svetlobe, bog solnca, kar je tudi v resnici. Ta izpeljava je popolnoma opravičena, če se oziramo na boga samega, ali pa na analogijo z drugimi bogovi. Latinski bogovi namreč imajo posebno radi splošna imena, n. pr. Diana, boginja luči in mesca; Jupiter = Diov — pater; rék „sub divo“: pod prostim nebom. Ravno tako kažejo tudi grška imena na to. V vsakem bajeslovji vidimo, da je bog svetlobe prvi bog, oče vseh drugih, kakor tudi Jan. Iz boga svetlobe je postal scasoma bog vsakega začetka in še družega, kar bomo v teh vrsticah videli.

Določimo sedaj njegovo bitstvo na vse strani, kakor se nam kaže pri Rimljanih v vseh časih.

Najprvo je Jan vratar nebeški. Zjutraj solncu, luči, dnevu odpira, in zapira za njim nebeška vrata zvečer. Pri Ovidiju go-

voli Jan: „Vrat sem nebeških predstojnik. . . Jupiter odhaja in prihaja in pri tem mu jaz služim.“ Ker ima ključe od nebes, je tudi njih gospod, in gospod vseh prikazni, ki jih vidimo nad sabo. Ovidij mu celo prideva vlado čez morje in zemljo. „Karkoli vidiš“, beseduje pri pesniku Jan, „nebo, morje, oblake, dežele — vse odprem in zaprem z lastno roko“. Kakor je gospodar nebeških vrat, tako tudi vrat na zemlji, prehodov, cest; bog vsakega početja in gibanja, ki se vrši na teh mestih. Posebno zanimivo pa je to, da je bil nekak posrednik med nebom in zemljo: zatorej so mu pri vsakej daritvi najprej darovali, češ, on naj bi odprl prošnjam vrata do bogov. Lepa misel, a še lepše jo izraža krščanstvo! Tako je zapiral vojski in jej odpiral, pospeševal trgovstvo, vožnjo po morji in po suhem, — da, skoraj vse življenje je bilo njemu priporočeno.

Pri tej priliki opazuje Preller (Röm. M. p. 151): „Ne smemo si misliti te službe odpirati in zapirati tako mehanične, kakor da bi pri tem ne imela svetla solnčna moč nič opraviti. To se jasno razvidi iz naslednjih izgledov: Tako so ga vsako novo jutro klicali na pomoč kakor „zgodnjega očeta“ (Matutinus Pater, t. j. boga zgodnjega dneva), s katerim pričnejo ljudje, kot pristavlja Horacij, svoje delo. Tudi mu je bil zaradi tega začetek vsakega mesca posvečen, to je, Kalende (1. dan mesca), kader se je luč rastoče lune na nebu zopet pokazala, zatorej so ga tudi klicali „Janus Junonius“ in častili vsake Kalende z Junono vred. (Cf. Makrob. I. 9. 16.) Izmed mescev pa mu je bil Januarius gotovo zato svet, ker se je ta mesec brž po najkrajšem dnevu pričenal, zatorej je bil naravni začetek novega leta, akoravno je Numa, oziraje se na češčenje Salijev in Marta palatinskega, začenjal leto z mescem marcijem. —

Da je Jan starim Latincem bil bog solnca, nam priča kar sem že nekoliko omenil, da je vedno veljal kot prvi. V poznejši dobi je bil nekako le po številu prvi, a iz prva gotovo tudi, po oblasti svoje. Stare pesmi Salijev ga zovejo „bogá bogov“ (Divum Deum; Deorum deus pri Makrobiju). Sploh ima bolj nego kak drugi bog pridevek „pater“ (oče). — Njegov dvojni obraz, katerega bom pozneje razložil, nas nekako spominja na vsevidnost, katero pripisujejo stari narodi solncu.

Jan je bil tudi bog studencev, potokov, rek in drugih vodâ. Bajka pripoveda, da je imel ženo Juturno, — ki je bila boginja studencev, da ima sina „Fontus“-a (fons = studenec) češčenega na hribu Janikulu. Imenujejo ga očeta „Tiberinus“-a, boga reke Tibere. Težko se dá določiti, kaka zveza je med to in drugimi njegovimi lastnostmi. Nekateri hočejo v nemški mitologiji pri bogovih Phol-u in Balder-u najti analogijo, ker sta ta dva h krati boga svetlobe in studencev. Po tem, kar beremo pri Ovidiju, bi skoraj sodili, da je pri vodâh on le vratar, ki zapira in odpira studence.

Ravno tako težko je določiti, zakaj je Jan varuh luk ali pristanišč, kot „Janus Portunus“, (portus = luka). Sicer je res, da se dá to ime izpeljevati tudi od „porta“ (vrata), ali verjetneje je prvo, ker so ga pod tem imenom kot boga luk častili. Imil je tempelj „in portu Tiberino“ pod Aventinom. Njemu na čast so praznovali 17. avgusta Portunalije. Jan je neki izúmil ladije in brodarstvo, od tod njegovo vpodabljanje na enej strani asa (majhen denar 2 - 3 kr.), dvojna glava, in na drugej ladjica.

Slednjič moramo omeniti, da je Jan bil bog vsega organskega življenja, posebno človeškega; varuh pri njega nastanku in razvoju.

Ko so se bili Rimljani navzeli grške omike in grškega duha, so skušali po tem božanstvu razlagati začetek sveta. Morebiti je že pri starih Latincih veljal kot stvarnik sveta, kar nam pričajo pesmi Salijev, ki ga zovejo „duonus cerus“, t. j. dobri stvarnik. Na to so se opirali rimski učenjaki, ki so pri tem boga kozmo- in teogonije iskali. Tako pravi M. Valerij Mesala pri Makrobiju o Janu: — „ki vse vlada, vstvarja, ki je vse elemente, vodo, ki vedno nižje sili, zemljo, ogenj, ki se dviga vedno kvišku, — in zrak v nebeškem obloku združil in za veke sklenil.“ Jasno je iz tega, da je govorjenje tu o Janu, kot o moči, ki je prvotnej materiji, chaosu, dala sčasoma to obliko, katero ima zemlja sedaj. Ravno tako piše Ovidij (Fast. I. 103 sq.), samo da on boga jednači materiji samej. Marcijal (X, 28) zove Jana „stvarnika vseh let, to ja časa in lepega svetovnega reda.“ (Preller 153.)

Ko smo kolikor mogoče določili bitstvo Janovo, se vprašamo, kolikega pomena je bil pri Rimljanih in kako so ga častili?

Kot bog prehodov in vrat je dal v latinščini tudi tem besedam svoje ime: prehod = ianus, in vrata = ianua (Buttmann Mythol.) Ovidij sicer trdi, da jo narobe bog prejel od vrat svoje ime, kar pa ni nikakor misliti. „Janus“ pomeni vsakoteri prehod, n. pr. skozi vrata, skozi oblok nad cesto itd. Več takih „ianus“-ov na cestah mu je bilo posvečenih, in njegov kip na sredi postavljen. Na rimskem trgu so bili trije prehodi, zgornji, srednji in spodnji, kjer so imeli posebno trgovci in menjači svoj prostor. Iz nekterih „ianus“-ov so nastala svetišča z njegovo podobo in dvema ali štirim vrati. Najbolj sloveči tempelj je bil na trgu (forum) s podobo dvoobraznega Jana, (Geminus-a). Bil je tudi najstareji, namreč od kralja Nume sem. Livij (I, 19) piše: Numa je naredil tega Jana za naznanjalca miru in vojske, ker odprt naj bi naznanjal, da je država v orožji, in zaprt, da vlada krog in krog mir. Prav za prav je stalo to svetišče na Argiletu (ad infimum Argiletum med „forum R.“ in forum Julium).

Treba sedaj poiskati vzrokov te navade. Že stari so jih vedeli mnogo. Ovidij pripoveduje to pravljico: Ko so Sabinci zaradi uropanih svojih žen in hčeri pod kraljem Tacijem pridrli v Rim ter že na trg silili, odpre naenkrat Jan svoj studenec in razlije se vrela voda in žveplo na prestrašenega sovražnika. Odtlej so mu bila ta vrata na trgu posvečena, ob miru zaprta in o vojski odprta. Drugi

pravijo, da je iz svetišča Janovega prišla ta nepričakovana pomoč, in ne naravnost iz tal pred vrati na trgu. A takrat tega svetišča menda še ni bilo. —

Oziraje se na Jana kot vratarja, trdili so že stari, da ima v miru zaprto vojsko (kot demona) in da nastane boj, kadar jej odpre. Zopet drugi so menili, da ima mir in vojsko zaprta, ter spusti, katero hoče. Preller razlaga pooblastilo tega boga čez vsaka vrata. „Pri vsakem važnem početju je bil on prvi, zatorej tudi v boji. Kakor je Jan svoje čestitelje varoval na vseh potih, tako posebno na tem. Zatorej so bila vrata odprta, dokler je bilo moštvo v vojski: ker to, da je svetišče kakega boga odprto, naznanuje simbolično da takrat ta bog varovanca spremljajoč pomaga. . . . Če je pa boj končan, se svetišče zapre. Država ne potrebuje več bogove pomoči, boga Jana „Quirinus“a, kateremu je ravno srečen začetek in konec vojske posvečen.“

Že stari so imeli to razlago (V. Ae. I, 294). „Gotovo so v tem svetišči že od nekdanj darovali začetkom kake vojske in opravljali nekatere simbolične obrede, zato je bil ta Jan edino posvečen. . . . Ker meni Virgil, da so ti obredi stara latinska navada, pripoveduje: „Kedar je bila sklenjena vojska, je konzul s kvirinalsko trabeo (veličastnim plaščem) oblečen, opasan po sabinski šegi, odprl tempeljske vrata in poklical v boj. Zelo verjetno je, da so se ponavljali taki obredi, tudi kadar se je sklenil mir, posebno ker je veljal Numa kot kralj miru, in je Jan že po svojej naravi bolj ljubil mir, nego vojsko.“ Tega mnenja so sploh drugi bajeslovci, in priimek bogov „Quirinus“ naravnost na to kaže. To besedo so namreč stari izpeljavali iz sabinske: quires ali cures, kar pomeni sulico ter spominja na boj.

Kako mirno ljudstvo so bili Rimljani, priča naj bolj to, da je bil ta tempelj v 800 letih trikrat zaprt. Torej trikrat v tako dolgem času popolnoma mir, in sicer: pod miroljubnim Numo, koncem I. punske vojske l. 235 pr. Kr. in pod božanskim Avgustom.

Poleg tega so bili v Rimu še trije drugi tempeljni temu bogu sveti. Prvi, posvečen Janu Geminu od k. Duilija, je stal „iuxta theatrum Marcelli apud forum olitorium.“ Avgust ga je prenovil. Drugi, posvečen Janu „Quadrifrons“ s priimkom. V tem svetišči je bil kip štiričelatega boga, iz Etrurije l. 241 v Rim prenesen. Ohranil se je po nekoliko do današnjega dne. Tretji, najkрасnejši tempelj je sezidal Domicijan na „forum transitorium“ cesarja Nerve. —

Kot bog prvega reda je imel tudi mnogo praznikov. Omenil sem že, da mu je bil prvi dan vsakega mesca svet in zakaj. Spominja tudi na to neki njegov kip z 12 majhinimi darilniki, ki naj bi pomenili 12 mesecev. Darovali so mu na ta dan kolač iz moke, imenovan Janual.

Največi praznik Janov pa je bil 1. januarija. Ves ta mesec mu je bil nekako svet, ki je za večno tudi imenovan po njem. Naj popišem ta dan nekoliko natančneje.

Brž zjutraj zgodaj prosilo je vse tega boga za dober začetek novega leta. V ta namen so si tudi voščili srečo, kakor še dandanes. Zraven voščil so si dajali tudi majhna darila, „strenae“ imenovana, katero ime se je v francoski besedi „étrennes“ s tistim pomenom ohranilo. Te „strenae“ so obstajale navadno iz dateljnov, posušenih fig in medu. (Ovid. F. I. 185: Palma, rugosaque carica, candida mella). V navadi kot darilo je bil tudi star as majhne vrednosti. Na enej strani je bila okovana Janova glava, večkrat z lavorjem ovenčana, na drugej pa ladjica. Vsa darila so bila le dobro znamenje (omen) za to leto, kajti bilo je za Rimljane silo važno. — Posebno „patroni“ so od svojih kljentov prejeli ta dan voščila: „annum novum, faustum, felicem tibi!“ Se celo cesarjem so voščili in jih s takimi malenkostmi obdarovali. — Ker so menili Rimljani, da srečen začetek mnogo vpliva tudi na poznejše delo, je vsak ta dan svoje delo pričel, tako rokodelci, kakor vradniki in drugi. Še pretor je sédal ta dan na svoj „tribunal“ (Ovid. F. I. 169 sq.).

Najbolj pa je povišalo slovesnost tega dneva, da so konzuli nastopali svoje službe od l. 153 pr. Kr. naprej. „Pred dnevom so se vzdignili in opazovali pod prostim nebom vgodna znamenja. Oblekli so potem v svojej hiši vradno obleko ter sprejeli voščila svojih privržencev in senatorjev. Ko se je to zgodilo, so se vzdignili proti kapitoliju, da bi darovali tam Jupitru, kot najvišemu varhu rimske države navadni dar, in brž potem imeli prvo sejo v senatu. Vsi altarji so se kadili, konzule je spremljal ves senat, vitezi in velika množica ljudstva“ (Preller, röm. M. 161). Ta sprevod na kapitolije Ovidij popisuje v krasnih verzih (F. I. 75—81). Tako je prešel ta dan v splošnem veselju.

Poglejmo sedaj Janovo podobo. Najnavadnejša je bila ta: Sedi na bliščečem prestolu, eno nogo čez drugo. Život je na pol pokrit. V desnici drži dolgo palico, v levej pa ključ, s katerim kaže kvišku. Glava njegova ima dva obraza, ki sta bila pri Rimcih vedno enaka in bradata; v Volaterah in Kapvi oba golobrađa (A. Prell. 164). Pri starih zatorej ni bila navada vpodábljati eno glavo mladeniško in drugo staro; še le pozneje so se prijeli zadnjega vpodábljanja, ter to po svoje razlagali. Na slikah se vidi tu pa tam blizu njega darilnik.

Starinoslovci navajajo zelo različne vzroke, zakaj so si Rimljani tega boga takega mislili. Ni potreba razlagati to nekako čudno prikazen iz grškega bajeslovja, češ, da so italski narodi si izposodili od Grkov podobo svojega boga, in sicer od navadnega Hermejevega kipa z dvema glavama.

Nekteri hočejo v dvojnem obrazu videti znak njegove modrosti: z enim obrazom gleda v preteklost, z drugim v prihodnost, ter ji med sabo primerja, — kar bi bila lastnost previdnega vladarja. Plutarh meni tako: On je preselil poljedelstvo iz Tesaliije v Lacijo, in gleda z enim obrazom proti vzhodu, z drugim proti zapadu. — Opravičeno je mnenje, da je dvojen obraz znak solnčnega boga,

ki vse vidi. — Moderne podobe Janove z dvema različnima obrazoma se dajo lahko tolmačiti. Na svoj praznik, t. j. novega leta dan, je gledal in gleda starim obrazom v staro in z novim v novo leto. — Ali: Kot kralj starih Latincev je neomikano življenje (stari obraz) olikal in mu dal novo, mlado podobo. — Nekteri so šli malo predaleč, ko so ga enačili očaku Noetu, ki je videl svet pred in po vesoljnem potopu.

Najbolj opravičena in gotova se mi zdi razlaga Ovidijeva, ki se z njegovim bitstvom najožje sklepa. Pri tem pesniku namreč govori Jan: „Zvedi, zakaj me tako vpodábljajo. Vsaka vrata imajo dve čeli (dva obraza), katerih ena gleda ljudstvo (ven na prosto) druga pa lara (domačega boga, t. j. v notranji prostor hiše). In kakor vratar, sedeč pri vhodu hiše, vidi ravno tako izhajajoče, kakor dohajajoče, tako tudi jaz, vratar nebeške hiše, gledam na vzhod in zapad h krati.“ Res je bil Jan na foru tako postavljen, da je gledal na imenovani dve strani sveta.

Lahko umemo, zakaj drži Jan v enej roci ključ, — namreč kot vratar, — a ne tako lahko, zakaj v drugej palico. Preller meni, da je palica popotnica in se sklicuje na to, da so stala njegova svetišča na trgih in cestah, kjer je najbolj živo in se največ hodi. Tako bi si bili mislili Rimljani Jana čvrstega popotnika. Res bi kmalu mislili na navadno palico pri besedah Ovidijevih: „drži palico (baculum) v desnici in ključ v levi“ — in Makrobijevih (I. 9. 7) „Jana — vpodábljajo s ključem in palico, šibo (virga)“. Ali če se oziramo na to, kar zadnji pisatelj pristavi: „quasi omnium et portarum custos et rector (zatorej znak oblasti) viarum“ in pa, da „baculum“ tudi lahko pomeni „sceptrum“, ter je v starodavnej dobi žezlo bila le lepó obdelana palica, — se bomo radi dali prepričati, da je palica le znamenje njegove vladarske oblasti. Tudi se strinjajo vsi noveji razlagalci v tem, da je palica tukaj bogovo žezlo.

Na asih, ki se tu pa tam dandanes dobijo, se vidi na enej strani glava bogova, na drugej sprednji del male ladjice. Kaj to pomeni? Latinski pisatelji trdijo, da pomeni ladjica ta ono ladijo, na katerej se je pripeljal Saturn k svojemu prijatelju Janu. Ker je tu prvi koval denar iz bakra, je hotel na ta način ohraniti spomin svojega božjega sovladarja. Da ta razlaga ni kaj trdna, vsak čuti. Preller meni, da zaznamuje tá ladjica Janovo oblast na morji in v lukah. Mommsen ga naravnost zavrača in trdi, da je le nekak mestni grb od decemvirata sem. — Sub iudice lis est.

Ali ne samo z dvema obrazoma so ga vpodábljali, celo s štirimi. Pomenijo pa 4 obrazi 4 strani sveta, znamenje, da je vse videl in vedel. Nekdaj so mislili, da je bil tudi bog štirih letnih časov, ter se sklicevali na priimek njegov „Vertumnus“. Toda „Vertumnus“ je ime samostojnega boga, boga štirih letnih časov in vsega spreminjanja sploh. Vendar skoraj gotovo meja njihove oblasti ni bila tako na tanko določena.

V latinskih klasikih se nahaja več pridevkov tega boga, katere je treba umeti. Na njegov dvojni obraz se ozirajo imena: Janus Geminus (obrazu nekako dvojčka); J. biceps (dvoglavati); J. bifrons (dvočelati). Ime „Quadrifrons“ zaznamuje 4 obraze, 4 čela. Navaden priimek njegov je: Pater, oče vseh, najviši bog. Zove se tudi I. Junonius, ker so ga častili vsake kalende z Junono vred. Kot varuh kali človeškega bitja se zove: I. Consivius (od glagola conserere: Macrob. I. 9. 16.); J. Quirinus, (bog vojske; quires = sulica). Na boga vrat spominjajo pridevki: Patulcius (od pateo, odpiratelj); Clusius, ali Clusivius (claudo, zapiratelj); Custos (varuh.)

Mnogo pravljic so vedeli Rimljani o Janu pripovedovati. Eno sem že navedel, namreč to, kako je rešil Rimljane z vrelo vodo. Druga bajka pripoveduje, da je bil Jan v starodavnem času kralj v Laciji. Bil je neki dober in moder vladar; učil je svoje ljudstvo poljedelstva, dajal potrebne postave ali zakone, vvel bogočastje, in tako osrečeval svoje podložnike. Za njegove vlade se je boje tudi zgodilo, da je pregnal Jupiter svojega očeta Saturna. Ta pa je pribežal k Janu in z njim skupno vladal, in sicer na hribu Janikulu, ki je tudi po tem bogu dobil svoje ime. Takrat je doživela Lacija svoj zlati vek, katerega se pesniki tako radi spominjajo.

Bajka tudi vé o več ženah Janovih. S Kamezeno imel je sina Tiberina. Druga pripovedka imenuje boginjo Venilejo, ženo njegovo in njihovo hčer „Canens“ to je, pevajoča. Znana kot žena Janova je bila Juturna, in njihov sin Pontus. Smešna je Ovidijeva pripovedka o Janu in Karni. Ta je namreč pred vsakim ženinom bežala in se mu vedela skriti. A Jan, ki je naprej in nazaj videl, jo je prekanil, in morala se mu je udati.

Ne morem si kaj, da bi se pri tej priliki ne ozrl na domače bajeslovje, in poiskal boga, ki je rimskemu precej soroden. To je bog Svantovit. V zunanosti je bil enak štiriobraznemu Janu, ker tudi slovanski bog je imel 4 obraze, ki jih je pokrival eu klobuk. Bil je Svantovit predstojnik léta, štirih letnih časov, posebno pa setve in žetve. Slovani kot poljedelci so ga visoko častili, pri mnogih rodovih je bil prvi bog, n. pr. na Rujanskem otoku (Rügen). Na tem otoku je stalo staroslavno mesto Arkona z velikim in slovečim Svantovitovim svetiščem, in je bilo za Slované to, kar za Gerke Delfi. Prerokovališče to se je ohranilo do l. 1168; takrat ga je razrušil danski kralj Valdemar; bogovo podobo je strl.

Že njegovo ime znači njegovo bitstvo. Vid — bog luči, bog solnca; ker je imel 4 glave, videl je na vse strani in lahko vse vedel, zatoraj je bil prerok; ali vit, od koder vitez itd.

Iz te kratke primere se vidi precejšna sorodnost med bogovoma obeh narodov. Zelo koristno je primerjalno bajeslovje. Da ne omenim družega, že to je velik dobiček, da se odkrižamo vsega nepotrebnega tujinstva, in tem bolj čislamo vse domače. Veseliti mora vsakega, ko vidi, da se je novejši čas v tem oziru

precej storilo, da se zgublja vse tuje, kolikor bolj spoznavamo svojo lastnino.

Bog Jan ni le klasično izobraženim znan, še v prislovcio je prišlo njegovo svetišče. Tako rečemo: Janovo svetišče odpreti ali zapreti, namesto, vojsko začeti ali nehati. V primeri se rabi beseda Jan, kadar hočemo zaznamovati premetenega, bistrumnega človeka. Vedno pa ostane njegovo ime v mescu januariju. Velika je zato rej njegova pomemba še celo za sedanjost.

Praznik pravoslavnosti.

Obraz iz Rusije, česki spisal K. Havliček, poslovenil Fr. H.

Potovaje po tujem, spoznavamo bolje svojo domovino. Kar vidi človek vsak dan okolo sebe, ga ne briga mnogo; a kdor je bival med tujimi narodi, uči se ceniti svoj narod. Dobri običaji, lepe navade na tujem učé nas spoznavanja slabosti po domovini in vzbujajo v nas sveto prizadevanje, da je poboljšamo; slabe navade in brezpametnosti tuje nam pa kažejo prednosti in dobre navade domače in množé ljubezen do domovine. Še naj omikanejši národi so v marsičem brezpametni, pri vsakem ljudstvu pa, če ga še takó zaničujejo, nahajamo kaj izvrstnega, podučljivega. Skoraj vsi národi evropski se ozirajo zasmehljivo na Rusijo; mnoge in velike pomanjkljivosti mlade države v evropski skupini, mnogokrat pa tudi le zavist so uzrok, da govoré in mislijo Evropci o Rusiji navadno le: „Kaj dobrega more priti iz Galileje?“ Če se pa more učiti modrijan od nepremičnega kamena, od nepametne mravlje, ne dvomim, da bi se mogla naučiti tudi stara siva Evropa mnogeга od „barbarične“ Rusije. Zato čem popisati veličasten običaj ruske cerkve, kateremu ni para pri nobenem narodu evropskem, in kateri me je razveselil in navdušil takó, da mi zaradi njega ni žal pota v dalnje kraje, kjer je potovanje tako težavno (pisano je to leta 1842—1843). Posebna svečanost je tá, obhaja jo cerkev pravoslavna prvo nedeljo velikega posta. Nikjer je ne morejo obhajati kakor v deželi, kjer vlada domača národna vera. Kjer vlada tuja vera, ne morejo se zjediniti država, národnost in vera tako tesnó kakor nam kaže praznik pravoslavnosti.

V Moskvi sem čul sem o nenavadni slavnosti, katero bodo obhajali v neki cerkvi na Kremľu. Zjutraj zgodaj sedem a na malo saní, zavijem se do oči v kožuh in: Haj di na Kremľ! Štel sem si za dolžnost, da ne prezrem nič karekterističnega, kar se mi pokaže v „sveti“ Rusiji; vendar nisem pričakoval videti več, nego cerkven obred, kakor so mi popisovali svečanost tujci in domačini. Cerkev ni bila še polna, ko vstopim. Hitro pristopim k duhovniku, kateri je molil pri ikonostasi. Povedal sem mu, da sem tujec in prosil sem ga, naj mi pokaže prostor, od

koder bi mogel videti vse. Priljudno, kakor so vsi Rusi, pelje me sivolasi starček, akoravno sem mu povedal, da sem druge vere, k stebri in mi pokaže vzvišeno naslanjačo rekoč: „Tu bo sedel metropolit Filaret, od tod boste videli vse.“ Časa imel sem dosti, da sem vse ogledal. Ravno pred menoj stala je naslonjača in pred njo še kakih trideset drugih v dveh vrstah. Med njimi bilo je za korak prostara. Dalje na levi strani je bil oder. Pred podobami so goréle debele, voščene sveče. Temne stene, pomalane s temnimi barvami, dragocenosti, okajene stare podobe na visoki ikonostasi, lepo, melanholično petje dvéh korov, katera sta si odgovarjala v milih akordih, sezajočih globoko v srcé in staroslovansčina, jezik naših pradedov, vse mi je v prsih zbuvalo mil, blag in vesel čut. Globoko zamišljen sem čakal početka. V tem se je cerkev vedno bolj polnila. Po kozuhih menje in bolj dragocenih spoznaval sem, da so prišli ljudjé raznih stanov. Na prostoru, odmenjenem duhovnikom, bilo je še prazno, le sem ter tje prihajal je kak bradät dijakon dolgih lās, ali kak pop v navadni sukneni obleki ali v zlatom pretkanirizi donašaje in odnašaje. Ti-hote svete in svečane (nasproti šepetanju po cerkvah katoliških) ni kalilo drugega, nego čisto, harmonično dušo povzdigajoče petje, katero je premolkovalo po vsakej strofi za nekaj časa.

Na jedenkrat zadoni z zvonika vélikega Ivana naj véči zvon; globók, resen glas njegov razlega se nad staro kamenito matico Moskvo in takoj za njim zadoné, kakor bi se usipala toča, mali in véliki zvonovi z neštevilnih zvonikov Moskovskih; pevci omolknejo in vsi topili smo se v morji zvonovega donenja, razširjajočega se v čarobnih akordih po svetišči.

Komaj se zopet zavedó ušesa nekoliko, odpró se na jeden krat troja vrata srednje glavne ikonostasi in skoz nje prikorachi počasno množica duhovnikov raznih vrst. Vsak je nosil dragoceno obleko, ozaljšano srebrom, zlatom in svilo, okrašeno dragim kamenjem in biserji. Vsi so imeli dolge, skrbno počesane bradé in dolge lasé, razsipajoče se po prsih in ramenih. Trajalo je nekaj časa, predno so se mi zavedle oči in sem pregledal cel prizor. Duhovniki sedejo vsak na svoj sedež po časti in starosti. Na vzvišenem naslonjaču, meni ravno nasproti, je sedel častiti metropolit Moskovski, Filaret, veličasten mož, rednega, lepega obraza, goste brade, nekoliko osivele, obraza milega, prijaznega, le nekoliko bled od resnega življenja. Izmed najboljših vladik ruske cerkve je tá mož. Kdor mu gleda in nežno, blede lice, gotovo ne meni, da vidi moža, ki drzen ne misli vedno tako, kakor Njegovo Veličastvo Nikola, car in samodržec vse Rusije. Tako predrzen sme biti redkokrat kdo! Celo metropolit, akoravno priljubljen vsemu ljudstvu, ni ravno mil carju (kakor sem čul) in ne sme prihajati na carski dvor v Petrograd. V dveh vrstah, s kronami na glavah, osivelih, dolgih lās, osivelih brad do prs, so sedeli pred njim vladike in igumeni. Lesketali so se v zlatu in dragem kamenju, oči so pa obračali na metropolita. Na straneh za sedeži so

stali drugi duhovniki, beli in črni, t. j. svetovni in redovni. Me-nihi so bili oblečeni v črno, široko in dolgo obleko, na glavah so nosili visoke, črne klobuke, svetovni pa so bili oblečeni v raznih barvah; vsi so imeli častitljive obraze.

Že na prvi pogled je bil prizor častitljiv, a drugimi očmi jih gleda, kdor pomisli, da so zbrani starešine národa, da opominjajo ljudstvo dobrega in slabega, ki je zadelo domovino od početka do današnjega dne, da izrekajo sodbo o vsi zgodovini národovi, da strašno proklinjajo vse sovražnike, da odvrčajo proklinjaje zlò in hudobijo od take nezbožnosti, da spodbujajo ljudi k posnemanju, opominjaje jih vseh dobrot, skazanih národu. To je namen vse svečanosti; a spoznal sem ga še le pokoncu. Na oder stopi arhidijakon, odpre knjigo in začne čitati globokim, tehtnim glasom primeren članek iz sv. pisma (Rimljani XVI, Matej X), da pripravlja ljudstvo narodni svečanosti. Na jedenkrat je postala mrtvaška tihota, vsi so gledali trepetaje na leco. Arhidijakon postane resen in veličasten, resnim glasom začne govoriti:

„Kdor se ustavlja luči božje resnice in razširja temo svoje duše med národom“ — čez nekaj časa pristavi glasom bobnečim ko vihra: — „bodi proklet!“ (anaféma t. j. anathema). Zdajci dvignejo se vsi starci in ponavljajo mirnim, tresočim glasom trikrat: „Bodi proklet!“ „Bodi proklet!“ „Bodi proklet!“ Arhidijakon nadaljuje:

„Kdor ne dela na blagor svojim bratom, katerih življenje in duša so mu zaupana, ampak dela jim na propast“ — „Bodi proklet!“ Očetje pa zašepečejo trikrat: „Bodi proklet!“ Živa duša se ni genila v zboru, jaz sem stal slep in omamljen.

„Kdor ne pomore domovini v težavi, kedar pritiska Bog svojo roko na njo,“ — „bodi proklet!“ in zopet donelo je votlo in potegneno: „Bodi proklet!“ „proklet!“ — „proklet!“ po svetišči.

„Kdor pozabi svojega rodú toliko, da pomaga tujcu, ki nam hoče uničiti domovino, kdor množi sramoto svoje krvi, kakor je storil Ivan Mazepa“ — „bodi proklet!“ —

Kakor grom odmeval je močni glas arhidijakonov po cerkvi in se razlegal nad glavami zbranega ljudstva. Sivi vladike pa so dvignili žalostni osivele svoje glavé in potrjevali so žalostni: „Bodi proklet!“ „Bodi proklet!“ „Proklet!“ Mraz me je spreletal, ko sem šepetal záse: „Bodi proklet!“ Tako je našteval dijakon vse zmete, grehe, nebožnosti, zoper Boga in zoper domovino; začenal je vedno: „Kdor . . . in pristavljal vedno proklinjanje, vladike so pa ponavljali vstavši po trikrat grozno besedo. Imen znanih hudodelcev ni nikdar imenoval, samo Ivana Mazepo je imenoval zaradi nečloveške, grde hudobije. Dijakon pripovedoval je vse globokim, močnim basom in „bodi proklet!“ zdelo se mi je, izgovarjal je tako hitro in razdraženo, ker se mu gnjusi hudobije. Mirni, slabotni glasovi starih škofov, ponavljajočih proklinjevanje

še le čez nekaj časa, izgovarjali so pa, kakor se mi je zdelo, strašno sodbo, neovrgljivo, jednoglasno po mirnem premisleku.

Prvi del svečanosti je trpel skoro vso uro. Ljudstvo si ni upalo dihati, strah in trepet se je kazal po obrazih.

A ozrmo se na veselejši del svečanosti.

Dijakon odprè drugo knjigo. Tá ni bila knjiga grdih pregreh, knjiga žuganja in proklinjevanja; bili so zlati zapiski zgodovine ruske, hvaležno, milo opominjevanje raznih dobrot, sréna hvala za zasluge za carstvo rusko, imenik slavnih mož, veličastnih činov, slavnih imen. Omilila se mi je posebno velikodušnost, ker niso imenovali imen že umrlih hudobnežev, ampak le hudobij, da se varuje ljudstvo. Pri slavnih činih pa, pri krepostih niso zabili imen mož, kateri so delali in trpeli za domovino. Tehtnim a veselim glasom je čital dijakon lepa, zlata imena, vsako na čelu storjenega čina. Naštevši zasluge vsakega moža, omolkne za nekaj časa in vsklikne: „Vječnaja pamjatj!“ Ustajali so metropolit in vladike in odgovarjali po trikrat: „Vječnaja pamjatj!“ Ljudstvo šepetalo je veselo ime, kakor bi plaval duh častitega moža nad glavami zbranega národa. Marsikak oče je dvigal na rokah svojega sinka, da vidi svojimi očmi vrste sivih vladik, ki vzklikajo: „vječnaja pamjatj!“ kakemu znanemu ljubijencu. Da moremo soditi, koliko upliva imajo te besede iz ust vladik na ljudstvo, moramo pomisliti koliko spoštuje ljudstvo škofo, da jih časti že žive dni kot svetnike, ker so vredni vse hvale zaradi svojega obnašanja; živé namreč tiho in mirno, a ne kot velikaši.

Ne morem povedati ni naj menje vsega, kar je čital dijakon. Bilo je mnogo, mnogo, vsa zgodovina národa ruskega. Ne zanimajo nas vsake zasluge in imena nepoznanih nam mož, a spoštovati nam je take naprave in navade in želeti, naj bi bilo pri nas tudi takó. Čudil sem se, da niso pozabili niti jednega moža, niti jedne dobrote. Začeli so s prihodom in razširjevanjem krščanstva. Se ve da sem mislil, da so ljubili svojo domovino tudi častitelji Perunovi, da so delali tudi dobra dela in imeli zaslug, da bili bi vredni tudi „še večne pameti,“ a tolažil sem se mislé, da se pričénja gotova zgodovina ruska še le s pokristijanjenjem.

„Svetemu carju Vladimiru, ki je razširjal med nami kraljestvo nebeško in utrdil slavo imena ruskega:“ — „Vječnaja pamjatj!“ „Vsem tihim, delavnim menihom (v Rusiji delajo menihi) in puščavnikom, ki so hvalili Bogá v samoti, ki so molili za naš narod in so obdelovali in lepšali zemljo rusko z delom svojih rók oraje in sadé:“ — „Vječnaja pamjatj!“ i. t. d.

„Vsem hrabrim junakom, ki so strli težki jarem tatarski:“ „Vječnaja pamjatj!“

„Državljanu Mininu in knjezu Požarevskemu i. t. d.: — „Vječnaja pamjatj!“

„Petru prvemu, množitelju in pospeševalju domovine, ki je osramotil in uničil vse sovražnike, ki nas je razsvetlil z mnogimi umetnijami in vednostmi (našteval je še mnogo dél njegovih),

imé njegovo naj izgovarja Rusija na veke sè slavo in častjo!“ „Vječnaja pamjatj!“ „Vječnaja pamjatj!“ „Vječnaja pamjatj!“ Po vsi cerkvi ponavljali so ime Petrovo in skoro je klikalo ljudstvo v velikimi: „vječnaja pamjatj!“

„Vsem pridnim tujcem, ki niso prišli z mečem v roci, ampak s knjigo kot učitelji v našo domovino, ki so nas učili vednosti in umetnije, akoravno niso bili naše krvi“ — „Vječnaja pamjatj!“ i. t. d. „Vojakom, ki so pali braneči domovino zoper francoskega zmagovalca“ — „Vječnaja pamjatj!“ — Kako malenkostni so spominki in valhale, kamor stavimo plačane kamenite podobe zaslužnih mož, kaj so taki spominki, s katerimi se slavimo stavitelji bolje nego junaki, kaj so proti domoljubnemu častenju z živo besedo, katera oznanja imena in dela zbranemu ljudstvu iz svetišča? —

Okolo rojakov prosjáčimo, jih nadlegujemo, da pribavimo zaslužnemu možu boren spominek, trd kamen. Kako malenkostno je vse to proti veličastni množici najvišjih cerkvenih očakov, sivih starčkov, ki oznanjajo zasluge in imena v svetišči božjem z milimi, tehtnimi besedami, katere prihajajo iz srca in sezajo do srca? To je nesmrtnost, blažeča nesmrtnost med rojaci! Kje bi našel le jednega mladenča, kateri bi ne bil pripravljen poprijeti se vsake stvari, pretrpeti vsega, samó da se imenuje njegovo imé tako slavno? Kdo bi se obotavljal darovati življenje in vse, kar je najdražjega, ako je gotov, da bodejo klical nad strohnelimi kostmi sivi starci pred zbranim národom „večno pamet“ imenu njegovemu? Nikdar nisem mogel umeti, kako tó, da darujejo Rusi veselega srca vse za svoj dom, akoravno sem videl toliko neprilicnosti v državi. Kakó je mogoče, da ljubijo ljudjé, ki poznajo tuje dežele, bolje upravljene, takó goreče svojo domovino, ki imá toliko napak? Kar sem se seznanil s to svečanostjo, se ne čudim več rodoljubju ruskemu, dà, mi in drugi národi bi se mogli učiti od Rusov. Prost, neomikan trgovec ruski ne premišljuje dolgo, po sto tisuč rubljev daruje domovini; pri nas pa je treba potrošiti polovico doneskov blagodarnih, da objavljamo darovatelje po novinah! Čudil sem se pa še bolje modrosti Petrovi in Katarinini, ki sta znala obrniti neznatno, dà, škodljivo svečanost, pri kateri so preklinjali prej samo krivoverce, na korist domovini, veri in nravnosti. Če bi smel grajati še kako pomankljivost in slabóst že dognane stvari, mislil bi, da bi mogli opustiti v prvem delu marsikako bogoslovsko malenkost, n. pr. razglaševanje katolikov kot krivoverce, v drugem delu pa imena marsikakega carja in sorodnikov njegovih, ki si niso pridobili menda tolikih zaslug za domovino. A taka je, okolnosti zahtevajo tako.

Le navdušenost za tako lepo stvar napotila me je, da sem premišljeval tako dolgo; ozrmo se na tretji del svečanosti, kateremu je napis: „Mnogaja ljeta!“ Tu se ozira okó na sedanjost domovine; vsakemu stanu velikega carstva ruskega, drugemu za drugim voščijo: „mnogaja ljeta! Najprvo vsklikne dijakon carju: „mnogaja ljeta!“ Vladike ponavljajo voščilo trikrat, topovi po na-

sipih Kremlovih zagrme vmés, kot bi hoteli preglásiti voščilo škofov in zvonovi zazvoné tudi svoja „mnogaja ljeta“ z vsih zvonikov mestnih. Grom topov, katere imenujejo „ultima ratio regum,“ opomnil me je, da ne govoré več o umrlih carjih, ampak o živem gospodarju in da je strah skoraj tolik, kakor poštovanje. Na to sledila so „mnogaja ljeta“ carevni, carski hiši, vsakemu udu posebej, duhovništvu, vsemu uradništvu, slavni, hrabri vojski. Kakor prej so ponavljali vladike voščilo trikrat za dijakonom; pevski zbor je zapel vsakokrat milo „mnogaja ljeta.“ To ni bilo ravno kaj posebnega, ker pevajo v cerkvi slovanski po vsaki večji svečanosti tudi „mnogaja ljeta.“ Opomniti moram še, da so se priklanjale globoko pri vsakem „mnogaja ljeta“ osebo ravno imenovanega stanú. Mislil sem že, da se nagiblje svečanost, dospévi do vrhunca v drugem delu, vsakdanjemu koncu. A začudil sem se iz nóva koncu. Zapiraje knjigo vzklikne dijakon: „In vam vsem, pravoslavlnemu národu ruskemu“ — „mnogaja ljeta!“ Trikrat voščili so tudi vladike isto in zbrano ljudstvo priklanjalo se je globóko škofom in zahvaljevalo veselega srcá za srčno voščilo. Vladike ustanejo s sedežev in spremijo metropolita skoz carska (srednja) vrata v ikonostasi, da obhaja slovesno mašo.

A jaz nisem mogel dlje ostajati med stebrovjem. Kar sem videl in čul, vzburilo mi je misli, samote sem si želel, da premagam vtis. Iz cerkve me je gnalo pred cerkev, na prosto. Tamkaj obrneme oči proti zapadu, proti ljubi česki domovini. A cerkvé in palače bile so mi na poti. Čudna otročja misel gnala me je na zvonik vélikega Ivana, kakor bi mogel videti z njega čez nezmerne planjave ruske in poljske ljube gradove Pražke. V duhu videl sem jih, z očmi zrl sem pa le na modro ravno daljo. Spominjal sem se zadnjega voščila in v istem trenutku nesel je veter v snežno daljo tudi moje srčno voščilo: „Vam vsem, pravim, zvestim Čehom „mnogaja ljeta!“ —

Pisma Jarnikova Stanku Vrazu.

(Originale hrani ilirska matica v Zagrebu)

I.

Ihre freundschaftliche Zuschrift dto 22. Nov. hat mir wahres Vergnügen gemacht, ich erhielt sie am 30 + „N. durch einen Kut-scher, der wahrscheinlich von Gratz kam. Macte virtute! Ihre erwachte Vorliebe für slow. Sprachstudium und für alles, was unserem guten und vielbefähigten Volke geistige Nahrung und Bildung verschaffen kann. ehre ich, und darf bei Einem pro sponte currenti nicht erst den Wunsch beifügen, das einmal erfasste nicht mehr fahren zu laszen. Auf Euch hochherzige Jünglinge setze ich mein

Vertrauen, dasz Ihr der trauernden Mutter Trost und Stütze werden wolle, dasz Ihr den aus einem langen Winter erwachten Keim heget, ihm Wärme und Licht bringet zum frühlichen Wachsthum, wenn schon die Zeit der Ernte nur künftige Generationen erleben werden.

Sehr lieb waren mir di beigefügten und interessanten Notizen über den Zustand der Slowenität in Steyer. Zu bedauern ist es, dasz Shampertl so früh dahin gerafft ward, der so erfreuliche Hoffnung versprochen hat. *Sit illi terra levis!* Wegen seinen 3 Sonetten werde ich mich mit H. Spiritual Slomshek besprechen, sobald ich in die Stadt kommen kann. Was Sie mir von H. G. Caf berichten, ist mir ganz neu, und ganz recht, dasz er sich mit der Etymologie beschäftigt, die ein weites Feld darbiethet und in der neuesten Zeit noch mehreres darzubiethen scheint. Nur ist dabei auch viel Gefahr vorhanden, weil sich schon viele zu weit verstiegen haben. Wer kennt bei der uralten slaw. Sprache die *media*, durch welche sie schon im grauen Alterthume gegangen, wie unsicher ist daher die Ableitung *Es* gehörte dazu die genaueste Kenntniz nicht aller alten, sondern der ältesten sowohl als der verschwundenen und vielleicht nie geschriebenen Sprachen.

Wegen der Notiz über Caf erachte ich es für nothwendig, Ihnen die wahre Ursache der Herausgabe meines Etymologikons mitzutheilen. Bey der häufigen Nachfrage um ein slow. Lexikon entschloss sich H. v. Kleinmayr den Gutsman neu aufzulegen, ich rieth ihm davon ab mit Gründen, die am Tage liegen, allein er drang fortwährend darauf; um also seinen eigenen Schaden zu verhüten, sagte ich: ich will Ihnen lieber etwas anderes schreiben, was zeitgemässer ist, als der veraltete und teutschnichlich genannte Gutsman, der bei den gegenwärtigen Fortschritten der Sprache nicht mehr passt, und so kam mein geringes Werk bei der Mehrheit anderweitiger Beschäftigungen zum Vorscheine, wodurch ich eine wiederholte Auflage Gutsmans und den aufliegenden Schaden des Verlegers verhinderte. Wenn man also die Sache von dieser Seite betrachtet, so wird vieles von selbst wegfallen, was man dagegen sagen könnte.

Weit nützlicher als dieses Anatomiren dürfte der practische Beweis über die Verwanandschaft der slaw., griech. und lateinischen Sprache beachtet werden, den ich in einer grossen Tabelle in der Structur dieser Sprachen dargestellt habe, und der einstens *Deo propitio* als appendix meines Lexikons erscheinen soll.

Wenn auch H. Murko sich jetzt mit andern Dingen beschäftigt, welche eigentlich seinen Beruf betreffen, so glaube ich, dasz er nach vollbrachten höheren Studien der Consequenz wegen doch wieder ad matrem zurückkehren wird. Die Steyrer und Krainer haben ihre slow. Lehrkanzeln, wir gas keine Aber der sehr fleiszige und verdienstvolle H. Slomshek ersetzt durch seine Vorlesungen für die hiesigen Alumnen diesen Mangel vortrefflich.

Das Schisma in Bezug auf den pravopis ist wohl etwas sehr betäubendes. Hier wird bloss die Zeit heilen und das Beste herbeiführen. Sie wissen, wie die Krainer der böhmischen Orthographie der vielen Hacken wegen abhold sind, dergleichen Buchstaben H. Kopitar in seinem neuesten Werke: *Codex Clozianus, literas conspurcatus* nennt. Durch die neuesten Streitigkeiten sind gar viele eingeschüchtert worden und wollen jede Partheylichkeit vermeiden, aber der beharrlichste wird den Sieg davon tragen. Die Kroaten sind für die modificirte tschische bereits eingenommen und ich glaube, die Steyrer als nächste Nachbarn werden wollen nachfolgen, dann kann die Neigung erblich werden. Des Schisma wegen stehen die drei Nachbarländer isolirt und ohne Zusammenhang da, das alte Schicksal der Slawen im Deminutiv — Maszstabe! Aber was wollen Sie sagen, wenn diese chinesische Mauer sogar zwischen den nächsten Nachbarn aufgeführt ist, wenn Steyrer, die nur 4 Stunden von Agram sind, nicht im Stande sind, eine Danica zu bekommen! Hier haben wir die Ill. Zeit(ung) mit der Danica, die aber oft in Klagenfurt sehr lange circulirt, bis sie zu mir kömmt. So habe ich z. B. einen bei 5 Bogen stark ausgearbeiteten Aufsatz für H. Ludwig v. Gay gehabt, betreffend die Verbesserung der im Illyrischen vorkommenden fehlerhaften Deklinationen, allein erst mit Ende August erhielt ich die Danica's, welche bereits im März von Babukić illyrischer Grammatik herausgegeben waren, und so war meine ganze Arbeit beinahe umsonst und überflüssig, obwohl über diese Grammatik noch so manches zu sagen wäre. Zeit und wieder Zeit die so kostbare geht verloren.

Unser Dialekt, so wie der provinzial-kroatische haben oft bessere und richtigere Diklinationen-Casus als das Serbische, warum wollet ihr dann im Serbismus untertauchen? Wer kann die Genitive *gran dovah, vitezovah*, die Dative *jelenima*, den Social *jelenima*, den Local *jelenima*, den Instrumental *rukom, vodom*, die Genitive *rukah, vodah* etc. anhören, ohne ein widriges Gefühl in seinen Ohren wahrzunehmen? Nehmet von den Serben die schönen und reicheren Conjugationsformen und schönen Wörter, sie aber von uns die gramatisch - richtigeren Casus und die vielen schönen Wörter an, so werdet ihr beyde Sprachen einander näher gebracht haben, aber nur nicht das Abnorme. Vermelden Sie H. v. Gay alles erdenkliche Gute und dasz ich gesonnen bin, ihm selbst zu schreiben. Der Raum geht aus *Saluta pl. Venerandum D. professorem nostrum Quas cum omnibus, qui mihi salutem dixerunt, et vale faveque Tuo amico*.

U. Jarnik m. p.

M. 5ta Decem. 1836.

pro opusculo gratias ago.

Levitschnigg ist 8 Stunden von hier entfernt.

II.

Verehrter Freund!

Es hat mich sehr gefreut, dass Sie in den letzten Ferien nach Ihrem gegebenen Worte mich besucht haben und dass ich das Vergnügen hatte, Sie persöhnlich kennen zu lernen: hier habe ich bloß den Wunsch noch beizusetzen, dass es, wenn wir das Leben und die Gesundheit haben sollten, noch öfters geschehen möchte! um so mehr, da das Wachsen der illyrischen Literatur uns zu den schönsten Hoffnungen berechtigt, und Sie vom Talente begünstigt das nachbarliche Idiom in Ihrer Gewalt haben. Die Danica ist zu einem Organ geworden, durch welches die Lebensfaden der südl (ichen) Sl(awen) zusammenhängen. Wir haben sie jetzt ohne die Zeitung, weil wegen dem Stempel Hindernisse eingetreten sind, indesz ersteres Blatt ohne Stempel passirt und uns gerade dasjenige liefert, was uns interessirt und wodurch wir vom Gange der Literatur und ihrer Zunahme am besten unterrichtet werden. Nach dem gegenwärtigen Format mit kleineren und schönen Typen liefert die Danica auch mehr auf einem Blatt, und wenn sie einst wöchentlich 2 Blätter wird liefern können, so wird es um so erfreulicher seyn.

Jene topographische Sammlung, die Sie in der Vakanzzeit bei mir gesehen haben, schickte ich an H. Dr. Schaffarik ein. Vor kurzer Zeit erhielt ich ein Schreiben von ihm, in welchem er sich über das Empfangene erfreut und sich unter anderen äussert: „Schon beim ersten Durchlesen habe ich in den empfangenen Beiträgen sehr viel Interessantes, ja mitunter einiges Wichtige entdeckt, und ich zweifle nicht, dass ich beim wiederholten Lesen und Vergleichen noch weit mehr darin finden werde. Sogar mythologische Namen haben sich erhalten, so z. B. kommen die uraltslawischen Žiča (Žiče) Sopot, Sopotnica (vgl. Sopotka, et Sobotka, Zobtenberg in Schlesien mit uraltslaw. heidnischen Cultus beschrieben, bei Dithmar l. VII.) u. m. a. vor.“

Er bedauert, dass bei der Sammlung nicht auch der Marburger-Kreis beigefügt ist. Allein Herr Slomshek und ich konnten nur die Namen der Ortschaften, Dörfer, Schlösser, Berge, Flüsse Bäche etc. unserer beiderseitigen Diözese liefern, so viel wir Notizen erhalten konnten. Da der Marburger Kreis in einem andern hierarch. Wirkungskreise sich befindet, so konnte davon hier aus nichts geliefert werden. Zwar ist in Schmutz's top. Lex. manches, vorzüglich die Ortsnamen, zu finden, allein die Orthographie ist, wie Sie wissen, unsicher, wobei man Gefahr läuft, die Zisch- und Sauselaute etc. zu verwechseln. Ich schrieb daher bei Absendung der benannten Beiträge an Herrn Schaffarik, dass in Bezug auf diesen Ihren heimathlichen Kreis Sie das Beste liefern könnten, und in seiner Antwort drückt er die Hoffnung aus, von Ihnen bezüglich dieses Gegenstandes die erwünschten Beiträge zu erhalten. Erfreuen Sie den uns Sl(awen) so wichtigen Mann bald mit den erwünschten Aufschlüssen über die

slow. Dekanate im Marburger - Kreise. In Anbetracht der Orthographie der Namen werden Si am besten thun, der neuen čechisch-illyrischen zu folgen und alles nach Dekanaten einzutheilen. In Ihrem Aluminate zu Gratz werden Sie gewiss Theologen genug finden so auch im Jus Juristen etc., welche über ihre Geburtsparthen das Beste und Richtigste werden angeben können und das, was man aus dem Munde hört, lässt sich richtiger ortogr. verzeichnen, als was manchmal mit schwankender Orthographie eingesendet wird.

Um das oben vom H. Dr. Š. als sehr wichtig erklärte Sopotnica, Sobotka zu berühren, so können Sie ihm ebenfalls mit einer Sobot im Marb. Kreise entgegenkommen (an der Kärnt. Gränze, wo die Glashütte ist), wodurch das Gewicht für seine Forschungen und Beweise noch grösser wird. Uebrigens ist es auch sein Wunsch, auch von jenen Städten, Dörfern, Ortschaften usw. die Namen zu wissen, welche bereits von Deutschen bewohnt werden, wovon Gradec selbst den Beweis liefert, dergleichen ächt(slawische) Namen es auf der deutschen Seite noch viele geben wird, wie hier bei uns, die angrenzenden Slowenen werden davon das Meiste wissen, denn die heutige Gränze ist nicht die des Alterthums. *Tempora mutantur et nos in illis.*

Was mich in der Danica v. 1838 vorzüglich überrascht hat, war die Kunde von dem Nochvorhandenseyn des Evangelien-Codex von Rheims, den man sich als verbrannt dachte. Wen Dobrovsky noch lebte, was hätte er für eine Freude! Ich bin auf sein Alter begierig. H. Kopitar wird nun neuen Stoff zu weiteren Forschungen und Aufschlüssen finden. Ich weiss nicht, ob darüber von ihm nicht schon eine nähere Mittheilung für ein grösseres Publicum Statt gefunden hat?

Vale faveque

U. J.

M. 5. Martii 1838.

Saluta Dnum Profesorem Kvas, saluta, si quas occasio fuerit, et Dnum Doctorem Ludevicum de Gay.

Eben als ich diesen Brief befördern wollte, erhielt ich von H. Dr. Schafarik ein Schreiben mit 1 Exemplar des Ost und West vom 28. Febr. Nr. 17, worin er einen sehr gediegenen Aufsatz über die neueste illyrische Lit(eratur) liefert, zugleich auch bestätigt, die Beiträge von Ihnen bereits erhalten zu haben.

„Na strani je dodano še to le:“

Von steyermärkischen Diplomaten könnten Sie vom Brucker-Gratzer - und Judenburger Kreise aus dem Mittelalter noch viele Namen erfragen. Vgl. Semering in alten Urk(unden) Semernik vermuthl. von Sěverník. Das reichhaltige Joanneum wird viel Aufschlüsse ertheilen.

III.

Verehrter Freund!

Ihr verehrliches Schreiben vom 10. v. M. habe ich Anfangs Mai richtig erhalten, jedoch war das Buch damals nicht dabei (Kolar's Werk), was ich mir nicht erklären konnte und lange hielt ich deswegen Nachfrage, ohne etwas Gewisses darüber zu vernehmen. Am vergangenen Sonntag aber, da ich Herrn Slomshek wegen meiner Krankheit zur Aushülfe erbat, brachte er mir's, und sagte, dass er Brief und Buch von einem Theologen erhalten, um beides an mich zu befördern, da aber letzters offen und dem Briefe nicht beigegeben war, so nahm es H. Dr. Suppan, der damals eben beim Spiritualen war, mit, und trug es gar nach Laybach, um den Inhalt so viel als möglich zu verbreiten und das Werk bekannter zu machen; da hatte er vollkommen recht, und in 8 Tagen war er damit schon wieder zurück, um es an mich gelangen zu lassen. Ich hatte es am nämlichen Sonntage im Bette ausgelesen und auf H. Slomshek's Wunsch gab ich es ihm zu weiterer Bekanntmachung usw. wieder mit. Der Autor hat sehr gründlich und herrlich geschrieben, man musz ihn zu wiederholten Malen lesen, weil er es verdient, und man dann leichter die Hauptbeweise, die schlagend sind, behalten kann. Nach der Danica v. Nr. 18 ist er glücklich gerettet. Gott erhalte diesen wichtigen Mann zum Wohle der Gesammtheit recht lange und bei besten Kräften, er wird noch vieles leisten, wodurch er allgemeinen Nutzen schaffen wird.

Ich bin jetzt reconvalescens, ich hatte 5 mal Anfülle von einem lebensgefährlichen Lungenkrampf, so dasz ich binnen acht Tagen 3 mal zur Ader lassen muszte. Das Uebel hat sich aus einem gewaltigen Kathare gebildet, den ich bei den vielen Verrichtungen vor Ostern gefaszt habe. Ich musz immer noch und auf längere Zeit das Zimmer hüten, weil mein Organismus nach Erkenntnisz des H. Drs sehr reizbar und empfindlich ist und jede Gemüthsbewegung schädlich auf mich einwirken kann, so wie auch die noch immer rauhe Luft, und ungünstige Witterung.

Abermals schreibe ich tudjim jezikom, was aus Gewohnheit, die mit uns aufgewachsen ist, geschieht, gleich jenen, welche von unserem Zeitalter lieber lateinisch als in ihrer Muttersprache schrieben. Und wenn Sie selbst an Ihnen die Beobachtung gemacht haben, dasz Sie nach jedem illyr. geschriebenen Brief sich wie dahingschlachtet fühlen, so werden Sie es mir um so weniger verargen, der ich an Jahren vorgertickt, und von der genannten Sprechart zu weit entfernt bin und sie wohl in Schriften lese, aber die natürlichen Töne nicht vernehme. Lassen Sieseinen Serben slowenisch schreiben, so wird er von sich das nämliche behaupten, weil die Angewöhnung einer andern Varietät immer ihre Beschwerlichkeit haben wird. — Nur durch lang fortgesetzte Uibung und durch das wirkliche Leben miten in dieser Mundart kann uns die Geläufigkeit bereiten, deren

sich die Mittel- und Unt. Illyrier erfreuen, da sie ihnen angehören ist. — Noch immer vermisse ich in der Danica die Annäherung zu uns, da man sich noch immer illegitimer Endungen bedient, die weder uns, noch den Nordslawen gefallen können. Gibt es eine Wechselseitigkeit, so müssen die gesetzlichen Casus, deren wir uns zu erfreuen haben, anerkannt werden, sonst wird der Dialekt nie vollkommen illyrisch, sondern serbisch heißen müssen. Es gibt nur wenige Casus und Formen, die sie anzunehmen haben und dann tragen sie den Sieg davon. Wem kann der Genitiv pl. Štajeracah, Kranjacah usw. wohlgefallen? Das Beharren bei diesen Endungen führt für jeden Leser eine Unbehaglichkeit herbei, die ich weg gebannt wünschte. Ist es denn für die übrigen Illyrier gar so schwer, sich auf dieser Seite uns zu nähern? Verdienen wir nicht auch Beachtung in dem, was wir mit Recht fordern können? in dem unsere Formen die Kritik aushalten. —

So geht es mit dem Einsammeln von topograph. Namen doch überall gleich! Selten hat Jemand einen Sinn dafür, wozu ich schon im J(ahre) 1813, also vor 25 Jahren, aufgefordert habe. Was man selbst thut, ist am besten gethan. H. Spiritual Slomshek hat von seinen Theologen doch Vieles herausgebracht, was bei Ihnen in G(ratz) eben so geschehen könnte. Von den Dienern der θεμς ist also nichts zu erwarten. Sie haben in dieser Hinsicht meinen vollsten Beifall, dass Sie die edle kostbare Zeit zu weit nützlichere Dingen benützen, als jene; der Lohn wird Ihnen von selbst folgen. Den Stillstand von M(urko?) in seinen Jahren kann ich mir nicht erklären! wann wird sich das ä'nigma lösen? — Der Aufsatz im Aufmerksamsten: „Notizen zur slaw. Lit.“ war ganz nach den Ansichten Šafarik's zur Verbreitung des Besseren gegeben. Der Ausdruck wegen Emanzipation der sl. Sprache klingt doch etwas sonderbar, wenn man dagegen erwägt, dass die Herzoge v. Kärnten bei Klagen vor dem Reichsgerichte nie anders als in slaw. Sprache antworteten und ihre Vertheidigung führten, und auch der Herzogsstuhl noch immer die slaw. Inschriften aufweist. Vergessene und nicht eingehaltene Rechte, welche die Ritter v. Krnten im XII. Jahrh. noch kannten, da sie den als Königin Venus reisenden Ulrich v. Lichtenstein bei Arnoldstein begrüßten: Bug vas primi kraljva Venus! — Die Hymne an Sr. Maj. Kaiser Ferdinand ist gut, man muss das Talent aufmuntern und nicht verzagt machen. Die Vervollkommnung folgt v(on) selbst. — Was Sie vom H. Pfarrer Kreml schreiben, ist interessant. Er verdient ein besseres Geschick. Aber wir müssen gar oft contra torrentem schwimmen, was Widerwärtigkeiten bringt. — In Agram ist die Lage günstiger, weil auch der Adel noch slawisch spricht, wie der unsrige im XIV Sacc. Dem Herrn Caf haben Sie die Güte alles Guts zu vermelden, er möchte in 'seinem Unternehmen nur fortfahren, aber zu den übrigen europäischen Sprachstudien auch noch das Sanscrit fügen, weil ihm diese Urquelle allein den besten Aufschluss über viele Zweifel wird ertheilen können. Zudem ist er in dem Alter, es erlernen zu können, was in spätern Jahren

nicht so leicht geschieht. In Bopp's Conjug. System der Sanskritsprache verglichen mit dem Lat. Griech. Pers. Germanischen von 1815 liest man z. B. *Jad jčasi sthatum*, wenn du verlangst zu bleiben; u. an einem andern Ort: *džnatum tvam vaiam ičama*; wie gleichlautend mit dem slaw. *znati te (tebe) mi hočemo!* —

Eine grosze Anzahl von Wörtern ist im Slaw. zu finden, die mit den Indischen noch gleiche Bedeutung haben, was für die ungeheuer lange Zeit der Trennung sehr viel sagen will. Denn der gleiche Klang der Worte besonders wenn man das Altslaw. dagegen hält. Dieses Feld soll er aufsuchen, was ihm einen noch tiefern Blick in den Sprachbau nicht nur des Slaw., sondern aller damit verwandten Sprachen sammt dem Indischen verschaffen wird, dann wird seine Vergleichung in die graue Nebelferne der Urzeit weit über alle europäische Geschichte zurückreichen, was ihn selbst in der Folge in Erstaunen versetzen wird.

Sammeln Sie nur fleissig an den Liedern unserer Mundart, wenn Ihnen die Censur zu viele streichen sollte, so können Sie solche wohl in Agram drucken lassen. Von *kralj Matjáz* habe ich meines Wissens in Krten keine Lieder gehört. Sie können vielleicht existiren, ohne dasz sie meine Ohren erreicht haben, oder sind sie schon ausgestorben, wie leider die meisten von den ältesten.

Kolárs Werk wird noch von Mehreren gelesen werden, denn Keiner, der es einmal zur Hand nimmt, begnügt sich blos mit dem Hineinblicken, sondern ist begierig das Ganze zu lesen. Ich ersuch Sie daher blos mir den Preis zu berichten, damit ich Ihnen Ihre Auslage werde vergüten können. Denn es kann geschehen, dasz von hier aus noch einige Exemplare werden bestellt werden, um der gediegenen Wahrheit so viel als möglich Raum zu bereiten und die Lichtstrahlen in die dicken Finsternisse hineinfallen zu lassen. Wenn neue Werke von diesem beliebten Autor erscheinen, so werden Sie mich mit ihrer Anzeige sehr verpflichten, denn nichts als Gediegenes kann aus der Feder dieses auserwählten Kämpfers und Verfechters der Slawia fliessen.

Vale faveque

Tuo amico

U. J. m. p.

U Blatogradu 21/5 38.

IV.

Dragi Prijatelju!

S radostnim srcem prijem Vaše pismo od 4^{ga} rujna, i osvedočih se o Vašem sada, hvala Bogu! boljim zdravju. Da Vam Previšnji dugolétni život podaruje na radost i polzų všem Slovenom! Za naju pátovanja v Z. dolinų mnogokrat spomnihova s g. Ma-

jer jem, da bi ješe Vi mogli v našem družtvi biti! Ali naše željanje tada nije moglo ispunjeno biti. Može se pa sgoditi kako drugo lěto, ako Bóg da. S vse hvale vrėdnim trudom g. Majerja dobite sada napisanę knjižica prineskov za Vašę Pěsnaricę. Prijemite je zadovoljno! Iz Gorice ješe nije pisma. — Škoda, da g. Bodjanskega ne vidimo, g. Stanić je razpaljen narodoljubjem i je uže mnogo bogoslovnih molitebnih knjižic na svetlo daū. — Karniolia hoće, kako pišete, v vaše sledi stāpiti. Kdó bi dvoumiū o napredovanji vremena? Na herbet stare sgodovšćine se napiše nova. Kdo hoće kolesa nasiūnega vremena ustanoviti? kdó se njemu uprotiviti? Obě knjižici obnovljenih kr. iger vidih i čitah. — g. Smolė se kaže velikim prijatelem novega knižestva, takovih je trėba imėti. Je li Milko rodjeni Krajnac? Jako v vseslavenskom duhu govori, doćakati je i više od njega.

Radostno vēst mi pišete od F. Krempļa, sed quis contra Deos? Od Celskega kotara mi nije nič znano, vse je tiho. Veseleji są slišati novine iz dolnih pokrajin, gděr se Slovenščina svobodna gible. V predgovoru Vaših narodnih pěsen imam ješe nėkaj opomniti Str. XIX stoji biewi za Koręško. Ali l se spremeni samo pred a, o, u v' ū, na pril. bjeūa, bjeūo, bjeūu, pred e, i ostane pri svojem lastnim glasu, bjele, bjeli. Tako i z'bjelę rąką naměsto z'bėloj rokoj. V instrum. jáz rad upotreblujem oĵ secundum Styros, qui legitimam hanc et veterem formam observare solent. — W apud Ziljános sonat sicut germanicum W. sed l polonicum l bene notasti cum ū, ergo non biw secundum Bohem. orthographiam, sed biū etc. quemadmodum per totam Carinthiam sonat.

Die Djulabic sind eine zarte Frucht Ihrer poetischen Vena, aber für unsere Oberländer, die noch nicht über ihren Provincialism hinaus sind, zu hoch. Bei uns musz erst der Geist kommen, dann wird auch das Gute zu erwarten seyn. Et Tibi haec omnia nota. Bei rechter Muse werde ich sie besser genießen, jetzt drängen mich viele Geschäfte. Aber Einiges kann ich nicht unterlassen hier in Erinnerung zu bringen, was ich in Ihren Anmerkungen gelesen habe. Die Illyrischen Vile heissen wenigstens in Kärnten nicht morske deklice, denn diese sind die Meerjungfrauen, sondern sie heissen in Unt. Krt. žalikžene, in Ob. Krt u. namentlich im Gailthale aber svete žene, bjele žene, čistljive žene, es herrschen viele Erzählungen unter dem Landvolke von Ihnen, wovon ich schon 1813 in einer Carinthia von ihnen gesprochen habe.

§. 134. Ist Lajdrava u. lajdrast auch bei uns gebräuchlich.

§. 152. Vergleichen Sie para mit Perún. Meni se drugaći zdi. Kdó są bili Obri Umbrones našega kolěna? Jáz mėnim, da Celto-Boji, ktėrih sada Parc-em imenujemo A et es sunt autem particulae, quae affinguntur substantivis, par-a, par ec. Celticki Umbri ili Obri są skitali se po severnih mestih, nam bližnji są bili Par-ci. — Tako je od Longobardov v' Ziljskeĵ dolini ješe ostalo imė: Koprát m. — gobard i znamenuje stra-

šilo, Popanz, ein Schreckensmann, ein abscheulicher Lotter, oder einer, der übermäßig bis zur Carricatur angekleidet ist. Evo imate naše bližnje Obre.

Von den celtischen wilden Scordiskern, die am Zusammenflusz der Sau und Donau sich festgesetzt haben, Ssceint škrat und škratek, škratelj ein Ueberbleibsel zu seyn. Selbst die hierländigen Deutschen verstehen unter škratel einen bösen ausgelassenen und unbändigen Buben. Vsi ti pregonitelji sa izčeznuli, ast beati mites, quoniam terram possidebunt; et adhuc possident terram Slavi. Blagoslov Božji je počivaú nad našimi otcí.

Vuk Stephanowitsch's Volkslieder habe ich in 2 Bänden, aber es soll auch ein dritter erschienen seyn, dieser allein geht mir ab. Wenn er sie für das westliche Europa annehmbarer machen will, so wäre es gut, sie in der neuillyrischen Orthographie herauszugeben! denn wie schwer findet bei uns das Cyrillische sey es Kirchen- oder Civildruck, Eingang, da man es kaum bis zur Bohoričica zu bringen im Stande ist.

Coeterum, quod cant. Sl. attinet, nolite nomina addere et in publicum profferre, nomen parum refert, sed sumus potius amici Narodnosti, quae fautores habere debet, ut crescat.

Vale igitur faveque

amico

J. U. m. p.

V' Blatogradu na 21^{ti}. Rujna 1841.

Listi, katere je Prešérn Vrazu pisal.

(Originale hrani ilirska matica v Zagrebu).

I.

Lieber Freund!

Die von Dir überschickten Volkslieder habe ich erhalten und dem Herrn Grafen Auersperg übergeben, dem sie nicht besonders zu gefallen scheinen. Die Einrückung der beigegebenen Poesien, die meinen vollen Beifall haben, ins „Illyrische Blatt,“ ist aus dem Grunde unterblieben, weil sie für das Lesepublikum desselben zu unverständlich sind. Man hält sich über meine Carmina, wenn sie im besagten Blatte erscheinen, aus dem Grunde auf, weil man sie unverständlich finden will, nun sind sie für uns Krainer weit verständlicher, als die im steyrischen Dialekte gedichteten, die selbst ich und Kastelz zuweilen nur zur Hälfte verstehen. Einen Beitrag zu Eurer Zeitschrift kann ich Dir nicht übersenden, weil ich nichts neues gedichtet habe, meine Balladen und Sonette aus der Liebes-

periode aber die meisten im „Illyrischen Blatte“ erschienen sind, oder in einem solchen Zusammenhange stehen, dass sie nicht einzeln gedruckt werden können. Sollte Dich der Umstand nicht genieren, dass die bereits im „Illyr. Blatte“ gedruckten Kleinigkeiten, die dir mit Ausnahme einer vor Kurzem erschienen(en) Ballade, bekannt seyn werden, nicht mehr ganz neu sind, so stehen sie Dir zu Diensten. Ich wünsche Euerem Unternehmen mehr Glück, als unsere verstorbene „Zibeliza“ gehabt hat. Dem Kasteliz habe ich die überschickten fünf Gulden übergeben, er lässt sich für Deine Mühewaltung und den ihm von Deinem philoslowenischen Herrn Schwager überschickten Luttenberger bedanken und wird Dir nächstens schreiben. Der Ladenpreis meines „Kerst“ ist 20 kr. Sollte das erste Bändchen Eurer Zeitschrift bereits erschienen sein, so schicke mir unverzüglich sechs Exemplare. Den beigeschlossenen Brief bitte ich an den Herrn Adressaten durch Herrn Mikloshizh, den ich herzlich grüsse, oder sonst durch eine sehr verlässliche Hand zu übergeben. In Böhmen wird Dr. Gläser, Adjunkt der dortigen philosophischen Anstalt, mit 1. Juli d. J., wie Dir wahrscheinlich bereits bekannt seyn wird, eine neue deutsche Zeitschrift herausgeben, deren Zweck dahin gehen wird, die Deutschen mit den besseren Erzeugnissen der Slawischen Litteratur bekannt zu machen. Er hat mir zugeschrieben, und mich ersucht, ihn auf die besseren Erzeugnisse unseres Dialektes aufmerksam zu machen, was ich nicht unterlassen werde. Graf Auersperg, an den er sich auch verwendet hat, dürfte ihm die Uebersetzungen der Volkslieder zukommen lassen. Der Verfasser des von Dir erwähnten Briefes an H. Gay dürfte nicht Jarnik, sondern höchstwahrscheinlich der nach Kärnten relegirte Doctor und Professor Jakob Supan seyn. Deinen Wink, dieses Beispiel nachzuahmen, würde ich befolgt haben, wenn ich kroatisch verstehen würde. Ich könnte den Mitarbeitern an der „Daniza“ nur ein oberflächliches Lob spenden, was ihnen wahrscheinlich eher weh- als wohl thuen würde. Vergrabet Eure Talente nicht und verschiebet das, was Ihr heute thun könnt, nicht auf morgen. Ich grüsse Dich recht herzlich und bin in Erwartung einer baldigen Antwort

Dein aufrichtiger Freund

Dr. Preshern m. p.

II.

Lieber Freund!

Deinem Wunsche gemüsz schicke ich Dir 24 Exemplare von meinem nach Deiner Meinung so schwer zu verstehendem „Kerst“: Kasteliz schlieszt 9 vollständige Exemplare der „Zibeliza“ bei. Wenn jedes Exemplar einen Abnehmer und Leser findet, so sind wir beide zufrieden. Da nach Laibach zwei Pohlen das Schicksal verschlagen

hat, so dürfte ich von der Gelegenheit profitieren und polnisch lernen. Die nachstehende Uebersetzung aus dem Mickiewicz, die in dem heutigen „Illyrischen Blatte“ abgedruckt worden ist, ist eine Frucht dieser Bekanntschaft.

Wer ohne Erwidrung seufzt, groß ist das Unglück dessen,
Noch größer dessen, den das leere Herz langweilet,
Doch mit dem grössten Unglück scheint mir der theileit,
Der nicht mehr liebt, dass er geliebt, nicht kann vergessen.

Sieht er mit kecker Stirn ein funkeln Aug' ihn messen,
Macht der Erinnerung Gift, dass er die Lust nicht theilet,
Rührt Reitz und Tugend ihn, hin, wo der Engel weilet,
Darf er mit welcher Brust zu geh'n sich nicht vermessen.

Soll er nun André hassen, oder sich beschuld'gen! —
Er flieht der Göttin Bahn, kann nicht der Irdschen huld'gen,
Auf beide blickend lässt er jede Hoffnung fahren.

Sein Herz gleicht einem Tempel aus vergang'nen Jahren,
Der öde, durch die Zeit verfallen, wo nicht thronen
Die Gottheit will und Sterbliche nicht dürfen wohnen.

Wir erwarten von Dir, dass Du bessere Uebersetzung aus dem grossen Polnischen Dichter und zwar ins Slovenische liefern wirst. — Graf Auersperg ist wieder da gewesen und hat mich wiederholt gefragt, ob Du keine Volkslieder eingesendet hast. Was ich ihm für eine Antwort geben musste, ist Dir bekannt. Kasteliz wartet noch immer auf den Luttenberger. Das mosh beseda scheint bei Euch halben Krobathen unbekannt zu seyn. — Kasteliz hat zwar das Rezepisse von dem Briefe an Gay verlegt, solltest Du jedoch keine Bestätigung über das überschickte Geld erhalten haben, so ersucht er Dich, ihm das sogleich zu melden, damit er das Rezepisse aufsucht und es Dir überschickt. Melde uns, was Du und die übrigen Philoslovenen in Steiermarkt treiben? Kasteliz grüsst Dich. Indem ich die Herrn Mikloshizh, Kushar und Murko in meinen Namen zu grüenzen bitte, verharre ich

Dein

aufrichtiger Freund

Dr. Franz Xav. Prošérn m. p.

Laibach am 4. März 1837.

Die übersendeten Bücher liebe Du bei Damian und Sorge abzuholen.

Nachdem der Brief bereits geschlossen war, erhielt ich einen Separatabdruck des obigen Sonnettes, den ich Dir beischliesze.

Izvana:

Seiner Wohlgeboren dem Herrn Stanko Vraz (Frass) in Gratz abzugeben am Glacis im Baron Sternbach'schen Hause N. 506 et 7.

Seiner Wohlgeboren dem Herrn Herrn Stanku Vraz (Frass)
in Gratz.

abzugeben am Glacis im Baron Sternbachschen Hause N. 506 et 7.
nöthigen Falles in der Buchhandlung der Herren Damian et Sorge
in der Sporgasse.

Na pečatu stojé na oblatu vtisnene besede, ki se lahko beró:
„mit Gott und Recht,“ a počtni se štampelj glasi: Laibach 6. Merz.

III.

Lieber Freund!

Nachdem Du meinen letzten Brief noch nicht beantwortet hast, so habe ich keine Verpflichtung Dir zu schreiben, aus besonderer Gnade will ich es jedoch thun. Die „Zhebeliza“ wird meines Erachtens nie mehr ausfliegen. Die Tendenz unserer Carmina und sonstigen literarischen Thätigkeit ist keine andere, als unsere Muttersprache zu kultiviren, habt Ihr ein anderes Ziel, so werdet Ihr es schwerlich erreichen. Die Vereinigung aller Slawen zu einer Schriftsprache wird wahrscheinlich ein frommer Wunsch bleiben. Es dürfte Euch nicht so leicht gelingen, den steirisch-kroatischen Dialekt auf den philologischen Authokraten-Thron zu erheben. Unterdessen auch verkehrtes Streben ist besser als Apathie gegen alles Vaterländische. — Die Benennungen aller in Krain befindlichen Flüsse, Bäche und Quellen kann ich aus Mangel an Musze nicht sammeln. Metelko wäre hiezu der geeignetste, weil ihm die Theologen aus allen Gegenden hiezu die geeigneten Daten zu liefern bereit seyn dürften. — Ich erwarte mit nächster Gelegenheit eine Novität von Euerm Slowenophilologischen Vereine. Die Idee zur Errichtung einer Gesellschaft, die die Druckkosten von guten Slowenischen Büchern übernehmen soll, ist sehr lobenswerth. Ich wünsche der Societät viele und zwar ausharrende Mitglieder. Ich fürchte nur, dasz dieser Verein ein mons parturiens der Fabel werden dürfte. Was macht Murko? Ist auch sein Eifer bereits erkaltet? Lasset Euer Licht leuchten! Rusticus exspectat dum defluat amnis etc. — Kannst Du dem Herrn Sertich in irgend welcher Rücksicht an die Hand gehen, so wirst Du mich sehr verbinden.

Dein Freund

Dr. Preshérn m. p.

Laibach am 5. Juli 1837.

izvana:

Seiner Wohlgeboren Herrn Stanku Vras

in Graz,

abzugeben beim Herrn Prof. Kvas.

IV.

Laibach am 19. Juli 1838.

Lieber Freund!

Ich und Kasteliz bedanken uns für den schon längst überschickten Erlös aus den verkauften „Zhebelizen“ und „Kerst“-exemplaren, so

wie ich und Smole für die beiden Exemplare der Kolarischen Wechselseitigkeit. Zum Beweise, dasz ich wenigstens den materiellen Theil derselben aufgefasst habe, überschiere ich Dir 6 Exemplare des „Kerst“ zur beliebigen Verfügung mit dem Bedauern, dasz ich mit keiner in Ljubljana erschienenen Novität aufwarten kann. Emil Korytko, einer der beiden hieher relegirten Pohlen, beabsichtigt, ein Bündchen Volkslieder in unserer Muttersprache herauszugeben und hat das Manuskript bereits der Censur vorgelegt. Die Landesstelle hat es dem hierlandes als grössten Rigorositisten bekannten Canonicus Pavshak, ehemaligen Professor der Philosophie, zur Prüfung zugewiesen, woraus ich den vielleicht voreiligen Schlusz ziehe, dasz man dieses Unternehmen zu hintertreiben beabsichtigt. Die Lieder sind, so wie sie ihm eingetiefert worden sind, ohne Korrektur aufgenommen worden; doch dürfte bei einigen wenigen schon früher eine unberufene Verbesserung vorgenommen worden seyn. Namentlich werden die „od lepe Vide“, „od Koshlina“ in ihrer bessern ursprünglichen Gestalt erscheinen. Korytko sammelt übrigens unsere Volkstrachten und Notizen über Sitten und Gebräuche unseres Vaterlandes. Er hat sich an den Herrn Dr. Ljud. Gai verwendet, um so die Volkslieder mit den tschechisch-illyrischen Letern drucken zu lassen; allein eine ziemlich räthselhafte Antwort erhalten. Es ist ihm bedeutet worden, dasz die Dr. Gaische Offizin nur unter der Voraussetzung den Druck zu übernehmen bereit wäre, wenn die Lieder eine rein illyrische, nicht krainische Tendenz haben sollten, was mir fast unverständlich ist, indem sich Traditionen vergangener Zeiten nach meiner Ansicht keine Tendenz der Gegenwart unterschieben, auch die Sprache des Volksliedes nicht ändern lässt, ohne dieselben wesentlich zu umstalten. Es hat den Anschein, als ob es dem Dr. Gai und andern slawischen Literatoren mit der Idee Ernst wäre, dasz die slowenische und illyrisch-servische Sprache in eine verschmolzen werden sollten, oder vielmehr, dasz der slowenische Dialekt als Schriftsprache aufhören und hinfüro nur mehr der servische geschrieben werden sollte. Ich bin von der Unausführbarkeit dieser Idee subjektiv überzeugt, habe doch bis nun dieselbe auf keine Art bekämpft, auch ist mir sonst jemand in Krain bekannt, der diesem Unternehmen entgegengearbeitet hätte. Meines Wissens ist seit dem Erscheinen der „Ilirska Daniza“ gar kein profan literarisches Produkt in krainischer Sprache erschienen, daher auch jener Tendenz nicht einmal indirekt entgegenarbeitet worden ist, daher mich der Ausdruck „krainische Separatisten“, dessen sich Herr Dr. Gai in seinem Briefe an Korytko bedient hat, etwas befremdet. Ich werde wahrscheinlich meine Deiner und der Ansicht der H. H. Kolar und Schaffarik entgegengesetzte Meinung in der Zeitschrift „Ost und West“, natürlich in Ausdrücken, die den Verdiensten dieser gefeierten Slawisten nicht im Mindesten nahe treten sollen, zur Sprache bringen, falls mich nicht jemand Anderer dieser Arbeit überheben sollte. Dasz in Laibach eine deutsche „Carniolia“ seit dem 1. Mai d. J. erscheint, wird Dir bekannt seyn. Mich hält man, ob-

wohl mit Unrecht, für einen Gegner derselben. Der Redakteur, Herr Leopold Kordesch, ist um die Bewilligung eingeschritten, auch eine krainische politische Zeitung (*Kranjske novize*) mit einem lit(er)arischen Beiblatt unter dem Titel „Sora“ herausgeben zu dürfen. Das hiesige Gubernium soll sich einwathend diesfalls an die Polizei Cens. Hofstelle verwendet haben. Er und seine bisherigen Mitarbeiter haben bis nun schwerlich insgesamt eine Seite Krainisch oder ilyrirsch geschrieben; jedoch wollen wir eher das Resultat abwarten, bis wir uns über das Gelingen oder Miszlingen, über die Tendenz und Ausführung ihres Vorhabens aussprechen. Sollte nur die geringste Hoffnung vorhanden seyn, dass sie der slowenischen Literatur einen Vorschub leisten dürften, so wollen wir sie nach Möglichkeit unterstützen. — Ich grüße Dich recht herzlich und beharre

Dein aufrichtiger Freund

Dr. Preshern

(in sichtlicher Eile). Herr Korytko, der am Schluss des Briefes zufällig zu mir gekommen ist, grüßt Dich, wie folgt:

Nieznamomemu, ale wielce mi szanownemu Młodzieńcowi i koledze przysyłam braterskie pozdrowienie — My śmy wscyszy bracia a bracia śmy wscyszy rodzeni, który gorącym sercem spólnę matkę mitujemy. — Żegnam, pozdrowić proszę braci Sławianow

Emil Korytko.

V.

(Početek je izgubljen). Sammler, Du, Smolè und der Pinter, von dem Ihr vielleicht nächstens was hören werdet, solche unmittelbar, aus dem Munde des singenden Volkes werdet aufgenommen haben. Dass wir unsere „Zwergliteratur“ in jenen Zweigen, die nicht unmittelbar, selbst aus dem Volksleben aufspriessen, schlafen lassen, dafür hoffen wir von Euch (*pluralis majestatis*) Dank einzuernden. Solltest Du mit Kollar, Schaffarik etc. in Korrespondenz stehen, so bitte ich ihnen dies erfreuliche Ereigniss bekannt zu geben. Es wäre sehr erfreulich, dass in unseren Gegenden der Slawismus zu Grunde gehen würde, indem dadurch die künftigen Coriphäen desselben der Mühe enthoben werden würden, einen Dialekt, dem sehr viele moderne Ausdrücke fehlen; der jedoch über manche ihnen nicht mehr geldüftige Derivationen und Konstruktionen Aufschlüsse geben dürfte, ich meine nicht zu studiren, sondern nur oberflächlich zu beachten. Wir „Oberillyrier“ sind noch sehr jung, was die Schriftsprache betrifft, deshalb ist es billig, dass wir das Resultat fremder Erfahrungen abwarten. Der spanische Dialekt wird vielleicht nicht entfernter von dem italienischen seyn, als der slowenische von dem servischen, als der czechische von dem polnischen, als der französische von

dem italienischen oder spanischen. Sobald diese sich in einen Dialekt verschmelzen werden, hoffe ich auch, dasz wir czechisch, polnisch, russisch und um so eher serbisch sprechen, und wenn nicht sprechen, doch ohne vorläufiges Studium verstehen werden. Camoens hätte doch, wenn nicht panromanisch, wenigstens spanisch schreiben sollen, nachdem das Spanische dem Portugiesischen vielleicht so nahe, oder noch näher seyn dürfte, als das Slowenische (krainisch — karantanisch — steiermärkisch Slawische) dem Provinzialkroatischen, gewiss aber näher als dem eklektisch Illyrischen seyn dürfte. Si Deus pro vobis, quis contra vos? bedenkt jedoch, dass auch ó Χρηστος; getödtet werden konnte, dass jedoch die Wiedererweckung als das grösste Wunder von dem Weltapostel Paul und von allen Weltaposteln mit Recht gepriesen wird, und dasz Homer sagt, besser ein Schweinhirt seyn, als über alle Todten gebieten. — Du erinnerst Dich vielleicht auf eine Gesellschaft bei Dolnizhar, wo wir etwas extravagant gewesen sind, in einer ähnlichen Gelegenheit befinde ich mich gegenwärtig; wenigstens eben so viel Wein habe ich genossen; deszhalb wirst Du entschuldigen, dasz ich keinen meiner gegenwärtigen Ausdrücke auf der Seelenwaage Svetoga Mihaila habe abwägen wollen oder können. Ich wünsche übrigens nicht nur dem Panlavismus, sondern auch dem Panillirismus das beste Gedeihen; glaube jedoch, dasz man bis zum Erntetag alles Aufgesprössene stehen lassen soll, damit der Herr (το Ηαv) am jüngsten Tage das Gute werde von dem Schlechten ausscheiden können.

Laibach am 26. Oktober 1840.

In vino veritas.

Dein und des Slaventhums
aufrichtiger Freund

Dr. Franz X. Prešérn m. p.

Z drugo tinto in drugo roko je na kraji pisma še to-le:
Wie viel würde dorten der Druck von Bogen von 1000 Ex.
im Format wie „Matiček,“ ohne Papier kosten?

Cigani na Črnej gori.

Po pismu dr. B. Bogišića s Cetinj v decembru 1873 vredništvu „Ausland-a“. Poslovenil Fr. H.

Dr. B. Bogišić, profesor v Odesi, kateremu so najbolj znani običaji južnih Slovanov, živel je dalje časa na Črnej gori, kamor ga je poklical knez Nikita, da uredi državni zakonik. Ko je bival med sinovi Črne gore, pisal je pismo, iz katerega objavimo naslednje črtice:

Gotovo poznate zanimive razprave o ciganih, priobčene po prof. Miklošiču pred letom v spominkih cesarske akademije znanosti dunajske. Velecenjeni učenjak našel je v jeziku ciganskem (promotroval je tudi govor španjskih gitanos) nekaj stotin besed slovanskih in grških. Opiraje se na to izrazil je misel, da so stanovali cigani za časa svojega selenja dalje časa na Balkanskem poluotoku, predno so se razkropili po zahodnih pokrajinah evropejskih. Poslovenjeni cigani črnogorski, s katerimi se do sedaj ethnologi (narodoslavci) še niso pečali, potrjujejo misel Miklošičevo popolnoma.

Črnogorski cigani (srb. ciganji) govoré isti jezik, spoznavajo isto vero, nosijo isto obleko, imajo iste navade in običaje s Črnogorci. Ločijo se od teh le v tem, da so oni le ključarji in kovači, da so omejeni nekoliko v političnem in društvenem stanu in da kaže telo njihovo nekaj posebnosti. Naseljenci so, zatoraj Črnogorcem popolnoma enaki. S tem se pa ločijo tudi popolnoma od svojih sonarodnjakov, ki potujejo še dan danes po svetu. Skoraj nikdar ne zapuščajo domačega sela, če jih ne primora pomanjkanje dela ali obilica delavcev.

Koliko jih je po Črnem gorovji, ne morem reči lahko, ker ne plačujejo davka od rokodelstva, kakor po sosednjih deželah in zatoraj tudi ni posebnih zapisnikov zanje. Če se pa oziram na povprečno število kovačev po raznih kapetanijah, smem soditi, da jih ni nad 500.

Govoré samo srbski. Govor je posebno čist, tudi naglasa črnogorskega so se navadili in rabijo tudi tu navadne provincijalizme. Le sikovca s ne izgovarjajo pravilno. Glasi se pri njih kot š. Mesto sit pravijo šit, mesto sunce, šunce. Zato imenujejo Črnogorci tako napačno govorjenje, šuškatí po ciganjski. Pravega ciganskega jezika ne ume nobeden izmed njih, še najstareji ne. Tajé tudi sorodnost s cigani, ki prihajajo kedaj v deželičo in govoré o tih le zaničljivo. Da jih ne žali, ne imenuje jih Črnogorec ciganov, ampak „meštre“ ali „majstre“ (majstor). Bolje lepoglasno zovejo jih tudi „jegjupke“ (jegjupak) = Egipčane.

Vero spoznavajo, kakor povsod, vladajočo. Po deželah, sosednih, Srbskeji in Albaniji, kjer je večina mohamedanska, so tudi

cigani večinom mohamedani. Sam sem opazoval v Podgorici, mestu srbske Albanije, oddaljenem le četrt ure od meje črnogorske, da so vsi kovači cigani, akoravno govoré vsi slovanski, vendar le mohamedani. Opazovati pa nisem še mogel, so li ohranili kak ostank poganski, to pa vem gotovo, da se držé kakor Črnogorci nekaterih običajev predkristijanskih (n. pr. običaja z badnjakom o božiču), kateri so se ohranili po Črnej gori boljše nego drugod. Stopili se pa vendar še niso z domačimi prebivalci, ohranili so svojo individualnost do današnjega dne.

Kakor sem že omenil, so črnogorski cigani vsi kovači. Kovač cigan, ki se naseli kje, je delavec cele občine; občina mu postavi kovačnico (viganj) in mu preskrbi potrebnega orodja. Plačujejo ga pa skoraj ravno tako, kakor uradnike. Rodbina vsacega plemena daje mu na leto nekaj pridelkov, več ali manje, kakor dela zanj več ali manje, boljše ali slabše. Plačilo je razno tudi po krajinah. V Katunski nahiji n. pr. plačujejo družine, katere nimajo konj, občinskemu kovaču po 12½ funta pšenice in hleb sira. One, ki imajo konje, dajo za vsakega konja po 25 funtov pšenice in za vsakega možkega delavca 12½ funta. To plačilo imenujejo „uljetico“, t. j. letno plačilo, cigani pa bir (bira) kakor popi, in birovnice domačine (gospodarje), ki plačujejo uljetico, akoravno pomenja ta beseda tudi le plačevalca popove. Kakor dobivajo duhovniki tudi še stolo poleg svojega plačila, zahteva navada, da daje družina, za katero dela ravno kovač, temu tudi jed, se ve da, dobre in obile, če ne, skazi majstor rad, kar dela. Vrh tega mora mu pomagati še kdo iz družine, za katero dela, da kuje železo, goni meh i. t. d., da, mnogokrat pusti majstor delati pomagača več nego stori sam. Tega pomaganja ne sramuje se nikdo, akoravno misli še najubožnejši Črnogorec, da bi ga onečastila kovačija. Vse to pa izvira od tod, ker so le cigani kovači. Zato je morala siliti vlada črnogorska ljudi, da so pomagali tujim delavcem, ko je napravila pred dvemo letoma (1871) orožnico na Rijeki. Pa še tedaj poprijeli so se dela neradi in le sirote, najubožnejši v deželi, akoravno dobivajo prav dobro plačilo.

Družina ciganska je uredjena ravno tako kakor črnogorska in „mutatis mutandis“ so iste tudi pravice in dolžnosti vsakega uda po starosti in po spolu; ravno tako sme si voliti drugega starejšino (domčina) ali drugo gospodinjo (domačico), možki otroci nimajo neomejene pravice do posestva, v medsebnih pravnih zavezah zavezujejo se vsi za vsakega in vsaki za vse. Isti zakoni veljajo o delitvi dedščine i. t. d. Imena posamnih oseb in priimki družinski so isti kakor pri Črnogorcih, n. pr. Savo Lazov, Lazo Kurtović i. t. d. Plemenskega imena, med katerim stanujejo in imena bratstva, kateri jih varuje posebno, ne smejo rabiti, ker po rodu ne spadajo med-enj. Pa ravno zaradi prepovedi prizadeva si vsak cigan po znanem Horacijevem „ruimur in vetitum“, da se kinča, kjer ni znan, z imenom plemena, ali, da pravi vsaj, da je v rodu kakej družini izvorno črnogorskej.

Pravice gospodarstveno - državljanske uživali so vedno popolnoma, tudi ko so vladala še plemena. Kupovati smejo posestva in druge nepremične stvari, pred sodnijo so in bili so vedno ednaki drugim Črnogorcem. Isto pa ne velja o družbinskih in političnih zadevah. „Jus connubii“ (pravice ženiti se s Črnogorci) še nimajo, akoravno o tem ni pisanega zakona in akoravno si prizadeva sedanja vlada na vso moč, da bi dosegla popolno ravnopravnost zanje. Najubožniši Črnogorec dal bi se komaj pogovoriti, da bi dal ciganu hčer za ženo, ali da bi vzel cigansko dekletko, naj bo še tako bogata. Tolika je zavednost narodova, tako močna je navada, da imajo zvezo med Črnogorcem in naseljenim ciganom za „impedimentum dirimens“, akoravno sta iste vere. Sedanji metropolit črnogorski Ilovione pripovedoval mi je kot sodnik v zakonskih rečeh karakterističen dogodjaj. Dve ubogi bielki, t. j. beli dekleti, tako imenujejo dekleta črnogorska nasproti ciganskim, ki niste imeli ni roditeljev ni premoženja in niste sluli najbolje, seznanite se z dvema premožnima ciganoma. Naposled dovolite, da se poročite. Postavne zapreke ni bilo, pop poroči ji. Nakupili ste si mladi ženi lepo obleko, najedli ste se; na plesu imenuje ji pa nekdo zaničljivo ciganki; žal jima je bilo zveze in idete v Cetinje in se pritožite metropolitu zoper veljavnost svojega zakona. Pravili ste, da je tu „error conditionis“, da niste vedele pred poroko, da sta ženina cigana. Metropolit pa zavrže tožbo, ker ni bilo postavnega uzroka. Na to vrnete se domu in živite z možema; al mir domači je kaljen, še sedaj ji narod ne spoznava za ravnopravni (capitis deminutio).

Otroci takih „mešanih“ zakonov postanejo po misli narodovej še le v petem kolenu pravi Črnogorci, akoravno se ženijo le s pravimi Črnogorci.

Vendar ne zdi se jim nepravdo, ako stopi kdo s ciganom v duhovno zvezo. Črnogorci so kumi ciganskim otrokom, ker daje to neko oblast čez nje, Črnogorec pa ne bode prosil cigana nikdar za botra.

Mnogo ciganov prihrani si denarja, kupi si posestvo. Obdelujejo ga pa udje družinski zanje ali plačani delavci. Pravico kupovati zemljišča v pokrajini domačega plemena imeli so po nekaterih krajih že za časa vladanja plemen, akoravno je niso imeli Črnogorci družih plemen. Veljalo je namreč pravo, da kupujejo zemljišča sorodniki, sosedje lastnikovi in udje istega plemena. Cigani kot vedni gostje imeli so tudi pravico do paše in do drv iz občinskih šum. Ko so pa razdelila plemena njive, šume in paše med svoje članove, niso dobili cigani ničesa.

Vojna služba na Črnej gori ni dolžnost, ampak častna pravica, zato cigani za časa plemenskega vladanja niso bili dolžni biti vojaki. Imeli so pa pravico nositi orožje — brez te pravice je vsak Črnogorec mrtev, — smeli so tudi prostovoljno na vojsko. Posluževali so se pa tega prava le, kedar se je pripravljalo na boj celo

pleme. Le redko hodili so četovat na tuje zemlje, morda zato, ker Črnogorci niso imeli radi seboj takih tovarišev.

Javnih služeb cigani ne morejo dobiti. Kdor pozna temeljito pleme črnogorsko in ve, kako si dobivajo ljudje pravic, upliva po občinah, po plemenih in v državi, čudil bi se, ako bi mogli postajati cigani uradniki. Zborovati pa smejo pri zborih občinskih in plemenskih, a molčati morajo, ker bi se smejal vsak nasvetu jegjupkovemu. Sedanja vlada delila je že večkrat svetinj za hrabrost ciganom, ki so se odlikovali v bojih, al vendar ni mogla podeliti ni najmanje časti vojaške ciganu. Zakaj, v gane lahko vsak. Najnižji Črnogorec navajen je od mladih nog, da se misli važnejega od najbogatejšega cigana, kako bi mogel v bogati njegovemu povelju? Trpel bi réd in trpela bi ubogljivost, ko bi zapovedoval kak cigan.

Umrlemu knezu Danilu posrečilo se je s trdno voljo odpraviti navado, katera je pritiskala na domače cigane v cerkvenem obziru. Nikdo izmed njih ni imel pravice, da ga pokopljejo na občinskem pokopališču. Metropolit tadanji učili so sicer, da so cigani tudi ljudje, da so pravoslavni kristijani kakor Črnogorci sami, a ljudstvo odgovarjalo je: „Cigan skoval je tri žblje, s katerimi so pribili Krista na križ, proklet je rod ciganski, prokleti ljudje pa ne smejo ležati v senci svete cerkve“. Knez Danilo imel je pa boljih sredstev od metropolitov, ni se brigal za ovire in je odpravil nestrpno navado.

Po tem, kar smo rekli, mogli bi soditi na prvi pogled, da je bil stan ciganov posebno za vladanja plemenskega popolno nestrpljiv, da ni bilo varno ni imenje, ni zakon, ni življenje. A to bilo bi napačno. Že za vladanja plemenskega varovalo je cigana celo pleme, ker je vedelo, da je koristen, da ga v gospodarstvu ne morejo pogrešati. Varoval ga je zatoraj bližnji kapitan vsacega napada od strani udov plemenovih. Varstvo bilo je tako strogo, da so kaznovali vsakega, ki bi onečastil cigana, ravno tako, kakor bi bil žalil uda družine varuhove. Če so pa pridrli sovražniki, branilo ga je celo pleme, kakor vsakega drugega.

Vidimo zatoraj, kakor drugod, da se podaja slaběji pod varstvo močnejega, kateri si šteje za sveto dolžnost brambo varovančevu. Položaj varovanja proti varuhu spreminja se navadno po raznih okolnostih in po raznih pokrajinah. Po Črnej gori pa iz tega odnašaja ni dobivala nobena stranka ni pravic ni dolžnosti gospodarskih, ostala je npravna zveza zvestosti in dolžnost, da si pomagata drug drugemu. Drugod povsod, kjer je bilo enako ali je še, — n. pr. v Evropi v srednjem veku ali danes po Kavkazu, — velja pravilo, da mora plačevati varovanec varuhu za plačilo, razven zvestobe, kak davek ali opravljati mu od časa do časa kako drugo službo. Zatoraj nastane mnogokrat trda odvisnost, če ne popolna sužnost. Po Črnej gori enaka je ta navada bolj razmeri rimskej med patronom in klijentom (se ve da ne klijentom prostim po „*manumissio*“), za časa kraljev in prej.

Iz tega varstva izvira čudna reč (katero pa opazujemo tudi po drugih slovanskih zakonih), da je „krv“ (plačilo za umorjenca) za cigana ravno toliko, kakor za najodličnejega kapetana.

Po rečenem in oziraje se na milost in dobrosrčnost črnogorsko, je gotovo vsak moje misli, da so cigani po tej deželi, akoravno se ločijo narodoslovno popolnoma od domačih prebivalcev, v posebnem položaji, da pa še za časa samosvojega vladanja plemenskega niso bili tlačeni. Razmere posebne napravile so navado, da se ni mogla vriniti samovolja in tlačenje. Dandanes pa varujejo uradniki vladini vse po istej meri, zagotavljajo vsakemu svojo pravico. Zato zgubile so se že navade omenjene in gotovo izginili bodoje i ostanki kmalu. To kaže vse, kar se je godilo do sedaj.

Ne pripovedujem vam o fizičneji vnanjosti črnogorskih ciganov, ker se zakonski ne morejo mešati z domačimi, ostal jim je isti tipus, kakor bratom, ki so ohranili národnost. Vidi se mi pa, da je obraz njihov bolje označen, kakor drugih ciganov.

Vsako plemo črnogorsko ohranjuje ustno spomin svojega početka. Cigani, akoravno razstreseni po vsej deželi, štejejo se tudi za posebno plemo, ohranili so si zatoraj tudi ustna poročila o svojem početku. Ker bi bilo preobširno, opuščam vse, kar pripovedujejo o vladi ciganov v Egiptu, o kralju svojem Faracnu i. t. d. Končujem pa svoj list pripovedovaje, kako je prišel po misli črnogorskej oča sedanjih ciganov na Črno goro.

Begu mesta iz okolice Kolašinske (na meji črnogorskej) Hasanagi služil je cigan Kurto, dober pevec in godec. Gospodar jemal ga je pogosto seboj, kedar je potoval po svojej zemlji. Nekdaj pobiral je harač (davek) po okraju Drobnjaškem. Hasanaga vzplamtí ljubezni do lepe popadije (žene popove). Popa ni bilo doma. Hasanaga imel je seboj Kurta in svoje vojake. Aga prenoči v popovem domu in upa, da doseže tako najlože svoj namen. Zvečer vsede se s popadijo k večerji in začne piti rujno vince. Kurtu pa zapové, naj vzame guslo in naj zapoje. Kurto ne premišluje dolgo in počne:

„Zapoj družé a pomozí Bože!
Pomozí i agi Hasanagi,
I njegovu drugu svakojemu;
Zdravo bio i harač skupio,
Zdravo došo Kolašinu gradu!“ . . .

Komaj odpoje cigan uvod pesmi, katero je že imel gotovo v glavi, zagrmi Hasanaga, kateremu je ušlo vino že pod kapo in je želel že objemati lepo popadijo: „Raspój!“ Se ve da ni mislil drugega nego: tiho! A Kurto, žaljen na svojej pevskej časti in slabe volje zaradi tega, razlaga si „raspoj“, kateri pomeni „tiho“, ali pa predrugači pomen pesmi na zadnji način in začne:

„Raspoj družo, ne pomози Bože!
 Ne pomози agi Hasan agi,
 Ni njegovu drugu ni jednomu
 Ni zdrav bio ni harać skupio
 Ni vidio Kolašina grada!“ . . .

Jezen, da ga je prekanil cigan in ni hotel umeti povelja, skoči aga na noge, strga ciganu guslo iz rok in ga udari ž njó po glavi. Žaljen v drugo odíde Kurto iz hiše. Da se osveti, naznani seljanom namen gospodarjev in jih zove na osveto. Razdraženi zbero se možje, udarijo na Turke in ubijejo Hasanago in vse njegove spremljevalce. Kurto pa ni smel več v Kolašin, bežal je na Črno goro. Krstil se je in je oča ciganskih kovačev, ki žive še dan danes po gori.

Prisega na Črnej gori.

Po Bogišiću Fr. H.

Ako hoče zakleti ena stranka drugo, odvede perjanik obe dve stranki v cerkev Matere božje, pokliče kalugjera, da se obleče v cerkveno odelo, užge dve sveči. Kalugjer odpre zaklop kovčega, da se vidi celi sv. Peter (nekdanji vladika črnogorski) pa reče onemu, kateri misli zaklinjati: „Evo, Nikola (ali kakor mu je ime) pa ga kuni po tvojoj volji!“ Nikola donese ispred cerkve pločasti kamen in ubere nekoliko črnega trnja, in dene onemu, kateri hoče priseči — recimo Milošu — pločasti kamen na glavo, trn pa na kamen, kateri pridržava Miloš z obema rokama, da ne pade.

Onda počne Nikola n. pr.: „Hočes li mi se, Milošu, zakleti, da mi nijesi dužan?“

Miloš: „Da ne mislim, ne bih došao amo.“

Nikola: „Tako ti se ne okamenila tri sjemena: ljudsko, škotsko, (živinsko) i zemaljsko kao taj kamen, što na glavi držiš, i tako ti crni trnj po kutnjem ognjištu ne rastao, kao taj, što u ruci držiš. Jesi li mi i koliko si mi dužan ostanuo poslije našega konta (računa) kad učinismo?“

Miloš: „Tako mi se ne zakamenila sva tri sjemena i svaka sreća, i tako mi crni trnj po ognjištu ne rastao, nisem ni pare jedne „(ili toliko i toliko, a ne više).“ Tedaj vzame kamen in trnje z glave, pristopi h kovčegu in poljubi roko sv. Petru.

Besede pa niso zapisane, s katerimi prisezajo. Kdo drug n. pr. govori onako: „Zaklinjem te, Petre, bogom i svetijem Jo-

vanom, kolom nebesnim, da se mi pravo zakuneš, da mi nijesi dužan. Ako bi se krivo zakleo, da dade jaki bog, da se tvoja kuća iskopa od muškijeh glava, da ti se svaka sreća zakameni kao stanac kamen, na ovom se svijetu vazda mučio a nikad sreće ne imao, kad umro dušu ti gjavoli rastezali, a tijelo ti se po smrti ne raspanulo, nego ga zemlja iz groba izbacivala.“ Kdor priseza, mora govoriti iste besede. Po tem sleče kalugjer odelo, perjanik pa pelje oba pred senatore in reče jim, kako se je zaklel toženi po volji toženca. Sekretar (tajnik senatov) zapiše protokol, kako je rešena tožba.

Sok.

Po Bogišičevem „Zborniku.“ *) Fr. H.

Po Črnej gori, Hercegovini in Bokikotorskeje ohranila se je do današnjega dne navada, katera je bila nekdanj obična tudi pri drugih národih slovanskih.

Če je ukradeno komu kaj, ima pravico, da sme iskati stvari pri vsakemu, kateri se mu zdi sumljiv. Pri preiskavanju vzame seboj v Hercegovini zaptijo, na Črnej gori perjanika in v Boki stražnika. Navadno pa ljudje ne iščejo pomoči od sodnije. Občinske starašine obsodijo navadno tatú, ako ga najdejo, da plača „samo sedmo“ t. j. sedemkrat toliko, kolikor je ukral. Ako pa dokaže sumljivi, da ni storil zločina, plačati mu mora iskalec „potvorštino“, to je toliko, kolikor je iskal pri njem.

Tako postopanje tedaj ni ravno milo, zato skušajo dobiti tatu drugače. Okradeni vzame nekoliko tolarjev ali cekinov primerno vrednosti ukradene stvari, razcepi palico, vtakne denar v cep, pa jih nosi o praznikih med zbranim ljudstvom po selu domačem in po bližnjih vaseh ter vpije: „Poginula (ukradena) mi je ta i ta stvar, ko će mi je nasočiti, evo mu ovaliko i ovaliko talijera ili dukata.“ Išče zatoraj za plačo (sočbina), človeka, kateri bi mu vedel povedati takih dokazov, da bi mogel najti tatu gotovo. Tega človeka imenujejo „sok.“ Ako ne najde soka, poviša sočbino, tako dolgo, da ga dobi. Mnogokrat je plačilo celo večje, nego vredna ukradena stvar. V novejem času zabranjuje zakon črnogorski, da sočbina ne sme biti viša, nego je vredno ukradeno.

Ako se najde sok, pa se neče javiti, ker ljudje nimajo ravno radi sokov, pošlje tajno kakega tretjega človeka k tatu. Tega imenujejo „sokodržica.“

*) Zbornik sedašnjih pravnih običaja u južnih Slovena. Osnovao, uredio V. Bogišić. I. u Zagrebu 1874.

Ta gre k tatu, navadno skrivaje, in mu naznani, da vé nekdo, da je on ukradel. Opominja ga zatoraj, naj vrne ukradeno stvar in naj povrne okradencu i sočbino. Jeli to resnica, oplašiš se tat in vrne stvar in plača sočbino, pa ne zve, kdo je sok. Navadno prinese ali prižene ukradene novce ali ukradeno živino po noči pred hišo okradenega in nikdo ne zve, kdo je bil hudobnež.

Ako pa sok ne nameri na pravega zločinca, ali misli ta, da se mu posreči prevariti tožilca pred sodbo, neče slušati. Onda prijavi se sok, stvar pride pred sodnika. Dokaže li sok, da je ukral res obdolženi, mora plačati slednji škodo storjeno, sočbino globo in stroške, ako se pa dokaže, da je legal sok, mora plačati škodo okradenemu, „bijedo“ tožencu za obrekovanje in globo sodnji. Ako toženec ne more povrniti več ukradene stvari, plačati jo mora v novcih, kakor jo ceni okradeni „po duši.“

Da je bila ta navada znana tudi drugim národom slovanskim, kaže nam najstareji spominek slovanskega prava na Českem „jura županorum“ (jus Conradi) iz XII. veka. V tem zakoniku nahajamo tudi sledeče pravilo: „nullus zok aliquem accuset, nisi certo sub testimonio vicinorum constet de damno; et si fuerit zok convictus testimonio fori communis, lapidetur.“

Taka pravila nahajamo tudi v statutu Vinodolskem iz XIII. veka in v litvanskem statutu XVI. veka.

Soka pa národ ne spoštuje ravno kot poštenega človeka, samo tedaj ne škoduje njegovi časti sokovanje, ako neče uzeti sočbine, ali je bil okradeni sirota, ali so oropali cerkev.

Mnogokrat si pa išče ljudstvo samo pravice, celo selo vzdigne se, pade na lupeža, kateri mora plačati „samo sedmo“ in kaznujejo ga še s tem, da mu snedó seljaci vola in mu popijó sod vina ali rakije.

Družinski život *) v Jugoslovanskej.

Kulturhistorišk obraz.

Po B. Bogišiči, priredil Lav. Gorénjec, Podgoričan.

V Dalmaciji, v Horvaškej, v Slavoniji, v Sremu in po sosednih Ogerskih krajinah se je stari rodbinski red vzdržal le poleg novodobne rednosti; v Vojaškej granici, razen Vojniških nemških

*) Viri so: B. Bogišić, Utješenović (die hauscommunion der Suidslawen 1859), Čaplović (Slawonien und zum theile Croatien 1819), Lovrić (Osservaz. sopra diversi pezzi del viaggio in Dalmazia del L. Alb. Fortis 1776), Vuk Stepanović Karadžić, Milinović, grof Pučić, Miličević, Odžalov i Medaković.

občin, v njej je zmérom bil splošno vodilo; a v Bosni in Hercegovini je ta red trpel veliko krivico, zato ker so Turki deželanom vzeli vès svet, da so kristijani le njih najemnici, ki so morali žrtvovati svoje rodbinske skupnosti glavno podlogo. V Črnej gori, v Srbskej knježevini in v Bulgarskej pa je, da si ne sploh, vendar le vzdržala se družinska skupnost, katerej Horvatje in Srbi rekajo zádruga, Bolgari pa ród.

Kaj pa je zádruga? — Zádruga je družba precej mnogo skupaj živočih posameznih osob ali rodovin, ki jih veže krvni rod in ki imajo vsi tisto gospodarstvo, katero je imovina vseh, in ki jih vlada samo jeden gospodar, katerega si običajno odberó sami.

Rodbinsko družbo ali zádrugo najjasnejše odlikuje število njenih udov, zlasti ženskih.

V Vojaškej granici Utješenović trdi, da imajo zádruge povprek po 10 do 15 udov, med katerimi so po 3 ali 4 ženske, po rodovitejših krajinah pa piše, da so bogatejše hiše, po katerih živi po 50 do 60 ljudi. V Reškej župniji in Varaždinskej je največ posameznih rodovin, zato ker je tam malo sveta, da bi redil velike zádruge. Kolikor mogó rediti otrok, toliko jih je domá, drugi pa hodijo po sveti s trebuhom za kruhom.

Po Slavoniji piše Čaplović, da je dosta hiš, ki imajo po 60 duš, pa da je tam pa tam, to je, da redko kdé, po 60 udov v tisti zádrugi, navadno je po 20 do 50 duš v vsakej hiši.

„Gospodarski list“ 1861. léta piše o zádrugi v Horvaškej, da je tam z otroki vred po 10, 15, 30 in 50 duš v hiši.

Lovrić piše o Morlacih, da je v Dalmaciji mnogo zádrug, ki imajo po 30, 40, 50 duš. Vuk Štepanović Karadžić pa v svojem „Rečniku srbsko-nemačkem“ pravi, da je v Dalmaciji v Kosovi videl človeka, ime mu je bilo Trifunović, ki je imel 62 duš močno družino, med njimi je bilo 13 zakonov z dvema udovicama vred. O Vélikej noči, o Kresi in o vseh svetnikih se vsako leto vsi udje snidó domá; sicer bivajo po gorah in poljanah, starejšina pa je navadno v malinu. Trifunovićeva zádruga je imela blizu 1400 ovác in koz, 50 glav goveje živine in 14 konj. V Konavlih pri Dubrovniku je zádržno živénje splošno, tam so družine tako množne in stare, da zadružniki lahko brezi vsakoršnega cerkvenega zadržka soproge dobivajo v svojej zádrugi.

V plemenu Vasojevićev Prekomskih v Črnej gori je 1400 zádrug, ki imajo po 40, po 50 duš in po 8 zakonov.

V Črnej gori lahko v rodovini najdeš po 20, po 30 duš.

Tako je tudi v Srbskej knježevini, kjer pa o novejšem časi močno razpadajo stare zádruge; samo po zapadnih krajinah: okrog Šabca, Valjeva in okrog Užice se doslé še vzdržujó v popolnej moči.

V Bulgarskej zádruge, ki imajo po 40 do 60 duš, niso redke, le to je, da imajo tam pa tam ta običaj, da družina, ki nima več prostora v rodnem domu, postavi posebno bivališče na domačem dvoru. Kedar pa tudi s tem ne zmagueje, ustanovi blizu rodne vasi novo naselišče, kateremu rekajo kolibe; to naselišče v naj-

veči edinosti živi z glavnim rodom in imajo vsi tistega vladarja — deda ali djada.

Te kolibe zovejo tako, kakor je ime dedu, za čegar vlade so jih postavili, n. pr.: v mestici Tetevenu na Balkanu so kolibe Vljajkovci, v vasi Drjanovej pri Trnovskej kolibe Gančevci, njih ustanovna deda sta bila Vljajko in Gančo. Na severni strani na Balkanu blizu Tetevena, Trojana, Sevljeva, Trnova, Gabrova, Leskovca in Jelene ni prav nobene vasi, katera bi ne imela blizu sebe takega mladega naselišča.

Zádruge niso domá le po vaseh, temuč nahajaš jih tudi, a redko, po mestih. V Kvernarskem zalivu na otoku Lošinu,* kjer je znano bogato trgovsko mesto, še dan danes imovitih Vidoličev rodovina, ki ima svoje pisalnice in zaloge v Aleksandriji, v Carigradu, v Odesi in Taganrogu, živi v zádrugi in ima sê ženskami in otroki vred do 50 duš. Tudi po Bolgarskih mestih so zádruge, v Srbskej knježevini pa v nobenem mestu ne bi našel nikakoršne zádruge.

Kar tiče zádužnih skupin imena, tudi Jugoslovani niso vsi edini. V Črnej gori in v Hercegovini ima vsaka rodovina svoje staro ime, katero prehaja z roda na rod. S krstnim in rodovinskim imenom Črnogorci in Hercegovinci strinjajo očino ime z imenom dotičnega plemena vred; Sava Markov Petrović Njeguš znači Savo, Markovega sina, Petrovičem iz rodu, Njeguševga plemena. Če ima katero pleme še kak manjši razdelek, tudi ta naslov zedinijo z drugimi imeni, n. pr.: Cetinje delé na Bajico in na Dolénji kraj, za tega delj imajo tam taka imena, kakoršno je to-le ime: Gjiko Milov Martinović Bajica Cetinjanin.

V Srbskej ni bilo tega običaja, temuč vsakedo je imel očino ime, le da so k očetovem krstnemu imenu pritikal končnico -ović ali -ević, imenom pa, ki se končavajo na -a, pritikal so -ić, n. pr.: Gjorgjević (oči je bilo Gjorgje ime), Petrović (Petrov sin), Vasiljević (Vasiljev sin), Milojević (Milojev sin), Ranković (Rankov sin), Alimpić (Alimpijev sin), Miletić (Miletin sin). Komur pa je umrl oča popreje, nego mati, ta je imel materino ime n. pr.: Ružić (Ružin sin), Poruničić (Poruničin sin). Stanovitih družinskih imen niso imeli, zato človek ni mogel lehkó od družine do družine stikati v rodovini. Poleg tega v Srbskej števalo navadnih krstnih imen ni obilo, za tega delj je osebnih imen jednotičnost velika. A po vojski Srbski za sveto svobodo (1804. léta) so po mestih v vojvodskih in sicer odličnih rodovinah jeli gojiti stanovita imena, zlasti sijajnih osob, n. pr.: ime Obrenović, ime Simić itd.

Tudi v avstrijskih Srbih je živela ta navada, katera je bila običaj v Turškej Srbskej, naposled pa je raznih uradov trud tudi našim Srbom postanoviti imena.

*) Lussin piccolo.

Tudi poturčeni Bošnjaki, zlasti begi in plemenitaši varujó svoja stara rodovinska imena — in baš s tem se izdajajo, da so kristijanske krvi, n. pr.: Filipović, Gjurgjević, Todorović itd. Vuku Karadžiću se je dozdevalo, da ima to svoj izvor v njih starih pravicah do „spahiluk“ — v pravicah, katere so jim dali sultani, ko hitro so se poturčili, in zjediniili jih z njihovimi starimi kristijanskimi imeni.

Poleg rodovinskih imen na -ić imajo Jugoslovani tudi druga imena, n. pr.: Mlatišuma, Besara, Kuliza, Šakabent itd., ali tudi ta imena prominjajo v priimke na -ič, n. pr.: iz Kulize obrazé Kulića, ravno iz takovih imen so vskali priimki: Čarapić, Zimonjić, Cukić in mnoga druga imena. Tudi službe in uradi dajo mnoga imena, n. pr.: Vojvodić, Knežević, Pisarović, Poržević. Vsled tega tudi slavnemu Marku, kralja Vukašina sinu, ni ime Vukašinović, temuč Kraljević.

V Dalmaciji tudi katolićanje, kakor v Črnej gori, pridevlijó očino ime, n. pr.: v Dubrovniku: Gjuro Ivanov Palmotić.

V Horvaškej imajo stanovita imena.

V Bolgarskej po vaseh in nekoliko tudi po mestih je vsakedo imel očetovo ime, kakor iz početka v Srbskej; oči je n. pr. bilo ime Nikolaj Atanosov, njegovemu sinu: Ivan Nikolajev, vnuk je bil Hristo Ivanov. Tako je to tudi v Novogrškej. Po mestih imajo po sto in sto lét stara imena; vsakedo s krstnim imenom jedini tudi očino ime, n. pr.: Todor Petrov Šiškov, Panajot Todorov Kesjakov.

Ženske v zádrugi niso to, kar so moški. Največ domačega dela imajo ženske v svojem področji. V Srbskej ženske pripravljajo obleko vsej zádrugi; ta obleka je platnena, platno vse same preskrbljajo, in iz volne, ovce same strižejo. Ženske v zádrugah imajo delo v kuhinji in v hlevu, same delajo sir, same nosijo vodo in tudi na polji dohaja v delež več dela njim, nego moškim. Po primorskih Dalmatinskih krajinah se moški pečajo le z mornarstvom ali pa z ribštvo — in mnogo svojega časa preživé daleč na tujem morji, zato ženske same delajo po polji, kakor na našem Kočevskem, ker Kočevarji skoraj vsi zunaj svoje domovine košarijo, — same obdelujó vrtove in vinograde, — da, po nekaterih vaseh celó mrliče same pokopujó. Kakoršna v Dalmaciji, taka se ženskam godi v Črnej gori, kajti Črnogorec še zmérom trdno veruje, da njegova skrb je le vojska in priprava na vojsko. To je skoraj tako, kakor na Kočevskem, kder morajo le ženske vse delo preskrbljati na polji in drugde, če prav je gospodar domá, — mož pride s tujega domov, pa se raji kratkočasi v senci, nego da bi izpod strehe šel na delo.

Srbi, Bolgari, Horvati jako česté starost posameznih udov v svojih zádrugah, za tega délj se ženske možé po starosti, po starosti sedé doma za mizo in po letih imajo méd-se razdeljena tudi nekatera dela.

V gorénjej Dalmaciji so moški razdeljeni na dve strani: na stare in mlade moške. Sè starimi moškimi se starejšina posvetuje o važnejših domačih okolnostih, o mladih pa imajo ta-le pregovor: „Dokler stari govoré, mladi molčé“. Mladi prehajajo med stare stoprv o tistih letih, o katerih se ljudjé navadno zakonijo, kar pa ni povsodi takisto. Pa tudi mlado moštvo je razdeljeno na dve vrsti, déca in momke (mladeniče). Otrok začne biti momak, ko hitro dobi gaće (hlače), v Dalmaciji so te hlače nekova Rimska „toga virilis“. Vsak mladič teško pričakuje svojih potrebnih lét, in ko hitro jih dočaka, pride na-nj tudi več dela, poprej le ženskam streže domá, ali pa pase nekoliko ovác, potlej pa more hoditi tudi na polje in more delati tam. Kedaj otroci dobé gaće, ter so momki, to ni povsodi jednako. V Bosni in Hercegovini so kmetski mladiči do 14. leta hodili v košuljah, zató da niso Turškega harača (glavnine) plačevali zbog njih prevred. V Dalmaciji pa so momki stari tudi po osem let.

Vsi južni Slovani — vse njih ženske in otroci se razlikujó vsled svoje obleke. Ali da-si je razlika neizmerna, vendar-le je razloček povsodi drugačen.

Posamezni zádužni udje imajo svoj poseben premičen imetek, tudi imajo svoje novce. Vsa nepremična imovina, hiše in pozemlje, ta je v Srbih, v Bolgarih in Horvatih stalna dedščina vsega rodu, posamezni udje so le njé začasni uživalci. Paštrovići v Koterskej Boki rekajo tej imovini stožer, Črnogorci pa hasaba.

Starejšina, Bolgarski dèdo ali domačín, ni vselej najstarejši ud v zádrugi. V zádrugi, v katerej je oča sam sè svojimi sinovi vred, prigodi se rado, da oča, ko je uže jako star, odloži svojo čast in jo sinu oddá, pa je ne odda vselej najstarejšemu sinu, pač pa o vsakej priliki najumnejšemu. Če ima brata ali kakega drugega sorodnika, njemu prepusti vso oblast.

B. Bogišić piše, da se starejšina o vsem, česar se loti v imeni svoje zádruge, posvetuje sè svojimi domačimi. Starejšina ni gospod v zádrugi, starejšina je le njé oskrbnik, zató je rôdu odgovoren za vsa svoja dejanja.

Starejšinine dolžnosti so jako različne. Starejšina ukazuje, kaj in kdé, pa kako morajo delati zadružni udje; mlajšim udom odloča delo in pomaga jim sam, kolikor more. Starejšina najemlje delavce in tudi plačuje jih. Starejšina prodaja, kar ima zádruga na prodaj, pa tudi kupuje, česar potrebuje. Starejšina vodi tudi novčne razmere vsega rodu, plačuje davke, a posamezni udje sklepajo z njim vred račune, koliko so potratili rodbinskih novcev. Starejšina daje dobre nasvete, kader je treba, pa tudi krega in svari ude, mlajše sme celó z leskovo mastjo maziliti.

Starejšina v Horvaškej, v Srbskej in Bolgarskej je posrednik med uradi in rodóm — in v Srbskej se starejšine posvetujó o splošnih okolnostih. Starejšine sami prejemljó uradne ukaze zató, da jih ogla-

šajo svojim zádrugam in sami v imeni uradov mlajše ude kličó na sodbo.

Če pridejo gostje, starejšina obeduje z njimi vred, tudi večerja in kratkočasi se v njih družbi. Kedar rodbina moli, starejšina začne in konča molitvo. O slavnih prilikah in o praznikih starejšina nameščuje vso zádrugo, n. pr.: v Srbskej „o krstnom imenu“ nese v cerkvo kolač in lomi ga z duhovnom vred; „na zadušnice“ nese svečo in „poskurice“ (pevico) pokojnim dušam na dobro v cerkvo. Tudi namesto katoliških Dalmatincev, n. pr. okrog Dubrovnika, starejšina zvršuje različne, na pol mitologične obrede in o cerkvenih slavnostih nameščuje svojo družino.

Podoben je urad tudi Bolgarskega d ě d a (d j a d a) ali d o m a ć i n a.

Domaćica je navadno starejšinina žena, vendar ne vsaka. Omožena pa mora biti. Dekle ne more nobena biti domaćica, — „momak“ pa starejšiniti ne more.

V Srbskej in Črnej gori — če je starejšina mlad možki in če mater ima še živo, ni njegova soproga domaćica, temuž mati. V Dubrovniškej okolici v dolini Konavljí mnoga starejšinina soproga ni domaćica, zato ne, da bi glavna moč v zádrugi ne bila centralizovana starejšini v lasti in v lasti njegove soproge.

Domaćici glavna dolžnost je to, da delo odkazuje ženskim udom v zádrugi, kakor ga starešina razdeljuje možkim. Tudi je nadzornica vsega ženskega dela.

V Bolgarskej je domaćici ime domovnica in ta je navadno domaćinova soproga. Po Bolgarskih krajinah ima po mnogo mesecev zádržno oskrbníštvo domaćica v svojej lasti, zato ker le-todi ni možkih leto za letom po leti domá, kajti hodevajo na delo v Srbsko, v Carigrad ali pa v Valahijo.

Zádržni udje imajo vsi tiste pravice in tiste dolžnosti, vendar pa je čisto razlika med pozakonjenimi in samskimi udi; po nekaterih krajinah namesti užitka novce delé pozakonjenim zádržnikom.

Vsak pozakonjen ud ima zá-se poseben domec na zádržnem dvoru, ali pa večó izbo v splošnem domu. Dekličí bivajo ali v manjših izbah, ali pa v velikej družabnej sobi.

Uže smo opomnili, da imajo léta svoj gotov upliv na pravice in dolžnosti zádržnih udov, in ta upliv je očit o različnih prilikah. Kedar ubedujó, možki sedé po starosti, navadno starejšina obeduje z drugimi možkimi vred, če pa ima gosta v hiši, pa sam sedi pri njem.

V Konavljih se le stari medsobno, pa mladi tudi medsobno kličó s krstnimi imeni. Kedar pa kateri mlajših zádržnikov ogori starejšega zádržnega uda, vselej pred krstno ime postavi besedo „dundo“ ali „striječé.“ V gorénjej Dalmaciji, piše Milinović, smejo se v rodovinskih zborih oglašati tudi mlajši, ali navadno starejšim ni kaj dosta do njih nazorov.

Najvažnejše pravo, ki se naslanja na starost, to pravo je ženitovanjsko pravo, kateremu so Horvati, Srbi in Bolgari jako věrni.

V Srbskej kneževini se jako redko primeri, da bi se mlajši, sin oženil popreje, nego se oženi starejši. Pa kakor je v Srbskej, tako je tudi v Dalmaciji. O Dubrovniški okolici, zlasti v Konavljih, pripoveda grof Pučić, če ima več bratov vsak nekoliko sinov, da se najpopreje oženi najstarejši sin najstarejega brata, potlej najstarejši sin drugega brata itd., stoprv — ko se poženijo najstarejši sinovi vseh bratov, stoprv potlej pride vrsta na druge sinove, ali zmérom so zvesti redu, vsled katerega se oženi drugi sin prvega brata, drugi sin drugega brata itd.; če se pa kateri sinov hoče oženiti popreje, nego je ná-nj prišla vrsta, mora izprostiti, da mu to dovolijo vsi domači in mora pobotati se s tistim, ki ima pred njim pravico do ženitbe.

V Horvaškem primorji se to godi na robe. Tu se zádruga ni mogla razviti zbog skalovitega in píelo plodovitega sveta; starejši brat se oženi iz doma kam, najmlajši pa ostane doma.

Vseh zádužnikov splošna dolžnost je ta, da delajo zádrugi na korist in da so poslušni starejšinim ukazom, njih glavna pravica pa je, da iz splošnega imenja dobivajo vse, kar zahtevajo njihovega života potrebe.

O vseh zádužnih zadevah se morajo posvetovati. Srbski kmetje nenavadno česté starejšino, kateri vse sam dela, zatorej nikogar ne povpraša ničesar. Na posvetih so povsodi, kder koli se snidó zádužniki, ali delajo, ali popotujó, ali obedujó, ali če večerjajo. Baš tako se godí tudi v Slavoniji in Hrvaškej. Tudi v Dalmaciji je tako, le v Konavljih pri Dubrovniku se rado pripeti, da starejšina zadolži imovino brezi zádužne vednosti; ali o takih pripetljajih vstanó vselej velike sitnosti, celó razderó se zató mnoge zádruge, za tega délj je v Konavljih ta običaj, da mora starejšina vsako leto vsaj račun narediti in vse razkazati svojim zádužnikom.

Vsak zádužnik ima sam svoje imenje, tej imovini je ime *osobina*, v Slavoniji pa *próija*. Miličević o Srbskih kmetih piše, da vsak ud v zádrugi nekaj pripridi s tem, ker dela o takih časih, ko zádruga slavi kak praznik*) (svetak) ali pa si poiščó kde zunaj zádruge kako delo, najraji rokodelsko: kolarsko, sodarsko itd.

Kedar mora kateri zádužnikov oditi kam z doma — na kumstvo, „na goste“, na kakov cerkven praznik ali vsled kakove uradne dolžnosti kam, mora starejšina vselej dati mu splošnih novcev toliko, kolikor jih neogibno potrebuje, če prav ima dotični zádužnik sam novce.

V samostanih na Fruškej gori je nekedaj tudi vsak menih imel „osobštino“, n. pr. vinograd ali bučelnjak, pa ta običaj je minol o metropolitu Nenadovići, zdaj imajo tamošni menihi le vsak svoje cvetice, pa solato.

*) Razen cerkvenih svetkov Srbski kmeti slavé mnogo drugih manjših praznikov.

Utješenović piše, da ima v mnogih zádrugah vsak zakon, to je: soprog se soprogo vred, ali kakov majhen vinograd, ali pa nekoliko repov goveje živine, in to je zádužnih zakonov prava lastnina. V nekaterih rodeh izmed mlajših udov vsako léto po jeden gré na „dobit“ (na pridelek,) a kar pridela na tujem, to je njegova imovina, le nekaj malega mora oddati, kar je zádrugi prezimščina. V Horvaškej in v bivšej Vojnej granici se svojemu deležu v zádužnem imenji odpové vsak tisti, kateri se podijači, ali kateri se izučí kako rokodelstvo, ali kateri ide v vojake ali če se kdo poloti kake kupčije; taki zádužniki navadno ostajajo v mestih — in le malokateri pride zopet domov. Čaplović piše, da je nekedanje dni v Vojnej granici bila ta navada: kar je graničar na vojski pripleni ali privaroval — da je vse bilo njegovo ali njegove soproge, njegovih otrok imenje, da tega nikoli nisi lastili zádužnej imovini.

V Konavljih je ta običaj, da zádužnik, ki je rokodelec: ali kovač ali krojač, in kuje ali šiva sam sebi, da mora o delu na zádužnih njivah ali v zadružnih vinogradih delavca najeti namesti sebe; če pa domá potrebuje njegovega rokodelstva kak izdelek, mora zaman postreči dômu. Če se s svojim rokodelstvom vred preseli v kako mesto in ne podpira več svoje zádruge, po tridesetih letih nima več nikakoršne pravice do zádužnega imetka. Kedor v Dubrovniku ide na morje, navadno se zopet vrne po nekotlikih letih in zopet se udeležuje vsakojakega poljskega dela.

V Bolgarskej zádužniki tudi hodijo na tuje na delo, ali mnogo obilnejše nego v Srbskej in Horvaškej. V Bolgarskej ne zapuščajo vsak svojega doma le mlajši ljudje, temuč tudi starejši, pozakonjeni, da, celó starejšina jako rad po leti odide z doma, domá je le ženstvo, zato po mnogih naseliščih, posebno po revnih krajinah, po leti razven otrok ne najdeš domá nikogar drugega, nego same ženske pa dekleta, moški vsi odidó, da spečalit pari *) (para so novci). Temu zaslužku je ime pečalba, Turški kór ali kjar. Glavna pečalba je baštovanstvo (vrtnarstvo), poleg baštovanstva lončarijo, kotlarijo, tesarijo, zidarijo, mlekarijo, pekarijo in mlinarijo. Tisoč in tisoč Bolgarov ide vsako leto na delo v Srbsko, v Rumunsko, v Carigrad, v Odeso in v avstrijske dežele. Zelenjadarji v Pešti, slaščičarji (halvadžije) na Dunaji in v Prazi, to so Bolgarji. Tudi domá hodevajo od krajine do krajine na delo, na Balkanu snujó društva, katera o žetvi v Dobrudž hodijo na delo. Kar koli zasluži kedo, vse je njegovo; ali če domá o njegovej nenavzočnosti potrebuje kakega delavca, najmó ga, nenavzočnik ga mora pa plačati.

Zanimljiva je ženska vrednost v zádrugi. Dekličí imajo svoj delež o vsem delu na polji in domá, kakor ga imajo pozakonjene ženske. Kakor vsi drugi zádužniki, imajo tudi dekleta svojo imovino, ali jim roditelji dadó kaj na dar, ali pa same kaj priperó, prtkó, prišivarijo itd. V Srbskej kneževini, kedar strižó ovce in

*) Spečaliti se pravi s trdom zaslužiti kaj.

delé volno, več volne dadé dekličem, nego drugim udom v zádrugi. Po vaseh okrog Dubrovnika dekletom dadé vsako leto drevo jabolek, smokev ali kakega drugega sadja, a ko jemó otresati drevje, privoščíjo jim nekoliko dni, o katerih smejo to ali to sadje obirati in v mesta nositi na prodaj; kar tam stržé, to je njihovo. Mnogo deklet v Srbskej gojí svilode — in skupiček je njih.

Tudi v Bolgarskej ima vsako dekle svoj vrt. Zlate in srebrne novce, ki jih dobivajo za sadje in cvêtije, pripenjajo k „ogrlici“, katere vse nosevajo okrog vratu.

Zádužno dekle, če se pozakoni, ne dobí prav nič zádužnega imetka, ker bi, da kaj prejme, to bilo nasprotno „ideji“, na katerej počiva vsa zádruga. Deklič, kedár zapusti svojo zádrugo in preseli se v drugo, neha biti ud poprejšnje zádruge, zato ne more imeti tistih pravic, katere je imela popreje in katere uživajo tisti, ki so ostali v zádrugi. Tako se zgodí vsakemu moškemu, kateri se oženi iz zádruge. Dekle, ki zapusti rodno zádrugo in zgubi pravico do njenega imetka, takovo dekle je potlej nove zádruge ud. Ali kedár dobí toliko, kolikor je zgubil, o njem ne moremo govoriti, da je sploh kaj zgubil.

V Srbskej in Horvaškej sploh o ženitvi zádruga nevesti dáde obleko, ali pa dopolni nje skromni imetek in plača svatbene stroške.

Ko hitro se kaka ženska pozakoni s kakim zádužnikom, takoj je prav ud v zádrugi — in vežó jo vse zádužne dolžnosti, pa vdeležuje se tudi vsih njenih pravic.

O ženskej delavnosti v zádrugah v Srbskej kneževini razsežno piše Miličević. Ženske v zádrugah, piše, da imajo pravice in dolžnosti. Ženske oskrbljajo vse domače potrebe, kakor jim red odloča to; red jim nalaga, da pripravljajo sir, to je: vsaka mora leto dni skrbeti za vso pripravo potrebnega sira, mora mlesti, siriti itd. Druge ženske morajo rediti, kar se godí tako-le: vsaka ženska mora teden dni, v ponedeljek ravno začne, mesiti kruh, kuhati jed-la in nositi ja delavcem tija, kder koli so. Ta teden ne gre prav nič na delo, to je da — če je zádruga dosta velika; če pa je zádruga majhna, pomaga na polji, kolikor utegne. Red ne veže svekrve, pa na novo prišle mlade tudi ne, prve na veke, le-te pa samo leto in dan ne. To pravilo je vodilo le v tistih zádrugah, kder ljubezen in sloga veže zádužnike, tam pa tam tudi svekrvo in mlado prigaujajo na delo, pa národ ne odobrava tega.

Vsaka ženska v zádrugi, piše Miličević, da sama oblači svojega moža in svoje otroke, a če je sveker vdovec, tudi njemu skrbi za obleko tista izmed ženskih, katera ima najmanjšo družino. Če kak svak oudoví, njemu in njegovim otrokom za obleko skrbi tista sinaha, katera ima najmenj skrbi.

Miličević dalje piše, da vse, kar ženske delajo, delajo ali iz volne, ali pa iz konopnine, za tega delj, ko hitro ostrižejo ovce, volno razdelé na toliko delov, kolikor je možkih glav v zádrugi,

ali pa na toliko, kolikor je duš v domu. Prvej delitvi rekajo dioba *) po mužkima, drugej pa, dioba po čeljadima ali po živini. Da zadruga konoplje g. j. l., zato ima skupno konopljišče, katero, kadar pokne ugodni čas, razorjé sè skupnim ralom, potlej pa v domu vsakej družini, katerej mora jedna izmed ženskih skrbeti za obleko, odločijo gredo, ki jo mora dotična družina prekopati sama — in posejati, ko pa konoplje dozore, vsaka družina popuče svoj pridelek, omladi ga, posuši, otare, omiče, sprede, zmota in stké. Vsaka družina mora sè svojega konopljišča pribraniti semena, da ga zopet vseje ob leti. Kolikor katera družina pridelá takega semena, toliko je prav njenega, da ga sme za novce prodati katerej drugej družini v tistej zadrugi.

Čaplovič o Slavoniji piše, da tam ženske oskrbljajo kuhinjske in druge domače potrebe, katere red odkazuje njihovej dolžnosti. Tistej, na katero pride vrsta, rekajo reduša **); Vuk jej v svojej zbirki národnih pesnij pravi redára.

Pa nimajo po vseh krajinah tega domačega reda. Ne v Dalmaciji, ni v Imostskej okolici, niti v Dubrovniku ni v navadi.

V Imostskej krajini v zadrugah soproga oblači svojega moža in svoja deteta; le če kateri zadrugar oudóvi ali ostane samec, skrbi za njegovo obleko soproga tistega možkega, kateremu je najbližji sorodnik. Če ima oča oženjene sinove, pa oudóvi, skrbi zá-nj najstarejšega sina soproga, navadno pa méd-se delé to skrb vse sinahe.

Brošča, ***) ki ga v Imostskej okolici jako močno gojé, da obleko barvajo z njim, — brošča vsaka ženska seje toliko, kolikor misli, da ga bode dosta tistim, katere ima v svojej skrbi. Če pa ne pridelá dovolj te barve, dáde jej je katera druga ženska, zato ker se boji, da bi jej ob leti zopet ne bilo dosta.

V Konavljih vsaka soproga pripravlja in popravlja svojemu možu in svojim otrokom obleko, sestra pa bratu, a če kateri zadrugnikov nima ne soproge, ni sestree, domačica katerej izmed soprog ali deklíčev odloči skrb za njegovo obleko. Novejši čas pa največ kupujó obleko, ženske jo morajo pa snažiti in krpati.

Omožene ženske smejo imeti tudi lastno bogastvo, če prav imajo pravico, kedar potrebujo česa posebnega, da moža ogovoré za pomoč, ta pa jim tudi rad dáde, kolikor more. Nekatere ženske, ki pridejo iz boljših hiš, sè seboj prinesó tudi nekoliko novcev, časi katera tudi govejega blaga kot veno (doto) pripelje sè seboj, a to blago se domá pase z drugim blagom vred, ali pa ga dáde na pašo kam v sosedstvo.

*) Dioba ali dēlba — theilung.

***) Reduša ali redara — die Anordnerin.

***) Färberröthe, Rubia tinctorum L.

Udovice po nekaterih krajinah po soprogovej smrti ostanó v zádrugi, po nekaterih pa se vrnejo na očin dom.

Če katera Paštrovičanka v Kotorskej Boci ostane udova brezi otrok, pridejo iz očine zádruge nje sorodniki, oblekó jo črno in odpeljó domov z vsem vred, kar je bila prinesla sè seboj, zato tam po svatbi, ko prinesó veno, vse na drobno preštejejo vpricho svekra in svekre.

V Konavljih ima udova po soprogovej smrti pravico, da smé vrniti se domov; ali redko katera se resnično vrne na očin dom, temuč skoraj vsaka rajša ostane v zádrugi, katere se je privadila.

Odžarkov piše, da se v Bolgarskej v Trnovskej okolici, vzlasti pa v mestici Leskovci, brezdetne udove vračajo domov, ali samo tiste, katere imajo očete še žive; o takim slučajih dobi četrtno osobnega moževega imetka.

Vsi otroci, kateri se narodé v zádrugi, — vsi so zádužni udje. V Konavljih 4 do 5 let stari otroci užé ovce pasó, poslušni morajo biti očetu in materi, pa tudi domačinu in domačici, in če mu kateri starejših zádužnikov kaj reče, mora slušati.

Kar smo doslé pisali, vse to nam dovolj jasno priča, da po krajinah, po katerih se še zádruge, ni treba za sirote skrbeti ne srenji, ni državi. Če detetu umrje oča, zato ni osirotelo, živi ga starejšina, saj je njegova dolžnost to, da skrbi za vse ude v zádrugi. Sirotek ne more podedovati ničesar po očetu, če le-ta ni imel nikakoršne osobine, ali posebnega osobnega imetka; nasprotovalo bi bistvenemu zádužnemu običaju, ko bi se vselej, kedar umrje kak zádužnik, drobil zádužni imetek.

Da je zádužni starejšina nedoletnikom natoren varuh, to priznava tudi državljanski Srbski zakonik, ki je čudovito skrojen prav po zahodnih vzorih. V Konavljih je vodilo Avstrijske države zakonik, pa se uradi jako redko vtičejo v dedščino in v varuštvó, za to skrbi zádruga sama po starodavnih pravilih.

V Leskovcu pri Trnovu se je užé vgnezdilo tuje pravo. Po očitnej smrti popišó vso zapaščino, otroka pa dadé očinemu bratu v skrb, če pa oča ni imel nobenega brata, odločijo kakega poštenega moža, da je otroku varuh, otroka samega pa dadé kakej družini in plačujó jej, zato da ga redi in goji. Pred poroko pa sirotku izročé imenje vpricho starejšin, ki pregledajo dotičnega varuha račun. To oddajo navadno končajo z gostijo, „momak“ pa nekoliko novcev podari ali cerkvi, ali pa učilnici novejši čas. Tako je to v Leskovci; po vaseh in posebno v Šopih v zahodnej. Bolgarskej varuštvó ni na mari nikomur drugemu, nego starejšinam in domačim ljudem.

Baš vredno je, da konci tega sestavka zapišemo tudi kaj o služništvu v zádrugah.

Služništvo se ne razlikuje mnogo od drugih udov v zádrugi. V Srbskej se gazda (gospodar) posvetuje in pogovarja tudi sè slugo. V Črnej gori, piše Medaković, kdor ima toliko polja in

blaga (živine), da ne more sam zvrševati potrebnega dela, najme pristava, ki mu pase blago in pomaga delati na polji. V Srbskej kneževini v Negotinskej krajini in v Braničevu (okrog Požarevca) slugi rekajo pristav.

V Imostskej krajini v Dalmaciji služnikom po kmečkih hišah ne rekajo sluge, temuč najemnici, kmetje pravijo, da sluge ima gospôda po mestih. Najemnika ne zanemarjajo v zadrugi, dela tako, kakor delajo združniki, dajo mu obleko, obutalo, živež, samo plačo ima majhno — jedva 20 goldinarjev na leto. Najemnik svojemu gospodu ne reka gospodar, temuč po krstnem imeni ga kliče, kakor ga zovejo vsi domači, le starejšim reka dundo ali strijče, ženskam pa tetika. Kakor služniku, tako se v združgah godi tudi služnici, katerej je ime najemnica. Če se služnica omoži, preskrbi jej zadruga „pirno veselje“ (ženitovanjsko veselje) tako, kakoršno vsakemu drugemu dekletu. Če najemnik ali najemnica mnogo let, morda celo do visoke starosti služita v zadrugi, imata naposled vse pravice, katere uživajo pravi združni udje.

V Konavljih združniki slugam rekajo momci, godi se jim v združgah tako, kakor okrog Imostka.

Na Dalmatinskem otoku Korčuli je slugi ime junak, služnici pa djevojka.

V Dubrovniku še zmerom živi neko posebno razmerje med služabnimi djevojkami in med njih gospôdo. To razmerje pa je bilo o Dubrovniškej ljudovladi, uničenej 1806. leta, mnogo živejše v navadi. Razsežno ga je popisal Vuk Karadžić.

V Dubrovniku nekedaj niso imele ni kmečke služnice, ne služnice najboljših rodovin večje služnine, nego po tri Dubrovniške zlatnike na leto, ali vsaka gospodinja je morala dekliča spraviti. Ta sprava pa ni bila nikoli pred desetimi ali dvanajstimi leti, če pa je katero dekle vdinjalo v službo še jako mlado, prišla je sprava jej v delež stoprv po petnajstih letih. O spravi, kedaj bode, pobotali ste se na tanko gospodinja in služnica takoj o vstopu v službo; če pa je dekle samo en dan pred odločenim časom zapustila službo, ni dobila sprave, temuč prejela je le služnino. Tistih trieh zlatnikov gospôda ni plačala vsako leto posebe, temuč dobila je služnica vse skupaj o spravi.

Sprava je bila vsaka v soboto. V četrtek pred spravo je gospodinja spravljenico poslala k svojim sorodnikom, prijateljicam in znankam — in povabila jih je na spravo. Povabljen gospodarica je vselej, ali je sama prišla ali ne, poslala slugo, kateri je na okrožniku prinesel najmenj srebrn goldinar, poleg tega goldinarja pa je tudi prinesel pomeranič, jabolak ali kakega drugega sadja, časi tudi obleke, platna itd. Gospodarica je dobro zapomnila, kaj je kedo poslal, to je potlej bilo jej mera, koliko naj sama pošlje, kedar jo utegne ta ali ta sorodnica ali znanka

povabiti na spravo. V soboto so služničini sorodniki prišli v najlepšej obleki in prinesli so koše — polne kolačev, obleke in drugih darov. Takih sorodnikov je časi bila cela vrsta, časi vsa zadruga, šli so o vsakej priliki čez Dubrovniški trg, če prav je dostikrat sprava bila v katerej stranskih ulic; to se je navadno godilo rano, ko je največ ljudi bilo na trgu. Pred sprevedom je kakov kmet igral na dudo, nekateri so streljali s samokresi ali pa s puškami. V hiši, kder je bila služnica, razpostavili so po mizah vse darove, ki so bili po odličnih hišah obili; novci, med novci vsa plača mnogih let, potaknjeni so bili v „glavo“ voska. Zbranim gostom so vselej postregli s kavo in z različnimi pijačami.

Po polu dné, ko niso več pričakovali nikakoršnih darov, poklicali so „spravljenico“ iz sosedne izbe; kedo izmed navzočnih, ki so ga bili poprej odločili, preštel je vso „spravo“ in devi opomnil, da je to njeno. Dekle pa je pokleknilo pred gospó, sedečo na stolu, in poprosila jo je, da bi jej prizanesla vse pregreške in da bi jo poblagoslovila, a gospá je z blagoslovljeno vodo pokropila njo in vse darove. Deva je vstala, roko poljubila gospé — in naposled so začeli plesati in veseliti se, kakor je mogoče. Stoprv drugega dné, rano v nedeljo, razšli so se vnenji gostje vsak na svoj dom.

Sprava je bila slovesnejša, nego svatba. Mnogokrat je spravljenica poleg drugih darov dobila 150 do 200 goldinarjev novcev. Po spravi je djevojka ali vrnila se domov, ali je šla služiti kako drugo Dubrovniško rodovino, ali pa je ostala v starej službi, a do druge sprave ni služila delj, nego 5 do 6 let, tudi služnino so jej povečali.

Tudi momci so nekedaj v Dubrovniku služili na spravo, katera pa nikoli ni bila tako znatna, kakor dekliska. Rokodelci so svojim učencem na spravo dajali lepo novo obleko in vse rokodelsko orodje. Mnogega momka je moral gospod, če je pobota zahtevala to, po dokončanej službi spraviti na morje, to je: moral mu je omisliti pomorsko obleko, torbo in samokres, pa preskrbeti barko, v katerej se je odpeljal po sveti, kajti Dubrovničanje so o svojej ljudovladi mnogo svojih dni preživali na tujem, ali na ladijah, ali pa mej karavanami v Turškej.

V Bolgarskej okrog Trnova tiste hiše, katere nimajo ženskega spola otrok, rade jemljó med svojo družino uboge deklice, katerim pa ne dajó nikakoršne plače, temuč le gojé jih, kakor bi bile zadružne. Takim deklicam rekaajo hranjenice.

V tujih popotnikih Jugoslovansko življenje vzbuja veliko čudo. Užé marsikateri zahodno-Evropskih pisateljev je doslé v nebesa povzdigaval Srbe, zató ker ne potrebujo ne sirotišnic, ne invalidnic, niti ubožnic: v Srbskej ima vsak človek svoje zavetje domá. Ali najnovješi čas vzlasti v Srbskej kneževini ginejo, močno ginejo zadruge. Po zahodnih krajinah in v Posavji so se zadruge najboljše

obdržale, na pr. v Valjevskem okraji je še 51 zadrug, med katerimi ima najkrepkejša zadruga 37 duš. Po vzhodnih krajih, n. pr. nad Moravo je zadruga skoraj popolnoma zginila, zakaj, o tem so užé mnogo pisarili in mnogo razlogov so užé razodeli, kaj je krivo, ker tako urno razpada zadruga živénje v Srbskeji. Pišó, da to izvira iz mestnega živénja, da zadruga podira starejšinskih moči propast, novošegno, po zahodno Evropskih vzorih skrojeno postavodajstvo, vèlikih zadrug siromaštvo, stik sè zahodnimi narodi, do céla pa, trdé, da razdira zadruga novega časa puhlost. V Konavljih pri Dubrovniku mnoga zadruga razpade zbog ženskega razpóra, marsikatera pa tudi zató, ker starejšine malomarno gospodarijo.

V Vojnej granici je do nedavnega časa zakon prepovedaval zadruga života razdor, zató so se razdirale samó skrivaj. V Dalmaciji „diobu“ (theilung) zvršujó razsodi, rekajo jim „dobri ljudi“. „Dioba“ se godí o ženskeji nenavzočnosti. „Dobri ljudi“ vsakoršno zadruga imovino razdelé na toliko delov, kolikor je moških oženjenih, kaj je tega ali tega, to kocke določujó.

Vèlike zadruga še dan dènes nahajamo v Črnej gori in v bivšej Vojaškej granici, zadruga, močno 80 duš, pa vendar jedva najdeš kdé drugde, nego v Bolgarskej. Novošegno živénje povsodi pospešuje razdružbo (divide et impera) in ruši red, ki je tisoč let neomejeno vlado imel v svojej lasti.

Verske razmere v Bosni in Hercegovini.

Po raznih virih spisal Fr. H.

Kar so zagrabili kristijani po Bosni in Hercegovini orožje za „krst častni in slobodu zlatnu,“ ozira se vsa Evropa na deželici, ki ste počeli reševati vzhodno pitanje.

A niso vredne samó razmere národne, da jih premotravamo, večjega upliva nahajamo po teh krajinah razmére verske, katere določujejo mnogokrat tudi národnost. Že Fallmerayer v „Geschichte von Morea“ je pripoznal, da je verska véz močnejša od krvne.

Spoznateljji vere pravoslavne se imenujejo Srbe, katoliške pa Hrvate; pomohamedánjeni Slovani prištevajo se Osmanom, akoravno mnogi ne umejo niti besedice turške. Ta razlika se je pokazala že za časov, ko so se pokristijanili Slováni ónkraj Save. Iz Carigrada so jim oznanovali véro pravoslavno, iz Splita, stare Salone, prihajali so pa oznanovalci vere katoliške. Slovani, nesložni že prej, niso postali složni, akoravno so verovali od sedaj na istega Krista. V 15. veku prideró pa še divji Turki. Na svojo korist obračali so si razprtije med knezi slovanskimi,

kateri niso poznali bližajoče se nevihte in so prosili sem ter tje celo pomoči divjih Azijanov. A gorje premaganim! Turki niso bili prijatelji nikomur. Kdor ni hotel pustiti svoje vere, pravoslaven ali katolik, moral je umreti ali pa služiti v strašni sužnosti. Mnogi so začeli častiti Allah-a in proroka njegovega, da rešijo imenje in življenje; naučili se niso tujega jezika, a postali so odpadniki bolj zagrizneni od prišlecev. Mnogi so ohranili svojo vero po gorah in šumah, mnogo jih je bežalo pa iz domovine, da si iščejo kraja, kjer bi mogli počivati pred krutim zmagovalcem.

Od teh dôb pomešano živé pravoslavni, katoliki in mohamedani. Težko je razločiti, koliko jih spada tej ali ónej veri. Statistika turška je ravno turška. Mnogokrat so že šteli uradniki sultanovi podložnike, ali po nekaterih krajih so dokazali konzuli drugih Evropskih vlad, da so zamolčali uradniki skoraj polovico možkih prebivalcev (katere pa si same štejejo), da si polnijo lože svoje žepe. Zato nabajamo tako razna števila po raznih knjigah.

Po iztočnih krajinah poluotoka balkanskega nahajamo same pravoslavne in mohamedane; na zapadu priboril si je pa Rim tudi mnogo ovčic. Albanijo osvojila sta v 12. veku grof Roger, v 13. pa Karel d' Anjou. Ta dvá pospeševala sta katoliško vero, katera je vladala po teh krajinah za časa njunega. A komaj sta izgubila svoje posestvo, jeli so preganjati nasledniki katolike. Ti so se umaknili na gore, kjer jih je branila narava in lastno junaštvo svojih nasprotnikov také dobro, da so si ohranili n. pr. Miriditi vero katoliško do današnjega dne. Iz Dalmacije prihajajo k njim duhovniki še sedaj, posebno frančiškani.

Mohamedani so pridrli v té krajine, ali upali si niso na strme gore, kjer so branili gorjanci možato svoje imenje in svojo vero, le po dolinah so se zatorej naselili častitelji prorokovi.

Kako so se pomešali spoznavalci raznih veroizpovedanj, kaže nam zgodovina:

Za Rimljanov Bosna in Hercegovina spadali sti Liburniji in Dalmaciji. Prebivalci bili so pogani; katere pa narodnosti so bili, ni dognano na tanko; pomešani so bili Grki, Rimljani, Traki in po mislih nekaterih tudi Slovani. Največ upliva imela so mesta dalmatinska, ker so posredovala zvezo z jadranskim morjem. Zgodaj so se pokristijanili prebivalci, a mnogo jih je ohranilo svojo vero in zakon starodavni. Po gorah in šumah, kamor je stopila redkokrat noga tujih misijonarjev, ohranili so si svoje malike; tamo venčali so še pastirji razna svoja znamenja bogov. Mnogokrat so prepovedavali škofje, naj se ne zbirajo po gajih, naj ne nosijo darov na puste kraje, kjer so častili razne naravne bogove; ali pomagalo je malo. Posebno dolgo so si Nerečani ohranili poganstvo, da so jih imenovali kristijani še dolgo pogane. Ko se je ločilo carstvo rimsko na vztočno in zapadno, spadli sti deželi pod carje carigraške. A divji národi so se gnetli že ob

mejah; slava in moč carjev byzantinskih zgubljevala se je bolj od dné do dné. Kmalu niso mogli braniti več vladarji sami svojih mej. Slovani, pozvani od carjev samih, pridero v 6. in 7. veku. Pogani so bili naši dedí; propala je tudi vera krščanska. Sprislimi so se združili ostanki poganski. Le mesta pomorska Split (Salona), Dubrovnik, Zadar i. dr. ostala so še v rokah krščanskih. Ondi se je ohranila tudi vera Kristova. V 9. veku zasijala je pa luč prave vere tudi Slovanom. Ciril in Metod oznanovale sta nauk ljubezni, pisala sta svete knjige v jeziku domačem in postala s tem utemeljitelja književnosti slovanske. Imeli so sicer že prej Slovani nekakova pismena, ker pripoveduje crerizce Hrabr o njih: „črtami i rezami čitěhā i gatahā, pogani sāšte,“ a razširilo se je pisanje še le v krščanski dōbi. V istem času začela se je pa razprtija med katoličani rimskimi in pravoslavnimi. Carigrad si je pridobil upliva posebno na poluotoku balkanskem; v teku časa nadvladala je vera pravoslavna. Katoličani zginili so skoro popolnoma. V 10. veku pokristijanijo se pa Ogrí. Zapovedovali so ti celih sto let hrvaškim knezom po Primorji in po Bosni; pospeševali so tudi delovanje misijonarjev rimskih, zato je nadvladala vera katoliška.

V 12. veku stolovali so bani bosanski v Kreševu (Cressovium) „u slavnem gradu, u slavnem dvoru kralovskom“. Bili so pa bani skoraj neodvisni, le navidezno so se klanjali kraljem ogrskim, kateri so jim podajali čast, v istini so se pa brigali malo za svoje gospodarje. Se ve da so bili med njimi nekateri možjé pogumnega srca, drugi pa slabega značaja, bolje dvorniki nego samosvoji. V Kreševu je bila tudi stolica škofa katoliškega.

V istem veku so se seznanili katoliki prvič sè sekto bogumilov, kateri, zatirani od carjev carigrajskih in škofov pravoslavnih, so bežali v Bosno.

Početek bogumilov popisuje presbyter Kosmas tako-le:

Za časa bolgarskega carja Petra (927—968), sina Simeonovega — pravi — bil je pop z imenom Bogumil, a v istini bogu ne mil, kateri je začel prvi oznanjevati krivoverstvo po Bolgarskem. Car Konstantin Koprnyomos preselil je že leta 752 mnogo manihejskih in gnostiških krivovercev iz Azije v Tracijo. Naseljenci pa niso opustili krivoverstva, še razširjevali so ga med národom slovanskim ob Balkanu. Prikazali so se med njimi lažnjivi proroki, kateri so oslepili ljudstvo tako, da ni vedelo več, kaj naj veruje. Za časa Bogumilovega pa naseli cesar Cimiskes Pavlikijane iz Azije v okolici Filipopoljski. Zatorej je nastala še večja blodnja. Od teh heretikov se je naučil i Bogumil krivoverstva. Kmalu se je zbrala okolo njega množica privržencev. Slovani so se poprijeli radi nove vere. Pozabili še niso svojih nekdanjih bogov; po gorah in šumáh, po pustinjah in cvetnih ravninah ohranili so se ostanki poganstva. Prosti kmet slišal je še, kako viče bela Vila iz belega grla, beli (dobri) bogovi, mislil si je, mu pospešujejo še rast plodne pšenice in množico črede, črne (zle) bogove in bese čul je v vihárju; o temni noči zbirali so se skrivaje starčki sivolasi pod

starimi lipami v gaji, kjer so dedje darovali svojim bogovom. Bogumilstvo pa, v sorodu z gnostiki in manihejci, oznanovalo je tudi dvojni princip v naravi, dobri in zli. Ni čuda zatorej, da se je priljubila Slovanom kriva vera. Bog je bil iz početka, učili so novi proroki. Imel je sina prvorojenca Satanael-a. Ta je zapovedoval duhovom; a v napuhu svojem hotel je imeti tudi svoje kraljestvo, akoravno je sedel svojemu očetu ob desnici. Zató si pridobi množico angeljev, ustvari si svoja nebesa in svojo zemljo in zanjo človeka. Napravil je truplo človeško, a duše mu ni mogel vdahniti, truplo je ostalo mrtvo. Ko to Bog vidi, smili se mu mrtvi človek, in da bi si zadobil namestnika odpadlih angeljev, vdahne mu dušo; Adam in Eva se vzbudita in bila sta prva človeka. A Satanael ni še izgubil svoje moči. On zapelje Evo in rodi z njo Kajna, zastopnika vsega zla na sveti, kakor je bil Abel, sin Adamov, zastopnik dobrega. Ali moč Satanaelova ni bila še končana, sin njegov Kajn in potomci njegovi so delali na svetu zoper dobre otroke Adamove. Izmed množice narodov prevari Satanael posebno Izraelce, Mojzesu prikaže se kot pravi Bog, prevari ga. Njemu je dal z gromom in bliskom zapovedi, in ljudstvo je verjelo lažnjivemu proroku. Le peščica nepokvarjenih potomcev Adamovih je ostala zvesta pravemu bogu. Čez 5500 let se usmili Bog zapeljanih ljudi, emanira iz sebe družega sina in pošlje ga v telesu, na vid enakemu človekovemu, na zemljo, da premaga Satanaela in verne njegove. Tá bil je Jezus ali Krist. Z zvijačo in hudobijo pa ubije Satanael Krista, a čez tri dni vstane Krist od mrtvih, pokaže se nasprotniku v svoji podobi in Satanael je bil premagan, Bog ga trešči v brezno in Satanael postane poglavar zlih duhov, pravi Satan. Na mesto njegovo pa stopi Krist, usede se k desnici očetovi in zadobi vso oblast namenjeno prvemu sinu. Da bi pa ne ostali ljudje brez vodnika, emanira Bog še tretjega sina, sv. duha iz sebe, da bi vodil ljudi po pravi poti, da jih ne zapelje Satanael na novo. Boj z njim pa še ni končan; kadar ga pa bode konec, in bode zmagala pravica in resnica, bode vzel Bog Krista in sv. duha zopet v se in bode zopet en sam Bog, kakor je bilo iz početka. Tako je učil Bogumil in učenci njegovi.

Knjig starega zakona ni priznaval vseh, le proroke in novi zakon. V zakramente ni veroval. Mesto krsta polagali so roké na ljudi in prosili so, naj pride duh na verne. Obhajila tudi niso priznavali, kajti niso hoteli znamenja nevidnega trupla rešiteljevega. Priznavali dalje niso znamenja križa; zato so zametavali tudi častenje svetnikov, Marije in podob. Politična načela niso bila mila vladarjem, kajti učili so, da vladarji niso ustanovljeni od Boga in da nikdo ni zavezan podložnemu biti drugemu.

Kmalu so jih zatoraj začeli preganjati in to jih je prisililo, da so se podvrgavali vsaj na videz tudi obredom vladajoče cerkve. Hodili so celó v cerkve, prejemali so sv. obhajilo, a le zato, da bi varali svoje nasprotnike.

Razširjalo se je pa hitro krivoverstvo. Bolgari so bili tedaj znameniti trgovci; bili so v zvezi z Dalmacijo, Italijo, Bavarijo i. t. d. V Benetkah so jih spoštovali; skoz njihove roke prihajalo je blago iz republike v carstvo byzantinsko. Mnogi trgovci seznanili so se zatorej z bogumilstvom, mnogim se je pri ljubila nova vera, privrženci so se povsod množili.

Imenovali so pravoslavni nove heretike po Bogumilu; ker je pa stala vera njihova na podlagi gnostiški, zvali so jih mnogokrat tudi naravnost gnostike ali maniheje, ali paulikijane in patarenè; sami nadeli pa so si ime „čistih“ (Kathari). Ločili pa so med seboj v mnogo vrst. Verni, kateri so spričali svojo vernost, prišli so v vrsto čistih in popolnih. Iz teh sestavljala se je cerkev, izmed njih so volili svoje predstojnike in glavo svojo „starosto“ (ancia).

Boji carjev bolgarskih z byzantinskimi so pospeševali krivoverstvo; obé stranki si niste upali postopati strogo zoper nje, da bi dosegli svoje namene z njihovo pomočjo; dà, nekteri carji sluli so za bogumile.

A naposled se je počelo preganjanje. Ko se je bojeval car byzantinski Aleksij Komnenos (1081—1118) z Normani, zapustilo je 200 bogumilov njegove prapore; zato se odloči, da jih zatara. Starosta bogumilov bil je tedaj Vasilij (Basilius). Petdeset let vladal je vernim, čistim in popolnim, na tisoče privržencev štela je cerkev njegova. Aleksij pride v Filipopolj, da bi počel svoje delovanje. Vasilija pokliče pred se in ga izprašuje v veri njegovi. A ta ne odgovarja, ker ni bilo dovoljeno čistim in popolnim razgovarjati se z nevernikom o veri, ako ni hotel prestopiti. Zato poskusi kar prevariti ga. Razglasil je, da ni po vsem zadovoljen z vero pravoslavno, delal je, kakor bi se hotel p obogumiliti.

Vasilij se dá preslepiti, začel ga je podučevati v veri; a pisar, skrit v stranski sobi, poslušal in zapisaval je vse. Tako je zvedel car, kar je hotel, in dal je zapreti Vasilija in mnogo privržencev njegovih.

Nekateri pisatelji pripovedujejo, na kak grd način je spoznaval Aleksij krivičnike in nekrivičnike. Dal je, pravijo, narediti dve gramadi. Sredi prve je stal velik križ, druga pa ni imela tega znamenja, katerega niso priznavali bogumili. Oznanili so vsem jetnikom, da jih bodejo sežgali; ko pa pridejo na morišče, oznanijo služabniki, da jim car prosto dá, na kateri gramadi hočejo zgoreti. Nekoliko jih je hotelo zgoreti pod znamenjem spasenja, drugi so drli k gramadi brez križa. Prve se pomilostili, a druge vrgli zopet v temnico; le Vasilija sežgali so res. Ko je stal na gramadi, prigovarjali so mu, naj se odpové krivoverstvu, a bilo je vse zastoj. „Angelji prihajajo, da me spasijo“, bile so njegove zadnje besede. Obéduovali so vsi stanovitnost njegovo, dà, celó pisatelji grški divijo se mu, se ve da pa skušajo pripisavati stanovitnost njegovo hudičevemu uplivu.

Ana Komnena, hči carja Aleksija, napisala je spominke svojega očeta in pripoveduje o bogumilih in glavarju njihovem Vasiliju. Navadno pa te heretike imenuje maniheje in gnostike, ker jim ni poznala pravega vira.

Smrt Vasiljeva in srčnost njegova provzročila je, da so mislili do sedaj mnogi zgodovinarji, da je on početnik bogumilov. Glava je bila strta ali vera kriva zato ni zginila, širila se je bolje skrivaje, a privržencev je bilo vedno več.

Na povelje Aleksija Komnena je spisal Evthymios Zingabenos, *Περὸν τὴν δογματικὴν*, v kateri razlaga tudi nauke bogumilske in dokazuje, da so del Masalijanov.

Vendar je bila že leta 1140 za carja Ivana Komnena zopet synoda v Carigradu, kjer so obsodili meniha Konstantina Chrysomaltosa na gramado, ker je razširjeval sè svojimi spisi krivoverstvo. Tri leta pozneje pod carjem Manuelom Komnenom odstavila je nova synoda dva kapadokiška škofa, Klementa in Leontija. Nekoliko let pozneje so zaprli meniha Nifon-a kot bogumila, ker je pridigoval zoper prazno vero in je grajal slabe navade grške cerkve opiraje se na sv. pismo. Carigrški patrijarh Kosmas, kateri je uvideval sam, da je mnogo gnilega v cerkvi, in je zagovarjal Nifona, je bil odstavljen.

Bogomili so bežali v velikih trumah, da se rešijo nevihte. Mnogo jih je pridrló na Srbsko. Drugi so se razprostirali po poluotoku balkanskem. Celó mirno republiko meniško na sveti Gori (Athos), ki dosedaj ni poznala hrupa, so zasedli nekateri krivoverci.

V grški cerkvi je bilo mnogo slabega, nezdravega. Simonija in mnoge druge neprilичnosti vrinile so se bile v patrijarhatu in po raznih škofijah. Nižji duhovniki so se upirali zoper to, priljubili so se jim spisi Chrysomaltovi in Nifon-ovi také, da so se nagibali mnogi krivoverstvu. Ko je sezidal veliki župan srbski Stepan Nemanja okolo 1195 slavni samostan Vilindar, (Chilandar), je prišlo mnogo menihov slovanskih. Sv. Sava je sestavil tamo „typikon“ ali pravila, katera so prejeli vsi menihi slovanski. Med njimi pa je bilo mnogo popov, ki so poznali bogumilstvo, katerim se je priljubila kriva vera. Zato so nastale razprtije, pričkali so se pobožni možaki med seboj o sv. pismu, o Kristu in o drugih stvaréh. Grki so bili tndi nasprotniki krivoverstvu in srbski národnosti, zato so pozabili napósled na vérsko razliko in pravdali so se zaradi národnosti. Nikeforos Gregoras pripoveduje mnogo o teh pravdah, on pravi naravnost, da so zasedli bogumili in masili ani skoro vso goró. Razprtija trajala je vedno dalje. Car srbski Stěpan Silni je zbral leta 1352 škofe srbske in bolgarske v Serres-u in odpovedal se je patrijarhu carigrajskemu. Grške pope je spodil iz Srbije. To je vlivalo olje na ogenj; na sveti Gori je bilo mnogo menihov srbskih, a tem so prepovedali Grki, da se ne smejo pustiti posvečevati po škofih srbskih. Razprtija trajala je tako dolgo, da se je zjediniła cerkev srbska s carigráško pod carjem Lazarjem.

Bogumili pribegli na Srbsko so razširjevali svojo vero na vse moči; kmalu je narastlo število krivovercev toliko, da je zbral Stepan Nemanja arhiepiskupa in ostale duhovnike in boljare. Zbor sklene, naj se začno preganjati krivoverci, „kateri razdeljuje nerazumljivo Trojico božjo in se klanjajo Satanu“. Hitro počelo se je preganjanje. Kolikor jih je bilo sumljivih, zaprli so jih in začela se je pravda. Nekatere so žive sežgali, drugi so umrli po dolgih mukah, tretje so iztirali iz carstva. Načelniku so izrezali jezik in so ga pregnali iz zemlje. Tudi na Ruskem se je širilo bogumilstvo. Kroniki pripovedujejo, da so tamo vrgli l. 1123 Demetrija v ječo, „ker je bil hud bogumil.“

Nesrečneži so bežali dalje proti zapadu, v Bosno. Tedaj je banoval v Kreševu Kulin (1168—1204). Bil je sicer pod vrhovno oblastjo ogrsko, a upliva so imeli Ogrji malo, ker si je vedel pridobiti ljubezen svojih podložnikov. Bil jim je pravi oče. Obrtstvo, trgovstvo in rudokopstvo je cvetelo za banovanja njegovega. Kmetijstvo se je povzdignilo na visoko stopinjo, izobraženost se je širila pod njim; blagostanje bilo je toliko, da zovejo Bosnjaki še dandanes dobre čase „vremena Kulinova.“ Na škofovem sedeži je sedel Danijel, izobražen mož, kateri je verno podpiral bana. Oba nista bila nasprotnika pribeglim, da, celó priljubila se jima je nova vera; bogumili so si šepetali celó na ušesa, da sta skrivna bogumila. V istem času se je začelo preganjanje albigenzev po Franciji in pavlikijanov po Italiji. S temi krivoverci so bili Bogumili že v zvezi; nekateri zgodovinarji trdijo celó, da je prišlo krivoverstvo z balkanskega poluotoka. Papež Inocencij III. izvé o razširjevanji krivoverstva po Bosni in pošlje svojega poslanca kralju ogrskemu, naj mu zapové, da pošlje Kulina, o katerem so pripovedali, da pospešuje krivoverstvo, v Rim, da se opraviči in naj spodi vse patarene (bogumile) iz Bosne. Kulin je bil dosta zvit, spoznal je, da se ne more in ne sme ustavljati, ako si hoče ohraniti vladarstvo. Z mnogim spremstvom in obilimi darovi se napravi na pot, pride v Rim in pregovori papeža ter mu dokaže, da je veren sin katoliške cerkve.

V tem se je širila kriva vera na vse strani. Iz Dalmacije so prihajali mnogi trgovci v Bosno, ti so se seznanili z novo vero in zasejali so ljuliko po mestih pomorskih. Posebno marljivo sta delovala zlatarja Aristodij in Matej iz Zadra. Nadbiskup splitski izvé, da se bliža volk hlevu njegovih ovčic, zatoraj začne delati na vse kriplje, da odvrne nevarnost. Najprej zaprè zlatarja, izbóči ja iz cerkve in vzame njiju premoženje. Da si rešita imenje, prekličeta Aristodij in Matej svoje krivoverstvo in dobila sta vse svoje nazaj. Drugi patareni, (po Farlatiju jih je bilo naj več med bogatimi in odličnimi mestjani,) so se prestrašili, in spokorili vsaj na videz, da se rešijo nadlegovanja. Mnogi so pa zapustili vendar domovino in šli iskat sreče po sveti. Ban Kulin se vrne opravičen iz Rima; naučila ga je prva nezgoda, da se mora varovati, a vendar je pospeševal bogumilstvo; celó škof Danijel ni ravnal

zoper neverce. A ni trajalo dolgo, tožili so že zopet v Rimu. Nekateri pripovedujejo, da je bil ta Stjepan, sin Stjepana Nemanje, ki je želel carskega naslova in prosil papeža, naj mu ga podeli. Tožili so, da se množi bogumilstvo po Bosni, kar je bil Kulin v Rimu. Nad deset tisoč, so pravili, jih je prejelo krivo vero samo po Bosni, ker ban Kulin jih pospešuje.

L. 1200. dobi kralj ogrski novo povelje od papeža, naj pozove Kulina, (Baculinus ga je imenovalo pismo) da zatara ljuliko, ako ne, izobčili ga bodejo iz cerkve in mu vzeli vse imenje. Tudi škofu Danijelu so žugali z interdiktom. Nadbiskup splitski dobode povelje, naj oznanja vsako nedeljo in vsak praznik interdikt zoper škofa bosniškega, kateri pospešuje krivoverstvo in brani posebno bogumile, pregnane iz Trogira in Splita. A zvršili so slabo to zapoved. Kralj ogrski je spoznal, da ni močen zadosti, da bi primoral bana svojega, naj zvrši zapoved, bal se je morda tudi prognati toliko pridnih in delavnih ljudi iz kraljestva. Pisal je zatorej banu, naj se varuje, ker bi bilo nevarno ustavljati se Rimu, in Kulin varoval se je. Celó nadbiskup splitski je opustil oklic interdikta, in škof Danijel je umrl v miru l. 1202. Po smrti škofovi pošlje papež svojega poslanika Ivana de Casamaria iz Srbije v Bosno, naj poskusi svojo zgovornost nad trgovatneži. Potoval je zatorej poslanik iz mesta v mesto in pridigoval, naj opuste krivoverstva. Nekateri so se vrnili s krive poti, drugi so opustili kriva mnenja le na videz, bili so rimski katoliki, hodili v cerkev, prejemale sv. zakramente, skrivaje so pa širili bogumilstvo. Med njimi, — pravi Farlati, — so bili celó menihi reda sv. Vasilija, kateri so se preverili še le kasneje. Meseca aprila l. 1203 pa so se zbrali odlični bogumili in obljubili so banu Kulinu, papeževemu poslaniku in arhidijakonu dubrovačkemu, da hočejo ostati verni rimski cerkvi. Priseglo ohranil je Farlati v četrtem zvezku (str. 45) knjige „Illyricum sacrum.“ Vendar se je širila herezija tudi po Dalmaciji. Meseca oktobra l. 1203 prišla je križarska vojska na benečanskih ladjah pred Zadar, kjer je bilo obilo krivovercev, kakor so trdili Benečani. V mestu razsajala je kuga, zato so mesto dobili z lahka v oblast.

L. 1204 je umrl ban Kulin. Vsi njegovi podložniki so plakali za njim. Na banovo mesto je prišel sin njegov Kulinović in za njim Nikola. Krivoverstvo se je vedno širilo. Papež Honorij III. pošlje zatorej v l. 1216—1222 poslanika Acconeio v Bosno. Vse prizadevanje njegovo je bilo je zastoj, ljulika poganjala je vedno krepkejše. Ko pa je šel Sibislav na banov prestol, začel je preganjati patarene (bogumile). A bili so premočni, sam jih ni mogel ukrotiti. Zbrali so se glavarji njihovi iz vse dežele in izbrali so si glavarja vsem čistim po Iliriji, Italiji, Galiji, Slavoniji, Dalmaciji, Istriji in Kranjski. A ban je dobil pomoči od bana ogrskega. Začel se je boj. Bogumili so bili jaki, razrušili so glavno mesto Kreševo sè stolno cerkvijo in nadvladali po vsi deželi. Papež Gregor IX. je bana podpiral, a bolje z besedami nego z dejanjem. L. 1236 je pisal banu pohvalno pismo, ker je branil takó možato vero katoliško.

Ta čas so pa pridrli divji Mongoli. Kralj ogrski Bela IV., preman od divjega sovražnika ob reki Saji, je moral bežati iz svojega kraljestva. Dolgo se je potikal okoli, da je naposled našel zavetje v Dalmaciji, v Splitu in kasneje na otokih Buja in Ozer. Bogumilom je bilo to celó na korist. Ban Sibislav se je branil možato na Grobničkem polji, katero se je imenovalo prej Jelensko polje, a po tej bitvi zaradi mnogih grobov grobničko. Mongoli so poplavalí vso deželo in pridrli celó v Dalmacijo. Še le ko so zvedeli Mongoli, da je pal v boju vodja njihov Batu in so jih premagali, ko so hoteli napasti ladije hrvaške, so se vrnili, in Bosna je kmalu okrepila, a s tem tudi bogumilstvo. L. 1246 in 1247, ko so bili komaj odšli divji pagani, so začeli zatirati zopet krivo vero. Delovali so posebno marljivo očetje reda sv. Frančiška, katere je poslal papež v Bosno, da razširjajo vero katoliško. Po svojem prizadevanju so priborili Rimu mnogo upliva, tako, da so ustanovili leta 1260 celo „Vicaria Bosnae Argentinae“. Imenovali so jo pa „Argentino“ od starega rimskega mesta Argentoria (Srebrnica). Na severu namreč so že kopali Rimljani srebrno rudo. Pozneje so gospodovali rudokopom Dubrovčani. Sedaj sicer ni duha niti sluha o rudi, a imeni mest Srebrnica in Srebrnik kažeta še dandanes, da je bila zemlja nekđaj bogata srebrne rude.

S pomočjo bridkih mečev ogrskih in delovanjem frančiškanov opomogla si je zatorej vera katoliška. A trajalo ni dolgo. Leta 1302 je postal ban bosanski Mladin Pavlov Šubić. Pod njim so zopet ojačili bogumili. Brigal se ni za ostre zapovedi papeža Inocencija XXII. Zato so nastale mnoge homatije. Papež je tožil kralju ogrskemu, kateri se je štel vedno še za vrhovnega gospodarja bosanskega. Ker niso pomagale dobre besede, začela se je vojna, trajajoča do l. 1322. Tega leta premagal je kralj ogrski Robert d'Anjou bana in mu banstvo odvzel. Naslednik njegov je bil Stěpan III. (Kotromanović). Prisiljen od kralja ogrskega in od papeža, je začel preganjati bogumile. A bili so že premočni. Kmalu so primorali bana, da opusti zatiranje, da, celó, novih pravic so si priborili. Še bolje je šlo razkolnikom pod Tvartkom, kateri je bil pravoslaven in prijatelj krivovercem. Ojačevali so po Bosni, Hercegovini, Rasciji in Albaniji. Celó po Dalmaciji so si pridobili privržencev, posebno v Kninu. A Knin bilo je mesto važno za kralje ogerske. Kralj Ljudovik je podpiral zatorej škofa kninskega, da prežene krivo vero. Podpiral ga je tudi škof trogirski. Proglasili so duhovniki, da bodo sežgali vsacega bogumila ali patarena in celó one, ki so se spovedali pri spovedi, so preganjali. Bežali so jadni na vse kraje, a vendar se ni posrečilo vsem, da odnesó pete. Nikdo ni smel občevati s krivoverci. Bosanska vojna, večinom krivoverska, je potovala pod vodstvom Ostoje in Bogdana skoz meje trogirske, da obleže trdnjavo Kliso. Škof je prepovedal, da jim ne sme prodajati nikdo živeža in drugih potrebnih reči. Trogirci so se pa bali plenjenja, zato jim je šel naproti grof trogirski z dvema uradnikoma. Prosil jih je, naj ne

pustošijo zemlje in dal jim je živeža in darov. Škof zatoži grofa nadbiskupu splitskemu in grof je moral prositi odveze. Množina bogumil v je bežala v Bosno. Tvardko oslobodil je deželo svojo nadvladanja ogrskega in se proglasil l. 1376 kralja bosanskega. On je varoval bogumile do svoje smrti l. 1392.

V 15. veku n-predovali so bogumili čim dalje tem bolje. Po smrti Tvardkovi nasledniki niso bili močni dovolj ali pa niso hoteli spolnovati zapovedi papeževih, kateri je zahteval, naj zatirajo ljuliko. Ko je bil sklican l. 1433 cerkveni shod v Basel, prišli so tudi iz Bosne štirje škofi, katerih pa niso pustili zborovati, ker se niso hoteli odpovedati patarenstvu (bogumilstvu). Tudi turški navalili jim niso škodovali, kajti znali so si pridobivati v homatijah vedno več pravic. Stopili so l. 1437 celó v zvezo s českimi Husiti; a koristi jim ni donesla tá zveza. Kralj bosanski Stěpan Ostojič je bil menda celó sam bogumil, a preveril se je kasneje l. 1446 pozove velik zbor v Konjice. Zbrali so se duhovniki pravoslavni in latinski in plemenitniki bosanski. Kralj sam je predsedoval. Sklenili so, da bogumili ne smejo več prebivati po Bosni. Kdor ne zapusti krive vere, mora iz dežele. Mnogi so se preverili, nad 40.000 jih je pa zapustilo domovino in preselili so se v Hercegovino. Ta dežela se je prej imenovala vojvodstvo sv. Save. Bila je odvisna od Bosne in imenovala se je tudi Zahlumija. L. 1441 odpovedal se je pa grof sv. Save, Stěpan Kozača (Kozavič) nadvladi bosanski in podal se je pod varstvo carja nemškega Friderika III. (IV.). Ta je nadel tedanjemu grofu naslov „Hercog in varuh groba sv. Save.“ Od torej se je imenovala dežela Hercegovina. Tu so se ohranili bogumili po gorah in šumah. Mnogi so opustili krivo vero in so postali katoliki pravoslavni ali celó mohamedani. Le v današnjem času, ko se počel boj za oslobodenje jadne raje, so prišli begunci na avstrijska tla.

Krivoverci bili so zatorej prognani iz Bosne, a že 19 let po zboru v Konjici so pridrli Turki iz nova (prvič premagal jih je kralj Stěpan Tvardko l. 1389).

Kralja Stěpana Tomaža je sin umoril, da se vsede na prestol očetov. Udova umorjenega, Katarina, hči vojvoda sv. Save, pokliče pa Turke, da se osveti in vlada sama. Pidrli so leta 1460 Turki, premagali so vojno bosansko in jedna Bosna je morala plačevati davek. Katarino je nada prevarila. Sin njen Sigmund in hči njena se celó poturčita. Zato zbeži kraljica v Rim, proglasi papeža za naslednika svojega na prestolu, sama pa stopi v red frančiškanski. Umrla je v Rimu 25. oktobra 1478, pokopali so jo v cerkvi Marije Device. Na grob napisali so ji napis ilirski in latinsk. Ilirski napis spominja oče Katančić: „Katarini kraljici Bosanskej, Stěpana Hercega od svetoga Sabe, od poroda Jeline, in kuće cara Stěpana rod.enoj, Tomaša kralja Bosanskoga ženi, koja živi godin petdeset in četiri, i preminu u Rimu na lěto Gospod. 1478 na 25. Listopada, spomenik njezinim troškom postavljen.“ Latinski napis ohranil je pa Du Fresne: „D. O. M. Catharinae

Reginae Bosnensi Stephani Ducis s. Sabae sorori, ex genere Helenae, et domo Principis Stephani natae, Thomae Regis Bosnae uxori, quantum vixit annorum LIIII. et obdormivit Romae anno Domini 1478. Die 25. Octobris. Monumentum Ipsius sumptibus positum.“

Na prestol sede Stěpan Tomažević. Nemilo mu je bilo nadvladanje turško, zatorej prosi papeža, naj mu dá on krono bosansko. Dogovarjal se je ž njim, z Ogrin in z Benečani na vojsko zoper Turke. Povsod so mu obetali pomoči. Nanašaje se na obljube neče plačati sultanu letnega harača 25.000 gekinov. Mehmed (Mahmud) pošlje poklisare, da ga opominjajo, Stěpan pa odgovori ponosno, da neče plačevati, pelje poslanike v peneznico, pokaže jim denarje rekoč: „Glejte in recite svojemu carju, da nisem siromak, a plačati nečem.“ Poklisari odidejo. Kmalu pride vest, da se bliža Mehmed z vojsko. Na vse kraje pošiljal je kralj posle in prosil pomoči zagotovljene, ali bilo je ni od nobene strani. L. 1462 pridere sultan s 150.000 konjikov in toliko pešcev in poplavi vso Bosno. Potolkel je Bosnjake, a kje, ne pové nobeden zgodovinar. Babičo vzeli so Turki, izdal jo je pataren, imenom Radić. V Babovcu oblegali so kralja. Stěpan pobegne od tod v Jajec in od tod v trdnjavo Ključ. Tu ga je oblegal vezir sultanov. Začne se pogajati ž njim in mu obljubuje drugo deželo na Turškem, ako pozove svoje posadke po raznih trdnjavah, naj se prodade. Stěpan Tomažević pristane na to, sedemdeset mest pride tako v pest Turkom. A mufti proglasi, da vezirove obljube, dane neverniku, ni treba spolnovati. In sultan je delal po besedah muftovih. Dne 30. junija 1463 so poklali Turci na polju Blagajskem kralja Stěpana Tomaževića (pravijo, da ga je posekal Mehmed sam), strijca njegovega Radivoja in cvet plemenitašev bosanskih in veliko množico družih, ki se niso hoteli poturčiti. 30.000 dečkov so zbrali Osmani za janičarje, 200.000 drugih so gnali v sužnost prokleta. Katoliki bežali so posebno v Dalmacijo. Zatirani bogumili, kolikor jih je bilo skritih po gorah in šumah, se niso bali novih vladarjev, gotovo je celo, da so pospeševali zajetje domovine, vsaj se jim ni trebalo bati hujega jarma.

Rimski menihi frančiškani pridobili so si tudi ljubezen novega vladarja. Že leta 1463 zagotovil jim je sultan Mehmed I. mnogo pravic v poročnem pismu (atname), katero se glasi: „Jaz, ki sem sultan Muhamed kan, dajem na znanje vsem in vsakemu pesebej, kako se je skazala moja milost menihom bosniškim, kateri imajo v rokah ta ferman. Zapovedal sem, da jih ne sme nadlegovati nikdo, niti zadrževati jih ali mešati se v cerkev njihovo. Zapovedujem, naj ostajajo mirno v carstvu mojem in da smejo stanovati po cerkvah svojih. Niti carska moja oseba, niti kdo svojih ministrov ali kdo drug mojih ljudi in ljudstev jih ne sme nadlegovati ali trpinčiti, niti ne na osobi niti na imenju, niti po cerkvah. Zato sem jih pomilostil svojim carskim fermanom in prisezam slovesno prisego ter se zaklinjam pri velikem Bogu, stvarniku nebes in

zemlje, pri sedmerih knjigah, pri velikem proroku in pri sablji, katero nosim, da ne sme delati nikdo nasproti tu zapisanemu, dokler so pokorni menihi moji zapovedi in so zvesti moji službi.“

Drago so plačali zatorej menihi milost sultanovo, pokornost so morali obljubiti zapovedi njegovi. Kasneje so dobili tudi še pravico, da smejo imeti svoje cerkve, premoženje, da jim ni trebalo plačevati davka itd. Katoličanom je bilo zatorej še dosta dobro, pravoslavni pa so trpeli muke neznane, malo je bilo izdajic med njimi, le nekateri plemenitaši (pravoslavni in katoliški) so se poturčili, da rešijo imenje in odlični stan. Te izdajice tlačili so kmeta, bili so bolj zagrizeni od Turkov samih, a vendar hranjujejo nekateri še dandanes stara pisma iz časa kristijanskega, ker mislijo, da bi jim mogla pomoči, kedar se razruši carstvo turško. To se pa zgodi, mislijo Turki, predno bodejo našli 1400 let po hedzri. Tedaj bode „Rijamet“ ali konec sveta, ker nadvladali bodejo gjavri musulmanom.

A pridrli so kmalu Ogrri; dolgo se je bojeval Matija Korvinus (kralj Matjaž) z njimi, a uspeha je bilo malo. Že l. 1483 pala je tudi Hercegovina v roke turške. L. 1517 je povzdignil papež Leon X. „Bosno Argentino“ zopet v cerkveno provincijo. L. 1526 premagajo Turki kralja ogrskega Ludovika pri Mohaču. S tem so si pridobili Bosno za stalno, postala je popolnoma turška dežela. Zemljo so razdelili na tri dele, za sultana, za mošeje (vakuf) in za poturčene plemenitaše. Tedaj se je silno pomanjšalo tudi število katoličanov, nekaj jih je bežalo v Dalmacijo, nekateri so se pa poturčili.

Od tega časa se ni slišalo več mnogo o Bosni. Pozabila je Evropa nanjo, še bližnji sosedje spustili so v nemar bogate dežele, kjer je vladala turška sila. Poturčenci so vladali, naučili se niso turškega jezika, ostali so po govoru Slovani, a vera odločila jih je popolnoma bratom svojim po rodu.

Po bitvi pri Mohaču je rastla turška moč, nesložnost evropska pomogla jim je, da so osvojili skoraj celo Ogrsko. Že l. 1529 pridrli so pred Beč, a odgnali so jih Avstrijani. Med tem so krvavele zemlje slovanske na jugu, kakor pijavke so pili Osmani kri slovansko. A nastala je slavna doba za ono malo ljudi, ki so bili še dosta srčni, da so se ustavljali tlačiteljem, akoravno niso mogli doseči svobode za svoje brate. Le osveta jim je bila geslo. Hudo je udarila sila azijska Slovane, mislil bi človek, da ni več spasenja zatiranim, a ostala je zavednost ne le národna, tudi verska. Začeli so vikati hajduki po gori zeleni in gospodarji, pred katerimi se je tresla Evropa, so se tresli sami pred malim številom onih, ki so vračali hudo s hudim, da osveté sebe in svoje rojake.

L. 1683 vihrale so zastave zopet okolo ozidja dunajskega. Kmalu ugasne jim sreča. Sobijeski jih zapodi na Ogrsko in pet let kasneje prekorači že Ludovik vojvoda bavarski Savo in pribori carju severni del Bosne. Slavni Evgenij je nesel prapore zmagovalne celo v Sarajevo, a mir Karlovaški (l. 1699) je po-

stavil zopet Savo in Uno za mejo. Kri, ki je tekla toliko časa v potocih, stekla je zastonj, Bosna je ostala turška.

Avstrijani so se bojevali še l. 1717, 1718 in 1739, a zastonj, upliva niso imeli boji na položaj bosanski. „Jadna raja“ je trpela. Tlačili so jo gospodarji, tlačili uradniki in ni bilo pomoči. Le hajduki in Črnogorci ustavljali so se Turkom. Kolikokrat so priletavali sokoli z visocih gorá, koliko je teklo krvi, a rešenja ni bilo. Narod, tlačén, krvav od biča svojega poveljenika, ni obupal. Žuljavimi rekami so ubirali sivolasi starci in golobrodi mladenči struno na gusli. Petje jih je vzdigavalo nad vsakdanje reve, slavna prošlost, junaštvo že mrtvih junakov, spomin svojih prednikov varoval je reveže obupnosti. Kraljević Marko, slavni car Lazar, starina Novak in drugi hajduki, četovanje in ratovanje črnogorskih sokolov, katere so opevali guslarji, krepilo je dušo vsaj toliko, da ni pozabila národnosti in vere. Kedar je peval starec:

„Uze Marko perna buzdovana,
Uze njega u desnico ruku,
Pa ga baci s Urvine planine
A u sinje u debelo more,
Pa topuzu Marko besjedio:
„Kad moj topuz iz mora izišo,
Onda 'vaki djetić postanuo!“

stiskali so mladenči jatagane in upali so, da skoraj pride čas, ko priplava Markov topuz na suho; a topuz ležal je še na dna morja in bode ležal tamo še mnogo mnogo let.

Bratje po veri in po rodu so pozabili Bosne, dežela bogata in cvetoča opustošila je. Ali v severu in zapadu je začel pihati drug veter, Slovani so začeli vzdigovati svoje glave, zavest národna se je narodila na Francoskem in kmalu šinejo vsem národom druge misli v glavo. V Avstriji in po Ruskem so se spomnili revežev. Kakor se ozira solnčnica za solncem, so se ozirali Bošnjaci proti severu, dobivali so res od tamo mnogo lepega in dragocenega za svoje cerkve, dobivali so molitvenih knjig in duhovnov; ali rešenja ni bilo. Še le pred nekoliko leti so se zavedli jadni, da se smejo zanašati le na svoje pesti in vspéh jim bode menda pokazal, da so storili pravo, ko so vrgli kamenček z gore, ki narašča sedaj v teku tako, da jim stere zatiratelja.

Kar so začeli gospodariti Turki, manjšalo se je število katoličanov. Atname l. 1463 jim je zagotavljal cerkve in prosto službo božjo, a Turki so ostali Turki. V teku časa požgali in podrli so katoličanom 30 samostanov in 151 večjih cerkev. Vendar je bilo še vedno bolje katoličanom. Cerkve in samostani ohranili so svoje premoženje, duhovnikom zatorej ni trebalo živeti od davka svojih ovčic. Drugače je pri pravoslavni. Cerkve in samostani nimajo premoženja, zato morajo živeti duhovniki od darov svojih faranov, vrhu tega morajo kupovati svoje županije.

Katoličanom je poboljšal stan nekoliko mir Karlovaški. A samostanov ostalo jim je do tega leta (1699) le 3., far je bilo prej 150, ostalo jih je 20. Od te dobe se je jelo množiti število far, leta 1800 jih je bilo 28., l. 1850 41, l. 1865 pa 69, s Hercegovino, celo 94. Pripomogli so mnogo carji avstrijski in južni Slovani avstrijskega carstva; ali razven podpore v denarjih ostalo je vse boljše platonično. V Sarajevu je ustanovila Avstrija glavni konzulat, kateri je storil mnogo za katoličane. Duhovne so odgojevali v Djakovaru, zato so popi katoliški mnogo boljše omikani od pravoslavni.

Trije šamatizmi (schem. dioec. Rachusinae, 1866; schem. Custodioe provincialis et Vicariatus Apostoli in Hercegovina, 1867; sch. almae missionariae provinciae Bosnae Argentinae, 1865); podajajo nam najboljša števila o katolikih in razjasnujejo tudi nekatere druge stvari. Obsegajo namreč tudi zemljepisne, zgodovinske in starinoslovske reči poleg statistike posameznih županij. O naštetem številu vernih ne moremo dvomiti, da je resnično.

Škofijske meje se ne ujemajo z mejami turških pokrajin. Rastreseni katoličani po južni Hercegovini, na vzhodu Neretve, okolo 9000 duš, so imeli koncem preteklega veka svojo škofijo v Trebinjah, sedaj spadajo pa pod škofijo Dubrovačko. Po vzhodni Hercegovini skoro ni katoličana, sami pravoslavni so zasedli deželo, le po mestih nahajajo se mahomedani. Mnogo katoličanov je po dolini Neretve in po pogorju ob meji dalmatinski zato, ker je bila združena ta pokrajina do 16. veka z Dalmacijo pod vlado benečansko. Od leta 1852 imajo katoličani te pokrajine svoje središče v samostanu Široki breg proti zapadu od Mostara (most star?!) kjer stoluje tudi pravoslavni škof.

V glavnem mestu bosanskem, Sarajevu, je le malo katoličanov. Zbrali so se okolo samostanov, izmed katerih so se ohranili še od časa prostosti bosanske le Sudiska (Suteška), Fojnica (Vojnica) in Kreševo. Po okolici kreševski in vojniški nahajamo še danes rudokope, po katerih delajo večinom katoličani. V srednjem veku kopala je naselbina dubrovaška srebro. Delavci so prihajali iz Dalmacije, bili so katoliki, zato se je ohranila vera do sedaj. Tudi okolo Travnika in okolo Jajec, kjer so stolovali nekdanji samostalni kralji, se je ohranila vera katoliška. Ni še dolgo, kar so sezidali katoličani pomočjo avstrijsko blizo Travnika samostan Gučja gora in na severo-zapadu ob meji dalmatinski samostana Gorica in Livno. Pa tudi po sredi dežele nahajamo županije katoliške manje in večje. Se ve da, duhovnikov ni mnogo, večkrat žive verni daleč od svojih pastirjev, posebno po Posavini. Nekdaj so tržili posebno živahno čez Savo. Sedanjo županijo Taliso so naselili katoličani l. 1683 iz Slavonije; sedaj šteje že okolo 5000 duš.

Rimska cerkev se je širila po Bosni in Hercegovini posebno od juga, ali celo pomoč ogrska jej ni pomogla, da bi nadvladala.

Šematizmi l. 1865 kažejo naslednjo števila katoličanov:

V škofiji	Suteška 27 županij s	53.000 dušami
„	Vojnica 12 „ „	23.000 „
„	Kreševo 6 „ „	13.500 „
„	Livno (Gorica) 11 „ „	18.500 „
„	Gučja gora 13 „ „	24.000 „
Vkup po	Bosni 69 županij s	132.000 dušami
„	Hercegovini 25 „ „	59.000 „
Vsega	94 županij s	191.000 dušami.

Pravoslavnih je mnogo več. Razdeljeni so v štiri eparhije, katerim načelujejo vladike, v Sarajevo, Zvornik, Mostar, Novi pozar.

Po štetvi v sredi tega stoletja jih je po Hercegovini od 120 – 180.000, po Bosni blizu 560.000, vseh zatorej do 740.000. Ohranilo se jih je več nego katolikov, akoravno so jih zatirali Turki huje, ker so bili v večini že od začetka in niso bežali kakor katoličani.

Za časa bosanskega kraljestva, ko ste se bili zjediniili za nekaj časa cerkev rimska in carigradska, so bili tudi pravoslavni pod škofom katoliškim. Ali sloga ni trpela dolgo, postavili so si zatorej svoje vladike. Leta 1690 in 1737 se je preselilo pod patrijarhom Peškim, (Peć-Ipek v Albaniji) Arsenijem III. in IV. po 35 – 40.000 družin na Ogrsko, kjer so jim dali svoje vojvodstvo. Med temi je bilo mnogo Bosnjakov in Hercegovcev.

Kasneje so prišli pravoslavni po teh deželah pod patrijarha carigradskega. Od sih dôb so vladike navadno Grki, ki mnogokrat ne poznajo ljudstva, ki so mnogokrat privrženci turški, katerim je mileja korist svoja nego svojih ovčic. Zato so storili višji pastirji manje za svoje ovčice nego nižji. Katoliški duhovni prihajajo s tujega, mnogi ljubijo zares národ in pospešujejo ga v ratu za svoje pravice, mnogi pa vendar ne storé toliko zanj, kakor bi mogli.

Popi pravoslavni niso posebno učeni. Kakor djaki pri kakem popu ali v kakem samostanu naučé se čitanja staroslovanskega jezika in se vadijo také dolgo, da si pridobé za silo potrebne vednosti. A živé in trpé z ljudstvom, dobro poznajo težave njegove, živo čutijo ž njim, zato so si pridobili tudi mnogo zaslug na vse strani.

Eparh Sarajevski se zove metropolit, drugi pa vladike. Po Bosni imajo pravoslavni 14 samostanov in primerno število cerkev. Večina namastirov (samostanov) stoji že od časa srbskih knezov in carjev, kateri so jih zidali v zadušbine.

Izraelitov je tamo kakih 2000, in ciganov 8000. Turški gospodarji jih štejejo po Bosni okolo 444.000, so pa isti kakor po vseh drugih pokrajinah na poluotoku. A število njih se manjša od dné do dné, kakor trdijo vsi národoslovci.

Ain neues lied von den kraynerischen bauren.

Poroča dr. Jan. Bleiweis.

Pod tem naslovom prinašamo v prilogi zanimiv zgodovinski zaklad, v Blaznikovi kamnotiskarni natanko natisnen po obliki originala, ki ga je naš velecenjeni zgodovinar gospod Peter pl. Radics prijazno prepustil Matici slovenski.

Grozni panti slovenskih kmetov na Kranjskem, Štajarskem in Koroškem leta 1515. in 1516. znani so našim čitateljem. Trdivši, da so grajščaki jim vzeli njihovo „staro pravdo“ (stare pravice), so se spuntali. Poslali so, kakor zgodovinske knjige poročajo, pred ustanikom poročnikov v Nürnberg do cesarja Maksimilijana, ki jim je obljubil pravično poravnati njihove pritožbe, ako orožje z rok položé in se mirno vrnejo na svoje domovje. Al ker zaradi Benečanske vojske cesar ni mogel brzo zadostiti njihovim zahtevam, oni pa so mislili, da jim noče pripomoči do njihove „stare pravde“, začeli so se zato zbirati na tisoče, po klicu, ki se ponavlja v vsaki n odstavku navedene pesmi z besedami: „Leuk hup leuk hup“ (le vkup, le vkup!) itd. ter so planili na grajščine, samostane in cerkve, ropali, požigali in morili, dokler leta 1516. krvavi panti ni bil zatrt z vojsko Štajarskega glavarja Sigismunda Dietrichsteina in Jurija Herbersteina po povelji cesarjevem.

Izvirnik pesmi „Ain neues lied von den kraynerischen bauren“, natisnen na tak listič, kakor so se tiskale nekdanje „neue Zeitungen“ Turških vojsk, je redka bibliografična prikazen, kajti po poročilu Radicsevem se poleg našega le še dvoje tacih iztiskov nahaja v knjigarnah: en iztis hranuje dvorna knjigarna v Berlinu; — drugi iztis je pred več leti imela neka antikvarska knjigarna v južni Nemčiji, — kje pa je dandanes, se ne ve.

Nemški pesnik Ludewik Uhland, ki je na svitlo dajal zbirko nemških národnih pesem („Sammlung der deutschen Volkslieder“), je od dr. Wackernagelna dobil prepis te pesmi in jo svoji zbirki pod št. 186 (Band I. pag. 511, Stuttgart 1844) vvrstil pod naslovom „die krainischen Bauern“, al v tej Uhlandovi zbirki natisnena pesem v pisavi ni prav natanko taka, kakor je izvirnik naš. Tako nekoliko pokaženi ponatis je tudi na svitlo prišel v „Notizenblatt“ Dunajske cesarske akademije znanosti, ker jo je Chmel (1851. leta Nr. 7. III. 7. pag. III.) na svitlo dal, — v koledarji „Avstrija“, v drugem zvezku „Celjske kronike“ Oroženove, — v nznanih Štajarskega zgodovinskega društva, v „Grazter Zeitung“ itd.

Ain neues lied von den krayn- nerischen bahren.

Zeit wunder zu/ der bairn vntuel/ thet sich so ser aus praittñ. In kurtz-
er zeit/ zu krieg vnd Streit/ kham maniger her von weitren. Aus irer ge-
main/ thetñ sy schreien Stara prauda/ ain yeder wolt sich rechen/ seines
hern gut nun schwechñ. Leukhup leukhup leukhup leukhup woga gmai-
na/ mit gmainem rat sy khamen dar/ fur gschlosser marckht das ist war.

Der adel guet/ anss freyem müet/ thet sich gar starck auff schwingen/ er
macht das post/ war nit der lezst/ mit vechtñ vnd mit ringen/ der bairn
schar/ was ruessen dar. Stara prauda/ die lantz knecht thetten prangen
mit spießsen vnd mit stangen. Leukhup. l. l. l. woga gmaina/ der bahren
pandt was zer trent/ ir khainer west vmb das endt.

Der bairn list/ man nit vergist/ zu singen vnd zu schreiben/ in irem müet
das edel pluet/ erdachtñ sy zuwertreiben/ sy schrayen ser ye lenger ye mer/
Stara prauda/ den geistlichñ nit schencken/ ir nütz vñ gwin zu bedenck-
en. Leukhup. l. l. l. woga gmaina/ ir khainer sol ab wenden/ er müst den
krieg vor enden.

Der bahren rat/ gar offst vnd diat/ gen Cili her thet schicken/ begeret do
vil ain selzam spil/ die stat thet sich erquicken/ mit puchsen güt/ sy schres-
cken thut. Stara prauda/ ain yeder schwür bey seinem ayd/ es solt der
stat werden layd. Leukhup. l. l. l. woga gmaina/ wir wellens frischlich
vahan an/ khainen darin leben lan.

Zins tags nit weyt nach vesper zeit/ die bahren thetten herdringen/ wol
zu der stat/ in iamēts not/ vermaintñ die zu bezwingen/ mit irer macht/
ir hertz das lacht. Stara prauda/ pald was in entgegñ gan/ man gsach
sy auff der wälstat stan. Leukhup. l. l. l. woga gmaina/ ir puchssen wor-
den krachen/ das spil wil sich machen.

Gar pald darnach/ ain spil da gsach/ gar maniger ward erstochen/
auff der bahren seyts/ in klainer zeit/ es het ain endt ir puchen/ etlich aus
In/ hetten klain gewin. Stara prauda. Sy haben die schantz verlorñ/
man hat in trucken gschoren. Leukhup. l. l. l. woga gmaina/ durch Ir
falsch sinn vnd arglist/ erhangen vnd auch gespist.

Mi imamo tu original pred seboj; našel ga je pl. Radics v zbirki knjig lani na Dunaji umrlega gostilničarja in iskrenega prijatelja književstva gosp. Haydingerja. Ko je Haydinger leta 1876. umrl, so dediči njegovo bogato biblioteko na prodaj dali. Gospod pl. Radics je naročil Dunajskemu antikvaru gosp. Kubasti, naj to pesem „das neue lied von den kraynerischen bauren“ za-nj kupi, da se velevažna literarna starina ne pogubi, ampak ohrani domovini naši. To se je zgodilo, in pl. Radics je zanimivi listič za ceno, po kateri ga je on dobil, prepustil Matici.

Matica hranuje izvorni list v svoji knjigarni. Po pisavi, obliki in celó papirji natančni prepis izročujemo tukaj svojim bralcem.

Ta nemška pesem je, poleg zgodovinske vrednosti še posebno nam Slovencem zato zanimiva, ker je dokazano, da je prva tiskovina, v kateri se nahajajo slovenske besede, deloma popačene, kakor. n. pr. „woga“ namesti uboga, „leukhup, leukhup“, ali pa ponemčene kakor n. pr. „gmaina“ namesti občine. Al kdo se bode spodikal nad napačno zapisanimi slovenskimi besedami, kdor vidi, da je nemščina te pesni še slabeja. Za one slovenske pregreške nas pa odškoduje prava slovanska beseda „pravda“ namesti pravice.

Na vprašanje, od kod je ta pesem, je vrjetna trditev ta, da je zložena bila v Celji, ker govori „o Kranjskih kmetih“, ki so se kot ustaši s klicem „Leukhup leukhup leukhup!“ zoper grajščake proti Celju valili; kdo pa je to pesem zložil, na to pač ni moči odgovora dati.

V gozdu.

Poslovenila Lujiza Pesjakova.

Sredi velicega gozda je bila bukev, na bukvi véveričje gnezdo, v gnezdu petero mladičev. Najmlajši je bil véverček Žirko.

Vročé letno popoldne je, in vse počivaje spi; samo Žirko, sedèč visoko med vejami, ogleduje zeleni svet. Kar se bliží, kar leta, kar se po vzduhu nôsi, od solčnega žarka do kosmate gosénice, od čopastega strižka do svetlo-gladkega želoda, vse Žirko strmèč premérja s črnima očima ter še mnogo bi več videl, — a čuj! v vejah nekaj zašumi, in mekak, dlakovit hvost se mu dotakne lica, veseli oči se mu zablianeta skozi listovje ter po veji k njemu priskače najlepša, najmanjša, najljubša véveričica, kar jih je kedaj bilo na svetu.

Živána je, Žirkova sestra. „Ulóvi me, če moreš,“ tako vsklikne ter bratu se iz vej pomoli nje rujavi, načajivi obrazek. Zdaj se otroka zaigrata: veje se pripogibajo, listi šumé, skok za skokom, gôri, dôli in okolo debla se lovita pogovarjaje se in skakaje. Nepokójnika sta pozabila, da v drevesu sladko pladnuje oča, mati, Gvozdán, Zidovít in sestra Ostrozóbka, ter osobito babica Gospodúša, najniže doli v prostornem, lepem duplu, prepetem z mahom in postlanem z gorkim, suhim listjem.

Vsi se prebudé: roditelja, brata in sestra. Žirka in Živáno pošljó takoj doli k babici Gospodúši, prosit oprostila, ker sta preživo razgrajála.

„Kakor zarobljen krt si k meni prišel, a ne kakor odgojèn véver, ljubi moj,“ — babica osorna reče, ko se Žirko spotakne, čez prag stopaje. — Gospodúša je bašti zelo stroga, ker vé, katero je spodobno a katero ne, ter vrlo dobro pomni, kako je ob nje času bilo vse drugače. O često se ozrè v nekdanzo mladost, globoko vzdihaje! Kako je ona hvost po konci stromila! Tedaj so se drobljanci še učili držati ga na višek, a ne leno ter samovoljno za soboj vlačiti, kakor zdaj; tudi še pomni, kakošno vrsto lepih ostrih zob je imela, kakor so dejali vsi véverji; nobeden oreh ni bil pretrd, če tudi so bili orehi za nje dobe trjši in debelejši, nego li zdaj.

A stara gospá denes oprostí mladini ter jo samo nekoliko okara, v prednjih nožicah vrtèč golobje jajce, katero je prinesel Žirko, da bi se laže pridobrikal.

„Nehčeš li jajca snesti, babica?“ izpregovori naposled Žirko, vidèč, da ženica ne prestane učiti, kako se starost spoštuje. „Naj-

bolje storiš, ako zgoraj prevrtaš lupino. Oča vselej tako jajca pije; menim, da je takisto prav.“

„Ni treba, da bi ti babico učil!“

Res ni bilo treba; Žirko je potem skoraj videl, kako izvrstno Gospodúša ta posel brez njega umeje.

Razven obitelji rudečih drevskih véveric, ki imajo góri v starej bukvi toplo zimišče in hladno poletno zaselje, stanuje pri tleh med drevesnimi koreninami strijna Rúsa z možem. Oba sta podleska, trda koščena delavca, in pri sebi imata rejenko, mlado veselo Desino.

Žalostna je dogodba, kako je doli v temno hišo prišla ta nežna, blagorodna deva.

Rúsin mož Terpigor, delavec, ki je od zore do mraka nabiral in zasipe blagá znašal, pride jednoč po svojem poslu globoko v šumo, od kodar se je potem izpehan vračal. Kar se mu zdi, kakor bi tam daleč nekdo klical na pomaganje. Ustavi se ter na vse strani jame z ušesi striči. Ubežen zajec pridirja. „Opasno je!“ zakriči Terpigorju, „pazi se ter ne hodi mi dalje v šumo; — gad je véverico ujedel.“

Terpigor hrabro teče v gozd, kder najde umirajočo mater z otrokom.

Za svojo vzame živalco, ki je terdno spala, kadar je smrt nje mater grabila. Terpigor ne ve, kako bi otroka prijel in domov nesel. Matere detco noševajo v gobci, to je uže videl. Kaj, ako bi še on poskusil? Res je tako storil. Novo, nežno, gorko čutilo mu srce raztopi. Čemerni, trdi mož, je omečan. Skrbljivo pazi svojega bremena. Vse je bilo dobro, dokler je dete spalo; — a zdaj se prebuja. „Izgubljen sem! reče Terpigor sam v sebi; jaz bodi to in to, ako mi ne zacvili!“

A ni cvilila, nego z mehкими parkljeci mu gladila nos. Terpigor prinese Desino srečno domov; bila je po sedaj veselje in luč ubožnej koči.

„Terpigor!“ deje strijna, katera se ne more nagledati lepe rejenke ni prehvaliti blagodeti svojega moža, „Terpigor!“ deje Rúsa na tiho, „veš li, de je to dete drevska véverica?“

„Molči!“ zareži on, „jaz nehčem slišati o drevskih vévericah, sit sem jih do grla.“

„Ne jezi se!“ strinja ponižno zaprosi, „mislila sem, da si dolžen to vedeti zaradi otrokove odgojitve.“

„Odgójena bode, kakor poštena podleska,“ reče Terpigor, „to se umeje samo ob sebi. Gosposko življenje mi ne ugaja. Priseda mi kar vidim tu gori, kako se vlada visoko gospá in nje obitelj, ki se povzdigajo nad kogar si bodi.“

„Nad nami so, kakor veš“, reče strinja pohlevno ter pogleda k vrhu bukovega drevesa.

Poleg teh in takih razgovorov so gosposki otroci Desino vendar skoraj za tovaršico vzeli v svojih igrah.

A Živána je bila od dné do dné poskočnejša in veselejša. Kder je bil Žirko, tam je bila ona. Mirovala nista nikoli. Solnčni svit, gibljivo listovje, pojoči ptiči, poletna sapa, ti glasovi so oba neprestano vabili.

Vesrečni dnevi so bili, kresni dnevi v zlatem srci blazega poletja!

Jednoč se zvečera domislita Žirko in Živána obiskati polha Dremoslava, ki si je bil v daljnem rodu z vévericami.

„Spavač sem“, reče jima Dremoslav, „polovico življenja prebivam v sanjskej zemlji“.

Otroka sta hotela zvediti, kde je ta zemlja, kaj si je tam videti, kako se tja pride in kedaj se je treba iz nje vračati?

Polh ni mogel vsega povedati. Samo to je rekel, da skorjanec, ki se za oblake skriva, rosa, katero solnce razmegli in k višku dviga, veter, kadar gozde preletava, gredó v sanjsko zemljo; da on v tej deželi nahaja solnčni sòj, cvetlice in zvezde, jutranje meglice, bleskótno roso, letnih sapic godbo, šumeče vode pesen, drage spomine, omamljive nadeje, ki se nikoli ne zveršé, sladke besede, katerih tukaj nihče ne govori, — ter da o prvem snegu tja odhaja in se zopet vrača o pomladnjem vetru; — a kako se to godi, tega ni vedel.

Dremoslav je zaspal mej povestjo. Otroka sta čakala, da bi se prebudil ter še kaj povedal. Vzdramiti sta ga hotela. A Zernoskraba, mimo gredoča poljska miš, jima je branila: „naj spi! Ljudém ni vselej po gódi, ako je kdo pokliče iz sanjske zemlje.“ — Otroka otideta domov. Solnce je baš padlo za goro, gozd, reka, bukve in stari dobovi so plameneli v bagrenjej svetlobi; pozlačena je bila trava in luč se je dotikala perotnic zakešnelega kačjega pastirja, opominjanje, da je treba domov iti. Žirko je vprašal: „more li v sanskej zemlji biti lepše, nego li v našem gozdu, kadar polagoma zahaja ponosno solnce?“

Jesen je prišla. Zidovit, trudoljubiv domač sin, samouk zidatelj, sestavi črteže, kako bi se popravil dedni kremelj, v katerem je prebival uže rod za rodom. Oča mu srdit izpodbije misel. Sin se je učil sam o sebi ter v svoj nauk videl mišje gnezdo, krtovo poslopje, kunčeve izpodkópe in lisičine. Očo so mrzele take stavbe kmetaskih ljudij. Ponosen ovrže razkólno misel, ki se je predrzno dotikala njegovih dedov svetega kremlja.

Malo pozneje pride viharna grozovita noč. Jesensk piš je razsajal, blisk in grom sta se vrstila, nalivi so curéli ter nevihta je strašno vila. Blisk trešči v staro bukev in razdrobi dedni kremelj. Izpod razvalin je zopet živo vstalo vse, — razven babice Gospodúše, pokopane pod njimi; a izgubljene so bile trudovito nabrane zimske zaloge in vsi zakladi; obitelji je pretila prosjaška palica!

Terpigor in strinja Rúsa, delavca, katerih kože nevihta ni podrla, ker je stala pod koreninami, pritečeta naglo. Vsak po svoje. On, malo ne zadovoljen, ka je nesreča zadela nekdanje visoke sosedé, a ona vesela, da more gospódi pomagati.

Oča, stari boljár, bil je silno potr. S težkim srcem je pre-mišljál, kako bi in kaj bi, ter kam dene svojo obitelj? Žirko ni brezumno govoril, da Terpigor zna pridno delati in zaloge znašati. Od kod bode zdaj v naglici živeža na vso zimo?

V žoljnem gnezdu starega doba najdó prvo zavetje. Drevo je bilo res trhlo, razklano in vlažno; voda se je povsod cedila, dobu polagoma staro srce izpodgrizaje; a matoro deblo je kazalo še nekaj sledú nekdanjega veličja, kar je vrlo dobro dejalo razvaljenj sredi plemenite obitelji.

Plemenita je bila res. To je kazal osobito oča, Rudívoj. Dostojno je trpel nesrečo. Imenitno je stal baš pred vežnimi vrati, ko gostoljubja poprosi tujec v deželi, siv severak véver. Otroci so ga bili srečali zunaj v debelem snegu ter prijazno k sebi povabili.

„Bedno vas moremo sprejei,“ Rudívoj otožen reče, „a kar imamo, to je tudi vaše. Truden hočete biti. Prosim, vnidite in razluščite kak oreh do večerje.“

„Dragi moj, dragi moj!“ zašepeta mu ter namigne soproga Domovládna, „anti ga ni orehovega sledú ni tirú v duplu.“

„Nič za to, daj želóda“, Rudívoj odgovori nazaj preko rame.

„Želoda! vsklikne Domovládna, „želoda, kadar imamo gosti! Tega nistem vajena! Zelo nepremišljen si, Rudívoj; kako moreš tujca vabiti, ka veš, da nemam ni črešnjeve koščice ni sladkega kostanja ponuditi!“

Nekaj zlovoljna je gospodinja Domovládna res bila iz početka, a to ni za dolgo trajalo. Mehko maternje srce se ni moglo zapreti prostemu, poštenemu, prijaznemu licu sivega severskega véverja. Gospójin strmo vzdigneni hvost se polagoma povesi, nje mrmanje mine ter skoraj pozabi o vsem uboštvu skope večerje. Tudi se dozdeva, da pomanjkanje ni tujcu neobična stvar. Novim gostiteljem začne pripovedovati, kaj si je uže izkusil po svetu: „Lopar mi je imé, ker sem Laponec, porójem daleč v norveških gozdih. Tam je vse drugače nego li tukaj. Bodi si vaša dežela milejša in lepša, a moje srce se vedno obrača k snežnikom in tmračnim zanožinam. Uho mi hrepeni le po otožnem severu, ki buči po temnečem smrečji. Sivi véverji smo krepák in utrjen rod, a sovražniki nas króžajo. Naše velike šume so divje in prostrane ter opasno je tam prebivati. Po njih odmeva lajež severskih lisic; volcje vijó v srebrozvezdnej nôči; medvej sled je po debelem snegu in orli plov nad drevesnimi vrhovi, krvav plen odnašaje na visoke gore. Osobito po zimi živemo sredi opasnostij; a navajeni smo jih. Zaklónjeni v smrečji, zibani z burjo zaspavamo ob divjej godbi lakotnih volkov.“

Zima je mračen ter ob jednem velikolepen čas. Solnce se nam skrrije in dolg sómrak nastopi. Smreke se pripogibljó pod

snegom. Migetajoče zvezde blesketajo doli na temne tihe zanóžine. Od širokih snežnih ploščadij odseva mračna svetloba, padajoča ná-nje, a severno sijanje se veličastno žári. — Izprelépo je!“

Severski véver je tudi pripovedoval, kako je bil nesrečen. Govoril je o svojih dedov kremljí; o pokojnem óci, ki je poginil mej oblaki v orlovih nohtéh; o izgubi svoje neveste, krasne Kosáne, ki je imela mekák, srebrno-siv kozuh, kateri jo je odeval, kakor snežán oblak; o svojej tugi in bolesti, kako so ga bili človeki ujeli ter iz norveške zemlje gnali preko valovitega debelega morjá; kako je potlej noč in dan glodal železno mrežo svoje kletke ter naposled zvríl težko delo in se osvobodil.

Rúsa in Terpígor sta si bila prerila pot iz zametène kočé ter z Desína prišla v dob k véverjevím, tujcévím pripovedk poslušat. Pozno v noč so pazljivo sedeli vsi, in osobito Ostrozóbka ni mogla očesa umekniti od pripovestníka, oprší se o prednej nožici, da jej ne bi odšla niti besedica.

„Bog blaženi, Desína,“ reče strinja Rúsa, srečno se vrnivši zopet v svoj dom, „grozoviten kraj hoče biti norveška zemlja!“

„O mati Rúsa,“ odgovori Desína, „Žirko misli, da je tam krasota in jaz tudi ménim.“

Res je Žirko tako sodil. Uže se mu ni hotelo domá biti. Po širocem svetu je žélel iti a naglo se povrniti zopet k svojcem. Srečo bi rad bil izkusil, in v čudne dogodbe se zapletí domov prihítel. Svet bi se čudil, kakor se Lopárju čudi. Zdaj se Žirku nikdo ne čudi. Izvrstno bi bilo, ako bi se njega besed vsi napajáli, ušesa nastavljaljóč.

„Ni brezumno, kar namérja Žirko,“ reče Rudivoj, „samo premlad je še. Davno sem uže premišljeval, da nas je tukaj preveč, ter da bi si nekateri izmej naših mladcev utegnili kde poiskati novega prostora.“

„A zakaj bi hodil baš moj Žirko?,“ odgovori mati Domovládna, „dosti kmetskih véverjev je; ti naj gredó, nihče jih ne bode pogrešal.“

„Takój se zopet vrnem domóv, naselivši se v novem gozdu, mati, in vse vam povém, kako je bilo tam. Kdo vé, če pozneje i vi tjakaj z menój ne pojdete?“

Živána je zeló malo govorila. Iz početka ni mogla vrjeti, da jo Žirko res namérja ostaviti.

„Ljubi Žirko,“ reče obotavljivo, „a ne moreš li tudi doma srečen biti pri meni?“

„Zopet bodem pri tebi, predno me utegneš pogrešiti.“

„Ali res? — Nu, verujem!“ in Živána se je izkušala veselo držati, kakor bi jej ne bilo na srce padlo težko, čudovito breme.

Ob meglennem jutru po zimí, ko je neprestano kapalo z drevja; otide Žirko z dómu, svoje sreče iskat.

Desína je v tem rastla, krmiteljima na radost. Lepa je bila; ne temna in svetla, kakor Živána, a v zlátu se je lesketala nje

polt, in ponosno je hvost po konci nosila, čemur se ni mogla naučiti od uboge strijne Rúse.

„Nihče ne more misliti, da je moje dete“, strijna reče nekoliko ponosna, nekoliko žalostna. „Samo poglej, kako ima lep, kratek nósek, ter kako je prijetne rasti!“

Terpígor z nogó zateptá. Ne more slišati, da bi Desínka ne bila res njegova. Nema veselja razven te deklice. Zaradi nje zdaj uže lákom stiska in skopuje. Iz prva je hotel neprestano delati, potem je ščedel za Desino ter naposled blago pohlepen kopičil; hotel je blagorodnej gospódi drevskih véverjev pokazati, da je v svojem nizkem duplu bogatejši od njih. Tako se je zgodilo, da je Terpígor bil samoglav, nesrečen mož, terd skopuh, ki se je za svoje navrhovačene zaklade noč in dan tresel.

Pripétilo se je, česar se je vedno bal.

Dvé podgani in cerkvena miš, katere je bil grdo od praga zapodil, ki so ga milostinje prosile, zlezó po noči v njegovo žitnico. Prebudivši se z Rúso, ko je mesečina skozi razpoko mej koreninami svetila v hram, opazi siromak, česar mu nikoli najgrozovitejše sanje kazale niso. Podgane sta se bili najedli ter potem strašno začeli ničiti, kar jima je prišlo na mèt. A sredi hrama je sedela cerkvena miš, držeč prelepo jabelko, katero je skróbala, kar je najhitreje mogla.

V sosednjem duplu je stanovala podlásica Krvosréba, zeló neusmiljena žena, katere so se boječe ogibale véverice in podleski. Sovražnica jim je bila; a še bolj je črtila podgane. K njej priteče razkačeni, brezupni Terpígor in je poprosi pomoči. Pomogla mu je in ljut boj se vname. Jedna podgana uleže podlásici a s cerkveno mišjo Terpígor ob tla udari. Druga podgana pobegne v težkih ranah, prisegši na pragu, da se hoče maščevati.

Boritelja planeta za krvavečo razbojnico, a milosrda strinja se pripogne k umirajočej miši Glodojédovni.

„Zlobna miš sem bila“, zastóka uboga živalca, očesci milo obračaje k strinji Rusi, „a nikdo me ni drugače živeti naučil, in tudi lačna sem bila“.

„Ubožica moja! ubožica moja!“ reče strinja Rúsa, vijoč s prednjima nožicama.

„Nič me ni smrti strah“, velí Glodojédovna, „vedno sem stradala, in po zimi zeló zebe. Mišine jaz nisem nikoli imela. Podgane so bile trdosrčne, a razven teh ga ni bilo, h komur bi se bila mogla zateči. Vesela sem, da bode zdaj vsega konec.“

Strijna jej sočen kos jabelka pomolí v usta. Glodojédovna odmaje. „Zdaj nisem lačna; uže umiram! Zakaj nisem bila boljša miš? A kako li? Kdo me je učil, kaj je prav? Vi ste mi dobra; zdrava ostanite! Zdi se mi, kakor bi šla dremóta ná-me“.

Tako je umrla miška Glodojédovna, ki je bila jako zlobna. Ljudjé so rekli: „prav jej budi“; — a pobožnost res utegne zeló

težka stvar biti, če kdo nema ni svoje mišine ter je brez nikdér nikogar na svetu, vedno v lakoti in mrazu. — Uboga miš!

A v tem se je Žirko trudil in trudil, sreče iskaje. Dežela njegovega prihoda je bila široka, peščena pustopoljina brez gôr in brd; imela je samo borovje, razstrgano, polómljeno ter nagneno k zapadu. Vsi pustopoljski bori se tega običaja poprimó prej ali pozneje. Čemú bi li vedno po konci stali, kadar je izpodsolnčni veter neprestano in trdo upogiblje?

Bilo je prosinčev dan. Sapa je silovito podila žareče oblake v zapad, kder je sonce zahajalo. Zdaj zazvižga v závod mladih macésnov, smrek in ogrojênih drevesc, katera krepko rastó, da-si veter izkuša vse podreti.

Tukaj se je potujoči Žirko vstavil. Dospél je včeraj in z njim sladko upanje. A vse golo, vse žalostno, vse mu je novo; starih velikih dreves ni, kakoršna so dovrá. Kako si more gnezdo postaviti na zibljive, nemirne veje? Kde si najde hrane? Sam sebe je hrabil. Sê zobmi je klepetal od mraza in piš je tudi njemu hvost obračal vedno k zapadu; a on bi rad bil ponosen ter se hvalil s poprejšnjo svojo domovino. — Siromak! Storil je, kolikor se je dalo; več ni mogel storiti. A prišel je glad in jelo se mu je tožiti po očevini, katera mu je neprestano bila na umu. Tu mu je presamotno. Opominjal se je starih domačih dreves, belih brez in žirovitih bukev, prijaznih lučij in seneč pozimskega solnca. Kar domóv se je mislil vrniti. Samo še danes je hotel prebiti, a zdelo se mu je uže to preveč.

Takój davi je bil krepák nepokoj v zavodu. Tetrévje *) so mimo letali, a nekak zajec, baš malo pozajutrekovavši, splašen k višku pogleda, tenko poslušne ter naglo smukne v grmovje. Žirko povpraša svojega tovariša, naselnika Snegotína, kaj si je to? „Ne slišiš li sam?“ odgovori véver Snegotín.

„Pok, pok, pok, pok, pok!“ družega Žirko ni slišal. Nihče mu ni hotel odgovarjati. Vse beží nemo, plašno. Tudi Snegotín izgine. Žirko je premišljal, sedêč na borovej veji.

V zavodu je bil ropóten lov, to mu je zavpil vbežen tetrev. Ali je bil tudi Žirko odmenjen smrti, kakor drugi? — Poldne mine. Zdaj v zavod prileti tetrov za tetrevom, obrambe iskaje. Vsi se tresó od straha. Tuji zajci priskakajo, in domov hité nepoznani kunci. Lov se bliža in bliža. Ubogemu Žirku srce nagleje utríplje. Skóraj pridó lovci. Videl je, kako so se razprostavljali okrog zavoda, v kateri so pritekli gonjači. Mlad tetrev k višku vzletí pred Žirkom. — „Pok!“ — Žirko vidi ogenj ter sliši grom, ki je mej drevjem odmeval, ter misli, da je on zadet. A ni bil on; tetrev ofrfolevši glasno pade na tla. — Strel za strelom in

*) Tetrev (tetrév) m., ptič fazan.

zopet strel! — Žirko je menil, Bog vé, koliko ur je to uže trp-lo, a vendar je bilo samo nekaj trenutij. Streljanje zdaj prestane. Minola je najzlejša pogibelj. „Gredó li?“ pošepeta Snegotin, ki se je ves tresel, spodaj na veji žedèč. V tem hipu Žirko vspleza malo više, da bi se ogledal. Bližnji lovec začuti šum ter dvigne oči in puško. „Samo véverica je“, reče mož tik njega. — Samo véverica! a srce jej grozno tolče ter z neizrečenim veseljem se oklepa svojega životka!

Žirko se je pazljivo oziral in zato ni slišal ni čmrhe ni žuge teh besed, a nesrečni ogenj se mu zopet v oči zablisne ter plèče ga zeló zaščimi. Naglo zavpije, — pol hipa se mu zdi, kakor bi v mračnosti videl preljubo gnezdo na domačej bukvi, razdrto uže nekaj mesecev, — in pade z bora

Polh Dremoslav se je bil uže drugič vrnil iz ljube sanjske zemlje; kós, drózeg, skorjanec, tálog, jaglec in pljučnik, vse je pomladovalo; samo Žirka ni bilo.

„Mrtev je!“ rekó vsi in zmajavajo z glavami. Živána je pripovedovala, da še pride, a ni se mogla dokopati mirú in pokoja.

Premišljevati ni hotela; samo tekala in skakala bi ter o vsem pozabila. A nje žalost ni bila nikakor lajša na vrhu dreves, kder so ptiči prepevali. Živánka se ni mogla utešiti. Stiskala se je mej skrivne veje in mraz jo je stresal.

Vsi ostali so pridno veselo delali s pomladi. Zidovít je narejal gnezdo, katero je hotel postaviti na čudo vsemu gozdu, v nedosežen vzor bodečim rodóvom, a lepa družá Veselina mu je pomagala ter se čudila njega rokotvóru. Ostrozóbka, Lopár, — vsi so imeli posel in upanje, le Živána je samotno čula ter čakala. Rúsa je rekla: „potrpi, draga moja, če kolikaj moreš. Vsak ima svoje breme, kolikor nas je. Žalostna sem zaradi tebe. Izkusi potrpeti!“

„Strijna, izkušam, nego kaj si morem?“ — Tožila ni, a često je na tihem vzdehnila: „ó Žirko! Žirko!“

Listovje po drevesih je zgostélo; cvetoči majnik je prišel in Živáni je čakanja bilo konec. Tudi ta pripovedka se pomiče h koncu, kajti Žirko je zopet domá. — Siromak! ni sam kriv, ker ga do zdaj ni bilo iz tuje zemlje. Ako hočete več zvediti o njegovih veselih in žalostnih dogodbah, pridite po letu z večera pod staro bukev ter pazite, kako tam pripoveduje strmečim, v kožube zavitim poslušáčem. Žirko je zdaj v gozdu tolikášen junak, kolikoršen Lopár. Obrunek s seboj ponese v grob. Prednje bedro vzdiguje in kaže, kako se mu kožuh na plèci nikoli ne zaraste; vsi tušóe k njemu gledat: roditelja, njega brata, Ostrozóbka in Lopár; tudi Desina, Terpigor, Veselina in Rúsa. A Živána? — Uboga Živánka!

Radost je prišla naglo in — prepozno! Prítok prevelike sreče je navalil ná-njo ter se jej nad glavo zgrnil. „Živána!“ tako je zavpil Žirko, „prišel sem, poglej me, sestra! — O Gvozdán, Gvozdán“, reče bratu, „meni je, kakor bi jej srce uže ne tolklo!“ — Ustavilo se je res; nje srce je počilo.

Nekaj dnij Žirka ni bilo na izpregled. Daleč v šumo je bil šel. Vrnivši se poišče Desine. Za rana je še bilo ter na pol skrita je sedela mej rosnimi dragoljubci. „Desínka!“ veli Žirko, „Živána veš da je umrla. K tebi sem prišel, ker te je ljubila!“

„O Žirko, da bi te jaz mogla potolažiti!“

„Moreš me, Desínka, jedina ti, nihče drug, samo da bi hotela poskusiti!“

Desina je poskusila.

Običaji slovanski.

Spisuje Fr. Hubad.

Slava pri *) Srbih.

Boga moli Kraljeviću Marko
Od godine opet do godine,
Da proslavi krsno ime krasno,
Krsno ime, svetog letnog Gjurgja.

„Slavo“ slavi med slovanskimi rodovi samo srbski. Tudi drugod praznujejo krsno ime, a le krsno ime posameznega gospodarja, ne pa vse rodbine. Navada izvira iz poganstva, ukoreninjena je bila tako, da je krščanska vera ni mogla spodriniti, premenila je le pojem kolikor ga je mogla. A národu srbskemu ukoreninil se je zakon pravoslavni tudi tako, da nanaša vse svoje svetkovine na versko podlago. Zato se vojuje še dandanes za krst častni kakor pred pet sto leti. Na to versko prepričanje opira se tudi „slava“ srbska.

Vsaka hiša ima svojega patrona, katerega slavi na gotov dan, kateri imenujejo krsno ime, sveti, sveto ali blag dan.

Patroni so navadno sv. Nikola, sv. Jurij (čestit danak Gjurgjev), sv. Stepan, sv. Ivan, Spasov dan, sv. Dimitrij, sv. Mihail, sv. Andrej i. dr. Celó svetniki v nebesih slavijo „slavo“:

*) Gl. Vuk St. Karadžić rječnik s. v. slava in krsno ime. S. Ljubić narodni običaji kod Morlakah, str. 35. — Prof. dr. Nikola Petrović v Globno. XXX št. 14, 15.

„Slavu diže Svetitelj Nikola,
I napija u slavu Ristovu.“

(Vuk, s. n. p. II. 22, 10—11).

„Slava“ pomenja zatorej rodbinskega patrona, ostaja dakle za hišo ista, dokler ostaja v njej ista rodovina. V kotu izbe visé podobe svetnikov patronov, vsako soboto in nedeljo gori svetilnica viseča pred njimi. Vsi oni, ki slavijo isto „slavo“ ali krsno ime, smatrajo se brate, v rodu so si, ker slavijo istega svetnika. Poštovanje „slave“ je toliko, da prisegajo celo pri nji. Navadni so izreki: „slave mi!“ ali „tako mi slava pomogla!“

„Slava“ prehaja z očeta na sina. Dekleta pa, pravijo, nimajo svoje slave, ker mora slaviti žena „slavo“ svojega moža. Če moža ni doma, mora skrbeti žena, da slavi „slavo“ o pravem času in opravlja navadne običaje. Srbska národna pesem „ko krsno ime služi, onom i pomaže“ (Vuk s. n. p. II. 21) kaže pravlepo, kako opravlja žena običaje za svojega moža. Žena Todorova, kateri je v temnici, slavi „slavo“ in moli:

„Pomoz' Bože i sveti Gjorgijije!
Krsno ime gospodara moga!
Oprosti ga tamnice proklete!
Donesi ga dvoru gospodskome.“

In Bog jo usliši.

Ta navada spominja skoraj pravila Rousseauvega, kateri zahteva, naj bode vsaka hči vere svoje matere in vsaka žena vere svojega moža.

Ravno slavljenje „slave“ kaže, kako tesno je združeno družinsko življenje srbsko z vero. Priprav za slovesnost je mnogo; že več dni prej kupujeta domačin in domačica potrebnega, česar nimajo doma. Prva skrb gospodarjeva je, da nabavi potrebnega vina in rakije. Ženske pa delajo pridno in marljivo po hiši in po kuhinji. Vse mora biti snažno in pometeno, da slavijo spodobno svojega „sveca“ in da pogoste „vredno“ goste.

„U oči“ (t. j. zvečer pred „slavo“) „slave“ ali krsnega imena pokličejo odlični in bogati mnogokrat popa, da jim čita molitvo in poškropi hišo in prebivalce z blagoslovljeno vodo in blagoslovi vse, kar bo trebalo, kedar bodo „ustajali u slavu“.

Kjer pa popa ni blizu, gre popoldne pred slavo možak iz hiše v cerkev k službi božji, katero opravljajo med 3. in 4. uro popoldne v pripravo svečanosti. Seboj nese olja, katero daruje za svetilnico svetnika, katerega slavijo. Tudi dve sveči ima pri sebi; eno priže pred oltarjem za zdvavje in dobro vse rodovine, drugo pa na tleh za spasenje umrlih.

Komaj se začne mračiti, prižgo svetilnico pred podobo (ikono) svetnikovo. Tri dni ne sme ugasniti luč pred njim.

Protí večeru gre eden iz hiše (navadno najmlajši sin ali brat) vabit sosedov in sorodnikov, mnogokrat pa tudi drugih seljakov. Ko pride pred hišo onega, katerega će vabiti, odkrije se in govori navadno: „Božja kuća i vaša! pozdravio je otac (ali brat) da dog-

jete doveče na čašu rakije; da se razgovorimo i da malo noči potkratimo; što bude sveti Nikola (ali kakor je ime svetniku) donio, ne čemo sakriti; dogjite, nemojte da ne dogjete!“ Povabljeni reče samo „hvala!“ in naznanja s tem, da pride. Ali te navade ni povsod, po nekaterih krajih ne vabijo, ampak sosedje in sorodniki prihajajo brez vabila, saj vedo, da jih bodo sprejeli veseli, ker je znana gostoljubnost srbska. Srbin neče se veseliti sam; kedar je vesel, hoče, da se veselé ž njim tudi drugi. To navado nahajamo pri vseh národnih slovanskih.

Žene imele so med tem obilo opravka; hiša je očiščena, perilo belo je pripravljeno. Darove za svetnika še pripravljajo. Na mizo prinesó veliko pogačo, na kateri je znamenje „poskura“ (t. j. obrednega kruha, kakor pri nas hostija), akledo kuhane pšenice, mešane z orehi in mandeljni, katero imenujejo „koljivo“, nekoliko vina in dve sveči; večó prižigajo, kadar „ustajajo u slavu“ in manja bode gorela v koljivu.

V tem se zmračí. Hiša svečarova (svečari so oni, ki praznujejo „slavo“ ali „sveto“) je pripravljena. Povabljeni začno prihajati. Prijatelji iz daleka in sosedje iz bližine stopajo v hišo. Vsak pozdravlja domačina: „Dobar večé i čestito ti sveto! slavio ga mnogo ljeta i godina u zdravlju i veselju!“ Nekateri prinašajo tudi kak mal dar, jabelko, limono, in ga dajo gospodarju.

Gostje sedejo okolo ognja in se pomenkujejo o stvareh, katere ravno zanimajo kmeta. Rakije in vina ne sme manjkati. Čaša hodi iz roke v roko, ker pijó na kmetih vsi iz ene čaše. Tako čakajo večerje in gostov, kateri so se kaj zamudili. Nekolikokrat priroma čaša v kolobaru okolo, predno je gotova večerja. Onda sedejo za mizo (trpezo ali sovro). Večerja ni ravno bogata. Ako je post, kakor pred sv. Nikolom, jedó postne jedi, fižol i. dr. k večem kako ribo; zato pa pijó toliko več. Ko so zbrani vsi, molijo vsak zase tiho, kak starec pa, ki zna naštevati vse svetnike, moli glasno. Po večerji počnejo napitnice; moléé ne morejo piti; vsak nazdravlja v daljem ali krajem govoru. Najstarejemu ponuja domačin prvemu čašo, ali ta se je brani navadno in pravi: „Čaša je v dobri roki, nazdravi nam ti!“ Domačin ne obotavlja se dolgo. nazdravlja pa kratko, ker pravi Srbin, da mora biti človek v lastni hiši najpohlevniji. Navadno pravi zatorej: Pomoz' Bog! in želi, naj bode srečen početek in konec slave. S to zdravico počenja celo kolo zdravic; nekateri govore lepo in dolgo, mnogokrat pripovedujejo celo zgodovino rodovine, kateri napijajo. Pa tudi guslara ne pogrešajo med seboj, gotovo kdo vzeme guslo v roke in zapoje, kako je šlo Turkom, ko so prišli k Marku na slavo, ali kako je rešil Bog vojvodo Todora, ki celo v ječi ni pozabil slaviti slave. Tedaj poslušajo vsi verno, nikdo ne zine besede, le glasove povzdigajo mnogokrat, da pevajo z guslarom. Čaša pa kroži dalje.

Tako pijo, pevajo, razgovarjajo se „do neko doba noči.“ (Na kmetih še ne poznajo ur, zato delé dan v razne dele, kateri pa niso odmenjeni gotovo. Neko doba noči = skoro do polnoči; pol-

noč imenujejo „gluho doba.“ Bližnji sosedje odidejo onda; pri odhodu jih pa vabi domačin zopet; „Dogjite i sjutra na čašu rakije!“ Gostje, kateri so pa prišli iz daleka, ostajajo čez noč pri svečarjih.

Drugo jutro na vse zgodaj so že vsi na nogah. Pokanje pušk in samokresov naznanja okolici veseli praznik. Pridno pripravlja se vsak za svečanost, najlepše odelo obleče, da slavi vredno krsno ime.

Zgodaj že pošlje oče sina, ali če nima sina, brata v cerkev. Tega poslanca imenujejo „cerkvarja.“ Ta nese seboj koljivo, pogačo, malo svečo in vina. Koljivo postavi na tla pred oltar, vtakne svečo med pšenico in jo prižge; pogačo in vino pa postavi v kot.

Po „leturgiji“ (službi božji) bere pop posebnó molitev svetniku, katerega slavijo. Na to se zberó vsi cerkvarji v kotu, pop obrne pogače narobe in je razreže na štiri dele, pa tako, da nož ne prereže pogače popolaoma in se drže kosovi še vkup. Na križ, kjer se križajo vreze, polije nekoliko rudečega vina. Pop in cerkvar obrneta potem kolač, prvi moli še dve molitvici in onda razlomita pogačo, da ostane vsakemu polovica. Po nekaterih krajih pa dobiva pop le četrtno. Pop poljubi trikrat svojo polovino in pravi cerkvarju: „Jsus bodi med nama!“ Cerkvar pa odgovarja: „Na veke, amin!“ Onda poljubi še vsak svoj del in drugega na roko. Ta obred imenujejo „lomljenje kolača.“ Na to polijo še koljivo s rudečim vinom in običaj je končan.

Posebno odlični pa povabijo popa na dom, da jim blagoslovi in lomi kolač in slavi „slavo“ z njimi.

Cerkvar ide domu. Komaj pride, pozdravi domače in goste in prižge svečo.

V tem se je napolnila hiša gostov. Ženske so delale pridno, miza je pripravljena, gostov ne manjka nobenega več. S cerkvarjem si čestitajo vsi po redu.

Za obed je pripravljenih mnogo in raznih jedi. Cela ovca ali celo praše je pečeno. Praznovanje „slave“ je tolike važnosti, da delajo mnogi celo dolgove, da pogosté svoje goste vredno.

Že ob devetih zjutraj sedajo navadno za mizo. Domačin in domačica pa ne sedata z gosti. Oba ostaneta na nogah in strežeta gostom. Celo carji srbski in drugi junaki služili so svojim gostom na „slavi“:

„Marko služi vino sveštenikom
I ubavoj (lepi) gospodi riščanskoj,
Majka služi nište i uboge,
A Jelica nosi gjakonije . . .“
(Vuk, s. n. p. II. 72. 12—15.)

„A car Stepan ladno vino služi,
Gospodarom redom čašu daje,
Kako carski volja i trebuje
Poslužiti krsno ime svoje.“
(Vuk, s. n. p. II. 20. 9—12.)

Ista pesem „kako se krsno ime služi“ pripoveduje dalje, da je rekla gospoda riščanska carju Stepanu :

„Car čestiti, ogrejano sunce!
To je nama zagor i sramota,
Da ti nama ladno vino služiš,
Nego sedi s nama za trpezu,
Slugam' podaj, neka vino služe.“

Car Stepan prevari se, sede za mizo in ukaže slugam naj služijo gostom. Ali bil je med povabljenimi tudi starec kalugjer. Ta je videl, da Arangjel (archangelus), katerega je slavil car, je miloval carja s krilom, dokler je stregel sam; ko se pa vsede car, udari ga angelj s krilom po obrazu in odide iz carjevega dvora. Kalugjer postane žalosten radi tega in pove zakaj, ko ga vpraša Stepan.

„Onda care na noge ustade,
I podiže trista sveštenika,
I dvanaest veliki vladika,
I četiri stara proigumna;
Te vzeše kujige carostavne,
Te čatiše velike molitve
I držaše velika bdenija
Za tri dana i tri noći tavne;
Mole s' Bogu i svet' Arangjelu,
Te se na to jedva smilovao
Smilovao sveti Arangjele,
Te je caru greke oprostio
Što je care seo za trpezu,
A još nije ni slave napio,
A zaista ni metanisaio,“ (moliti na kolenih).

Tudi o carju Lazarju pripoveduje narodna pesem, da je stregel sam svojim gostom na slavi. Le oča, kateri je že silno star in ima sina, da more opravljati službo njegovo, sme sestiti.

Ko so jéli nekoliko „ustanejo u slavu.“ Prižgano svečo postavijo na mizo, užgo kadila, napolnijo čaše, odkrijejo se in ustanejo. Domačin prinese koljivo in pogačo (krsni kolač). Četrtno kolača dobiva domačica, drugo pojedjo svečari. Pokušajo tudi koljiva in si napivajo: „Za slave nebeske, koja može da nam pomože!“ Na prvo zdravico in na vse druge odgovarjajo vsi: „Dao Bog!“ Onda pojeta po dva in dva pesen od slave:

„Ko pije vino za slave Božje,
Pomoz' mu Bože i slavo Božja!
A šta je lepše od slave Božje,
I od večere s pravdom stečene?“

Na to pijo iz čaš, kjer pa manjka kupic, iz buč.

Ustajanje „u slavu“ je glavni del vse svečanosti, s tem časté svetnika najbolje. Zato poje pesen, da je prišel angelj božji rešit vojvodo Todora iz tamnice, ker je ustal i v ječi njemu u slavu. (Vuk, s. n. p. II. 21.)

Na „slavi“ čaše ne smejo biti prazne, po vsaki zdravici jih napolnujejo koj. Med jedjo vrsti se zdravica za zdravico; vsak si šteje za dolžnost, da pregovori vsaj par besed. Govori so razni, mnogokrat kratki, mnogokrat pa tudi dolgi. Marsikdo govori izvrstno, ker je ljudem prirojeno dar govornišтва.

Obed traja do večera t. j. stari sedé za mizo, jedó in pijó in razgovarjajo se o tem in onem, mladina se pa veseli v sobi ali pred hišo, če je vreme ugodno. Mladenci igrajo razne igre, skačejo, mečejo kamenje, streljajo na tarčo, deklice pa pojó in se razgovarjajo. Kmalu se pa združijo momci in devojke in plešejo národne plesove, Kolo, Mačvanko, Vlahinjo, Srbijanko. Plešejo po vsi ali pa nikdo; saj pravi star pregovor, da mora želeti mladenéč vedno plesa, devojka pa petja.

Kdo bi pripovedoval, o čem se razgovarjajo stari. Spomin na preteklost, razgovor o sedanosti in upanje o prihodnosti krati jim ure, gradiva jim ne zmanjka. Le kedar zadoni gusla, utihne razgovor in celo mladež priteče hitro, da sluša.

Tako se približa večer, žene opominjajo svoje možé, da treba iti domu. Počasi se odpravljajo bližnji, pred odhodom napivajo še „na sretan put“ in domačin jih vabi vse še za drugi dan. Ostali pa se zabavajo do trde noči.

Drugi dan slavijo ravno tako, le cerkvarju ni treba več hodit v cerkvo in ne ustajajo več „u slavu“. Ta dan imenujejo „pojutarje“, „patarice“ ali „okrilje“. Tretji in zadnji dan imenujejo „gostinski dan“ ali „ustavci“. Sosedje ne prihajajo več, gostje iz dalje se pa odpravljajo domu.

Po Hercegovini gostje sedé po nekaterih krajih, dokler ima domačin pitja. Kadar pa prinese zadnje vino na mizo, prinese pa tudi prazne mehove, v katerih shranjujejo vino. Ko vidijo to gostje, popijó, kar je na mizi, vzemó vsak svojo puško in odidejo.

Bolgari okoli Timoka slavijo Nikoljdan. Poleg krsnega kolača, kateri delé kakor na Srbskem, mesijo pa še velik hleb pšeničnega kruha, v katerega zapekó celega karpa. Kedar pride pop, da ga prekadi (blagoslovi), prereže tudi hleb na polovici. Eno polovino vzame zase, druga ostaja domačinu. Pop pa skuša dobiti polovico, v kateri je karp, zato mesijo žene hleb tako, da se ne pozná, na kateri strani je karp in so vrlo ponosne, ako prekanijo popa.

Po nekaterih krajih praznujejo tudi „materice“. Ta praznik je prav za prav žensko krsno ime. Slavijo drugo ganedeljo pred božičem. Zvečer pred tém dnevom ali pa zjutraj tega dne vežejo vse žene, katere so se nazvale matere. Po nekaterih krajih vežejo jim res noge, drugod pa donašajo le vrstico in jim jo polagajo pred noge. Žene že vedó, kaj pomenja to in se odkupujejo z malimi darovi ali z večerjo ali s kosilom.

Morda je enakega pomena tudi na Slovenskem praznovanje godu gospodarjevega. Gostijo o ti priliki imenujejo „vezlngo“ in hodijo „vezvat“.

Gjurgjev dan *) pri Srbih.

Jugoslovani praznujejo sv. Jurja veliko bolje nego drugi, njega opevajo narodne pesmi, ker donaša v dar „proljetnje cviječe“. Na „čestit danak Gjurgje“ 23. aprila po koledarju pravoslavnem (po katoliškem 5. maja) počenjajo posebno poljska dela. O tem času vzbuja se narava iz zimskega spanja, odeva se zopet v zeleno obleko, vse oživi, ker ogreva solnce zopet zemljo s svojimi žarki. Velikega pomena je zatorej ta čas posebno za kmeta in pastirja, zato se je ohranilo o tem dnevu mnogo vraž in drugih običajev, da je vredno seznaniti se z njimi, saj ne spozna nikdo posebnosti narodovih, ako se ne briga tudi za življenje kmetovo. Ljudstvo na kmetih ohranilo je namreč povsod še boljše ali manjše vse posebnosti, katere so imeli naši pradedi, pri njem opazujemo zatorej še lahko, kako krepko in trdno se drži starega, kako počasi opušča navade svojih prednikov. Navade in običaji o Gjurgjevem dnevu so stare vse, spominjajo nas poganstva ali početka kristijanstva. Učitelji vere krščanske prizadevali so si mnogo, da bi izruvali vraže in prazno vero pogansko, katere celó mladi kristjani niso opuščali radi. A to je bilo težko, še sila mnogokrat ni mogla dospeti do cilja, zato se pustili raje marsikak običaj, le pomen so mu dali nov, ker so postavili na mesto starih malikov pravega Boga ali pa kakega svetnika.

Živina in polje je bogastvo kmetovo; naravno skuša varovati zatorej svoje imenje že tedaj, kedar se pričena razvijati po zimskem spanju. Zato moli o tem času in opravlja razne obrede, da si varuje živino, polje, travnike, hišo in ljudi vsega zlega, katero preti mnogokrat po letu.

Že pred Gjurgjevim dnevom naredi srbski kmet vozec v verigo, katera visi v hiši od strešnje, da obeša kotel nad ognjiščem. To varuje živino coprnice in škodljive zverine. Ta navada ohranila se je nekoliko tudi še pri kmetih slovenskih, kateri menijo po nekaterih krajih, da ima vozec na vrvi, s katero je privezana živina v hlevu, čudno varovalno moč. Ravno iz istega vzroka zavijajo fantiči, ki so izgubili kaj, travo in pravijo, da zavijajo hudiču rep, da laže dobé zgubljeno.

V hišo, v hlev, na polje, v vinograde polagajo male leskove križe. Kjer leži tak križ, ne more pobiti toča, pa da bi jo nare-

*) Vuk Stefanović Karadžić s. v.; Miličević Milan, život Srba seljaka, v glasniku srbskog učnog društva, vez. XXII, 1867 in XXVII 1873. S. Ljubić, narodni običaji kod Vlahah u Dalmaciji. Bratja Miladinovci, bolgarske narodni pësnì. str. 523, 522. prof. dr. Nikola Petrović v Kragujevcu, Globus XXX str. 6. 1876.

jalo še toliko coprnic. Tudi to navado nahajamo na Slovenskem. Kmetje upletajo blagoslovljene leskove šibe v kozolec in postavljajo mal križec med nje, da ne bode trpelo žito škode. A še drugače znajo varovati svoje živine. V ogel brisavnice zavežejo nekoliko soli, jo potegnejo trikrat skozi „badanj“^{*)} (leseno korito, po katerem teče voda na málinsko kolo) in jo dajo na Gjurgjev dan živini. Tudi to pomore zoper coprnijsko.

Sóli prištevajo razni národi veliko moč zoper čarovnice. Nemci v Turingiji n. pr. sipajo zvečer, predno ženejo živino spomladi prvokrat na pašo, trikrat toliko soli med rogove, kolikor je morejo prijeti s tremi prsti; na to grejo s hrbtom naprej iz hleva. To pomaga, da živini ne škoduje coprnijska.

Posebno važen je pa ta dan za dekleta, tedaj zvedó lahko, kdo bo njihov ljubček, ali se bodo možile kmalu, kdo jih bo snubil; da, če gori srce kateri na tihoma za kakega momka, ima prilike, da ga očara, da teka kakor nor zanjo. Nevaren je zatorej ta dan za mladenče, le dobro je, da devojke tudi na Srbskem niso tako neusmiljene, da bi očarale koga, za katerega ne marajo.

V zahodnjem delu srbskem zveže si vsaka devojka nekoliko šopkov; vsakemu nadene ime kakega mladenča in položi jih o polnoči na kak visok kraj, navadno na streho. Zjutraj zgodaj teče gledat, na katerem šopku je največ rose. Oni momak, katerega ime je nadela tem šopku, bo njen ljubček. A za to čaranje ne sme zvedeti nikdo, če vidi ali sliši kedo kaj o tem, ne velja nič. Poredni mladenči prežé po mnogokrat, da zvedó, kje ležé šopki in je poberó in odnesó ž njimi, kakor mislijo dekleta, tudi srečo dotičnim revicam. Navadno nesreča tudi ni tolika, saj vé vsaka, za koga ji bije srce.

Drugod delajo isto s šopki omana (Atant, inula Helenium L.) Deklice govore omanu: „Omane, rojjeni mi brate, daj, da teka Stepan (ali kakor je že ime ljubemu) kakor nor za mano!“

Te navade opominjajo nas enacih na Českem, katere je opisala Božena Nemčeva tako lepo v „babici“.

Pri večerji pred Gjurgjevim dnevom hranijo devojke prvi in zadnji grizlje. Predno ležejo spat, dihnejo na nju in ju položé pod zglavje s trsko in z ogledalom. Če se jim sanja po noči o kakem mladenču, mislijo, da jih pride gotovo kmalu snubit. Trska, katero devajo pod zglavje, pomeni čoln, da bi se mogle prepeljati čez vodo, ako bi stanoval ženin morda unkraj vode; ogledalo jima bi pa služilo, da se moreta ogledavati in snažiti. Grizljejev pa dekle ne sme zavreči; shrani ju skrbno. Ko se snide z momkom, o katerem je sanjala, dá mu enega, drugega pa sné sama.

*) Todi v okolici Ptujski pomenja bedenj a) votlo drevo, b) niške ali mali čeber (Wanne), c) korito iz votlih drevov.

Zvečer pred praznikom nabira mladež „omaje“ t. j. vode, katera prši z málinskega kolesa, posebno po kašičarah.*) V omajo namočijo raznih rastlin, posebno selena (*Liebstockel*, *ligusticum levisticum* L.) in zelenih vejic. Pred Gjurgjevim dnevom ne smejo trgati ali duhati selena, na ta dan utrga si pa vsak svoj šopek. V jutro praznika se pa umiva mladež v omaji, da bi pršela umazanost celo leto ž njih, kakor omaja s kolesa in bi bili varni vsega zla. Ta voda ima tako moč, da dela kožo belo za vse leto in da pospešuje rast las.

Tudi na Nemškem rabijo matere omajo, da kopljejo male otroke zoper rudečico po licu. V Turingiji si pa umivajo tudi odrasli glavo z njo, da jih ne boli.

Marjetice nabrane pred sv. Jurjem in posušene so posebno dober lek zoper nahod.

Kolikor dni pred tém dnevom grmi prvokrat, toliko pár bo veljala oka moke na trgu. Po nekaterih krajih se pa valja detca o takej priliki po zemlji, da bi jih ledja ne bolega. Tudi ta navada se je ohranila saj nekoliko še na Slovenskem. V okolici ptujski valjajo se otroci po tleh, kečdar grmi, da bi našli mnogo gob. Na Bolgarskem pa teka detca, kadar grmi prvokrat in dežuje, gologlava okolo in poje: „Rosi, rosi rosica! da mi rastiť kosica, kolku edna lozica“.

Na Gjurgjev dan, že pred solnčnim vzhodom, teče mladež k vodi, da se koplje, če pa ni blizu vasi tekoče vode, umiva se vsak na vrtu, da opere vso nečistost s telesa in ostane čist vse leto. Dekleta postavljajo posodo z omajo rade pod rožin grm, da dobijo lica nežno rožnato barvo. Predno poskačejo mladenči v vodo, opasujejo si po nekaterih krajih vrbinih mladik okolo ledij. Po kopelji pa nalomijo šopkov vrbinih mladik in jih neso domu, da varujejo snažnost telesno vse leto. Celó prav mali otroci se morajo kopati ta dan, ker mislijo roditelji, da ni boljega za zdravje. Pred tém dnevom ne sme se pa kopati nikdo, akoravno pripušča vreme morda že cele tedne prej.

Tako kopanje spomladi je bilo običajno skoraj pri vsih národih, ker je bilo povsod že pri poganih navadno, to so praznovali tudi ljudje o vzbujenji narave s čiščenjem svojega telesa. Ko so pa prešli národi vero krščansko, premaknili so mnogokrat navade od praznovanja pomladnega prihoda n. pr. na sv. Ivana. Tak običaj opisuje tudi Francesco Petrarca (de rebus familiaribus epistolae, lib. I. ep. IV.): „Ravno bil je večer pred sv. Ivanom Krsnikom, pravi, ko pridem v Kolonijo (Köln). Solnce je že zahajalo; prijatli me peljejo k reki, češ, da bodem videl nenavaden prizor. In res, ves breg je bil poln ženskih. Na nekoliko vzviše-

*) Kašičara je majben málín (vodenica) z enim samim kolesom, katero ima mataroge v podobi kašike (žlice). Taki majhni málíni stojé navadno na samem v gozdu ali gaju, kar je posebno pripravno za nabiranje vode, ker je najbolje, ako se zgodi skrivaje.

nem prostoru postojim, da pregledam vse. Opasane z dišečimi rastlinami, s rokavi, zavihanimi čez komolec, stale so v vodi in so se umivale bele roke in ramena. Ko vprašam enega izmed prijateljev, kaj pomeni to, mi odgovori: „Ta je prastara navada, ljudje in posebno ženske menijo, da se opere in odverne vse zlo, katero preti med letom, po tej kopelji v reki“.

Tudi na Francoskem je taka navada (Memoires des antiquaires I. 239). Blizo Nogent-le-Rotrou je studenec znan po zdravilni moči, katero ima vso noč pred sv. Ivanom. Tedaj prihajajo možki in ženske v celih trumah, da se umivajo, pa vendar ne zgodi se nobena neprilичnost pri tem obredu. Ravno tamo menijo, da ozdravi rosa, nabrana v noči pred sv. Ivanom, garje in da ozdravi prvo vedro vode, zajete ravno o polnoči, mrzlico.

Drugod na Nemškem razširjena je še sedaj prazna vera, da varuje voda, zajeta pred solničnim vzhodom prvega velikonočnega dne, raznih bolezní in da ima tudi kopanje o tem času čudno zdravilno moč. Tudi Bolgari se začenjajo kopati ta dan; národna pesem poje:

Jana

„Korstila mi še na den Gjurgjev den.“

Tudi pri drugih národih nahajamo še raznih običajev, kateri nam kažejo jasno, koliko upliva so prisojali nekđaj prvemu pomladanskemu cvetju. Pa saj smo prepričani tudi mi, da nam more le koristiti vzbujena narava. Kđor le more, hiti še dan danes iz mesta na kmete, da praznuje prihod pomladin in ojači ude, otrpnele po zimi. Zato plezajo tudi na Srbskem ta dan mnogi na drin in se gugljejo sem ter tje, da bi jim postalo telo zdravo in krepko ko drinov les. Drugi valjajo se po mladem žitu iz istega namena.

Že pred solničnim vzhodom streljajo pastirji nad čredami v zrak. Čim trje počí, tem močnejša in zdravejša bode živina celo leto.

Možaki po starem Vlahu (jugo-zahodni del kneževine srbske) sedajo na leseno os, kedar obuvajo črevlje, da jih celo leto ne bi bolele noge. To pa velja le, ako se zgodi pred solničnim vzhodom, ker zgublja vsaka coprnija svojo moč, kedar siplje solnce svoje žarke na zemljo.

Ženske, katere opravljajo živino, slečejo se navadno o polnoči pred Gjurgjevim dnevom do nazega ali pa puste le srajco na sebi. V golido namolzejo nekoliko mleka od domače živine. Potem polože v drugo golido kos vrvi in skušajo prikraati se do tuje živine, da namolzejo nekoliko mleka od nje. Ko pridejo domu, vzemo vrv iz tujega mleka in jo denejo v mleko domačih krav. Po vrvi, pravijo, prihaja onda mleko iz tuje živine v domačo.

Marsikaj tacega misli tudi na Slovenskem reven kmetič, kateremu krave ne dajo mnogo mleka radi slabe paše. Na Nemškem bila je razširjena tudi taka vraža. Coprnica, menijo, vtakne nož v hrastov brun, priveže vrv zanj in mleko teče iz vrvi, ali pa zabije sekíro v podboj (Thürpfoste) pri vratih in mleko teče iz sekirnega

ušesa. Ta vraža je sila stara, ker je omenja že Burchard von Worms († 1024) v svoji knjigi „Sammlung der Decrete“ natisnjeni prvič v Koloniji l. 1548.

Nekateri lazijo ta dan pred solnčnim vzhodom pod bodečo grozdice (Stachelbeerstrauch, ribes grossularia), da se varujejo bolečin v hrbtu. Mnogi pripravljajo si grozdice nalašče; vrh pripognejo in ga vkopljejo v zemljo, da se vraste. Tako puščajo laziti tudi na Nemškem babjeverne matere svoje otroke, ako se ne nauče kmalo hoditi, tri petke zaporedoma pod malincem, kateri je zaraščen z vrhom v zemljo. Ali otrok mora molčati v tem, če ne, ne pomaga nič.

Kmetje (seljaci) srbski redé mnogo ovac. Meseca marca imajo te že jagnjeta, a vendar jih ne kolje nikdo pred Gjurgjevim dnevom. Celó poturčenci, po krajinah nekdanj srbskih, držé se te navade. Tudi prodajati jih nečejo, akoravno bi bila draga. Na Gjurgjev dan pa zakoljejo v vsaki hiši jagnje, katero imenujejo „Gjurgjevilo“. Okolo Timoka prižene pred ta dan vsak gospodar možko jagnje pred cerkvo. Na rožičke prilipi mu voščeno svečico. Po obredu stopi pop iz cerkve in blagoslovi jagnjeta, da se smejo klati. Za plačilo pa dobiva drug dan kožo njegovo.

Gjurgjevilo spečejo celo na ražnu. Vsakdo iz hiše dobi svoj kos; kosti pa ne smejo lomiti, da si ovce na paši ne lomijo nog. Kože pa prodajajo, kjer jih ne dajo popu, prvemu kupcu za toliko, kolikor ponuja sam in darujejo denar cerkvi. To množi in ohranjuje srečo pri kupčiji.

Tudi bučel ne zabijo. Od zob málinskega kolesa odrežejo male koščke, zavijejo jih v robec in jih denejo v panj, da ga varujejo tujih bučel.

Sise kravje in ovčje mažejo ženske z rujó, rumenjacom in solijo, da jih tuji ljudje ne bi mogli mlesti.

V obče je mnogo vražjih običajev, da bi varovali živino posebno „zlih oči“ in zlih ljudi. Še le kasno, ko je izšlo solnce že dolgo izza gor, gonijo pastirji črede na pašo. Ves dan jih varujejo pastirji in drugi domači, vsako stopinjo, katero stori živina, opazujejo skrbno in ne puščajo blizo nobenega tujca. Kak mladenič dene srebru denar v opanke in jih obuje tako, da leži denar ravno pod peto ter gre trikrat okolo črede in govori: Če pride čarovnica v srebrnih opankah, onda naj očara našo živino. S tém, meni, zapre vsaki coprnice pot do živine, ker mislijo kmetje srbski kakor drugod, da morejo škodovati coprnice mnogo, da naklonijo lahko drugemu človeku bogastva, da si pa sme zase ne morejo pridobiti zakladov; kakor trdijo na Nemškem babjeverci, da si more pomnožiti čarovnica svoje premoženje vsako leto le za en vinar.

Ljudje mislijo, da se nasitijo konji le na Gjurgjev dan, da jih pa boli trebuh tudi le na ta praznik. Kot uzrok temu pripovedujejo sledeče: Ko je rodila mati božja Jsusa in ga je položila v jasli, stala sta v hlevu konj in vol. Vol ni hotel jesti, svojim gobcem suval jo seno tako, da je pokrival vedno dete; konj je pa

jel vedno in je razodeval otroka. Zato se razljuti majka božja nad požrešnim konjem in ga zakolne, naj se nasiti le na Gjurgjev dan, a naj ga zato tudi trebuh boli.

Srbi v obče konjem niso prijatelji, raji imajo vole; pregovor celó pravi: „Brata in vola prosí, ženo in konja pa tepi.“ Zemlja ravno konjem ni ugodna, primerna je le govedi in ovcam, zato rede konje le redko po Mačvi in Posavini.

Da bi varovali polje toče, nosijo pišče, zvaljeno pred blagovesti (25. martom pravoslavnega koledarja) po polju okolo vasi. Kjer končajo pot, zakoljejo jagnje, ga spečejo in snedó. Če se pa bliža kasneje toča vendar le, streljajo proti oblaku ali postavijo polno skledo s žlicami pred hišo ali pa prevrnejo stol na sredi dvorišča. Na enak način darujejo kmetje na gornjem Štajerskem vetrovom, ker postavljajo na kak kol pred hišo skledo moke, da jo veter raznese.

Ves Gjurgjev dan ostajajo radi pod milim nebom, na vrt znosijo pod sadno drevje mize in stole in pijó in jedó veselo. Če pade kak cvet v vino, se veselé in pravijo: Letos nam ni treba skrbeti za sadje, imeli ga bomo obilo. Naravno, ker je sadno drevje varno mraza, če cvete tako pozno. Klobuke si kinčajo s koprivami, da se varujejo muh; Bolgari jih pa obešajo tudi na vrata. V Boki zbirajo se ta dan po tri devojke, katere so že za udajo. Za rana idejo k vodi. Prva nosi v roci prosa, druga ima gabrovo vejico v nedru. Ena izmed prvih dveh praša tedaj tretje: Kuda češ? Tretja odgovarja: Idem na vodu, da vode (vodijo kot nevesto = snubijo) i mene i tebe i tu što gleda pro tebe. Na to vpraša tretja prve: Što ti je u ruci? Ta jej odgovarja: Proso, da prose (prosijo) i mene i tebe i tu što gleda pro tebe. Potem vpraša še druge, katera ima gabrovo vejico v nedru, kaj ima; ta ji pa odgovori: Grab (gaber), da grabe i mene i tebe i tu što gleda pro tebe.

Onega, kateri spi ta dan pod milim nebom, boli glava vse leto, če je pa kedó vendar le spal, pomore si lahko s tém, da odpi na istem mestu na Markov dan (25. aprila).

Gjurgjev dan je zatorej velikega pomena za národ srbski, ostane je nekdanjega poganskega praznika, o katerem so slavili prihod pomladi, zato se je ohranilo toliko običajev do današnjega dne.

O tem času počenjajo poljska dela, zato najemajo delavcev od te dobe in jo stavijo za obrok za plačila in druge dolžnosti. Kdor pa ne more plačati na ta obrok, tolaži sebe in upnika s pregovorom: „Ko je v proljeće leden, ogrije ga jesen.“

O tem času začenjali so nekdaj tudi hajduki svoje četovanje, prislovica pravi:

„Gjurgjev danak, hajdučki sastanak,
Kad sa gore opane kitina
A na bukvi procveta listina
I okopni snijeg po planini, ..

Kad prispije jagnje za pečenje,
Po planini za miris cvijeće.“

Iste navade veljajo za ta dan tudi o Bolgarib, kateri pevajo ta čas tudi posebne pesmi, katere nahajamo v bolgarskih narodnih pesmah bratov Miladinovcev str. 503.

Na Slovenskem se niso ohranile posebne navade o sv. Jurji, le na Koroškem v rožni dolini hodijo otroci od hiše do hiše, zvoné z zvoncem in pevajo:

„Sveti Šent-Juri, potrka na duri,
Ma eno hlačo zeleno, drugo rdečo;
Je še le prišel v deželo,
Ga je že vse veselo,
Tičice v grmovji,
Kukovca v bukovji;
Rumene rožice lepó cvetó,
Se svetâ Šent Jurja veseló.,,
(Janežič „Slov. glasnik“, I. 1858, str. 158.)

Iznenadno poznanstvo z imenitnim možem.

Spisal J. Navratil.

Neko nedeljo pod jesen l. 1851, ob oni dnevni dobi ko hrepeni človek bolj po telesni nego po dušni paši, sedél sem že v sloveči gostilnici Dunajski „pri sv. Duhu“ v stari hiši, (ki se je morala, ni davno tega, umakniti novemu lepšemu poslopju in novi ulici), ter si krepčal želodec v „posebni jedilnici.“ Ončji je obedovalo tudi več veselih Dunajčanov okoli razpostavljenih miz; pa ni bilo videti še polnega omizja.

Kar se odpró vrata na stežaj, in pri tej priči vniidejo trije tujci v krasni narodni noši, povse jednaki: vsak s pripasano svetlo „tursko sabljo“, a opasan sè širokim, zagorelo-pisanim, tkanim pasom, izza katerega moli nekoliko vsakemu spodnji, rdeči in usnjeni pás („silav“ ali „kolan“), iz tega pa strči draga „ledenica“ t. j. sè srebrom okovana „mala puška“ (samokres) z velikim „nožem“ vred.

Dolga, zmérom razpéta bela suknja („gunj“ ali „bjelača“), modro obrobljena, po vrhu katere sta pripasana sè sabljo vred oba pasa, — sega jim do kolena. Široke turske hlače („gaće“), skrojene iz modrega, tankega suknja („svita“ mu pravijo), mahajo jim ohlapno do pod kolén, kjer so podvezane z zlato prešitimi „podvezami“ (ali „podkoljenicami.“)

Na glavi jim čepí nizka, „fesu“ podobna rdeča „kapa“ (ali „kapica“), obšita s črnim svilenim trakom, tako širokim, da se jej vidi samo na teménu rdeči vrhunec („tepelak“), olupšan zé zlato zvezdico in zé zlato mavrico („duga“).

Od svetlih črnih črevljev („črevlje“) pa do kolén oklepajo nogo bele dokolenke („dòkoljenice“), zapéte („zakopčane“) zadaj — po meči — z nepreštetimi srebrnimi zaponami ali kopčicami („kopče“).

Pod belim „gunjem“ krije prsa in život rdeč životnik („džamadan“¹⁾), navskriž zapét in dolg do pod pasa; a po vrhu „gunja“ objema život od zadaj proti prsim drugi, p o v r š n j i životnik ali brezrokavnik („jelek“), na katerem se blišči spredaj dolga vrsta — rekel bi — nanizanih pozlačenih gumbov („puca“). Tudi ta je iz rdečega tankega sukna, ali krajši od ónega in za zapenjanje pretesen, ter se nosi tedaj samo „zarad lepšega“.

Bolj od sablje, „ledenice“ in noža za pasom zbadá pa domačim ljudém radoglede oči čudno arbanasko ali albansko krilo, belo kakor sneg, jako drobno nabrano in sezajoče od širokega pasa do polovice stegna, tako da nam zakriva velik del „gunja“ in „gač.“ (Zdaj pa ne nosi óni narod, katerega imam v mislih, več tega nekako nespretnega moškega krila).

Debeló so gledali Dunajčani nóvih gostov, ter ugebali, glave stikaje na tihem, od kod so ti . . . razbojniki, ka li, in kaj bi radi na Dunaji. Jaz pa uganem mahom na prvi pogled, da so . . . Črnogorci in to izmed imenitnejših sokolov črnogorskih. Imel sem namreč priložnost, da sem poprej (l. 1848) v beli Ljubljani videti popotnega Črnogorca v taki narodni noši, samo da je óni nosil namesto lepih črevljev „opanke“ in „čarape“ (kratke nogovice), a da ni imel sablje.

Po tém sem sodil, da spadajo naši gosti med imenitnejše Črnogorce. — Res se počnó zdaj posvetávati na glas v svojem jeziku, kam bi sédli. Izberó si — meni na veliko veselje — óno mizo, za katero sem sedel „sam samcat“, in prisedejo: najmlaji in najmanjši. črnih lás in zagorele kože, golobrad in brez brk, (ona dva sta bila obrita, ali brkàta) . . . meni nasproti, — najstarejši srednje postave in sivkastih lás . . . meni na pravo, — tretji, največji izmed njih, črnolasec, mož srednjih let, lepe rasti in prijaznega obličja . . . meni na levo.

Čmrsaje priletí urni kletar v črnem škricu, z belim robcem na roki, ter jim našteva naglo kakor klepetec dolgo vrsto pripravljenih jedí na izbor — to se ve da . . . po nemški. Ko preneha, oglasi se najmlaji v materinem jeziku:

„Vrazi ga znali, kad sbori čovjek poláko (polahko), onda razumjem podobro njemački; ali kad tako brblja, onda ne razumjem niti rieči!“

1) Turska beseda. Po Srbiji itd. pravijo „prsluk“, v Risnu (Risano, Dalm.) pa „premitača = premetača. Pis.

Nehoté sem se namuzal po teh odkritosrčnih besedah. Opazivši to, pogleda me živo pa mi reče: „E, gospodine, i Vi ste Srbin!“ — Jaz: „Zašto?“ — On: „Jerbo ste se smješili.“ — Jaz: „Niesam baš Srbin, već Slovenac, a rodih se na hrvatskoj medji.“ — On: „Ta sborite sasviem srbski; a gdje ste naučili?“ — Jaz: „Nešto iz knjige, a nešto iz razgovora; . . . ali uvidjam, da mi treba još mnogo nauke.“

Potém ko so si vsi trije z mojo pomočjo naročili obed, popraša me najmlaji, kdo sem in s čim se bavim v Beču. Odgovorivši mu na to, velim brez okolišev: „A Vi ste valjda braća Crnogorci!“ — (Pritrdijo).

Ker sem védel, da se je bolehní „vladika“ že vrnil v Črno goro iz Talijanskega, kamor je bil prešel zarad zdravja, — zato vprašam nadalje: „A da kako je sada vladika? jeli se oporavio u Italiji?“ — Najmlaji, (ki pa možuje najbolj izmed vseh), vteče se brž: „Jest, hvala Bogu, vrlo dobro, i tolika je bila od radosti pucnjava, kad nam se vrati živ i zdrav, da nije bilo takve, od kad je Crne gore.“ — To potrdita na kratko tudi njegova tovariša.

Jaz: „Oprostite, — a tko će mu biti následnik?“ — Najstariši mi pokaže nato molčé samo z roko . . . najmlajega. — Ves „se presenetim“, kakor veli Beli Kranjec, ter začnem, globoko naklonivši se malemu Danilu, izgovarjati se zarad svoje radovednosti, — razodenem mu pa tudi svojo radost, da me je iznenadi doletela tolika sreča in čast . . . Ker mi ni zameril, drzaem vprašati ga, kako mu se dopada („mili“) v Beču.

On (naglo): „Veoma dobro, veoma dobro“ (nato vstane), „ali vjera i Bog, da mi vaš car danas kaže: slobodno ¹⁾ ti je ovdje stati i gospodski živjeti o mom trošku, dok ti volja volio bih se vratiti u svoju slobodnu Crnu goru. Ondje možeš pjevati, ondje možeš igrati (plesati), ondje možeš vikati, koliko ti drago; — i kad sva Crna gora ustane na oružje, te podje protiv kletog' krvnika slobode naše, a tebi srce ne čezne za bojem, slobodno ti je ostati kod kuće i spavati.“ —

Ta kratki, ali krepki govor srbski, s katerim je pikal menda tedanjo Bečko (Bachovo) slobodo, govoril je iskri naslednik po koncu stojé, kakor kak očiten govornik, tako živo, tako moški in tako spretno, da so kar strmeli vsi pričujoči Dunaječani, ki niso umeli ni besedice. — Dobro pámetim še ta navdušeni govor, a posebno njegove zadnje besede. O toliki slobodi nisem, res da, slišal nikdar prej.

¹⁾ Takó (s)lobodno, a ne svobodno) pravijo i Beli Kranjci z vsemi drugimi južnimi Slovani vred. Zato pišem, držé se našega živega jezika, raje „sloboda“ nego staroslovenski (tudi česk. in polj.) „svoboda“, ki pa ni, kakor mislijo nekateri, iz „svoj biti“. Gl. Mikl. „lex pslov.-gr.-lat.“ str. 827.

Na vprašanje, kani li še dolgo baviti se v Beču, odgovoril mi je Danilo: „Ja putujem sada u Petrograd, da se zapopim.“ — Tako je rekel, da-si pravoslavni „popi“ t. j. navadni duhovni smejo in morajo ženiti se, (ali samo po enkrat, in to pred posvečevanjem); a kdor hoče biti vladika („zavladičiti se“), — óni se ne sme oženiti. — Odpravil je bil namreč Danila stric, tedanji vladika črnogorski Peter II. Petrović Njegoš v Petrograd zato, da bi se izučil ondi „pravoslavnega“ bogoslovja ter postal po njegovi smrti Črnogorcem — kakor je bil on — posvetni „gospodar“ in viši dušni pastir t. j. „vladika“ (škof). —

Menili smo se potem še nekoliko o književnih razmerah južnoslovenskih, ki so jih zanimale, pa je bil obed pri kraji. Živahni Danilo plača za se in za svoja spremljavca; — črnogorski sokoli se poslové. Oni meni: „s Bogom, gospodine!“ — a jaz njim: „Srečan put u Petrograd!“

Toliko da se zapró vrata za njimi, planejo radovedni Dunajčani nad me, in me poprašujejo zapored nemški: „Je li to „fladika?“ kaj je pa govoril tako dolgo?“ itd.

Ko jim dopovém, da ni vladika, nego namenjeni naslednik, ter jim pretolmačim govor njegov, začeli so ga na glas hvaliti, rekši, da je vrsten mladenič. ¹⁾ Mali šibki in preživahni Danilo je bil ondaj na videz res mladenič, ki sem mislil, da ni zvršil še 19 let. Nisem se mogel načuditi čitaje nekoliko časa nato, da je bil rojen 25. maja 1826, tedaj ondaj že v 26. letu. Ali nastor mali postavi znal ti se je vesti tako moški, da ga je bilo lepo videti od nog do glave v prelepi narodni noši, ki se mu je oprjemala ravnega života, kakor da bi mu bila ulita. Vse, vse mu je pristojalo. Kolikor premalo je bilo veličine, toliko več — moštva. — Tako sem se seznanil z ónim možem, ki je skoro potem knezoval, a ne vladikoval hrabrim Črnogorcem.

Danilo ni utegnil namreč v Petrograd u dovršiti potrebnih nauk, da bi se bil (kakor je sam rekel) „zapopil“, to je „zavladičil“; kajti malo tednov potem (31. okt. 1851) pobere mu nemila smrt na naglem skrbnega strica, vladiko in gospodarja črnogorskega, ki je v pismeni oporoki in umiraje tudi „ustmeno“ narodu živo priporočil njega za svojega naslednika.

Vrniti se je bilo tedaj Danilu iz Rusije ²⁾ v Črno goro, predno je dovršil stričev namen. Vračal se je na Beč (čez Dunaj), kamor je dobil žalostni glas, da se lasti „gospostva“ njegov stric Pero (Pero Tomo), tedanjega starejšinstva („senata“) predsednik, ki ni imel svoje dece, ter bil posinovil sinovca... Danila.

¹⁾ „Ein fescher junger Mann,“ — „Junger Mann“ veli Dunajčan mladeniču. Besedo „versten,“ -stna, o“ sem slišal za pomen „brhek“ brdek med Belimi Kr. — Pis.

²⁾ Da se je učil Danilo za stričeve smrti v Rusiji, to potrjuje na str. 28. i S. Gopčević, — tedaj ne v Beču, kakor se čita po drugih nemških knjigah.

O tej zgodbi je zložil Savo Martinović, posnemaje srbske narodne pesmi, prvo, dolgo pesem, ki se nahaja v V. knjigi Vukovih „srpsk. narodn. pj.“ Ondi (na str. 5) čitamo:

„Svi lažavu vjeru Peru daše,
Da Danila ne će gospodara,
I ludo se izbezumi Pero;
A kad vidje Petrović Djordjije,
U tome je i on pristanuo,
Jer vidjaše, kud se začralo.
Tad se Danil u Beč namjerio
U carevu gradu stoličnome,
Pak ga tanka knjiga dopadoše:
„Ele se je Petar prestavio.
Knjigu štije, krupne suze lije.“

Ali brž nato se je moral stric Pero s prestola umakniti m a l e m u, ali možkemu sinovcu Danilu, ki ga je priznal nato i ves narod za svojega gospodarja baš o pravoslavnem novemletu (po našem računu 13. jan.) 1852. ¹⁾

Pero bi bil rad samo knezoval, češ, naj se izuči Danilo bogoslovja, pa naj potem vladikuje. Zato se izgovarja Pero umikaje se mlademu sinovcu v pesmi tako:

„Ne očah ti mjesto (sic) otuzeti,
Ti, kad svršiš škole svekolike,
I kad stane glava za vladanje, —

— — — — —
Stolica je vazda tvoja bila.“

Ali preživemu Danilu se ni hotelo zavladiti se. Tega je bila menda kriva največ . . . lepa Darinka, velikega trgovca Tržaškega Kvekića hčerka, s katero se je bil spoznal v Trstu že poprej. Neki prijatelj ga je, kakor sem slišal praviti, pregovarjal nato nenehoma, naj se ne zavladiti, nego naj ostane raje samo (posvetni) knez, ter si.. vzame lepo Darinko. —

Danilo posluhne ta svèt ter se napravi po novem letu 1852 zopet v Petrograd — ruskega cesarja Nikolaja prosit privolje, da bi se razdvojilo poprejšnje dvojno dostojanstvo gospodarja črnogorskega. — Potem ko je v to privolil najprej ves narod na Cetinji 21. marca 1852 ²⁾, potrdit je i cār Nikola Danila za kneza in gospodarja črnogorskega. Julija meseca se vrne Danilo v Črnogoro, kjer so ga sprejeli z velikim veseljem in veliko slavo. —

Poroka z lepo Darinko se je pa zbog silnih bojov, ki so se vneli med Črnogorci in Turki še l. 1852, — zatézala do početka l. 1855. Ko so zaročenko knezovo vprašale prijateljice,

¹⁾ A. Andrić „Gesch. v. Monten.“ (Wien. 1853) str. 150.

²⁾ „N. Pitaval“ 1862, zv. 31., str. 15 — 16. — Prim. v večernem listu „Wr. Ztg.“ 30. marca 1862 dopis iz Zadra.

„Grlici“ l. 1835 v popisu, ki se nahaja pretiskan tudi v Bečkem „Magaz. srbsko-dalm.“ l. 1860 (od str. 93 - 102), kako nosijo vrle kaj bo počenjala v pusti Črni gori med surovimi Črnogorci in Črnogorkami, odgovorila jim je: „Podučevala jih bom.“ Temu blagemu načelu je ostala tudi zvesta.

Poslavivši se z junaško slavo v krvavih bojih, ki so se z našega cesarja samo besedno pomočjo l. 1853 končali srečno za Črno goro, hotel se je junaški Danilo poslaviti kakor Dušan Silni tudi zê zakonodavstvom. Res je ustanovil in razglasil že o Jurjevem t. j. po starem računu 23. aprila 1855 prvi „javni“ ali očitni zakonik, ki je bil s cirilico tiskan v Novem sadu pod nazivkom (napisom): „Zakonik Danijla prvog' knjaza i (sic) gospodara slobodne Crne gore i Brdah“ (sic).

Vsled „iznenadnega poznanstva pri sv. Duhu“ zanimalo me je nekako bolj vse Danilo vo počénjanje. Dobivši njegov zakonik prvič v roke, čital sem ga tako véрно kakor... sv. pismo.

Neizrečeno je srcu godilo nekatero „pravilo“ (§.), a vsakemu se je znalo, da ni presajeno iz tujega na domači vrt; nego da je zakonodavec mislil... slovański. — Ali kako ostrmim, ko prečítam „osamnaesto“ (§. 18), ki veléva v izverni besedi tako:

„U vrieme vojne kad bi neprijatelj od koje mu drago strane „na našu zemlju udario, dužan je odma svaki Crnogorac i Brdjanin, dok čuje, da svoje otečestvo braniti treba, ustati na oružje „i ići protiv neprijatelja i krvnika našega otečestva i naše slobode; „ako li bi se našao koji Crnogorac ili Brdjanin, ili koje pleme „ili selo ili bratstvo, da nepodje protiv našeg' obšteg' neprijatelja, „svakojemu takovomu nehatniku za svoje otečestvo i strašivici ima „se oduzeti oružje i da ga više nigda za života svoga nositi nesmie „i da poštenja medju ostaliema Crnogorcima i Brdjanima nigda „imati nemože, a preko svega treba mu pripasati opregljaču¹⁾ „žensku, da se zna, da muškog' srca nema.“

Čudno in prečudno! — Kako se je, rečem sam sabo, mož premislil, kako je prepregel po ónem iznenadnem sestanku. Pa zakaj? — Neboté sem se spomnil latinskega pregovora: „Honores mutant mores“. — Drugače si ondaj nisem znal razložiti take prepregé. —

Od ónega časa, ko je mladi Danilo „pri sv. Duhu“ v Beču takó slavo pél slobodi črnogorski, — minilo je že 26 lét. Koliko se je premenilo za tega po svetu! Pogostoma sem se spominjal „iznenadnega poznanstva“, rekši: kaj dela neki zdaj máli Danilo? —

Prešinilo me je neznano veliko veselje, ko zvém, kako je, pozirivši se s Turki, skrbél z vrlo Darinko za potrebne šole — za národno omiko. Ali še enkrat se mu je bilo mériti sê stariim vragom Turčinom, ki ga pa 11. maja 1858 junaški Danilo

¹⁾ „Opregljača“ ali „opregača“ je ženski zústor (predpas.) kakoršne nosijo tako imenovane „Vlahinje“ ali starovérke okoli Metlike — Pis.

„do noge“ potolče v sloveči bitvi na Grahovcu („Grahovac“, ki se včasih po zmoti zamenjava z imenom „Grahovo“).

S posredovanjem evropskih velevlasti je bila mala ali brabra Črna gora tudi po tej vojski na dobičku ter pridobila — posebno s pripomočjo francoskega cesarja Napoleona III, kateremu se je bil poklonil Danilo v Parizu l. 1857 z Darinko vred — lep kos zemlje, — pa še le dve leti po nesrečni smrti svojega junaškega kneza, ki mu je bila Črna gora pretesna ter se je trudil vse svoje žive dni, kako bi jo razprostranil. A ni doživel tega veselja; prehitela ga je nagla — silovita smrt, in to na tujem svetu.

12. avgusta 1860 je bil prišel knez Danilo iz morske kópeli Prčanjske (Perzagno) s kneginjo Darinko in spremstvom svojim v Kotor (Cattaro) naše vojaške godbe poslušat. Ko se je pa zvečer iz Kotora odpravljal in hotel vpričo velike množice stopiti baš v čoln, obstrelil ga je médn-jo iz „osvete“ pobegli Črnogorec Tošo (Todor) Kadić skrivaje (od zadaj) z „malo puško“ tako hudo, da je bilo ubogemu knezu umreti že drugi dan (13. avg) „Ajme (jaoh) meni, ubij me neko krivučí!“¹⁾ tako je zavpil, ko je začutil smrtno rano, pa omahnil premili Darinki v naročje. Lahko si misliš nézne gospe strah in preveliko žalost.

Nesrečni Kadić je bil skoro na mestu ujet, obsojen na smrt in obešen v Kotoru prve dni zadnjega meseca istega leta.

Truplo knezovo so odnesli Črnogorci z velikim sprevedom v svojo slobodno Črno goro. Ondi počiva zdaj v „manastiru“ (samostanu), kjer se hranijo tudi kosti „svetega“ vladike Petra II. Petrovića Njegoša.

Ker mu Darinka ni rodila sinka, nego hčerko (1859), priporočil je Črnogorcem pred smrtjo za svojega naslednika sedanjega kneza Nikolaja, ki je sin Danilovemu bratu, slavnemu junaku Mirku Petroviću.

Danilo je mrtev; ali njegova dobra dela še živé. Njegov zakonik velja v Črni gori še do denšnjega dne, in to ne brez dobrih nasledkov. — A zakaj? — Zato ker so Danilovi zakoni osnovani s posebnim ozirom na šege, navade in značaj t. j. na lastnosti ali „svojstva“ ónega ljudstva, kateremu so bili namenjeni, če se tudi nekatere naredbe čudne in prečudne vidijo tujcu, kateri ne zna teh prestarih, v narodu vkorenjenih šeg, navád itd.

Za razjasnilo samo toliko: Nekdanji národni tajnik črnogorski, D. Milaković (ki je bil pozneje tudi tajnik vladiki in iz početka i Danilu, katerga je spremljal po ónega smrti na Rusko ter spisal l. 1856 „Crne gore“ zgodovino), pripoveduje v svoji Črnogorke svojim možem na vojsko po dva, po tri dni hodá živéž („brašnenik“) na svojih plečih, in kako marljivo strežejo ranjence.

„Osim toga“ — pravi M. dalje — „i prisustvijem svojim ra-

¹⁾ V „N. Pitavalu“ na str. 35 po tisk. zmoti... „krivuci“. Črnogorci pravijo „krivučí“ in „krijući“ = skrivaje.) Pis.

„toborce hrabre i na boj ij(ih) pooštravaju; da! i kad se koji „usude bježati, tad one mahajući opregljačama..., rugaju im „se, i tiem podrugivanjem više puta kadre su bježeće opet u boj povratiti“.

Zato mislim, da ne bode zdaj z mano vred nikdo več knezu Danilu štel v greh, ker se je pozneje, v zreleji dobi, premislil, in v „pravilu“ 18. svojega zakonika neprehvaljeni slobodi črnogorski pristrigel perotnic samo toliko, da ne sme več nijeden sokol črnogorski letati v svoje gnjezdo ter drémati v njem, kedar mu odhajajo drugi bratje na krvav boj za premili dom in „slobodo zlatno“.

Da se pa Danilov zakonik „nehatnikom“ (malomarnežem) grozi s tako čudno kaznijo, drugot nenavadno, to se je zgodilo menda zato, ker je bistrogłavi zakonodavec védel jako dobro, da ni hrabremu Črnogorcu več kazni od prepovedi, da ne sme nositi več orožja, ki ga je vaje n od mladih nog t. j. že od desete tega leta, in da mu ni večega strašila od... „ženske opregljače“.

O tej priliki naj povém, da morajo v Črni gori i učitelji, tudi v šolo hoditi z orožjem za pasom. To so mi l. 1871 pravili v Zagrebu ob učiteljskem zboru trije učitelji črnogorski, ki so bili prišli tje po volji kneževi v lepi narodni noši, vsak oborožan z dvema „malima puškama“ in nožem. Tako morajo biti v Črni gori nenehoma vsi moški, in to zdaj od 12. leta pripravljani na bran. Celó „popi“ nosijo orožje; yendar božjo službo neoborožani opravljajo. Nobena stvar ni Črnogorcu tako pri srcu, tako „draga“ kakor orožje; zato ni Danilov zakonik nikakemu kradežu odmeril tolike kazni, kolikoršno orožja tatvini. — Nekateri Črnogorci nečejo v naš Kotor hoditi samo zato, ker ne smejo v to trdnjavo z orožjem. Če ni Črnogorec oborožan, dozdeva mu se, da je... „baba“. —

Razgovarjaje se „pri sv. Duhu“ z malim Danilom, primerjal sem ga v mislih tedanjemu vladiki Petru II., ki je presezal za glavo največega Črnogorca. Strah me je bilo, da ga ne bode morda toliki junaki hoteli počtovati in slušati, kedar jim bode gospodoval in ukazoval po Petrovi smrti. — Ali prazen je bil moj strah.

S. Gopčević, vdovéli knjeginji Darinki sestran, piše v svoji knjigi („Montenegro und die Montenegriner“, 1877), kako krepko se je mladi naslednik postavil na noge, vrnivši se iz Rusije. ¹⁾ Po hudem prepiru s stricem Perom prisilil je tega stó-

¹⁾ Ali ne po letu l. 1852, kakor trdi po zmoti na str. 28. Gopčević, nego po zimi l. 1851; kajti o novem l. 1852 so ga bili Črnogorci že priznali za gospodarja. Ko se je bil vrnil Danilo po letu l. 1852 t. j. drugič iz Rusije, (in to z ruskim poslancem, polkovnikom Kovalevskim, ki je prinesel sabo carovo pismo z dovoljeno razdvojbó najvišega posvetnega dostojanstva od najvišega duhovskega,) — onđaj ni bilo več nikakega razpora in prepira, nego sama radost po vsi Črni gori. — Pis.

piti ž njim med zbrano ljudstvo na odgovor, s kako pravico se je polastil „gospostva“, in zakaj zaničuje pokojnega vladike poslednjo voljo, ki so se jej bili podvrgli vsi. Nezvestim in puntarjem je drznil mali Danilo zapreti pred vsem národom zaslužen kazen. — S tolikim moštvo in junaštvom si priljubi mladi mož mahom vse Črnogorce, ki se uklanjajo samo onemu, kdor je mož in junak. — Omenjeni pesnik to zgodbo — to se ve, da — zè vse drugače opeva.

Gopčević nam priča, da smemo malega Danila zastran krepkoče (energije) pri izvrševanju danih zakonov primerjati Ščepanu (Stepanu) Malemu, ki se ga Črnogorci spominjajo še danes z velikim poštovanjem, da si mu pravijo „lažni car.“¹⁾ Zato se je pa tudi knezu Danilu posrečilo, da je zatrl v kratkem času s pomočjo svojega zakonika v Črni gori mnogo hudodelstev in drugih napák, ki niso bile hrabrim Črnogorcem na čast.

Za veliko zaslugo treba tedaj knezu Danilu šteti to, da je dal svojemu ljudstvu prvi javni zakonik, za največjo pa to, da je (krvno) osveto zabranil na toliko, da smejo zdaj Črnogorci, če kateri katerega ubije ali umori, po svoje maščevati se samo nad „krvnikom“ (morilcem), a ne več nad nedolžnim njegovim bratom, rodbenikom ali svojcem, kakor se je godilo poprej. — Koliko „dobra“ je Danilo, ki ondaj ni slutil, da bode kedaj in on žrtva nesrečni osvete, samo Črni gori storil s tem zakonom, lahko sodimo po krvne osvete strahovitih nasledkih, katere je D. Milaković popisal v omenjeni „Grlici.“ (Prim. „Magaz. serb.-dalm. 1860 str. 101).

Res, da Danilo ni bil brez človeških strasti; ali treba pomisliti, da so te strasti dražile in razdražile v njem zarote zoper njegovo vlado in glavo (od l. 1853 - 1859), zato ker je bil knez prisiljen po prvi turski vojski pomnožiti davke. A prvo zaroto je bil osnoval ter jej prvoval njegov lastni stric Djordje (Jurij) Petrović, ki je moral, — potem ko so jo zasledili — z runogimi drugimi Črnogorci pobegniti ter živeti nato v Zagrebu, a stari Pero Petrović v Kotoru, kjer je umrl l. 1854. —

Med pobeglimi je bil tudi nesrečni Kadie. — Na drobno je vse to popisano po drugih knjigah, — na žalost večidel po tujih, Slovanom sovražnih. Napikali so se ubogega Danila tuji zaradi njegovih slabih lastnosti; zato sem hotel razodeti Slovencem na kratko tudi nekoliko njegovih slavnih „svojev“, pa i po-

¹⁾ Zato ker se je delal cara rusk. Petra III., polastil se po zvižaji „gospostva“ črnogorskega ter vladal krepko kakih 5 let. Nekateri so trdili, da je bil Kranjec; ali zdaj je dognano, da je bil Hrvat (Rajčević) iz Like. Še dan danes živi pod imenom „Ščepan Mali“ v narodnih pripovedih. Poslal ga je tudi vladika Peter II sè svojim pesn. delom: „Lažni car Ščepan Mali“, (v Trstu 1851). Pis.

praviti nekatere zmóte gledé njegovega življenja. Izpodbujalo me je k temu poslu... „iznenadno poznanstvo“ s tem imenitnim možem, ki je prestvaril preprosti in uporni národ svoj v tako kratki dobi, „da nikdar takega“.

Ako ne bi bil Danilo takó prekréil nerodovitne ledine (celine), ne bi mogel tako vspešno orati na „duševnem polju“ sedanji knez Nikolaj; ne bi mu bilo móči misliti še na prenarejanje in popravljanje zakonika črnogorskega. — Kdo ve za kako državo ali državičo, v kateri se ni že dvanajst lét pripetila nikakaa tatvina?! — Do zdaj nam je znana, kar se tiče tega, (čujte, čujte!).. sama... Črna gora, — da óna Črna gora sè svojimi Črnogorci, ki so jih pitali zlobni tujci zmérom s tatovi in razbojniki. ¹⁾

Da sejim zdaj kaj takega ne more več očitati po pravici, — to je Danilova zasluga.

Zato slava Danilu I. zato, ker je skrbel in se trudil ves čas prekratkega knezovanja za srečo in omiko junaških Črnogorcev, ki smejo po pravici popevati o sebi:

„Malo nas je, al' smo ljudi“ (možje).

Pa i Danilo bi bil smel o sebi reči:

„Malen jesam, al' sam čovjek“ (mož).

Dodatek.

Potém ko je bil moj spis že poslan v bélo Ljubljano, nameril sem se v Beču (29. okt. 1877) na g. dr. Bogišiča, ki se je vračal iz Bolgarkega v Pariz, kjer izdeluje po kneza Nikolaja I. naročilu i novi zákonik črnogorski. Na moje vprašanje, kedaj ga misli dodelati, odgovoril mi je, da morebiti za léto in dan, rekši, da se ne mudi, ker bi izhajala Črna gora lahko še več lét... z Danilovim zakonikom. — Ondaj mi je razodel g. Bogišić svojo misel, da ne bi bila Črna gora brez Danila I. nikdar to, kar je, — tako zložna in tako jaka, kakoršna se je pokazala v zadnjih presilnih turskih bojih.

Pravil mi je učeni mož tudi o módrim náčinu, kako je bistra glava Danilova „pojedininom“ plemenom črnogorskim usíbila poprejšno preobilno oblast, ki je bivala na zátor občni domovini — „slobodni Črni gori“. — Knezu Danilu I. pripada tedaj tudi velik delež sedanje bojne slave črnogorske.

¹⁾ Da se ni v Črnigori pripetila vsaj že 12 let nikaka tatvina, to svedoči S. Gopčević v svoji knjigi na str. 134.

Tudi pošteni nemški popotnik Gust. Rasch piše v svoji knjigi (Prag, 1873): „Die Türken in Europa“; II. str. 230, da ni slišal v Črni gori nikdar nič o tatéh, razbojnikih itd. Pis.

Po prvem „iznenadnem“ sestanku sem imel še dvakrat priliko videti tega imenitnega moža, in to drugič menda po novem letu 1852. Ondaj se je nabirala med tukajšnjimi Slovani milostinja za vse uboge Slovence (nesrečne po strašnih povodnjah poprejšnjega leta).

Drznil sem se iti poklonit i „gospodarju“ črnogorskemu Danilu, ki je bil dospel — potujoč drugikrat na Rusko — zopet v Beč ter se navratil v gostilnico „pri raci“. — S knežje-moško prijaznostjo me sprejme vpričo svojega mladega (menda samo začasnega) pobočnika, podari nesrečnikom slovenskim na mojo preponižno prošnjo — kakor je rekel — „drage volje“ svetál zlatak, ter podpiše na imenik s cirilico samo svoje ime: ДАНИЛО (Danilo). —

Tretjič in zadnjič sem videl kneza Danila med sijajnim spremstvom našega cesarja, kateremu se je bil po srečno končani turski vojski (l. 1853) prišel zahvalit za vspešno pomoč. Ondaj je knez v prekrasem „jeleku“, ki je bil spredaj in zadaj skoro ves zè zlatom pokrit, jezdil bistrega cesarskega konja, kateri je pa moški stopal pod moškim Danilom, — Evgenijem črnogorskim. — Kdo bi si bil ondaj mislil, da zadá jeklenemu možu že po sedmih letih sovražna roka táko smrt!

Popravek: Na str. 223 v zadnji i predzadnji vrsti naj se bere mesto „razumjem“ — prav: „razumiem.“

Nebeške komedije

(Divina commedia)

Dante Alighieri-a

prvi oddelek:

P a k l o,

po originalu poslovenil Jovan Koseski.

Predgovor.

„Divina commedia“ Dante Alighieri-a slovi po svetu tako, da so že davno se glasile iskrene želje tudi po prevodu slovenskem klasične italijanske poezije. Zdaj se nam je ta želja spolnila vsaj deloma. Slavni naš Koseski je dovršil prvi del Danteove „Nebeške komedije“, kateremu je ime „Paklo“ (pèkel) in mi preprijazno privolil v to, da smem iz njega v letošnjem „Letopisu“ Matičnem priobčiti nekoliko odlomkov, da se tudi Slovenci seznanijo s to knjigo in da svet vidi, da tudi slovenski jezik je kos, svojemu narodu kazati poezije mojstra, ki ga Italijani stavijo v prvo vrsto svojih pesnikov, in ki v obče velja za prvega kristijanskih pevcev.

Velečastna pesem „Divina commedia“ Dantea (rojeneda v Florenci leta 1265., umrlega 1321. leta v Raveni), ki je od leta 1472 doživela blizo 70 izdanj in komentarov, obsega tako rekoč vesoljni svet, in je, kakor on, neizmerna. V treh velicah oddelkih, katerih prvi se zove „Paklo“, drugi „Vice“, tretji „Nebesa“, popisuje pesnik svojega duhá prikazni (vizije) tako, da čitatelj kar strmeti mora nad smélo fantazijo pesnikovo.

Ime „komedija“ ne sme čitatelja zapeljati v misel, da ima morebiti kako burko pred seboj. Dante je v nekem drugem svojem delu „Della volgare eloquenza“ razložil, kaj mu je tragedija in komedija: v tragediji se vršijo dogodbe vsikdar tako, da konec njih je žalosten in strašen, v komediji pa je izid iz začetka osorne dogodbe vselej srečen in vesel. S tem je poeziji vpravičen naslov „Nebeška komedija“, ki skozi „Paklo“ in „Vice“ pelje v „Nebesa“.

Al pesnik mora biti v vzvišenem pomenu te besede, kdor si upa na metrični prevod takega izvirnika kakor je Danteova „Divina commedia.“ Naš Koseski se ga je lotil, in izvrstno dovršil prvi del, od katerega imajo čitatelji 5 spevov zdaj za poskušajo pred seboj, ki smo jih brez predrugačenih slovniških oblik natisnili prav tako, kakor jih je naj velečenjeni pesnik pisal, z odlično željo. naj njegova sedanja dela gredó na svitlo v tistih oblikah, v katerih so na dan prišla vsa njegova prejšnja: Koseski hoče ostati Koseski, po pravilo, da le duh oživlja, oblika pa mori.

Ceravno je že vsacemu spevu na čelo napisan kratek obseg, ne bode vendar odveč, da čitateljem, ki Dantea ne poznajo niti v izvirnem jeziku niti v

nemškem prevodu, v laglje razumljenje, nekoliko obširniše razložimo obseg peterih tu navedenih spevov.

V 1. spevu začeuja pesnik veliko svojo vizijo z alegoričnim vodom. Po noči je pesnik samec v tamnem gozdu (pregrešnem človeškem življenji), kamor je v spanji (v zatnemeli višji duševni zavesti) zašel zgrešivši pravo pot. Izhajajoče solnce kaže mu sicer goró kreposti, al tri strašanske pošasti: ris, lev in volkulja (tri človeške hudobije: poltenost, jeza in lakomnost) ovirajo mu hojo na to goró. Kar se nenadoma straha potrtemu pesniku na viši ukaz prikaže senca Virgilija (slovečega pesnika Rimljana, rojenega leta 70. pred Kristom), ki mu obeta po drugi poti peljati ga iz solzne doline ter ga skozi paklo in vice spremiti v nebesa, kjer ga bode izročil višemu voditeljstvu — voditeljstvu Beatrice (ljubice pesnikove v mladosti njegovi in namestnice nebeške modrosti).

V 2. spevu nadaljuje Dante vvod in kliče muze in lastnega svojega pevskega duhá na pomoč. Dvomečega, ali je vreden izvršiti tako veliko podvzeetje, ki sta ga pred njim izvršila le dva človeka (Enea in sv. Pavel), osrčuje Virgilij z razodetjem, da je on v nebesih izvoljen za ta poklic po treh božjih milostih. Zdajci poln poguma nastopi Dante s svojim voditeljem pot k vratom pakla.

V 3. spevu se prav za prav prične hoja po paklu, katerega vhod je za znamenovan z glasovitim napisom. Po Virgiliju osrčen stopi pesnik v temni svet, kjer ga sprejme jok in stok pogubljenih. Najpred vidi gole in od mršesov trpinčene duše takih ljudi, katerim v življenji ni bilo mar ne za sramoto, ne za čast; brezštevila množica tacihi gré za zastavo, ki se neprenehoma okrog vrti, in s tem zaznamuje majavost brezznačajnih ljudi. Potem prideta do prve reke v paklu (Aheron) in do paklensčeka Charona, ki duše čez to reko prepeljava. Strele tresk vrže pesnika omamljenega na tla, ki pa je v sledečem spevu z Virgilijem vred na uni strani obrežja. Kako je tje prišel, ne pove pesem.

V 4. spevu hudo zagrmí; pesnik se probudi in za Virgilijem grev prvi kolobar pakla, ki mu je Limbus (rob) ime, in v katerem duše pobožnih paganov brez bolečin, pa tudi brez upanja rešenim biti koprniijo. Virgilij razjasnuje Dante-u dvombe njegove o patrijarhih, katere je Kristus rešil podavši se v paklo. Pesniki Homer, Horacij, Ovidij in Lucan pozdravljajo povračajočega se Virgilija pa vzamejo Dante-a med-se. Naprej gredé prideta do grada, v katerem pesnik vidi duše najslavniših junakov, modrijanov in gospá starodavnih časov.

In tako na dalje vsak spev, katerih je 34, odkriva nov prizor.

V 34. to je, zadnjem spevu dospeta, Dante in Virgilij v poslednji razdelek 9. kolobara, v katerem izdajalci svojih dobrotnikov v železje vkovani tičijo. Virgilij kaže plashemu Dante-u groznega Luciferja s tremi različnimi obrazi in 6 perutami; v vsakem žrelu pa grize enega omenjenih izdajalcev, namreč Juda Iskarijota in pa Cassija in Bruta, morilca Cezarja. Potem stopata med kodrastim životom Luciferja in ledino in grudami v središče zemlje dolí; zdajci se obrne Virgilij in stopa kvišku; tako prideta skozi neko luknjo v skalovju v lijak druge polukrogle pakla. Skozi ta lijak gresta ob studenčeku do druge polukrogle, ki ju pelje iz pakla zopet na svet.

Tako je hoja po paklu končana in popisana, kar je pesnik (Dante) videl na tej poti. Evo zdaj po izvorniku poslovenjene speve Koseskega.

Dr. Jan. Bleiweis.

Pervi spev.

Obseg. Pervotnimu v gojzdu zmoten pevic. Troje dirjih zverin. Virgil k potovanju vabi.

Na sredi bil sim našiga življenja
 Prestrani v gojzd zašel mračivne hoste,
 Naravno pot je krila megle tenja.
 Kak bil je gojzd i tmine v njemu goste
 Načertati bi bilo pretežavno,
 Spomin že nanj ovrè mi sedbe proste.
 Gorjup spomin! podoba smerti ravno,
 Zbog blažja pa ki tam je me dospelo,
 Bom videnja narisal točje glavno.
 Ne pomnim več, kak djanje je pričelo,
 Po dremu clo sim zmešan bil te dobe,
 Se mračiti mi krogoma je jelo.
 Ko prišel sim potem na berda robe,
 Kjer prenehá omenjena dobrava,
 Ki terla mi je z grozo serca globe;
 Gledaje gor zapazim de mu glava
 Je svitla vsa blešobe iz planeta,
 Na vsakim ki je potu vodba prava.
 Pojenjati takrat mi strah obeta,
 Ki serce tak mi vil je noč prestano,
 De bila skor zavedba mi je vzeta.
 Ko kter otet iz viht na zemljo znano
 Se plašno v tok ozrè valov gromečih,
 Kjer mnogo groz mu bilo je nagnano;
 Tak duh je moj, plen čutov se vertečih,
 Stermel okrog, strani gledaje čudne,
 Iz kih še ni se vernul kter živečih.
 Po kratkimu počitku noge trudne
 Na novo vprem, je hodba bila taka,
 Globejši zmir stopala de so mudne.
 Nenadoma mi zver nasprot priskaka,
 Risena je, nog jadernih zverina,
 Ki brezasta ji krogoma je dlaka.
 Je bila všeč ji moja tak bližina,
 De skor mi je overla spešno hojo,
 Uništila namenbo želj in čina.
 Prižgal je dan bil ravno baklo svojo,

In s tistim spel je zvezdami na višo,
 Ki kazale so svetu krasno bojo,
 Ko stvarnik je snoval te čudne bliše;
 Sim upal zver ujeti s kožo šarno,
 Je zdelo se, de bliže mojo iše.
 Me veselil je svit i vreme parno,
 Pa zona to je nova koj zakrila,
 Zagledal sim, de lev me pazi žarno.
 Do mene mu je želja vidno bila,
 Mi gladno je pretel z glavó visoko,
 Tak de o tem je zračje groza vila.
 Volkinja mi nasprot zijá široko
 Požrešnosti i glada je prilika,
 Že družih več je ranila globoko.
 Ta vsih strahot in stiska mi je slika,
 Mi vgasnula je bila vsaka nada,
 Dospeti verb, mi upanje se vmika.
 Ko družba, ki koristi le bi rada,
 Ak dojde čas, ki zgubo ji nagoni,
 Obupa clo i v bilkice razpada;
 Tak mene vil je v pusti britki zoni
 O bližanju zverine strah, ki nudi,
 Poišem da zavetja v niže loni.
 In glej, navdol ko noga se mi trudi,
 Prispè mi sprot nenadoma oseba,
 Ki glas hripav je puhala iz grudi.
 O vidu tem primora me potreba,
 Zakličem de: Usmili se, te prosim,
 Ak človek si, al tenja le iz neba!
 On reče mi: obraz človeški nosim,
 So bili vsi Lombardi mantovani
 Prededje mi, nasledbe ja ne kosim.
 Sub Julio sim rojen bil, pagani
 Smo bili še, ja v Rimu sim prebival,
 Augustu smo pravednim bili vdani.
 Sim bil poét, ideje sim ulival
 Sloveči v spev od verliga Eneja,
 Ki blagor je v Italji zadni vžival.
 Kaj tebe pak po tem nemiru žeja?
 Zakaž ne greš na kom veseli mika,
 Ki vir je sle in prida plodna veja?
 Virgil si ti? navdušenja obluka!
 Bogat iztok modrosti na vse kraje!
 Izkriknem ja clo srama bivši slika.
 Ti si Virgil, ti pevstva cvet i slaje,
 Okrepi moj mi trud i djanje marno,
 Ki vodita skoz vednosti me gaje!
 Si moj razgled, vse tvoje ljubim žarno,

Učil si ti cvetečo me pisavo,
 Nanesla ki mi čast je milodarno.
 Poglej to zver, ki brani pot mi pravo,
 Me reši je, pomagaj mi, te molim,
 Viharni strah kali mi sodbo zdravo!
 Bo treba de ti drugo cesto volim,
 Mi reče on razumši trepetanje,
 Izvodim de te pušbam prida golim.
 Zverina ta, ki dramu tvoje zvanje,
 Ne pripusti nikomur proste itbe,
 Ga zmir podi, pogin je zadno gnanje.
 Je zgol pohlep, ne kaže nikda sitbe,
 Po žretju bolj ko pred je žretja gladna,
 Je želna le našokanja, nalitbe.
 Zverin je tma, s kim spojenja je radna,
 Še več jih bo; naposled hert jo zgrabši,
 Bo zmel jo v prah, in to bo muk ji zadna.
 Za vžitje ta zlatá, dežel ne rabši,
 Modrosti, snag, ljubezni se nasiti,
 Med Feltrama de rod mu je ne zabši.
 Ta bodi spas Italji v žal zaviti,
 Za ktero Nis, Evrialos, Kamila,
 So dali se, in Turnus, pomoriti.
 Pognal bo zver, jo groza tak bo vila,
 Bežala de v peklenske bo globine,
 Pred našim kjer terpinčenjem je bila.
 Pa tebi v prid nej stanje to premine,
 Daj, sledi mi, korakal boš po potih,
 Ki skriti so za žive praha sine.
 Donil bo krič obupa na vsih kotih,
 Boš gledal scer preteklih dob junake,
 Ki hujši smert želé si v zlih pomotih.
 In razun teh boš vidil tudi take,
 Začasni ki so v žaru zadovoljni,
 Spasitve se nadjavši iz napake.
 Če v kraje pak, veselja ki so polni,
 Ti dojde mik, popelje tje te duša,
 Sloboden ki pristop ji je vesolni;
 Ondašni car ker meni ne pripuša,
 De stopal bi čez prag njegove hiše,
 Pravednimu zakonu bivši suša.
 Je scer povsot, pa stanje so mu više,
 Tam tron imá, tam grad njegov je glavni,
 O srečen tist, ki tje si cest poiše.
 Odgovorim: O, čuj me pesnik slavni!
 Opiraj me, pri Bogu ne ti znanim,
 Uidem de zapredi se mešavni;
 Me vodi tje do kraja kamor kanim,

De svetih vrat se Petrovih dotikam,
 Pa v tminah prej z nesrečnim se soznanim.
 Se vpoti on, za njim se ja pomikam.

Drugi spev.

*Obseg. Poklic modropevke. Pesnik je v strahu, če bi moč mu ne omagala.
 Virgil ga tolaži.*

Se nagne dan, rujav kolor ogerne,
 Kar živo je, od trudniga se dela,
 Od brig in sil k počitku tihim verne.
 Le mene sta pohot in mik sogrela;
 Lotiti se nezmirnega zadevka,
 Ki zdaj ga vam bo Muza razodela.
 Ukrepi me, opiraj modropevka,
 Opomba ti mi jasno čista bodi,
 Mi vpali čut idej žarečih sevka!
 Pozor, poet! izustim, ki me vodi,
 Poprej ko pot nastopim strašno tako,
 Al kadra k tem je moja moč presodi!
 Si djal de je Enej korakal jako
 Te v kraje tmin živečiga telesa,
 De serčno je prespel overo vsako.
 Pa njemu ak nasprotnik zlega plesa
 Pomoč je dal, gledé na plod plemena
 Njegoviga in rimskiga drevesa,
 Po vrednosti mu došla je ta cena;
 Izvoljen bil začetnik on je Rima,
 In več ko to, romanskiga kolena.
 Resnica nej dostojno diko ima,
 Ta mali kal, nevažna korenina,
 Naslednikov je Petra bila cima.
 Ta dični pot, on Venere je sina
 Razjasnil, bil mu vir začasne slave,
 In papeštva poznejši veličina.
 Posoda šla je tje mirú in sprave,
 De bila je napolnjena kreposti,
 Ki zadnič bo podlaga hodbe zdrave.
 Zakaj pa jaz bi tje šel, jaz priprosti?
 Ne dike verh, ne Pavlus, ne Eneja,
 Sam sebi k tem ne zdim se kader dosti.
 Bojim se jaz, ak ravno skusb me žeja,

De moj prihod ne bil bi čin bedaka,
 Razumil boš kaj dvombe v čut mi seja.
 Ko kter ki rad od sklepa v sklepe skaka,
 Za zmislik nov koj prejšnjimu odreče,
 Ugodí ker mu boljé nova vsaka;
 Tak meni v tem temotnim kraju steče,
 Ko tehtal sim po jedrini nameno,
 Začetni cilj utožiti me neče . .
 Razumil ak besed sim tvojih ceno,
 Mi reče duh voditeljev opazno,
 Ti pamet je plahota djala v seno,
 Ki mnogokrat nakloni zmoto razno,
 Od slavnih djanj de mož se proč oberne,
 Kot plašna zver, ko vgléda senco lazno.
 Otmem de te bojazni plahe serne,
 Razjasnim ti, zakaj de pridem k tebi,
 In tvojo kdo zapredo mi razgerne.
 Pri tistih bil sim ki so dvomni v sebi;
 Ko me na krat zakličé diva krasna,
 Ja prosim koj, ukazala mi dé bi.
 Očesa sta ko danica ji jasna,
 In tak začne oseba mi unstranska,
 Donela je beseda rajsko glasna:
 O, duša ti prežlahтна mantovanska,
 Ki ti do zdaj imé živi cveteče,
 In vedno vsim prikazen bo božanska!
 Prijatelj moj, ki ni izvoljen sreče,
 Je zmotil se na svómu potovanju,
 In plašniga natrag strahota vleče.
 Bojim se de ne bil bi v zamotanju
 Tak hudimu, opor de mu ne hasni,
 Pretí mu tma zaprek po mómu znanju.
 Pritečenja do njega ne zakasni,
 Pomagaj mu z besedo i z rokama,
 V oserčju zanj bojazen mi pogasni.
 Blaženka sim, do tebe dojdem sama,
 De vpalim za otetbo te poéta,
 Se vernem koj potem do dike hrama.
 Ko v hišo bom gospoda spet prejeta,
 Po tvoji bom zaslugi te hvalila.
 Od mene zdaj beseda je povzeta:
 Divica snag, o ti kreposti sila,
 Presčeže ki na svetu vse kar biva,
 Ter clo nebes je bleske doveršila!
 Tak tvoja všeč mi je zapoved živa,
 De zdela bi, speljana že, se kasna,
 Krepkejšiga mi treba ni upliva.
 Pa skaži mi beseda tvoja glasna,

Tesnoto v to kaj prideš iz prostora,
 Ker te nazaj že tira želja jasna?
 Prašanju hot ker k temu te primora,
 Povem ti koj, odgovori mi ona,
 Zakaj de me ne plaši tamna nora.
 O tistih le stvaréh te stiskaj zona,
 Kim dana moč je, kvara ti navleči,
 Vse drugo prost je volji dar naklona.
 Bog pa mi dal krepost je to doseči,
 De vaša me nezgoda ne dotika,
 Ne žar plaši, ak bil bi mnogo večí.
 Divica je v nebesib, milb velika,
 Ki tvojo to zapredo obšuluje,
 In hujšiga iz tiska slabe vmika.
 Besede te Luciji ona vsnuje:
 Priporočim ti tvojega ljubimca,
 Obup je clo, krepost mu omaguje.
 Lucija, bran nar manjši svade dimca,
 Se dvigne koj, ter meni se približa,
 Ki stala sim tik Rahelniga žimca.
 Mi reče tak: Blaženka! pravdi viža!
 Ga ne opreš, ki ljubil te je tako,
 De vmaknula ti ni ga slastna niža?
 Ne čuješ de po brambi kliče jako,
 Mu smert grozi in krog in krog nezgoda,
 Priskoči mu, nevihto taži vzako!
 Hitrejšiga ni v morju jadrobroda,
 Ne tice viš, ko ja sedaj sim bila,
 Ker bistvo sim razumila navoda.
 Iz lepšiga sim doli se spustila,
 Zaupajoč na tvoj govor pravedni,
 Ki tebi ter čitavcu čast je mila.
 Ko stavek je doveršila posledni,
 Ozerla se solzeča je v nebesa,
 In zbode me še bolj ozir ta bedni.
 Udeležila sim tak se tega plesa,
 Otela te zverine tiste strašne,
 Ki tvôga v hrib ni pustila telesa.
 Čemu tedaj so žile tvoje plašne,
 Te sorte strah zakaj ti v sercu duja,
 In groze ti razvivajo se rašne?
 Daj! družba treh veljavnih žen ti snuja
 V nebesih skit premage, dike, slave,
 In moj govor k okrevanju te zbuja!
 Ko cvetlice, al druge zlahtne trave,
 Ki v hladu so mračivnimu zaperte,
 Povzdignejo ob soncu zopet glave;
 Tak bil sim jaz, kreposti prej poterte

So v cvetju spet, oserčje se prebudi,
 Izrečem to, borivec nove certe:
 Usmilenka, ki zame se potrudi,
 In peanik ti, ki speljal si dotično
 Tak urnoma, de duh se moj ti čudi!
 Podbadal si z besedo mi prilično
 Oserčje tak, in tako me zarotil,
 De prvo slo priznavam za pravično.
 Sva zmenjena, boš vodbe ti se lotil,
 Za tabo jaz, ti glava bivaj, mojster,
 Sim rekel mu; na to je on se vpotil,
 Ja spem za njim; pot zmeden je in ojster.

Tretji spev.

Obseg. Pakla vratni napis. Kraj terpinčenja. Aheron. Karon. Prevošnja.

Skoz mene greš v okrožje muk i tuge,
 Ta pot peljá neskončne v bolečine,
 Ta cesta gre med žertve grešne kuge.
 Pravica je voditelja višine
 K osnovi te ponore napeljala,
 Izverstne tak de nikda ne premine.
 Poprej se ni nikaka stvar poznala,
 Le večni čas, in večna ja sim sama,
 Tem up v obup, kih strastbo notri gnala!
 Besede te mi kazala je jama,
 Ob verhu vrat so mi nasprot blešele,
 Izustim plah: pomen je meni tama!
 Mi reče on, zaklad previdbe cele:
 Zda treba je, de hipno se nakani,
 Preteht na stran, je sila sklenbe smele.
 Sva prišla v kraj, nikomur živih znani,
 Kjer gledal boš terpinčene duhove,
 Občutki kim spoznanja niso dani.
 Budivši, v dlan mi segši, snage nove,
 Potem spusti prijazniga obraza
 Me v mračni kraj, grozivno strašne rove.
 Doni mi v sluh nezmožniga dokaza
 Koj zdih in stok, mi solza silno teče,
 Se tresem ves, od studniga ko mraza.
 Jezikov šum! preklinbe vsak izreče,
 Izdihi groz, togote kriki čudni,
 S pestmi pritisk, zarot ki v živo speče!

- Tak truš je bil, tak dirindaj ostudni
 V okrožju tem, ko peska met al snega
 Ker ju okrog vihar vrti nemudni.
- Prestrašen jaz do duše gnusa tega
 Poprašam: kaj je, mojster, to začuto?
 Kter narod zvil obup je tak, i vsega?
- Odgovori: to bitje žalno, kruto,
 Je temu v del, ki tam živi nemarno,
 Brez krivde scer, pa tud zasluge muto.
- Pridruženi so tistim duham varno,
 Nasprotniki ki niso bili ravno,
 Le zvesti ne, za sebe vneti žarno.
- Boji ne bó se, biti z njim neslavno,
 In paklo jih med svoje šteti neče,
 Ker bahati ne moglo z njim bi javno.
- Poprašam jaz: kaj silno tak jih peče,
 De glasnoma izjavkajo nadloge?
 Zaverne on: odgovor koj poteče!
- Jim upa ni, de vzela smert bi vboge,
 Njih bitje je pod nizko ceno tako,
 Zavidajo de vse, i hujši proge.
- Pohvalo svet jim priterguje vsako,
 Usmilenja za njih serce ne čuti.
 Ne več o tem; gledaje sodi jako!
- Ozrem se tje, bandero vidim snuti,
 Ki tak vrti se nagloma okrožno,
 Kot veternik na turnu vihri v kruti.
- In toliko je šlo jih zadej složno,
 De bi poprej ne bil verjel, de smerti
 Požeti jih nebroj enak je zmožno.
- Potem ko sim spoznal nektere v čerti,
 Sim vidil vmes i tistiga prikazen,
 Kim zbog plahot so šapli bili sterti.
- Razumil sim, derhal de gosti razen
 Je stranka men zaverženih od Boga,
 Ki zraven tud nasprotnim zbor je prazen.
- Ne živi ti, ne zgoda kim je mnoga,
 So nagi clo, terpinčeni preveno
 Od ôs in muh, merčesa bolj še zloga.
- Obraz poti na tla kervavo peno,
 Ki z britkimi tam solzami se meša,
 De jo červad gnusobna serka leno.
- Pretehtati zdaj drugo vid ne peša,
 Ljudi zazrem na bregu širne vode,
 Poprašam: kaj, o mojster, tiste preša,
- De spešijo tak nagloma na prode,
 Pripravljeni čez reko se peljati?
 Ak sodim prav pohitrene prihode.

- Opomni on: ti htjem odgovor dati,
 Ko dojdeva na pušbo Aherona,
 Mogoče tam ti bo i to spoznati.
- Sedaj mi vprè besedo straha zona,
 De vtisnul s čem sim vodnika sodivši,
 Do reke več iz gerla ni mi dona.
- Pa toka sred sivor na barki bivši,
 Kim starosti so kodri se blešeli,
 „Gorjé, gorjé!“ nasprot mi zavapivši.
- Ni upa, de natrag bi pridši smeli,
 Vaj popeljam na uno stran zaliva,
 Kjer škripi zob i zdihi bodo peli.
- Pa ti, kaj htješ, o duša v truplu živa?
 Ti loči se od istih ki so rajne!
 Ker vidi, de nečut ukaz mu biva,
- Pristavi: pot skoz druge je okrajne,
 Na tem ne boš dosegoval namena,
 Različna gre namera ti od zdajne.
- Na to Virgil: o Karon, serda pena!
 Vtolaži se, tam sklenjeno je tako,
 Kjer hot je čin, ti zgini dvombe sena!
- Voznik na to kosmatih lic napako
 Ugladi scer, pa žarna dva kolesa,
 Namest očes, mu sučeta se jako.
- Prikazni pak, ostudni kip merčesa,
 Nagota clo, s čeljustmi so škripale,
 Ko tehtale pomembo so slovesa.
- So klele vse, Bogá, in kar so znale,
 Roditelje, zibelko, žlahto celo,
 Spočetja kraj, ljudi, velike, male.
- Obernjeno natrag, plakaje, smelo
 Je vse v okrog, taistimu namenjen,
 Ki ne boji se Boga, spet veršelo.
- Hudoba Karon, vatra živa cenjen,
 Jih goni skup, in z veslam koj ga rukne,
 Ki zdi se mu v premikanju polenjen.
- Ko list jesen iz vej za listam cukne,
 Kar ne nehá tak dolgo de posledni
 Drevesa kinč na listnik spodej smukne;
- Tak cepali Adamovi neredni
 Sinovi so za enim drugi urno,
 Prilika cip kim tičar piska vjedni.
- Preplavajo rujavo reko burno,
 In preden ti so tam na nogah stali,
 Jih tukej tma je novih skup sigurno
- Moj sin, Virgil na to izdihne v žali,
 Povem ti, vsi zaverženi od Boga,
 Na mestu tem se skupej bodo zbrali.

Nakloni k tem jih lastna želja mnoga,
 Pravica jih prvotna tako vodi,
 De v grozi clo jim klije čudna sloga.
 Po cesti tej pravedni duh ne hodi,
 Je Karon djal togotno godernjaje,
 Pretehtaj sam, zakaj de tako sodi.
 Rečeno to potres prešine kraje,
 Kjer stala sva, s krepostjo silno tako,
 Spomin de še nagib strahoti daje.
 Dolino solz vihar pretuli jako,
 Rudeči blisk zavije v žar okrožje,
 Zavedenje mi vgasne v glavi vsako,
 Telebim tje ko škop na mračno znožje.

Četerti spev.

Obseg. Hoja v predpaklo. Pervi kolobar. Kraj imenitnih oseb, pevcov in modrih.

Preterga mi omot i spanje v glavi
 Grozinski tresk; ta strese me enako
 Spijočim ker ga kviško kdo postavi.
 Vse tehtam zdaj, stojé po koncu tako,
 Na to in to poglede vpiram krogo,
 Spoznal de bi, kje sim i bistvo vsako.
 Razmotrim de sim blizo roba mnogo
 Doline solz, kjer žara strup in tuga
 Družijo v javk nezmerne muke strogo.
 Globoka je, temotna, zmoto žuga!
 Ko skuša gled presodbo tega mesta,
 Spoznam de sim ničesar perhli sluga.
 Sedaj pogum! letá je v nižo cesta,
 Začnè Virgil, sam plašen, govoriti,
 Ja prvi grem, nej sledba bo ti zvesta.
 Odgovorim, gledé ga v strahu biti,
 Bom zmagal jaz, kjer sam si ti preplašen,
 Raz dvomb ki znal do zdaj si me izviti?
 In meni on: ni hodbe duh prestrašen,
 Po žalosti za trumo v totim dvori,
 Iz groze ne, mi je ta stisk narašen.
 Grudav je kraj, le spešiva, to skori!
 Se vpoti on in meni vhod ukaže,
 Tak bila sva na pervim krogu zgori.
 Tu plakanja ni bilo britke baže,

Le zdih na zdih okraj dajal je čuti,
 Ki tresli so obzor vesolne vraže.
 Brez muk jih je obup iztiskal kruti,
 Ki žgal je tak terpinčence preveno,
 Prenesti de ga niso mogli muti.
 Vodivec moj pa to mi da v preceno:
 Ne pitaš me, kdo duhi tam so tisti?
 Razjasnuti želim i to ti seno.
 Ti niso zli, pa vonder niso čisti,
 Ker ni opral jih kerst izvirne proge,
 Zapert jim tak ostal je hram koristi.
 Živeli so pred Kristam leta mnoge,
 Pravedna ni jim vera bila znana,
 Tud mene so zadele te nadloge.
 Za ta pomanjk, za drugo ne, izbrana
 Nam bila je temotna ta napaka,
 Bezupno v ki nas muči serčna rana.
 Ko čujem to, britkost me zgrabi jaka,
 Ker gledal sim zaslužnih duš potrebe
 V okrožju tem, pa ne pokoja znaka.
 Poprašati, o vodja, moram tebe,
 Mu rečem zdaj, bolj vidil de bom jasno,
 In z vidam tem pomót ohranil sebe:
 Je šel že kter, zarana ali kasno,
 Iz nore te, de bival je zveličan?
 On reče mi nekoliko počasno:
 Sim bil še nov, ne vsih stvari prepričan,
 Ko prišel bil mogočnik je v te kraje,
 Z bandero v znak de je s premago pičan.
 Ta peljal jih je množstvo iz ograje,
 Odama z Jevo, Abelna, Nočeta,
 Ter Mozesa, s tem druge modre mlaje.
 Tud Izaka, Abrama mu očeta,
 Mem Davida prededa Izraela,
 Dvanajst sinov natančno versta šteta.
 Scer bila je med njim, se ve, Rahela,
 Za ktero let je mnogo služil Jaka,
 In družih tmo je tista noč otela.
 Na nogah zmir je pih mi delja vsaka,
 Tak spešiva naprej po totí hosti,
 Po gnječi duš — čem reči — solz in plaka.
 Še nisva vniz od verha bila dosti,
 Ko plamen tam zagledam čudni v delji,
 Premagal ki polnočni mrak je gosti.
 Koraki so do tje se mnogi hteli,
 Pa vonder sim spoznal de iste kraje
 Pravedniki v posestvu so imeli.
 Povej mi čast umetnosti bez graje!

Kdo tisti so izverstniga plemena,
 V posnemanje vsim drugim tam sijaje?
 Mi reče on: ker slavna jim je cena
 Med vami že, jih Bog čez druge vredí,
 Tak prednost jim i tukej ni zgubljena.
 Besedam tem oklic doneči sledi:
 Častimo ga, slovečiga poéta,
 Ki proč je bil, je zopet naši v sredi!
 Ko vtažen don premirja čas obeta,
 Se bližati zagledam štir prikazni,
 Jim čerta lic ni sle ne tug napeta.
 Učitelj moj pomenkvi reče v razni:
 Poglej ga tam, ki meč po zraku vije,
 Gre spredej trem, ki njega tik so pazni!
 Homer je tist, on pevce vse presije,
 Za njim Horac, satirikar pogumni,
 Ovid potem, Lukan četerti dije.
 Ti vsi, ko ja, smo v pevskih činbah šumni,
 Priznavši to v okrožju jedno glasno,
 So skazali se s klicam bistrourni.
 Ogledoval sim združene počasno,
 Orjaka tik, sve druge ki preplava,
 Ter orlu par verši v osračje jasno.
 Medsebna jim je kratka omenjava,
 Približajo se koj mi, me pozdravši,
 Kar bilo je voditelju — — zabava.
 Potem še več mi slave prispoznavši,
 Odločijo mi šesto mesto v kopi,
 Družbenikam tak svakim svoje davši.
 Sedaj naprej pomikajo naj stopi,
 Rečeva več, kar tu bi prazno bilo,
 Prileglo pak se tam je mračni lopi.
 Do grada tak prispem z voditbo milo,
 Sedmerni zid mu čversta je terdujava,
 Potočje se mu tikama je vilo.
 Čez to sva šla, zdi mosta se naprava,
 In prestopivši sedem vrat po redi
 Naj tratnik lep nakrat zelen obdava.
 Osebam tam so bivšim važni gledí,
 Obnašanje sad blage rodovine,
 Medú dovolj v olikani besedi.
 Namerjava na desno stran doline,
 V odperti kraj, razjasnen, družih viši,
 Pregledam de selake vse širine.
 Pred sabo na razcvetenim glediši
 Sim vidil jih visoke tiste slavne,
 Kih nikada pozabljenje ne zbriši.
 Elektro vmes, blešeče druge davne,

Tud Hektora sim gledal, ter Eneja,
 Voditelj bil je Cezar trume glavne.
 Kamila v ti je, tam Pentesileja
 Na drugo plat, sim vidil tud Latina
 Z Lavinijo, ki plodna mu je veja.
 Je Brutus bil, pristojni strah Tarkvina,
 Lukrecja, Julja, Mareja, ter Kornelja,
 In samsiga sim vidil Saladina.
 Zazreti več oči mi dvigne želja,
 Zagledam koj pervaka vsih, ki znajo
 Vdeležiti modrosti se veselja.
 Časti ga vse, mu prvi sedeš dajo;
 Se Sokrata, Platona blesk prostira
 Med umnimi, ki znanstva cvet ga zvajo.
 Demokrita, kim svet je le primira,
 Ter Talesa sim zrel in Heraklita,
 Diogena ki samši v sodu hira.
 Potem Orfej stropovja krog presvita,
 Aristotel, Empedokles, Evklides,
 Scer Seneka in Tulij sta očita.
 Jih prišlo je še družih več na videz,
 Hipokrates, Galen in Avicena,
 Averoés, ki ve stvari izidez.
 Izreči clo vam sledniga imena
 Mogoče ni, preveč bi bilo dela,
 Razumi vsak, popis je bistva sena.
 Šesterih zbor se zmanjša v naj dva smela;
 Na drugo pot voditelj zdaj zavije,
 Iz tišine v šumavo tega sela,
 V okrožje v kim svitlobe blage ni je.

Stir in trideseti spev.

Obseg. Giudeka, zadni krog, sreda vesolnosti, Luciferov tron, Juda, Brut, Kasij.

Vexilla regis prodeunt inferni
 Nasproti nam; de vidil boš Orjaka,
 Mi reče varh, na levo se obrni!
 Ker megle šlar se zgosti do oblaka,
 Al kadar tma večerna nas obsega,
 Mlin veternik se zdi deljave spaka.
 Tem sličen stav mi videnja preprega;
 Vetrovja zbog sim bil za vodjem tično,
 Branilo scer ni nič nadležja zlega.

Sim bil — plašán izrečem to prilično —
 Do tje prispel, kjer sence v ledu skrite,
 So vidle se ko v steklu proge mične
 Ležé so tu, stojé so tam očite,
 Na nogah te, s petam na kviško une,
 Clo v kolobar nektere s truplam zvite.
 Ker toliko naprej sva hodne bune,
 De vodniku se je pristojno zdelo,
 Mi skazati posestnika te krune,
 Omeni on: postoj, i dvigni čelo!
 Orjak le-ún je Dite! lep nekada,
 Dnes vanj pogled zahteva serce smelo.
 Premenul kak sim groze v led se tada,
 Ne upati, prepeval vam de tó bi,
 Jezika ni, ki strah enak ovada.
 Ja nisim bil, ne vbit, ne živ, ti v dobi,
 Ak um imaš pretehtaj moje čute,
 Ko spasa vse obup mi nade zdrobi.
 Glavar ohol te vlade žalno krute
 Iz leda pers moli le polovino,
 In roke te so prej za obra snute,
 Kot obrove, mu seči v ram višino.
 Zdaj sodite, kak stas de mora biti,
 Primeren de za tako je zverino.
 Prej slično lep, ko zda je grozoviti,
 Ker stvarniku nasprot je dvignul glavo,
 Iz njega zlo, ni čuda, mora kliti.
 Clo groze plen sim gledal to postavo,
 Obraze tri različne je imela,
 Polt predniga mi kaže boj rujavo.
 Inaka dva sta tik naviš kipela,
 O plečnicah nasprotna scer si bila,
 Pa zrašena se z unim zgorej zdela.
 Rumenkasta je barva tem i čila,
 Leúniga jo misliti si morte,
 Enako tem, ki unstran biva Nila.
 Peruti dve ste vsakim pram al porte,
 Širejši od jadrila morske barke,
 Primerne kot so tičku take sorte.
 Namest peres imele so kozarke,
 Kot matopir; te suče silno tako,
 De vihram trem so dájale povdarke,
 Premensí v led Kocita gnusno mlako.
 Tekó solzé iz šest oces ko veka,
 In peni jok mu v brade tri se jako.
 Vsakterih je v čeljustih duša neka,
 Ki mane jo ko terlica predivo,
 Ob enim de odmeva trojna jeka.

- Je predniga terpinčenje scer živo,
Pa mickino v primeri unim dvema,
Kih ledja so razkrite v kostje sivo.
- Le-tá ki spred obupno muk pojema,
Omeni varh, je Iskarjot izdajnik,
Moli v gertan, z nogama von z obema.
- Le-unih dveh je Brutus levi krajnik,
Iz černiga mu gobca visi vprečno,
Se kerči tug namere zviti tajnik.
- Je Kasij druj; tem služi hrana tečno.
Nastopa noč, bo treba dalej iti,
Pretehtala dovolj sva muko večno.
- Mi reče zdaj, mu z desno vrat oviti,
Presodi še okolnosti te ljute,
Ker zdejo se ugodne cilju biti,
- Se spne z menoj žerjavu na perute.
Od kodra sva do kodra gomazila,
Med gošo dlak i srezjem polti krute.
- Ko sva do tam porizala se bila,
Kjer stegno se premika v kuknim sklepi,
Naravna moč je vodja tak zavila,
- Kjer glava prej de nog se mu razcepi,
Plezavcu bil podoben je do pike,
Za nov se pot, sim djal, po paklu krepki.
- Se derži jak; iz groze te velike.
Po stopnicah težavnih le se pride,
So peha varh, ko kter iz muk dotike.
- Votlini ker z menoj potem izide,
Me posadi na rob skalade sive,
Ter bližej se s telesam mojem snide.
- Ja dvignem gled, nadjavši se de krive
Ne bom zazrel okrenbe velikana,
Pa zgor peté, in zdol so bučne grive.
- Al stresla ni prikaz me ta neznana,
Nej praša tist, ki ne razumi jasno,
Čez kteri člen sva zemlje bila gnana.
- Na noge zdaj, veli mi vodja glasno,
Je dolga pot, negladka hodbi cesta,
Ur dve in pol že sije sonce krasno!
- Ni hišni pod, ne tlak uglajen mesta,
Kjer bila sva, le groblje so sirove,
Spotik, overk, svitloba clo nezvesta.
- Poprej ko se iz jame ločim ove,
Razjasni, varh, ga prosim stavši ravno,
Te vganjke mi, razumu negotove!
- Kje led je zda? zašto je un zabavno
Obernjen tak? in kak ti v kratki dobi
Premenulo je sonce stanje glavno?

Mi reče varh: ti sodiš de si v globi
 Poprejšni še, plezaje unstran sredja,
 Strahote tik, ki zemlje jedro drobi.
 Si bil dokler prehajal sim ji ledja,
 V obratu môm si prekoračil piko,
 Ki vleče vso na sebe težo vedja.
 Prispela sva na drugo plat veliko,
 Le-uni sprot, ki zdaj otesa čeka,
 Nedolžnosti kjer križali so sliko,
 Ki svetu snag je bila plodna reka.
 Sedaj stojiš na grudi zemlje male,
 Ki ravno ji nasprotna je Giudeka.
 Ker tu dani, so nočne ondi hale,
 Ta pa ki bil mi stopnica je z dlako,
 Je v stanu ki mu zgodbe so ga dale.
 Na toti kraj iz viš je trešnul jako,
 In zemlja, pred i ondi suha bivši,
 Pokrila se je v grozi z morsko mlako;
 Na strani tej se kviškoma razvivši,
 Je za seboj votlino to pustila,
 Oprostena gnusob se veselivši.
 Je neki kraj, globejši sila sila,
 Od Satana kar nora je široka,
 Premerjena po vidu ni še bila;
 Naznanja ist po glasu se potoka,
 Ki v nižo raz kamnite jame lije,
 In brizgoma peneče solze joka.
 Na toti pot moj varh z menoj zavije,
 De prišla bi iz puste tmine lasno,
 Počitka brez on stalno dalej rije.
 On spredej spè, tik njega jaz ne kasno,
 Dosegel de bi prej željene mezde;
 Skoz neki vdor primahava na jasno,
 Kjer z radostjo zagledam svitle zvezde.

Valvazor z ozirom na Slovanstvo.

Študija; spisal P. pl. Radics.

Slavni kranjski domorodec baron Janez Bajkart Valvazor, kateri je vso svojo imovino žrtvoval preiskavanju in proslavljanju svoje ljubljene domovine ter zapustil potomcem svojim delo, ki je pridobilo njegovemu imenu nesmrtnost, svojo „Ehredes Herzogthums Crain,“ *) baron Janez Bajkart Valvazor, sicer italijanske krvi, a rojen na slovenski zemlji, ni, kakor svedočijo njegova dela, pozabil niti jeden hip, kaj je dolžan svoji rojstni deželi in svojemu rôdu, v katerega sredi je zagledal luč svetá, in ta svoj národni dolg je neprestano plačeval zvesto in pošteno sè svojim domoljubnim delovanjem.

Baron Valvazor, rojen v Ljubljani dné 28. majnika 1641, kateri zatorej svoje izobraženosti ni prejemal v dnéh národne povzdige, temuč mu je imel odločiti smoter in mér vladajoči latinizem, baron Valvazor se je navzlic temu po nagibu posebnostnega svojega bitja in svoje odlične pravicoljubnosti emancipiral pravil šole svojega časa, katera, če ravno niso zatirala národnosti, jej pa vendar tudi niso služila v pospeh, in deloval je ne le v lokalno domorodnem, temuč tudi v národno-slovenskem smislu kakor nika k učenjak njegove vrste pred njim in — malokateri za njim!

Njegova, akoravno v nemškem jeziku pisana „Ehredes Herzogthums Krain“ imá zatorej v štirih svojih folijantih bogat izvor kakor v obziru na domače zgodovinoznanstvo, takó tudi v obziru na národni živelj, bogat izvor za izpoznavanje starosti in bitstva slovenskega národa, a ne manj tudi bogat izvor za izpoznavanje historičnih dotik našega národa z drugimi slovánskimi rodóvi, osobito z Rusi in Jugoslovani sploh, dakle za izpoznavanje slovanske uzajemnosti, katere pojem je jasen bil našega barona Valvazorja ostrovidnemu duhu.

Valvazor — z iskreno hvaležnostjo mora to dandanes rodoljub pripoznati — kakor trudoljubiva bučela je on svojo neumorno pridnostjo nabiral, kar je mogel svoje dni preiskati in poizvedeti o rôdu in zgodovini, o jeziku in véri, o šegah in običajih slovenskega národa, dalje ni opustil, pri sestavljanji topografije kranjske dežele dostavljati nemškim poznamenovanjem krajev, gorá, rék, živali, rastlín in kamenja slovenskih imén, napósled je svojim nepristranskim

*) Tó delo ravno zdaj zopet izhaja v 2. nepromenjenem natisu. (Založnik mu je J. Krajec v Ljubljani 1877.)

navajanjem vseh za rod in dom zaslužnih mož minolih stoletij nam epigonom vstvaril tudi panteon imenitnih Slovanov (pred njim in za njega dni), objektivni, da si nikdo ne more bolj objektivnega želeli.

A da je ta mož tujega rodú našemu slovenskemu naródu také izvanredno pravičen bil, na tó sta dopolnovaje in pogojno uplivala osobito dva faktorja: prvič, kakor se je že omenjalo, njegova pravicoljubnost, in drugič njegovo neprestano občilo z ljudmi raznih stanov, osobito s kmetom, do katerega tedaj „takó zeló zaničevanega stanú,“ („gar so verachtetem Stande“), je Valvazorja vedno posebno vlekla njegova ljudoljubnost in kojega je brez konca pridno študiral.

Ljubezni in sočutju Valvazorjevemu za slovenski národ se je temelj položil v očetovi hiši, kajti že njegov oča Jarnej Valvazor je bil také národno-slovenskega mišljenja, da je (l. 1650) pri pozvanji grajskega duhovna na rojstni grad Medijo stavil pogoj: da imá brati duhoven evangelije v slovenskem jeziku. *)

Potovanje po tujem — katero je nastopil Valvazor, dovršivši filozofično fakulteto pri ljubljanskih jezuitih in vstrezajoč okusu svojega časa, — in sicer potovanje po Nemčiji, Franciji, Italiji, dá, celó do Afrike, ni ostalo njemu brez najstalnejše koristi za ožjo njegovo domovino.

Pri izobraževalnem tem popotovanji se je naučil treh stvari. Pred vsem kozmopolitičnih svétnih nazorov, kateri se javljajo pri njem osobito na národno-gospodarstvenem polji. On piše n. pr. sam v II. bukvah st. 147: „Zur Unterhaltung menschlicher Gesell- und Gewerkschaften hat der Schöpfer den Erdboden nicht überall in derselben Fruchtbarkeit oder in den Früchten selbstan gleich gehalten damit nämlich die Naturgaben unterschiedlicher Gegenden uns zur Erhandlung dessen, was uns mangelt und durch die Handlung zur Leutseligkeit verbinden mögen. Denn indem ein Ort dem andern von seinem Ueberflusse etwas überlässt und dieser jenem hingegen wiederum von dem seinigen, werden sie beide des göttlichen Segens theilhaft und geniessen derer Früchte des Landes, die bei ihnen nicht wachsen sowol als die ihr eigener Boden hervorbringt.“

Drugi dobiček, katerega je Valvazor imel od popotovanja, je bilo prepričanje, da je treba tujim krajem ravno takim načinom podati znanost o svoji domovini kranjski, kakor jo je prejel on iz inih dežel in kakor je on izpoznal té tuje dežele.

Zato je, vrnivši se v domovino svojo, brzo se poprijel dela, našo lepo kranjsko deželo preiskavati in popisavati ne samo tujcem, temuč tudi domačinom, „die ihres ei-

*) Ehre des Herzogthums Krain, knjiga XI. str. 165.

genen Nestes keine Wissenschaft trugen in, „deren Viele einem Durchreisenden wenig von diesem ihrem Lande zu sagen wissen.“*)

Tretje napósled, kar je na mnogih in vsestranskih popotovanjih svojih na tujem popolno izpoznal in ceniti se naučil, je bila avtopsiija, (samovidnost,) katera mu je potem ravno pri preiskavah in popisovanji svoje domovine izvrstno služila. Ni treba zagotovil Valvazorja samega, da je „das ganze Land (Kranjsko) etliche Male kreutzweis durchgereist und sich so die Gelegenheit (légo) das lieben Vaterlands ziemlich bekannt gemacht,“ vsak list njegove kronike nam to očividno dokazuje. Da je razven tega pisal nebrojno pisem, trudeč se, prejematí od tú in tam naznanil, da je temu in ónemu pošiljal nalašč zato posebne póte i. t. d., i. t. d., o tem natančneje pisati ne spada semkaj, kakor tudi ne opominjamo na okolnost, da, kar se zdi nevrjetno, a je vendar istina, da Valvazor namreč pri svojem plemenitem visokodušnem delovanji za slavo Kranjske iz malenkostnih ozirov od mnogih krajev ni dobival take podpore, kakoršne je želel in mu je bila potrebna. Izmed vseh gradov in gradičev, katere je popisal, mu jih je le sedem, rêci: sedem podalo doneske, o vseh drugih mu je bilo nabirati materijalije samemu. Mestjanski odbori mest in trgov so mu stavili jednake ovire, le Kamnik in Rudolfovo poleg Ljubljane so bili izjeme ter so mu odprli svoje arhive. Največjo uljudnost mu je skazovala deželna pisárna („landschaftliche Canzeley“) in duhovenstvo, katero ga je krepko podpiralo pri njegovih pripravah. Škof mu je dovolil prosto porabo škofijskih arhivalij in župniki so mu pošiljali osobito statistične date, o katerih se govori pozneje.

Njegov eminentno katoliški duh, po katerem se je odlikoval in katerega je izpoznaval pred vsem svetom, in ravno takó tudi njegovo hrepenenje, proslaviti domovino in národ, to mu je naklonilo visokočestitega domačega duhovenstva prijateljstvo. Njegov katoliški duh, kakor vidimo pozneje pri razpravi o njegovi „Ehre des Herzogthums Krain“, je bil njemu confessio fidei za to glavno delo njegovo.

Sicer pak je bil neutrudljivo za slavo svoje domovine dela-joči mož napoten na samega sebe, ni zatorej čudo, da se v njegovem velikanskem delu, katero je bil naložil svojim plečam, marsikaj ni takó posrečilo, kakor bi se bilo moglo zgoditi, da je bilo delo primerno razdeljeno. Pri sestavljanji njegovih dél mu v strokovnjaškem smislu razven nemškega predelovalca „Ehre des Herzogthums Krain“, Erazma Franciscija, ni zvesto pomagal nikak drug sodelovec, nego njegov plemeniti prijatelj hrvatski pesnik Pavao Vitezović zlati vitez (eques auratus) de Segnia, kateri mu je za kroniko bil trudoljubiv pomagalec pri poglavjih

*) Ehre des Herzogthums Krain, knjige XI. uvod.

o vindiških, hrvatskih in morskih mejah, kateri je dal doneske za „Todtentanz“ („mrtvaški ples“), kateri je Valvazorja izpodbujal za izdajo zemljevida Hrvatske in ki je narisal sam mnogo podob za „Ehre des Herzogthums Krain.“ Dvé leti (l. 1676 in 1677) je bival brez prestanka pri našem baronu na tuskulu Bogenšperku.*) Opiraje se na Valvazorjeva naznanila, se bomo pozneje v razpravi seznanili s tem na vse strani izvrstnim možem.

Poskusili smo do sedaj v glavnih obrisih označiti pomembo in trud Valvazorjev za slovanski svet, a sedaj hočemo podrobno pregledati posamezna dela našega nesmrtnega domoljuba v njih dotiki s slovánstvom.

Vrsto njegovih, proslavljenju drage domovine in v njej bivajočega národa posvečenih vednostnih del je odprla:

Topographia Ducatus Carnioliae modernae.

Takoj v tém prvem svojem delu, katero je izšlo l. 1679, zatorej ravno 10 let prej nego „Ehre des Herzogthums Krain,“ in ki se je tiskalo v Ljubljani pri J. B. Mayerju, je imel Valvazor ozir na národno ravnopravnost, ker je atlasu obrisov — „der Conterfeen aller Städt, Märkt, Clöster und Schlösser“ — katere obsezajo té bukve, dodál obseg narisanih predmetov v slovenskem jeziku.

A ker je ta „Topographia“, ki jo je pisatelj pozneje pomnožil in jej pridél razlaganja, kakor potreben del za celoto se sprejela v „Ehre des Herzogthums Krain“, ker še dandanes kakor takó zvani „zapisnik gradov“ („Schlösserbuch“) v lepem glavnem delu blazega barona najbolj zanima, in ker so v tem zapisniku gradov slovenska poznamenovanja postavljena poleg nemških, da še več, ker se Valvazor skoraj pri vseh ozira na etimologijo, bomo počakali s pogovorom o tem imenoslovji do konca.

Najprej za imenovanim delom je prišel na svitlo „Todtentanz,“

Theatrum mortis humanae, tiskan v Ljubljani 1682.

Popolni naslov se glási: „Theatrum mortis humanae tripartitum I. Pars: Saltum mortis, II. Pars: Varia genera mortis, III. Pars: Poenas damnatorum continens Figuris aeneis illustratum. Das ist: Schaubühne des menschlichen Todts in drey Theil 1. Theil: Der Todten-Tantz. 2. Theil: Unterschiedliche Todtsgattungen. 3. Theil: Der Verdambten Höllenpeyn vorstellend. Mit schönen Kupferstichen geziert vnd an den Tag gegeben durch Joannem Weichardum Valvasor etc. etc. Cum facultate Superiorum et

*) Ehre des Herzogthums Krain knjiga XII. str. 90.

speciali Privilegio Sac. Caes. Majest. Gedruckt zu Laibach und zu finden bei Johann Baptisto Mayr in Salzburg Anno 1682. 4° (IV und 256 Seiten.) Naslovu nasproti je bakrorez, predstavljajoč slovesni obhod smrti, spodaj je berilo: W(eikhard) W(alvasor) inven. W(ere) x excudebat. Joh. Koch del. And. Trost sculp. Wagenpurgi in Carniolia. Prvi list ima „viso“ lektorja Antona Lazari ddo. Labaci 6. April 1682, in generalvikarja Franciška Jožefa Garzaroll à Gazarollshofen ddo. Labaci 7. April 1682.

Potem je tiskano posvečenje Albertu, opatu v Št. Pavlu na Koroškem. Na koncu uvoda se nahaja latinska pesem in nekaka igra z vèrzi Pavla Vitezovića. Pôtlar se pričnó dijalogi. Začénjajo se z dvogovorom človeka in smrti, za katerim pride pogovor prvih starišev ž njo, za tem pak nastopajo po vrsti — vsi govoreči sè smrtjo latinsko in nemško — papež, kardinal, škof, opat, korar, župnik, pridigar, menih, opatica, nuna, cesar, kralj, knez, grof, vitez, plemenitaš, vojak, tolovaj, sodnik, mestni svètnik, pravdnik, zdravnik, zvezdoglednik, bogatin, ubožec, trgovec, kramar, brodnik, voznik, kmet, pijanec, igralec, blaznik, slepec, prosjak, starec, cesarica, kraljica, kneginja, grofica, plemenitašinja, stara ženica, dójnica, dečak, fantič, krepóst, zmagovalci, Kristus in smrt. Drugi in tretji del obsezata različne vrste smrti in muke pogublencev. Predaleč bi nas zavèdlo, in tudi ne spada v meje tega dela, da bi navajali tú predstavljane špeciialitete po imenu, opomniti hočemo le, da je narisanih in popisanih 35 različnih vrst smrti in peklenskih muk 31 vrst. —

Pomembni v národnem smislu so v tem delu Valvazorjevem doneski, katere mu je za drugi dèl („različne vrste smrti“) podál njegov prijatelj Vitezović, in sploh tekstu pridejane p o d o b e.

Te p o d o b e, ker so bile narejene v deželi, imajo najvišjo ceno v národnem in kulturnozgodovinskem obziru, in sicer zaradi tega, ker se na njih vidijo nošnje različnih stanov, ki so bile takrat obične, dodana jim znamenja in orodja i. t. d., katera so se tedaj potrebovala.

Takó n. pr., da navèdemo le par izgledov, imá Eva préslico, čisto po jugoslovanskem načinu narejeno, in kramar visok, daleč čez glavo sezajoč koš, kakoršne so še ne davno na Krasu imeli in ki se pri Valvazorju v „Ehre des Herzogthums Krain“ nahajajo narisani na drugem kraji, pri dotičnem zemljevidu, ki ga imá popis dežele; kmet pak je vpodobljen, kakó mu vlekó štirje konji s „komatom“ plug i. t. d., i. t. d.

Doneski, katere je, Vitezović dal našem baronu za karakteristiko različnih vrst smrti, so bili predmeti iz Hrvatskega in Dalmacije. Na jedni podobi se vidi Jakob Vojnić Hrvat, ki je bil vse svoje življenje pogumen vojak, a poleg tega tudi morilec. Peče se nataknen na raženj počasi pri ognju (str. 146.) Tó eksekucijo gledata vesela dva hrvatska magnata v polni opravi, saj je Vojnić „požgal iz sovraštva do nekega grofa dvanajst gradov.“

„V Okiču“ („Okhürchen“) — pripoveduje drugi slučaj — je nek gospodar svojo deklo imel na sumu, da mu je nekaj odnesla; prijel jo je

„— vnd bunde sie
Im Winter an ein Pfahle,
Nackend vnd bloss, vnd sie begoss
Mit Wasser souiel mahle,
Biss sie zu Eyss, auff solche Weiss
Ertödtet ganz gefrohren,
Da gwiss nicht hat, sein Prädikat
Der kalte Todt verlohren.“

Čudno pa je, da na dotični podobi ni narisana mož, ki bi deklo iz škafa polival z vodo, temuč ženska, katera je pravi uzor Ksantipe, (str. 169.)

„Segniensis“ igra, kakor že kaže ime, v Dalmaciji in živimi barvami popisuje smrt nekega dečka, ki je bil šel le 400 korakov od Senjskega mesta in ga je tam kača pičila na smrt.

Pesem „Auff dem Pfal“ („na kolu“) ima svoj predmet iz dōbe turških vojsk po Ogerskem in Hrvatskem, kjer se je takó ravnalo z izdajicami.

Mi navedemo to pesem v latinskem in nemškem originalu, da se takó bolje označi delo samó.

Pesem (str. 190) se glasi:

In Palo.

Innumeras quamvis intusque forisque dolores,
Maturae vitio, vitaeque morsque ferat:
Usque tamen plures feritas humana dolorum,
Quotidie species reperit, atque modos:
Quin etiam miseros pallo transfigit acuto,
Perfidiae si quos comperit esse reos,
Illi humero, huic collo, huic per syncipat exit acumen:
Nonnullis palus transit utrumque latus.

In Ung. et Croat.

Auff dem Pfal.

Die gross Zahl, der Schmertz vnd Qual,
So Todt und Leben häuffen,
Von auss, vnd inn, kan Menschen Sinn
Zwar niemals gnug begreifen,
Mehr immer doch der Menschen noch,
Ihr Graumsambkeit nachgründet
Mit grossem Fleiss vnd neue Weiss,
Der Peyn vnd Todt erfindet:
Zu dieser Zeit, man gar die Leuth
Von denen man kan wissen

Dass sie dem Feind Verräther seynd
 An g'spitzte Pfäl thut spissen:
 Da geht der Pfäl, dem manichsmal
 Beim Kopff auss, dem bey m Gnücke;
 Dem durch die Seit, der stirbt bey Zeit
 Kans halten für sein Glücke.

Ko je bil Valvazor po izdaji svoje topografije Kranjske se poprijel sestavljanja topografije sosedne nam dežele Koroške in jo je takó rekoč izdal kakor priročno potniško knjigo za tujce 1681 l. (v Ljubljani pri J. B. Mayerji,) je sedem let pozneje (1688 l.) zatorej jedno leto pred izdajo svoje „Ehre des Herzogthums Krain“ objavil obširno

Topographia Archiducatus Carinthiae,

kateremu delu je že bil založnik Wolfgang Moriz Endters v Nürnbergu.

Delo je posvečeno stanovom Koroškim in v posvečenji pisatelj izrečno povdarja, kako je hotel s tem svojim delom osobito tujcem odvzeti misel, da leži ta dežela v kotu skrita v senci.

Za naš namen, da namreč dokažemo, kako Valvazor povsod, kjer gré za národno stvar, jemlje nánjo ozir prosto, odkritosrčno in popoluem objektivno, za ta namen imá navedena publikacija mnogostransko in veliko pomembo.

Takoj v uvodu (str. 1.) se bêre: „Sonst findet man in den uralten Freiheiten oder Privilegien, dass ein Herzog in Kärnthen in Windischer (Slovenischer) Sprach investirt und eingeführt worden. Wie dann auch Aeneas Silvius in seinem Europa an dem Ort, wo er von Kärnthen schreibt, für glaubwürdig anzeigt, dass ein Fürst in Kärnthen die Freiheit hätte, wann Er bey einem Römischen Kayser und dem ganzen heil. Reich angeklagt würde, dass er sich von demselben anderst nicht als in Windischer Sprach zu verantworten schuldig wäre.“

Ta „vindiški jezik“ („Windische Sprach“) je pa — kakor se vidi dalje na str. 4. — „(heute) allein unter dem gemeinen Volk und zwar nur an denen Crainerischen und Steyerischen Confinen **wie auch bey und um Klagenfurth üblich.** Und nächst Clagenfurth bei Maria Saal (Gospá sveta) auf durchwegs „windischem“ Boden steht der Herzogsstuhl („Königsstuhl“) von dem pag. 130 die Rede ist.“

Ker se národno vmeščevanje novega deželnega gospodarja kakor vojvoda Koroške zaradi daljne skupnostne zaveze obéh sosednih dežel najprej za národnih in potler zopet tujih knezov tiče tudi Kranjske, je Valvazor o njem v VII. knjige svoje „Ehre des Herzogthums Krain“ sestavil obširen popis ter mu odločil celo IV. poglavje. Zató bodemo tudi mi govorili o tej

národní ceremoniji, kedar pridemo v svojem pregledu glavnega dela Valvazorjevega na dotično mesto.

Leta 1672 (dné 10. julija) se je poročil baron Janez Bajkár Valvazor z Ano Rozino pl. Grafenwegovo in dva meseca pozneje, dné 27. septembra, je kupil grad Bogenšperk pri Litiji (kateremu je zdaj gospodar rodbina Windischgrázova) od barona Franceta Alberta Kajzela (Khaysell.)

Tá romantično na hribu stoječi grad je umetelnost ljubijoči baron prestavil v prav muzen bram. Dragocene knjige v vseh jezicah — dandenes poglaviten del nadbiskupske biblijoteke v Zagrebu, *) — najkрасnejše podobe, (oljnate slikarije, bakrorezi, radirane slike in lastnoročne risarije) iz domovine in tujega, na tisoče starih dragocenih novcev, matematično-fizikalíčen kabinet in v posebni sóbi redke imenitne stvari iz prirode in druge znamenitosti iz vseh dežel; vse to je bilo nakupičeno in razstavljeno v prostorih Bogenšperka ter lepo uréjeno in hranjeno. Mnogokateri učenjak iz daljne tuje dežele, osobito iz Angležkega (— kjer je učena „krajjeva družba“ barona Valvazorja še predno je izdal svojo „Ehre des Herzogthums Krain“ imenovala svojim udom) — slišavši o slavnih téh vednostnih zbirkah, je prišel navlašč jih ogledavat in razboriti nabiralec in orejevalec, duhoviti graščak mu je bil najljubeznivši „cicerone.“

V gradu Bogenšperku je napravil Valvazor tudi sicer najbolj za domačo potrebo

bakrorezárno.

On piše o tem („Ehre des Herzogthums Krain“, knjiga XI. str. 620): „Ich bin auch ohne Ruhm zu sagen, der erste gewesen, der in dieses hochlöbliche Herzogthum Crain die Kupfer-Druckerei eingeführt. Ja, ich habe hier in Wagensberg im 1678 Jahr (am 12. April) selbst ein solches Werk aufgerichtet und etliche Jahre Kupferstecher und Drucker bei mir im Schloss unterhalten.“

Kedó so bili tí mojstri risárji in bakrorezárji, kateri so imeli opraviti pri Valvazorju? Njih imena beremo na podobah.

Poleg monograma plemenitega barona samega, kateri je po lastnem naznanilu „selber alle Städt, Märkt, Klöster und Schlösser abgezeichnet“ (knjiga XI. uvod) nahajamo šifre in imena Andreja Trosta, kateri je znan tudi kakor ilustrovalec v štajerskih gradov knjigi Vischerjevi, Dunajčana Matije Greyscherja, pl. Atzelta, P. Mungensdorfa, Pavla Vitezovića viteza (P. R.) Imenovani možjé so oskrbo-

*) Leta 1690 je prodál Valvazor to biblijoteko nadškofu Ignaciju Mikuliću za znamenito vsoto in s temi Valvazorjevimi knjigami se je položil temelj metropolitanski biblijoteki. (Glej moj spis „Valvasor. Graz 1864,“ str. 26.)

vali drug poleg drugega in zapóred bakrorezárstvo, a predloge so jim delali risárji: Valvazor, Janez Koch, (risár „Todtentanza“) in Janez Werex, domač umeteljnik.*) Začela je bakrorezárna svoje delovanje „sè svetim delom“, neko pasijonsko knjižico, katera je izšla l. 1679 in kateri je napravil podobe Werex. Potler so se napravile podobe za topografijo Kranjske, Koroške in Hrvatske in za druga baronova dela, osobito in kakor glavni nalog te umeteljniške naprave za „Ehre des Herzogthums Krain.“

Kakor sploh v vsem in vselej, je Valvazor tudi v obziru té artistične svoje naprave bil zelo postrežen drugim, in takó vidimo, da so bili izdelani v Bogenšperáki bakrorezárni bakrorezi za Schönlebnovo delo: „Dissertatio polemica de origine Habsburgico Austriaca“ in za njegovo „Carniolia antiqua et nova.“

Se vé, od druge strani treba povdarjati, da je Valvazor za večji del svojega glavnega dela pri datah o domačem plemstvu porabil ogromne genealógične materijalije prvega kranjskega povestničarja svojih dni, Schönlebna, kar je tem vaznejše, ker je Valvazor, kakor smo omenili v začetku, za svojo „Ehre des Herzogthums Krain“ mogel prejeti doneske samó od sedmih gradov.

Té genealógične notice o vseh plemenitih rodbinah kranjskih od roke Schönlebnove se nahajajo na 449 listih 700 listov obsezajočega, „Miscellanea“ imenovanega kodeksa v zagrebški metropolitanski biblijoteki, in hranijo poročila o mnogih takrat še cvetočih národnih plemenitih rodbinah in o njih medsebojnih dotikah ter dotikah z drugimi (tujimi) plemenitimi rodbinami po Kranjski in sosednjih deželah. Té genealógične date je Valvazor sicer porabil v pragmatični zgodovini, potler v popisu dostojanstev in služeb deželnih in pri imenovanji gradskih posestev, a v svojih podrobnostih še niso dovolj cenjene in sodržujejo osobito z národnega stališča bogat zaklad. Meni bode skrb, da bodem v svojem bijografičnem delu o Schönlebnu, za katero že zbiram tvarino, té pomembo imenovane pismene ostaline iz peresa za Kranjsko in za slovenski národ visoko zasluženega učenjaka popolnem ocenil in osvetlil.

Schönlebnova literarna ostalina, glavni izvor Valvazorjevemu najimunitnejšemu delu, dovedla nas je do tega samega.

Okolo leta 1680 je začel baron Janez Bajkart Valvazor svoje preiskave in svoje nabiranje za „Ehre des Herzogthums Crain“. Istega leta (dné 23. februarija) je razposlal tiskano vabilno pismo, proseč, naj se mu naklanja podpora pri njegovem započetji na slavo Kranjske. Prosil je poročil (iz mest, trgov, vasí i. t. d.) do sv. Jurija prihodnjega leta in poslala naj bi se mu na Bogenšperk ali na ljubljansko pošto pismeno in

*) Ne ravno neslavni slikar Peter Werex (morebiti sin zgoraj imenovanega) je bil rojen l. 1715 v Turjaku.

zapečateno. *) Pet let je minilo, da je Valvazor preiskaval in nabiral, potler še le je mogel misliti na končno sestavo kronike. Leta 1686 je bil prvi vezek, l. 1687 drugi, 1688 tretji in v spomladi l. 1689 četrty in zadnji vezek gotov v rokopisu.

Po posameznih vezkih — kajti še le l. 1689 je izšlo delo v Nürnbergu pri Wolfgangu Moritzu Endterju popolno natisneno — je učeni Erazmus Francisci prevzemal rokopis Valvazorjev, ga „in eine rein deutsche Deut- und zierliche Redeart zu bringen,“ ter ga po svojem okusu urédil in stilizoval in „ausserdem unter Mitwissenschaft des Hauptauthors“ ga olepšal z opombami in enakimi povestimi, dà, tudi nekatere bukve (1. 5. 10. in 13.) je spisal tá mož sam.

Dogodek je bil, vzbujajoč senzacijo, kedar je l. 1689 v štirih folijantih zagledala

„Ehre des Herzogthums Crain“

sè 3320 stranimi in 533 podobami beli dan v naši domovini!

Ogledimo si sedaj tó še dandanes kakor za časa svojega izdanja nepresežno najizvrstnejše delo, katero sodrži vire za izpoznavanje dežele in ljudi, čegar objektivno popisovanje národnih vprašanj in razmér je še dandanes kakor tedaj izgledno!

O eminentni udeležbi dežele in ljudstva v bóji zoper dédnega sovražnika kristijanstva kakor „národna straža ob Savi“ še na konci XVII. stoletja, ko je tudi sam gospod pisatelj knjige, stotnik národne vojské, nakaterikrat se bojeval zoper Turka, poroča jedrnato takoj v uvodu l. vezka Kranjski namenjena slavlina pesem kakor izvrsten „Ehrenschantz“, katerega „progláša o tej deželi:

„Dass du den Glauben stets, dem Mond zu Trutz, beschützt,
Mit tapffrem Stahl und Bley auf Ost-Reichs Feind geblitzt,
Der seine Ruhe kam, und deine Treu, zu stöhren,
Die Treu, so manches Land, mit Ehren kann belehren.“

Drugi list imá bakroréz, predstavljajoč Avstrijo na prestolu, pred njo je Karnijolija, katero spremljati véra in pogumnost, kar se nanaša na navedene vérze. Angelj, ki plava nad to grupo, kliče iz svoje trobente v svet besede: „Carnia fida Deo Carnia fida Duci“ — „Kranjska, zvesta svojemu Begu, zvesta svojemu knezu,“ zares prelepi glasili, kateri ste vse čase pridne sinove našega národa vodili kakor svetli zvezdi po vseh potih življenja, navduševajoči jih za čast in slavo!

Po šegi istega časa je pridejano tudi tej knjigi učenega pisatelja barona Valvazorja vrsta takó zvanih voščilnih pesmi.

*) Po originalu v Dolskem arhivu l. 1823 od barona Buseta, prvosednika družbi kmetijski Kranjski prepisano in v imenovane družbe biblioteki l. vezku „Ehre des Herzogthums Krain“ kakor prepis privezano.

V vsem skupaj jih je najmanj, med njimi dvé hrvatski Pavla Vitezovića viteza in jedna slovenska Sisenčelijeva (**Sisentschelli**.) Dozdeva se nam več nego gola dolžnost pietete, da na tem mestu zopet ponatisnemo té iz slovenskih src našemu blagemu domoljubu v slavo spevane himne veselja, katerih jedna, Sisenčelijeva, imá za nas Slovence še posebno vrednost, ker je prva nam do sedaj znana posvetna pesem v slovenskem jeziku. Sisenčelijev slavospev se glasi takó le:

Zashtitno voshejne te Krajske deshele k' letém
uséh hvale vredném bukvam Krajskiga popisvajna visoku
slahtnu rojeniga, gospuda

Janesa Bajkorta Valvasorja,

Frajerja is mudje inu saverha, Gospuda u' Bogensperko, inu u' Ljehtenberko,
u' dolejnském Kraje te Krajske deshele peshizeskóga Kapitana, inu tovarsha engèlèshkega Krajla tovarshiva.

Ię pèrshèu enkrat tajste dan
s' tulikém proshnam pèrpelán.
O srezhne dan? O srezhna luzh?
Katera imash tok veliko muzh,
de te bukve pèrpelash,
nèm to pravo luzh podash.
Vj bukve tudi srezhne ste,
sakaj vj mene resvetlite,
inu stèrte, de moje ime
zev svet zèlo dobru ve.
Kokèr to sonze sjvtèrnu
lepshé stane, inu mladu.
Nezh inu nemore skodvati,
oku je lih moglu prebjvati
sa murjam delezh pokopano,
inu s' temnizam obdano.
U glihe vjshe jest gore grem,
lepu svetiti pèrzhnem.
O srezhne dan? ke mene resvetish,
moje tèmnice pogebish.
Vj bukve pomagaste,
inu pumozh perdaste
skusi vezheniga Gospuda
Valvasorja, kir da,
de jest ta velik svet
resvetiti morem sazhet.
Vj mene mozhnu hvalite,
moj glas pòvsod restresite.

Kateri te hvale bode brav,
 te besede bode prebrav:
 O srezhna Krajnska semla,
 katera tuliku hvale pèrjemla
 od soih senov, kotere je s'rodila,
 inu taku vèsoku vèzhila.
 Srezhna mate stakèm sadu,
 kir je pèrneslo tvoje telu.
 Bukve tèdaj pojte,
 na usem svetu stojte.
 Po u' sè dèshelah letite,
 inu moju zhast donesite.

Josef Sisentschelli.

Takoj za slovensko pesmijo Sisenčelijevu je natisnena hrvatska pesem Vitezovičeva, v kateri pesnik proslavlja svojega prijatelja Valvazorja v imenu Hrvatske.

Omenjena pesem se glasi:

Knyigam
 Kranyszki Orszag izpisujuchim,
 Preszvitloga Goszpodina

Gosp. Ivana Bajkharda Valvazora,

Szlobodnoga Goszpodina od mudje i novoga dvora, Goszp. ù Bogenspergu i Szvitloj goriczi, dolnyaga Kraja orszaga Kraynzkoga Pissaeskoga Kapitana, i Kralyevu ù Angly Drushbe uda,

Hèrvatkinga.

Hotti dokle vidit tva vila mè sztrane,
 Ke, Kakono jak schit vaze Kèrstyansztvo brane.
 Ili zdragé volye csini ove trude:
 Il' dà vech nevolye Kazat znalla bude.
 Z' orszaga bój moga, takve domovine
 nevidis drugoga neg puszte zidine.
 Izmed jednajsztih varmedyij samoga
 nimam v' ovih Littih varosa jednoga.
 Z manom szenya grada Dolmaczia vshiva:
 Modrussa opadda zemlyomsze pokriva.
 Glaszan szrichom dugom szizsak szadje szelo,
 Z travomszej', z lugom schitarje odelo.
 A meszta osztala za Kralye i bane
 od mene szu palla pod turszke pogane.
 Ke turszka moch csudna z' teska je dobila,
 daszam prem ja trudna i sze szama bila.
 Vechkrat szam ztakalla Kèrvave potoke,
 vsza v' jedan grob sztalla, tèrpech csudne roke.

Nebo z' mucseniki jeszam naszelilla,
 pakal z nazlobniki, takoszamsze billa.
 Zatosze necsudi, dámi poly radya,
 Neg reczi in scudi, tusztamu Kërv vgadya.
 Tiszuchszam herkulov, i Hectór rodilla,
 a brój od vitezov boguszam pusztilla.
 Veru dërshim csvársztu za Boga i Kralya,
 kako vszakom Kërsztu ucsinitti valya.
 Dvi Krune takoje jaszam poszadilla,
 Z-csck i lehom koje jesam porodilla.
 I dàprem szad' sztrajam Kralyeuszke palacse,
 po koih zglyedavam plazit turszke Kacse.
 Podpunoma niszam obladana josche:
 Krunu i bat imam Boshje millosche.
 Blúde ne navcseni, ki moj czimer sznuju,
 Kada sztroj csërlyeni belomu zdrushuju.
 Ier daszam prem mnoge rike kërvne dala,
 pod nicsie noge niszamsze podala.
 Po nevmichi szvojoj blude zvéřhu toga,
 bel, i modar je sztroj věch cimera moga.
 Dobra kërstyenikom csuim zkimsze virim:
 Z vere napasztikom nigdarsze nemirim.
 Putnik v'szem' orszagu ostara nenaide
 sztan, i volyn dragu v'szakoj hishi najde.
 Ah, dà vili tvojoj nehti szricha datti
 përne vike v mojoj sztranisze setatti?
 Doklam za turcsina szlovinye neznahu,
 j moja drushina v' bolyen redu s ztrahu.
 Dàbi i od mene sto lipo pizala,
 j sztvari hrabrene dicsno naszvit dala,
 szad' ni sta viditi neg raszap za vuke,
 ter dan i noch bdìti z-golim necsem v' ruke.
 U koihsze sztvarih mollo naszladuju,
 ki ù szrihe darih dobro goszpoduju.
 Blagòszì nyim òboj? Koi lipo szvomu
 ushivaju pokoj i szrihu na domu.
 Jur i szlovinka ma, po bigu turskomu,
 szrimszko polye ima, i ore po tomu.
 Mozbitsze i k' meni dobri Bog obrati.
 j v' moj dom rodyeni zopetme povrati.
 Dà shivem (poznavsì zator turszkoì szmerri)
 hválu Bogu davsi ù miru i verri.
 Dàbi ta imilla veche sztvari datti,
 ke bi tvoja vila mogla popiszatti.
 Medtimtoga hvalim kakoje dosztójno,
 tvojoj shelyi shelim vsze stoje povolyno.

Paual Ritter, aliti Vitezovich, zlati Vitez.

Za „Hrvatsko“ slavi Valvazorja „Dalmacija“, ožja domovina „Vitezovića de Segnia.“
V tej pesmi pôje vila:

Varhu Kgnieg od spisanja Rursaga Kragnskoga,
Prisvitloga Gospodina,

Gosp. Ivanna Baikarda Valvazora,

Slobodnoga Gospodina ad Galneka, i Nova dyora, Gosp. u' Bogenspergu i svitloj gorici, doligne strane od Rursaga Kragnskoga nad piscima glavara, i Kraljevskoga drustva u Anglii uda,

Dolmacia.

Ku naslados tvoja vila
na hagia u môj darxavi;
Ka jest doma zasluxila,
dase časna viekom slavi?
Gliedas raddo star i vridan
pokraj mora grad uzidan.

Grad, ki veche od dva vika,
iz Kraglietva svega moga,
ovarsava časť vojnika
na vernosti cara tvoga
sve Kraine Segn-grad glava:
u vojnistvu viečna slava.

U marčenom plamu duggo
kâ no ruxa ki cvatisse:
a sad' v' miru: moja tugo?
svake brine nagnu prispisse:
da se russi, da ocvitta
Karstianskoga dika Svita?

Koga tuge in nevoglie
dajmi mûkom zamuçatti
ke oddrugud mnogo boglie
providane moxes znatti;
neçinime vechma duggu
ponavlyati britku tugu.

Kglis na brigu jakom stói
i za povid z mnetak prîma:
nitse turâk veche boi,
nit protribe od vás ima:
a Dubrovnik k' parvoj slavi
u gospostvu duge bavi.

Visse svega vidis gore
 i podgorje kamenitto,
 valovito signie more
 ali čist zrak stanovitto,
 Koi xivad ovud svaku
 čini zdravu, Kripku, jaku.

Zato gliustvo ovo moje
 prikladnoje svakom činu :
 jlje s' marcem bitti bvje,
 jli ravnat domovinu;
 gliustvo ve no, priaznivo,
 krasno, bogabojzglivo :

Odtudmnogi bihu časni
 j rimski zapovidniki:
 u svetosti velle glasni,
 ki v' nebeskoj sada diki
 u troici Boga slave
 na cestitos sve darxave.

Nekse dice drugge vile,
 Koim sada cratù krune
 dasu schite odicille
 svakojakiem zvirjem pune
 u vriednosti, i starini
 mallomika sinnu čini.

Jer dvista lit parvo toga
 nego Troja ù prah padde
 jmilasam Kraglia moga,
 j to stare od navadde:
 tri Krugnane lauglie glave
 dičemi schit zveche slave.

Rodilasam vridne sine
 vitezove k' miru, k' ratti:
 billase cid domovine,
 j cich dike sluna matti.
 nigda sricha jest pomogla,
 a nigda je odnemogla.

Obirgla iesam Kraglia
 jzmed sinkov nigda moga:
 sada sklopit ruke valya,
 gospodara slussat svoga:
 Cesar Krunn darxi sada,
 a s' gradima mnečich vlada.

Znallabihti Kazat veche,
 çabi vriedno popisatti:
 dobré i zle moje sreche
 Ke sad moram probaugliatti:
 K' riçam jazik, k' pismu ruke
 svezahumi moje muke.

Negse diçim jos ovomu
 dàje meni dopuscheno
 v' jaziku i pismu momu
 opravyenje sve crikveno:
 zato jazik strané mojé
 med svetimi takoj brojé

Mallo^o pises od strán moih,
 al pravo i istinitto:
 domorodeev diko tvojih,
 Kaxe dillo sê çestitto:
 Ko ostavglias na sve vike
 drago çtaucem cich razlike.

Srechna s' tobom demovina
 u rodost se neka ganne:
 j sâ Kgniga, koj ni cina,
 çasna viekom nek' ostanne;
 nek' ti cvaté glas i dika
 slavno na sve vike vika.

*Pave Ritter, Aliti Vitezovich
 Zlatni Vitez.*

Za pesmami se bèreta predgovora Valvazorjev in Franciscijev. Prvega sem po glavnem obsegu posnel v svojem uvodu, drugi pa nima razven splošnega kazala v sebi družega, nego z „učenostjo“ namešano hvalo baronu in knjigi njegovi.

Le nečesa iz uvoda Valvazorjevega „An Hoch zu ehrenden Leser“ moramo tú po besedi omenjati, da si tudi smo povdarjali tó že prej, in sicer njegovih zagotovil, da ima delo njegovo katolišk značaj.

On je namreč, kakor piše, „der gántzlichen^o Meinung“, dass in keinem Bogen dieses Werkes etwas begriffen sey, so seiner (katoliški) Religion verfänglich wäre. (Also — piše dalje — bezeuge ich dennoch hiemit zum Ueberfluss, dass dafern je über alles mein hoffen, wissen und begreifen eine einige (jedina) Zeil oder Wort dieser Historisch-Topographischen Beschreibung dem geringsten Punkt oder Stück Catholischer Religion widerstünde, solches hiemit durch mich für ungültig

erklärt sein solle. Hingegen zweifle ich aber nicht, der freundliche Leser werde zwischen einer blossen Erzählung oder Allegierung und einer selbststeigenden Rede einen Unterschied machen.“

Konec uvodilnih listov sodrzuje zapisnik „virov“ ter imenovanje v delu porabljenih in navadenih pisateljev; njih imena zavzimajo najmanj listov. Med temi imeni nahajamo 64 pisateljev, kateri pripadajo po svojem rôdu ali značaju svojih del slovenskemu svetu. V tem imeniku so uvrščeni: P. M. Bautscher, *Annales Norici*, Adam Bohoritsch (Bohorič) de lingua Carnioliae, *Breviarium Polonicum*, Sam. Budina, popis Sigeta, Calin memor. D. de Lamberg, M. Kastelez de rebus Spirit, Peter Kastelez de Chalcanto, Thomae Chrön Opus Canonicum, Georgii Dalmatini Biblia Carniolica, Diocleas de rebus Sclavonicis, J. Dubravii Historia Bohemica, P. Francisci Glavinich Historia Tersatica in, de origine Provinciae Bosniae, Helmodi Chronicon Slavorum, baron Sigm. Herberstein Commentaria de rebus Moscoviticis in Moskovski popis, J. Kerzmarich Carmina Croatica de Obsid, Vien., Georgii Kisel Oratio de D. ab Aursperg, Lucius de Dalmatiae et Croatiae Regno, Malavettae Historia Senensis, Michael Mikhez krajski katekizem, Historia da gli Uscochi scritta da Mirutio Minuci Archivescovo di Zara, Nestory Scripta, Pastory Florus Polonicus, Petreii ruska kronika, Piacesius Historia de rebus Polonicis, Radkay de Croatiae et Dalmatiae regno, Blasius Rith di Calenberg dela Guerra di Friuli, dela Schönlebnova, Spindlerjeva, Stobaeusova, Eneja Silvija, — med temi Historia Bohemica — Thomasich brevis chronologia Croatiae, dela Felicijana in Primoža Trubarja, Jan. Candika, Verbea, Vramca in Zergola.

Sedaj stojimo neposredno pred vhodom v slavohram, katerega je Valvazor naši deželi in našemu ljudstvu na domačih tleh in skoraj iz samih domačih materialij postavil, stojimo pri uvodu historično topografičnega popisa Kranjske in etnografičnega popisovanja njé prebivalcev! Zapustili bomo sedaj pot, ko smo po posameznih listih pregledovali tó našemu národu dragoceno knjigo; ne jemaje ozir na njé posebnostno razdelitev, zaradi katere je mnogo, kar bi imelo biti skupaj, raztresenega, hočemo mi, preskočivši delitev na poglavja, v posebni grupi, kar je jednakega, združiti s stališča, katero je važno za nas.

Pri tem pregledu se nam pokažó naslednje nove grupe:

1. Imena dežele.
2. Prebivalci.
3. Slovenski jezik.
4. Vera.
5. Običaji slovenskega ljudstva.
6. Národna nošnja.
7. Národne stvari iz zgodovine.
8. Národno plemstvo.
9. Národni umetelniki in pisatelji.

I.

Imena dežele.

„Die Zeit, so alles zeitlichen Wesens Mutter,“ — piše Valvazor — ¹⁾ „verzehrt ihre selbsteigene Geburten; wie der Saturn seine Kinder frisst. Was in oder mit ihr entspringt, muss auch mit ihr vergehen und wird durch ihr Alter begraben. Dabey verschonet sie auch nicht einmal die Namen und Gedächtnissen der Sachen, wofern dieselbe durch gewisse Denkzeichen, Marmelschriften oder Geschichtbücher ihrem Rachen nicht entrissen und also unvergesslich werden.“ In dalje piše: „Solchen Gewalt hat auch der (erste) Nam des (heutigen) Herzogthums Krain beinahe von ihr erlitten, sintemal der erste Ursprung desselben, weil er nirgendswow in Historischen Zeit- oder Geschichtsschriften ausdrücklich angewiesen oder diesem Volk zugeignet wird, von der langen Zeit so gar schier verschlungen ist, dass man heutiges Tages ihn kaum unfehlbarlich wissen kann. Wo es aber an rechter urkundlicher Nachricht mangelt, da gebricht es auch an Gewissheit und muss das Scheinbarste so man findet solange gelten, biss es durch glaublichere und klärere Anzeigen seinen Schein verliert und übertroffen wird.“

Prastaro je ime Savia, pod katerim je poznejša „vindiška okrajina“ („windische Mark“) ²⁾ pripadala velikemu ilirskemu kraljestvu in sicer zapadnemu delu té iz šestnajst dežel sestavljene deželne grupe. ³⁾

„Vindiško okrajino“ mejiti po Valvazorji reki Krka in Kolpa.

On piše: „Dieser umher liegende Boden (um Möttling) wird insgemein Croaten genannt: weil die Einwohner sich insgemein der Croatischen Sprache und Tracht bedienen, auch alle ihre Gewerbe auf Crabatisch führen. Wann wir es aber recht untersuchen, so findet sich allhier die recht-alte Windisch-Mark (Vindorum Marchia) sintemal, was zwischen der Culp und Gurk liegt, ehedessen die Windisch-Mark (Vindorum Marchia) benennt worden“ ⁴⁾

¹⁾ Ehre des Herzogthums Krain, knjiga I. str. 3.

²⁾ „Von den Franken so benamst, welche die Slavos mit ihrem (alten) Namen haben Wenden oder Winden genannt.“ Ehre des Herzogthums Krain knjiga V. str. 121.

³⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga V. str. 79, za „Notitiae imperii.“

⁴⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga XI. str. 383.

V polemiki sè znanim Sigmundom Birkenom (pisateljem dela „Oesterreichischer Ehrensiegel“) konstatuje Valvazor dalje razliko med „vindiško okrajino“ in „Slavonijo.“

Zadnjo zaznamuje kakor „ostwärts zwischen der Save und Drave liegend,“ ki ima poseben grb (človeško rokó z golo sabljo) v tem ko je „vindiška okrajina“ imela tudi svoj grb „als nemlich einen sothanen Kessel, worinnen Käss und Schotten gemacht werden.“¹⁾

„Die rechte windische Mark“, zagotavlja Valvazor še na drugem kraju²⁾ pri popisovanji gradu Podbrezja („Freyenthurn“) na Dolenjskem — „war diese Gegend am Kulpstrom, welche jetzo zu Unter Krain gehört. Wesswegen auch allen Erbämtern (des Landes Krain) die Windisch March mitbeigetitelt wird; als zum Exempelder Erblandmarschall schreibt: Erblandmarschall in Krain und Windisch-March: Welches ebenso auch bei den andern Erbämtern auch beobachtet wird.“

V latinskem tekstiranji se je pa, kar omenjamo mimogredoč, še v XVII. stoletji namestu „vindorum marchiae“ pri dédnih uradih oficijelno rabil epiteton: *Slavoniae Marchiae*. Temu dokaz so pisani in tiskani nadpisi (etiketo), pod katerimi so se naznanjali sklepi deželnega zbora ogrskega („*Articuli Posonienses*“) cesarske pisárne na Dunaji grofu (in poznejšemu l. knezu) Janezu Bajkartu Auerspergu.³⁾

Slavonsko za vindiško je bilo, kakor znano, v XVI. in XVII. stoletji sploh v rabi in tudi Valvazor sam pravi o nekaterih imenih, da se „auf Slavonisch in der Landessprache“ takó glasé i. t. d., i. t. d.⁴⁾

Sclavorum provincia imenuje našo deželo Pavel Warnefried (okoli 760 po Kristu) in pri tem pisatelju nahaja Valvazor prvič „Carniolia“ za imé dežele Kranjske.

On navaja iz njegove „zgodovine Longobardov“ (6. knjiga, 52. poglavje: „*Rachis denique (ait) apud forum Jullii dux, ut diximus, effectus, Carniolam, Sclavorum provinciam cum suis ingressus est, multitudinem Sclavorum prosternens eorum omnia vastavit.*“⁵⁾

„Carniolia und Crain seynd“ — pravi naš baron — „nunmehr des Landes Crain Eigennamen, wie es im Lande selbsten von den Einwohnern krajnska deshela benamset wird.“⁶⁾

1) Ehre des Herzogthums Krain, knjiga XI. str. 384.

2) Ehre des Herzogthums Krain, knjiga X. str. 147.

3) Auerspergova bukvarna v „knezovem dvoru“ (Fürstenhof) v Ljubljani.

4) Ehre des Herzogthums Krain knjiga IV. str. 627.

5) Ehre des Herzogthums Krain, knjiga I. str. 38. in dalje.

6) *ibid.*

„Krajnska deshela,“ provincia Sclavorum (Carniola, Crain), sè svojim „pars adnexa“ vindiške okrajine — kakor je Valvazor poznal to deželno skupino — je bila za njega dni administrativno razdeljena v pet delov. Ti deli so se imeovali: 1. „Gorenjska stran“ (Oberkrain). 2. „Dolenjska stran“ (Unterkrain). 3. „Metlishke kraj“ (Mittelkrain). 4. „Ta snotraine deu na krassojenu na piuke“, in 5. „Istra“ (Istria, (Isterreich.)

Valvazor v II. knjigi str. 99—296 natanko popisuje topične razmere teh petih delov dežele in podaja (kakor tudi sploh) osobito v tem oddeku svoje knjige slovanskemu, oziroma slovenskemu filologu neprimerno bogatstvo besed, katere so vredne pri Valvazorju ligvističnega zanimanja še posebno zato, ker jih je Valvazor največ zapisal, kakor jih je čul iz ust národa.

Ne moremo si kaj, da tù ne bi izrekli neke želje. Naj bi se potrudil jeden ali drugi naših, trudoljubivo na slavo našega národnega jezika preiskujočih in delujočih strokovnjakov, da bi iz našega starega Valvazorja v tá namen vsestransko pobral znamenito gradivo. Pokazalo se bođe gotovo, da je blagi baron v svojem velikanskem delu, katero je mnogim nas še knjiga sedemkrat zapечатena, nakupičil obilico slovansko-filologičnega materijala, kateri le čaka večše roke izkušnega preiskovalca. Iz té žlahne rude, stopljene, bi se napravil čestitemu domoljubu tako rekoč slavilni zvon, kateremu bi pristojal isti napis, kojega je napravil sam na koncu svoje kronike ónemi zvonu, ki je z njim „slavo Kranjske“ oznanjal: „dat pulsata sonum!“

II.

Prebivalci.

Slovani, kakor piše Valvazor, ¹⁾ so sprejeli svoje imé od besede slava. V dokaz navaja Dubraviusa („Historia Bohem. initio lib. I.“) in smatra razlago tega imena „vrjetnišo“ nego drugo istega pisatelja, kateri tudi meni, da bi bilo moglo nastati imé Sclavorum (Slavonov) po sorodnosti istega jezika, kajti slouvo pomenja, kar latinsko verbum, to je: besedo. A kakor smo že omenjali, našem Valvazorju se dozdeva izpeljava iz slave — laus, gloria, „vrjetniša.“ Svoj dokaz nadaljuje takó-le:

„Gewiss ist, dass anfangs, wie dieses Volk erst weltkundig worden, es gar hoch benannt und berühmt gewesen wegen seiner Streitbarkeit. Daher auch der Adam Bohorizh gleiche Auslegung auf diesen macht, nemlich das Beiwort oder der Beinam Slavonier sey dieser Nation um ihrer trefflichen Thaten willen billig zu Theil worden: weil Slava in, seiner des Boho-

¹⁾ Ehre des Herzogthums Krain, knjiga V. str. 200.

rizh Sprache nemlich in der Crainerischen soviel als Glori bedeute und desswegen Slavi soviel gesagt sei als die lobwürdige, die berühmte, sintemal die Bedeutung eines Wortes sich nicht besser treffen lasse als aus jedwedem Volkes selbst-eigenen Sprache.“

V prepiriu učenjakov za njega in prejšnjih dni, v kakovi razmeri ste poznamenovanji Vindi in Slovani (Slavoni) med soboj, izrazil je Valvazor svoje nazore takó pišoč:

„So will es (fürs Andre) schier das Ansehn gewinnen, in Krafft der jetzt zuerst gemeldeten Weitläufftigkeit (weiten Verbreitung) dieses Namens (Slavi) dass nicht so sehr die Slaven oder Sclavonier damals da die Wenden in Pannonien sich Slaven genannt, als vielmehr die Wenden wie ein Theil der Sclavonischen betrachtet werden ¹⁾. Denn ob wir gleich (vorhin) gedacht, es scheine, dass eine gewisse Familie der Wenden den Namen der Slaven am ersten geführt und von derselben allgemach die gantze Nation denselben angenommen: hindert solchs doch nicht zu glauben solche wendische Familie habe diesen Namen auch von andern und zwar vor unerspürlich alter Zeit an sich gezogen, weil er nämlich was Vortreffliches bedeuten muss und nachmals auf alle ihre Windische Mitgeschlechter das ist auf die gesammte wendische Nation verpflanzt. Welches wol vielleicht um die Zeit kann geschehen sein, da ihre Waffen gegen Morgen ihren Glantz geworfen und von Abend gegen Mitternacht da hinaufgerückt.“

Prastari kakor prebivalci Kranjske se imajo smatrati „Savci“²⁾ (Savier) in „Čiči“, katere Valvazor s Chiti (Chitim) in Japidi (Japodi, Jafetiti) deva v jedno vrsto.³⁾

O Vendih, Vindih (Vandalih) Valvazor obširno piše na mnogih mestih in navaja vse razlage in pisave tega imena, katere so bile znane do njega dni.⁴⁾

Ko piše o nekem mnenji Bangertusa (in Notis ad Helmoldum), opozoruje na razliko reke Trave (pri baltiskem morji, kjer so bili tudi Vendi naseljeni) in jednako imenovane reke na današnjem Štajerskem, „welcher Kärnthen und Steyer anströmende und hernach unterhalb Essek bei dem türkischen Schlosse Erdevdi in die Donau fallende Fluss von etlichen die Drab oder Trab von Etlichen aber Drav oder Trav nach dem Lateinischen (sic!) Dravus geschrieben wird, und also wol zu unterscheiden sei von

¹⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga V. str. 201.

²⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga XIV. str. 227.

³⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga I. str 7., V. str. 12., V. str. 48., V. str. 56.

⁴⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga V. str. 121, str. 127, str. 134., str. 186 in dalje.

einem andern und viel kleineren welcher bei Oldenschloh in Holstein vorüber auf die Reichsstadt Lübeck geht und von dannen die Seeschiffe nach Travemünde („das ist nach dem Munde der Trave“) führt, wo selbst er von der Ostsee verschlungen wird.“¹⁾

Z vsó odločnostjo zavrača Valvazor napačne in zaradi političnih razmér, v katerih sta naša dežela in ród bila ves čas proti Osmanom, malo laskavo trditev nekaterih pisateljev, da se je na turškem dvoru vindiško govorilo. On pripisuje to „krivemu razumljenju“ teh pisateljev, rekoč: „— sintemal wir aus den Reisbeschreibungen etlicher verständiger und curioser Peregrinanten die Versicherung haben, dass der türkische Hof kein wendisches Wörtlein kenne, geschweige die Wendische Sprach rede; sondern dass diejenige Türken welche zierlich reden wollen, darunter auch die Hoftürken bevorab die fürnehme Hofbedienjen zu zählen sind, Persische und Arabische Wörter miteinmengen und damit ihre Reden zieren, wie wir Teutsche (dostavlja Francisci) die unsrige mit Lateinischen, massen neben andern die Gerlach'sche Beschreibung der Römisch Kaiserlichen Legation an die Ottomanische Pforte beglaubt.“²⁾

Vendar, pravi Valvazor dalje, vtegne mnogo Turkov vindiški ali slavonski jezik umeti, in od tod je najbrž nastala govorica, da se na turškem dvoru vindiški govori.

Za svojih dni pozná Valvazor v kranjski deželi kot slovanske prebivalce prave Kranjce, kakor jih on imenuje,³⁾ po Gorenjskem in v nekaterih krajih po Dolenjskem in Notranjskem, zatem Vipavce, Kraševce in Čiče na Notranjskem,⁴⁾ Rečáne ali Dalmatine in Liburnijane v Reškem okraji, kateri se je tedaj še prišteval Kranjski,⁵⁾ Istrijane⁶⁾ z najstarejšimi slovanskimi pravnimi stariuami (o čemer obširnejše pri „običajih in navadah“) v Istriji, katera je še za Valvazorja pripadala Kranjski, in naposled na Dolenjskem Hrvat⁷⁾ in Uskoke.⁸⁾ O jezici, običajih in navadah teh vój velike slovanske rodbine, katere so se ovijale slovanskega dèbla našega in se ga še ovijajo, govorilo se bode o prihodnjih oddelkih, kedar pridejo na vrsto jezik, običaji in navade slovenskega národa.

¹⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga V. str. 128.

²⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga V. str. 129.

³⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga VI. str. 255.

⁴⁾ ibid.

⁵⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga VI. str. 320.

⁶⁾ ibid. knjiga VI. str. 327 in II. str. 285.

⁷⁾ ibid. knjiga II. str. 211, VI. str. 574, 666 in dalje, V. str. 233, 239, VI. str. 302, XI. str. 118, 122, 147, 212, 217, 322, 383, 602. XII. str. 112.

⁸⁾ ibid. knjiga II. str. 210, 220, VI. str. 292, VII. str. 482, XII. str. 75 in dalje, str. 86 in dalje, str. 89, XV. str. 553.

III.

Jezik.

Kakor v oddečku o prebivalcih, pričinja Valvazor tudi v I. poglavju VI. knjige, odmenjenem jeziku, svoja izpeljavanja z danes imenovanim „panslavističnim“ pregledom:

Svojo dotično razpravo začenja z besedami: „Dass die Sclavonische eine von den Hauptsprachen ist bekandt und durch vieler Scribenten Beystimmung gnügsam beglaubt. Unter welchen insonderheit Mathias Quaden in seinem Enchiridio Cosmographico bezeugt, es erstrecke sich in Europa keine Sprache weiter als die **Windische oder Sclavonische**: angesehen sie ihren Anfang von dem Venetianischen Meer nehmend bis auf die Nordsee wie auch Seitlings biss ungefähr an den Pontum Euxinum das ist bis an das Schwartze Meer (mare maggiore) reicht und also in Isterreich, ¹⁾ Crabaten, Bosnia, Mähren, Böhmen, Lausnitz, Schlesien, Polen, Littauen, Preussen, Reussen, Moskau und so fort an bis nach Schweden hin überdas auch in der Bulgarey und dort ringsumher sehr gebräuchlich ist.“

In potler dostavlja Valvazor zgoraj navedenemu citatu: „Diese windische Sprach wird auch in Nova Zembla und andrer Orten angetroffen. Wie denn Nova Zembla auf Sclavonisch oder Crainerisch soviel heisst als neues Land. In Ungarn, in der ganzen Türkei zumal in derjenigen, welche mit Croaten grentzet und absonderlich auch in Dalmatien geht diese Sprach in vollem Schwange.“ ²⁾

Našemu Valvazorju gré dalje zasluga, da na tem mestu ne pozabi opozoriti na **jednakost ruskega in kranjskega jezika**. Piše namreč: „Dass diese Sclavonische oder Windische Sprache durch gewaltig viele Mäuler und wie vorhin gemeldet, weit und breit gehe auch sogar der Russischen gar nahe befreundet sey als die gleichfalls eine wiewol mit einem besondern Dialekto veränderte Sclavonierin ist, kann ein Forschgieriger gar leicht dem Ruthenischen oder Russischen Alphabet abmerken.“ ³⁾ In zopet drugje piše: „— **gleich wie der Russen Sprache unserer Crainerischen gar ähnlich und fast gänzlich gleichkommt**: ausbenommen, dass einige Buchstaben der Wörter bisweilen sowol als theils Wörter selbst sich ändern.“ ⁴⁾

¹⁾ Tú je umeval Quaden tudi Slovane po Kranjskem, Koroškem in Štajarskem. Pis.

²⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga VI. str. 272.

³⁾ ibid. knjiga VI. str. 273.

⁴⁾ ibid knjiga VI. str. 274.

Zeló zméren je, se vé da, blagi baron, navajajoč izgledé za tó jednakost, kajti samó dvá nam podaja: „prasník“ = Fest, in „Diviza gora“ = Jungferenberg, katera dvá izraza ima ruščina in kranjščina. V svoji objektivnosti, katero mnogokrat povdarja, si je pri taki zmernosti najbrž mislil: Sapienti sat, če tudi ne v smislu kakor se dandanes podlaga temu Rimljanovemu izreku.

Kakó blizu ste si v dotiki obá jezika (ruščina in slovenščina) in nekateri ini slovanski jezici, v podporo temu je Valvazor navél še tehtniših dokazov. On je namreč v tabelaričnem pregledu priobčil očenaš „in dreyzehen Slavonisch- oder Windischen Landsprachen“ poleg latinskega, in sicer: prav cirilsko, po bolgarsko, moskovitsko, dalmatinsko, hrvatsko, slavonsko, češko, poljsko, vendiš ko (ali vandalsko), lužičko, kranjsko, vlaško in novozemsko.

Kar se tiče jezikov kranjskih, zagotavlja Valvazor, se ne dá na kakem drugem kraji ¹⁾ lahko najti dežela, kjer bi se govorilo toliko jezikov, kakor tukaj. **Prvi in glavni deželni jezik je pa slovenski (kranjski) in vse plemstvo** — dostavlja kronist — govori poleg nemškega in italijanskega **tudi kranjski (slovenski) jezik.** ²⁾ Bilo je namreč tedaj še mnogo národnega plemstva v deželi, kakor razvidimo pozneje, in silila je okolnost, da je bilo ob mejah vedno pripravljenim biti na boj ter v deželi opravljauje službe vódijs mejnim krdelom in njih národnemu vojaštvu kakor tudi pozivljanje „prostega ljudstva“ na črno vojsko, da se je tudi nemško plemstvo posluževalo deželnega jezika.

Da so kranjski stanoví za Valvazorja slovenski jezik smatrali za deželni jezik, kateri jedini ima veljavo, dokazuje nek odlok deželnih stanov, ³⁾ katerega je prejel učitelj jezikov Mat. Erard l. 1675, ki se je „ponudil“ in kojemu se je javno naznanilo, da se tukaj domá lahko nauči vsakdo treh jezikov: latinskega, laškega in nemškega, zaradi česar se on ne rabi. Ako se je morala zatorej tukaj „učiti“ nemščina, gotovo ni bila deželni jezik!

Najstarši pismeni jezik Slovenov je bila staroslovenščina, in rabila so se, kar Valvazor izrečno povdarja, v téh deželah (pri Slovenih štajerskih, koroških in kranjskih) nekda samó glagolitska pismena, ⁴⁾ katera je neki izumel sv. Hijeronim ⁵⁾ dokler ni učeni luteranski predikant (ali pridigar)

¹⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga II. str. 104.

²⁾ ibid.

³⁾ Deželni arhiv v Ljubljani, zapisnik dež. zbora l. 1671—77 fol. 322 in dalje.

⁴⁾ ibid. knjiga VI. str. 274.

⁵⁾ ibid. knjiga VI. str. 272.

Primož Trubar prvi upeljal latinice in pisal v nji kranjsko in slavonsko¹⁾

„Anjetzo“ pristavlja Valvazor v začetku — „setzen die Crabaten und Dalmatiner ihre Schrift meistentheils mit lateinischen Littern.“

Od Cirila in Metodija izumljenih 39 cirilskih in 32 glagolitskih pismen podaja Valvazor v veliki, mali in kurentni pisavi na prilogi v baker rezani, katera zavzima vso stran 273. v VI. knjigi, kakor pravi „dem curiosen Leser“ na ogled.

Zeló obžalovati je, da Valvazor, čegar knjigi je pridejano toliko dostavkov in o izgovorjanju slovenščine kar nanagloma potrga sè stavkom: „Andre Observaciones oder Beobachtungen, deren zu dieser Slavonischen Sprache noch viel mehrere gefordert werden lasse ich hier unbeschrieben, als dessen Vorhaben nicht ist hievon eine Grammatik oder vollkommene Schreib- und Sprachlehre zu schreiben.“

Žalibog, ponavljamo še jedenkrat, da Valvazor ni sklenil pisati gramatike; poleg vseh nepopolnosti bi nam morala biti kakor njegova kronika bogato skrovišče za izpoznavanje staroslovenskega bitstva.

Vendar ima za nas veliko vrednost že njegova „napota“: poznati 29 pismen (25 prostih in 4 dvoglasnike) slovenskega jezika in pridejane jej opombe v latinskem in nemškem jeziku pod nadpisom: „Etliche Observationes bei der Crainerischen Schreibart“²⁾ in čuditi se res moramo, da té opombe Valvazorjeve poznejši strokovnjaki vsaj v historičnem obziru niso tako cenili, kakor bi vendar gotovo popolno zaslužila.

„Napota“ je osnovana takó-le:

Name (Nomen)	Gestalt (Figura)	Bedeutung (Potestas) oder Buchstabe (Litera.)
As	A. a.	Adam.
Boga	B. b.	Barbara.
Ci	C. c.	(Dieser Buchstabe kann in krainerischer wie in lateinischer Sprache als c gebraucht werden vor den Vocalen a und i wie zb. in dem Worte cercou = Kirche. In Worten aus fremder Rede (fremd d. h. nichtslavisch) erhält dieser Buchstabe seinen eigenen Laut wie in Christus, Catechismus = k.)
Dobru	D. d.	David.
Esti	E. e.	Elias.
Fert	F. f.	Fabian. (In fremden behält er die eigenthümliche Orthographie wie Ephraim, Pharao etc.)
Glagole	G. g.	Gabriel.
Hir	H. h.	Huala. (In der krainischen Sprache nur wie ch und griechisch h (X) auszusprechen.)

¹⁾ ibid. knjiga VI. str 274.

²⁾ ibid. knjiga VI. str. 274 in dalje.

Name (Nomen)	Gestalt (Figura) oder Buchstabe (Litera.)	Bedeutung (Potestas)
I	I. i. (welcher bisweilen auch Consonant wird.)	Isaias, Israel, etc.
Kako	K. k.	Kamen, kai, kimouiz.
Ludi	L. l.	Laban, Levi, Lia, (aber bisweilen verdichtet auszusprechen, gleichsam wie als Doppelaut, namentlich am Ende wie débel = deben.)
Mislite	M. m.	Maria.
Nash	N. n.	Nahon.
On	O. o.	Obad.
Pokoj	P. p.	Pamet, Peter, Pilatus.
Qu	Q. q.	(dieser Buchstabe wird in Worten aus fremder Rede gebraucht, wie in Quirinus, Quintilianus, Quitinga (Quittung) etc.)
Rezi	R. r.	Rahab, Riba.
Slauo	s.	sabla, seime.
Semla	S. s.	Slatu, semla, sima.
Terdo	T. t.	Tabla, Torba, Turk.
Vk.	U. u.	Uni, una, unu, wie der lateinische Selbstlaut u oder der griechische Diphthong ου:
Vidi	V. v.	druckt aus v den Consonanten oder das griechische β, ein vailam = volvo, velim = jubeo, etc.
Ix	X. x.	Xerxes, Xenophon ausser in fremden Worten wird dieser Buchstabe in krainischer Sprache nicht gebraucht.
Ypsilon	Y. y.	für das scharfe i und auch in fremden Worten gebraucht.
Zita	Z. z.	für das lateinische c vor allen Vocalen wie Zagati = desperare, zeu = fistula, zilu = integrum etc.
sha	sh	shala = jocus
shema =	Larva,	shilu = subule, shula = shola.
shivite	sh	shaba = rana, shena = femina, shèlzh = fel, shivina = pecus, etc. Das ist ein der krainischen Sprache eigenthümlicher Buchstabe.
Zhèru	zh	zhapla = ardea, zhelu = frons, zhudu = miraculum.
shzha	shzh	shzhym = meio, uei-shzha = strix.

Die „Noten“ sind vier, 1. accentus gravis, 2. accentus acuti, 3. apostroph und 4. i als Consonant d. h. als j.

Ueber das Zeichen des accentus gravis.

Weil es in der Natur der slavischen Sprache gelegen ist, Vocale, obschon sie geschrieben werden, bisweilen kaum merkbar auszusprechen, so muss doch ein Anzeichen, dass diess geschehen musste, vorhanden sein und wird dieses am besten, am bequem-

sten mit dem Accent grave bezeichnet so: pèr = apud, pèrvi = primus, pèrt = velum, kèrt = hortus, smèrt = Mors.

Ueber das Zeichen des accentus acuti.

Es wird am Platze sein bei hervorzuhebenden Sylben das Zeichen des acuten Tons über die Sylben anzubringen, so délam = laboro, peílám = duco = veho etc. Wenngleich man diess auch durch Vermischung der Vocale ausdrücken könnte, so wird diess doch in Feststellung von Unterschieden gewiss kürzer und leichter sein wie poléti = aestate und poleti = volabit.

Ueber das Zeichen: Apostroph.

Es ist eine Eigenthümlichkeit der Slavischen Sprache gewisse Präpositionen durch einfache Consonenten und zwar durch h, k, s und v (als Consonant gebrauchte), welche vorgesetzt und mit einem Apostroph versehen werden, auszudrücken, so h' zerkui = ad templum, k' ozhetu = ad patrem, s' materio = cum matre, u' zerkou = in templum.

V o m i.

So oft das i Consonant wird und entweder sich selbst oder andern Vocalen vor- oder nachgesetzt erscheint, ist es mit einem wenig herabhängenden Schweif (als Jot) zu schreiben.

Beispiele des vorgesetzten i: Jama = fovea, jem = edo, jokàm = ploro. Beispiele des nachgesetzten i: Daj = da, sej = semina = sere, ptuj = peregrinus.

Beispiele des vor- und nachgesetzten i: Jajze = ovum, jejsti = edere, jej = ede.

Latinskim razlagam dodaje Valvazor nekatero kratke nemške opombe, kajti nepotrebno se mu dozdeva „alle solche Regeln und Unterweisungen mit Teutschen Worten zu erklären zumal weil in Crainerischer Sprache nichts als mit obbezeichneten Lateinischen Lettern geschrieben wird.“¹⁾

V posameznih oddelkih, v katerih Valvazor piše o posebnostih prebivalcev v pojedinih krajih dežele, poroča tudi o jeziku, ozioroma o narečjih, in o mešanji jezika, običnem tú in tam.

O Gorenjcih piše: „Unter denselben höret man dreyerley Sprachen, als die rechte Crainerische, die rechte Teutsche (unter den Nachkommen der freisingischen und tirolischen Ansiedler) und drittens die aus der krainerischen und teutschen untereinander gemengte.“²⁾

O Ljubljancih opominja Valvazor jezikove posebnosti, da namestu v izgovarjajo l, (E. d. H. K. knjiga XIV. str. 235) in prebivalce vasi Dupeljske v Tehinski dolini karakterizuje po njih težkem izgovarjanji, ker besede „takó na dolgo raztégujejo“ — pristavlja po svojem navadnem humorji — „bei denen Ho-

¹⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga VI. str. 276.

²⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga VI. str. 277.

merus einen Absatz finden würde, wenn er seinem Gebrauche nach die Worte *πτερόεντα* (geflügelt) nennen wollte.“ (ibid. knjiga II. str. 117.)

Na Dolenjskem je našel mnogo narečij „Die Unterkrainer reden krainerisch“ — pravi — „doch fast in jedem Ort in Etwas verändert.“

O jeziku Kraševcev (Notranjcev) naš baron ne govori pohvalno. „Ihre Sprache fällt gar grob, und reden sie an Theils Orten so unvernünftig, dass man sie kaum versteht, sonst aber doch mit krainerischen Worten, welche aber gleichwohl an manchen Orten in der Aussprache gar sehr variiert.“¹⁾

V Vipavi, na meji Gorice ali Furlanije, se mu zdi izgovarjanje zelo čudno, a sicer je razlika majhna.²⁾

V Istri nahaja jezik istrski, „so mit der dalmatischen (Sprache) übereinkommt“; toda Istrijane čuje govoriti še drug jezik, namreč italijanski, a slabo, kakor dostavlja.³⁾

„Die in Krain und zwar in Mitterkrain an dem Kulpfluss zwischen Möttling (oder Medling) und Weiniz, Freyenthurn, Tschernembl und selbiger Enden wohnenden Kroaten auf krainerisch Hèrvate genannt sprechen die recht croatische Sprache,“ kateri jezik po Valvazorjevi faktični trditvi, „von der krainerischen (nur) in Etwas unterschieden.“⁴⁾

Zanimiva so razlaganja Valvazorjeva o jeziku Uskokov, pribežnikov iz Turčije (kateri so se, kakor znano, naselili na Kranjskem v XVI. stoletji), in sicer „in dem damals noch zu Krain gehörigen Sichelburg“.

„Dieses Volk“ — piše Valvazor — „redet Walachisch (!) welche Sprache von der croatischen in Etwas von der krainischen aber noch was mehr unterschieden ist,“ in proti Ivanu Luciju obrneno polemiko sklepa sè stavkom: „Denn in der ganzen in Türckey liegenden Walachey redet man also, wie allhie unsere Uskokischen Walachen.“⁵⁾

Ob morji okrog Senja pak so govorili Uskoki prav za prav dalmatinsko. V pismu in knjigi so, po Valvazorjevih besedah, Uskoki rabili troje êrk, za duhovne stvari glagolítico, za občilo s Turčijo cirilico in za splošno rabo latinico.⁶⁾

Začetkom te razprave omenjena nivelacija XVII. stoletja v obziru na jezik, nekoliko na prvo mesto postavljeni latinizem in razširjajoča se grmanizacija, rojena od mestjanstva, rastočega v deželi, vse tó je bilo krivo, da se je malo prej po reformatorjih

¹⁾ ibid. knjiga VI. str. 310.

²⁾ ibid. knjiga VI. str. 305.

³⁾ ibid. knjiga VI. str. 328.

⁴⁾ ibid. knjiga VI. str. 302.

⁵⁾ ibid. knjiga VI. str. 292.

⁶⁾ ibid. knjiga XII. str. 89.

vzbujena gojitev slovenščine zopet jela zanemarjati. Valvazor v svojem delu srčno obžaluje, da „seit wenig Jahren her, diese Sprache sehr corrupt und täglich corrupter geredet werde, wie wol an einem Ort mehr als am andern; fürnehmlich aber zu Laybach und dort herum, wie auch in Oberkrain. Welches daher entsteht, dass sie mit der Teutschen mehr vielfältig vermengt und gebrochen wird: Als wie zum Exempel:

Teutsch	Corrupt	Recht Crainerisch
Tausend	Tausènt	Jeser
Leiter	Luitra	Stop
Tischtuch	Tishtah	Part
Massen oder Sich mässigen	Massat	Obdersat
Storch	Storkla	Zhapla
Spatzieren gehen	Spanzirat	Sprehajat
Frühstücken	Frustukat	Saitërkuat.

„Dergleichen unzählig viel andere Worte“ — okončava baron svoje modrovanje — „laufen nunmehr durch die krainische Sprache, wie zu der: Teutschen manche Französische und Lateinische allgemach eingebrochen.“¹⁾

Poleg tega bodi opomnjeno, da Valvazor obrača svojo pozornost na oba jezična otoka na Kranjskem, na Kočevarje, kojih jezik po pravici vzporeduje frankonskemu,²⁾ in na takó zvane Sóričane, prebivajoče okolu Bitenj³⁾ in Sore, katerih nemščina pa je zaradi dotike z bližnjimi Slovani v časovnem teku mnogo bolj trpela, nego pri Kočevarjih.

O naselbi Sóričanov in njih jezika razmerah piše Valvazor dalje: „Vor vierhundert Jahren seynd Teutsche Völker herein gekommen, welche mau in diese Dörfer zu Feuchting und zu Zeyer gesetzt. Nachmals haben sich, in so langer Zeit solche Teutschen mit Crainerischen Töchtern hingegen auch die Crainer mit Teutschen Wittwen im Dorf verheirathet und seynd also beysammen wohnhaft verblieben. Unterdessen haben sich aber auch ihre Sprachen gleichsam miteinander verheirathet und dermassen vermischt, dass sie durcheinander Teutsch und Crainerisch jedes halb und doch schier kein Wort weder recht Teutsch noch recht krainisch reden. Dann sie haben die meisten Worte gestümmelt, und zusammen gestückt also dass ein Wort halb deutsch und halb Crainerisch ist. Zum Exempel wann ich Teutsch sagen wollte: Nimm Du die Netze ich die Büchsen wir werden (oder wollen) die Vögel fangen etc. so wird es auf Feichtingerisch also heraus kommen:

¹⁾ ibid. knjiga VI. str. 276.

²⁾ ibid. knjiga VI. str. 300.

³⁾ ibid. knjiga II. str. 117 in knjiga XI. str. 127.

Nimm Du Mresha ich die Busha wemer titscha fangen auf Crainerisch aber also: Usemeti mresho jest bukso bodemo tice lovjle. Item mit einem Scheit Holz abschmieren heisst auf Feichtingerrisch: Is Scheitelzam opauchat und auf Crainerisch: Is polenzam otepte.“

A tolažeč svoje tamošnje bralce pristavlja: „Jedoch hebt man nunmehr allgemach an, besser Teutsch und besser Crainerisch zu reden: daher solche verwirrte Sprach hoffentlich einmal wird ein Ende nehmen“. ¹⁾

Opomnil sem že, da je bogatstvo slovenskih besed pri Valvazorju v filologičnem oziru nepregledne cene, osobito imena gorâ, rék, jezér, gozdov in „svetâ,“ živali, zélišč in kamenja, krajev in osob, katera zaslužijo zaradi svoje tedaj obične pisave po govoru v istini vse pozornosti.

Kakor sem že dejâl, tú ni mesta, da bi dokazoval svojega izreka istinost, kajti ta študija imá obsezati le historično in etnografično polje, a veselilo bi me, ako bi filologi ne prezrli mojega napomina.

Ker iz topografičnega in historičnega ozira o imenih gradov in večjih krajev ter Valvazorjevih pridejanih izpeljavah govorimo v dostavku. A in obširnejše poročamo o narodnih kavalirjih za Valvazorja živóčih v oddelku: „národno plemstvo,“ hočemo konečno o zadevi osobnih imen sploh le dostaviti, da je pred vsem v oddelku o cerkvah in župnijah pri Valvazorju (knjiga VIII.) v imenih duhovnikov (župnikov) cela vrsta narodnih imen (in med njimi mnogo zelo starih) kakor tudi v takó zvanem „zapisniku gradov“ (knjiga XI.) v tiskanem zaznamku dobrotnikov različnih opatij in samostanov, kateri so se nahajali v deželi, n. pr. Mekine, Zatičina i. t. d. zopet lepa zbirka imen iz plemstva in mestjanstva prošla na nas, kojih mnoga so že izmrla.

Tudi krstnih imen nahajamo tú in sicer v oblikah, katere dandanes niso navadne pri nas, kakor: Meika (1301), Ankha (1684 ²⁾), Marinka (1684) poleg tega Miza (1684), Reitza (1301), Mika (1308) i. t. d. Očito je, da se tudi za tá del imenoslovja nahaja pri našem Valvazorji do sedaj še nerabljen zaklad.

IV.

Véra.

V soglasji s pobožno gorečnostjo, katera je živelá za Valvazorja pri nas na Kranjskem, je blagi baron sam napravil načrt zánj in nadzoroval vlivanje Marijinega spominka, kateri se je dné 7. sep-

¹⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga XI. str. 127.

²⁾ ibid. knjiga XI. str. 646.

tembra 1870 v novi lepôti zopet postavil na Št. Jakopškem trgu v Ljubljani, — v soglasji s pobožnim značajem svojih dni je Valvazor v svojem popisu vojvodine Kranjske veri in nje služabnikom, t. j. vérskim razmeram domovinskim zapored dvé knjigi VII. in VIII. posvetil in tudi sicer na mnogih krajih, n. pr. v VI. knjigi pri opisovanji šeg, se izraža o njih.

Valvazor zgodovinar séza s popisom vérskih razmér slovenskega národa naravno v dôbo pogansko in I. poglavje VII. knjige imá za predmet **poganske bogove** (kumirje) **starih Kranjcev**.

Kakor pri razlaganji imena dežele in prebivalcev, razpravlja Valvazor tudi to stvár s splošnega slovanskega stališča in popisuje bogove in malike Slovanov sploh. Znani so mu: Radogost (Redegast), Svantevit, Črnibog, Drov, Živa, Triglav in Flins. (Čudno je in služi v znamenje, kakó je katoliško duhovenstvo po protestantski reformaciji še ostrejše odpravljalo ostanke poganske vére slovanske, čudno, da že Valvazor več ne pozná še za škofa Tomaža Hrena znanih na videž prastarih imen slovenskih bogov: **Lade, Plejna in Poberina!**)

V svoji razpravi poganskih vérskih razmér na Kranjskem naposled sklepa Valvazor, da je Kranjska zaradi svoje lege in zgodovine v teku stoletij osobito za časa rimske vlade in ljudskega preseljevanja imela mnogo različnih vér poganskih,²⁾ in Valvazor piše dalje: „Doch in den Grundstücken der heidnisch (slavischen) Religion haben von den ältesten Zeiten her die crainerischen Slavi und Oberteutschen Slavi mit denen so in Niederteutschen Ländern wie auch zum Theil in Pommern und dort herum gelebt Gemeinschaft und Einheligkeit gehabt. Ja es siehet glaublich, so aufs wenigste die so im Römischen Reich sesshaft waren eines Sinnes in ihrem Heidenthum gewest: Weil die Slavi in Ober-Teutschland von unten heraufgekommen und auch eine Zeitlang mit den niederdeutschen Slaven in stäts wärender Correspondenz gestanden (sic!) als von denen noch mehr Völker dann und wann nach und nach ihnen zugezogen, wiewol nicht allemal durch Teutschland sondern vielmals durch Litthauen, Polen, und Reussen biss an den Marotischen Meer Pfuhl, da sich ihrer vil gesetzt und von dannen hernach mehrmalen in Ober Pannonien und dessen benachbarte Länder zu ihren Vorgehern gekommen. Zu dem“ — pravi Valvazor naprej — werden vom Dubrovio denen Slavis in Polen, Böhmen und denen angrenzenden Ländern eben dieselben Götzendienste zugeschrieben, welche Helmoldus den Mechlenburgisch und Holsteinischen und die Pommerischen Chroniken der Pommerischen

1) Zaznamki Tomaža Hrena v njegovih načrtih za pridige I. 1607. (V stolnem kapiteljskem arhivu v Ljubljani.)

2) Ehre des Herzogthums Krain knjiga VII. str. 375.

Slaven zurechnen. Daraus dann leicht zu urtheilen, dass alle solche Slavonier in der Religion müssen einsinnig gewesen sein, zum wenigsten in ihren fürnehmsten Wahr-Glaubens-Sätzen selbst ob sie gleich vielleicht hie und da in den Ceremonien einen Zusatz gemacht und ihren Götzen auch wol neue Namen nach der Hand gegeben. ¹⁾“

Valvazor nikakor ne dvomi, „dass auch die alten krainischen Slaven dem Gotte Svantevit ihren Theil an Menschenopfern gesteuert haben doch nicht so lange als die Slaven in Rügen, Pommern, Meklenburg und Pommern die viel später sich zur christlichen Religion bequemt haben, als die Crainerischen.“ ²⁾

„Es haben aber“ — sklepa naš kronist — „vor Alters die Krainer gleichwol noch andere Götzen angebetet als den Boxitium (Božič) ³⁾ und andere mehr. Wovon noch heutiges Tages etliche abergläubische Gebräuche sammt den Namen in Krain noch übrig seynd, absonderlich diese, dass man in den heil. Weinachttagen nicht nur das Brod, sondern auch Honig, Nüsse, Kleien oder anders dergleichen auf die Tafel setzt und zwar an dreien Tagen als erstlich am Heiligen Christabend, hernach zum andern Mal am hl. Neujahrsabend und zum dritten Mal den Abend vor hl. 3 Könige. In crainischer (slavonischer) Sprache nennt man diese drei Tage „terie bositschie“ (boxitschie oder boxitye.) ⁴⁾

Pri razpravi o navadah in običajih bodemo zapazili še marsikak ostanek iz poganske dôbe, kateri se je navzlic pokristijanjenju in teku stoletij v duhovnih in posvetnih običajih našega ljudstva ohranil do Valvazorja, dà, celò do naših dni.

„Divje vojske“ in „zvestega Ekarta“ v Nemcih opominja našega Valvazorja pripòved na burnatem Krasu, da namreč tam okolu ob Pivki (pri Prestranku) v gotovih časih, kakor v božični večer, se kaže obilo strahov, katere po domače imenujejo „vedavèze“ in ki neki pijó detci kri tako dolgo, da umrè. Tem duhovom se ustavlja „sentiansavèze,“ kateri se tudi bojujejo z „vedavézami.“ ⁵⁾

Na vprašanje: kedaj se je (v Slovanih) na Kranjskem prvič začelo širiti kristijanstvo, odgovarja Valvazor, da za časa, ko je bil sv. Mohor sè svojim pomočnikom Fortunatom od sv. Marka občini v Akvileji (Aglar) postavljen za vodnika, „in glas,

¹⁾ Primeri dotična preiskavanja našega učenega Davorina Trstenjaka v „Novicah“ in v „Mittheilungen des historischen Vereins für Krain“. Pis.

²⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga VII. str. 377. in dalje.

³⁾ pri Uskokih Badnijak ibid. knjiga XII. str. 87.

⁴⁾ ibid. knjiga VII. str. 382.

⁵⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga XI. str. 456.

da je takó blizu zveličanje, jih je mnogo v Karniji, Japidiiji in Istriji pripeljal h Kristu.¹⁾ A potem je zopet propadlo kristijanstvo in propadla kristijanska véra je pri trdo-vratnih Slovanih — kakor meni Valvazor — težkó pred 780 letom p. Kristu se prav ukoreninila.²⁾

Največje zaprêke razširjanju krščanske vére med kranjskimi in Koroškimi Slovani so stavili deželna gospôda — národno plemstvo — in obširno pripoveduje Valvazor, kako je národni vojvoda In gu o, kateri je bil prejel véro Kristovo, „plemenitnike“ nagnil, da so nehali biti protivniki, ko je bil napravil javno gosto-vanje njim in že pokristijanjenim kmetom, ter je kmete pri tjem bolj odlikoval od plemenitnikov.

Napraviti je bil dal vojvoda In gu o javno častno gostovanje in povabil je najprostejšega možá, dà, celó najslabšega kmeta, ka-kor tudi viteze in plemenitnike, a kedar so se bili vsi sešli, jel jih je zeló različno posájati, poniževal je imenitnike in poviševal prostake. Kmetje, že kristijani, so se morali na njegovo povelje posesti vkrog bogato obloženih míz pred njegovo ali blizu njegove. Streglo se jim je z najboljšimi jedili in obilo pijače se jim je dajalo v zlatih in srébernih posodah, plemenitniki pak so morali bivati zunaj pred durimi (po réku Gospodovem: zunaj naj so psi), ter biti zadovoljni s črnim kruhom, smrdečim mesom in kiselim vinom, katerega so dobivali v prščénih posodah, s kratka: kmetje so bili pogostovani kakor gospodje in plemenitniki, a plemenitniki ter gospodje kakor kmetje. Tó ponižanje so smatrali plemenitniki ka-kor razžaljenje, začeli so zmerjati ter so izrazili vojvodi svojo ne-voljo, proseči, naj jim pové vzrok, zakaj se jim dela taka sramôta. On jim odgovori, rekoč: „Isti, kateri prebivajo po mestih in v viso-kih palačah, niso tako čisti, kakor oni, ki živé po kmetih in v nizkih kočah. Le-ti so oprali svoje duše v svetega krsta kopéli in jih očistili, zatorej so snažni in lepi. Vi plemenitniki in mogotci pak, kateri častite umazane bogove, ste nečisti, črne kakor oglje so vam duše in polne duhovnega smradú, da vas ne morem trpeti blizu sebe. Za-radi tega sem naredil takov razloček.“ Potem je imel — pripo-veduje Enej Silvij, na katerega se opira Valvazor — škof Arno, po čegar svetu je In gu o tó storil, gorečo in genljivo pridigo. „Diese kluge Verfahrnung“ — okončava Valvazor — „und Rede gieng den Edlen dermassen durchs Herz, dass sie zu Hauffen zur Taufe eilten und in kurzer Zeit der ganze Adel (in Krain und in Kärnthen) den christlichen Glauben annahm.“³⁾

Kedar se je bilo upeljalo in se razširjalo kristijan-stvo po slóvenskih deželah, so tudi pri nas, kakor povsodi, nastajali národni svetniki. Valvazor navaja njih imena in ži-votopise.

1) ibid. knjiga VII. str. 383 in dalje.

2) ibid. knjiga VII. str. 385.

3) Ehre des Herzogthums Krain knjiga VII. str. 392 in dalje.

Ti svetniki so: sv. Hema, ¹⁾ sv. Mohor, ²⁾ Dalmatin sv. Hijeronim, ³⁾ sv. Just, ⁴⁾ sv. Marka, ⁵⁾ ss. Metod in Ciril, ⁶⁾ sv. Primož in Felicijan, ⁷⁾ sv. Rok, ⁸⁾ sv. Vigiliij, ⁹⁾ 10000 mučencev in 72 mučencev, ¹⁰⁾ zveličani Hijeronim iz Ljubljane O. S. F. (rojen v Ljubljani l. 1597 ¹¹⁾)

„Sicer pak“ — govori Valvazor na drugem kraji — „naj je kak praznik še tako še majhen, Krajnci ga slovesno praznujejo in nehali ne bodo sè svojo pobožnostjo, ampak sè svojim delom. Vsak posvečen dan se oprostè svojih domačih opravil ali svojega dela, kedar le znajo za svetnikovo imé. Tú se imá pa v mislih le prosto in kmetsko ljudstvo. Ako se jim pové, tá ali tá dan, naj si tudi nosi imé kacega svetnika, ni praznik, in da pride na vsak dan leta imé jednega svetnika, vendar jim tó neče v glavo, in odgovarjajo: „Tá svetnik pride vsako leto le jedenkrat na vrsto, mí ga hočemo praznovati kakor svojega velicega patrona in priprošnjika pri Bogu.“

Vendar se je iz početka v teh deželah le počasi razširjalo kristijanstvo ter rastla krščanska véra, in, kakor Valvazor povdarja v svojem národnem prepričanji, „je bilo temu najbrž krivo, da se je javna božja služba največ opravljala samó v latinščini, ter se je evangelije, iz katerega bi bila imela občina zajemati najboljše izpoznanje Krista, oznanjalo le v latinskem jezici, dokler ni Bog probudil duha sv. Metodija, kateri je v slovanske cerkve osobito po Dalmaciji, po Koroškem in Kranjskem ter na Moravskem upeljal slovanski jezik pri službi božji.“ ¹²⁾

Zaradi tega so ga sumičili, da uči krivo veró, ¹³⁾ dokler ga ni izpoznal papež nekrivega ter ga proglasil kakor izvrstnega hrabrega učitelja, kateri je nedolžen, ter ga potrdil, da sme biti tudi dalje škof v svoji škofiji v Panoniji. Znamenita je morala, katero navaja Valvazor iz afére sè sv. Metodijem: „Gelehrtheit“ — pravi naš blagi baron — „findt allzeit Neider, die Gott mit Ernst

¹⁾ ibid. knjiga VIII. str. 505, 508.

²⁾ ibid. str. 509.

³⁾ ibid. str. 510.

⁴⁾ ibid. str. 518.

⁵⁾ ibid. str. 520.

⁶⁾ ibid. str. 542.

⁷⁾ ibid. str. 558.

⁸⁾ ibid. str. 565.

⁹⁾ ibid. str. 571.

¹⁰⁾ ibid. str. 574.

¹¹⁾ ibid.

¹²⁾ Ehre des Herzogthums Krain knjiga VII. str. 403.

¹³⁾ ibid. str. 420 in dalje.

dienen wollen, nicht selten ihre Widersacher unter denen, die ihm entweder mit blossen Lippen dienen oder mit Unverstand wider einen vernünftigen Gottesdienst eifern.“¹⁾

Sv. Ciril in Metodij sta prosila papeža, „dass man hinfüro in den Windischen Landen dörrfte den Gottesdienst in der Kirchen in Slavonischer Sprache halten.“

To sta doseгла, in sicer, kakor pripoveduje Valvazor, „aus dieser Bewegniss. Indem man im geistlichen Rath zu Rom darüber sich mit einander vernommen und die Frage ob man's sollte zugeben oder nicht, erörtert worden die Meinungen aber sehr strittig und misshellig gefallen weil ihrer viele es hart widersprochen, soll man endlich eine Stimme vernommen haben, welche gelauret, als ob sie vom Himmel käme und gesprochen: Alles, was Odem hat lobe den Herrn und alle Zungen sollen ihn bekennen.“ Na tó se je dalo privoljenje.

Od tódi izvira, pravi Valvazor,²⁾ „da se še dandanes v vindiški okrajini, po Hrvatskem in Dalmaciji, kakor tudi po različnih krajih na Kranjskem pri božji službi in vseh cerkvenih obredih rabi sploh umevni slavonski jezik.“³⁾

V hvaležen spomin teh dveh svojih velikih duševnih dobrotnikov ss. Cirila in Metodija so Sloveni po najodličnejših mestjanih prejšnjega in poznejšega glavnega mesta Kranjske, po mestjanih Kranja in Ljubljane konci XV. stoletja (l. 1495) v starem nemškem cesarskem mestu Ahenu postavili spomenik pietete, ker so v cerkvi „naše ljube gospé,“ zidani od Karola véliceга, ustanovili beneficij ter sebi pridržali pravico prezentacije. Tá ustanova je bila za rómarje slovenskega rodú namenjena in oskrbovati jo je imél vselej duhovnik „vulgari idiomate ipsius nationis Slavonicae.“⁴⁾

V časovem teku je propadla tudi tá ustanova, a l. 1625 so jo Ljubljanci obnovili in Valvazor imenuje vse beneficijate do l. 1675.⁵⁾

Stolni kapiteljski arhiv v Ljubljani hrani zanimiv dokument in sicer izpričevalo o vedenji nečega beneficijata slovenskega oltarja v Ahenu l. 1622. Tú podajamo pismo v latinškem izvirniku od besede do besede:

„Quandoquidem consonum ac ac rationi consentaneum est, testimonium perhibere veritati, attestor ego infra nominatus nostros peregrinos Sclauones toto tempore, quo apud nos Aquisgrani comorati sunt, devote ac religiose, prout decet veros ac genuinos

¹⁾ ibid. str. 403.

²⁾ ibid. knjiga VII. str. 404.

³⁾ ibid. str. 404., II. knjiga str. 286 (Istrija), VIII. str. 678 (Istrija) knjiga XII. str. 84 (Senj.)

⁴⁾ kopija ustanovnega pisma, ibid. knjiga XI. str. 712 in dalje.

⁵⁾ ibid. str. 715.

avitaе fidei cultores sese habuisse, nostraeque Basilicae Beatae Mariae Virginis Aquens. St. reliquias devotis animis ac sinceris affectibus veneratos, liminaque praedictae nostrae Ecclesiae quotidie visitasse ac divino Sacrificio Missae a me ibidem in altari Sclauorum aliquoties peracto, interfuisse Datum Anno 1622 ¹⁾ 15. July. Ita attestor Joannes Sterek Ecclesiae B. Mariae Virginis ac rector altaris Sclauorum ejusdem.²⁾

A še drug ne manj interesanten dokumeut, kateri se tiče té stvari, hrani stolni kapiteljski arhiv.

To je priporočilno pismo cesarja Ferdinanda II. „an die von Krainburg“ „wegen Conferiirung St. Methodii und Cyrilly Beneficii zu Aach.“ l. 1621.³⁾

Tó priporočilno pismo, se vé da, ni ostalo brez vspeha in v njem priporočani Janez Korhij (Korchius) je postal tudi benefiцијat, ker je cesar prošil zánj tudi ljubljanskih mestjanov.

„S prednostjo krščanske vere“, piše Valvazor že v svojem predgovoru o véri Kranjcev, ⁴⁾ „preseza Kranjska vsa poganska in mohamedanska ljudstva v svoji sreči. Vsi prebivalci Kranjske so kristijani in rimsko-katoliške vere, izvzemši Uskoke, kateri imajo drugo, največ grško vero. Tise imenujejo „staroverce.“ Rimska cerkev jih nazivlje razkolnike, ker tajé pape ževo najvišjo cerkveno oblast ter ga ne spoznavajo poglavarja cerkve.“ Na sedmih straneh (knjiga VII. str. 483—490) popisuje pótler Valvazor cerkveni red in ceremonije Uskokov. Posebno zanimive so dodane podobe in razlaganja njih hostij ⁵⁾ in prazničnih molitev ponatis.⁶⁾

Kakor razkolnikom Uskokom, posvečuje historik Valvazor tudi poznejšim heretikom Husitom in Luteranom cele oddelke v knjigi o véri (in v „letnih dogodbah“). Husa, ko piše o njem po virih Eneja Silvija (Hist. Bohemiae), zaznamuje kakor „predhodnika Lutrovega“, katerega véra je, kakor znano, tudi na Kranjskem imela svojih privržencev in se je blizu jedno stoletje zeló razširjala. Valvazor, kakor je tudi naravno, smatra pomembno luteranske vére za slovenski národ z literarnega stališča, kajti slovenski duhovniki in cerkveni učenjaki so vstvarili novoslovenski pismeni jezik, sicer pak govori o usodi, razširjanji in proganjanji luteranstva na Kranjskem zeló obširno a popolnem objektivno na 45 straneh.⁷⁾

¹⁾ Tá datum pričá, da je bil Sterek prej imenovan, kakor Valvazor naznanja.

²⁾ Stolni kapiteljski arhiv v XL. šte. 25.

³⁾ Stolni kapiteljski arhiv v XL. šte. 24.

⁴⁾ ibid. knjiga II. str. 102.

⁵⁾ ibid. knjiga VII. str. 489.

⁶⁾ ibid. str. 490.

⁷⁾ ibid. knjiga VII. str. 425—470.

Srečali bodemo zatorej z baronom Valvazorjem v poglavji o domačih pisateljih in kolovódjih slovenske literature iz reformacijske dôbe Primoža Trubarja, Jurija Dalmatina i. d. zopet na novo.

Omenjati imamo v tem oddelku o véri Slovenov še nekaterih cerkvenih obredov, o kojih pravi Valvazor, da so „eigenthümlich.“

Takó pripoveduje, kakó fara Št. Petra v Komendu (na Dolenjskem) opravlja procesijo o sv. R. Telesi na konji, (kar priobčuje tudi v podobi. ¹⁾ Dva kmeta z banderi jašeta pred vrsto, takoj za njima jaše župnik z Najsvetejšim in za njim po dva in dva na iskrih konjičih pobožniki, katerih mnogo v gneči pade raz kónj.

Drugo „posebnostno“ procesijo je videl v soséski svojega rojstnega gradu Medje pri podružnici Sv. Jurija pod Šmarno goró (županija Cemšeniška, ²⁾ takó zvano polžjo procesijo, ker sta cerkovnik in predmolilec na prostoru pred cerkvijo vodila pobožnike v kroge in ovinke.

„Po čudésih slovečo“ imenuje Valvazor cerkev na Dobrovi pri Ljubljani, stara, sloveča in priljubljena božja pot Slovenov. ³⁾ Pri tej cerkvi pogreša Valvazor zvonjenja ob hudem vremenu, kar je sicer navadno pri vseh drugih cerkvah, in pripoveduje, da je cerkovnika nekoč, ko je hotel tu obzvanjati hudo vreme, pognal iz cerkve glas, njemu govoreč: „Zvôni ti po dnevi, jaz pak hočem varovati po noči.“ In v istini je neki v tej okolici ni videti toče. ⁴⁾

Da je Bohinj sedaj (za Valvazorja) rodoviten, se imá zahvaliti zidanju cerkve sv. Trojice, kar storiti je bil ukazal Bohinjcem papež, ko so nekoč odpravili svoje poslanike do do njega, da bi ga prosili kake blagoslovljene stvari za svojo zemljó. ⁵⁾

Prestarega cerkvenega obreda omenja Valvazor, kateri je bil običen v okrajni Kastavski, pripadajoči tedaj še Kranjski, namreč takó zvanega „kraljevega pira,“ („kraglieu pir“). ⁶⁾

Le-tá se je vršil takó-le: zvonilo je zjutraj in zvečer — katera koli si bodi dné po sv. 3 kraljih — po vsem Kastavskem okrožji, in potler so zjutraj opravljali duhovniki bilje za duše umrših knezov deželskih ali tudi dobrotnikov in ustanovnikov beneficij, a za-tém je bil zájutrek ali obed na glavarjevem gradu, kjer se je obilo jelo in pilo. Konečno pripoveduje Valvazor po svoji drastični navadi neko smešno dogodbo o necem starem svétniku

¹⁾ ibid. knjiga VIII. str. 786.

²⁾ ibid. knjiga VIII. str. 817.

³⁾ ibid. knjiga VIII. str. 819.

⁴⁾ ibid. knjiga VIII. str. 822.

⁵⁾ ibid. knjiga VIII. str. 828.

⁶⁾ ibid. knjiga XI. str. 50.

(„Zwölffer“), katerega je ravno tak čas hudo mučila putika in ki se je zaradi tega dāl posaditi na konja ter je takó hitel na „kraljevi pir“, da-si je čutil silne bolečine, a vendar je bil vesel, da je premagal bolezni.

V.

Običaji slovenskega ljudstva.

Na večni spomin, da so slovenski kmetje Koroške — katera je tedaj spadala še h Kranjski — še pred plemstvom se pokristijanili, jo naredil vojvoda Inguo „deželno postavo,“ da ima v prihodnje vsak koroški deželni knez pred nastopom vlade in prevzetjem dežele prejeti tako oblast po kmetu ter mu javno priseči, da ohrani deželi vse pravice (Privilegijs.)¹⁾

Po tém posebnem národnem „poklonstvu dednega vladarja“ Koroške se je vršila „priséga“ kneževa deželi, t. j. stanovom vojvodine Koroške.

Prva národna svečanost se je vršila pri knežjem stolu v Kernskem gradu (blizu jedno miljo od Celovca v stran proti starem glavnem mestu Št.-Vidu), in druga za njó, pri kateri so bili stanovi navzoči, pri vojvodskem stolu na Gospesvet-skem polju pri Gospésveti.

Še za koroškega kronista Megiserja²⁾, (v početku XVII. stoletja) katerega popis Valvazor upotrebljuje, je živela na Koroškem rodbina kmetska, katero so zvali vojvode („Herzoge von Glasendorf“) in ki je imela že iz starodavnih časov za to slovesno postavljanje ukaz in pravice. Ako se je dakele zgodilo, da je imel nov knez nastopiti vlado, je prišel kmet imenovane rodbine ter

¹⁾ ibid. knjiga VII. str. 394.

²⁾ Megiser piše pred izdajo svoje kronike Koroške l. 1610 deželnemu tajniku Samitzu (Zamejcu) v Celovca med drugimi željami: „Auch der Antiquität mit dem Bauernstuhl zu Karnburg möge er eingedenk sein, davon haben Christalnigg (Kristalnik) und andere, die bei der Chronik mitgeholfen, nicht gewusst, sondern haben allein des Lehnstuhls im Zollfeld gedacht. Dieweilen sich aber die Löbl. Landschaft dieses vhralten Herkommens mit den pauren noch nie gützlich begeben, sondern allein Erzherzog Carl und Ferdinand damit verschont aber caution gegeben und schadlosschreiben, so halte er (Megiser) es für notdürftig dass solcher Stein oder paurnstuel wieder erneuert und recht aufgerichtet werde, ehe er ganz abbost (razpade.) Wäre am besten, dass dasselbe Feld oder Acker gar Einer Ehrsamem Landschaft eigenthümlich zugehörte. Sonst lässt man diese Sach gar abkommen, möchte leichtlich dadurch eine Freiheit oder löbliches Herkommen nach dem andern fallen. (Izvirni rokopis dež. arhiva v Celovcu.)

je sédel na okrogli mramornati kamen pri Kernskem gradu, na kojem je bil vsakan tudi deželno-kneževski grb. Vkrog kamenja je bila narejena ograja, kjer so imeli kmetje svoje prostore.

„Alsdann“ — nadaljuje Valvazor svoj popis ¹⁾ — „kam der angehende Landesfürst daher in grober bäuerischer Kleidung auch in dergleichen Hut und Schuhen und hielt einen Hirtenstab in Händen. Neben ihm gingen zwei Landherrs (Adelige) und ihm folgte die ganze Ritterschaft mit dem Panier des Herzogthums Kärnthen. Vor ihnen her gieng zwischen zwei kleinen Panieren der Graf zu Görtz, als Erzpfalzgraf in Kärnthen. Neben dem Fürsten wurden geführt einerseits ein schwarzes Rind anderseits ein mageres ungestaltetes Ackerpferd. So bald ihn der auf dem Marmelstein sitzende Bauer sah daher kommen rief er in Windisch oder Slavonischer (Slovenischer) Sprache: „Wer ist der, der also hofärtig daher pranget?“ So antwortet das umstehende Volk: „Der Fürst des Landes kommt.“ Darauf fragte der Bauer: „Ist er auch ein gerechter Richter, ein Beförderer der Wolfahrt unseres Landes, und freyer Eigenschaft? Ist er auch ein Beschirmer des christlichen Glaubens und der Wittwen und Waisen?“ So ward wiederum vom Volk geantwortet: „Ja er ists und wird es sein.“ Hierauf musste der Fürst dem Bauern angeloben dass er sich nicht weigern oder scheuen wolle um der Gerechtigkeit willen so arm zu werden, dass er sich mit solchem Vieh, als dieses Rind und Pferd wäre, nähren müsse.

Nach diesem fragte der Bauer wieder: „Wie und mit was für einem Recht wird er mich von diesem Stuhl hinweg bringen?“ Dem gab alsdann der Graf von Görz zur Antwort: „Man wird dich mit sechzig Pfennigen von dannen kaufen, diese zwei Haupt-Vieh der Ochs und das Pferd sollen Dein seyn, du wirst das Fürstenkleid (welches er kurz vorher ausgezogen) zu dir nehmen und dein Haus wird frei und unzensbar sein.“ Nach Anhörung dessen gab der Bauer dem Fürsten einen linden Backenstreich und gebot ihm, dass er ein rechter Richter sei, stund auf räumte den Stein und führte das Vieh mit sich fort. Die zwei Landherrs aber führten den Fürsten hinzu der stieg auf den Stein kehrte sich nach allen Seiten, schwang ein Schwert und versprach dem Volke gutes und gleiches Gericht!

Nach einer Messe in der benachbarten Peterskirche kleidete sich der Fürst um und hielt mit Adel und Ritterschaft eine Malzeit. Nach derselben ritt er zum Lehnstuhl auf dem Zollfeld, der noch heute wolerhalten zu sehen ist zwei Sitze durch eine hohe Lehne getrennt und die Umschrift: „Ma sveti veri,“ (Er hat den heiligen Glauben) enthält.

Auf diesem Stuhl und zwar auf die Seite gegen Sonnenaufgang setzte sich der neue Landesherr, auf der entgegengesetzten Seite

¹⁾ ib.d knjiga VII. str. 395 in dalje.

nahm der Graf von Görtz Platz. Mit entblöstem Haupte und aufgehobenen Fingern leistete der Herzog der Landschaft den gewöhnlichen Eid der ihm vorgehalten wurde „darinn er gelobte und schwur sie bei allen althergebrachten Freiheiten und Gnaden zu handhaben und bleiben zu lassen. Hergegen nahm er auch Gelübde und Huldigung von ihnen und verlieh ihnen alsdann die Lehen.“¹⁾

Do vojvode Ernsta, „železnega“ s priimkom, se je vršilo na tá način vmeščevanje deželnih knezov na knežjem stolu (l. 1414.) Njegov sin Friderik III. pak se ni hotel vdeležiti teh ceremonij, kakor pravi Valvazor, „in Betrachtung dass er Römischer König wäre, dem es nicht anständig zu sein schien, im Bauernkleide aufzuziehen.“

A sin Friderikov, cesar Maks I, „zadnji vitez“, kateri je bil posebno nagnen slovenskemu ljudstvu (učil se je namreč tudi slovenščine), je hotel stari pravni običaj zopet upeljati in postaviti na častno mesto, ali vojska mu je branila priti na Koroško, kar se je bil namenil.

Nasledniki pak so le osobno ali po komisarijih izvrševali „dedno poklonstvo“ stanovom na Gospésvetskem polji.

Valvazor je temu svojemu popisu dodál tudi podobi obeh slovesnosti pri Kernskem gradu²⁾ in na Gospésvetskem polji.³⁾

Anastazij Grün — grof Anton Aleks. Auersperg — je v svojem delu „Pfaff von Kahlenberg“ tó národno ceremonijo obširno pesniško proslavil.

Ako se je, po jedni strani, k nam na Kranjsko do početka nove dóbe iz Koroške od slovenskih bratov širilo zanimanje za národne ceremonije pri knežjem stolu, godilo se je takisto še dlje tudi po drugi strani iz nekedanje „pars adnexa“ Istrije in iz sedanjega Dolenjskega (vindiške okrájine.) Tú imamo v mislih pravni običaj kmetskih sôdeb v vindiški okrájini in Istri.

Valvazor popisuje tó „deželno pravdo“ kmetov z naslednjimi besedami:⁴⁾

„Wann Jemand entweder in besagter Windischen Mark oder in Histerreich an Einem was zu fordern oder sprechen hatte, so hielt der Suppan (das ist der Schultheiss) oder ein Anderer, der den Gerichtsstab führte seinen Beisitzern auf Klage und Antwort zwei Wege vor: Aus welchen zweierlei Wegen Jedweder nach seinem Gedünken einen erwählte und ein Jeder nach seiner Meinung darauf votirte. Derjenige aber welcher den Gerichtsstab hielt schnitt eines Jedwededen Votum oder Stimme auf einen Rabisch, denn das war das Protokoll, welchem man den

¹⁾ ibid. knjiga VII. str. 396.

²⁾ ibid. knjiga VII. str. 395.

³⁾ ibid. str. 397.

⁴⁾ ibid. knjiga IX. str. 95.

Process einverleibte. Welche Parthei nun auf diesem hölzernen Protokoll die meisten Stimmen hatte die erhielt das Recht und den Sieg ohne weiteres Appelliren.“

Valvazor „učenjak“ se nagiblje v svoji, temu popisu dodani preiskavi o lastnostih omenjenih ljudskih sôdeb, o njih koristi in škodi, odločno na stran učenih sodnikov, ako tudi v tem slučaju ne zapušča svojega objektivnega stališča, kajti naravnost pové: „dass man bei einem ordentlichen gelehrten und erfahrenen Gerichte oft dennoch unordentlich oder un-rechtmässig aus Parthei-Sucht verfährt.“

Sodnik je bil župan (občinski predstojnik.)

Pri popisu grofije Pazenske v Istriji nam je ohranil Valvazor še za njega dni tamkaj obični red pri volitvi sodnika ali župana. ¹⁾

Tam se bêre:

„Vor Allem aber ist dieses bei dieser Grafschaft Mitterburg zu merken, dass jede Stadt und Markt einen Supan oder Zupano mit welchem Wort sie einem Richter bemerken, nebst 12 Beisitzern habe so in der Landschaft Sprache Sodze (Unterrichter) genannt werden. Denen liegt ob die kleinen Gerichtshändel (samo v XVII. stoletji) zu entscheiden. Es ist aber bei deren Wal etwas Sonderliches zu beobachten. Am Festtage des hl. Gregory kommen diese 12 Beisitzer und der Richter nebst der Burgerschaft und denen Bauern, so zu einer Stadt oder Markt gehörig zusammen und zwar auf ihren Loshe (Loggia) so gleich an ihr Rathhaus und auf freiem Platz gebauet ist und einem Saal oder Galerie so ganz offen nicht ungleich (wiewol zum öftern an verschiedenen Orten dieses ihr Loshe nur mit dem blossen Obdach bedeckt). In dessen Mitte ist eine steinerne Tafel oder Tisch befindlich. Wann nun bei geschehener Versammlung man zur Wal selbstem schreitet, so geht einer von den Beisitzern mit einem Stab oder Messer versehen bei allen herum und erforscht aus Jedwem wem aus diesen Zwölfen er gesonnen seine Stimme zu geben, dass selbiger zum Supan oder Zupano ausgerufen werde? Sobald der Gefragte seine Meinung entdeckt schneidet er mit dem Messer die Stimme oder das Votum auf den (hölzernen) Stab (Robisch) und fährt weiter fort dieselben einzusammeln. Da dann endlich diese Zupan- oder Oberrichter Stelle auf den, so die meisten Stimmen hat, fällt.“

V popisu sodniške volitve v Kastvi, katera se jednako viši, pripoveduje Valvazor o „volilnih agitacijah“ pri takih prilikah.

Piše namreč: „Etliche Tage davor (pred volitvijo sodnika) bezeugen sich selbige zwölf Herren gar freigebig, spendiren denen andern Wein und Brandwein zum Trunk in-

¹⁾ ibid. knjiga XI. str. 376.

dem Jedweder unter ihnen mit der Richterwürde beehrt zu werden verlangt.“¹⁾

Dalje naznanja naš kronist (kakor tudi še na drugem mestu,²⁾ da so imeli ti ljudski sodniki razsojati le bolj majhne prepire in še celo v takih slučajih je bila pot instance do glavarja v Kastvi in naposled do stanov Kranjske (h kateri je tedaj Istra spadala) do deželne sodnije v Ljubljani.

Takim volilnim načinom kakor župana, so volili v teh starih slovanskih okrajih tudi občinskega slugo, katerega so zvali „zaff“ (caf), in ki je bil, mimogredoč bodi opomnjeno, po izrazu Valvazorjevem, „ob jednom tudi cerkovnik in občinski kovač.“³⁾

Pri Slovenih po drugih krajih Kranjske se je pa od národne pravnega običaja do Valvazorja ohranilo samo poznamenovanje „Tranča“ za uječo, in tega imena omenja Valvazor pri popisovanji Ljubljane. On pravi izrečno: „Unter dieser Trantschen oder Gefängniss“⁴⁾ i. t. d. Beseda tranča se izvaja iz staroslovenskega: tratü = custodia, carcer (Gefängniss) pri Kopitarji Glagolita Cloz. 84. Dalmatin piše v dostavku k svoji bibliji l. 1584 (Register nekaterih besed i. t. d.) „kranjski je keha tranča.“ V dóbi nasprotne reformacije (l. 1601) so v Ljubljani mater in sestro nekega luteranskega pridigarja zaradi nepokorščine peljali v trančo. (Koledar Hrenov, Mittheilungen d. hist. Ver. f. Krain 1862 str. 19.) Tudi v Škofji loki je še dandanes, kakor v Ljubljani, prostor, imenovan: pod trančo, in v Celji, v slovenskem spodnjem Štajerji, so l. 1830 odkopali rimsk vodotoč, držeč doli do tranče. (Orožen, Celjska kronika.) Kakošna je bila in kaj je bil namen ljubljanske tranče za Valvazorja, o tem govorimo pozneje na konci tega oddelka.

Zelo stara se vidi tudi národna naprava stražcev (strashize), nekakih národnih váruhov ali čuvajev, kateri so službovali še za Valvazorja osobito po Notranjskega okrajih. Bili so naoroženi s puškami in nálog jim je bil, po gozdih potujoče tujce spremljati ter jih braniti napadov razbojnikov, Valoncev in Turkov.⁵⁾

V tem, ko so po Ljubljani okolu l. 1689 nočni čuvaji „pod trančo“ že klicali ure po nemški,⁶⁾ je klical, kakor turnski čuvaj na ljubljanskem gradu, nočni čuvaj (cerkovnik) v bližjem mestu Kamniku svoja svarila v slovenskem jezici.⁷⁾

1) ibid. knjiga XI. str. 49.

2) ibid. knjiga XI. str. 610.

3) ibid. knjiga XI. str. 376.

4) ibid. knjiga XI. str. 672.

5) ibid. knjiga II. str. 223.

6) ibid. knjiga XI. str. 673.

7) ibid. knjiga XI. str. 543.

Že v početku sem omenjal, kako rad je občil Valvazor sè slovenskim kmetom, simpatični so mu bili namreč kmetje zaradi svojega národnega značaja: zaradi delovnosti in zadovoljnosti. Razven tega je pri občilu s kmetskim ljudstvom toliko izvedel o običajih našega naróda, da se je vedno z veseljem vračal k temu izvoru. Čestokrat tudi hvaležen to pripoznava in da navedemo namestu mnogih le jedno primeró, opominja pri povesti o znanem tradicijonelnem dvoboji Lamberga s Pegamom,¹⁾ da je tá predmet zajel le iz „kmetske pesmi“ (národne pesmi).

Valvazor hvali naše kmete, da se držé takó trdó svojih starih običajev in navad, „dass sie viel ungerner davon scheiden, als ein angewachsener Schwamm von dem Baumstamm, auch keineswegs sich solche verbieten oder abbringen lassen.“²⁾

Obširno popisuje Valvazor kmetske punte l. 1503, 1509, 1513, 1515, 1516, 1573, 1575, 1585,³⁾ o katerih udeležnikih pravi, da so „Flegelfechter“ in „Dorfmartialisten.“⁴⁾

Da-si tudi je Valvazor, naravno, kakor fevdni gospodar, kar je bil, in kakor ljubitelj pravice in redú odločno zoper samovlastno pomoč kmetov, kar se razvidi iz njegovega popisa, vendar poleg tega ostaje toliko objektivni, da navaja vzrok kmetskih puntov naravnost z besedami: da je temu povod dal deželni davek,⁵⁾ in ko potem omenja posameznih slučajev ter riše kmete kakor maščevalce za storjene jim krivde brez vsake opombe, katere bi izvestno ne bil opustil, da ni bilo vse po njegovi volji. Takó pripoveduje o vélicem puntu l. 1516, kakó so kmetje, naskakovaje grad Mihovo, gospó Mindorfovo in njene hčere do nazega slekli ter oblekli v kmetsko oblačilo, rekoč: „da so dovolj časa dobro živele, naj zatorej poskusijo, kaj je kmetsko delo in izpoznajo, ako se imajo ubogi ljudje navzlic stari pravdi še trpinčiti.“⁶⁾

Krepkóst in čvrstost kranjskih kmetov popisuje naš kronist na mnogih krajih svoje knjige in po imenu navaja nekega kmeta iz XV. stoletja, čegar visóko starost porablja pri uvodu splošne opombe o starosti Kranjcev. Valvazor pripoveduje: ⁷⁾ „Wie man geschrieben 1444 ist bei der Sau „zwischen Wassern“ zwo Meilwegs von Laibach ein Bauer Namens Peter Labing an einem Catarrh gestorben nachdem er 137 Jahre gelebt. Dass einer das 100. Jahr mit ins Grab bringt, ist in Crain nichts seltsames: denn es schliesst

¹⁾ *ibid.* knjiga XI. str. 548.

²⁾ *ibid.* knjiga VI. str. 342.

³⁾ *ibid.* knjiga XV. str. 395—506.

⁴⁾ *ibid.* knjiga XV. str. 484.

⁵⁾ *ibid.* knjiga XV. str. 406.

⁶⁾ *ibid.* knjiga XV. str. 418.

⁷⁾ *ibid.* knjiga III. str. 322.

sich kaum ein Jahr, dass nicht Etliche in Crain erst im 100. Jahr des Lebens ihr Leben schliessen. Doch werden die wenigsten ganz weiss, sondern behalten eine Gestalt, als ob sie kaum das 50. oder 60. Jahr erreicht hätten.“

In kakor v motivacija té visôke starosti in telesne çvrstosti v Kranjski, takoj dalje piše:

„Der Crainerische Bauer wird auch dem Arzt nicht viel zu verdienen geben, noch denselben begehren, es mögte ihm denn der Tod schier auf den Lippen sitzen, denn die meisten Landleut curiren sich selbst und zwar mehrmalen nicht unglücklich, sintemal sie die Kräuter und Wurzeln gar wol kennen. Ihrer viele geben auch gute Wundärzte (ab) heilen trefflich wol alle Beinbrüche und zwar nur allein mit altem Schmeer und Pech und gewissen frischen Wurtzeln, welche sie untereinander stossen und damit ein gebrochenes Bein oder Arm gar heilsamlich verbinden.“ In tú in tam v svojih štirih folijantih nam pripoveduje o tem in ónem imenitnem dogodku v kmetskih krogih, o tem in ónem kmetskem dejanji.

Tako omenja pri popisovanji Belega Kamena,¹⁾ da, ko so nekoč Turci v Lučki vasi zelo neusmiljeno razsajali, se je jeden sam kmet rešil, kateremu je bilo imé Pajk, in ko je bil odšel dedni sovražnik krščanstva, je postal rodni oča vsi vasi, da so nosili tedaj skoraj vsi vaški prebivalci njegovo ime, ker so bili njegovega rodu. Na drugem mestu²⁾ popisuje srčnost kmetic iz Kastve, katere so „srdite,“ da „takó rekoč divje.“

Valvazor se je sè slovenskim kmetskim ljudstvom vdeleževal v veselji in žalosti vseh praznikov, in zatorej jih je mogel nam natančno popisati, kakor jih je še on videl. Nemogoče je, se tukaj spuščati tudi le površno v podrobnosti, takov popis bi dajal dovolj gradiva za samostojno obravnavo, in takošno preiskavanje v primeri z Valvazorjem, koliko se je teh starih običajev še ohranilo do naših dní, koliko se jih opustilo, bi imelo s starinarskega stališča največjo važnost in bilo bi zelo zanimivo. Valvazor je bil na ženitovanjih po vseh krajih dežele, in za njega dni so ob takih prilikah še jezdili in streljali, gostije so imeli po več dni, nevestin lišp je bil še bogat, i. t. d., i. t. d.

(Popis teh ženitovanijskih običajev, kakor tudi o jezici, nošnji i. t. d. se nahaja v posameznih poglavjih VI. knjige.) Iz Istrije, kjer, kakor smo videli, je bil že za Valvazorja zaklad najstarejših slovanskih običajev, je zapisal pogovor obéh starejšin. „Nižji starejšina“, kateri bi bil po obični napitnici še rad vrsto drugih napravil, je dal znamenje „višjemu starejšini“, da bi rad z njim govoril, a njegovi gostje nehté molčati. „Takoj potem“ — pravi Valvazor — reče drugi starejšina na glas: „No, tihu naši!“ Zatem tudi nižji starejšina ukaže svojcem tihim biti. Na-to vsi vmolknejo.

¹⁾ ibid. knjiga XI. str. 644.

²⁾ ibid. knjiga XI. str. 52.

Ko se potler nižji starejšina hoče odkriti, (ker sedé vsi pokriti pri mizi), mu reče višji starejšina: „Pokry tojo pošteno glavo, poštena usta govore,“ in pôtlar se prično dalje napitnice. Ko nevestin oča blagoslovi nevesto in ženina, vskliknejo vsi svatje: „Nasimo bratezo, naše neveste debe njem shito usako rodilo angeli stahu Amen! sa snahu Amen. Amen!“¹⁾

V Istriji so pokladali tedaj zaročencema še pečeno kokoš na zakonsko posteljo in starejšina je peljal nevesto, ko so jej optali brento na pleča, in tudi svate do bližnje vodé. In starejšina je ogovoril vodó, rekoč: „Dober dan voda jordana, koja se koristila Boga na Suetiga juana je sem tebi pèrpelau leto nevestizo de bodesh ny uslusila nu njo zhisto ohranila.“²⁾

Ples, kateri je vedno na ženitovanjih bil v prvi vrsti in je še dandanes, se je vršil največ vkrog lipe, národnega drevesa, katerega vidimo na mnogih podobah v „zapisniku gradov“ in tudi sicer.³⁾ A ne samo na ženitovanjih, temveč tudi sploh se je v letu mnogokrat in zeló plesalo, in kakor zagotavlja Valvazor, so plesali Gorenjci toliko, „dass ihnen die Füße fast wenig still stehen.“

Tudi po zimi se je često plesalo in skednji so bili izvrstna plesišča. V tem, ko so se plesovi po različnih krajih nagibali „štajerskim,“ Valvazor pripoveduje, da so po drugih krajih pri nas tudi plesali jugoslovansko „kolo.“ „An theils Orten“ — piše —⁴⁾ „als bei Katzenstein und derer Orten, tanzen die ledigen Dorf Pursch unter den Bäumen oder in einer Korn Tennen in einem Kreis, der nicht über 6 Schritt breit ist. Und auf einem so kleinen Platz werden doch in die 50 Paare und zwar alle sämmtlich zugleich auf einmal tanzen und hernach alle zugleich aufhören und eine Weile ruhen, doch nicht lange. Denn nachdem sie kaum ein oder zwei Vater Unser (sic!) still gestanden tanzen sie wieder darauf los. Und mit solcher Abwechslung gehet es also nacheinander fort.“

O kratih otročjih poroča Valvazor, daje pri Beli peči in v Jesenicah ter tam vkrog navada pri kmetih, vabiti po 4, 5, tudi celó po 7 bôtrov, katerih slednji mora prinesiti otroku v cerkev 3—4 lehti platna.⁵⁾

Pri pogrebih omenja Valvazor posebno žalnic in gostij po pogrebih, sedmin, katere so trajale do 8. dné,⁶⁾ in pripoveduje v dostavku kakor „analogon“ o ruskih žalnicah pri pogrebih in o sedminah Rusov.

¹⁾ ibid. knjiga VI. str. 332.

²⁾ ibid. knjiga VI. str. 333.

³⁾ ibid. knjiga VIII. str. 748, str. 763 i. t. d.

⁴⁾ ibid. knjiga VI. str. 283.

⁵⁾ ibid. knjiga VI. str. 282.

⁶⁾ ibid. knjiga VI. str. 324 in dalje.

Kakor pri slovesnostih porók in še bolj pri pogrebih, in poleg tega omenjeno, pri blagoslovljanji živali (der „Rösser,“ knjiga VIII. str. 778) ter posvečavanji vreménskikh žrél („Wetterlöcher,“ knjiga IV. str. 541), tako se je tudi pri praznovanji svetih letnih časov do kronistovih dni ohranilo marskako zrnice običajev nekedanjih poganov.

O božiči se je že govorilo. Pri omenitvi „postranskih običajev“, kateri se mu čudni dozdevajo, a katerih se ljudstvo stalno drži, in v kojih se nabajajo stare národne navade še iz poganske dóbe, popisuje Valvazor jedilni réd o veliki nóci, kedar se med drugim blagoslovja koláč, národno pecivo, katerega tudi na ženitovanjih mečejo gostom. Pötler poroča o božičnih potvicah in poprtniku. Obhod kolednikov — („Umsinger“) — ki so nekedaj pevali na čast koledi zdaj pak so pevci v kristijanskem smislu, popisuje Valvazor ravno tam zeló obširno in natančno. ¹⁾

Izmed národnih jedí omenja baron razven že navedenih še prosenca, domačih štrukljev ²⁾ („Hausstruckel“) in ajdovega sóka, kakor tudi neke baže kolačev (poprjakov, „Pfefferkuchen“), kateri so neki boljši od Nürnberških. ³⁾

Národnih pijáč pozná Valvazor svoje dni poleg vina, katerega raste mnogo in dobrega na Dolenjskem v Moravi (marvin), in po Notranjskem kakor tudi v Istriji (vipavec, proséčan, brežánka), še pijačo, katero si napravljajo kmetje sami iz brinja, to je še dandanes dobro poznani brinjavec; ⁴⁾ tudi medíca je bila starim Kranjcem priljubljena pijača.

Iz kmetskega gospodarstva navad v Slovenih navaja Valvazor najodličnejši karakteristikon, namreč takó imenovani kozólec, v katerega žito zdévajo, ⁵⁾ kar nam kaže tudi v podobi.

Za vožnjo po rekah Savi, Dravi, Ljubljani in Soči rabijo dolge liburniške čolnove in po dva vkupe sklenjena čolnova (storicu, ⁶⁾ da-si tudi je našemu kmetu posebno na spodnji Savi služil sam sód, na katerem je, ravnotežje vzdržujoč, plúl po reki, kar nam kaže Valvazor v podobi. ⁷⁾

Zeló praktično pripravo so imeli prebivalci planin, takó imenovane krplice, da so dričali po snegu nizdolu, o čemer poroča naš baron zeló obširno. ⁸⁾

¹⁾ ibid knjiga VII. str. 472 in dalje.

²⁾ ibid. knjiga XI. str. 124.

³⁾ ibid. knjiga III. str. 347.

⁴⁾ ibid. knjiga III. str. 354.

⁵⁾ ibid. knjiga II. str. 105.

⁶⁾ ibid. knjiga X. str. 356.

⁷⁾ ibid. knjiga II. str. 203.

⁸⁾ ibid. knjiga IV. str. 584.

Ženske so naslikane, kakó nosijo kebel na glavi, ¹⁾ kakor tudi druge stvari, n. pr. zibeli, Slovenke proste na glavi nosijo.

Kmetje Valvazorjevi so nosili še orožje, kar se jim je zaradi vednih bojov s Turki rado privolilo, kajti bilo je vedno potreba, v silni nevarnosti iskati pomoči „prostega kmeta.“ Tú in tam so pa imeli namestu dolgih pušek čakane, t. j. palice železnimi kljukami. ²⁾ Tudi proste leséne palice, katere so bile samó obéljene in nad ognjem nekoliko opaljene, so rabili na mnogih krajih kakor nekovo morilno orodje. ³⁾

Kakor so Slovani sploh in osobito Rusi od nekedaj kultivirali kopéli, takó vé tudi Valvazor v vseh oddelkih svoje topografije mnogo pripovedovati o toplicah in zdravilnih studencih Kranjske in med drugimi imenuje tudi neke posebnostne kmetske kopéli, vodnjaka (sdrave studenz) pri Óstrem vrhu, kamor so hodili kmetje s posodami po vódo meneči, ako je posoda do vrhá polna in se prinese domú, da se nič vodé ne polije, pôtler bolnik izvestno ozdravi. ⁴⁾

Izmed rékov in prislovíc citira Valvazor réke mu: „Pi mene pjavka,“ kar rabijo, kedar lové pijavke in o čemer mu je poročal nek star ribič, ⁵⁾ „na repo.“ na repu ostati, napósled ostaje za stare zapuščene device na plesišči ⁶⁾ prislovica: „prejo resdero“ = nehajo presti, ⁷⁾ „iz posta useti“ = deliti jedi na grobu koga, ki je v postu umrl, ⁸⁾ dalje rék: „rakam svísgat,“ ⁹⁾ rék o Krájničanih: „da imajo v svojem mestu véč vina nego vodé,“ ¹⁰⁾ i. t. d., i. t. d.

V oddelku o živalih omenja Valvazor, goverèè o popotnih ptičih žrjavih, katerih se često vidi v deželi cele trope, da kmetski dečaki in pastirji, kedar jih vidijo mimó leteti, kličejo: „Zhizhe golobar pou naprei pou nasei uarej de te vouk naujej l' okule, l' okule, l' okule!“ Takó kličóci se zasúčejo dečaki trikrat vkrog in žrjavov vrsta se zméte, da ne pride zopet skoro v réd. ¹¹⁾ „Das Wort zhizhe,“ pravi Valvazor, „ist ein corruptes Wort und dessen Bedeutung mir unbekannt.“

¹⁾ ibid. knjiga XI. str. 430.

²⁾ ibid. knjiga VI. str. 310.

³⁾ ibid. knjiga VI. str. 279.

⁴⁾ ibid. knjiga IV. str. 602.

⁵⁾ ibid. knjiga IV. str. 652.

⁶⁾ ibid. knjiga VI. str. 284.

⁷⁾ ibid. knjiga VI. str. 286.

⁸⁾ ibid. knjiga VI. str. 287.

⁹⁾ ibid. knjiga III. str. 453.

¹⁰⁾ ibid. knjiga XI. str. 3.

¹¹⁾ ibid. knjiga III. str. 448 in dalje.

O kranjskih Hrvatih mu je posebno po volji nek običaj in sicer ples sè sabljami, katerega možjé „mit blossen Säbeln verrichten, auch so artlich und wunderlich sich damit durcheinander schwingen, dass es zu verwundern.“¹⁾

Omenjajoč žalnic pri mrtvecih dodáje Valvazor vprašanja, katera stavi stara babina mrtvecu. Vprašuje ga: „Zakaj si umrl? Kaj si mislil? Zakaj neki? Imel si vendar dobro, lepo, prijaznjivo, zvesto i. t. d. gospodinjo. Ljubec, povedi mi vendar, zakaj si umrl? Oh, hudó si storil sè svojo „smrtjo.“ In še jednako „bedasta“ vprašanja mu stavi. Čim boljše umeje taka babina jadikovati, tem večkrat in rajši jo pozivljajo ljudjé. Posebno je tó sploh obično v Vinici kakor tudi ónstran Kolpe in v tistih krajih in poslužujejo se tega običaja tudi mnogi drugi kršćanski naródi v Turčiji, osobito Greki in Rusi.²⁾

Pri ženitovanjih v Hrvatih igrata zastava in zastavnik velík nálog. Nevestinega voditelja imenujejo de ver. Nevesti sname ženin sè sabljo venec raz glavo in ga pritrí na stropu v sòbi.³⁾

Zeló obširno popisuje Valvazor v poglavji „o krajih ob graničih“ običaje in navade Uskokov, katerih mnoge imajo svoj početek „v slepem poganstvu“ („blinden Heidenthum.“⁴⁾ Pred vsem drugim omenja navad božičnega večera, katerega po navadi svojih poganskih, malika Badnjaka čestečih pradedov ne imenujejo božični večer, temveč badnji večer. Dalje omenja pri Uskokih navadnega splošnega poljubovanja v isti badnji večer in v novega leta dan, maškarade otrok, kateri pepelnico sredo, nabrano moko, olje, kruh in vino kar na ulicah povživajo in popijajo in z različnimi burkami obžalujejo smrt Bacchusovo, otročje vojske v postu, kresóv i. m. d.⁴⁾

Žalna oblačila pri Uskokih so črna in nosijo jih roditelji za otroki svojimi in otroki za stariši, takó tudi zakonski ljudjé drug za drugim tri leta. Oženjene brate in omožene sestré obžalujejo v taki žalni obleki dve leti in neoženjene brate ter neomožene sestré jedno leto.⁵⁾

Valvazor hvali Uskoke, da imajo svoje puške kakor največi lišp, in v njih sòbah se vidijo naobošene „mancherley Röhre, Pistolen, Carabiner, Säbel, Palasche, Hacken, Baltiza genannt, Tschakan oder Streithammer, Busdikan oder Tszestoper, unterschiedliche Gattungen von Spiessen, auch vielerley Rosszeug und Sättel. Und dieses“ — dodáje Valvazor — „ist auch vor wenigen Jahren annoch bei uns in Krain bräuchlich gewesen, da man

¹⁾ ibid. knjiga VI. str. 305.

²⁾ ibid. knjiga VI. str. 305.

³⁾ ibid. knjiga VI. str. 304.

⁴⁾ ibid. knjiga XII. str. 87 in dalje.

⁵⁾ ibid. str. 87.

von denen so genannten Spalliren und Malereien nicht viel gewusst noch sich derselben gross geachtet: sondern in denen fürnehmsten und besten Zimmern sich nichts dann Kürasse, Panzer, allerley aufgehencktes Gewehr und Rosszeug zeugte. Massen dann auch meines Erachtens einem Ritter und Soldaten besser ansteht, dass er in solchen und dergleichen Sachen, als in andern Dingen, die mehr dem weiblichen Geschlecht zukommen, seine Zier suche.“¹⁾

Navado, katero imajo Hrvatje še dandanes pri národnih svečanosti, da namreč spekó celega vola ter ga pôtler razdelé ljudstvu, nahajamo za Valvazorja tudi na Kranjskem. Takó n. pr. se je leta 1660 pri dédnem poklonstvu cesarja Leopolda I. v Ljubljani na prostem polji pečén vol razdelil množici ljudstva in l. 1686 v Idriji pri národni veselici (o novi premagi Budima) med drugim tudi cel pečén vol, katerega kosovi so se celó jedli pri obedu starejšinstva mestnega.²⁾ (V Idriji nahajamo, mimogredoč bodi omenjeno, med služabniki pri rudokopstvu tudi „den Kobila und Gerenwerck-Meister.“³⁾

Na konci té grupe „o običajih“ nam ostaje samo še poizvedovati, koliko národnih šég v tem obziru se je ohranilo do Valvazorjevih dní v glavnem mestu deželnem, v Ljubljani, iz česar se dá bolj ali menj sklepati tudi o drugih mestih. Takoj pri uhođu v mesto od dolenjske strani nahajamo pisana vrata;⁴⁾ po Ljubljani se je vozilo s čolnovi v stavo, o čemer poroča kronika že iz najdavnějšíh časov (l. 1092, majnika meseca je bila taka veselica in za dar je bilo odmenjeno jeden tóvor vipavskega vina, tri lehti sukna in par nogovic;⁵⁾ ob bregu Ljubljanice na starem trgu (Sitticher Hof) na prostem je stalo národno drevó, širokovejna lipa, pod katero so se zbirali mestjani k igri in plesu, kar poroča národna pravljica o povodnjem možu in kakó se je prikazoval ter plesal z Uráko Schafferjevo l. 1547.⁶⁾ Tukaj pod lipo se zbirajoče mestjanske žené in mestjanska dekleta, katere so prinašale jedi seboj ter se radovale prijetne godbe, nam dajejo povod za prihodnjo obravnavo o národnih nošnji, kajti na tem, še v XVII. stoletji priljubljenem, veselicam odmenjenem kraji vidimo ženski spól s pečo na glavi.⁷⁾

Ob svetih praznicah se je — kakor še dandanes — v Ljubljani pripravljalo pecivo ter se blagoslavljaló. S stolpa na gradu, katero poslopje je tedaj bilo še posesvo deželnih stanov, je klical čuváj: „čuváj!“ v národnem jezici.⁸⁾

¹⁾ ibid. knjiga XII. str. 86.

²⁾ ibid. knjiga VIII. str. 834.

³⁾ ibid. knjiga III. str. 412.

⁴⁾ ibid. knjiga XI. str. 667.

⁵⁾ ibid. str. 685.

⁶⁾ ibid. l. c.

⁷⁾ ibid. knjiga XI. str. 708.

⁸⁾ ibid. str. 671.

(Iz kronike mesta ljubljanskega, kolikor o nji poroča Valvazor, vtegne morebiti zanimati slovanske krogove, da je tu l. 1313 umrla češkega kralja Vaclava hči Ana,¹⁾ da so l. 1620 po Turkih prognanemu nadškofu iz Bulgarije zastopniki deželnih stanov dali milošnjo in ga pogostili;²⁾ da je l. 1649 poljski knez Radzivil potoval skozi Ljubljano v Rim, in drugih takih stvari mnogo.)

VI.

Národna nošnja.

Kakor smo že opominjali, nam podajajo slike in zemljevidi pri Valvazorji na mnogih krajih priliko, videti še na konci XVII. stoletja navadno staro nošnjo slovensko v vsi lepi in pisani raznolikosti in jo primerjajoč preiskavati. A tudi z besedo nam je naš blagi baron v svoji „Ehre des Herzogthums Krain“ zvesto in natančno narisal podobo nošnje naših pradedov z vsemi posebnostimi in različnostimi v pojedinih krajih dežele. Ker se dandanes največ nabaja komaj zadnji sled národne nošnje, podajamo Valvazorjev zanimivi popis od besede do besede po originalu:

Oberkrain.

„In der Kleidung geben sie mehrentheils gleich, tragen durchgehends schwarze, oben zugespitzte, ledige Leute aber sonderlich bei Radmannsdorf und da hinauf, aufgeschlagene Hüte. Die Röcke trägt man gleichwol auch unterschiedlich. Denn an theils Orten geht man in kurzen Rücken und Hosen von grauem und groben Tuch. Insgemein aber tragen sie lange Röcke von schwarzem Tuch so man Loden nennt, welches ein schlecht, gemeines, grobes Tuch ist so in Crain überall bei den Bauern gemacht wird. Jedoch wenden theils bisweilen auch köstlich gutes Tuch auf sich zu ihren Hosen und Rücken, legen auch saubre Strümpf und Schuhe an. Die Samer (Saumrossführer) gehen schwarz gestiefelt, in einem spannbreiten schwarzen ledernen Leibgürtel, womit sie aber nicht über sondern unter dem Rock und also allein über dem Hemd den Leib umfassen. Die andere dient aber zur Leibsumfassung ein breiter Saum oder Ende von einem Tuch. In der Hand führen sie gemeinlich einen (keilartigen) Stock von Dornholz. Im Sommer tragen sie entweder weisse oder schwarze Leinwand-Hosen, gehen alsdann sonst meistentheils ohne Rock im Hemd welches einen runden Kragen hat. Etlicher Orten brauchen sie zur Sommerszeit anstatt der ledernen hölzernen Schuhe. Im Winter gehen sie mit ganz offener und blosser Brust (wie diess

¹⁾ *ibid.* str. 710.

²⁾ *ibid.* str. 719.

auch im ganzen Land der Brauch.) Die meisten Männer tragen auch langes Haar und grossen Bart.

Die Weiber aber tragen auf dem Haupte weisse Petschen. Ist ein leinen Schleier von weitläufig gewirkten Faden und dünner Leinwand gemacht. Durch diese Leinwand werden mit der Nadel an theils Orten Zwirnfäden gezogen, damit sie genug gefaltet bleibe und hat eine solche Leinwand ungefähr $1\frac{1}{2}$ Elle an der Länge; diese Leinwand oder Petschen wird auf dem Kopf so artlich zusammen geworfen, dass es über der Mitten nicht anders aussieht, als ob es oben eine ganz andere Leinwand wäre. Etliche aber, welche arm seind, behengen den Kopf mit solchen Petschen so nur von gemeinem groben Leinwand wiewol sie dennoch denselben eben also über dem Kopf zusammenwerfen als wie die ersten. Hernach legen sie Mieder an und zusammen genähte Röcklein (Schösslein nennt mans in Franken) alsdann einen blauen und vier Finger breiten Gürtel drüber. Diese Gürtel werden besonders Fleisses gewirkt, seind gar dick und hart. Darauf thun sie wieder einen andern nämlich eisernen Gürtel (sklepanez) oder wol auch von Messing drüber, also dass der Rock gar hoch über den Magen geht, woselbst alsdann das Mieder daran genäht. Solche Mieder sind von unterschiedlichen gemeinem Zeuge, gleichwie auch die Röcke ganz gemeines Zeugs doch einer anderen Farbe seynd auch wol nur von schwarzer Leinwand. Gewöhnlich binden sie auch ein weiss leinen Tüchlein um den Hals und zwar auch im Sommer alsdann anstatt des Rocks einen Kittel von weisser oder schwarzer Leinwand. Ihre Strümpfe werden mehrentheils roth oder weiss sein. Sie thun ihren Gang in Schuhen und einiger Orten in weissen Stiefeln. Des Winters stecken sie in kurzen Pelzen.“¹⁾

Unterkrain.

„Die Kleidung kommt nicht durchgehends aller Orten überein. An theils Orten tragen sie Hüte die etwas hoch und oben enger als unten und in der Mitten fasst ein wenig schmaler. Andrer Orten deckt man das Haupt mit rauhen Kappen bevorab im Winter. Sie tragen kurze Röcke, wenig Schuhe meistens Stiefel. Einiger Orten haben ihre Röcke auf den Schultern einen zugespitzten Kragen anderswo einen viereckigen wiederum anderswo einen runden. Mancher Orten setzen sie an die Hemden grosse, hohe und dicke Krägen, welche ihnen den Hals umringen. Den Leib umfassen sie alle mit einem spannbreiten Gürtel von schwarzen Leder. In der Haar mode vergleichen sich etliche Oerter den Oberkrainern, etliche aber lassen das Haar abschneiden bis an die Ohren, also dass das behaltene die runde Hälfte einer mitten durch geschnittenen Melone oder ein Käpplein und eine Halbkugel vorbildet. Etlicher Orten lassen sie sich vorn oberhalb der Stirn einen

¹⁾ ibid. kujiga VI. str. 278 in dalje.

grossen Busch Haares drei oder vier Finger lang formiren und das Andre Alles glatt wegschneiden. Zwischen ihren und der Oberkrainer Bärten ist kein Unterschied. In den Händen tragen sie kleine und dünne Stäblein.

Die Weiberkleidung ist der oberkrainerischen gemäss; ausgenommen, dass sie keine Vortücher tragen. Zudem legen sie meistens schwarze Stiefel an und etlicher Orten gehen sie in ganz zusammengefalteten Stiefeln.“¹⁾

U s k o k i s c h.

„Die Männer gehen schier gekleidet wie die Crabaten;²⁾ allein etliche tragen ganz kleine Käpplein, so nur eine Handbreite gross, auf dem Haupt. Etliche aber binden solches Käpplein mit einem Faden unterm Kinn bei der Gurgel zusammen, damit es nicht herabfalle. Die Männer tragen gleichfalls alle auch Opanken, Hosen und Röcke wie die Crabaten auch meistens von gefärbtem Tuch. Hosen und Strümpf haften gleichfalls auf krabatisehe Weise aneinander. Etliche prangen mit grossen und langen Bärten; etliche aber mähen dieselben mit der Scheer weg und lassen allein den Oberbart oder Knebelbart lang wachsen. Der Kopf wird gleichfalls beschoren und demselben vorn nur ein langer Zopf oder Büschlein Haars gelassen: wiewol etlichen solcher Haarzopf hinten sitzen bleibt wie den Türken.

Etliche tragen auch grosse Kappen auf dem Haupt gleich den Krabaten.

Die Weiber tragen lange Oberröcke ohne Aermel, wiewol sie unten andre Aermel haben. Die Brust zieren sie mit buntfarbenen oder geblümmten Tüchern, so sind auch ihre Unterröcke mit blauen, rothen und andern Farben gescheckt. An den Füssen tragen sie Opanken das ist eine breite Sohlen darin an dem Rande herum kleine Löchlein, wodurch man nur eine Schnur zieht und also den Schuh schon fertig hat. (Etliche Bauern und arme Leute nehmen nur ein Stück von einer frischen Haut und schaben die Haar mit einem Messer ab.) Ihren Kopf umwickeln die Weiber gar artlich mit einen langen und schmalen Tuch von buntgefärbter Leinwand.“³⁾

Auf dem Karste.

„Die Männer gehen in breiten Pumphosen von dicken groben Tuch welche unten nicht zugebunden. Darzu tragen sie kurze Wämser und auf den Köpfen grosse aus Filz gemachte Kappen oder vielmehr kleine Hauben, die Weiber aber weisse Tücher über dem

¹⁾ ibid. knjiga VI. str. 288.

²⁾ Njih obleka je skoraj povsod znana (knjiga XI. str. 302.)

³⁾ ibid. knjiga VI. str. 295. in dalje.

Kopf. Die Kleidertracht verstellt die Weiber gar sehr. Jedoch gibt es noch eine andere Weibertracht an etlichen Orten absonderlich in Brech (sonst Bersziza genannt) unter die Herrschaft S. Serv gehörig, welche viel hübscher als die übrige karstische. Denn daselbst umwickeln die jungen Bäuerinnen erstlich den Kopf mit einem langen leinen Tuch so artlich, dass da sonst das Tuch nur zwei Enden hat sie vier Enden daraus machen, indem sie es zweimal doppelt überlegen und ihnen also auf jeglicher Seiten eines herunter hängt, doch auf der linken Seiten viel niedriger als auf der rechten. Vorn ober der Stirn hängt nur etwas weniges darvon, hinten aber gegen den Rücken hinunter hängt das vierte Ende ziemlich breit und lang.

Hernach tragen sie am Leibe einen langen schwarzen Rock ohne Aermel und vorn an der Brust schweift über jeglicher Brust ein langer Quast oder Dollen. Dieser Rock wird vorn nicht zugemacht sondern bleibt ganz offen und wird allein mit einem dünnen blau und rothen Gürtel den Leib umher angegürtet. Unter solchem Rock haben sie einen andern noch längern Rock von weissem Tuch, daraus auch dessen Ermel seynd. Dieser Rock geht unten und auch oben um den Hals herum wie gleichfalls vorn bis an den Gürtel bis an denselben er vorn aufgeschnitten ist, hernach vorn vom Gürtel hinunter, woselbst zwar der Rock keine Oeffnung hat, doch gleichwol aber ein Strich von übergeschlagenen oder darauf genehmem Pelzwerk hinab reicht dergleichen pelzener Aufschlag auch vorn an den Aermeln sitzt. Unter solchem Rock tragen sie ein langes Hemd oder Kittel so noch länger ist als die Rösche. Solches Hemd geht sowol unten als vorn an den Aermeln ingleichen um den Hals so weit hervor dass mans gnügsam sieht. Sie zihen dabei rothe Strümpfe und schwarze Schuhe an die vorn ganz rund sind darauf ein weisser Fleck sitzt.“¹⁾

Istrien.

„Die Tracht der Männer ist der am Karst am meisten ähnlich. Etliche setzen Hüte auf, etliche nur kleine Hauben oder Kappen so von Filz gemacht seind. Vorn an der Hosen tragen sie wie einen grossen Beutel.

Die Weiber tragen keine Petschen sondern umwickeln den Kopf mit einem langen, aber gar artlich gefaltetem Leinwandtuch, die Hemde und Rösche sind einfach, geschlossen, die Aermel an der Handwurzel bunt ausgenäht. Das Bild weist eine spinnende Istrienerin die Spindel in der Hand tragend.

Statt der Schuhe — pravi Valvazor — tragen Weiber wie Männer Opanken.“²⁾

¹⁾ ibid. knjiga VI. str. 310 in dalje.

²⁾ ibid. knjiga VI. str. 328 in dalje.

VII.

Národne stvari iz zgodovine.

Knjiga XIII. „Ehre des Herzogthums Krain“ obravnava bojne dogodke Japidov in Karncev pred Kristovim rojstvom. Kakošnim načinom Valvazor motri podrobnosti v preiskavah pisateljev sovremenikov, se razvidi lahko iz tega, da n. pr. pretresa celó vprašanje: je-li bila Penthesilea, „kraljica Amazonska, katera je sè svojimi deviškimi vojnimi kerdeli Trojancem na pomoč hitela“, Slavonka, kakor trdijo nekateri, ali ne?! Se vé, da sklepa tó preiskavanje z moralo: „Wir wollen hierin gern die Neutralität halten, und uns solche alte Strittigkeit nicht bewegen lassen, die Fahn aufzustecken; sondern dieselbe müssigeren Leuten zu übergeben.“¹⁾

Meje Japidiji postavlja Valvazor v soglasi s Plinijem do reke Soče (Timavus) od Trsta dalje: „Massen dann auch,“ — kakor pravi — „Strabo bezeugt, dass selbiger Zeit (um 128 v. Ch.) die Japhidier in ihrer vollen Blüthe gestanden.“²⁾

Oblego, junaško njegovo brambo in konečno vzetje mesta Japidov Metuluma pri Ložu po Rimljanih za cesarja Avgusta, popisuje Valvazor zeló učeno in omenja tudi vsega rimskega rodja, katero se je rabilo pri takem obleganji.

Kedar se je bilo požgalo mesto Metulum, piše Valvazor,³⁾ so se ubežniki razkropili po noriških vaséh ter se tam naselili. „Daher man noch vor hundert und etlichen Jahren den allernächst bei Oberburg⁴⁾ liegenden Hügel, da heutiges Tages die St. Marienkirche stehet, Metulski verh genannt, welches soviel gesagt ist, als der Metulische oder Metulier Hügel.“⁵⁾

Vse 5. poglavje XIII. knjige je odmenjeno vprašanju, v katerem kraju je stalo mesto Metulum.

V prepiru, se-li ima iskati Metulum v kraju, kjer sedaj stojé Trojane, ali Metlika ali Metule pri Ložu, naš kronist po pravici meni, da je zadnji kraj pravi, „weil die Gewisheit besteht, dass Metulum die Hauptstadt des alten alpinischen Japydiens gewesen, der Trojanerberg aber nie zu Japydia gehört sondern ziemlich weit davon gelegen. Weil dann auch die Spur der Gräben des römischen Feldlagers sowol als auch die natürliche Lage der Gegend bei dem Dorfe Metule und dieser allda

¹⁾ ibid. knjiga XIII. str. 12.

²⁾ ibid. knjiga XIII. str. 51.

³⁾ ibid. knjiga XIII. str. 94.

⁴⁾ Na Štajerskem, dotacijska graščina ljubljanskega škofijstva.

⁵⁾ Po Schönlebnu.

noch unausgelöschte Name Metule selbst darauf zustimmt, dass allda nach Anweisung der beiden Bühel und eines zwischen eingesenkten Thals eine solche Situation gefunden werde, dergleichen Appianus der alten Stadt Metulo zueignet, als behält diese des D. Schönleben Vermutung billig den Platz, dass nämlich aller Vernunft nach allda die rechte Gegend und Stätte der vertilgten Stadt Metuli sey.“¹⁾

Potler obširno popisuje zgodbo „der Kriegszüge Augusti und Tiberii wider die Segestaner, Pannonier, Dalmatiner und die darunter mitbegriffenen Crainer“ katere „Kriegsgeschichten“ se tudi še v XIV. knjige 1. in 2. poglavji nadaljujejo.

Daljnim bôjem Rimljanov v naših deželah, da bi bili dobili gospodstvo nad našim národom, so odmerjena prihodoja poglavja, pôtlar nasledujejo povesti o opustošnji Italije po Gotih in Hunih, kakor tudi mest Emone (Ljubljane.) in Akvileje (poglavje XVII.)

Pri navajanji „gotских dogodeb“ pripoveduje Valvazor tudi o boji Gotov sè Savijsci²⁾ (Saviern) l. 461. ali 462. po Kristu, katerih je padlo na bojišči 10.000 môž. „Sollte Jornandes“ — piše naš baron — „durch Bolliam, den Fluss Polanam (oder Pölant) verstehen, (wie fast nicht zu zweifeln) so muss das sehr weite Feld zwischen Bischofack und Crainburg diesen schlagenden Kriegsheeren zur Wahlstadt gedient haben: angesehen diess Feld einer solchen Action Platzes genug eingeräumt und dem Flusswasser Pölant auch am nächsten ist.“ (V letih 624—630 p. Kr. se je izvolili Sama vojevodo Slovenom in sicer zaradi pritiska Hunov. (Knjiga X. str. 148.)

Poglavje 21. knjige XIV. obravnava različne bojne napade Slovanov v sosednje okraje, prazgodovino Hrvatov, zgodovino o Čehu in Lehu, o utemeljitvi Poljske in Češke.

V 8. stoletji po Kristu se je prikazal v bojih s Huni in Avari slovenski vojevoda Koroške in Kranjske Borut, kateri je s pomočjo Bavarcev Hune prognal.³⁾

Okolu 750. l. je neki Borut umrl in naslednik mu je bil njegov sin Carastus, (Karast,) zatem Cbetimar (Kajtimar) iz Bavarskega, kateri je prvi poskušal Slovence pokristijaniti, a po njegovi smrti so zopet postali pogani ter si izvolili, kakor se pravi, Valjhuna ali Valdunga svojega vojevoda. (!)

Bôji kralja Ludovika in vojvode Karlmana zoper moravskega „vélikega vojevoda“ Rastika (Rastices) in njegovega vnuka Sven-tibalda napolnujejo jeden oddelek (poglavje 23. knjige XIV.) Okolu leta 888. je imenoval cesar Arnulf Vratislava ali Braslava vojevodom Koroške in Kranjske. (Knjiga X. str. 191.) Pri omenitvi o nakladi davka Dalmacijanom (Dalmatier) po

¹⁾ ibid. knjiga XIII. str. 102.

²⁾ ibid. knjiga XIV. str. 227. in dalje.

³⁾ ibid. knjiga XIV. str. 246.

cesarju Henriku I. 928. p. Kristu se mimogredé ozira Valvazor tudi na slavonsko ljudstvo Daleminejcev ali Dalmacijanov, kateri so bili naseljeni v današnjem Mišenskem, in katere je Schönleben, smatral Dalmacijane, katerim je cesar Henrik naložil davek v čemer se ne strinja Valvazor ž njim, ako tudi, kar se umeje, ne taji obstanka téh mišenskih Dalmacijanov. ¹⁾

V XI. stoletju je sedel na vojvodskem prestolu v Koroški Markwart, oča svete Heme, kateremu je nasledoval v vladi Koroške in Kranjske njegov sin Leopold I. 1077. p. Kr., o čegar vojski sè Zolemirom, kraljem Dalmacije, poroča kronika Valvazorjeva. ²⁾

Kedar je bil umrl poslednji mejni grof kranjski brez dédiča, je podelil cesar Friderik II. l. 1231, ker so ga stanovi Kranjske zahtevali, vojevodi Frideriku II. viteškemu iz Avstrije vojvodstvo Kranjske, kateri naslov je ob jednom prejela Kranjska, do tedaj mejna grofija. ³⁾ „Damals“ — piše Valvazor — „ist auch die Herrschaft Windischmark sammt Crain zugleich an Oesterreich gekommen. Denn obgleich sie eine absonderliche Herrschaft, so war sie doch allemal dem Herzogthum Crain anhängig.“ ⁴⁾

Temu prvemu posestvu jednega dela Kranjske po avstrijskih knezih (Notranjsko namreč v istih dneh še ni pripadalo temu prvemu posestvu), je nasledovalo leta 1374. definitivno vtelesenje Kranjske hiši avstrijski, in v istem letu so se Habsburčanoma Albrehtu III. in Leopoldu III. zbrani stanovi Kranjske, vindiške okrajine, Metlike in Istrije pokloniti v Ljubljani ter s tem v zvezi so potrdili svoboščine deželske. ⁵⁾

Od istega leta je Kranjska do danes brez prestanka delila usodo hiše Habsburške in njene vzvišene dinastije v veselih in tožnih časih in njeni presvetli knezi so vrlim in duševno bogato obdarovanim sinovom naše domovine vedno skazovali najvišje poštovanje ter imenovali često Kranjsko biser v kroni Avstrije.

Mnogokrat so prišli knezi hiše Habsburške v ožjo dotiko z našo deželo, takó na priliko Ernst železni (v početku XV. stoletja), kateri je stoloval v Gradci; cesar Maks I., kateremu so bili Slovenci posebno ljubi, takó, da se je naučil slovenščine in je pozval vrsto Slovencev v svoje obližje. Njegov učitelj Prekókar, njegov izpovednik Slatkojna, poznejši škof dunajski, Ruben, déd slavnega slikarja P. P. Rubensa, kateri je bil postal dvorni vrtnik v Nizozemji i. m. dr., kakor tudi škof Kristof Rauber iz Ljubljane, ki je sukal poleg škofove palice tudi

¹⁾ ibid. knjiga XIV. str. 267.

²⁾ ibid. knjiga X. str. 206.

³⁾ ibid. knjiga X. str. 212.

⁴⁾ ibid. knjiga X. str. 212.

⁵⁾ ibid. knjiga X. str. 258.

meč ter je šel v poslaniških opravilih h kralju poljskemu, ¹⁾ vsi so mu bili srčni prijatelji.

Cesar Karol V. je pozval v svoj državni dvorni svet nekega Pečaharja (Petschacher) iz Kranjske za dvornega svetnika v té dežele zadevah. ²⁾

Zgodovinsko-politično zanimive so podrobnosti, katere Valvazor navaja v obziru odrečenega dednega poklonstva, kedar je cesar Karol V. vindiško okrajino, Metliko, Kras, Istrijo (in Trst ³⁾) z Italijo hotel pridružiti španjskemu deležu hiše, in kakó so stanovi kranjski še le potem, ko je cesar opustil nakano té razdelitve, l. 1522. zvestóbo prisegli Ferdinandovim komisarjem. ⁴⁾

Poklonstva, oziroma prisezanja knezov deželi Kranjski se zatorej niso vršila vselej osobno, temuč včasih po komisarjih, a vendar je prejel cesar Leopold I. l. 1660, dakle za Valvazorja, v Ljubljani poklonstvo, kakor v prejšnjem stoletju nadvojvoda Karol (iz notranje Avstrije) in Ferdinand (poznejši cesar Ferdinand II.) Vendar pak stanovi že od cesarja Leopolda več niso zahtevali prisége, a namestu nje zavézno pismo, ⁵⁾ zaradi ohranitve starih pravic, kar je, mimogredoč bodi omenjeno, spolnil Karol VI., kedar je l. 1728 sprejela dečela Kranjska pragmatično sankcijo, kajti istega leta je prejel osobno v Ljubljani poklonstvo in za oproščenje od prisége je napravil zopet zavézno pismo, katero je imelo veljati tudi naslednikom.

Najslavnejša dôba národne zgodovine v teh pêtih stoletjih, ko je Kranjska še pripadala Avstriji, je bila zánjo dôba, v kateri se je tri stoletja (od XV. do konca XVII.) neprestano bojevala s Turki.

Lahko bi se napisala debela knjiga, ako bi hoteli narisati junaštvo in požrtvovalnost slovenskega národa v tem času hude stiske le po nekoliko, tudi, ako bi se porabilo samo tó, kar je Valvazor zajél iz najboljših virov, iz zapisnikov kranjskih deželnih stanov in arhivov kranjskih kavalirjev, „ilirskih graničnih junakov,“ kakor se imenujejo po pravici. Na tem mestu se toliko laglje pogreša natančen popis turških bojev in „turških pohodov,“ ker se je v „Matičnih knjigah“ o njih že obširno in izvrstno pisalo.

Vsa XII. knjiga je napolnjena s popisom vindiških, hrvaških in morskih mej in slovanskih kakor turških mejaških hiš. Taborje, (vtrjene prostore v kranjski deželi, vasi, cerkve in druge strategično imenitne kraje), popisuje Valvazor na različnih mestih (v knjigi II. str. 115., IV. str. 539.,

1) *ibid.* knjiga X. str. 315.

2) *ibid.* knjiga X. str. 324.

3) Da je spadal Trst h Kranjski, navaja Valvazor historične dokumente knjiga XI. str. 589.

4) *ibid.* knjiga X. str. 330.

5) *ibid.* knjiga X. str. 382.

in XI. str. 213.), v tem ko je kresóvom in kresnemu streljanju (kar je bilo znamenje, da se bliža sovražnik dežéli,) prtopografičnem popisovanji Kranjske v II. knjigi pri posamnih delih dežéle odmeril prostor. A vrnimo se zopet k XII. knjigi.

Tú izvemo, da so kmetje ob mejah morali biti naoroženi pri pôljskem delu in takó pripravljeni na vsak sovražen napad; ¹⁾ izpoznavamo haramije, ²⁾ (hrvatske vojake, pešce in konjike, kateri so se plačevali, tó je bil začetek stalni granični vojni), in mazole, ³⁾ (kakor haramije bojniki, pešci in konjiki, a brez plače, katerim so se dala zemljišča, kakor poznejšim graničarjem.)

Izpoznavamo ob jednom „opravila graničarskih vojakov“ ⁴⁾ in beremo „unterschiedliche Grenzgeschichten.“ ⁵⁾

Izmed téh navajamo samó jedne povesti, katera lepó označuje národno čuvstvo Bosnijakov. L. 1461. namreč, — kakor pripoveduje Valvazor po Tomasichu in Pogen Vrameczu — je poslal bosanski kralj Tomaz svojega brata in svojega sina z množico ljudstva proti sorodnim mu Hrvatom, ker pak se je kazalo njegovo ljudstvo zelo nemarno in se ni hotelo resno poprijeti stvari, podál se je sam k svoji armadi ter je očital bratu, da ni sposoben za drugo opravilo, nego za svinje pitati, sinu pak je dejál, da, ker se mu ne pristoji orožje, mu hoče kupiti plug in motiko. Ker njegovim ljudém tó ni bilo ravno po volji, temuč jih je zelo razjarilo, so trdno sklenili, da se hoté maščevati, in v prihodnji nóči dné 10. julija so kralja umorili. ⁶⁾

Tudi generali, vojskovodje graničarskih armad, kateri so bili največ Kranjci, se nam po vrsti imenujejo. Poleg slovenskih plemenitih rodbin Lenkovičev, Kozjakov, Kizlev in drugih se imenujejo tú nemški Auerspergi, Thurni, Galli i. t. d. in njih najslavnejša dejanja. Grof Herbard Auersperg, 23. general na meji, je bil takó priljubljen pri národnem vojaštvu, da se je še za Valvazorja govorilo o njem: „Kakó ga imenuješ brez plakanja?“ ⁷⁾

Izvrstna dejanja „ilirskih mejnih junakov“, generalov in lejtantov ob meji — takó, da omenjamo le jedne stvari, slavne zmage Turkov pri Sisku l. 1593 v praznik sv. Ahacija, o kateri še dandanes pôje ljudska národna pesem, taka dejanja bi se ne bila mogla izvršiti brez strajnosti pomočnih krdél, deželnih stanov „bandérc“ in črne vojske. Že Velejus — katerega citira Val-

¹⁾ ibid. knjiga XII. str. 6.

²⁾ ibid. str. 49.

³⁾ ibid. str. 65.

⁴⁾ ibid. knjiga XII. str. 114 in dalje.

⁵⁾ ibid. knjiga XII. str. 118 in dalje.

⁶⁾ ibid. knjiga XII. str. 119.

⁷⁾ ibid. str. 58.

vazor ¹⁾ — hvali prebivalce naših krajev, da imajo „einen reifen und bedachtem Rath im Kriege,“ in avstrijski knezi so vedno z odlikovanjem pripoznavali izvrstna dejanja kranjskih, štajarskih in koroških pomočnih krđel ter so čestokrat iz Kranjske zahtevali pomoči na vojsko zunaj mej Avstrije z izrečno opombo: „wegen der Tüchtigkeit und Erfahrungheit der Krainer im Kriegführen,“ kar Valvazor v oddelku „letnih dogodeb“ avstrijskih vladarjev (knjiga X.) mnogokrat hvaleč opominja.

In neko posebno jêklo, „hrvatsko“ imenovano, se je pri nas na Kranjskem v Javorniku kovalo, jêklo, katero, kakor Valvazor humoristično omenja, ²⁾ „sogern Türkenblut säufft und seinen Feinden erschrecklich vor der Nasen blinkt!“

Národno plemstvo. VIII.

Svoje dni pri priliki nekega národno-političnega prepira se je v nekem spisu trdilo, da ni nikdar bilo národnega slovenskega plemstva. Drug sicer ne nespreten spis, kateri je pa kazal, da njegov pisatelj ne pozna zgodovine dežele, se je poprijel bona fide te od nasprotne strani izišle trditve in ni morebiti nerad pritrdil, da Slovenci niso nigdar imeli plemstva. A temu ni takó in nasprotni poduk o tej zadevi bi se bil lahko prejel tudi za časa istega famoznega spisa iz starega, da si tudi že mnogo in mnogokrat oplenjenega, a vendar še ne dovolj poznanega Valvazorja!

Že mesta v „letnih dogodbah,“ katerih smo že omenjali in katere nam pripovedujejo o uporú národnega slovenskega plemstva v Koroški in Kranjski proti sprejetju krščanske vére, dosti dokazujejo, da je tudi v našem národu nekđaj živeló stalno uréjeno plemstvo.

Za nas Kranjce so posebno — po Valvazorju — znameniti zapiski o turnirji v Cirihi, ustanovno pismo iz Kostanjevice in zapisnik dobrotnikov samostana Zatiškega kakor izvori, iz katerih zajemamo najstarejše date o národnem plemstu v Slovenih.

Med najstarejše národne plemenite rodbine o Kranjski spadajo „gospodje Črnomeljski“ („die Herren von Tachernembl“), katerih jeden, Ambrož, „gospod Črnomeljski,“ se je že leta 1165 z nemškimi kavalirji Kranjske udeležil turnirja v Cirihi. ³⁾

Ustanovno pismo samostana Kostanjevskega ddo. l. 1248. nas seznanja s kavalirji: Reinhardom Pincerna de Osterwiz, Bertoldom de Grednik in z bratoma Urhom in Bogomirom de Prosek. ⁴⁾

¹⁾ ibid. knjiga XIV. str. 117.

²⁾ ibid. knjiga III. str. 388.

³⁾ ibid. knjiga XIV. str. 291.

⁴⁾ ibid. knjiga XI. str. 335.

Nekrologije Zatiške, kakor jih priobčuje Valvazor, navajajo iz XIV. stoletja narodnih plemenitnikov: l. 1361. Štefana pl. Poganea (Pogantz), l. 1363. Bertolda Čubraharja (Zubacher), l. 1384. Jakopa pl. Stermola, l. 1384. Bogoljuba pl. Kozjaka, (Kuodlieb Kosjakh), l. 1388 Alberta Kozjakarja, (Kosiakher); iz XV. stoletja: l. 1418. Hermana Kozjakarja (Kosiakher), l. 1422. Pavla Globicarja, (Globizar), l. 1424 Martina Limsaka, (Limsakh), l. 1424 Urha Macerola, (Mazerol), l. 1452 Jakopa Gloviciarja, (Glovizar), l. 1470 Pilgraina Gloviciarja, (Glowizer), l. 1476 Ludovika pl. Kozjaka, (Khosiakh), l. 1493 Ano Glovicerko (Glowizerin).¹⁾

Po cesarju Frideriku III. ukazani obhod plemstva notranje-avstrijskega iz Štajarske, Koroške in Kranjske l. 1446 je imel tudi zastopnike kranjskega plemstva, in sicer: Jurija Črnomeljskega, Ivana Mačerola (Matscheroll), Martina in Krištofa Črnomeljskega, Ivana in Jakopa Stermolarja, (Stermoller), Jakopa Gloviciarja, (Glowitzer), Ivana Grimšičarja (Grimschitzer),²⁾ Primoža (Preym) in Martina Pečaharja (Petschacher), Andreja Sremnekarja (Schremnekher), Viljema Heriča, (Heritsch), Hermana, Bogomira, Jurija, Miklavža (brate) Kozjakarje, Lovrenca, Jurija, Jakopa, Ivana Globicarja (Globitzer).

Pri popisu gradú Slatniškega (na Dolenjskem) poroča Valvazor o nekedanjem posestniku Maringu Slatniškem (okolu l. 1411), da je imel soprogo Sreberno, kateri imeni sti se lepo vjemali med soboj, „hat also „der Güldene“ mit der „Silbernen“ sich vermählt. Und finde ich“ — dostavlja Valvazor — „um selbige Zeit der Herren von Slatenek noch mehr, allein um 1436“ — okončava naš kronist — „sei das Geschlecht bereits ausgestorben gewesen.“³⁾

V „vrsti vitezov,“ kateri so l. 1529 pri oblegi Dunaja po Turkih v obleganem mestu se borili proti sultanu Šolejmanu, so bili izmed narodnih plemenitnikov navzoči gospodje Erazem Obričan (Obritschan), Martin Semenič (Semenitsch), in Ivan Gloviciar (Glowitzer).⁴⁾

Pri pomožnem krdelu Kranjskem za škofa zagrebškega (l. 1530.) je imel med drugimi Jurij Metnizar (Mötnizer) 3 za boj opravljene konje.

¹⁾ ibid. knjiga XI. str. 532 in dalje.

²⁾ Aleksander II. pl. Grimšič (Grimschitz) l. 1245 je bil po Schönlebnu prvi kranjski deželni glavar in najvišji dvorni mojster pri kralju Otakarju na Češkem. (Primeri moj spis: „Die Freiherren von Grimschitz“ Wien 1871. str. 9.)

³⁾ ibid. knjiga XI. str. 536.

⁴⁾ ibid. knjiga XV. str. 427 in dalje.

„Schier unser Landsmann“ — piše Valvazor — „weil an unsern Grenzen geboren war Hr. Niklas von Jurischitz, der heldenmüthige Vertheidiger von Güns (1531.), der nachmals Landeshauptmann von Krain geworden und der, wengleich er seinen Adel vom römisch deutschen Kaiser erhielt ihn doch im Dienste der Nation erworben hatte; wie ihn denn auch die südslavische Nation als einen der Edelsten gefeiert hat, inmassen noch etliche dalmatinische Lieder vorhanden, welche seiner Tapferkeit zu Ehren gemacht seyend.“¹⁾

Že v prejšnjem oddelku sem omenjal, da so bili poveljniki na mejah tudi slovenski kavalirji, kakor Lenkovič, Kozjaki, Kizli, i. dr. Kakor najvišji vojni komisár na mejah (l. 1552.) je imenovan gosp. Ivan Lenkovič, vitez gradu Podbrezja, sè slovanskim gáslom: „kar Bog dá.“²⁾ Istega leta so šli proti Turkom v boj med drugimi „Crainerischen Officierern“ gospod Krištof Gušič, Feliks Nikolič Waxensteinski in Štefan Sementič.³⁾

Vrsta kranjskih deželnih glavvarjev, katera se pri Valvazorju začneja še le l. 1261., nam hrani imena Štefána pl. Modruša (Modrusch), kateri je bil 7. glavár (l. 1309.) in rojen v Dalmaciji; l. 1351. je bil nek pl. Gurk 11. glavár, l. 1414. nek Urh pl. Ostervic 24., l. 1429. 28. glavár Jošt pl. Ostervic, l. 1449. Jurij Črnomeljski 32., in l. 1593. baron Jurij Lenkovič 52. glavár.

Med deželnimi oskrbniki nahajamo iz jugoslovanskega dèbla rojenega grofa Ursinija Blagaja (Wlagay) leta 1673.⁴⁾

Med deželnimi namestniki vladarja nahajamo l. 1408. Pavla Glovicarja, l. 1442. Martina Črnomeljskega, l. 1450. Jurija Črnomeljskega in l. 1500 Ivana Maksimilijana pl. Grimšiča (Grimschitz).

Celó v službi „vicedoma,“ deželno-knežjega glavvarja, nahajamo tú in tam národnih kavalirjev, takó n. pr. l. 1350, Jurija Črnomeljskega, l. 1437. Štefána Črnomeljskega, leta 1444, Jurija Črnomeljskega, l. 1667. grofa Eberharda Blagaja, l. 1673. grofa Franceta Adama Blagaja.

V XII. poglavji IX. knjige je Valvazor vse za njega dni v Kranjski bivajoče kakor tudi izmrle ali take plemenite rodbine, katere so se preselile v druge dežele, po stopnjah v alfabetičnem redu objavil.

Med grofi nahajamo národne Kruppe in Serine (Zrin),⁵⁾ med baroni pl. Gregorijance (Gregorianiz), Jurišiče (Juri-

¹⁾ ibid. knjiga XV. str. 438.

²⁾ ibid. knjiga XV. str. 463.

³⁾ ibid. knjiga XV. str. 464.

⁴⁾ ibid. knjiga XI. str. 71.

⁵⁾ ibid. knjiga IX. str. 102.

schutz), Kizle (Küsl), Lenkoviče (Lenkawitsch), Pečaviče (Petschawitsch), Vitovec (Witowitz), ti so bili že za Valvazorja vsi izmrli. Dalje izmed takrat še živočih rodbin: pl. Jankoviče (Jankavitsch), Jurice (Juritsch), Kajzele (Kaysell) in Čečekarje (Zetscheker).¹⁾

Izmed izmrlih vitežkih rodbin imenuje Valvazor: pl. Barše (Barsch), Klajnce (Clainz), Klise (Clys), Krenšale (Crenschall), Krušiče (Cruschitz), Davoliče (Davolitsch), Dominiče (Dominitzsch), Bistričane (Feistritz), Smeledničane (Flödnik), Goričane (Görtschach), Gustasiče (Gustasitsch), Heriče (Heritsch), Hlebee (Hlebitz), Kržane (Kerschach), Kozjake (Kosiak), Mačerole (Matscheroll), Mavriče (Mauritsch), Mrhariče (Merheritsch), Motnike (Mötnik), Nagliče (Naglitsch), Nikoliče (Nikolitsch), Obričane (Obritschach), Paše (Pasch), Pečaharje (Petschacher), Plešavce (Pleschawitz), Polane (Polan), Ratečane (Ratschach), Rjbničane (Reifnitzer), Ričane (Ritschach), Reše (Rösch), Šumreke (Sumregk), Zadrec (Zara, Sara), Slatničane (Slatenek), Tribničane (Tribenek), Črnogorec (Tschernahora), Črnomeljce (Tschernembl), Vrhničane (Verhnitschein), Vorišabee (Worischabez ali Warischewitsch), Vote (Woth), Vukavce (Wukawitz), Senjčane (Zenger), Cubrarje (Zubratscher).

V ine dežele so se preselili med drugimi: Glovčarji (Glowitzer), Grebinčiči (Grebintschitsch), Guraltiči (Guraltitsch), Mrharič (Merheritsch), Mušlič (Muschlitz), Pfaffoltscharji, Tadiolavič (Tadiolawitsch), Jurtkovč (Jurtkowitz), Križanič (Crisanitsch), in Kolovrat (Kolowrat, Kolobrat).

V deželi še bivajoči vitezi za Valvazorja so bili: Fabijanič (Fabianitsch), Grimščič (Grimschitz), Guščič (Gusitsch), Kačič (Katschitsch), Kušlan (Kuschlan), Kovačič (Kovatschitsch), Lukančič (Lukantschitsch), Pozarell (Posarell), Semenčič (Semenitsch), Sonci in Zupančič (Supantschitsch).

Plemenitniki narodne krvi so bili: Bernardič (Bernarditsch), Kordič (Korditsch), Dolničarji (Dolnitscher), Dragovanič (Dragouanitsch), Florijančič (Florianschitsch), Gladič (Gladitsch), Gofanceli (Gojanzell), Ingolč (Ingolitsch), Knifei (Kniffiz), Mahorčič (Mahortschitsch), Markovič (Markovitsch), Mihačević (Mihatšchautsch), Murelič (Muretitsch), Paplerji, Pipani, Sargarji, Šege (Schega), Strnišče (Sternischa), Šumrekarji (Sumreckber), Tacoli (Tazol), Toš (Tosch), Trojarji (Troyer), Vitnič (Vitnich), Vihtelič (Wichtelitsch), Bizjaki (Wisiak), Burjaki (Wuriakh).

¹⁾ ibid. knjiga IX. str. 105. in dalje

Národní umeteljniki in pisateljji. IX.

Že v zgodnjem srednjem veku je, po Valvazorjevem zagotovilu, v beli Ljubljani slól zvezdogled Janez Lezicius (l. 1242.)¹⁾ Rójen je bil sicer v Ljubljani, a njegovih roditeljev dom je bil najbrž v Lisičjem („Geyerau.“²⁾

Slikarja, „der den Pensel trefflich wol geführt und in der Malerei künstlich gewest,“ imenuje Valvazor Gladiča (Gladich, živel sredi XVII. stoletja), kateri umetelnik je bil napravil v prehodu samostana o. o. Frančiškanov (ki je stal na mestu sedanje „Zvezde“), nekoliko lepih slik.³⁾

Drug umeteljnišk sovrstnik Valvazorja je bil muzik in skladatelj pater N. Dolar iz družbe Jezusove, „rodom Kranjec, izvrsten muzik in dober skladatelj, katerega delovanje spada v dóbo godbenega prijatelja in „kronanega skladatelja“ cesarja Leopolda I.“ O njem piše Valvazor dalje: „— dannenhero auch von seiner Composition gar viele Stücke zu Wien ungefähr ums Jahr 1665 deas Drucks gewürdigt seynd.“⁴⁾

Govoreči o slovenskih pisateljji, katere navaja Valvazor, obračamo v tej študiji svojo pozornost le na iste, kateri so pisali v slovenskem jezici, akoravno se, vzemši v poštev okolnost, da je bila v dneš, o katerih poroča Valvazor, latinščina učenjaški jezik, ne dá apodiktčno trditi, da bi mnogi kranjski pisateljji iste dóbe ne bili mogli pisati svojih del v slovenskem jeziku. A kakor smo rekli, tú se hočemo zadovoljiti, da navajamo iste pisateljje, od katerih imamo vidna znamenja njih slovenskega pisateljstva pred soboj ali po nekoliko še denes v róci.

Valvazor pričinja vrsto kranjskih pisateljjev („der Crainischen Scribenten“)⁵⁾ z naslednjimi besedami: „Wir geben hierin billig die erste Stelle dem Fleiss des hl. Cyrilli und Methodii, deren Jener die Cyrillischen Buchstaben, dieser aber die Crabatisch und Windische erfunden, auch die Heilige Bibel in seine Muttersprache übersetzt ingleichen die Mess und andre Kirchen-Ceremonien in die Sclavonische Sprach gebracht hat.“⁶⁾

Za tema naj pride na vrsto baron Sigmund Herberstein, kateri je svojo spretnost v slovensčini, koje se je navadil v šoli rojstnega svojega kraja Vipave, najbolj pokazal s tem, da je z njeno pomočjo bral zgodovinske knjige Rusa Nestorja ter jih priredil

¹⁾ ibid. knjiga XI. str. 710.

²⁾ ibid. knjiga XI. str. 172.

³⁾ ibid. knjiga XI. str. 692. — Tudi prvi knez Auersperg je imel v „knezovem dvoru“ jedno sliko Gladičevo.

⁴⁾ ibid. knjiga VI. str. 359.

⁵⁾ ibid. knjiga VI. str. 345—370.

⁶⁾ ibid. knjiga VI. str. 345.

izobraženemu svetu v svojem delu „Commentarium de rebus Moscoviticis,“ zaradi česar mu je dal Vodnik imé „novega odkritelja Rusije.“

Kakor IV. nasleduje Primož Trubar, izmed čegar del jih imenuje Valvazor 9, in sicer 1) evangelije, 2) katehizem, 3) ves novi zakon, 4) psalter, 5) Augaburško veroizpovedanje, 6) Evangeljski cerkveni red, 7) Formula Concordiae, 8) hišno postilo, 9. sveto pismo, katerega pak Valvazor ni poznal. On piše o njem: „Es mus dieselbe mit Ciryllischer oder Glagolitischer Schrift gedruckt worden sein.“¹⁾

V vrsti X. vidimo Adama Bohoriča (Bohorizh), prvega slovenskega jezikoslovca, čegar sicer latinsko pisane „Arcticae horulae“ služijo, po Valvazorji „gleichsam für eine Grammatik (der slovenischen Sprache).“²⁾

Zeló obširno popisuje Valvazor Jurija Dalmatina (v splošni vrsti pisateljev po času XI.), katerega biblijo, (v Wittenbergu l. 1584), kakor piše naš kronist, „die Löbliche krainische Landschaft in Druck ausgehen liess, in Betrachtung,“ (pretehtajoč, bi se dan danes reklo parlamentarično), „dass solche (die windische) Sprache vieler Orten sowol in Steyer, als in Kärnthen und in Crain überall gebraucht wird.“³⁾

Pri delih Tomaža Hrena, znanega ljubljanskega škofa in protireformatorja (XIII.) Valvazor posebno pohvalno omenja „die in die gemeine (prosti) Landsprache das ist in die Crainerische übersetzten Evangelien und Episteln,“ kateri „prevod“ je škof, kedar je „seine Arbeit mit Andren geconferirt,“ dal tiskati v Gradci na svoje troške.⁴⁾

Miha Mikec (Mikhèz XV.) stolni dekan v Ljubljani, je na svoje troške dal tiskati v Avgsburgu slovensk katehizem v osmerki l. 1615.⁵⁾

Janez Čandik (Tschandik XIX.) rojen v Višnji gori, pridigar pri Jezuitih v Ljubljani, je prevèl katehizem Kanizijev (Catechismus Canisii) v „kranjski jezik.“⁶⁾

France Glavinic (Glavinich) frančiškan je poleg mnogih latinskih spisov izdal „noch mehr andere kleine Werklein aber in Illyrischer Sprache.“⁷⁾

Prenatanko je narisana tudi blazega barona prehodnik na polji kranjskega zgodovinoznanstva in zgodovinoepisja, „resignirani“

1) ibid. knjiga VI. str. 346.

2) ibid. knjiga VI. str. 348.

3) ibid. knjiga VI. str. 348.

4) ibid. knjiga VI. str. 350.

5) ibid. knjiga VI. str. 351.

6) ibid. knjiga VI. str. 352.

7) ibid. knjiga VI. str. 352.

stolni dekan in učeni genealog Janez Ludovik Schönleben (XXVIII.). Naštevajoč njegove spise omenja pod štev. 16.: „Evangelia und Episteln über die Sonn und Festtage des ganzen Jahrs der ersten alten Edition (škofa Tomaža Hrena) hat er überlesen und corrigirt und viel verbessert (sic!) in crainerischer Sprach. ¹⁾ Grätz 1672 in 8°.“

Zeló plodovitega katoliškega slovenskega pisatelja imenuje Valvazor kanonika v Rudolfovem Matija Kastelca (Castellez), med katerega 12 deli omenja 7 cerkvenih spisov in „Dictionarium Latino-Carniolicum“, prvega slovenskega slovarja. ²⁾

Na drugem mestu se Valvazor precej obširno spominja svojega učenega prijatelja in sodelavca, hrvatskega pisatelja Pavla Vitezovića, viteza Senjskega. ³⁾

Naš blagi baron, kadar obširno popiše hrabrost Senjčanov, pravi dalje: „Damit aber niemand meine als lebten zu Zengg nur lauter Eisenfresser und brave Soldaten hingegen keine sinu-reiche und kunstgeschickte Köpfe, so will ich hier einen Zeugerischen vom Adel zum persönlichen Beweis darstellen dass manche Zenger sowol einer gelehrten Feder als tapfern Degens fähig sei, nämlich den mir seiner guten Resolution als scharfsinnigen Geistes und gelehrten Feder wegen sehr lieben Herrn Ritter welcher beides von Namen und Mut und nunmehr auch von Stande ein Ritter ist. Seine wolfliessende Verse haben ihm das Poeten Krönlein verdient; seine Wolredenheit aber ihm hernach auch diese Ehre erworben, dass ihn die Zenggerische Hauptmannschaft an die Römisch Kayserliche Majestät für (kakor) einen Abgesandten abgefertigt.“

Valvazor našteva konečno dela vitezova že tiskana in v rokopisu. Med 13 tiskanimi deli je 11 latinskih (največ poetičnih) in 1 hrvatsko delo: „Oddilyenie Sigetsko“, „oder eine Beschreibung der Stadt Sigeth in crabatischer Sprache 4 Theile 8°. Lintz und Wien 1684. Za tisek je bilo pripravljenih 16 del (vseh latinskih) med njimi „Mausoleum Regum Croatiae“ in „De regno Croatiae Historia.“ Temu Pavlu Vitezoviću, kateri, kakor smo videli v uvodu, je privedjal delom Valvazorjevim latinske in hrvatske voščilne pesmi, je po Valvazorjevem poročilu ⁴⁾ nek drug hrvatsk pisatelj Jakop Kenznarić posvetil neko knjižico o oblégi Dunaja v hrvatskem jezici in v verzih pisano.

Po tem kratkem oziru na hrvatske pisatelje — kolikor nam jih predstavlja Valvazor — se vračamo k slovenskemu narodu

¹⁾ ibid. knjiga VI. str. 355. — Kakor je izpričal Kopitar, jih je mnogo pokazil.

²⁾ ibid. knjiga VI. str. 360.

³⁾ ibid. knjiga XII. str. 90.

⁴⁾ ibid. knjiga XII. str. 91.

in ne moremo tega oddelka o slovenskih umetelnikih in pisateljih in sploh svojega sestavka lepše okončati, nego da citiramo že jedenkrat omenjenega Rimljana Veleja iz nova, kateri s pohvalo govori o tedanjih Japidih („dass sie der (römischen) Sprache erfahren, die meisten auch der freien Künste eine Wissenschaft und zur Gemüthsübung grosse Lust gehabt.“¹⁾)

D o s t a v e k.

Slovanska krajna imena v „zapisniku gradov“ in njih razlaganja.

Adlsberg rechte Nam Adlersberg *Postojna*, „welcher einen Adler bedeutet.“

Ainödt, Soteska.

Alt-Ainödt, Stara Soteska, „von den Türken Selen Grad grün Schloss benannt.“

Alben, Planina.

Altenburg, Stari grad.

Altenlack, Stara loka.

Altgutenberg, Stari Gutenberg.

Arch, Raka.

Assling, Jesenize „hat diesen Namen von dem Baum Jesen, welcher einen Eschbaum bemerkt empfangen, weil diese Gegend mit diesen Bäumen häufig bewachsen.“

Auersperg, Trjak.

Billichgratz, Porhavgradez (sic!)

Bischoflack, Shkofialoka.

Bremb, Prem.

Brunnfeld, Piphanshe nach dem Erbauer Pipan.

Canderschhof, Candershe.

Castua, Castau.

Chaisersfeld, Chashieerga.

Cirknitz, Zirkniza. „Den Namen dieses Marktes betreffend so glaube ich solcher sei ihm von einer Kirchen zu Theil worden. Denn vor Zeiten stund an diesem Ort nur eine kleine Kirche, die mit eitel Wildniss umgeben war. Nun heisst aber in unser Crainerischen Sprach eine Kirche Zirkuiza: welches Wort sich mit der Zeit durch verderbte Aussprechung in Zirkniza verändert. Und diesem hat wiederum der Teutsche Mund

¹⁾ ibid. knjiga XIV. str. 117.

den letzten Buchstab a abgebissen, also dass er nun Cirknitz spricht.“

Crainburg, Crain.

Crassinz, Crassiniza.

Creutz, Krisch.

Creutzdorf, Kershate.

Dobrauza, Dobravza.

Dominitshhof, Dominezhe.

Draskoviz, Drascovez.

Dragembl, Dergomén oder Dragomén. „Ich vermeine dieser Name sei entsprossen von dem Crainerischen Worte Draga, welches Auen und Weide bedeutet, weil sich dortherum schöne und überaus grosse Auen wie ein gemalter Teppich ausbreiten.“

Dvorizhof, Zatesh.

Dupplach, Duplye. „Woher aber solches Dorf den Namen empfangen gilt rathens und muthmassens. Meine Mutmassung aber ist diese, dass gemeldtes Dorf den Namen von einer Grotten an sich gezogen, die nechst dabei im Felsen des Berges befindlich und ihr Quellwasser von dannen heraus fliesst. Diese Grotte aber präsentirt die Form eines solchen Lochs, wie die Vögel in den alten hohlen Bäumen zu ihrer Nistelang machen, welches Loch der Crainer duplye nennt.“

Ebenporthen, Ubrestje.

Ebensfeld, Groble (zusammengescharrter Haufen.)

Ehrenau, Per svetem duhu von der benachbarten Kirche hl. Geist.

Egg, Bërdo als ein Ort „da keine rechte Wälder sondern nur Gesträuche und Gesträuche stehen.“

Egg bei Pudpetch, Bërdo.

Eisenhof, Selesenza.

Feistenberg, Grazarjaturén.

Feistritz, Bistriza „allem Vermuten nach das (untenfliessende) Wasser (Bistriza) dem Schlosse den Namen mitgetheilt haben mag. Dieser Name Bistriza ist dem Flusse desswegen gegeben, weil das Wasaer desselben bey Sommerszeit eiskalt und so hell wie ein Krystall aber scharf (oder streng und schnell läuft) angemerkt das Wort Bistra soviel als scharf und frisch bedeutet Bistriza aber das Diminutivum von Bistra ist.“

Fischern, Ribeze.

Flednig, Smlednik.

Forst, Zaborst.

Freudenthal, Bistra.

Freienthurn, Podbreshie („unter den Birkenbäumen“).

Freihof, Berhovo.

Galleneck, Mudia (vom Wasser Mudia.)

Gallenfels, Glavnik.

Gallenhof, Gabrie.

Gallenstein, Podpetzhio.

Gallhof, Na golem „auf der Blösse.“

Geyerau, Lesizhie Fuchsbahn „weil in den benachbarten Wäldern viel Füchse laufen.“

St. Georgen, Pod Sènt Jurjam.

Gerbin, Gerbèn „gefaltet.“

Gerlachstein, Kolavèz Wagner. „Ob aber dieses die rechte Namens Quell kann ich nicht versichern.“

Gunpelhof, Kumpole.

Gimpel, Kumpale.

Gürtschach, Gorizhaine „bergigt.“

Gotschee, Chotshevie.

Gradez, Gradez.

Gradina, Gradina.

Gradische, Gradische. „Ort, wo vormals das Schloss stand.“

Grafenwarth, Kostel (Castellum).

Grafenweg, Kneshjiput (Grafenstrasse, da es von den Grafen von Cilli erbaut worden) dabei Hof Vidernitz von Videraeza kleine Fischotter.

Greulach, Skerlevo schieferig, von dem in der Nachbarschaft häufig vorkommenden Schieferstein.

Griehof, Germdische Staudenort von den früher dagewesenen zahlreichen Staudenwerk oberhalb das alte Schloss Roje

Grimschitzhof, Grimschize.

Gritsch, Grizch, Hügel.

Grossdorf, Velika vas.

Grundlhof daneben Gült Selo.

Geschiess, Selo.

Gurkfeld, Kèrsko, Gurkisch.

Gutenfeld, Dobre polje.

Gutenhof, Dobrava.

Gutenhof, Dobrava.

Gutenwerth, Hervaski brud. „Ueberfahrt von Leuten und Waaren über die Gurk von Croatien und Uskoken; „denn Hervaskj bedeutet dem Crabaten eine Ueberfahrt.“

Habach, Ablah (das Deutsche von Habicht, die hier zalreich.)

Heidenschaft, Aidovsna von der Heidenschaft oder Heidenthum.

Hallerstein, Kozhia vas, Dorf von schlechten Häusern.

Hilzenek, Lesno berdo.

Hochstrass, Ostras. „Welches von Ostro scharf hergeleitet werden könnte.“

Hofdragembel, Udèrgomène.

Hoflack, Naloke „auf der Wiesen“ „denen schöngelblühten herum liegenden Wiesen zu Ehren.“

Hofmannsburg, Mengush.

Höflein bei Krainburg *Predvor* „vor dem Hofe.“

Höflein bei Igg *Matena* von dem dabeiliegenden Dorfe Matena.

Hopfenbach, Hmelnik, Hmel = Hopfen.

Hotemesch, Hotemesh.

Jablaniz, Jablaneza, kleines Apfelbäumlein; wilde Holzäpfel in den dortigen Wäldern.

Jamma, Jama, Grube.

St. Jürgenberg, S. Jurjava gora.

Kaltenbrunn, Fushine, von dem daselbst befindlichen Eisenhammer.

Katzenstein, Wegine (Vigaun.)

Kerschlan, Kersan.

Ketizh, Kotezh oder *Hotez*, kleiner Winkel.

Khlan, Klano, Krümmung oder Beugung, man biegt hierher von der Hauptstrasse ab.

Klevisch, Klevische, „ein gäher hochliegender Ort.“

Klingenfels, Klevevsch „aus dem Teutschen verderbt.“

Kleindorf, Mala vas.

Kleinhäusel, Mali grad, kleines Schloss.

Kleinlack, Malaloka,

Kolobrat, Kolovrat, Spinnrad.

Koprünig, Koprivnek Brennestler, *Kopriva* Brennessel.

Kosjak, Kozjak Ziegenstall. Und muss dieses Kosa ein altes Slavonisches Wort sein welches auch bei theils andern Nationen sonderlich bei der polnischen gleiche Bedeutung hat. Wesswegen der polnische Historicus Piacsius den Namen des Russischen Volks der Cosaken von dem polnischen Wörtlein Kosa herleitet, wodurch die Polen sowol Geys als auch die Gemse verstehen und dadurch die Hurtigkeit und Behändigkeit dieses Volks bemerken weil diese Leute (die Cosaken) so leicht und behände wie eine Ziege oder wie die Gemse sich bewegen und auch durch unwegsame Oerter zu dringen pflegen.

Kreutberg, Krumperg.

Kroiseneck, Rakovnik, Krebseneck.

Kroisenbach, Rakovnik, Krebseneck.

Krup, Kropa, Krop warmes heisses Wasser; das Wasser hier im Sommer heiss.

Laas, Losh.

Landstrass, Kostainavèza Kastanienwald, (auch schöner Eichenwald in der Nähe, den man Krakavo nennt.)

Laibach, Lublana.

Leitenburg, Losh.

Lichteneck, Zheshenze, von den vielen Kirschbäumen der Umgebung

Lilienberg, Lemberg.

Littai, Litja Menschenfett.

Loitsch, Loqatez „das verstümmelte Longaticum“ (!)

Lübekh, Libek.

Lueg, Luknja, weil das Schloss in ein Loch hineingebaut.

Lueg an der Poik Jama.

Lukaviz, Lukavéz, Guck ins Land von Lukavéz Gucker.

Lustthal, Dul.

Mahrenfels, Lipoglav schönes Haupt.

- Mahrenfeld, Dulna*, Thalgegend unweit davon Schloss Carstberg Golléz.
- Maichau, Mihovo.*
- Mannsburg, Mengush* „verstümmelt aus dem Deutschen.“
- Kloster B. Mariae* (Mitterburg) Kloster pèr Jeseru, weil es unfern des Zeppitscher See's.
- Matscherollhoff, Mazcherole.*
- Michelstetten, Velesalo.*
- Minkendorf, Mekijne.*
- Mitterburg, Pasina* (Pisinum.)
- Mokriz, Mokrize* Feuchtigkeit, weil es bei Regen und wegen letti-gen Boden hier feucht ist.
- Moräutsch, Morautsche.*
- Moschenize, Moschenize* vom griechischen Moschiena.
- Mosthal, Sablate* „vom Morast ganz umringt.“
- Müttling, Metlika.*
- Nadlischek, Nadlischek*, „woher aber die Namen Nadlischek (und Oblok) gekommen ist unwissend. — Das alte Nadlischek Ta-bor von den Türken Svejsda grad = Sternschloss genannt.“
- Naihof, pred malem mostekam* „vor der kleinen Brücken.“
- Nassenfeld, Mokru pule.*
- Nassenfuss, Mokru nog.*
- Neudeckh, Mirna* von dem Flusse Mirna Neyering.
- Neudorf, Saverh* hinter dem Hügel „vor dem Schloss ein kleiner Berg.“
- Neuhaus, Novigrad* (ital. Castelnuovo).
- Neukoffel, Naskolje* („auf dennen rauhen Felsen.“)
- Neumarktl, Tersezh.*
- Neuthal, Spetalez* da hier vor Zeiten ein kleines Spital gestanden.
- Nussdorf, Orechegk* „von den in grosser Anzahl hier wachsenden Nussbäumen.“
- Ober-Erkenstein, Novigrad.* „Neues Schloss“ weil es nachdem es im Cillischen von Jan Witowiz zerstört war, wieder aufgebaut wurde.“
- Obergörtschach, Hrib*, der Deutsche Name stammt auch vom krai-nerischen Geritsch (gorica) Anhöhe.“
- Obergurk, Verhkèrka.*
- Oberkolobrat, Gurajne Kolovrat.*
- Oberlaibach, Verhnika.*
- Obermötnik, Mötnik.*
- Obernassenfuss, Gurajne Mokronag.*
- Oberpereu, Perovo.*
- Oberstein, Karnek.*
- Oedengraz, Pustegradez* „ödes Schösslein.“
- Ortenegg, Ostènek.*
- Osterberg, Sostró.*
- Pülant, Polane.*
- Passberg, Pas.*

- Pernstein, Ustaje.*
Pleterhof, Pleterje, „woher es diesen Namen erhalten ist unwissend.“
Pleterjach, Pletarje „wo der Nam ist her geflossen, ist unerfindlich.“
Podwein, Podvine.
Poganig, Poganik „verstümmelt aus Bogeneck.“
Poganiz, Poganze.
Pölant, Polane.
Ponovitsch, Ponovitsche.
Preitenau, Salog hinter dem Walde was „auf den dort liegenden Forst ziele.“
Prapretschhof, Praprotezhe vom dort zalreichen Farrenkraut.
Prüstraneck, Prestranek, geraum, weit.
Radelstein, Radole „über und über bergig.“
Radmansdorf, Radovelza.
Ratschach, Radezche nechst dem Markt ober der Save hoch auf dem Berge ist ein Steinfels brus wesshalb die Ratschacher scherzweize Schleifer genannt wurden.
Raunach, Ravnje.
Reifnitz, Ribenza wegen der vielen fischreichen Wasser der Umgebung.
Reittlstein, Repnje.
Reutenburg, Zuetesch.
Rosek, Rosek.
Rothenbühel, Zhernelo, „woher es diesen krainischen Namen gezogen kann ich nicht errathen.“
Rudolfswerff, Sbure.
Rudolfsegk, Roshek.
Rudolphswerth, Novomesto.
Ruprechtshof, Ruprezche verch.
Sava, Sava.
Sauersh, Saverch.
Savratezhof, Savrateze „hinter dem Thürlein.“
Scaluiza, Scaliza, Steinfels.
Schürfenberg, Sviven „von dem nächst gelegenen grossen Wald Sviven.“
Schönaych, Lepedob „zielet auf des Orts lustige Gelegenheit.“
Scharfenstein, Selo.
Schernbühel, Zemschenik.
Schneckenbühel, Saporse „so gleichfalls von denen Schnecken herstammt.“
Schwarzenbach, zherne potok.
Sdusch, Sduscha.
Seitenhof, Brinye „von den häufig an diesem Orte wachsenden Wachholder Stauden.
Senoschetsch, Senosezche.
Schumberg, Sumberg.
Siemitsch, Semezch nächst dabei ein Hof *Pristava* (Meierhof.)
Sittich, Sitizenä.

- Slateneck, Slatina* (von den Erbauer Slatinek.)
Smregkh, Semreka.
Smugk, Smok.
Stein, Kamnek.
Stein, (Schloss) Kamen.
Steinbühel (Schloss) Saperze „Verschliessung.“
Steinberg, Nakalze.
Stauden, Germ „Gebüsch welches damals bei Erbauung des Schlosses allhie häufig gestanden.“
Stermol, Stermol „stärnu heisst gähe.“
Strascha, Starsa so viel als eine Wacht.
Stroblhof, Bokalze kleines Krüglein „mit welcher Benennung dieses Ort schon ehe noch das Schloss erbauet, bezeichnet gewesen.“
Strugg, Struga Arm eines Flusses „ehe das Schloss hier erbaut war zertrennete sich hier der Gurkfluss in zwei Arme.“
Swingk (Ismin) Shmin (ital. Zmin.)
Tarischendorf, Tarisna vas.
Terviso, Tervis.
Thal, Vdulah.
Thurnlack, Ulakah („in den Heumattenliegend.“)
Thurn am Hart, „Schreibarske turen.“ („Von der Amtskanzlei?“)
Törmetsch, Ternieze „von den hier ehedessen häufig herfürschiesenden Dornbüschen“)
Treffen, Treben.
Triest, Terst.
Trillek, Podraj „schier am Ende der Bergeshöhe.“
Tschemschenikhof, Zemschenik.
Tschernembl, Zhernamel das Wasser Zernomalschiza umfliesset schier die Stadt.
Tybein, Duin (ital. Duino.)
St. Veit am Pflaum }
 oder } *Reka.*
 Fiume }
Vapriniz, Vaprinez oder *Vaprinaz.* „Der Name soll ihm von dem Lateinischen Wort Vepre oder Vepribus welches Dornbüsche bemerkt, angeflanzet worden sein.“
Veldes, Bled.
Varmo, Beram.
Vesselka, Veselka „es ist an einem lustigen Ort erbauet.“
Untererkenstein, Gamile es liegt auf einer kleinen Anhöhe (gomila.)
Unterrain, Podbregam „unter dem Berge.“
Volautsche, Volauzhe.
Volouska, Volovska (mit einem par tiefen Meerport in der Land-sprache Preluka genannt.)
Wartenberg, Salog „hinter dem Walde.“
Watsch, Vazche.
Wagenstein, Kozljak.
Wagenberg, Dob (Namen des früher hier gestandenen Schlosses Aich.)

Weichselbach, na turno „auf dem Thurm“ (der einst hier gestanden).

Weichselburg, *Vishna gora*.

Weinbühel, *Vinagoriza*.

Weineck, *Kraviak*.

Weiniz, *Viniza* beide Namen hat „es von denen daselbst häufig wachsenden Weinen entlehnt.“

Weichselstein, *Novi dvor*. Neues Schloss.

Wernegk, *Vernek*.

Willingrain, *Nabregu*, „wie der Ort schon geheissen, ehe man das Schloss da gebaut hat.“

Winkel, *Kot*.

Wippach, *Vipava*.

Wolfsbühel, *Vovtschye potok*, „beide Namen hat es von denen häufig dorthin in Wäldern sich enthaltenden Wölfen bekommen.“

Wördl, *Ottozic* „von denen zusammenlaufenden Wässern, so sich unter dem Schloss vergeschwistern.“

Zcheple, *Zcheple*.

Zepitsch, *Zepizche*.

Zirkna, *Nazirknom*.

Popravki.

Na strani	253	vrsta	1.	zgoraj	beri	namestu	in,	indem,
"	"	257	"	14.	"	"	<i>Endters</i> ,	<i>Endter</i> ,
"	"	281	"	14.	"	"	<i>Drov</i> ,	<i>Prove</i> ,
"	"	284	"	3.	"	"	<i>sv.</i> ,	<i>ss.</i> ,
"	"	285	"	4.	zdolaj	"	<i>ac ac</i> ,	<i>ac</i> ,
"	"	286	"	14.	zgoraj	"	<i>Korhij</i> ,	<i>Kerhij</i> ,
"	"	291	"	18.	"	"	<i>einem</i> ,	<i>einen</i> .

Bibliografija slovenska.

Slovensko knjigarstvo od začetka 1876. leta do
i. januarja 1877. leta.

Sestavil Ivan Tomšič.

(Stev. 1—147 glej v „Letopisu“ za 1869. leto od 268—281. strani; števil. 148—243 v „Letopisu“ za 1870. l. od 364—371. strani; števil. 244—351 v „Letopisu“ za 1871. leto od 346—354. strani; števil. 352—589 v „Letopisu“ za 1872. in 1873. leto od 280—301. strani; števil. 590—817 v „Letopisu“ za 1876. leto od 193—215. strani.)

I. Časopisi.

818. *Besednik*. Kratkočasen in podučen list za slovensko ljudstvo. Izdajatelj in odgovorni vrednik: J. Golé. V Celovcu. Osmi tečaj. 1876. 12. števil. 8°. 204 strani.

(Izhaja 20. vsacega meseca.)

819. *Deželni zakonik* za vojvodstvo Kranjsko. 4°. V Ljubljani. Leto 1876. XII. 30, 30. strani.

820. *Državni zakonik* za kraljevino in dežele v državnem zboru zastopane. Na Dunaji. 4°. Leto 1876. I. l. XIV. 341 str.

821. *Edinost*. Glasilo slovenskega političnega društva tržaške okolice. Lastnik, izdajatelj in odgovorni vrednik Ivan Dolinar. Tisk avstrijskega Lloyda v Trstu. Tečaj I. 1876.

(Izhaja vsako drugo in četrto soboto vsakega meseca.)

822. *Gospodarski list*. Organ c. kr. kmetijskega društva v Gorici. Tečaj VII. 1876. 4°. Izdavatelj: c. k. kmetijsko društvo. Odgovorni vrednik: Fr. Kuralt. Tiskal Seitz v Gorici. 24 listov.

(Izhajal je 15. in 30. dne vsacega meseca. S koncem leta je nehal izhajati.)

823. *Jugoslavenski Stenograf*. Izdavatelj i urednik Anton Benšek, državno-izpitani učitelj stenografije za više gimnazije i realke. Prvi tečaj. U Zagrebu. Tiskarski i litografski zavod C. Albrechta. 1876. 8°. 60 str. in 6 stenografskih prilog.

(List je pisan v slovenskem in hrvatskem jeziku in izhaja vsak drugi mesec po jedenkrat.)

824. *Kmetovalec*. List slovenskim gospodarjem v poduk. Izdavatelj in odgovorni vrednik: Ernest Klavžar. Tiskal Mailing v Gorici. Tečaj II. 1876. 4°. 184 str.
(Izhaja 15. in zadnjega dne vsacega meseca.)
825. *Novice*, gospodarske, obrtniške in narodne. V Ljubljani. Tisk in založba Jožef Blaznikovih dedičev. Odgovorni vrednik: Alojzi Majer. 4°. XXXIV. tečaj. 1876. 420 str.
(Izhajajo vsako sredo.)
826. *Prijatelj*. Znánost razserjívajocze mészecsne novine. Drúgo leto. Buda-Pest, 1876. 4°. Podgovoren réditel: Augustich Imre. Stampano v Buda-Pesti vu Franklin-Tivaristve násztavi. 12 brojev.
(Izhaja prvega dné vsak mesec.)
827. *Slovenec*. Političen list za slovenski narod. Letnik IV. 1876. Fol. V Ljubljani. Izdajatelj in odgovorni vrednik: Ferd. Pevec. Tisk Blaznikovih dedičev.
(Izhaja po trikrat na teden, v torek, četrtek, in soboto.)
828. *Slovenska čebela*. Družbeni list za prijatelje čebelarstva po Kranjskem, Štajarskem, Koroškem in Primorskem. Izdajatelj „čebelarско društvo.“ Odgovorni vrednik J. Jerič. V Ljubljani. Tečaj IV. 1876. 8°. 96 str. Tiskala Klein in Kovač (Egerjeva tiskarna).
(Izhaja vsaki mesec.)
829. *Slovenski Gospodar*. List ljudstvu v poduk. Izdalo in založilo katol. tiskovno društvo v Mariboru. Odgovorni vrednik dr. Lavoslav Gregorèc. — V Mariboru. X. tečaj. 1876. Tisk J. M. Pajka v Mariboru. 4°. 456 strani.
(Izhaja vsak četrtek v mesecu.)
830. *Slovenski Narod*. V Ljubljani. Fol. IX. leto, 1876. Izdajatelj in vrednik Josip Jurčič. 299 števil.
(Izhaja vsak dan, izvzemši ponedeljke in dneve po praznicah.)
831. *Slovenski prijatelj*. Vredil in založil Andrej Einspieler. V Celovcu. 8°. XXIV. tečaj. Leto 1876. 12. števil. 384 str.
(Izhaja po jedenkrat v mesecu.)
832. *Slovenski učitelj*. Glasilo „Učiteljskega društva za slovenski Štajer.“ Izdalo in založilo „Učiteljsko društvo za slovenski Štajer“ v Ljutomeru. Za uredništvo odgovoren Drag. Lorenec. Maribor. Četrtri tečaj, 1876. 8°. 24 števil. 392 str.
(Izhaja 5. in 20. vsacega meseca.)
833. *Soča*. Glasilo slovenskega političnega društva goriškega za brambo narodnih pravic. V Gorici. Fol. Lastnik, izdavatelj in urednik: Viktor Dolenc. VI. tečaj; 1876. 52 števil. Tiskar: Mailing v Gorici.
(Izhaja po jedenkrat v mesecu.)

834. *Učiteljski Tovariš*. List za šolo in dom. Šestnajsti tečaj. V Ljubljani, 1876. Odgovorni vrednik Matej Močnik. Tiskar in založnik: J. R. Milic. 8°. 384 str.
(Izhaja 1. in 15. dne vsacega meseca.)
835. *Vrtec*. Časopis s podobami za slovensko mladino. Uredil in založil Ivan Tomšič, učitelj na c. k. vadnici v Ljubljani. Šesti tečaj, 1876. 8°. 192 str. — Tiskala Klein in Kovač (Eger) v Ljubljani. Letnik ima 8 muzikalnih prilog.
(Izhaja po jedenkrat v mesecu.)
836. *Zgodnja Danica*. Katolišk cerkven list. Odgovorni vrednik Luka Jeran. Tiskarji in založniki: Jožef Blaznikovi dediči. V Ljubljani. 4°. XXIX. tečaj. 1876. 418 str.
(Izhaja vsak petek.)
837. *Zora*. Časopis zabavi i poduku. Peti tečaj, 1876. Izdajatelj in odgovorni urednik Martin Jelovšek. Uredil, založil in tiskal J. M. Pajk. V Mariboru. 4°. 396 str.
(Izhaja 1. in 15. vsacega meseca.)
838. *Zvon*. Za dom, svobodo in resnico. Leto II. 1876. Uredoval in založil J. Stritar. Na Dunaju. Tiskala A. Keiss in F. Löb. 8°. 384 str.
(Izhaja 1. in 15. vsacega mesca.)

II. Društvena dela.

Čitalnica narodna v Ljubljani.

(309 udov.)

839. *Letopis* narodne čitalnice v Ljubljani o začetku leta 1876. Založila čitalnica. — Tisk Blaznikov v Ljubljani. 8°. 24 str.

Dramatično društvo v Ljubljani.

(332 udov.)

840. *Slovenska Talija*. Zbirka dramatičnih del in iger. Na svetlo daje dramatično društvo v Ljubljani.
32. Vezek. Ogenj nij igrača. Veseloigra v 3 dejanjih. Spisal Gustav Putlitz. Poslovenil Josip Cimperman. V Ljubljani 1876. 16mo. 107 str.
33. Vezek. Ena se joče, druga se smeje! Igrokaz v štirih dejanjih. Po francozkem Dumanoir-a in Keranion-a nemško predelal H. Laube. Poslovenil Ivan Kalan. 90 str. — Garibaldi. Gluma v 1 dejanji. Spisal Julij Rosen. Poslovenil Ivan Kalan. V Ljubljani, 1876. 16mo. 23 str.
34. Vezek. Marija Magdalena. Zaloigra iz meščanskega življenja v treh dejanjih. Spisal Friderik Hebbel. Poslovenil

Janko Kalan. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna.“ 1876. 16mo. 86 str.

35 Vezek. Tri vile. Veseloigra v 2 dejanjih. Po W. Friedrich-u. Poslovenil Ivan Kalan. 65 str. — Srce je odkrila. Vesela igra v enem dejanji. Poslovenil Ivan Ameriški. 45 str. — Pes in mačka. Veseloigra v 1 dejanji. Prosto po francoskem poslovenil Zmagoslav Eržen. 26 str. — Odborovo poročilo IX. občnem zboru „Dramatičnega društva.“ 32 str. 16mo. V Ljubljani, 1876. Natisnila „Narodna tiskarna.“

Društvo v pomoč bolnikom in za oskrbljevanje v Ljubljani.

(191 udov.)

841. *Letno sporočilo* društva v pomoč bolnikom in za oskrbljevanje v Ljubljani za deseto društveno leto 1875. 8°. V Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač (Eger) v Ljubljani. Založilo društveno vodstvo. 16 str.

Glasbena Matica v Ljubljani.

842. *Oče, pojdite domu!* Vglasbil za moški zbor in bariton-solo P. Angelik Hribar. Založila in na svitlo dala Glasbena Matica v Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač (Eger) v Ljubljani. 1876. Fol. 5. str.
843. *V spomin Antonu Janežiču* o slovesnem razkritji spominka v Lešah dné 13. avgusta 1876. Vglasbil za moški zbor z osmo- in samospevom za bariton Anton Stöckl, pevodja ljubljanske čita'nice. Besede Jos. Cimperman-ove. Na svitlo dala in založila Glasbena Matica v Ljubljani. Zvezek III. Tiskal Rudolf Milic v Ljubljani. 8°. 6 str.
844. *Glasbena Matica.* Zbirka slovenskih napevov ubranih za čvetero ali petero moških glasov. Zvezek IV. Cena 1 gl. 40 kr. V Ljubljani, 1877. Založila „Glasbena matica.“ Tiskal R. Milic. 8°. 16 str.

Obseg: 1. J. Skraup. „Kje dom je moj?“ Sava teče po ravninah. Moški zbor. — 2. Jos. Fabian „Prošnja.“ Da te ljubim, ti je znano. Čveterospjev. — 3. Em. Vašak „Moj dom.“ O ti moj dom, ti zemlja mila. Moški zbor. — 4. Kam. Mašek „Pri zibeli.“ Dete zatisni premile oči. Čveterospjev. — 5. Anton Feerster „Milica.“ Tak je sladka, tak je mila. Čveterospjev. — 6. A. Haertl „Večerna.“ Pozdravljam te, oj deklica. Čveterospjev. — 7. Anton Nedvéd „Pozdrav.“ Pozdravljam te, gorenjska stran. Peterospjev. — 8. dr. B. Ipavec. „Vojaška.“ Kaj bliska se v jasnem. Moški zbor. — 9. dr. B. Ipavec. „Brezi jadra.“ Brezi jadra, brez kermila. Moški zbor. — 10. J. Fleišman „Pod oknom.“ Luna sije, kladvo bije. Čveterospjev. — 11. dr. B. Ipavec „Domovini.“ Bodi zdrava domovina! Dvospev in moški zbor.

Matica slovenska.

(2144 udov.)

845. *Dr. Lovro Toman.* Založila in izdala Matica Slovenska v Ljubljani. 1876. Natisnili J. Blaznikovi dediči v Ljubljani. 8°. 180 str. (S podobo dr. Lovro Tomana.)

Obseg: 1. Tomanovo življenje. — 2. Tomanove pesmi. (Glasi ljubezni — svoji ženi Josipini Turnogradski. — I. Podobe. — II. Pesmi.) — 3. Različne pesmi.

846. *Letopis Matice Slovenske za leto 1876*. Tisk Bzlanikovih dedičev v Ljubljani. 1876. 8°. 270 str.

Obseg: Slovenski elementi v Venetščini. Spisal Davorin Terstenjak. — Možgani. Spisal dr. M. Samec. — Doneski k zgodovini krajskih mest, sestavlil Janez Parapat. — Kanibalizem, spisal dr. M. Samec. — Numismatični spominki iz leta 1848. in 1849., priobčil Janez Parapat. — Nekoliko odlomkov iz Korana. Poslovenil Mihael Vernè. — Državna in narodna imena. Spisal Josip Starè — Pavel Mihajlovič Leontjev. (Živetopisna črtica.) Spisal F. M. Štifter. — Bibliografija slovenska. Sestavlil Ivan Tomžič. — Poročilo o delovanju „Matice slovenske“ v Ljubljani od 20. novembra 1875. leta do konca meseca decembra 1876. leta.

847. *Atlant IV. snopič*: Francija, Britanija in Škandinavija. Vrezal na kamen in tiskal F. Kocke na Dunaji.

Marijna bratovščina v Ljubljani.

(1730 udov.)

848. *Letno sporočilo* društva Marijne bratovščine v Ljubljani, na koncu leta 1875. V Ljubljani. Založilo društvo Marijne bratovščine. Tisk Milicev. 8°. 15 str.

Društvo sv. Mohora v Celovcu.

(26.815 udov.)

849. *Koledar* družbe sv. Mohora za navadno leto 1877. V Celovcu 1876. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora. 8°. 208 str.

Iz obsega: Pravne drobtinice. Spisal dr. Janke Sernee. — Menjice in menjične pravice. — Poduk trgovcem in obrtnikom o novi postavi za kolek (štempelj) pri menjicah in trgovskih računih. — Ljubljana. Zgodovinsko-mestopisen obraz. — Največi revež. Spisal Pribislav Ogrinec. — Eno uro med slepci. Spisal Josip Starè. — Žveplenke ali vžgalice. Spisal Fr. Rup.

850. *Občna zgodovina* za slovensko ljudstvo. Spisal Josip Starè, profesor zgodovine na kr. gimnaziji v Varaždinu. III. snopič. V Celovcu, 1876. Natisnila tiskarnica sv. Mohora. 8°. 160 str.

851. *Umni kmetovalec* ali splošni poduk, kako obdelovati in zboljšati polje, travnike, vrtove in gozde. Slovenskim kmetom v poduk spisuje Franc Povšè, vodja slovenskega oddelka deželne kmetijske šole v Gorici. II. snopič. V Celovcu, 1876. 8°. 270 str.

852. *Robinzon starši*, njegove vožnje in čudezne dogodbe. Poslovenil Janez Parapat, duhoven Ljubljanske škofije. Z dovoljenjem vis. čast. Krškega knezoškofijstva. V Celovcu, 1876. 8° 141 str.

853. *Nebeška krona* ali premišljevanje o nebesih. Spisal Janez N. Stöger, duhoven iz Jezusovega reda. Poslovenil Janez Šmuc, duhoven Goriške nadškofije. V Celovcu, 1876. 8°. 175 str.

C. k. kmetijska družba Kranjska.

854. *Naznanila*. Na svetlo dala c. k. kmetijska družba na Kranjskem. Letnik 1877. V Ljubljani 1877. Tisk Blaznikov. 8°.
 Obseg: Obravnave deželnega zbora 1876 l. 82 str. — Pregled delovanja družbe kmetijske Kranjske in kako so se obračale državne subvencije od julija 1875. l. do julija 1876. l. 43 str. Poročilo glavnega društvenega odbora o postavi za zložbo zemljišč 6 str. — Red delitev premij za goveda 12 str. — Prikazen na Golem s sliko 4 str.
855. *Novi Kranjski panj* po Dzierzonovi osnovi. Spisal L. Porenta, župnik in čebelar v Bohinji. Ponatis iz „Novic.“ V Ljubljani. Tisek Blaznikov, 1876. 8°. 82 str.
856. *Navod* za pridelovanje lanú in prediva po Belgijskem načinu. Spisal Andrej Piskar. Ponatis iz „Novic.“ V Ljubljani. Tisk Blaznikov. 1876. 8°. 54 str.

Vzajemno zavarovalna banka „Slavija“ v Pragi.

857. *Kratek izpisek* iz računskih okončkov in iz opraviškega poročila za 1875. leto. 4°. Tiskal V. Nagl v Pragi. Založila banka „Slavija.“ 4 str.
858. *Kratek izpisek* iz računskih okončkov in iz opraviškega poročila za 1876. leto. 4°. Tiskal V. Nagl v Pragi. 4 str.
859. *Zavarovalna knjižica*. Tiskala „Narodna tiskarna“ v Ljubljani. 1876. 8°. 43 str.

Hranilno in posejilno društvo v Ljubljani.

860. *Pravila* hranilnega in posejilnega društva registrovano tovarštvo z omejenim poročtvom v Ljubljani. 1876. Tiskala Klein in Kovač (Eger) v Ljubljani. 8°. 10 str.
 (Delovanje društva se je pričelo 1. julija 1876. l.)

Zavarovalna banka „Slovenija“ v Ljubljani.

861. *Slovenija 1876*. Sklep računa leta 1875. prve občne zavarovalne banke „Slovenije“ v Ljubljani. 4°. 8 str.

III. Pravoznanska in državoznanska dela.

862. *Obravnave deželnega zbora Kranjskega* v Ljubljani od 7. marca do 11. aprila 1876. l. (Po stenografičnih zapisih.) 17. zvezek. V Ljubljani 1876. Tisk Rud. Milicev. 4°. p. IX. XIII. in XV. 196 in 410 str.
863. *Deželne postave* za Goriško. Izdava Ernest Klavžar v Gorici. III. snopič. Obsegajoč gospodarstvene postave.

IV. Jezikoslovje.

864. *Jezičnik*, ali otec Marko Pohlin pa Valentin Vodnik. Spisal J. Marn. XIV. leto. V Ljubljani. Natisnil in založil Rudolf Milic. 1876. 8°. 47 str.

V. Narodno gospodarstvo.

865. *Kazala* za določanje telesnine okroglega, obtesanega i rezanega lesa, potem oglarskih kop v metrični meri. Za upotrebljenje pri lesoterštvu izdelana v pisarni gozdarskega nadzorništva Hüttenberškega društva za pridelovanje železnih tvarin v Celovcu. Izdatelj: Koroško gozdarsko društvo. V Celovcu, 1876. Tisk koroške tiskarne Bertschinger in Heyna. U samozaložbi društva 8°. 108 str.
866. *Kratek razgovor* o bolj važnih dosadanjih iznajdbah in posebno o strojih ali mašinah, železnicah in telegrafiji kot obrodkih čudodelne moči — človeškega duha. Spisal in na svétlo dal za slovensko ljudstvo Josip Godina-Verdelski leta 1876 v teržaški okolici. (Z dvema narisoma.) V Terstu. Tisk avstrijskega Lloydja 1876. 8°. 83 str.
867. *Hitri računar* iz stare mere na novo in iz nove na staro. Knjižica, ki je vsakemu potrebna, kdor se hoče z novo mero in vago soznani. Poklonil svojim čestitim odjemnikom blagá Jan. Wegschaidler v Ptuji. V Ljubljani, 1876. Tiskala Klein in Kovač (Eger.) Samozaložba. 16mo. 23 str.
868. *Razmere med staro mero in vago* ter novo metersko, so-stavljene po uradnih določbah. V Ljubljani 1876. Založil Janez Giontini. Natisnil Vincencij Boben v Novomestu 1876. 16°. 56 in 31 str.
869. *Kratek popis* smrekovega lubadarja s podukom njegovega pokončavanja. Vsled naloge visokega c. kr. ministerstva za poljedelstvo spisal Ivan Salzer, c. kr. gozdni nadzornik. V Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač (Eger). 1876. 8°. 11 str.
870. *Osnova deželne vino- in sadjerejske šole* na Slapu pri Vipavi. Založil deželni odbor. Tisk Blaznikov v Ljubljani. 8°. 11. str.

VI. Geografija.

871. *Mali občni zemljepis*. Spisal in založil Janez Jesenko, profesor v Terstu. V Gorici, Mailingova tiskarna. 1876. 8°. 184 str.

VII. Lepoznanstvo.

872. *Slovenska knjižnica*. Zbirka romanov, povestij, dram i. t. d. izvirnih slovenskih, in iz družih literatur na slovenski jezik prevedenih. Izdaje J. Jurčič. Prvi zvezek: Doktor Zober. Izviren roman, spisal J. Jurčič. V Ljubljani. Tiskala „Narodna tiskarna.“ 1876. 16°. 184 str.
873. *Drugi zvezek*: Kalifornske povesti. Spisal Bret Harte. Poslovenil P. M. V Ljubljani. Tiskala „Narodna tiskarna.“ 1876. 16°. 139 str.
874. *Tretji zvezek*: Tugomer. Tragedija v 5. dejanjih. Spisal Josip Jurčič. V Ljubljani. Tiskala „Narodna tiskarna.“ 1876. 16°. 194 str.

875. *Četrty zvezek*: Na Žerinjah. Izviren roman, spisal J. Krsnik. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna.“ 1876. 16°. 188 str.
876. *Peti zvezek*: Župnik Wakefieldski. Spisal Oliver Goldsmith. Iz angleščine poslovenil Janez Jesenko. V Ljubljani. Natisnila „Narodna tiskarna.“ 1876. 16°. 311 str.
877. *Listki*. Uredil in izdal Josip Jurčič, urednik „Slovenskega Naroda.“ VIII. zvezek. Pomladanski valovi. Roman spisal Ivan Turgenjev, poslovenil dr. Maks Samec. V Ljubljani, 1876. Tiskala in založila „Narodna tiskarna.“ 16°. 269 str.
878. *Mož beseda*. Izviren igrokaz v 5 dejanjih. Spisal Mirko Sotlan. V založbi in na prodaj pri Jurji Lerherju v Ljubljani. 1876. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohra v Celovcu. Cena 40 kr. 16°. 117 str.
879. *Pesmi na Tujem*. Zložil Dobravčin. V Ljubljani. Založi L. Haderlap. — Tiskala Klein in Kovač (Eger.) 1876. 16°. 48 str.
- Obseg: Sonet; Na gori; V hladni senci; Pismo; Šopek iz doma; Pesnikova tožba; Slovenije pesem; Sonet; Av. P.; O božiču; Sonet; Šest nauk; Sonet; Sonet; Mina; Kmet in tica; Štirje letni časi; Sonet; Angelju varhu; Smrt Andreja Hoferja; Sonet; Sonet; Spomini na A. K.; K Mariji devici; Ponočna; Vojniška; Pod Siskom; Sokolova; Napitnica.
880. *Pesmi*. Zložil Libor val Búren. 1. snopič. Na Dunaji. Založil M. Stergár. — Tisk oo. Mech. (K. Seidl.) 1876. 16°. 32 str.
- Obseg: Muzi; Jutranja molitev; Juternici; Dvojica; Lipov cvet; Prošnja; Rojenici; Trojna ljubezen; Ne beži čas; Nikjer miru; Na tujem; Zalostna mati; Moje želje; Molitev; Ne zabi me; Ne zabim te; Prvi pozdrav; Slovanska; Na Kosovo polje; Naprej; Moj ideal; Rodeljubki.
881. *Nesreča čez nesrečo*, ali mrtvaška glava. Kujižica trpečim in nesrečnim ljudem v tolažbo. Po nemškem izvirniku na slovenski jezik preložil Lj. T. V Ljubljani. Natisnila in prodajata Klein in Kovač (Eger). 1876. 8°. 47 str.
882. *Trije javni govori*. Govorili prof. Fr. Šuklje, Iv. Tavčar in prof. Wiesthaler. V Ljubljani 1876. Tiskala „Narodna tiskarna.“ 16°. 134 str.
883. *Magnetizem, elektrika, toplota in svetloba*. Filozofično-fizikalichen načrt. Spisal Anton Urbas, stolni korar v Ljubljani. Samozaložba skladateljeva. Tisk J. Blaznikovih dedičev v Ljubljani. 8°. 31 str.
884. *Ant. Mart. Slomška zbrani spisi*. Prva knjiga: Pesmi. Zbral, uredil in izdal Mih. Lendovšek. 1876. Natisnila tiskarna družbe sv. Mohora v Celovcu. 8°. 256 str.

VIII. Šolske knjige.

885. *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo*. Spisal Anton Janežič, bivši profesor na c. kr. realki v Celovcu. Peti natis. V Celovcu, 1876. V založbi tiskarnice družbe sv. Mohora. 8°. 250 str.

886. *Pervo berilo in slovnica za drugi razred slovenskih šol.* (S pesemsko prilogo.) Na Dunaji. V c. kr. založbi šolskih bukev. 1876. 8°. 196 str.
887. *Drugo berilo za slovenske šole.* (Z enim zemljevidom in z dodanimi pesmami.) Na Dunaji. V c. kr. založbi šolskih knjig. 1876. 8°. 284 str.
888. *Druga nemška slovnica za slovenske ljudske šole.* Na Dunaji. V c. kr. založbi šolskih bukev. 1876. 8°. 271 str.
889. *Prva računica za slovenske ljudske šole.* Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Število od 1 do 20. Na Dunaji. V c. kr. zalogi šolskih bukev. 1876. 8°. 35 str.
890. *Tretja računica za slovenske ljudske šole.* Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Računanje sè številkami do 1000 in do tisočin. Sklepavni računi. Četrtri, po novih učnih črtežih predelan natis. Na Dunaji. V c. kr. zalogi šolskih bukev. 1876. 8°.
891. *Četrta računica za slovenske ljudske šole.* Spisal dr. vitez Fr. Močnik. Računanje s celimi števili in desetinskimi drobci z mnogoiménimi števili in navadnimi drobci. Mére, uteži in denarji. Tretji, po novih učnih črtežih predelani natis. Na Dunaji. V c. kr. zalógi šolskih bukev. 1876. 8°.
892. *Fizika in kemija za višje razrede ljudskih šol in za meščanske šole.* V nemškem jeziku spisal Avgust Decker, ravnatelj c. kr. učiteljišča v Olomucu. Poslovenil J. L. S 87 lesorezi. Dunaj. Tiskal in založil Karola Gerolda sin. 1876. 8°. 96 str.
893. *Navod k prvej in drugej računici za slovenske ljudske šole.* Spisal dr. vitez Franjo Močnik. Drugi, po novih učnih črtežih predelani natis. Veljá v platnenem herbtu 35 kr. Na Dunaji. V c. kr. zalógi šolskih bukev. 1876. 8°. 112 strani.
894. *Občna zgodovina za višje razrede narodnih in meščanskih šol.* V nemškem jeziku spisal prof. dr. Netoliczka. Poslovenil Ivan Lapajne. V Mariboru. Založilo „Učiteljsko društvo za slovenski Štajer.“ Tisek J. M. Pajka. 1876. 8°. 88 str.
895. *Kratek opis Štajerske, Koroške, Kranjske in Primorja.* (Dodatek čitankam za slovenske ljudske šole.) Sestavil Ivan Lapajne. Cena 10 kr. 1876. Založil Ivan Lapajne v Ljutomeru. — Tisk J. M. Pajka v Mariboru. 8°. 24 str.

IX. Šolska poročila.

896. *O določevanju časa, poldnevnik (meridijana) in zemljepisne širjave po solčnih opazovanjih.* Spisal M. Vodušek. Programm des k. k Staats-Gymnasiums in Görz veröffentlicht am Schlusse des Schuljahres 1876. 8°. pag. 10 47.

897. *Odlomek slovensko-francoske slovnice. Po Ploetz-ovi slovnici. Spisal K. Glaser.*
 Jahresbericht des k. k. Real-Gymnasiums zu Krainburg für das Schuljahr 1876. 8°. pag. 3—15.
898. *Letno sporočilo čveterorazredne deške ljudske šole v Škofji Loki, 1876. V Ljubljani. Natisnila „Národna tiskarna.“ — Založil krajni šolski svét v Škofji Loki. 8°. 9 str.*
899. *Letno poročilo narodne šole v Ljutomeru o šolskem letu 1876—77. Založilo vodstvo ljutomerske šole. — Tisk J. M. Pajk-ove tiskarne v Mariboru. 8°. 16 str.*
 Ima sestavek: Kratek pregled štajerske in kranjske zgodovine. (Za učence ljudskih šol.) 6 str.
900. *Letno sporočilo čveterorazredne ljudske šole v Črnomlji, 1876. V Ljubljani. Natisnil R. Milic. 8°. 13 str.*
901. *Letno poročilo narodnih šol v Ljutomerskem okraju o šolskem letu 1875—76. V Ljutomeru 1876. Založilo vodstvo ljutomerske šole. — Tisk J. M. Pajk-ove tiskarne v Mariboru. 8°. 24 str.*
 Obseg: I. Zgodovinske črtice narodnih šol v Ljutomerskem okraju. Spisal Ivan Lapajne. — II. Šolska naznanila. — III. Razredba šolske mladine.
902. *Letno sporočilo dvorazredne ljudske šole v Šent-Vidu pri Zatičini 1876. V Ljubljani. Natisnil R. Milic. 8°. 12 str.*

X. Molitvene in poučne knjige.

903. *Nebeške iskricice za mladost, pa tudi za odrašene ljudi.* * Spisal po najboljših molitvenih bukvah mnogih jezikov Lovrenc Pintar, duhoven v Radoljici. Z dovoljenjem visokočastitljivega ljubljanskega škofijstva. (Dvanajsti natis.) V Ljubljani, 1876. Založnik Matija Gerber. 16°. 186 str.
904. *Odpustki, kaj so, in kakó si jih v prid obračati. Po 14. francoski izdaji P. A. Maurel-a in po 4 nemški P. Jožefa Schneider-ja, mašnikove družbe Jezusove, nekaj prosto izdelal, nekaj pa poslovenil P. Janez Sajevec, mašnik ravno te družbe. Z dovoljenjem visokočastitljivega ljubljanskega škofijstva. V Ljubljani, 1875. Založil Henrik Ničman. 8°. 364 str.*
905. *Slomšekovo vodilo ali sedem šol keršanskega nauka za otroke pa tudi za odrašene. Iz „Drobtinc“ l. 1848. pomnoženo na svitlo dal in založil Anton Pintar, fajmošter v Zalem Logu. Z dovoljenjem visokočastitega ljubljanskega knezoškofijstva. V Ljubljani, 1876. Prodaja Matija Gerber, bukvovez. — Natisnil R. Milic. 8°. 94 str.*
906. *Tovars pobožnega kristjana. Molitevna knjiga. Paternoli v Gorici. 8°. 1876.*

XI. Različna dela.

907. *Službeni reglement ali službeni pravilnik za cesar. in kralj. vojsko. Del II. Poslovenil Andrej Comel, c. kr. stot-*

- nik 7. peš-polka barona Maroičiča. 1876. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora. 16°. 180 str.
908. *Obrednik za cerkvenike* ali natančen poduk za vse cerkvene služabnike. Sestavil Jernej Voh, Konjiški kaplan. Z dovoljenjem prečastitega Lavatinskega knezoškofijstva. 1876. Natisnila družba sv. Mohora v Celovcu. Založil pisatelj. 32mo. 152 str.
909. *Misjon otrok*. V Ljubljani 1876. Tiskala Klein in Kovač (Eger). Lastna založba. 12°. 32 str.
910. *Časopis „Edinost“*, njega skriti uredovalec in pa „strupena kača.“ V Gorici. Natisnil Paternoli. 8°. 11. str.
911. *Slovenski učiteljski koledar* za leto 1877. Izdalo in založilo „Učiteljsko društvo za slovenski Štajer.“ (Sedež v Ljutomeru.) 1876. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu. 16°. 48 str.
912. *Prva učna razstava* v Gorici, 1875. Poročilo razstavnega odbora. V Gorici, 1876. Založil „Razstavni odbor“; — natisnil K. Mailing. 8°. 27 str.
(Cena knjižici je 20 soldov. — Čisti dohodek je namenjen pomočnemu zalogu za kandidatnje učiteljstva v Gorici.)
913. *Krajna imena* v tržaški okolici. (Iz „Edinosti.“) V Trstu. Založilo opravnišтво „Edinosti.“ Tisek avstrijskega Lloyda. 1876. 16°. 32 str.
914. *Tablice* s črkami za prvi poduk v branji s posebno slovensko knjižico o navodu, kako se rabijo in sploh o metodah prvega poduka v čitanji. Izdal Prausek, poslovenil Praprotnik.
915. *Pravila* in službeni pravilnik prve družbe kranjskih vojaških doslužencev (veteranov) nadvojvode Rainerja v Domžalah. V Ljubljani. Tiskala Klein in Kovač (Egrova tiskarna). 1875. 8°. 30 str.
916. *Občna blagajnica* bolnih in onemógljih delavcev v Ljubljani. Odborovo poročilo občnega zbora dné 9. aprila 1876. V Ljubljani, 1876. Tiskala Ig. žl. Kleinmayr in F. Bamberg. 8°. 16 str.
917. *Imenik* priporočila vrednih, praktičnih učilnih pripomočkov za vse stroke v podučevanji. Izdal Jan. Giontini v Ljubljani. V Novomestu. Natisnil Vincencij Boben. 1876. 8°. 32 str.
918. *Mala Pratika* za navadno leto 1877, ki ima 365 dni. V Ljubljani. Blaznikovi dediči. 16mo.
919. *Velika Pratika* za navadno leto 1877, ki ima 365 dni. Na svitlo dala c. k. kmetijska družba. V Ljubljani. Natisnili in založili Jožef Blaznikovi dediči. 16mo.
- Iz obsega: Podučne stvari našim gospodarjem in gospodinjam. — Kmetijske šole zraven ljudskih. — Šest glavnih zapoved za gospodarstvo z gozdi ali boršti. — Cesarske postave pri živinski kupčiji prav na kratko razložene. — Vsacega marsikaj. — Pogovori pod lipo.
920. *Slovenska Pratika* za navadno leto 1877, ki ima 365 dni. V Ljubljani. Natisnila in založila pl. Kleinmayr in Bamberg. 16mo.
- Iz obsega: Nova mera in vaga.

XII. Muzikalije.

921. *Jadranski glasovi*. Zbirka moških zborov in čveterospbevov. Velezaslužnemu rodoljubu in slavnemu pesniku gospodu Franju Cegnarju posvetil skladatelj Anton Hajdrih. Delo 1. Ljubljana, 1876. V lastnej zalogi skladatelja. Kameno-pisalna J. Blaznik-ova v Ljubljani. Fol. 23 str.
- Obsseg: Slava Slovincem. (Zbor.) — Mladini. (Zbor.) — Cervica. (Čveterospbev.) — Pod oknom (Čveterospbev.) Lahko noč (Čveterospbev.) — Slovo od lastovke. — Jadransko morje (Zbor.) — Nisem nemece dekle lepo. — V tihi noči. (Čveterospbev.) — Pri oknu sva molčè slonela. (Čveterospbev.) — Zagorski zvonovi. — Mornarjeva tožba.
922. *Slovenské národní pesni* nabral in za moški zbor upravitl Josip Kocijančič. I. Zvezek. Lastnina založnikova. Založil: Ignacij Kovačič. Cena: 1 gl. Natisnil: Em. Starý in dr. v Pragi. 8°. 27 str.
- Obsseg: 1. Slovensko deklé. — 2. Zagorska. — 3. Lavdon pri Belemgradu. — 4. Vanderček. — 5. Nezvesta. — 6. Kaj boš za mano hodil. — 7. Pod okencem. — 8. Slanca. — 9. Dolenska. — 10. Mojga pobčea še nij. — 11. Na ganjku. — 12. Kam? — 13. Alj me boš kaj rada mela? — 14. Svarjenje. — 15. Lani, letos. — 16. Ptičja svatovščina. — 17. Zvonikarjeva. — 18. Pred „Autmanom“. — 19. Majolka. 20. Zdravijca. — 21. Kaj je ljubezen? — 22. Srečno. — 23. Vasovalec. — 24. „Sem rajtal študirat.“ — 25. Ljubičina pošta. — 26. Venec narodnih pesnij.
923. *Dvajset izvirnih cerkvenih pesem*. Za čveterospbev. Zložil Ant. Foerster. Op. 13. 4°. 19 str. Cena 70 kr.
- Obsseg: 1—2 Pred Bogom; 3. Adventna; 4. Razglašenje Gospodovo; 5. Trpljenje Jezusovo; 6. Velikonočna; 7. Sv. reš. Telo; 8. Večni Bog; 9—10. Pri sv. obhajilu; 11—14. Marijine; 15. Sv. Miklavž; 16. Sv. Janez Evang.; 17. Sv. Jožef; 18. Sv. Alojzij; 19. Tantum ergo. 20. (sostavno). Novi mašnik.
924. *Ecce sacerdos magnus*. At recipiendum episcopum in canonica visitatione. Ad IV. voces auctore Antonio Foerster. Op. 12. Labaci Typ. Klein et Kovač (Eger). Fol. 4 str.
925. *Sveta maša* za sopran, alt, tenor in bas. Besede Fr. Marn ove. Vglasbil Lavoslav Belar. V Ljubljani, 1876. Natisnil in založil Rudolf Milic. Fol. 8 str.

Poročilo o delovanji „Matiče Slovenske“ 1877. l.

Sestavil

Andrej Praprotnik,

odbornik in tajnik.

Dvanajsti občni zbor

bil je 24. januarja 1877. l., in sicer po tem-le dnevnem redu: 1. predsednikov ogovor; 2. tajnikovo poročilo; 3. račun od 1. jan. do konca dec. 1876. l.; 4. proračun od 1. jan. do konca dec. 1877. l. 5. volitev treh udov, da pregledajo, presodijo in potrdijo odborov račun; 6. razgovor o predlogu gosp. Bož. Raiča zarad izdavanja znanstvenega časopisa; 7. določilo o razpošiljanji knjig; 8. nasvetje posamesnih udov; 9. volitev novih odbornikov.

Ko predsednik dr. Jan. Bleiweis konstatuje, da je pravilno število družbenikov nazočih (bilo jih je blizo 80), začne obravnave s pozdravom došlih. Po tem pa nadaljuje govor blizo tako-le:

„Odločil je odbor zborovanje na prvi mesec leta zato, da sl. zboru podá dovršeni račun preteklega leta in pa načrt proračuna za letošnje leto, katerega po družbinih pravilih določiti ima pravico edino sam občni zbor. Da bi zdaj, ko smo Matičino leto vravnali z navadnim koledarskim letom, občni zbor, ki ima odobriti proračun, skliceval se v sredi leta, bila bi potem oblast zborova iluzorična.

Gospod tajnik Vam bo podal pregled delovanja odborovega, gospod blagajnik pa objavil račun leta 1876. in proračun za leto 1877., da po pravilih za unega volite 3 revidente, o tem pa določite, kaj in kako.

Kar se tiče delovanja odborovega o izdavanji knjig in o gospodarstvu z družbinim denarjem in posestvom, z dobro vestjo morem reči, da je odbor storil dolžnosti svoje, predpisane mu po pravilih in odmerjene mu po finančnem stanji; gospod tajnik pa je hvalevredno vredil pisarno in zalogo Matičinih knjig, katerih se je v preteku 11 let poleg 12 zemljevidov slovenskega atlanta izdalo blizo 40, večidel lepih in dobrih in z nekaterimi se slovenščini pot odprla v šole.

Odbor danes sl. zboru v razgovor predlaga 2 reči: „znan

stven časnik“ in pa „neredno plačevanje nekaterih letnih udov“ zato, da izvé Vaše misli, ki mu bodo vodilo o sklepih njegovih.

Konečno pa ne morem si kaj, da ne bi omenil še nekaj, a malo veselega. „Matica“ je stavila preteklo leto družemu svojemu predsedniku dr. Lovru Tomanu v lični knjigi duševno spomenico, ki ga je izbuditelj njen po vse zaslužil. Letos stavi enako spomenico tretjemu svojemu predsedniku dr. Etbinu Costi, neutrudljivemu delavcu na čast in korist „Matici“ naši, kateri je l. 1863. z menoj in dr. Tomanom snoval jej pravila. Al na grobu njegovem ne stoji še spominek, za katerega sta odbor družbe kmetijske vzajemno z odborom Maticinim pri udih svojih doneske nabirala. Družba kmetijska je od udov svojih nabrala okoli 500 gold., „Matica“ od udov svojih — ubozih 93 gold. Ni me volja kritikovati britke te skušnje, omenim je le z živo željo, naj bi se popravilo, kar se je dozdej zamudilo. —

Po predsednikovem govoru je tajnik Andr. Praprotnik poročal o delovanji odborovem leta 1876. tako-le:

„Odbor je imel v preteklem letu tri poglobitve seje, namreč 16. svečana, 13. julija in 6. decembra, odsek za izdavanje knjig dve, oddelek gospodarski pa je imel eno sejo.

V skupščini Maticinega odbora 16. svečana je gospod župnik Božidar Raič predlagal, naj „Matica“ osnuje strogo znanstven časopis, oziroma mesečnik, in ta svoj predlog je ponavljal tudi v zadnji seji 6. dec. Določilo se je, da razprava o „znanstvenem časniku“ pride v današnji občni zbor. — V uni seji so se izvolili gg.: Ivan Vilhar blagajnik, Ivan Vavrú knjižničar, dr. Jernej Zupanec pregledovalec društvenih računov, Fr. Souvan in dr. J. Strbenec ključarja. Ko se gosp. prof. Iv. Tušek odpove tajništvu, volil se je za tajnika odbornik A. Praprotnik, ki je prevzel ta posel 1. marca z naznanilom, da bode v Maticinih sobah imel svojo uradno uro vsak dan od $\frac{1}{2}$ 12. do $\frac{1}{2}$ 1. ure opoludne.

V odseku za izdavanje knjig so delovali: deželni šolski nadzornik gosp. Šolar kot prvomestnik odseku, in pa gg.: dr. Jan. Bleiweis, prof. Marn, učitelj Močnik, administrator Parapat, prof. Pleteršnik, učitelj Praprotnik, dr. Strbenec, učitelj Stegnar, učitelj Tomšič, prof. Urbas, prof. Vavrú, prof. Wiesthaler in prof. Žakelj.

V oddelek za gospodarstvo je poleg prejšnjih gg. odbor-nikov stopil še g. Tomšič.

Določilo se je tudi, da odgovornost za sestavke v Maticinem Letopisu ima ves odbor.

V seji za izdavanje knjig 4. marca razpravljalo se je o kopisih, ki so bili deloma že gotovi ali bodo v kratkem času za natis pripravljeni, namreč: 1. Letopis za 1876. leto. 2. Dr. Lovro Toman z dodanimi njegovimi pesmami. 3. Životopis dr. E. Coste. 4. Zemljevidi (Francoska, Britanija in Skandinavija). 5. Slovanstva II. del: Čehi, Poljaci. 6. Šumanova slovnica slovenskega jezika. Določilo se je, da se po denarnih močéh izdá najprej

Letopis dr. Lovro Toman in pa zemljevidi, in potem še le drugo. V Letopisu naj se pa zaradi manjših tiskovnih stroškov imenik Matičinih udov tako skrói, da imenik v abecednem redu izostane.

Dalje je odsek za izdavanje knjig po nasvetu prof. Pleteršnikovem v seji 10. junija 1876. l. ukrenil, naj se nabrano „narodno blago“ izroči gosp. prof. Wiesthalerju v poročevanje, in naj se nabirajo geografska imena gôr, rek, krajev itd., katera naj bi „Matica“ vredila in sčasoma na svetlo dala. Zato je odbor v posebnih dopisih naprosil mnogo domoljubov po slovenskih deželah, naj bi vsak v svojem kraju nabiral domača krajna imena in je „Matici“ pošiljal. Takih listov je tajništvo razposlalo še čez 100; odgovorov tem listom dobili smo — hvala domoljubom! — že blizo polovico, t. j. 45 s popolnimi popisi. — Predsednik dr. Bleiweis je predlagal odboru, naj bi „Matica“ izdala „naučni slovník tujih besed“, ki danes hodijo vsak dan po časnikih in knjigah, pa se v slovenski jezik prestaviti ne dáó in jih tudi vsi drugi jezici le v izvorni besedi rabijo. Nemci imajo mnogo tcah slovníkov, ni dvombe, da tudi Slovencem je potreben. Predlog predsednikov je bil književnemu odseku v predvarek in poročevanje izročen.

Ponudili so se „Matici“ trije rokopisi, in sicer: 1) rokopis „o slovanski zgodovini“, v cirilici od g. Matija Majarja; odsek za izdavanje knjig je določil, da se o tem rokopisu ne more določevati poprej, predno se „Matici“ ne pošlje na pregled; 2) „slovenska stenografija“, katero je spisal g. Anton Bezenšek pod naslovom „Stenografska čitanka“; ukrenilo se je, da z ozirom na to, da je „Matica“ zadnje leto že več potrosila za izdavanje knjig, nego bi bila smela, naj se torej za sedaj odloži založba sicer hvalevredne knjige; 3) „zgodovina cerkve Kristusove“; akoravno je slovenski prevod dober, se vendar z ozirom na to, da dr. Fesslerjeva zgodovina ni primerua za višo gimnazijo, ni sprejela v natis.

Gospodarski odsek je o zadevi tiskarnih ponudb določil, da se Matičine knjige tiskajo v Blaznikovi tiskarni zato, ker ona za 23 kr. cenejše tiska vsako pölo nego druge tiskarne. Gospodarski odsek preskrbel je tudi pri Matični hiši marsikatero potrebne poprave, na pr. kanal, streho itd.

Tajnik napravil je natančen inventar vseh Matičinih knjig in drugih tiskovin. Vkupna vrednost vseh Matičinih knjig, ki jih v založbi ima, je 7900 gld., in ako od teh za zgubo in namečke pri razprodaji itd. odtegnemo 40 %, ima „Matica“ v založbi svojih knjig vendar dobrih 4740 gold. premoženja. — Udom so se knjige o božičnih praznikih razpošljale po gg. poverjenikih, pri katerih naj bi jih iskali, če jih še niso dobili.

„Matica“ se je po predlogu predsednikovem udeležila Janežičeve slovesnosti (13. avgusta pr. l.) s tem, da je do-

tičnemu odboru poslala slavnostno pismo, in da so jo pri tej slovesnosti namestovali trije odborniki.

Dalje je odbor določil, da naj se atlant s 5. snopičem (namreč s Španjsko, Švajco in Nizozemsko) dopolni in dokonča, in ker se po Krsnikovi „zgodovini Avstrijsko-ogerske monarhije“ in po I. delu „Telovadbe“ zelo poprašuje, ukrenilo se je, da se obe knjižici pripravite za drugi natis. Prvo pregledujeta gospoda profesorja Šuklje in Wiesthaler, drugo pa gosp. Stegnar. Obe ti knjigi bode „Matica“ vdrugič natisnila, ji potem slavnemu ministerstvu za bogočastje v potrjenje predložila ter potem šolam prodajala.

V izvršilni oddelek za Costov spominek je izvolil odbor gosp. Fel. Stegnarja in dr. Jer. Zupanca.

V odborovi seji 6. dec. izrekel je odbor tudi željo, naj tisti, ki imajo izdavanje slovensko-nemškega Wolfovega slovarja v skrb izročeno, pospešujejo, da se bode oporoka pokojnega knezoškofa skoro izpolnila in da to prevažno delo pride kmalu na svitlo.

Rokopisi, med katerimi „Matica“ nekatere že jako dolgo pričakuje, so: 1) „Slovenski Štajer“, katerega spis je prevzel g. prof. Macun; 2) „Slovanstva“ II. del („severni Slovani“), ki ga spisujeta prof. Majciger in prof. Wiesthaler; 3) Slovensko slovnico, ki jo popravlja prof. Šuman; 4) dr. Costovo življenje, ki ga spisuje prof. Urbas; 5) „And. Šega“ in dela njegova, ki ga hrani g. Parapat.

Novih udov je dorastlo lani več kakor prejšnje leto. Prestopilo jih je 81, tako, da v resnici „Matica“ danes šteje 2144 udov.

Nemila smrt nam je vzela iz vrste častnih udov preslavnega Fr. Palackega, iz vrste ustanovnikov pa župnika Val. Ravnikarja, kateri je v svoji oporoki 19. marca 1844. l. naši „Matici“ volil 1200 gold. Večen spomin njima!

Iz računa bode sl. zboru razvidno, da letošnji Matičin imetek iznaša 57.985 gold. 40 kr. (med tem je v gotovini 3196 gold. 40 kr.)

Blagajnica se je vsled §. 33. opravnega reda vprico predsednika 20. januarja t. l. skontrirala; ves imetek se je našel v natančnem redu.

Bilo bi se Matičino imetje poslednja leta zelo pomnožilo, da so vsi udje v redu plačali ustanovnino in letnino. Že samo zaostala letnina od zadnjih treh let iznaša 4235 gold., in to je na očitno škodo premoženju Matičinemu, zato odbor tudi današnjemu občenemu zboru predlaga to finančno zadevo v razpravo.

Po prebranem poročilu o delovanju Matičnega odbora vpraša predsednik: ali želi kdo govoriti o njem?

Oglasi se gosp. Jurčič in razklada, da nikakor ni zadovoljen z odborovim delovanjem, ker namesti da bi bili društve-

niki za lansko leto dobili 7—8 knjig, dobili so le 2, vrh teh res da še 3 zemljevide, ki so zelo dragi, a Slovencem ne tako potrebni kakor knjige. Odbor je imel na razpolaganje 5000 gold., pa jih ni porabil; kdor bi po Matičinih knjigah sodil duševno zmoglost slovenske inteligencije, moral bi reci, da nimamo moči, pa to ni res; v zadnjih 10 letih je dorastlo dokaj slovenskih talentov, treba je le na delo jih pozvati. Konečno z ozirom na tiskovne stroške „dr. Tomanovega življenjepisa“, ki so zaračunani na 642 gold. 35 kr., očita odboru, da je konkurencijo za tisek Matičinih knjig le na videz razpisal, kajti „narodna tiskarna“ bila bi to knjigo tiskala za 529 gld., zato ni res, da je Blaznikova tiskarna pri vsaki poli cenejša za 23 krajc., kakor je tajnikovo poročilo se glasilo; zato govornik ponavlja lanski predlog konkurenčne poti.

Gosp. Šolar pobija ugovore predgovornikove in opravičuje delovanje odborovo, rekši, da odbor je storil, kar je storiti mogel in smel po pravilih Matičinih; odborova dolžnost ni, knjige spisovati, ampak ponudenih in za pripravne spoznanih izdati toliko, kolikor jih po denarnem stanu Matičinem sme, na katerega se je lani moralo ozir jemati, ker je prejšnji dve leti mejo pravil presegel. Naj se nam pové, kateri rokopis je odbor neupravičeno zavrzel? Ves svet vé, da „Matica“ rokopise nabira, primerne za tisek odločuje in honorira; zakaj se ne oglasijo gospodje, če res imajo v shrambah materijala za „Matico“? Zemljevidi utegnejo v vnjnji obliki pomanjkljivi biti, — al to obliko si je odbor leta 1869. izbral po mnogostranskem posvetovanji in dopisovanji in do letos ni še nobene graje niti v zboru niti drugje slišal, marveč vé, da se dejansko rabijo.

Gosp. Šuklje ni z zemljevidi zadovoljen, ker so neizmerno dragi in za geografični nauk v šolah nerabljivi; cenejše bi se bilo izhajalo s Stielerjevim ali Kocenovim atlasom.

Gosp. Vilhar (denarničar) pravi, da „Tomana življenjepis“ zarad tega stane 642 gold., ker mu je dodana podoba, ki sama stane 60 gold. in je tacih podob še 100 posebej na lični papir se tiskati dalo za prodaj.

Dr. Poklukar: Gosp. Jurčič je očital, da je konkurenca za Matičine tiskovine bila le navidezna. To je zgolj le naltolcevanje, razžaljivo za odbor, zato ga moram v imenu odborovem zavrniti.

Gosp. Klun vpraša prof. Šukleja: ali bi bil zemljevid Stielerjev ali Kocenov cenejši?

Gosp. Šuklje misl., da, in ponavlja, da Matičin atlant za šole ne bo, ko bi do tega prišlo, da se slovenski atlant vanje vpelje.

Gosp. Šolar zavrača prof. Šukljejevo mnenje o ceni navedenih zemljevidov in kaže na dotična obširna pretehtevanja leta 1869.

Gosp. Klun se čudi, da eden tako, drug pa zopet drugo trdi: eden zahteva le knjig, pa zopet le knjig, drugi pa potrebo atlantov za šole pripravnih, ter predlaga konec debate. Predlog se sprejme.

Gosp. Praprotnik, ki je že pred želel besede, omeni, da se nikoli poprej ni slišala graja Matičinih zemljevidov in da po takem današnja utegne zadevati le zadnje tri, o katerih se je gosp. Cigale, vrednik atlantov, sam pritožil pri odboru zoper kamnotis Kökeov ter mu je zato odbor tudi 50 gold. odtegnil.

Predsednik dr. Bleiweis naposled razjasnuje nekatere ugovore o odborovem delovanju. Očitanje, da je bila konkurenca za tiskovine Matičine le na videz razpisana, imenuje neopravičeno; to kažejo Matičini akti; razžaljivo bilo bi to očitanje za odbor, ako ne bi bil g. Jurčič preočitno govoril le „pro domo sua“. Če je v računih o tem oziru kak pogrešek, popravi se lahko, ker račun pride revizorjem v pregled. Prav vsako leto pa odbor ne bode razpisaval dražeb, ker to zadrževalo bi mnogokrat tisek za izdajanje že pripravljenih rokopisov; tudi uradi državni, mestni magistrat itd. ne razpisujejo dražeb vsako leto, ampak jih ponavljajo po preteku 3 ali 5 let. Kar se tiče Matičinega atlanta, bila je potreba slov. atlanta leta 1869. soglasno spoznana, ker tako delo more na svitlo spraviti le kak literarni zavod. Izbiralo se je, kakor je gosp. Šolar že razložil, leta 1869. veliko, in sprejel se tak atlant, o katerem do danes nismo slišali nezadovoljnosti; odbor je mislil z atlantom vstreči potrebam občinstva, ki je želelo slov. zemljevidov, in to je dosegel. Škoda, da velecenjenega vrednika atlantovega gosp. Cigaleta ni tukaj vpričo, ki bi marsikaj najbolje razjasnil. Očitalo se je sedanjemu odboru, da ne izpolnjuje svojih dolžnosti; to je lahko rečeno, dokazano pa nikakor ni; vodilo odboru so pravila Matičina, njih pa se je strogo držal. In kje stoji zapisano, da odbor mora vse sam storiti, „Matici“ vse sam biti? Če je res toliko mladih moči, zakaj ne gređo na delo? vsaj ne bi pisali brezplačno. Kdor ima kako javno opravilo, ne sme se ustavljati, da se dela njegova kritikujejo, marveč še potrebno je, da se kritikujejo; al kritika mora zidati pomagati, a ne razdirati, namesto „slabega“ stvariti kaj boljšega, ne pa nič delsti in le zaničevati, kar drugi delajo; — le una je dokaz pravega domoljubja, ta pa nikakor ne.

S tem je bilo konec razprave o poročilu odborovega delovanja.

Blagajnik gosp. Vilhar bere račun lanskega leta, po katerem je „Matica“ imela premoženja v obligacijah 38.460 gold., gotovine 3100 gold. 40 kr.; vrednost hiše znaša 11.400 gold., vrednost inventara pa 5015 gold., po takem v vsem skupaj premoženja 57.985 gold. Stroškov skupaj je imela 3928 gold. 70 kr., med tem za honorare rokopisov 839 gold. 90 kr., za tiskovine 1800 gld., za vezanje knjig 192 gold. 60 kr., hišnih stroš-

kov 373 gold. 79 kr., tajniku in za različne opravniške in pisarniške stroške 547 gold. 45 kr., drugih stroškov 175 gold. 36 kr.

Gosp. Jurčič zahteva pojasnenja o stroških za tisek Tomanovega življenjepisa, da se vidi, kdo ima prav, in dostavlja, da z opazko „navidezne“ konkurence ni hotel žaliti nikogar, a to, da je govoril po besedah predsednikovih „pro domo sua“, zavrača, ker od tiskovin „narodne tiskarne“ nima nobene koristi, v točki rodoljubja pa se ne umakne nikomur pod to streho.

Dr. Strebenc: Beseda „na videz“ je žalila ves odbor (Jurčič: sem jo ravnokar preklical); dobro! potem je reč z besedo „pro domo sua“ pobotana.

Predsednik dr. Bleiweis izreka mnenje, da se predlog Jurčičev zaradi pojasnila tiskovnih stroškov za Tomanov življenjepis sklada s 5. točko dnevnega reda; tam se bodo volili 3 pregledniki Matičinega računa, ki bodo tudi one stroške preiskavali. — Zbor pritrdi predsednikovemu mnenju.

Gosp. blagajnik Vilhar bere potem proračun za leto 1877., ki kaže 4821 gold 85 kr. dohodkov, stroškov pa 3861 gold. 85 kr. Proračun se odobri brez razgovora.

O volitvi 3 revizorjev Matičinega računa pozivlja predsednik zbor: naj nasvetuje 3 družbenike za ta posel.

Gosp. Jurčič nasvetuje gospoda J. Pfeiferja, Hafnerja in dr. Zupanca. Gosp. Pfeifer se zaradi drugih obilnih opravil brani tega posla, dr. Zupanec pa zato, ker je odbornik, in volijo se potem po drugem nasvetu Jurčičevem gospodje Hafner, Celestina in Žagar, ki to nalogo sprejmo.

Razgovor o izdavanju znanstvenega časnika je bila 6. točka zborovih razprav.

Predsednik dr. Bleiweis opomni, da znanstveni časnik je predlog odbornika gospoda Božidarja Raiča, ki je odboru obljubil, da predloži zboru popolen načrt o tem časniku, a danes gosp. B. Raiča ni tukaj.

Na to poprime gosp. odbornik prof. Pleteršnik besedo in poroča v imenu Raičevem, ki zaradi uradnih opravil ni mogel v zbor priti, da naj bi se izbral odbor treh Matičarjev (en filolog, en zgodovinar in en prirodoslovec), ki naj bi izdelal načrt časopisu, nasvetoval vrednike, razglasil poziv pisateljem itd. tako, da časnik bi začel izhajati aprila ali maja meseca. Tudi prof. Pleteršnik meni, da bi tak časnik bil koristen za našo literaturo, ako bi se pečal s slovenskim in slovanskim jezikoslovjem, domačo zgodovino in z prirodopisnimi vedami. A samo naročniki naj bi ga dobivali po odločeni ceni, in „Matica“ naj bi ga le podpirala in porok bila za obstanek njegov. Namesti v Matičini Letopis naj bi strogo znanstveni članki prišli v ta časnik, kjer bili bi na pravem mestu. Stroški po njegovih mislih za „Matico“ menda ne bi bili veliki.

Gosp. prof. Šuklje podpira izdavanje znanstvenega čas-

nika, misleč, da znanstveno gibanje pri nas v obče hira in peša in ž njim hira tudi „Matica“. Letošnji Letopis je tako skromen, tako malega obsega, kakor še nikoli; prejeli smo sicer 3 karte, nadaljevanje onega nesrečnega atlanta, ki je neizrečeno drag, pa popolnoma nerabljiv. Tudi z živtopisom Tomanovim se ne more ponašati „Matica“; v tem tonu — pravi — se dá otrokom popisavati življenje in smrt kakega brumnega puščavnika, ne pa odraslim ljudem delovanje pesnika in politikarja. Da znanstveno življenje pri nas hira, vidi se tudi iz prepričlega števila naših pisateljev. Dasiravno se krog slovenske inteligencije širi, dasiravno čedalje več izobraženih mož iz univerz dohaja, vidimo na znanstvenem polju vendar le peščico starih pisateljev, kateri delujejo že 10, 20 in še več let. Krivo pomanjkanje pisateljskega zaroda pa je to, da si dve stranki stojite nasproti: eni — in to večinski — je znanost sama sebi sredstvo in namen; ona ne pripoznava nobene meje, razen onih, ki jih stavi pamet, — drugi stranki pa — io to je, hvala Bogu! manjša stranka — je znanost kot pokorna služabnica veri; ona trdi, da znanost mora imeti versko podlogo. (Velik nemir v večini zborovi.) „Matica“ morala bi ozirati se samo na znanstveno vrednost člankov, a ne na liberalno, ne na konservativno stališče pisateljev. Od sedanjega, po večini enostranskega odbora Matičinega se pa naša mlada generacija tega ne nadjá. Ta odbor ne bi sprejel niti filozofičnega, niti svobodomislečega zgodovinskega, niti prirodopisnega, na Darwinovo teorijo oprtega članka, zato naši mladi pisatelji nimajo zaupanja do „Matice“, zato ne pišejo za njo, zato hira znanstveno delovanje. V znanstvenem smislu vredovani časnik bi oživel oslabeledo slovensko književnost, zato živo priporočam Raičev predlog z garancijami, ki jih je nasvetoval prof. Pleteršnik.

Gosp. Parapat: Jaz tudi sedim v odboru Matičinem, a ni mi znano, da bi bil odbor zavrzel kak rokopis. Gosp. Šuklje je veliko kritiziral, a meni ni znan noben članek, ki bi ga bil on spisal o Kranjski zgodovini.

Gosp. Šolar: Dva gospoda govornika sta britko tožila, da znanstveno delovanje hira, a kakor precejšnje število dobrih Matičnih knjig kaže, ne hira v „Matici“ morebiti hira kje drugej. Izdala bila bi „Matica“ še kaj več knjig, al zaradi varčnosti, na katero je odbor po pravilih njenih vezan, ni smel tega storiti, moral je to, kar je poprej preveč potrosil, lani nekoliko poravnati, in potem bo v prihodnje zopet mogoče, več na svitlo dati. Za izdavanje znanstvenega časnika naj se dobijo spretni uredniki; če bode časnik res tako koristen, kakor nekateri mislijo, segli bodo naročniki po njem in njegov obstanek bil bi potem zagotovljen; garancije Matičine mogle bi pa le odvisne biti od razmér med vredniki njegovimi in pa „Matico“, katerih pa danes še ne poznamo.

Dr. Strbenec: Jaz tudi sedim v odboru, a ni mi znano, da bi stališče odbora Matičinega bilo enostransko. Ko bi tako bilo, kakor smo ga popisane slišali, sprejel bi bil lani ponujano mu cerkveno zgodovino in jo na svitlo dal, pa bi bil opustil kaj drugega, a tega ni storil. Če nameravani časnik bode dober, našemu slovstvu primeren, vzdrževal se bode sam, sicer pa imamo dandanes že preveč časnikov, ki več ali manj hirajo v kljub toliki slov. inteligenciji, ki za-nje piše.

Gosp. Flis: Da „Matica“ pri izbiri člankov ni enostranska in prekošljiva, to nam kaže, da v lanskem Letopisu ni zavrгла sestavka, akoravno diši po Darwinu. Sicer pa naše ljudstvo nič ne zgubi, če ne pozná Moleschettov, Schoppenhauerjev, Darwinov in drugih tacih filozofov.

Gosp. Parapat pravi, naj se razpravlja Raičev predlog o znanstvenem časniku in ne zahaja v razpravo občinih principov. Če bo znanstveni časnik dober, se ni bati, da bi propal. On je za-nj.

Predsednik dr. Bleiweis sklepa dolgo debato o tem, da odbor, ki bode konečno sklepal o znanstvenem časniku, kateri je bil danes občnemu zboru le v razgovor predložen, na znanje vzame vse objave zborove, ki so se le bolj v glavnih vprašanih gibale, pa ne segle v mnogotere drobnosti, ki se določiti morajo, kedar gre za izdavanje kakega časnika. Slišali smo danes od ene strani samo očitana odboru Matičinemu, da ne dela prav, da ne izdaja pravih knjig, da zemljevidi, ki jih „Matica“ izdaja, so slabi, da „Matica“ nima zaupanja pri mladi generaciji itd. Naj mi pa zdaj tudi tisti gospodje, ki so toliko nezaupnic dali Matičinemu odboru, dovolijo vprašanje: kaj pa je s tistim društvom, ki je bilo l. 1872. na kljub „Matici“ od nasprotnikov njenih pod imenom „pisateljskega društva“ osnovano in je že po 3 gl. letnih doneskov od svojih udov nabiralo? Kaj je to tako gloriozno svetu oklicano društvo slovenskemu občinstvu v 5 letih spisalo in na svitlo dalo? Kje je napovedana spomenica Preširnova? Kje je celo to društvo? To naj zadostuje današnjim kritikam, katere pa ne bodo zadrževale odbora, da ne bi vestno spolnoval dolžnosti, ki mu jih nakladajo Matičina pravila. Zato bode resno prevdarjal danes slišana mnenja o znanstvenem časniku; ako bi pa on po vsestranskem pretresu ne mogel priti do kakega gotovega sklepa, sklical se bode občni zbor čez par mesev, da se stvar konečno dožene.

S tem je bila razprava o znanstvenem časniku končana.

O obravnavi 7. programove točke, to je, o razpošiljanji knjig in iztirjevanji letnih doneskov je predsednik zboru razložil vzrok, zakaj je to vprašanje prišlo občnemu zboru v razpravo. Govorili so o njem gg.: Gutman, Spental, Robič in dr.

Poklukar. Sprejeti so bili predlogi tako-le se glaseči: Dolžniki naj se še enkrat resno opomnijo plačila z dostavkom, da se izbrišejo iz vrste Matičinih udov, ako ne odrajtajo dolgá; — v prihodnje naj se letnina pobira takrat, ko se Matičine knjige razpošiljajo, a knjige ne izročé nikomur, predno letnina ni odrajtal; — gosp. poverjeniki naj udom polo za vplačevanje razpošiljajo.

V 8. programovi točki je nasvetoval g. Gutman, naj bi se v Letopis tudi sprejemalo več člankov zabavnih; dela Jul. Verne-a že skoro v vse jezike Evropske prestavljena, bila bi jako ugodna; letos naj bi se začelo s „potovanjem okoli sveta v 80 dnevih“ ali v Letopisu ali v posebni knjižici. — Gospod Šolar omenja, da so Letopisi prejšnjih let donášali zabavno berilo; lani ni odbor dobil nobenega. O Jul. Verne-evih delih bilo bi določiti, ali naj bi se izdajalo z ilustracijami ali brez njih. Gosp. Gutman misli, da bi ne bilo treba podob, ki bi stroške preveč pomnožile. — Predlog se sprejme.

Ko predsednik za skrutinatorje 420 volilnih listov imenuje gospoda Kluna, Robiča in Stegnarja, se seja končá.

Za odbornike so bili izvoljeni gospodje: dr. J. Strbenec, Herman, Tomšič, Kosár, dr. Poklukar, Šavnik, dr. Tonkli, Souvan stareji in pa K. Klun.

39. seja Matičinega odbora

21. februarja 1877. l.

Zbrali so se v to sejo, katere namen so bile volitve Matičinih upravnikov in pa prevdarek sklepov zadnjega občnega zbora, gospodje: dr. Jan. Bleiweis, Jeran, Klun, Marn, Močnik, Parapat, dr. Poklukar, Praprotnik, dr. Strbenec, Souvan, Stegnar, Tomšič, Vilhar in dr. Zupanec.

Dr. J. Bleiweis kot bivši predsednik pozdravlja došle gospe, dosedanje odbornike in pa novoizvoljenega gosp. Kluna ter naznanja, da po dopisih, ki jih je odbor prejel, stopijo iz odbora gospodje: prof. Pleteršnik, prof. Wiesthaler, M. Herman in Jos. Gorup. Prvi nalog odborov je zdaj — nadaljuje dr. Bleiweis — da si odbor voli novega predsednika, podpredsednika dva, blagajnika, tajnika, knjižničarja in vse druge upravnike po pravih Matičinih, za svojo stran pa prosi, naj bi ga gospodje odvezali predsedstva in za prihodnje leto družega namesti njega volili iz razlogov, ki jih našteva.

Odbor pa ni hotel sprejeti odpusta in bil je dr. J. Bleiweis zopet za predsednika izbran „per acclamationem“ — isto tako gospoda P. Kozler in dr. Strbenec za podpredsednika, gosp. Ivan Vilhar za blagajnika, gosp. dr. Zupanec za preglednika društvenih računov, za ključarja gospoda Fr. Souvan in K. Klun.

Pred volitvijo tajnika bere predsednik §. 37. pravičnega reda in začne se potem obširna razprava o tem: ali naj zopet kdo izmed odbornikov prevzame tajništvo ali naj se razpiše služba tajnikova. — Odbornik Parapat nasvetuje, naj se za poskušnjo razpiše za 3 leta. Odborniki dr. Poklukar, Marn, dr. Strbenec in Stegnar ugovarjajo temu predlogu, povdarjaje to, da tajništvo je zdaj v najboljem redu in da tem manj bi zdaj kazalo „Matici“ novih stroškov nakladati, ker se ima blagajnici še precejšnji znesek povrniti; kazalo se je na Matico Hrvaško, ki tudi nima stalnega tajnika itd. Na vprašanje predsednikovo: ali ne bi gosp. Praprotnika bila volja še dalje obdržati tajništvo, odgovori, da preobložen z mnogostranskimi opravili, se sklada z gosp. Parapatovim predlogom za razpis tajnikovega posla. Ker pa je glasovanje potem kazalo, da, razen navedenih 2 glasov, so vsi bili odločno za to, da bi odbornik Praprotnik še obdržal tajništvo, se je uklonil tej želji s polnim zaupanjem, da ga bode prijazno podpiral v njegovem opravilstvu.

O volitvi knjižničarja je bil soglasno sprejet predlog, da se prof. Vavrů u zahvala izreče za njegov dosednji trud in se mu prošnje razodene, naj bi še v prihodnje „Matici“ ostal knjižničar.

Ostale so zdaj še volitve odsekov. Pred temi pa predsednik bere dopis od 20. dne t. m., ki so ga v občnem zboru izvoljeni pregledniki Matičinih računov gospodje: Žagar, Celestina in Hafner poslali odboru, ki se na to glasi, da so vse našli v popolnem redu, da pa opozorujejo odbor iznova, da se prejšnja leta prev-č potrošena svota glavnici mora sčasoma povrniti, dotični denar pa naj se posebej naloži. — Predsednik naglašja, da za popolni red društvenih računov gré zahvala v prvi vrsti gosp. blagajniku Vilharju, ki je na-se vzel težavni posel društvenega denarstva. Odbor soglasno pritrđi besedam predsednikovim, ki naposled še opomni, da je s poročilom gosp. preglednikov tudi rešeno ono očitjanje o tiskovnih stroških, ki se je od ene strani slišalo v poslednjem občnem zboru. — Gosp. preglednikom se pismeno izreče zahvala za njihov trud.

V odsek za izdavanje knjig so bili potem izvoljeni gospodje: dr. Bleiweis, Klun, Marn, Močnik, Parapat, Praprotnik, Stegnar, dr. Strbenec, Tomšič, Urbas, Vavrů in Žakelj, ki so si za prvomestnika izvolili dr. Bleiweisa, ki izreče, da prevzame tudi vredništvo Letopisa za 1877. l. Temu odseku so bili koj izročeni rokopisi, ki so od nekaterih pisateljev došli odboru.

V gospodarski odsek so bili izvoljeni gospodje: Klun, Souvan, Tomšič, Vilhar in dr. Zupanec. Tudi temu odboru so bili izročeni nekateri v gospodarstvo segajoči predlogi.

Ker so se gori imenovani 4 gospodje iz različnih vzrokov, ki so jih bili odboru naznanili, odpovedali odborstvu, je bil sprejet predlog, da se kmalu skliče občni zbor, po katerem naj se dopolnijo 4 prazna mesta.

V poslednjem občnem zboru sprejeta dva sklepa je odbor ukrenil izvršiti tako, da zarad izdavanja znanstvenega časnika se pred vsem poprosijo natančnega načrta gospodje Raič, Parapat in Trstenjak; te načrte naj presodi odsek za izdavanje knjig in potem odboru nasvete stavi; — sklep o vplačevanju letnih doneskov pa bode vodilo odboru za prihodnost.

Gosp. Cigaletu, ki je po naročilu odborovem veliki trud prevzel, kateremu je le malokdo kos, da poslovenuje imena krajev, gorá, vod itd. izročeni mu zemljevidov, se je izrekla zahvala za njegovo težavno in korektno delo. Kamnotiskarnici Kökovi pa se dá opomin, naj lično, kakor prve zemljevide, izdelá še ostale tri.

Po preteku 3 ur se je končala seja.

40. seja Matičinega odbora

30. julija 1877. l.

Ko se je zbralo 12 odbornikov, je predsednik dr. J. Bleiweis pozdravil došle gospode in z ozirom na 1. točko dnevnega reda jih vprašal: ali hoté, da se po časnikih že razglašeni zapisnik zadnje (39.) odborove seje bere ali ne, se vé da vsacemu odborniku je zapisnik na razpolaganje v pisarni Matičini odprt. — Soglasni sklep je bil, da se čitanje opusti.

Potem poroča odbornik in „Maticé“ tajnik A. Praprotnik o različnih Matičinih zadevah tako-le:

„Od zadnje odborove seje, ki je bila 21. februarja t. l., pristopilo je k „Maticí“ 13 udov.

Umrl je prof. Ivan Tušek, velečlenjeni slovenski pisatelj in bivši tajnik „Maticé“. Naj mu blag spomin ostane v zgodovini Matičini!

Izmed dopisov, ki jih je „Matica“ zadnji čas sprejela, navajamo:

1. Gosp. Matija Dobršek, notarski koncipijent v Kozjem, navetuje, naj se v prihodnje tistim udom, kateri se za to oglasé in stroške plačajo, trdo vezane knjige pošiljajo.

2. Predsednik c. k. deželne sodnije v Ljubljani prosi, da bi se knjižnici Ljubljanske kaznilnice podarilo primernih Matičinih knjig.

3. Fr. Kōke pošilja na ogled z Dunaja prve iztise novih zemljevidov, kateri so jako lično izdelani, in prosi, naj se mu izplača zaostali dolg.

4. Gosp. Gašper Križnik v Motniku pošilja 25 pisanih pōl „narodnega blaga“, največ raznih pravlic, ki jih je nabral v Motniku, na Vranskem in v Tuhinju, in želi za svoj trud nagrade.

5. Akademično literaturno društvo „Hrvat“ (Clementinum) v Pragi prosi, dn bi mu „Matica“ poslala en iztis vsake izdane knjige.

6. Učiteljsko društvo za Slovenski Štajer prosi, da bi se zaostale knjige (5. udov) podarile učiteljski knjižnici v Ljutomeru.

7. Gosp. Fr. Šumi nasvetuje, da bi Matica izdala djansko Rusko slovnico in sicer po nemški „Praktisch-theoretischer Lehrgang der russischen Schrift- und Umgangssprache nach der Robertson'schen Methode“.

8. Gospá Lujiza Pesjakova izroča svoj rokopis „v gozdu“ in piše, da je pripravljena „Matici“ izročiti svoje izbrane poetične in prozaične spise.

9. Gosp. Bož. Raič pošilja za „Časopis Matice slovenske“ dva spisa.

10. Gosp. Fr. Hubad, profesor v Ptuiju, pošilja za Letopis dva prevoda („Praznik pravoslavnosti“, „Čigani na Črnigori“) „Verske razmere v Bosni in Hercegovini“, „Sok“ in „Prisega na Črnigori“, in naznanja, da namerava posloveniti dobroznani italijanski roman Manzovijev „I promessi sposi“, ako bi ga „Matica“ hotela natisniti.

11. Smithsonianov ustav iz Wašingtona v Ameriki piše, da je prejel lanske Matičine knjige, za katere izreka svoje hvaležno pripoznanje.

12. Gosp. Fr. Peterlin vpraša, kaj je z njegovo zbirko narodnih povedek, ki jih je leta 1871. „Matici“ poslal in ki jih je v pregled dobil gosp. dr. Krek v Gradcu. Odgovorilo se mu je, da do sedaj se narodno blago še ni moglo za natis pripraviti, ker to dá veliko dela in tudi zato ne, ker gg. pregledniki še niso vsega pregledali.

13. Gosp. prof. Fr. Šuklje je poslal životopis „Palackega“, ki se je po sklepu odseka za izdavanje knjig gosp. prof. Vavrú-u izročil v pregled.

14. Gosp. Terstenjak je za Letopis poslal poslednji svoj spis „Slovanski elementi v Venetščini“.

15. Gosp. dr. Gestrin odhajaje iz Škofje Loke priporoča za tamkajšnjega poverjenika gospoda župana Moharja.

16. Gosp. prof. V. Urbas je poslal rokopis o Costovem životopisu.

17. Gosp. Miha Lendovšek, kaplan in katehet v Ptuji, pošilja zbrane spise Val. Orožna.

Kar je bilo v zadni seji naročeno, dovršilo se je tako le:

1. Gospodje Parapat, Raič in Trstenjak so bili naprošeni, naj sestavijo načrt „Časopisu Matice slov.“ Naprošeni gospodje so to storili; njihove nasvete je potem odsek za izdavanje knjig v seji 2. maja poravnaval in določil, da se prvi list znanstvenega časopisa dá na svitlo in zarad tega po časnikih napravi poziv na naročbo in za pridobitev časopisu primernih člankov. Do danes se je za ta list oglasilo 71 naročnikov, izmed katerih so nekateri tudi že naročnino vplačali vkup 24 gold. 50 kr. Mnogo naročnikov pa je odboru razodelo misel, naj se s tem listom počaka do novega leta, do tistega časa pa naj se naročniki še enkrat vabijo, da se jih oglasi vsaj toliko, da bi časopis s podporo Matice mogel izhajati.

2. „Potovanje okoli sveta“ v 80 dneih prestavlja g. Hostnik.

3. Rokopis „Zgodovine slovenskega slovstva“, ki jo je spisal g. prof. Julij pl. Kleinmayr, je odsek za izdavanje knjig povrnil pisatelju z željo, naj bi jo preuredil in dopolnil; isto tako je odsek tudi ukrenil o Koroških narodnih pesmah.

4. Odsek za izdavanje knjig nasvetuje, naj bi se g. Parapatovemu spisu o Er. Andr. Šegi natisnilo le nekoliko slik v Letopisu, da se svetu pokaže velika vrednost del tega umetnika.

5. Životopis dr. Coste se že za natis pripravlja; tudi podoba dr. Coste je že gotova.

6. Zagrebškega gosp. prof. Marna rokopis: „Hrvatska slovnica“ dal se je v pregled g. M. Cigaletu in g. prof. Žakelju.

Knjige za leto 1877. se pridno tiskajo. Letopisa, ki bode obširen, je natisnena že 8 pól.

Tudi zemljevidi bodo kmalu gotovi.

Po prebranem tajnikovem poročilu se je pričela razprava posamesnih predmetov.

Nasvêt, naj bi „Matica“ razpošiljala trdo vezane knjige, ni se mogel sprejeti zarad viših stroškov, katerih se odbor mora povsod ogibati.

Knjižnici c. kr. Ljubljanske kaznilnice se je brezplačno dalo nekoliko primernih in lahko utrpljivih knjig z vabilom, naj bi sl. predsedstvo c. kr. deželne sodnije vprihodnje „Matici“ blagovolilo 2 gold. letnine odrajtovati, za katero potem dobí kaznilnica vse po „Matici“ vsako leto izdane knjige.

Litografu K ö k e - u na Dunaji se je plačala polovica lanskega dolga, druga polovica se mu plača kasneje.

Gosp. Križniku se je za trud nabiranja „narodnega blaga“ odločilo 20 gold. nagrade.

Učiteljskemu društvu za slov. Štajar podarilo se je po 2 iztisa lanskih Matičinih knjig, 3 iztise pa naj gosp. Lapajne razdeli sosednim 3 šolskim knjižnicam.

Predlog gosp. Fr. Šumija o izdavi slovnice Ruske se je vzel na znanje.

Spis gospé Lujize Pesjakove „v gozdu“ se je sprejel v letošnji Letopis; ponudba druga cenjene pisateljice pa se je izročila v prevdarek in poročanje „odseku za izdavanje knjig“.

Ponudba gosp. prof. Hubada o slovenskem prevodu Manzonijevih „I promessi sposi“ se za zdaj, ko ima „Matica“ že precej zabavnega gradiva, ni mogla sprejeti.

Gosp. Hostniku se je naročilo, naj kmalu izgotovi prevod „potovanja okoli sveta o 80 dneh“.

Životopis Fr. Palackega, ki ga je spisal prof. Šuklje, se sprejme v letošnji Letopis.

Životopis dr. E. Coste, izdelan po prof. Urbasu, pride s sliko njegovo v posebni knjižici na svitlo, da se mu kot bivšemu predsedniku Matičinemu stavi spominek tako, kakor bivšemu predsedniku dr. Tomanu.

Po gosp. dr. Gestrinovem nasvetu se je sklenilo, mestnega župana Škofjeloškega gosp. Blaža Moharja prositi, da prevzame poverjenišvo za Lško mesto.

Spisi iz zapuščine gosp. Valentina Orožna, poslani po gosp. M. Lendovšku v Ptuji, so se v poročanje izročili odseku za izdavanje knjig.

O izdavanji Fr. Šeginih del je bila daljša obravnava. „Svetu pokazati — po besedah Koseskovih — „zmožnost slovenskega uma in dlana“ misli je odbor, da zadostuje, ako se kakih 4—6 izbranih slik z dotičnim člankom natisne v Letopisu česar pa pričujoči gosp. odbornik Parapat ni obrnil. Enoglasna pa je bila želja Matičinega odbora, naj bi se muzeju Kranjskemu ponudile Šegine svetinje.

Prof. pl. Kleinmayr se po pismu, ki ga je pisal predsedniku, popolnem sklada z nasveti odborovimi o „zgodovini slov. slovstva“.

Zarad izdavanja „znanstvenega časopisa Matice slovenske“ je odbor po zaslšanji mnogostranskih mnenj soglasno sklenil, izdavanje časnika odložiti do prihodnjega leta, nadjaže se, da do onega časa se oglasi tolikošno število naročnikov, da z dodano subvencijo Matičino se postavi časnik na trdne noge, in da poleg denarne pomoči se mu zagotovi tudi pripomoč pisateljev sodelovalcev. — Naj bi ta sklep odborov in resp. prošnja odborova na obojno stran bila ponovljen apel do rodoljubov naših!

O gospodarskih zadevah je odbor ukrenil: a) gosp. tajniku za njegova izvanredna opravila preteklega Matičinega leta o vredbi zelo zanemarjene Matičine pisarne, za mnogo prihranjenih

stroškov, vspešno prodajanje družbenih knjig itd. podeliti 50 gld. nagrade, — b) gosp. poverjenike naprositi, naj bi ne odlašali, od Matičinih udov nabirati zaostalih doneskov, in jih g. blagajniku poslati. Dolgovi so sitna stvar na dvojno stran: „Matica“ potrebuje za vspešno delovanje, honoriranje pisateljev, tiskovine itd. novcev, g. družbeniki pa več zaostale letnine težje poravnajo, kakor enoletni donesek, — c) ne v službo sprejeti stalnega pisarničnega služabnika, — d) zelo umazane mestovže Matičine hiše pri tleh in v prvem nadstropji pobeliti in nad pisarnično sobo napraviti tablico z napisom: „pisarna Matice slovenske.“ —

Odsek za izdavanje knjig

je v seji 7. novembra 1877. l. te-le bolj važne stvari obravnaval: 1) Tajnik poroča, da se je za „časopis Matice slovenske“ do sedaj oglasilo le 73 naročnikov. Določi se, naj se razglasi ta faktični stan nameravanega časopisa in še enkrat ponovi vabilo na naročbo, pa tudi prošnja za poslanje časniku primernih člankov. Oboje to se s tem poročilom razglasa in dodaja dostavek, da se naročila sprejemajo še do konca decembra meseca. — 2) Gospá Lujiza Pesjakova je ponudila „Matici“ izbrane svoje izvirne poetične in prozaične spise, da bi se na svitlo dal v posebni knjžici. Odsek, čuteč pomanjkanje mladeži primernih čitank, se je v principu izrazil za sprejem ponudbe duhovite gospé pisateljice, pa držeč se družbinih pravil sklenil p-vabiti jo, da izroči „Matici“ svoje izbrane spise, da se pregledajo in potem konečno sklene o ponudbi. — 3) Zbrani spisi iz zapuščine Valentina Orožna v tej obliki kakor so sedaj, niso bili za natis pripravni spoznani. — 4) Gosp. Hostnik je dovršil prestavo „Pot okolu svetá“, ki pride prihodnje leto na svitlo. — 5) Nekaterim gosp. pisateljem se določi nagrada za poslane spise v Letopis ki bode letos obsegal nad 26 pól. — Dalje je bilo sklenjeno, 6) da „Matičine“ knjige, ki se bodo razpošiljale prihodnji mesec, se pošljejo udom, ki so vsaj za leto 1876. plačali letnino in niso od prejšnjih let nič na dolgu, pa tudi ne odlašajo letnine za leto 1877. — 7) Na znanje se je vzelo, da se slovensko-hrvatska slovnica po danih nasvetih izvršuje, slovensko-laška pa pripravlja.

Upravništvo
„Matice Slovenske“ 1877. leta.

Prvosednik:

Dr. Janez Bleiweis.

Prvosednikova namestnika:

Peter Kozler.

Dr. Jurij Sterbenec.

Blagajnik:

Ivan Vilhar.

Tajnik in zapisnikar:

Andrej Praprotnik.

Knjižničar:

Ivan Vavrů.

Pregledovalec društv. računov:

Dr. Jernej Zupaneč.

Ključarja:

France Souvan.

Dragutin Klun.

Odbor.

a) Ljubljanski odborniki.

1. Dr. Bleiweis Janez 1875.	10. Souvan France 1877.
2. Jeran Luka 1874.	11. Dr. Sterbenec Jurij 1877.
3. Klun Dragotin 1877.	12. Stegnar Feliks 1875.
4. Kozler Peter 1874.	13. Šolar Janez 1876.
5. Krisper Valentin 1874.	14. Tomšič Ivan 1877.
6. Marn Josip 1876.	15. Vavrū Ivan 1875.
7. Močnik Matej 1874.	16. Vilhar Ivan 1874.
8. Dr. Poklukar Josip 1877.	17. Dr. Zupanec Jernej 1874.
9. Praprotnik Andrej 1876.	

b) Vnanji odborniki.

1. Barbo Jožef grof 1875.	10. Raič Božidar 1874.
2. Cigale Matej 1876.	11. Svetec Luka 1875.
3. Einšpieler Andrej 1876.	12. Šavnik Dragotin 1877.
4. Erjavec France 1874.	13. Šuman Josip 1874.
5. Grabrijan Jurij 1876.	14. Dr. Tonkli Josip 1877.
6. Herman Mihael 1877.	15. Dr. Ulaga Josip 1875.
7. Kosar France 1877.	16. Urbas Viljem 1875.
8. Majciger Janez 1874.	17. Dr. Šust Janez 1876.
9. Parapat Janez 1874.	18. Žolgar Miha 1874.

Letna številka kaže, katerega leta je bil kdo poslednjič odbornik izvoljen.

Odseka:

a) Odsek za gospodarstvo.

1. Klun Dragotin.
2. Souvan France, prvomestnik.
3. Tomšič Ivan.
4. Vilhar Ivan.
5. Dr. Zupanec Jernej.

b) Odsek za izdavanje knjig.

1. Dr. Bleiweis Janez, prvomestnik.	7. Stegnar Feliks.
2. Klun Dragotin.	8. Tomšič Ivan.
3. Marn Josip.	9. Praprotnik Andrej.
4. Močnik Matej.	10. Urbas Viljem.
5. Parapat Janez.	11. Vavrū Ivan.
6. Dr. Sterbenec Jurij.	

Imenik Matičinih udov.

Častni udje:

1. Miklošič Franjo, dr., vitez, na Dunaji.
2. Rački Franjo, dr., kanonik in predsednik jugoslov. akademije.
3. Rajeovski Mihael, škup pri ruskem poročništvu v Beču.
4. Rieger France, Ladislav, dr., v Pragi.
5. Vesel Koseski Ivan v Trstu.

Razvrstitev udov po poverjenikih ali dekanijah.

Opazka. * kaže ustanovnike; ti kakor tudi letniki vsake dekanije, so po abecednem redu. — Napake naj se blagovoljno naznanjajo Matičinemu tajništvu. Kdor svoje izpremembe ni o pravem času naznanil in ni tiskan v dekaniji, v kateri sedaj biva, naj išče knjig pri poverjeniku, pri katerem jih je bil zadnjokrat prejel.

I. Dekanija Ljubljana. — Poverjenik: Andr. Praprotnik.

a) Mesto Ljubljana.

Ustanovniki.

Arce Rajko, c. k. poštni uradnik.	Gogala Jan., dr., katehet više gimnazije in vodja v Alojzijevišču.
Auer Jurij, posestnik.	Graseli Peter, posestnik.
Blaznikova Fani, gospica.	Heidrih Dragotin, redovnik.
Bleiweis Janez, dr.	Hranilnica Kranjska.
Bleiweis Drag., dr., zdrav. v bolnišn.	Hren France, posestnik.
Codelli bar. A. Fahnenfeld, grajščak.	Jamšek Ivan, trgovec.
Čebašek Andrej, dr., častni kanonik, prof. bogosl.	Jarec Anton, dr., prošt.
Češko Valentin, posestnik.	Jerajeva Ivana, zasebnica.
Čitalnica, društvo.	Jeran Luka, monsign. „Zg. Danice“ vrednik.
Debevec Jožef, trgovec, posestnik.	Kadilnik France.
Detelja Oton, grajščak.	Klemenčič Jožef, kat. c. k. učiteljskega izobraževališča.
Dreo Aleksander, trgovec.	Klun Dr., duhovnik, mestni odbornik.
Fabian Janez, trgovec.	Knjižnica c. kr. učiteljskega izobraževališča.
Frančiškanska knjižnica.	Köstl Gustav, mestni fajmošter.
Frelj Anton, hišni posestnik.	Kozler Ivan, grajščak.
Gariboldi pl. Anton, grajščak.	
Gariboldi pl. France, svetovalec višje dež, sodnije v Gradcu.	

Kozler Jožef, dr., posestnik.
 Kozler Peter, posestnik.
 Kreč Mat., dež. odbora tajnik.
 Krišper Valentin, trgovec in posest.
 Križnar Mir., katehet na c. k. viši realki.
 Kušar Jožef, trgovec in hišnik.
 Lukman Jakob, c. k. rač. uradn.
 Marn Josip, profesor na c. k. viši gimnaziji.
 Milic Rudolf, tiskar in hišnik.
 Močnik Matej, učitelj 1. mestne šole.
 Munda Franjo, dr., odvetnik.
 Murnik Janez, tajnik kup. zbornice, deželni odbornik.
 Pavšler Jožef, korar.
 Peternel Mihael, c. k. profesor više realke v pokoji.
 Pfeifer France, c. k. rač. uradnik.
 Pirnat Andrej, posestnik.
 Pleteršnik Maks, c. k. gimn. prof.
 Pogačar Ivan, Zl., dr., knezoškof.
 Pogačar Martin, knezošk. kancelar.
 Poklukar Jožef, dr., dež. poslanec.
 Pongrac Oskar, dr., zasebnik.
 Pribošič Janez, vojni duhoven.
 Ravnikar France, dež. blagajnik.
 Robič Luka, c. kr. davkarski nadzornik v pokoji in dež. poslanec.
 Rozman Ivan, katehet v mestnih šolah.
 Ruard Viktor, grajščak na Bledu.
 Samasa Anton, zvonar.
 Skalč Pavel, učitelj živinozdravn.

Skubic Anton, c. kr. gimn. prof.
 Smukavec Ivan, uradnik pri dež. odboru.
 „Sokol“, telovadno društvo.
 Souvan Ferko, trgovec.
 Souvan France Ks. starejši, trgovec.
 Souvan France, mlajši, trgovec.
 Starč Jožef, dr., koncipijent pri c. k. finančni prokuraturi.
 Strbenec Jurij, dr. prava, vodja v duhovščnici.
 Strobelj France.
 Šolar Janez, c. k. deželni šolski nadzornik.
 Tavčar Janez, hišn. posestnika sin.
 Valenta Alojz, dr., prof. in vodja v bolnici.
 Vavrč Ivan, c. k. prof. na viši gimnaziji.
 Vilhar Ivan, trgovec.
 Vošnjak Jožef, dr., zdravnik in drž. poslanec.
 Zamejic Andrej, bogosl. profesor.
 Zarnik Valentin, dr., advokat in dež. odbornik.
 Zupančič France, dr., pravdosrednik.
 Zupanec Jernej, dr., c. k. bilježnik.
 Zupan Jožef, dr., pravdosrednik.
 Žagar Dragotin, kontrolor dež. blagajnice.

Vuičić Paskal, biskup in namestnik apostolski v Bosni. Štev. 82.

Letniki.

Ahačič Karol, dr., odvetnik.
 Abčin Albin, ključarski mojster.
 Abčin Drag., ključar.
 Alčšovec Jakob, pisatelj.
 Alojzijevišče.
 Ambrožič Fr., dr., mestni zdravnik.
 Arko Albin, žurnalist.
 Arko Janez, c. k. notar.
 Bahovec France, učitelj 2. m. šole.
 Belar Leopold, nadučitelj 2. m. ljudske deške šole.

Belec Ivan, bogoslovec.
 Bizavičar, o. Jožef, frančiškan.
 Bohinec Žiga, knezošk. kaplan.
 Bojer Antonin, nadporočnik 53. polkovnije nadvojvode Leopolda.
 Brus Andrej, kmet. družbe tajnik.
 Candolini Vojteh, c. kr. sodnik v pokoji.
 Celestina Josip, prof. na c. k. učit. izobraževališči.
 Čadež Jan.

- Čuren Karol, uradnik v hranilnici.
 Cvajer Dragotin, trgovec.
 Dimic Avgust, c. k. finančni svetnik.
 Derč Josip, dr., zdravnik.
 Dolenc Jakob, vikarij stolne cerkve.
 Dolinar Ant., prefekt v Alojzijevisču.
 Drašler France, čevljarški mojster.
 Drašler Pavel, trg. pomočnik.
 Drenik Franjo, opravnik.
 Drenik Kunibert, kontrolor v posilni delalnici.
 Društvo izobraževalno za tiskarje.
 Družba rokodelskih pomočnikov.
 Endlicher Rudolf, c. k. uradnik.
 Epih Janez, učitelj v c. k. vадnici.
 Erker Jožef, stolni kaplan.
 Eržen Ignacij, duhoven v pokoji.
 Flis Janez, spiritval v duhovščnici.
 Fortuna France, trgovec in posestnik.
 Franke Ivan, slikar.
 Fuchs France, dr., primár v bolnici.
 Garbeis France, poštni oficijal.
 Gerber Matija, posest. in bukvovez.
 Gerdežič Jože, c. k. drž. pravdn. namestnik.
 Giontini Janez, knjigotržec.
 Globočnik Anton, c. k. okr. predst.
 Globočnik France, prof. više realke.
 Globočnik Viktor, avskultant dež. sodnije.
 Gnjezda Ivan, prefekt v Alojz.
 Golf Ivan, bogoslovec.
 Goričnik France, trgovec.
 Goršič Martin, posestnik.
 Gorup Franjo, zasebnik.
 Gril, trgovec.
 Gross Anton, misijonar v Ameriki.
 Grkman France, učitelj v c. k. vадnici.
 Guttman Emilij, odv. koncipijent.
 Habé Jožef, učitelj v Waldherjevem zavodu.
 Hafner Jakob, realni nam. učitelj.
 Hofman Viktor, dež. rač. svetovalec.
 Hohn Edvard, posestnik in bukvovez.
 Hohn Hugon, c. k. poštni uradnik v Sučavi.
 Hohn Robert, uradnik pri železnici.
 Horak Ivan N., posestnik in rokovičar.
 Hrovat Blaž, ravnatelj c. k. izobraževališča za učitelje in učiteljice.
 Iber Ivan, trgovec.
 Jak Avgust, trgovec.
 Jeločnik Anton, trgovski pomočnik.
 Jentl Anton, trgovec.
 Jerič Jože, župnik v pokoji.
 Jurčič Josip, vrednik „Slov. Naroda“.
 Juvančič Iv. Drag., trg. pomočnik.
 Kajzel Peregrin, trg. pomočnik.
 Kalan Matija, cenil. poročevalec.
 Kapler Jos., dr., zdravnik.
 Kaprec Ivan, c. k. nadsodn. svetnik.
 Karun France, župnik.
 Katoliška družba (2 iztisa).
 Kermavner Valentin, prof. c. k. više gimnazije.
 Kilar Janez, kaplan v Trnovem.
 Klein Anton, vodja Egerj. tiskarnice.
 Klemens France, trgovec.
 Klofutar Leonard, dr. prof. bogosl.
 Knausehner Vit., pivovar pri gg. Kozlarjih. (Knjige naj dobiva izrsten dijak ljub. srednjih šol.)
 Knjižnica bogoslovska.
 Knjižnica ljubljanske gimnazije.
 Knjižnica ljubljanske realke.
 Knjižnica učiteljska ljublj. okolice.
 Knjižnica c. k. preiskovalnice na Zabjeku.
 Koblar Anton, bogoslovec.
 Kočevar France, c. k. dež. sodnije svetovalec.
 Kogl Barbara, hišna posestnica.
 Kokalj France, učitelj 2. mestne šole.
 Kolman France, trgovec.
 Konšek Val., prof. c. k. više gimn.
 Kovač J., sovoditelj Egerjeve tisk.
 Kozina Jurij, c. k. prof. više realke.
 Kramar France, kanonik.
 Kremžar Andrej, upravnik deželnih dobrotnih naprav.
 Kristan Jos., priv. uradnik.
 Križekar Edvard, nadporočnik 53. polkovnije nadvojvode Leopolda.
 Kregar France, bogoslovec.
 Krsnik Janko, notarski koncipijent.
 Kržič o. Andrej, frančiškan.

- Kržič Anton, nunski katehet.
 Lapajn Ernestina, gospá.
 Lasnik Peter, trgovec.
 Laznik Josip, bogoslovec.
 Lavrič Ivan, pionirski kadet v Hainburgu.
 Lazar Mih., glavni učitelj v c. k. izobraževališču za učiteljice.
 Leben Matija, dr., častni korar.
 Ledenik Alfred, trgovec.
 Lerber Jurij, bukvar.
 Levec France, c. k. profesor na viši realki.
 Levstik France, skriptor pri c. k. licealni knjižnici.
 Lichtenberg, baron, Leopold, grajščak v Habahu.
 Lokar Josip, pisar pri kmet. družbi.
 Lozar Jožef, trgovec.
 Mali Marijana, rojena Tomanova.
 Mahr Ferdinand, lastnik in ravnatelj kupčijske učilnice.
 Majer Jožef, učitelj v 1. mestni šoli.
 Majer o. Krizogon, frančiškan.
 Majzelj Franjo.
 Medič o. Kalist, frančiškan.
 Melcer Drag., c. k. gimn. profesor v pokoji.
 Mihalič Jurij, ravnatelj mestne pi-sarnice.
 Mlekuž Mat., zasebni uradnik.
 Mošè Alfons, dr., odvetnik.
 Mulaček Drag., mestni uradnik.
 Mulaček France, trgovski pomočnik.
 Mulej Andrej, c. k. uradnik.
 Manda Jakob, dr., koncipijent.
 Murnikova Marija, gospá.
 Národna tiskarna.
 Nemanič Ivan.
 Ničman Henrik, pos. in bukvovez.
 Novak Janez, mizar in posestnik.
 Oblak Jožef, zasebni uradnik.
 Pakič Mihael, pos. in trgovec.
 Papež France, dr., odvetnik.
 Pavker pl. Glanfeld Henrik, dr., korar.
 Pengal Anton, posestnik na Pšati.
 Petričić Vaso, trgovec.
 Perles France, posestnik.
 Permè Anton, posestnik.
 Perona Ljudevit, magist. svetovalec.
 Pfeifer Jožef, concip. dež. odbora.
 Pfeifer Ferdin., oficijal dež. odbora.
 Pirec Iv., uradn. pri južni železnici.
 Pirnat Tomaž, hišnik.
 Poč Martin, kaplan pri sv. Jakobu v Ljubljani.
 Pogorelec Adolf, kaplan pri sv. Petru.
 Polec Jož., c. k. notar v Mokronogu.
 Porenta Franjo, kaplan pri sv. Petru.
 Porenta Janez, stolni kaplan.
 Potočnik Franjo, nadinženir v pokoji.
 Potočnik Mihael, nunski spovednik.
 Poznik Albin, drž. odv. concip.
 Praprotnik Andrej, nadučitelj 1. mestne ljudske deške šole.
 Praprotnik France, učitelj na Ježici.
 Pribil Janko, inženir.
 Puhar Dragotin, posestnik.
 Pustotnik Jan., dr., primarij v dež. bolnici.
 Premk Anton, poštni uradnik.
 Raič Anton, učitelj na c. k. viši realki.
 Rajakovič Franjo, uradnik v hranilnici.
 Raktelj Fr., učitelj 2. mestne ljudske deške šole.
 Ravnikar Lud., dež. sod. svetovalec.
 Ravnikar Viktor.
 Rechbach, baron, jurist v terez. na Dunaji.
 Regali Jožef, hišnik in odbornik.
 Regoršek France, trgovec.
 Ribič Jožef, trgovec.
 Rodé France.
 Rogelj Florijan, notarski uradnik.
 Rost Viljem, sodar v Gradišči.
 Rumpelj Avgust, glasovirar.
 Schiffrer J., dr., c. k. vojn. nadlečnik.
 Schrey Ivan, pekovski mojster.
 „Slovenski Narod“ vredništvo.
 Slovensko učiteljsko društvo.
 Smolej Jakob, c. k. gimn. vodja.
 Smrekar Jožef, profesor bogoslovja.

- Spoljarič Jakob, ključar.
 Staré Ferdinand, c. k. sodnijski pristav.
 Stegnar Feliks, učitelj kaznilnice na Gradu.
 Strbenec Jožef, dub. v pokoju.
 Suhadobnik Lovr., kolezijski mlinar.
 Šašelj Feliks, okrajni komisar.
 Šavnik Eduard, dr. v Laškem.
 Šešek Ivan.
 Škofic Lovro, davkarski kasir.
 Škril Ivan, avskultant pri okr. sodnji.
 Šolmajer France.
 Šolmajerjeva Kornelija gospá.
 Štempihar Valentin, dr. odv. koncipijent.
 Šumi France, sladkovarnik.
 Tavčar Dragotin, posestnik.
 Tekavčič Drag., oskr. pos. delalnice.
 Tanko Ivan, gostilničar.
 Toman Helena.
 Tomec Jakob, magist. uradnik.
 Tomšič Ivan, učitelj c. k. vадnice.
 Tratnik Antonija, fin. kom. žena.
 Travnar Jožef, učitelj 2. m. šole.
 Turk Hugon, trgovec.
 Ulman Neža, posestnica.
 Urh Peter, kanonik.
 Valenta Vojteh, magist. uradnik.
 Valentinčič Ignacij.
 Vavpetič Ivan.
 Voč Ivan, trgovec.
 Vičič Janez, Ev., trgovec.
 Višnikar Franjo, uradnik pri dež. sodnji.
 Vizjak Ant., učitelj na c. k. učit. izobraževališči.
 Vodušek Matej, c. k. gimn. profesor.
 Vončina Josip, konc. pri dež. vladi.
 Vrhunec Anton, trgovec.
 Wascher Rajko, uradnik v hranilnici.
 Wiesthaler France, c. k. gimn. prof.
 Zagorjan Ivan, kaplan pri sv. Petru.
 Zeplichal Ognjeslav, kamnopicec.
 Zic Nikolaj, vojni župnik.
 Zima Janez, učitelj v c. k. vадnici.
 Zitterer Andrej, čevlj. mojster.
 Zmrzlikar France, tehnik.
 Zupan Jožef, stolni prošt.
 Zupan Šimen, duhovnik v pokoju.
 Zupančič Anton, kaplan pri sv. Jakobu.
 Zupančič Vilib., c. k. prof. ženskega uč. izobraževališča.
 Žakelj Miroslav, c. k. gimn. prof.
 Žark Franjo, krojaški mojster.
 Žitko Jakob, vratar pri dež. glavarju.
 Žitnik Šimen, sod. uradnik v pokoju.
 Žvab Janko, uč. v trgovski šoli.
 Štev. 232.

b) Ljubljanska okolica.

- *Krčon Anton, župnik v Rudniku.
 *Mazek Lovro, duh. adm. v Čeručah.
 Aleš Luka, župnik v Preski.
 Babnik Jernej, župnik na Dobrovi.
 Čitalnica v Šent-Vidu.
 Dernovšek Jurij, duh. adm. v Želimljah.
 Dolenc Andrej, posest. v Dravljah.
 Finec Anton, župnik v Sostrem.
 Gams Jan., posestnik v Loki pri Igu.
 Govekar France, nadučitelj na Igu.
 Hočevar Jožef, župnik na Igu.
 Klemenec Fr., posestnik v Zalogu.
 Knez Janez, posestnik v Šiški.
 Kobilica Janez, kaplan pri Dev. M. v Polji.
 Kogej Janez, učitelj na Brezovici.
 Križaj Nik., kaplan na Igu.
 Kraljič Miha, posestnik in poštar v Št. Vidu.
 Kunaver Miha, pos. v Dravljah.
 Malinšek Marija, v Tacenu.
 Mandelc Anton, kaplan v Preserji.
 Marešič Franjo, kaplan na Brezovici.
 Marinko Jožef, benef. v Preski.
 Mencinger Lovrenc, duh. oskrb. na Golem.

Namré Anton, župnik v Šmartnem.
 Potočnik Anton, župnik v Šent-Vidu.
 Potočnik Janez, župnik na Brezovici.
 Potočnik Martin, učitelj v Sori.
 Povše France, župnik na Ježiči.
 Sever Janez, posestnik, srenjski od-
 bornik na Vižmarjih.
 Skul Valentin, župnik pri sv. Jakobu
 na Savi.
 Sovinec Anton, duh. v pokoji na
 Gameljnih.

Svetina Valentin, rudarski nadzornik
 v Knapovžah.
 Štrukelj France, duhoven na Šmarni
 gori.
 Vrhovnik Ivan, kaplan v Sori.
 Zupan Davorin, železniški uradnik
 v Zalogu.
 Žagar France, kaplan v Sostrem.
 Žan Janez, duh. v pok. v Št. Vidu.
 Žužek Šimen, župnik pri sv. Katarini.
 Štev. 38.

2. Dekanija Škofja Loka. — a) *Poverjenik: Matej Kožuh.*

*Debeljakova rojstna hiša na Viso-
 kem št. 2. v Poljanski fari.
 *Dolinar France, župnik na Trati.
 *Kožuh Matej, dekan v Stari Loki.
 Ahčin Anton, župnik v Retečah.
 Čadež Ivan, posestnik v Poljanah.
 Jereb Matej, župnik v Javorjih.
 Jezeršek Janez v Gorenji vasi.

Lavrič Matija, duh. adm. v Novi Oslici.
 Peterlin Primož, duh. adm. pri sv.
 Lenartu.
 Puc Alojzij, kaplan v Stari Loki.
 Ramoveš Jernej, župnik v Poljanah.
 Rožman Lovro, ekspozit v Žabnici.
 Strupi Jakob, kaplan v Poljanah.
 Štev. 13.

b) *Poverjenik: Blaž Mohar.*

*Remic Primož, mestni župnik v
 Loki.
 Arko Anton, dr. okrajni zdravnik v
 Loki.
 Brulec France, katehet nunske de-
 kliške šole v Loki.
 Bukvarnica učiteljska v Loki.
 Fabiani Karol, lekar v Loki.
 Gašperin Jakob, ključarski mojster
 v Loki.
 Golob Gašpar, posestnik v Loki.
 Gusel Janez, trgovec v Loki.
 Homan Josip, posestnik v Loki.
 Jeriha Matija, nunski spovednik v
 Loki.
 Kadilčeva Radevojka v Loki.

Kosmač Šim., duh. v pokoji.
 Kralj Matija, kaplan v Loki.
 Mohar Antonija, kovačica v Loki.
 Mohar Blaž, mestni župan in po-
 sestnik v Loki.
 Naglič Rudolf, trgovec v Loki.
 Ramoveš Andrej, kaplan v Loki.
 Sušnik Jovan, posestnik v Loki.
 Sušnik Jovana, posestnica v Loki.
 Triler Janez, c. k. notar v Loki.
 Wolkenberg Avguštin, baron, po-
 sestnik Oblakovega fidejkomisa v
 Loki.
 Zabrezovnik Jurij, duh. v pokoji.
 Štev. 22.

c) *Poverjenik: Jože Levičnik.*

*Globočnik Leopold, posestnik v
 Železnikih.
 *Rožič Alojzij, kaplan v Železnikih.

Eržen Balant, kmet v Rudnem.
 Globočnik A., posestnik v Železnikih.
 Hafner A., rud. uradnik v Železnikih.

Jereb Matej, župnik v Sorci.
Lapajne Janez, duh. adm. v Draž-
gošah.
Levičnik Jožef, posestnik in učitelj
v Železnikih.

Majer Vincencij, župnik v Selcih.
Tušek Gregor, posestnika sin v Me-
gušnici.

Štev. 10.

3. Dekanija Kranj. — Poverjenik: Dragotin Šavnik.

*Debeljak Jan., župnik v Predvoru.
*Globočnik Edv., dr., zdravnik v
Cerkljah.
*Krašovic Jur., župnik v Šmartnem.
*Mali Ognjeslav, dr., okr. zdravnik
v Kranji.
*Mežnarec Anton, dekan v Kranji.
*Omersa France, trgovec v Kranji.
*Pirec Matej, trgovec v Kranji.
*Pleiweis-ova Ivana, posestnica v
Kranji.
*Pleiweis Valentin, trgovec v Beču.
(Knjige naj prejema kranjske gim-
nazije učence, ki je v slovenščini
najizverstnejši.)
*Prevec Tine, dr., zasebnik.
*Ros Matej, trgovec v Kranji.
*Sajovic Ferd., trgovec v Kranji.
*Steiner Janez, dr., c. kr. bilježnik
v Kranji.
*Šavnik Dragotin, lekar v Kranji.
*Šavnik Sebastian, posest. v Kranji.
*Urbančič Lujiza, gospá grajščakinja
na Turnu.
*Widmar Jernej, dr., knezoškof.
*Zarnik Anton, župnik v Naklem.
*Zupan Toma, gim. prof. v Kranji.
Aljaž Jakob, kaplan v Teržiču.
Bélar Jožef, kaplan v Smedniku.
Bezljaj Jožef, učitelj v Kranji.
Bohinec Fr., župnik v Križah.
Cebin Peter, ljudske šole učitelj v
Kranji.
Čitalnica, društvo v Kranji.
Dolenec France, trgovec v Kranji.
Erjavec Janez, duhoven v Kranji.

Frank Ribard, župnik v Tržiču.
Golob Janez, kaplan v Cerkljah.
Golobič Anton, župnik v Cerkljah.
Gregorič Ign., župnik na Trsteniku.
Hočevnar Jakob, farmacevt v Kranji.
Kmet Vincencij, učitelj v Šmartnem.
Košmelj Janez, kaplan v Šent-Jurji.
Krisper Rajm., trgovec v Kranji.
Krčon Jožef, župnik v Predosljah.
Kršič Jožef, posestnik v Trbojah.
Košmerl Jurij, župnik v pokoji v
Kranji.
Kuster Mihael, nadučitelj v Kranji.
Mencinger Janez, dr., odvetnik v
Kranji.
Molek Martin, kaplan v Predvoru.
Novak Martin, poštni odpravnik v
Kranji.
Pavlin Aleš, posestnik v Podbrezji.
Povše Martin, župnik v Šent-Jurji
pri Kranji.
Preželj Matej, župnik v Mavčičah.
Robič Simon, beneficijata na Šentjurski
gori pri Cerkljah.
Šlibar Tomaž, župnik v Dupljah.
Šoklič Blaž, kaplan v Šmartnem.
Tavčar France, kaplan v Kranji.
Tavčar Ivan, dr. advok. koncipijent.
Učiteljska knjižnica kranjskega šol-
skega okraja.
Urbančič Janko, grajšček v Turnu.
Vavken Andrej, učitelj in posestnik
v Cerkljah.
Vomberger Blaž, župnik v pokoji
na Primskovem.

Štev. 54.

4. Dekanija Radovljica. — a) Poverjenik: Anton Umek.

*Jerala Janez, kaplan v Bohinjski
Bistrici.

Burger Martin, obč. tajnik v Bohinjski
Bistrici.

Dobravec Miha, kaplan v pokoji v Bohinjski Bistrici.

Gnjezda Štefan, župnik na Bohinjski Beli.

Jereb France, župnik v Zaspem.

Koželj Anton, duhoven v pokoji na Dobravi.

Lukežič Janez, ranocelnik v Bledu.

Masterl Ant., adm. na Koroški Beli.

Mali Ignacij, duhoven v Ribnem.

Mencinger Jakob, učitelj v Bohinjski Bistrici.

Mesar Jan., župnik v Boh. Bistrici.

Morè Anton, kaplan v Gradu.

Trojar Janez, nadučitelj v Gradu.

Umek Anton, župnik v Gradu.

Žumer Jakob, posestnik v Podhomu (Gorje.)

Žumer Janez v Spodnjih Gorjah.

Štev. 16.

b) Poverjenik: Janez Kerkič.

Ažman Ivan, župnik na Dovjem.

Kerkič Janez, župnik na Jesenicah.

Ključevšek Ign., kaplan na Jesenicah.

Robič Matija, jamski nadzornik na Jesenicah.

Štev. 4.

c) Poverjenik: Silvester Keše.

*Bernik Lovro, žup. v Kamnigorici.

*Sajevec Janez, župnik v Mošnjah.

Avaenik Neža, rojena Tomanova v Lescah.

Berlic Janez, kaplan v Kropi.

Bononi Jožef, župnik v Radovljici.

Grilec Janez, posestnik na Zgošah.

Hauptman Janez, strojar in posestnik v Kranjski gori.

Jeglič Anton, dr., bogoslovja.

Kalan Mat., cenilni poroč. v Radovljici.

Keše Silvester, dekan v Bégunjah.

Kljun Janez, kaplan v Radovljici.

Novak Janez, kaplan v Mošnjah.

Olifčič Josip, usnjarski mojster.

Tavčar Janez, kaplan na Breznici.

Teran Janez, župnik v Ljubnem.

Verbič Lovro, adjunkt pri c. k. davkariji v Radovljici.

Vurnik Janez v Radovljici.

Zupan Neža, posest. hči v Smokuču.

Zupan Ulrik, duh. v pok. v Mošnjah.

Štev. 19.

d) Poverjenik: Matej Soršak.

Habé Janez, župnik na Ovsišah.

Kapuz Janez, župnik v Kropi.

Soršak Matej v Kropi.

Zupan Janez v Kropi.

Štev. 4.

5. Dekanija Kamnik. — Poverjenik: Janez Debevec.

*Fabijani o. Placid frančiškan.

*Kokalj o. Rainerij, frančiškan.

*Staré Alojzij, administrator na Rovi.

*Stranjska fara po Mih. Dobovšekovi. ustanovi. (Gosp. župnik je prošel, da knjige razdeli med tri posest. iz Dobovšekove rodovine, po njihovi smrti pa faranom po svoji previdn.)

*Nabernik Ivan, c. k. sodn. pristavi

*Parapat Janez, duh. oskrbnik v Vranjpeči.

Albrecht Leopold, župnik v Dobu.

Bukvarnica učiteljska, okraja kamniškega.

Čenčič Jernej, naduč. v dekliški šoli. v Kamniku.

Čitalnica v Kamniku.
 Debevec Janez, posest. v Kamniku.
 Eder Janez, župnik v Mekinjah.
 Hiti Janez, župnik na Homcu.
 Höffern pl. Viljemina, grajščinska
 gospica na Brdu.
 Hribar France, posestnik na Križu.
 Igljč Janez, trgovec v Lukovci.
 Janežič Anton, trgovec v Kamniku.
 Kajdiž Tomaž, župnik v Vodicač.
 Kmetič Mihael, župnik v Stranji.
 Knjižnica v Repnjah.
 Kubelj Matija, administr. v Gozdu
 nad Kamnikom.
 Lovec Janez, trgovec v Kamniku.
 Ložar Jan., posestnik v Trz ni.
 Lomberger Jož., benef. v Komendi.
 Mrvec Blaž, župnik v Nevljah.
 Murnik Janez, trgovec v Kamniku.

Orel Josip, trgovec v Kamniku.
 Pečnik Anton, kaplan v Mengišu.
 Plavec Anton, posestnik v Kamniku.
 Pfeifer France, učitelj na Goričici.
 Polak Josip, meščan v Kamniku.
 Ravnikar Jernej, učitelj v Komendi.
 Rodè Josip, meščan v Kamniku.
 Samec Maks, dr. v Kamniku.
 Subi J., trgovec v Kamniku.
 Svetlin France, kurat na Goričici.
 Starè Mih., inženir v Mengišu.
 Šolska knjižnica v Blagovici.
 Špendal France, kaplan v Mengišu.
 Švajgar J., grajski oskrbnik na Brdu.
 Tavčar Matej, župnik v Komendi.
 Tomšič Štefan, učitelj v Tujaicah.
 Vidic o Fortunat, frančiškan.
 Zorec Janez, župnik v Mengišu.
 Štev. 44.

6. Dekanija Moravčev. — Poverjenik: Janez Toman.

*Jarec Jernej, župnik v Dolu.
 *Oblak Janez, župnik pri sv. Heleni.
 *Šranec Stanko, župnik v Hotiču.
 *Urbanček Janez, župnik v Krašnjih.
 Brodnik Anton, kaplan v Moravčah.
 Brvar Gotard, župan, mlinar in po-
 sestnik Podzidom.
 Gros Jakob, župnik v Zagorji.
 Jamnik Anton, kaplan v Moravčah.
 Kepec France, duh. administrator v
 Česnjicah.
 Koprivnikar Janez, župnik na Savi.
 Krištofič Lovro, duh. admin. v Št.
 Osvaidu.

Mogolič M., župn. pri sv. Lambertu.
 Petrič Blaž, župnik v Blagovici.
 Pleško France, benificiat na Vrhpolji.
 Romè France, župnik v Čemšeniku.
 Stupar Janez, duh. admin. pri sv.
 Gothardu.
 Tavčar Mihael, župnik na Vačah.
 Toman Janez, dekan v Moravčah.
 Vodè Jožef, trgovec na Dolskem v
 Moravčah.
 Zorman Anton, župnik v Kolovratu.
 Zupančič Janez, župnik v Ihanu.
 Štev. 21.

7. Dekanija Šmarija. — Poverjenik: Matija Brolih.

*Bartol Baltazar, župa. na Lipoglavu.
 *Brolih Matija, dekan v Šmarji.
 *Štritar Janez, benef. v Št. Vidu.
 Anžur Anton, župnik v Šent-Jurji.
 Borštnik Janez, nadučitelj v Šmarji.
 Cirheimb Ceno, baron, kaplan v
 Šmarji.

Drčar Martin, župnik na Polici.
 Hinek J., župnik v pokoji v Zatičini.
 Hočevnar Anton, župn. v Kopanji.
 Jakelj Gregorij, župnik v Žalini.
 Kovač Franjo, učitelj v Zatičini.
 Kulavec Matija, župnik v Šent-Vidu.
 Kumer France, kaplan v Šent Vidu.

Lauter Valentin, kaplan v Višnjigori.
 Legat Fr., zdravnik v Višnji gori.
 Lukan Jak., zdravnik v Šent-Vidu.
 Mazek Anton, posestnik v Šmarji.
 Oblak Lorenc, kaplan na Krki.
 Podboj Ivan, kaplan v Šent-Vidu
 pri Zatični.
 Pogačar Andrej, gozdnar.

Razpotnik Jakob, žup. v Višnji gori.
 Rotschütz Emil, baron, grajšček v
 Smreki.
 Steska Edvard, c. k. okr. sodnik v
 Zatični.
 Vrančič Ignacij, kaplan v Šmarji.
 Zorec Jurij, župnik na Krki.
 Štev. 25.

8. Dekanija Litija. — Poverjenik: Jakob Rus, dekan.

*Kobler Alojzi, posestnik v Šmartnem.
 *Saje Miha, župnik v Štangi.
 *Sveteč Luka, c. k. notar v Litiji.
 *Zupan Miha, župnik na Prežganji.
 Abzec Matija, kaplan v Šmartnem.
 Celar Janez, župnik v Svibuem.
 Dovič Janez, župnik na Dolih.
 Gestrin Leopold, župnik pri sv.
 Jurji.
 Jeretin Martin, tajnik c. k. okrajn.
 glavarstva v Litiji.

Kunstelj Fr., duh. adm. na Jančem.
 Kunšič Anton, učitelj v Litiji.
 Lebar Jak., kaplan v Svibnem.
 Petek Andrej, župnik v Polšniku.
 Rožnik Anton, c. k. sodnijski ad-
 junkt v Litiji.
 Rus Jakob, dekan v Šmartnem.
 Vestenek Julij, dr., vitez, c. k.
 okrajni glavar.
 Štev. 16.

9. Dekanija Trebnje. — Poverjenik: Janez Kovačič.

*Barbo-Waxenstein grof J., grajšček
 v Rakovniku.
 *Košir Janez, c. k. sodn. v Trebnem.
 *Kovačič Janez, dekan v Trebnem.
 Bercar J., pos. v Kamnji (sv. Ru-
 pert).
 Blagné Anton, oskrbnik v Rakov-
 niku.
 Bogolin Miha, župnik v Ajdovici.
 Dolinar Jan., župnik v Št. Janžu.
 Gerčar Andrej, učitelj v Šent-Ru-
 pertu.
 Grčar Jožef, župnik pri sv. Trojici.
 Hofer Karol, župnik v Čatežu.
 Kolar Matija, kaplan v Trebnem.
 Košir Alojzij, župnik v sv. Rupertu.
 Lenasi Anton, kaplan v Doberničah.
 Lotrič Leopold, kaplan v Žužem-
 berku.
 Marolt Jakob, župnik pri sv. Križu.

Nemec Anton, kaplan pri sv. Trojici.
 Pogačnik Jan., kaplan na Mirni.
 Pož Dragotin, davkarski adjunkt v
 Mokronogu.
 Sovan Leopold, župan na Mirni.
 Steklasa France v Šent-Rupertu.
 Stenovc Anton, kaplan pri sv.
 Križu.
 Sušnik Jakob, kaplan v Šent-Lov-
 rencu.
 Šular Janez, župnik v Trebelnem.
 Tramte Anton, kaplan v Šent-Ru-
 pertu.
 Trepal Anton, administrator na Selih.
 Urbanija Lovro, župnik na Mirni.
 Vašič Ljudovik, dr. zdravnik v
 Trebnem.
 Zorec Anton, župnik v Doberničah.
 Žlogar Anton, kaplan v Mokronogu.
 Štev. 29.

10. Dekanija Leskovec. — 1. Poverjenik: *Edvard Polak.*

- *Bušič Jožef, posetnik v Št. Jerneji.
 *Grivec France, kaplan v Leskovcu.
 *Hočevar M., posestnik in državni poslanec na Krškem.
 *Kapler Janez, posest. pri sv. Duhu.
 *Kuralt Ivan, avskultant na Krškem.
 *Polak Edvard, dekan in čast. kanonik v Leskovcu.
 *Pekovec Jožef, kaplan v Št. Jerneji.
 *Rudež Dragotin, grajšček v Gračarskem turnu.
 *Šola Št. Jernejska.
 *Tavčar Anton, župnik na Raki.
 *Vesel Ivan, župnik pri sv. Duhu.
 Bukvarnica šol. okraja na Krškem.
 Burnik Valentin, učitelj v Št. Jerneji.
 Gašperin Gašper, župnik v Bučki.
- Jarec France, kaplan v Leskovcu.
 Knavs Janez, vikarij na Krškem.
 Mavrič Janez, kaplan v Št. Jerneji.
 Mavrer Gustav, posestnik na Raki.
 Obrstar Jan., kupčevalec v Cerkljah.
 Petrovčič Franjo, kapl. pri sv. Križu.
 Pfeifer Viljem, župan na Krškem.
 Poznik Radivoj, uradnik na Krškem.
 Sajó Janez, nadučitelj v Šent-Jerneji.
 Svoboda Janez, gozdinar v Čatežu.
 Sos Miha, župnik na Studencu.
 Šusteršič Mat., posest. na Krškem.
 Tavčar Ignacij, župnik pri sv. Križu.
 Virk France, trgovec v Škocijann.
 Vovk Janez, župnik v Šent-Jerneji.
 Zadržnik Šimen, župnik v Čatežu.
 Štev. 30.

2. poverjenik: *Janez Lesjak.*

- *Gestrin Dragotin, c. k. okrajni sodnik v Kostanjevici.
 *Lesjak Janez, župnik v Kostanjevici.
 Abram Lavoslav, nadučitelj v Kostanjevici.
- Belé France, grajšč. oskrbnik v Kostanjevici.
 Šetinec Fr., trgovec v Kostanjevici.
 Verbajs Anton, kaplan v Kostanjevici.
 Štev. 6.

II. Dekanija Novomesto (Rudolfovo) — Poverjenik: *Sim. Wilfan.*

- *Babnik Janez, župnik v Soteski.
 *Grašič Anton, kanonik v Novem mestu.
 *Langer pl. Fr., Podgoro, grajšček v Podganicah.
 *Mlakar Anton, župnik v Mirni peči.
 *Romé Janez, župnik pri sv. Petru.
 *Strucelj Juraj, c. k. pristav v Novem mestu.
 *Vojska Andrej, dr., c. k. okrajne sodnije svetnik v Novem mestu.
 *Volčič Janez, župnik v Šmarjeti.
 Bačnik Janez, župnik v Prečini.
 Barbo Miha, kaplan v Šent-Mihelu.
 Čitalnica v Novem mestu.
- Frančiškanski samostan v Novem mestu.
 Gruđen Ivan, davkarski kontrolor v Novem mestu.
 Gruđen Jakob, župnik pri Beli cerkvi.
 Hrea Jakob, c. k. državni pravdnik v Novem mestu.
 Hrovat Florentin.
 Kalčič Ant., trg. v Novem mestu.
 Krajec Janez, lastnik tiskarne v Novem mestu.
 Klofutar Janez, kaplan v Prečini.
 Knjižnica c. k. gimnazije.
 Majtinger Ivan, c. k. uradnik v Novem mestu.

Mohar Martin, uradnik v Nov. mestu.
Nemanič Ivan.
Oblak Valentin, trgovec v Novem mestu.
Ogorek Josip, gimn. profesor v Novem mestu.
Pogorelec Andr., kaplan v Stopičah.
Podboj Jože, c. k. notar v Novem mestu.
Rizzolli Dominik, lekar v Novem mestu.
Rozina Anton v Novem mestu.

Rozina Jož., c. k. odvetnik v Novem mestu.
Stavdaher o. Ignacij, gimn. katehet v Novem mestu.
Tomažič Ivan, vikar v Novem mestu.
Verbič Lovro, c. k. davk. adjunkt.
Virant Janez, župnik v Podgradu.
Wilfan pl. Sim., prošt v Nov. mestu.
Zajdel Nande, filozof.
Zbašnik Franjo, kaplan v Mirni peči.
Zagorjan Martin, duh. v pokoji.
Žitnik Ignacij. Štev. 39.

12. Dekanija Metlika. — a) Poverjenik: Anton Aleš.

*Mahkot Janez, c. k. okr. glavar v Črnomlji.
Aleš Anton, dekan v Semiču.
Borštnik Pavel, učitelj na Preloki.
Bregant Val., kaplan v Črnomlji.
Dev Edvard, c. kr. okrajni sodnik v Črnomlji.
Dolžan Jernej, župnik v Radovici.
Gorenjec Leop., župnik v Adlešicah.
Haring Sofija, gospá v Črnomlji.
Kavčič France, učitelj v Dragatušu.
Kenda Franjo, učitelj v Semiču.
Kupljen Anton, c. k. notar v Črnomlji.
Kuralt Božidar, c. k. sodnijski pristav v Črnomlji.
Lilek Franjo, posestnik v Črnomlji.
Mervec Janez, kaplan v Starem trgu.
Mohar Peter, župnik v Dragatušu.

Pavlič Ign., dr., okrajni zdravnik v Črnomlji.
Pihler Jožef, c. kr. okrajni tajnik v Črnomlji.
Poklukar Josip, kaplan v Metliki.
Potokar Jože, c. k. davkar.
Režek Peter, župnik v Starém trgu.
Stanonik Nik., učitelj v Starem trgu.
Šola farna v Starem trgu (plačuje g. dr. Jurij Strbenec.)
Šola farna v Dragatušu.
Švajgar France, kaplan v Semiču.
Šutej Matija, župnik v Vinici.
Tomec Martin, župnik v Suhorji.
Učiteljsko društvo v Črnomlji.
Kalan Rajmund, duh. adm. na Vrhu.
Zarnik Matija, duh. adm. v Preloki.
Štev. 29.

b) Poverjenik: Anton Navratil.

*Lampe Jož., c. k. uradnik v Metliki.
Furlan Franjo, posestnik.
Gangel Lavoslav, posestnik.
Gustin Franjo, župan.
Jančar Franjo, duh. nem. vit. reda.

Kapele Janez, oskrbnik komendski.
Navratil Janez, zasebnik.
Premier Anton, zasebnik.
Prosenik Anton, trgovec.
Sturm Vaclav, učitelj. Štev. 10.

13. Dekanija Kočevje. — Poverjenik: Josip Novak.

*Lovšin Sim., žup. pri Fari v Kostelu.
*Novak Josip, dekan v Kočevji.

Bučar Žiga, dr., c. k. okrajni zdravnik v Kočevji.

- Gašperin Viljem, kaplan v Mozelji.
 Gantar Lovro, kaplan v Kočevji.
 Gerzin Matija, kaplan v Reki.
 Jaklič Jožef, župnik v Starem Logu.
 Kalan Jakob, provizor v Spodnjem Logu.
 Komljanec Janez, katehet gimn. v Kočevji.
- Nekerman France, c. k. uradnik v Kočevji.
 Olipič Janez, župnik v Koprivniku.
 Treitz Anton, zdravnik v Kočevji.
 Vajvoda Simon, župnik v Nemški Loki.
 Videmšek Matija, adm. v Osilnici, Štev. 14.

14. Dekanija Ribnica. — a) *Poverjenik: Martin Skubec.*

- *Jereb Jožef, župnik v Dragi.
 *Kljun Marjanica, posestnica v Slatniku, 2.
 *Lesar Janez, posestnik v Hrovači, 4.
 *Lesar Martin, posestnik v Sušji, 23.
 *Lovšin Mica, pos. v Jurjevici, 34.
 *Skubec Martin, dekan v Ribnici.
 *Šušje, vas.
 Arko Anton, posestnik v Ribnici.
 Bobek Janez, zdravnik v Ribnici.
 Bralno društvo v Sodražici.
 Jaklič Štefan, župnik v Dolenji vasi.
- Jenčič Alojzij, c. k. sodn. adjunkt.
 Knific Srečko, kaplan v Ribnici.
 Merhar Jože v Ribnici.
 Pristov Simon, duhovni pomočnik v Ribnici.
 Ratek Lovro, c. k. sodnik v Ribnici.
 Ricoli Alojzij, trgovec v Ribnici.
 Strle Franjo, trgovec v Loškem potoku.
 Varl Tomaž, kaplan v Sodražici.
 Voglar Jožef, župnik v Sodražici. Štev. 20.

b) *Poverjenik: Matej Frelih.*

- *Martinak Jožef, c. k. sodnik v Lašičah.
 Čibašek Janez, župnik v Turjaku.
 Frelih Matej, župnik v Lašičah.
 Grjolj Lovro, župnik pri sv. Gregorji.
 Hočevar Matija, c. k. poštar v Lašičah.
 Jan Primož, župnik na Bobu.
- Jaklič Josip, posestnik v Vidmu.
 Karlin Janez, kaplan v Lašičah.
 Kočevar Matija, trg. Pod-Turjakom.
 Murgelj Julij, c. k. adjunkt v Lašičah.
 Pavčič Jožef, nadučitelj v Lašičah.
 Razboršek Jožef, kaplan v Dobropoljah. Štev. 12.

15. Dekanija Vrhnika. — *Poverjenik: Šlibar Martin.*

- *Kotnik France, posest. na Vrhniki.
 *Markič Matej, župnik v Logatecu.
 *Šlibar Martin, dekan na Vrhniki.
 Belec Janez, kaplan v Logatecu.
 Borštnik France, profesor (knjige v Borovnico št. 8.)
 Borštnik Janez, posestnik v Doléh.
 Črne Anton, župnik v Hotedersici.
 Dolinar France, kaplan v Horjulu.
- Hočevar Anton, župnik v Šent-Joštu.
 Jelovšek Gabriel, trgovec na Vrhniki.
 Jugovec Anton, župnik v Borovnici.
 Justin Blaž, provizor v Črnem Vrhu.
 Kavčič Gašpar, posestnik v Rovtah.
 Lavrič Jožef, župnik v Zaplani.
 Levičnik Valentin, c. k. davkarski nadzornik v Logatecu.
 Levstik Vinc., nadučit. na Vrhniki.

Papler Fr., nadučitelj v Borovnici.
 Pipan Andrej, kaplan v Polhovem
 Gradu.
 Pleško Drag., c. k. okrajni sodnik
 na Vrhniki.
 Podobnik Ignacij, župnik v Preserji.
 Rott Gothard, kaplan v Rovtilh.

Rozman Jurij, župnik v Rakitini.
 Vidmar Matej, župnik v Rovtah.
 Volčič Jurij, c. k. pristav na Vrhniki.
 Vónča Anton, duh. pastir v Belkah.
 Zdražba Janez, kaplan na Vrhniki.
 Štev. 26.

16. Dekanija Idrija a). — *Poverjenik: Valentin Treven.*

*Občina mestna v Idriji.
 *Vidmar Jožef, župnik v Žiréh.
 Demšar Janez, administrator na
 Ledinab.
 Eržen France, kaplan v Spodnji
 Idriji.
 Grbec Ljudevit, dr., rudarski zdrav-
 nik v pok. in ces. svetov. v Idriji.
 Horvat Miha, župnik v Sp. Idriji.
 Inglič Jakob, nadučitelj in ravnatelj
 rudarske šole v Idriji.
 Juvan Janez, beneficijant in glavne
 šole katehet v Idriji.

Klobus Valentin, admin. na Vojskem.
 Kogej Jožef, dekan v Idriji.
 Leskovec Boštjan, posest. in župan
 v Spodnji Idriji.
 Lipold Marka Vincencij, c. k. rudn.
 predstojnik in viši svetnik v Idriji.
 Pivek Janez, admin. v Zavracu.
 Stranecky Jožef, trgovec v Idriji.
 Treven Valentin, trgovec in župan
 v Idriji.
 Urbas Leopold, ces. kr. topilnični
 oskrb. v pokoji v Idriji.
 Štev. 16.

b) *Poverjenik: Domicelj Anton.*

*Svetličič Fr., župnik v Godoviču.
 Čitalnica v Črnem Vrh.
 Domicelj Anton, vikarij v Črnem
 Vrh.
 Gostiša Jožef, kmet. fant v Črnem
 Vrh.

Majnik Miha, kmet v Črnem Vrh.
 Mikuš France, rokodelski umetnik
 v Zadlogah.
 Plešnar Anton, župan v Črnem Vrh.
 Vovk Josip, učitelj v Črnem Vrh.
 Štev. 8.

17. Dekanija Cerknica. — a) *Poverjenik: Končnik Davorin.*

*Dolenc Henrik, dr., c. k. sodnijski
 adjunkt v Ložu.
 *Kaplenek Jan., župnik na Oblokah.
 *Obreza Adolf, posest. v Cerknici.
 Jan Šimen, župnik pri sv. Trojici
 nad Cerknico.
 Klinar France, učitelj v Šent-Vidu.
 Končnik Dav., kaplan v Starem trgu.
 Kosec Jern., župnik v Šent-Vidu.
 Koželj Mih., kaplan v Cerknici.

Kraševac Ant., posest. in cerkniški
 župan v Dolenji vasi.
 Lenček Blaž, župnik v Starem trgu.
 Ljudska šola v Bégunjah.
 Mandelc Iv., nadučit. v Starem trgu.
 Oblak Janez, dekan v Cerknici.
 Prijatelj Mat., kaplan na Oblokah.
 Vilar Jak., trg. v Pudobu pri Ložu.
 Žerovnik Tomaž, župnik v Graho-
 vem.
 Štev. 16.

b) *Poverjenik: France Rihar.*

- Bernard Val., farni namestnik v Studenem.
 Blažon Jakob, posestnik v Planini.
 Dolencec Jožef, posestnik v Planini.
 Jeršan Anton, posestnik na Uncu.
 Klemenec France, župnik na Uncu.
 Koren Miroslav, posestnik v Planini.
 Kovšča France, posestnik v Planini.
 Lavrič Jurij, posestnik na Rakeku.
 Modrijan France, c. kr. uradnik v Planini.
 Poženel Ivan, učitelj na Uncu.
 Rihar France, župnik v Planini.
 Rihar Anton, duhovni pomočnik v Planini.
 Sebenicherjeva Matilda na Rakeku.
 Štev. 13.

18. Dekanija Postojna. — *Poverjenik: Janez Hofstetter.*

- *Globočnik Anton, c. k. predstojnik.
 *Globočnik Janez, župnik v Slavini.
 *Krzlič Gregor, c. k. okrajni sodnik v Senožečah.
 *Občina v Razdrtem.
 *Razpet Martin, dr., c. k. okrajni zdravnik v Postojni.
 Bezljak Pavel, c. k. notar v Postojni.
 Blaznik Jakob, župn. v Hrenovicah.
 Čadež Janez, kaplan v Matenji vasi.
 Čitalnica v Postojni.
 Dekleva France, trgovec v Slavini.
 Ditrih Ant., pekovski sin v Postojni.
 Fettih-Frankheim Anton, župnik v Vremah.
 Okorn Ignacij, župnik v Senožečah.
 Skvarča Janez, kaplan v Slavini.
 Zelen Jožef, posestnik v Senožečah.
 Žgur Anton, kaplan v Hrenovicah.
 Štev. 16.

19. Dekanija Trnovo. *Poverjenik: Andrej Drobnič.*

- *Brinšek Ivan, trgovec v Trnovem.
 *Česnik Jurij, trgovec v Knežaku.
 *Domicelj Alojzij, trgovec v Zagorji.
 *Jenko Skender, trgovec v Trnovem.
 *Ličan Skender, trgovec v Trnovem.
 Benigar France, v Il. Bistrici.
 Bralno društvo v Št. Petru.
 Budnar Janez, župnik v Premu.
 Dekleva Ivan, posestnik v Zarečju.
 Drobnič Andrej, župnik v Knežaku.
 Kacin Anton, kaplan v Trnovem.
 Legan France, kurat v Nadanjem-selu.
 Legat Andrej, učitelj v Zagorji.
 Lukanec Jožef, kurat v Suhorji.
 Mežnar Jože, posestnik v Harijah.
 Pavlič Damijan, vikarij v Zagorji.
 Ponikvar Anton, kurat v Harijah.
 Satran Anton, logar v Koritnicah.
 Torkar Matija, župnik v Košani.
 Valenčič Jože, trgovec v Narinu.
 Valenčič Meta, posestnica v Trnovem.
 Zarnik Martin, učitelj v Trnovem.
 Žnidaršič Jakob, prof. v Premu.
 Štev. 23.

20. Dekanija Vipava. — *Poverjenik: Jurij Grabrijan.*

- *Erjavec Matija, vikarij v Šturijah.
 *Grabrijan Jurij, kan. in dekan v Vipavi.
 *Hiti Luka, benificijat v Vipavi.
 *Kavčič France, posest. v Šent-Vidu.
 *Koder Matej, kurat v Slapu.

Adlešič Jurij, nadučitelj v Vipavi.
 Bilec Janez, benef. v Lozicah.
 Bric Janez, c. k. okrajni sodnik.
 Bukvarnica učiteljska v Vipavi.
 Čitalnica kmetijska v Poddragi.
 Čitalnica narodna v Vipavi.
 Ditrh Andrej, kupčevalec v Vipavi.
 Francelj Štefan, učitelj v Šent-Vidu.
 Ganter Jankob, učitelj na Planini.
 Habé Jožc na Gočah.
 Hiti Simon, učitelj na Slapu.
 Hladnik Janez na Lozicah.
 Janža Ivan, kurat v Podvelbu.
 Kete Jožef, strojar v Vipavi.
 Košir Jakob, vikarij v Šent-Vidu.
 Lekan Janez, posestnik v Vipavi.

Štev. udov v ljublj. škofiji:

Lušin Anton, kurat v Podkrajji.
 Mercina, učitelj v Vipavi.
 Malnaršič Jožef, dnh. v pokoji.
 Pečar Janez, kurat v Vrhpolji.
 Račić Alojzij, učitelj v Vipavi.
 Silvester France, pek.
 Stupar Janez, kurat v Budanjah.
 Šapla Anton v Vipavi.
 Šola vinorejska na Slapu.
 Šraj Valentin, kurat v Poddragi.
 Uršič Anton, posestnik v Vipavi.
 Vidrich Anton, posestnik v Vipavi.
 Žepič Franjo, prof. na gospodarski
 šoli na Slapu.
 Žgur Anton, posestnik v Poddragi.
 Štev. 35.
 ustanovnikov 193
 letnikov 759
 Skupaj 952

II. Lavantinska škofija.

I. Dekanija Maribor. — *Poverjenik: Janez Majciger.*

*Čitalnica narodna.
 *Dominkuš Ferko, dr., odvetnik.
 *Gregorec Lavoslav, dr., profesor
 bogoslovja.
 *Knjižnica gimnazijska.
 *Knjižnica semeniška.
 *Kosar Franjo, kanonik.
 *Kovačič Martin, sem. podravnatelj
 in profesor bogoslovja.
 *Majciger Janez, c. k. gimn. prof.
 *Modrinjak Matija, korar.
 *Ogradi France, špiritual v sem.
 *Rapoc France, c. k. bilježnik.
 *Skuhala Janez, profesor bogosl.
 *Sorglechner Jože, provizor pri D.
 Mariji v puščavi.
 *Srncec Janko, dr., odvetnik.
 *Valenčak Martin, c. k. profesor.
 *Zmazek Fr., kaplan pri sv. Petru.
 *Zorčič France, stolni prošt.
 Babnik Janko.
 Bračko Mihael, kaplan pri sv. Križu.
 Bralno društvo v Rušah.

Brdajs Davorin, trgovec.
 Brelh France, prof. više realke.
 Dečko Janko.
 Feuš, duhovnik.
 Ferk Feliks, dr., zdravnik.
 Flek Jožef, stolni vikar.
 Gaberc Davorin, bogoslovec.
 Glančnik Jernej, dr., odv. koncip.
 Grosskopf M., žup. v pokoji v Selnici.
 Herg Lovro, župnik v Lembahu.
 Heržič Jožef, stolni kaplan.
 Hirti Franjo, stolni in mest. kaplan.
 Jazbec Anton, župnik pri gornji sv.
 Kungoti.
 Jentl Bernard, trgovec.
 Kocmut Janez, nadučitelj v Rušah.
 Koren Matija, župnik v Selnici.
 Koser Makso, dr., odvet. koncip.
 Lavtar Luke, prof. na c. k. učitelj.
 izobraževalnici.
 Lednik Anton, kaplan v Rušah.
 Miklošič Ivan, učitelj na c. k. učit.
 izobraževalnici.

Modrinjak, dr., zdravnik.
 Morič Maks, trgovec.
 Napotnik Miha, bogoslovec.
 Nerad Miha, učitelj v Št. Petru pri Mariboru.
 Orozel Janez, dr. odvetnik v Mariboru
 Pajek Janko, profesor in posestnik tiskarnice.
 Pajek Jožef, dr. gimn. profesor.
 Pečko Jakob, dr., odvet. koncip.
 Pernavsel Štefan, župnik v Kamici.
 Praprotnik France, učit. v Lembahu.
 Purgaj Jakob, c. k. gimn. prof. v Mariboru.

Robič Fr., uč. na c. k. uč. izobraževalnici in okr. šolski nadzornik.
 Rošker France, nadučitelj v Lembahu.
 Šijanec Alojzij, kaplan v Seluici.
 Šijanec Anton, kaplan v Lembachu.
 Šrol France, župnik v Svičini.
 Šoštaršič Ferdinand, bogoslovec.
 Tomažič Ognj., kovač v Smolniku.
 Zemljič Jožef, učitelj v pokoji.
 Žmavec Jurij, kaplan v Kamici.
 Žuža Janez, knezoškof. tajnik in pridv. kaplan.

Štev. 61.

2. Dekanija Jarenina. — Poverjenik: Jožef Čuček.

Čuček Jožef, dekan v Jarenini.
 Merčnik Anton, kaplan pri sv. Ilu.
 Simonič Janez, kaplan v Jarenini.

Slekovec Jožef, učitelj v Jarenini.
 Šerbela Jože, cerkovnik v Jarenini.
 Štev. 5.

3. Dekanija Brašlovče. — Poverjenik: Anton Balon.

*Balon Anton, župnik v Polzeli.
 *Bohinec Jak., dekan v Brašlovčah.
 *Šentak Fr., župan na Vranskem.
 *Šventner Lov., trg. na Vranskem.
 Čitalnica narodna na Vranskem.
 Gradišnik L., zdravnik na Vranskem.
 Južna Valentin, trg. pri Št. Jurji.

Kreft Alojzij, kaplan v Brašlovčah.
 Križnik Gašpar, čevljar v Motniku.
 Meglič Šimen, učitelj na Vranskem.
 Oset J. S., trgovec na Vranskem.
 Polec France, kaplan na Vranskem.
 Šorn Gašper, župan v Grajski vasi.
 Štev. 13.

4. Dekanija Bistrica Slovenska. — Poverjenik: Lovro Stepišnik.

*Hajšek Anton, žup. v Makovljah.
 *Radej France, dr., bilježnik v Slovenski Bistrici.
 Cenec Gašpar, žup. v Črešnovecu.
 Črnko Jožef, kaplan v Stoperčah.
 Knjižnica učitelj. okr. v Slovenski Bistrici.
 Prešerin Janez, kaplan v Slovenski Bistrici.

Stepišnik Lovro, posestn. in trgovec v Slov. Bistrici.
 Šlamberger Anton, koncipient v Slov. Bistrici.
 Vrabelj Janez, kaplan v Najšbergu (Mansberg).
 Železnik Ivan, koncipient v Slov. Bistrici.
 Žigart Franc, kmet v Šmartnem.
 Štev. 11.

5. Dekanija Celje. — a) Poverjenik: Miha Žolgar.

*Arzenšek Matej, župnik pri sv. Pankracu v Gričah.
 *Čitalnica narodna v Celji.

*Janežič Jakob, rudninski uradnik v Grižah.
 *Kapus France, trgovec v Celji.

- *Kočevar Št., dr., okr. zdrav. v Celji.
 *Krušič Ivan, gimn. prof. v Celji.
 *Občina selska v Teharjih.
 *Orešek Jan., c. k. gimn. prof.
 *Podružnica kmetijska v Celji.
 *Sovič Jožef, kaplan v Grižah.
 *Tarbauer Josip, dr. zdravništva.
 *Topljak Jos., učitelj v Celji.
 *Žuza Ivan, rud. posesta. v Grižah.
 Ambrožič Blaž, c. k. šolski nadzornik v Celji.
 Bobisud Jakob, učitelj v Celji.
 Brežnik France, c. k. prof. v Celji.
 Fekonja And., mest. kaplan v Celji.
 Gaberšek Ivan, uradnik pri okraj. glavarstvu v Celji
 Geršak Vinko, kaplan na Teharjih.
 Jeretin Edvard, tiskar v Celji.
 Koderman Filip, učit. v Frankovljah.
 Končnik Peter, c. kr. profesor in okrajni šol. nadzornik v Celji.
 Kozel Matej, not. koncip. v Celji.
 Knjižnica gimnazijska v Celji.
 Krašan France, c. k. prof. v Celji.
 Kregar Boštjan, učitelj v Celjski okolici.
 Matoh Josip, župnik v Galiciji.
 Miklavc Janez, učitelj v Celji.
 Presečnik Gregorij, kaplan v Galiciji.
 Roze France, ranocebnik v Vojniku.
 Serbec Josip, dr., advokat v Celji.
 Vrečar Gašper, naduč. na Teharjih.
 Weiss Josip, učitelj v Celji.
 Zelence Jože, župnik v pokoji v Celji.
 Žlogar Miha, c. kr. gimn. profesor v Celji. Štev. 35.

b) *Poverjenik: France Vučnik.*

- *Jeraj Jožef, župnik in duh. svetovalec v Žavcu.
 *Vučnik France, nadučitelj v Žavcu.
 Bergman Mihael, dr. zdravništva v Žavcu.
 Borsečnik Antonij, kaplan v Žavcu.
 Bratanič Herman, trgovski pomočnik v Žavcu.
 Hausenbüchler Janez, tržan v Žavcu.
 Hribovšek Karol, kaplan v Žavcu.
 Ležnik Janez, trg. pomoč. v Žavcu.
 Plešnik Miha, kaplan v Žavcu.
 Potočnik Gustav, nadučitelj v Petrovčah.
 Roblek France, tržanov sin v Žavcu.
 Širca Ernest, trgovec v Grižah.
 Širca Jožef, trgovec v Žavcu.
 Šola ljudska v Žavcu.
 Vrečko Franjo, učitelj v Perovčah.
 Žagar Jožef, tržanov sin v Žavcu. Štev. 16.

6. Dekanija Dravsko polje. (P. Rača, Kranichsfeld).

a) *Poverjenik: Rath France Ser.*

- *Stranjšak Martin, nadžupnik v Hočah.
 Golob Andrej, učitelj v Fravhajmu.
 Hren Anton, nadučitelj v Fravhajmu.
 Kranjec Toma, župan v Fravhajmu.
 Merkuš Anton, kaplan v Slivnici.
 Rath France Ser., župnik v Fravhajmu.
 Ruta Anton, kaplan v Hočah.
 Ribar Rupert, kaplan v Fravhajmu.
 Sattler Josip, kaplan v Fravhajmu. Štev. 9.

b) *Poverjenik: Antolič Ivan (P. Nenstift bei Pettau.)*

- Antolič Ivan, župnik na Ptuj. gori.
 Dovnik F., proviz. na Gornji Polskavi.
 Pezdevšek Dragotin, učit. v Slivnici.
 Sket Martin, kaplan na Ptuj. gori.
 Sparovec Andrej, župnik pri sv. Lorencu. Štev. 5.

Heel Avguštin, kaplan v Kozjem.
Janšek Edvard, kaplan v Podsedri.
Kukovič Avguštin, kaplan v Kozjem.
Lenart Janez, kaplan pri sv. Petru.

Marinka Jurij, župnik v Dobji.
Sredenšek Jan., župn. v Podčetrtku.
Zabukovšek Iv., trgovec in posestnik
v Tuhelju. Štev. 12.

II. Dekanija Laško. — *Poverjenik: Anton Žuža.*

*Masten Jož, župn. pri sv. Rupertu.
*Skrbec Davorin, kapl. v Trbovljah.
*Vrečko Matej, žup. v Jurijklostru.
*Žuža Anton, dekan v Laškem trgu.
Benedičič Janez, železn. uradnik v
Trbovljah.
Böheim Jan., kaplan v Laškem.
Cajhen Jan., kmet v Terbovljah.
Drobnič Ivan, posestn. v Laškem.
Elsbacher Andrej, trg. v Laškem.
Esih Jožef, železn. stražnik.

Frece Matija v Laškem trgu.
Jenko Jožef, posestnik v Hrastniku.
Kolarič Jožef, kaplan v Trbovljah.
Obran Lovro, kaplan v Dolu.
Rož Vekosl., gospodičina v Hrastniku.
Skrta Jožef, župnik pri sv. Miklavžu.
Šola ljudska v Jurjevem klostru.
Šunar Mih., kaplan v Laškem.
Ulrih France, c. k. notar v Laškem.
Štev. 19.

12. Dekanija Marnberg. — *Poverjenik: Švarec France.*

Cocej Jernej, župnik v Remšniku.
Sparhakl Ivan, kurat pri Osvaldu.

Švarec France, župnik na Muti.
Štev. 3.

13. Dekanija Nova cerkev. (P. Vojnik pri Celji.) —

Poverjenik: Franjo Juvančič.

*Kos Alojzij, kaplan v Novi cerkvi.
Brezovnik Anton, učitelj v Vojniku.
Černoša Šimen, župnik v Črešnicah.
Doljšek Blaž, župnik v Frankovah.
Fišer Anton, kaplan pri sv. Martinu.
Gajšek Dragutin, kaplan v Dobrni.
Juvančič Franjo, čast. korar in dekan
pri Novi cerkvi.
Kukovič Avguštin, kaplan v Vojniku.

Labuh Martin, provizor pri sv. Joštu.
Premozer Jožef, zasebnik v Vojniku.
Pirkovič France, kaplan v Dobrovi.
Potočnik Anton, kaplan v Vitanji.
Presečnik, kaplan v Vitanji.
Smrečnik France, kaplan v Vojniku.
Zupančič Jak., kaplan pri Novi cerkvi.
Žičkar Jos., kaplan v Vojniku.
Štev. 16.

14. Dekanija Ptuj. — *Poverjenik: Kraner Andrej.*

*Hrtiš o. Benko, minorit v Ptuj.
*Kanceler minorit o. Pavel v Ptuj.
*Kukovec Jožef, župnik pri sv.
Andreji.
*Meško Jakob, župnik in dek. oskrb.
pri sv. Lovrenciju.
*Trstenjak Jakob benificijat v Ptuj.

Alekšič o. Fidelij, guardijan v Ptuj.
Bauman Vinko, kaplan v Ptuj.
Drozeg Anton, kaplan pri sv. Marjeti.
Frk Matija, benificijat v Ptuj.
Glowacki Julij, profesor v Ptuj.
Gregorič Alojzij dr., odvetnik v Ptuj.
Horvat Jož., nadučitelj pri sv. Urbanu.

Hubad France, profesor v Ptuj.
 Kolenko Martin, kaplan v Ptuj.
 Kranjec France, župn. pri sv. Marjeti.
 Kraner Andrej, vikarij v Ptuj.
 Lendovšek Mihael, kaplan v Ptujii.
 Lorber Miroslav, koncipijent v Ptuj.
 Murko Matija v Ptuj.
 Simonič J. N. župnik pri sv. Janžu
 ra Dravskem polju.

Sinko Jožef, kaplan v Ptuj.
 Srnc Alojzij, učitelj pri sv. Andražu.
 Strah Jurij, kmet pri sv. Andražu.
 Šalainun o. Klemen, minorit v Ptuj.
 Šuta Franjo v Ptuj.
 Učiteljska okrajna kužnica v Ptuj.
 Vuk Andrej, župnik v Hajdinu.
 Žitek Jože, prof. na realni gimnaziji
 v Ptuj. Štev. 28.

15. Dekanija Rogatec. —

*Lapuh Martin, kaplan v Rogatec.
 *Orač, nadzornik v Rogatec.
 *Stanjko A., župnik v Otopercab.
 *Vraz Janez, kaplan v Rogatec.
 Frelj Anton, župnik pri sv. Križu
 na Kisli vodi.
 Jan France, kaplan v Kostivnici.
 Jarič Val., župnik pri sv. Florijanu.
 Kristan Anton, učitelj pri sv. Petru.
 Krušič Jakob, kaplan pri sv. Križu
 poleg Slatine.

Poverjenik: Anton Frelj.

Levičnik Vojteh, c. k. okrajni sodnik
 v Rogatec.
 Slatinšek Anton, kaplan pri sv. Križu.
 poleg Slatine.
 Sabot Jurij, župnik pri sv. Roku.
 Stramič France, c. k. davkarski
 uradnik v Rogatec.
 Tamšič Valentin, kaplan v Žetalih.
 Žurman Janez, pos. pri sv. Trojici.
 Štev. 15.

16 Dekanija Šaleška dolina. (P. Celje.) — *Poverjenik:* *dr. Janez Lipold.*

*Lipold Jan., dr., župn. v Šmartnem.
 *Trafenik Franjo, dekan pri sv. Ilju.
 Bevec Miha, kmet v Oržmirji.
 Hojšek Jožef, kaplan v Skalajah.

Skubic Franjo, zdravnik v Melenji.
 Slomšek Jakob v Oržmirji.
 Stiplovšek Val., kaplan v Skalajah.
 Štev. 7.

17. Dekanija Šmarje. — a) *Poverjenik: Martin Ivanec.*

*Trstenjak Dav., župnik v Ponkvi.
 *Ulaga Jožef, župnik v Št. Vidu.
 Cileršek Blaž, kaplan na Sladki gori.
 Ivanec Martin, dekan v Šmariji.
 Jurkovič Franjo, učitelj v Šmariji.

Klinec Franjo, kaplan na Sladki gori.
 Pajmon Anton, kaplan v Zibiki.
 Rakošič Miha, provizor v Žusemu.
 Skaza France, veliki posestnik v
 Šmarji. Štev. 9.

b) Poverjenik: Dr. Gustav Ipavec. (P. St. Georgen a. d. Südbahn).

*Hašnik Jožef, župnik pri sv. Jurju.
 *Ipavec Gustav, dr., zdravnik pri
 sv. Jurji.
 Hernah Jožef, kaplan v Dramljah.
 Jarec Valentin, učitelj pri sv. Jurju.
 Monetti Matija, uradnik južne železn.

Puc Jurij, župnik v Dramljah.
 Šuster Balant, občinski tajnik pri
 sv. Jurji.
 Taušek Miha, posestnik v Slivnici.
 Veber Gaspar, posestnik v Lokarjah.
 Štev. 9.

18. Dekanija sv. Lenarta v Slov. Goricah.

a) Poverjenik: Matej Rajšp.

Bračko Miha, kaplan pri sv. Jurji.
 Čitalnica pri sv. Jurji.
 Divjak Jožef, župnik pri sv. Ani.
 Frk France, kaplan pri sv. Jakobu.
 Golinar Jožef, župnik pri Suežnici.
 Hošovnik Simon, nadučitelj pri sv. Rupertu.
 Jurčič Jož., kaplan pri sv. Benediktu.
 Klobasa Franjo, župnik pri sv. Antonu.
 Lorenčič Andrej, kaplan pri sv. Ani.
 Milošič Mih., župnik pri sv. Benediktu.
 Rajšp Matej, učitelj pri sv. Jurji.

Rantaša Juraj, župnik pri sv. Jurji.
 Repa France, župnik pri sv. Jakoku.
 Sadnik Rudolf, dr. zdravništva pri sv. Lenartu.
 Samostan frančiškanski pri sv. Trojici.
 Skalnič Jaka, učitelj pri sv. Benediktu.
 Slanič France, župnik pri sv. Bolfenku.
 Suhač Ant., kaplan pri sv. Lenartu.
 Vitmajer Karol, kaplan v Negovi.
 Zadravec Jožef, kaplan pri sv. Rupertu. Štev. 20.

b) Poverjenik: Jurij Cobelj. (P. Radkersburg).

*Jančar France, duhoven pri sv. Petru.
 *Simončič Jan. Al., kaplan pri sv. Petru.
 Barovnjak Jožef, župnik v Čankovi.
 Cobelj Jurij, kaplan pri sv. Petru pri Radgoni.
 Gregorič Janko, organist v Radgoni.
 Kocuvan Bartolan, učitelj v Ižakovcih.
 Kovačič Marko, župnik v Črenslovcih.
 Kurnik Jan., župnik pri sv. Petru.
 Kvas Tone, učitelj pri Kapeli.
 Mihelič J., učitelj pri Kapeli.
 Murkovič Janko, učitelj v Belotincih.

Niederdorfer Marko, kaplan v Apačah.
 Pajtlar Jak., kaplan v Radgoni.
 Ratkovič Vendelin, plebanoš pri sv. Jurji.
 Štifter Jož., žup. v Gornji Lendavi.
 Šlander Emeran, admontski benediktinec pri sv. Petru.
 Šrajbar Matija, kmet v Zetincih pri Radgoni.
 Veren Štefan, plebanoš pri sv. Heleni.
 Zemljič Štefan, župnik v D. Siniku.
 Žižek Marko, župnik v Belotincih. Štev. 20.

c) Poverjenik: Dom. Čolnik. (St. Benedikt. P. Leonhard.)

*Čolnik Dom., posestnik na Drvanji.
 Ferk Jožef, učitelj pri sv. Benediktu.
 Jug J., dr., pri sv. Lenartu.
 Košar Matej, kaplan pri sv. Benediktu.
 Kramar Janez, kaplan v Hollenecku.
 Kukovec Miroslav, pos. na Velki.

Okrajna učiteljska bukvarnica pri sv. Lenartu.
 Ornik Anton, učitelj pri sv. Ani.
 Perko Leop., podobar pri sv. Trojici.
 Polič o. Bonaventura, kapucin v Dalmaciji.
 Rajsp Alojzij, podučit. pri sv. Jurji.
 Veber Tone, koncip. pri sv. Lenartu.

Vegnar Jožef, posestnik na Vukovskem vrhu. Vrabnič Benedikt, učitelj pri sv. Ani. Štev. 14.

20. Dekanija Vélíka nedelja. — *Poverjenik: Anton Jesih.*
(P. Friedau.)

*Knjižnica učiteljska, okrajna v Ormožu.	Kosi Ivan, učitelj pri sv. Lenartu.
*Majhenič Gašpar, župnik pri sv. Nikolaji.	Kotnik France, posestnik v Ormožu.
*Petovar Ivan, dr. odv. v Ormožu.	Kovačič Štefan, učitelj v Središču.
Fric Matijaš, dekan pri Vélíki nedelji.	Magdič Anton, dr. med., v Ormožu.
Grajšek Janez, župnik v Svetinjah.	Mavčič Jožef, župnik pri sv. Tomažu.
Goričan Ferko, usnjar pri Vélíki nedelji.	Repič Mart., učitelj pri sv. Nikolaji.
Grajšak Ivan, dr., notar v Ormožu.	Slekovec Matej, kaplan v Središču.
Horvat Božidar, krojač v Ormožu.	Sova Blaž, posestnik v Ormožu.
Jesih Anton v Ormožu.	Stuhec Ant., učit. pri sv. Bolfanku.
Jurša Ivan, učitelj v Ormožu.	Šporn Jožef, župnik v Ormožu.
Kelemina Matjaš, kaplan pri Vélíki nedelji.	Švinger Albin, župnik v Središču.
	Toplak Fr., župnik pri sv. Lenartu.
	Trampuš J., župnik pri sv. Bolfanku.
	Vihar Filip, kaplan v Ormožu.
	Žinko Josip, učitelj v Središču. Štev. 26.

21. Dekanija Stari trg (Slov. Gradec). — *Poverjenik: Janez Šribar.*

*Šribar Janez, župnik v Pamečah.	Ogrinec Vilelm, c. k. sodn. adjunkt v Slov. Gradcu.
*Šuc J., dr., prov. v slov. Gradcu.	Potočnik Ant. kaplan v Starem trgu.
Barle Jožef, učit. v Slov. Gradcu.	Pustinek Amton, mlinar v Št. Vidu.
Abram Anton, c. k. davk. komisar v Slov. Gradcu.	Sever Jože, župnik v Podgorji pri Slov. Gradcu.
Jan Ferdinand, župnik v Šmiklavži.	Vivod Jožef, mlinar v Št. Vidu.
Klavžar Fr., župnik v St. Ilu.	Walter Franjo, župnik v Št. Vidu. Štev. 13.
Nedeljko Jan., kaplan v Šmartnu.	

22. Dekanija Brežice. — *Poverjenik: Ivan Tanšek.* (P. Brežice.)

*Repič Andrej, župnik v Kapelah.	*Srebre Gvido, dr., odvetnik v Brežicah.
*Knjižnica učiteljska v Brežicah.	Boštjancič Ivan, učitelj na Blanici.
*Lenček Alojzij, pos. na Blanici.	Cerjak Franjo, posestnik v Rajhenburgu.
*Mikuš Franjo, dekan v Brežicah.	Hlebec o. Bogomir, gvardijan v Brežicah.
*Razlag Radoslav, dr., odvetnik v Brežicah.	Jamšek Franjo, nadučitelj v Rajhenburgu.
*Ripšal Dragotin Ferd., župnik v Vidmu.	Janežič Janez, posest. v Brežicah.
*Slomšek Janez, župnik pri sv. Lenartu v Zabukovji.	

Janžekovič Lovro, kaplan Rajhenburgu.

Jozek Ljudevit, c. k. okraj. glavar v Brežicah

Kavčič Jakob, knjigovodja v Brežicah.

Kunstič Ivan, učitelj v Sevnici.

Novotny Emanuel, c. k. okr. sodnik v Brežicah.

Östrožnik Anton, kaplan v Rajhenburgu.

Poljanec Jožef, učitelj v Brežicah.

Ramor Ferdinand, župnik v Pišecah.

Schöpf Dragotin, frančiškan v Brežicah.

Tanšek Ivan, koncip. in posestnik.

Učiteljska knjižnica v Sevnici.

Večaj Jožef uč. pri sv. Antonu.

Štev. 25.

23. Dekanija Vozenica. — Poverjenik: Luka Držečnik.

(P. Fresen-Reifnig, Kärntner-Bahn.

*Držečnik Luka, župan v Janževem Vrhu.

*Mrz Tomaz, župnik pri sv. Lovrenciju v Vuhruđu.

Globočnik Maks, župnik v Ribnici.

Medved Jak., v Lehni.

Meško Martin, duhovnik.

Miklavec J., gostilničar v Ribnici.

Miklavec Peter, v Ribnici.

Stopajnik Jurij v Janžev. vrhu.

Šola Ribniška.

Vamlek Valentin, v Ribnici.

Štev. 10.

24. Dekanija Zavrčé. — Poverjenik: Božidar Raič. (P. St. Barbara b. Ankenstein.)

*Mlinarič J., župnik v Leskovci. (P. Ptuj.)

*Raič Božidar, župnik pri sv. Barbari.

*Rajsinger France, posestnik in trg. v Dobravi.

*Sovič Aleks., žup. pri sv. Trojici.

*Trampuš Ivan, dekan v Zavrčah.

Kornfeld Edm., kaplan v Halozah.

Pignar France, kaplan v Zavrčah.

Štev. 7.

Sv. Martin na Paki (pošta: Schönstein).

Kocmut Janez, učitelj.

Število udov v lavant. škofiji: ustanovnikov . . . 95

letnikov 368

Skupaj . 463

III. Krška škofija.

I. Dekanija Celovec. — Poverjenik: Šimon Janežič.

*Čitalnica slovanska.

*Einspieler Andrej, realkin profesor in deželni poslanec.

*Janežič Evgen, sin † g. Antona Janežiča, profesorja.

Alijančič And., stolni korar in dekan.

- Ambrož Matija, župnik v Švečah.
 Božič Valentin, župnik v Pokerčah.
 Breznik Jožef, c. k. finančni komisar v Celovcu.
 Čare Peter, župnik v Porečah.
 Einspieler Lamb., konz. sv. in knezoškof. tajnik.
 Hauptman Franjo, profesor na c. k. učit. izobraževališči v Celovcu.
 Janežič Jožef, posestnik v Lešah.
 Janežič Šimon, poročnik v pokoji.
 Janežič Valentin, dr., polkovni zdravnik.
- Kulterer Jurij, dr., advok. koncipijent v Celovcu.
 Ljutnan Matej, bogoslovec.
 Sv. Mohor, družba, (v zameno).
 Pesjak Franjo, trg. opravnik.
 Podobnik F., učitelj pri sv. Jakobu.
 Poljak Gvido, bank. pooblastnik.
 Rossbacher Bernard, trgovec.
 Šašel Martin, duh svetovalec.
 Wieser Andrej, stolni kaplan v Celovcu.
 Zupan Josip, tajnik graf. Eggerjeve. Štev. 23.

2. Dekanija Beljak.

- Pintar Peter, Zelanov na Strmiču.
 Stöckl Simon, župnik v Št. Lenartu. (p. Arnoldstëin.)
- Šuster Ivan, kaplan v Podkloštru.
 Vuti Matija, kmet. Štev. 4.

3. Dekanija Doberlaves. (Eberndorf.) — Poverjenik: Štefan Vrankar. (P. Oberseeland.)

- *Šervicelj Matej, župnik pri sv. Kocijanu.
 Božič Ivan, duhoyen v Koritu.
 Muden Simon, župnik v Železni Kapli.
 Muri Anzelm, kupčevalec z lesom na Jezeru. P. Oberseeland.
 Muri Peter, posestnik na Jezeru.
- Pušel Tomaž, rokodelec v Priblavesi.
 Roblek Ožbalt, posest. na Jezeru.
 Sajovec Josip, posestnik v Labodski dolini.
 Šenk Juri, srenjski pisar na Jezeru.
 Vrankar Štefan, župnik na Jezeru. Štev. 10.

4. Lješe. (P. Prevali.) — Poverjenik: Ivan Gostenčnik.

- Ellmeyer Gašpar, posest. v Lješah.
 Gostenčnik Ivan, trg. v Lješah.
- Lipold Marko, rud. urad. v Lješah. Štev. 3.

5. Dekanija Pliberk. (Bleiburg).

- Bergmann Val., župnik pri Fari.
 Jerinan Jurij, kaplan pri Fari.
 Kolenik Valentin, kmet v Pliberci.
- Lakner Janez, župnik v Koprivnici.
 Leskovar Josip, župnik v Svabeku. Štev. 5.

6. Sv. Pavel. — Poverjeniki Pirec o. Franjo Sal.

- *Pirec o. Franjo Sal., predstojnik gimn. konvikta.
 Mlakar p. Maksim., samost. dohodničar.
- Venedig p. Herman, gimnazijski profesor. Štev. 3.

7. Dekanija Tinje. (Tainab, pošta Velikovec.)

Hutter Ivan, kaplan v Tinjah. Serajnik Lovro, prošt v Tinjah.
Štev. 2.

8. Dekanija Velikovec. — *Poverjenik: Ignacij Gecelj.*

Gecelj Ignacij, kanonik. Krofič Mihael, župnik.
Kikelj Tomaž, župnik na Rudi. Štev. 3.

9. Dekanija Ziljska dolina. (Spodnja). — *Poverjenik: dr. Jernej Levičnik.*

Levičnik Jernej, dr., dekan pri sv. Vavtižar Luka, župnik v Čačah.
Mohoru. Vigele Ferdo, posestnik v Ziljski
Stemal Davorin v Gorjah. Bistrici.
Šuster Janko, farni oskrbnik v Vilčnik Kaspar, učitelj v Gorjah.
Borljah. Štev. 6.

10. Dekanija Zgornji Rož. (P. Velden, Kärnten). *Poverjenik: Val. Lesjak.*

Lesjak Valentin, župnik v Dvoru. Sumper Janez, župnik v Skočidolu.
Lipič Janez, mlinar v Dulah. Weis Peter, kmet v Dvoru.
Marinič Jan, župnik v Lipi. Štev. 6.
Oblak Anton, župnik v Gozdanjah.

11. Dekanija Spodnji Rož. — *Poverjenik: Janez Goder.*

Colarič Franjo, orglar v Glinjah. Sablačan Lovro, mizar.
Godec Janez, župnik v Glinjah. Štev. 3.

12. Savodnje (Gmünd.) — *Hraševce France, okr. načelnik.

13. Žabnice (na Koroškem.)

Ferčnik Lambert, dekan v Žabnicah. Vidovic Janez, farni oskerbnik na
Bregant Jurij, nadučitelj v Žabnicah. Kokovem.
Rup Franc, duhovnik v Žabnicah. Wieser Janez, župnik na Pontablu
Štev. 5.

14. Št. Jakob.

Knaflič Radoslav, kaplan (P. St. Jakob, Oberrosenthal, Kärnten.)

Število udov v Krški škofiji: ustanovnikov . . 6
letnikov . . 69

Skupaj . . 75

IV. Goriška nadškofija.

I. Gorica in njena okolica. — *Poverjenik: Andrej Marušič.*

- *Golmayr And., dr., knez in nadškof.
 *Bensa Štefan, kanonik.
 *Budal Bernard, stud. viših šol.
 *Grča Blaž, kaplan v Čepovanu.
 *Jakopič Josip, dr.
 *C. k. knjižnica študijska.
 *Kocijančič Štefan, bogosl. profesor in častni kanonik.
 *Knjižnica cent. bogosl. semenišča.
 *Marušič Andrej, gimn. profesor.
 *Tonkli Josip, dr., advokat.
 *Vales Marko, vikar v Oseku.
 Bajc Anton, učitelj v Renčah.
 Balič Josip, bogoslovec.
 Benko Janko, učitelj v Sovodnjah.
 Bregar o. Albin frančiškan.
 Cibič Anton, vikarij v Kozani v Brdih.
 Čebular Jakob, c. k. prof. v. realke.
 Dimec Ljudovit, c. kr. gozdnarski nadzornik.
 Erjavec Franjo, c. k. v. realke prof.
 Faganelj Štefan, kaplan v Renčah.
 Ferfilja Franjo, trgovski opravnik.
 Fister o. Pacifik, frančiškan.
 Fon Jakop, mašnik v bog. semenišči.
 Gabrijelčič J., dr., bogoslovski prof.
 Goljevšček France, kaplan v Muši.
 Goljevšček Alojzij.
 Hafner Franjo, gimn. prof.
 Hribar Anton, učitelj na vадnici.
 Jarec Ivan, mladomašnik.
 Jaklič Venceslav, klerik na Kostanjevici pri Gorici.
 Jeglič Andrej, vodja dež. računarije v Gorici.
 Jug Anton, kaplan v Prvačini.
 Jug Tomaž, učitelj v Solkanu.
 Kafol Štefan, častni kanonik in nadškof. kancelar.
 Knjižnica učiteljska goriške okolice.
 Knjižnica učenška više gimnazije.
 Knjižnica više realke.
 Kodelja Josip v Topoljani.
 Komel Mih., c. k. srednje-šole pripravljalnice učitelj.
 Kumar Val., učitelj na c. k. vадnici.
 Kuralt France, asistent kmet. šole.
 Lašič France, posestnik v Renčah.
 Lazar Mat., gimn. profesor.
 Lukežič Janez, vikarij v Gabrijah pri Mirnu.
 Lutnan Ivan, kmetijske šole dijak.
 Luser o. Konstantin, frančiškan.
 Mahnič Anton, prefekt v mladenšnici kn. nadškofovi.
 Marušič Anton, posestnik v Mirnu.
 Mašera Jožef, vikarij v Št. Mavru.
 Moc Jožef, profesor na učit. izobraževališču.
 Nanuti Antonin, duhoven v Gorici.
 Pahor Anton, mladomašnik.
 Pavletič Andrej, vodja gluhozemov.
 Pavletič Jožef, vikarij v Cerovci.
 Pavlin Josip, kmet v Vrtojbi.
 Pečevko Andr., kaplan v Biljah.
 Povše Franjo, profesor, voditelj kmet. šole.
 Premerl Ljudev., železn. voditelj in uradnik.
 Rojic Aleksij, dr., zdravnik.
 Rudež Anton, učitelj gluhozemih.
 Rutar Lovro, ravnatelj na sv. Gori.
 Schaffenhauer Franjo, gimn. vodja v pokoji.
 Semenšiče mladenško, knezoškof.
 Solkanski Andrej, (za čitalnico Solkansko).
 Šavnik Anton, posestnik v Biljah.
 Škrabec o. Stanislav, frančiškan.
 Šorli Ivan, bogoslovec.
 Tonkli Nikolaj, dr., advok. kandidat.
 Urbančič Lovro, profesor v Gorici.
 Velikonja Josip, spovednik na sv. Gori.
 Vidic France, kaplan v Gorici.

Vodopivec Franjo, c. k. profesor in Zavavlav Fr., posest. v Št. Andreži.
okrajni šol. nadzornik. Štev. 73.

2. Dekanija Bovec. — *Poverjenik: Kobal Peter.*

Ceket Franjo, kaplan v Srpenci.	Leban Andrej, previdnik v Soči.
Gaberšek Franjo, uradnik v Bovecu.	Likar Janez, kaplan v Vojskem.
Grželj Ivan, učitelj v Srpenci.	Sorč Alojzij, posestnik v Bovecu.
Hoban Josip, nadučitelj v Bovecu.	Stres Anton, učitelj v Bovecu.
Kenda Anton, krčmar v Bovecu.	Žagar Andrej, posest. v Srpenci.
Kobal Peter, dekan v Bovecu.	Žagar Franjo, posest. v Srpenci.
Kurinčič Janez, kaplan v Srpenci.	Štev. 13.

3. Dekanija Cirkno. — *Poverjenik: Josip Jeram.* (P. Kirchlein.)

Harmel Adolf, župnik v Šebretjih.	Sitar France, župnik na Bukovem.
Hovar France, kaplan v Cirknem.	Starman Štefan, vikarij v Orehku.
Jeram Josip, dekan v Cirknem.	Širca Jan., nadučitelj v Cirknem.
Jereb Joabim, kurat v Jagerščah.	Wester Janez, vikarij v Otaležu.
Seljak Anton, vikarij v Novakah.	Štev. 9.

4. Dekanija Črnice. (P. Ajdovščina). — *Poverjenik: Šimen Gaberšček.*

*„Edinost“ društvo.	Logar Jakob, župnik pri sv. Križu.
Balog, bratje, v Ajdovščini.	Rjavec Blaž, župnik v Batujah.
Čigon Dragotin, kaplan pri sv. Križu.	Rustja Franjo, posestnik v Skriljah.
Faveti Anton, posestnik v Skriljah.	Samostan kapucinski pri sv. Križu.
Gabršček Šimen, prov. v Ajdovščini.	Setničar Jak., nadučitelj v Ajdovščini.
Juh Andrej, vikarij v Lokavcu.	Vodopivec Jan., trgovec v Kamnji.
	Štev. 12.

5. Devin. (P. Nabrežina). — *Valentinčič Štefan, kaplan v Devinu.*

6. Gradiška. — *Bizjak Jakob, duh. oskrbnik v kaznilnici. (Gradišca).*

7. Dekanija Kobarid. — *Poverjenik: Andr. Jekše.* (Karfreidt.)

Bandel Blaž, kaplan v Kobaridu.	Milek Dragojila, učiteljica v Kobaridu.
Carli Srečko, nadučitelj v Kobaridu.	Peternel Jurij, vikarij v Borjani.
Črv Jan. Nep., vikarij na Sedlu.	Podreka Jožef, župnik v Breginji.
Dominko Franjo, učitelj in ravnatelj pripravnice v Kobaridu.	Slokar Janez, vikarij v Logéh.
Jekše Andrej, dekan v Kobaridu.	Strukelj Miha, vikarij v Trnovem.
Mancini Ant., kaplan v Starem Selu.	Štev. 11.

8. Dekanija Kanal. — *Poverjenik: Andrej Wolf.*

*Wolf Andrej, dekan v Kanalu.	Golja Jožef, vikarij v Lomu.
*Wolf Ivan, župnik v Šlorencu.	Juh Janez, vikarij v Lokovcu.
Čitalnica narodna v Kanalu.	Kodre Janez, kaplan v Kanalu.

Kodelja Josip, kaplan v Rošinja.
 Kragelj Jožef, vikarij v Levpi.
 Lisjak Andrej, dr., zdravnik v Kanalu.
 Makarovič Ivan, krčmar v Avčah.
 Skočir Jožef, vikarij v Lomu.
 Tomazič Ferdinand, vikarij na Srednjem.
 Tomšič Jožef, kaplan v Kanalu.

Trpin Anton v Kanalu.
 Vodopivec Vinko, učitelj v Kanalu.
 Ukmar Anton, vikarij Marija Celjski.
 Vogrič Janez, učitelj v Kanalu.
 Vuga Andrej, vikarij v Kanalu.
 Zega Miha, podučitelj v Kanalu.
 Žnidarčič Andrej, vikarij na Banjšicah sv. Duha.

Štev. 20.

9. Dekanija Komen. — a) *Poverjenik: Gregorčič Šim.*

(P. Rihenberg pri Gorici).

*Kavčič Josip, notar v Komenu.
 Božič Anton, vikarij v Batah.
 Doljak Jakop, župnik in dekan v Komenu
 Gregorčič Šim., kapl. v Rihenbergu.
 Kolavčič Jan., kaplan v Dornbergu.
 Kramar Filip, župnik v Dornbergu.
 Križman Ignacij, učitelj v Dornbergu.
 Leban Franjo, kaplan v Komenu.
 Ličen Janez, župan v Rihenbergu.

Pečenko Andrej, duh. v Rihenbergu.
 Pečenko A., pos. sin v Rihenbergu.
 Polšak France, župan v Šmarijah.
 Poniž Ambrožij, učit. v Rihenbergu.
 Poniž Benedikt, c. k. okrajni šolski nadzornik v Kopru.
 Rebek Anton, c. k. davkar v Komenu.
 Sinigoj And., pos. sin v Dornbergu.
 Tomšič Fr., učitelj v Rihenbergu.

Štev. 17

b) *Poverjenik: Josip Ferfolja.* (P. Ajdovščina).

Ferfolja Josip, kaplan v Šmarijah.

Pipán Jožef, vikarij na Vojščiči.
 Štev. 2.

c) *Poverjenik: Štefan Mozetič.* (P. Ipava).

Lukančič Tomaž, učitelj v Štjaku.
 Makuc Anton, vikarij v Kobilji glavi.
 Mozetič Štefan, vikarij v Štjaku.

Rudež Jožef, posestnik v Kobilji glavi.
 Vuga Peter, kurat v Škrbini.

Štev. 5.

10. Dekanija Tomin. — *Poverjenik: Jos. Mlekuž.*

*Čitalnica narodna v Tominu.
 *Knjižnica, okrajna učiteljska v Tominu.
 Bevek Janez, vikarij v Grahovem.
 Budal Leop., c. k. sodnik v Tominu.
 Burger Martin, občinski tajnik na Grahovem pri Tominu.
 Črv Anton, vikarij v Roči.
 Devetak Anton, pisar.
 Fischer Albertina, gospica.
 Gabršček Janez, trgovec v Tominu.

Gabršček Andrej, trg. v Tominu.
 Gregorčič Anton, vikarij v Libušini.
 Hebat France, župnik administrator na sv. Vidški gori.
 Ivančič Jožef, notar v Tominu.
 Kogoj Peter, učitelj in vodja.
 Kovačič Nace, posest. pri sv. Luciji.
 Krkoč Štefan, kaplan v Podmelcu.
 Lužnik Fr., kaplan pri sv. Luciji.
 Marinič France, duhovni pomočnik v Tominu.

Mlekuž Jožef, kaplan v Tominu.
 Močnik Luka, vikarij v pokoju v
 Stržišči.
 Pencil Drag., kaplan v Tominu.
 Pervanje Martin, kaplan v Tominu.
 Pipan Anton, vikarij v Kamnu.
 Dr. Premerstein Jan., pl., bilježnik.
 Rutar Tomaž, župnik pri sv. Luciji.

Skočir Jožef, vikarij v Lomu.
 Skrt Andrej, kaplan v Tominu.
 Smrekar Franjo, učitelj v Libušni.
 Štrukelj Miha, pisar.
 Urbančič Andrej, vikarij v Pečinatcu.
 Volarič Valentin, učitelj v Liveku.
 Zarli France, c. k. oficijal.
 Štev. 32.

Število udov v Goriški škofiji: ustanovnikov	. 17
letnikov	. 180
Skupaj	. 197

V. Tržaško-koperska škofija.

I. Trst in njegova okolica. — a) Poverjenik: J. Dolinar.

*Dobriča Jurij, dr., škof.
 *Bučar France, trgovec.
 *Cegnar Franjo, viši telegrafist.
 *Čitalnica narodna.
 *Fegec Franjo, c. k. namestnijski svetovalec.
 *Gorup Jožef, vel. trgovec.
 *Kandernal France, gimn. profesor.
 *Kastelec France, trgovec.
 *Klodič Anton, c. k. deželni šolski nadzornik.
 *Komar Vekoslav, uradnik deželne glavne blagajnice.
 *Kersnik Ferko, trgovec.
 *Lavtman Janez, trgovec.
 *Pertot Janez, posestnik v Barkoli.
 *Schweiger Jurij, polie. komisar.
 *Sušnik Gašper, stotnik brigade-auditor.
 *Vesel Koseski Jovan, c. k. finančni svetovalec, častni ud.
 *Vovk Janez, župnik v Bazovici.
 *Žvanut Matija, trg. pomočnik.
 Baron Kuhnov polk št. 17. v dar.
 Bartl Jožef, kaplan pri sv. Jakobu.
 Bonin Jurij, učitelj v Rojanu.
 Bunk Franjo, učitelj v Nabrežini.

Črne Janez, kaplan pri sv. Jakobu.
 Čitalnica v Rojani.
 Debelak Miha, kaplan pri sv. Antonu v Trstu.
 Dekleva France, trg. agent.
 Deželna višja sodnija za kaznilnico v Gradiški (v dar.)
 Dolencec Viktor.
 Dolinar J., na Dovgani.
 Dovgan Anton, uradnik pri južni železnici.
 Durn Rok., trgovski pomočnik.
 „Edinost“ društvo.
 Ferluga Antonija, učit. pri sv. Ivanu.
 Flego Peter, škofov kaplan.
 Geržel Anton, trg. knjigovodja.
 Glavina Blaž, duhoven v koperski kaznilnici.
 Gajezda Franjo, katehet.
 Godina Jožef, finančni komisar.
 Gomiljšak Jakob, nemški pridigar pri sv. Antonu v Trstu.
 Hut Karol, c. k. vojni kaplan.
 Jančar Jožef, učitelj v Katinari.
 Jarina Vekosl., urad. juž. železnice.
 Jereb Gregor, c. k. telegr. uradnik.
 Kalister Ivan, zasebnik.

Kapus Šimen, škofov sluga.
 Katalan Božidar, trgov. pomočnik.
 Kenda Anton.
 Klemenčič Ivan, telegr. uradnik.
 Kocijan Jakob, kaplan pri veliki Materi Božji.
 Križman Jos., duhoven pri sv. Ivanu.
 Kurent Maks., trg. agent.
 Leban Josip.
 Legat Jan. Nep., katehet dekliške šole in škofov tajnik.
 Mankoč Josip, trgovec.
 Novak Tomaž, trgovec v Trstu.
 Omers Jože, duhovnik v Trstu.
 Pahor Mih., trgovec v Trstu.
 Penko Franjo, hišnik v Hotel Evrope.
 Pogorelec Ivan, telgr. uradnik.
 Pozenel Anton, telegr. uradnik.

Potočin J., trgovinski pomočnik.
 Rogač Anton, duhovnik v Ketnaru pri Trstu.
 Stavadahar Ferd., častni korar in c. k. gimn. profesor veroznanstva.
 Šušť Jan., dr., bogoslovja profesor in škofov kancelar.
 Truden Miha, trgovec.
 Urbas Viljem, c. k. profesor više realke.
 Užnik Ivan, c. k. prof. više realke.
 Vončina Lipe, duhovni pomočnik na Občini.
 Uršič Alojzij, pisar.
 Valenčič Ivan, trgovec.
 Vesel Jožef, tehtovec v c. k. dogani.
 Vodnov Davorin.
 Wratschko France, gimn. prof.
 Štev. 73.

b) Poverjenik: Ivan Nabrgoj.

Gorjup Ivan, posestnik v Proseku.
 Marcina Ivan, učitelj v uč. pripravnicah v Proseku.

Nabrgoj Ivan, župan in posestnik v Proseku.
 Valentič Anton, učitelj v Proseku.
 Štev. 4.

2. Dekanija Dolina (pri Trstu). *a) Poverjenik: Jurij Jan.*

*Jan Jurij, dekan v Dolini.
 Bitenc Anton, učitelj v Dolini.
 Fink Jože, kaplan na Klancu.
 Golmajer Urban, župnik v Čubedu.
 Juriševac Štepan, gostilničar v Milah.
 Klemenčič Jernej, župnik v Predloki.
 Koren Ivan, kmet v Pogorji.
 Metlika Anton, trgovec v Klancu.

Mikuš Josip, duh. pomočnik v Dolini.
 Pavli Lojze, kaplan v Borštu.
 Reko Franjo, vžitni opravnik v Bobjuncu.
 Sila Matija, župnik v Rodiku.
 Sterle France, načelnik postaje v Divači.
 Svet Ivan, kaplan v Podgorji.
 Štev. 14.

b) Poverjenik: Rekar Janez.

(P. Lokva (Corgnale) pri Divači).

*Notar Tone, duh. pomočnik v Brezovici.
 Benedek Janez, župnijski oskrbnik v Brezovici.
 Kraljič Franjo, duh. pomočnik v Brezovici.
 Matičič Franjo, kaplan v Vatovljah.
 Praprotnik Avgust, učitelj v Lokvi.
 Rekar Janez, kaplan v Lokvi.

Štev. 6.

3. Dekanija Jelšane. (P. Sl. Peter, Krain.) — *a) Poverjenik:*
Valentin Pušavec.

Jenko Štefan, vikarij v Podgraji.	Skerl Jožef, kaplan v Jelšanah.
Pušavec Valentin, dekan v Jelšanah.	Zajec Anzelm, kaplan v Jelšanah.
Rebolj Matej, župnijski oskrbnik v Klani.	Štev. 5.

b) Poverjenik: Fr. Šabec (P. Podgrad, Illir, Castelnuovo.)

*Šabec France, trgovec v Podgradu.	Kuntara Anton, posestnik in poštni opravnik v Podgradu.
*Šinkovec Jožef, župnik v Munah.	Poklukar Martin, župnik v Vodicach.
Brecljnik Ivan, župnik v Hrušici.	Pretnar Ivan, župnik v Golacu.
Klemenec France, duhovnik v Hrušici.	Teran France, duhovnik v Pregarjih
Kokole France, c. k. davkar v Podgradu (sedaj v Malem Lošinju.)	Štev. 9.

4. Dekanija Tomaj. — *Poverjenik: Jernej Brancè.*

*Črne Anton, posestnik v Tomaji.	Legat Edv., duhoven v Lipici.
Benigar Anton, učitelj v Tomaji.	Narobe Janez, duhoven v Tomaji.
Brancè Jernej, duh. v Dutovljah.	Šubič Primož, duhovnik v Štorji.
Cvek Levoslav, nadučitelj v Sežani.	Treven Jan, farman v Repentabru.
Dutovlje, vaška knjižnica, (plačuje g. Tavčar v Ljubljani.)	Uršič Anton, trgovec v Sežani.
Gulič Franja, posestnikova soproga v Sežani.	Zupan Jožef, kaplan v Sežani.
Knjižnica učiteljska, okraj. v Sežani.	Živec France, posestnik v Skopem.
	Štev. 14.

5. Dekanija Kopar. — *Poverjenik: Jakob Sila.*

Kleinmayer pl. Julij, c. k. profesor na učiteljski v Kopru.	Sila Jakob, katehet na učiteljski v Kopru.
Sancin Jože, provizor v Rižani.	Žvokelj Iv., c. k. davk. urad. v Kopru.
	Štev. 4.

6. Dekanija Kastav. — *Poverjenik: Anton Sovdat.*

Čitalnica narodna v Kastvu.	Perko Andrej, c. k. živinski zdravnik.
Janec Josip, duh. pastir v Rukavcu.	Sovdat Anton, c. k. davkarski nadzornik v Voloskem.
Kjuder Anton, duhovni pomočnik v Lovranu.	Šobar Mihael, duhovni pomočnik v Voloskem.
Legat Franjo, c. kr. pristav v Voloskem.	Štev. 7.

7. Dekanija Piran. — *Poverjenik: France Ravnik.*

Belec Ivan, duh. pomočnik v Kanfanaru.	Ravnik France, župnik v Dvoru.
Matjan Valentin, kurat v Risani.	Skočir Avguštin, kaplan pri Materi Božji na Krasu.
	Štev. 4.

8. Pazin – Pičansko. — *Poverjenik: Herman Venedig.*

(Pazina, Istrien.)

- *Volčič Jakob, kaplan v Zarečji.
 Benigar o. Adjut, frančiškan v Pazinu.
 Berbuč Ivan, c. k. gimn. profesor v Pazinu.
 Bruner o. Julij, samostanski predstojnik v Pazinu.
 Bukovec Franjo, kaplan v Žminji.
 Fabris Anton, duh. pomočnik v Livdaru.
 Ivančič Jože, c. k. gimn. profesor v Pazinu.
 Jelušič Raim., duh. pomočnik v Pičanu.
 Kalac Anton, duh. pomočnik v Pazinu.
 Križaj Bartol, duh. pomočnik v Žminji.
 Markič Matej, kaplan v Pičanu.
 Matejčič Franjo, c. k. gimn. prof. v Pazinu.
 Muren o. Tevdarik, frančiškan v Pazinu.
 Orlič Franjo, plovnik v Žminji.
 Perušek Rajmund, c. k. gimn. prof. v Pazinu.
 Podkrajšek Prostoslav, vodja žel. postaje v Sušici.
 Sajevec Jakob, kurat v Borutu.
 Tomšič Franjo, inženir v Pazinu.
 Venedig Herman, c. k. gimn. profesor v Pazinu.
 Zimerman Matija, župnik v Gradišnji. Štev. 20.

9. Dekanija Buzet. (Pinguente.) — *Poverjenik: Anton Petelin.*

- Grosman Edvardo, kaplan v Buzetu.
 Petelin Anton, kaplan v Buzetu.

10. Permani. Pezdich Miha, poštni opravnik.

11. Truške. (P. Capo d' Istria.) Kosce France, župnik v Truškah.

12. Umaga. (Istria). — Rovnik. Pirano: -- Jugo M., župnik v Materadi pri Umagi.

13. Beršec. (Istria). Logar Franjo, župnik.

Število udov v tržaški škofiji: ustanovnikov . . . 24
 letnikov . . . 143

 Skupaj . . . 167.

VI. Sekovska škofija.

I. Admont. — Poverjenik: Pivec o. Maksimiljan.

*Lajh o. Korbinian, gimn. profesor.	Rešek o. Enrik, župnik.
*Matevžič o. Eginard, gimn. prof.	Švare o. Alkuin, župnik.
*Pivec o. Maksimiljan.	Trček o. Egidij, župnik.
*Vagaja o. Rudolf, župnik.	Štev. 7.

2. Cmurek.

Pavalec Jurij, kaplan v Cmureku.

3. Gradec.

*Ipavec Benj. dr., zdravnik.	Opravništvo (Oekonomat) c. k. nad-
*Krek Greg., dr., prof. slav. slov. na vseučilišču.	sodnije (po 5 iztis. v dar.)
*Macun France, bivši sodn. pristav.	Paltauf Jak., župnik v pokoji.
*Muršec Jožef, dr., realk. profesor v pokoji.	Petelin J., magistr. blagajnik.
*Simonič France, dr. uradnik Ivanejske knjižnice v Gradcu.	Pirnat Jakob odv. koncipijent.
*Švajger Gabriel, gvardijan minorit. samostana.	Polak P. Alojzij, minorit. prokuratur.
*Vošnjak Miha, inženir južne železnice.	Polič Dragutin, župnik v gradj. bolnici.
Dreisiebner Jožef, dekan Vildonski.	Ravnikar Dragutin (Münzgraben 28.)
Goršič Ivan, učitelj.	Regula France, uradnik.
Herrman M., c. k. sodnik in dež. odbornik.	Robič Mat., dr., bogosl. profesor.
Hoffer Edv., dr., profesor na viši realki.	Sarneck France, mešan.
Kocijančič Alojzij, kamnosek.	Seifrid Ludwig, duhovnik v c. k. kaznilnici.
Kovačič J., župnik v Vrbovji.	Selevšek Ivan, realni profesor.
Lavrč Josip, učitelj mestnih ljudskih šol.	Senior, dr., zdravnik.
Lupšina, ravnatelj v zastavnici.	Skodlar Henrik, kupec.
Macun Ivan, c. k. gimn. profesor.	„Slovenija“ društvo.
Misia Jak., dr., knezoškof. tajnik.	Stanonik Jož., dr., bogosl. profesor na vseučilišču.
Mol Lavoslav, duhoven delavnice.	Šlik Jož., župnik pri sv. Margareti na Vabi.
	Šubic Šim., dr., c. k. prof. vseučilišča.
	Wallner Peter, niž. realke katehet.
	Štev. 37.

Dijaki na vseučilišču.

Kosi Anton, filolog.	Lendovšek Josip, filozof.
Lasbaber Josip, filozof.	Novak Bogoslav, pravnik.

Pihlar J., filozof.
Rojnik Kronoslav, filozof.

Sinkovic Dragotin, filozof.
Škel Radoslav, filozof. Štev. 8.

4. **Vorau**: Kramberger Feliks, kanonik.

5. **Graden** (p. Köflah): Kolenko Jožef, župnik.

6. **Lipnica** (Leibnitz): Ambrožič Blaže, učitelj.

7. **St. Peter** v Obersbachu: Polič Karl, učitelj.

8. **St. Peter pri Judenburgu**: Kitak Franjo, kaplan.

Število udov v sekovski škofiji: ustanovnikov	. 11
letnikov	. 47
Skupaj	. 58

VII. Udje v raznih krajih.

1. **Bisag** (P. Breznica pri Varaždinu): Vojska Lavoslav, župnik.

2. **Buda-Pešt**: *Turner Pavel, učitelj.

3. **Črnilog**. P. Lokve pri Reki (Fiume). *Poverjenik: Franjo Ahčin.*

Ahčin Franjo, učitelj v Črnem logu. Stefančič Matej, trg. v Črnem logu.
Durbešič Avguštin, posestnik na Valšič Rade, župe opravitelj v Praputniku pri Bakru. Štev. 4.
Grobniku.

4. **Dubrovnik** (Ragusa): Namar France, c. k. vodja žandarmarijske postaje v Kninu. Staré Anton, dr. c. k. vojni nadlečnik.

5. Dunaj. A.

Rajevskij Mih., biškup., častni ud.

*Cigale Matej, c. k. minist. tajnik

*Conrad Sigmund, njegov. ekscelencija baron Eybesfeld, c. k. namestnik Doljno-avstrijski, skrivni svetovalec i. t. d.

*Firbas France, odgojitelj.

*Miklošič pl. France, profesor na vseučilišču.

*Napret Teodor, dvorni svetnik pri najvišji sodnji.

*Pogačnik Ferd., dr., odvetnik.

- *Šuman Josip, prof. akad. gimn.
 *Wiukler Andrej, c. k. dvorni svetovalec.
 *Žvegel Josip, baron, minister. svetovalec vnanjih oprav. (Ballplatz).
 Godnič Jos., duhoven v Avgustineji.
 Jelenec Jan., prefekt v Terezijanišču.
 Jevnikar Jakob, ravnatelj pri ministertvu za deželno bran.
 Kogovšek Matija, uradnik obrtn. in trgov. zbornice.
 Koželj Anton, prefekt na c. kr. Terez. akademiji.
 Kulavec Jan., dr., dvorni kapelan in vodja viših bogoslovskih véd v Avgustineji.
 Navratil Iv., c. k. najvišega sodišča pristav.
 Novak Peter, prefekt v Terezijanu. (Knjige v Kamno Gorico št. 22.)
 Sežun Žiga, bankini uradnik.
 Stritar Jožef, c. k. gimn. profesor na Dunaji.
 Žerjav, L. v Terezejevišči na Dunaji. Štev. 21.

B.

- Detelja Franc, profesor v Dunajskem Novem mestu.
 Gogala Ivan, stud. jurist.
 Karlin Jože, stud. phil.
 Kos Anton, modroslovec.
 Kos Franjo, stud. hist.
 Lapajne Štefan, stud. jur.
 Lašič Josip, pravdnik.
 Nemanič Davorin, modroslovec.
 Orozem Franc, stud. phil.
 Slovenija, akad. društvo.
 Smola Albin, jurist.
 Schreiner Enr., prirodoslovec.
 Štajer, jurist.
 Suhač Matevž, vseučiliščnik.
 Šuklje France, c. k. gimn. profesor Dunajskem Novem mestu.
 Šušnik, modroslovec.
 Urbanija Jakob, poštini uradnik (Centralbahnhof, Frachtausgabe).
 Višnikar Franc, jurist.
 Zmerzlikar France, kem. in tehn. vodja fabrike za kotranove izdelke v Angernu pri Beču. Štev. 19.

6. Delnice: Majnarič Jakob, učitelj.

7. Gospič v Vojni Krajini. Valon Josip, svétnik sodnije.

8. Jindrihov Hradec na Češkem: Mašek Ignacij, gimn. profesor.

9. Hallstadt: Križnicka Dragutin, računovodja pri c. k. rudn. upravo.

10. Pariz: Picot Emile, podkunzol v Parizu (knjige pod napisom: Mens. Emile Picot, Viceconsul de France 3 Place d'Eylau Paris. (Durch Güte des Herrn Speyers Duran bei der Französischen Botschaft in Wien).

II. Karlabag: Raič, o. Ivan Kapistran, guardijan.

12. Karlovec: Poverjenik: Pfeifer o. Milko.

- *Steklasa Ivan, profesor.
 Pfeifer o. Gratus (Milko), vikar in provizor v Karlovcu.
 Majtinger dr. Vojteh, gradski fizikus.
 Schöpf o. Dragutin frančiškan v Karlovcu. Štev. 4.

13. Lovov: *Chocholovšek Emanuel, zemljemerec. Preis Amalija rojena Gregoračeva (Grüne Gasse, Nr. 19.)

14. Lokve: (pri Reki). *Poverjenik:* Majnarič Gjuro.

Konič Josip, kotarski lečnik.

Majnarič Gjuro, poštar.

Vilfan Ivan, poreznik

15. Materija: (v Istri). Pernišek Blaž, narodni učitelj.

16. Novi Ičin (Neutitschein): Apih Josip, profesor deželne realke (Hauptplatz, 28.)

17. Šibenik: Miglič Peter, dr. nadlečnik 18. polka pešcev.

18. Oderberg: Milič Anton, poštni oficijal (kolodvor).

19. Osek.

Gradišnik Franjo, vodja brzjava.

Hržič Anton, gimn. prof.

Hoker Franjo, telegrafist.

Horvat Matija, pravoslav.

Jazbec Ivan, nadtelegrafist.

Kodrić Andrej, gimn. profesor.

Kolarič Baje, ravnatelj štedionice.

Leitner Franjo, telegrafist.

Štev. 8.

20. Pitten (Spodnja Avstrija): Cirman Anton, učitelj.

21. St. Pölten (Spodnja Avstrija): Nemeč Anton, poštni opravnik.

22. Praga.

Beseda umetniška.

Černy Jan, Ladisl., agent.

Matica česka.

Prvi spolek Gabelsbergerjevih stenografov.

Rieger Franjo, Ladislav, častni ud.

Spolek pravniški.

Štev. 6.

23. Požega (Slavonija): *Mazek Anton, gimn. ravnatelj.

24. Reka. *Poverjenik:* Fr. Blaž.

*Blaž France, trgovec.

Atrič Franjo, c. k. prof. na Reki.

Barbič Erazem, dr.

Čičigoj Jakob, gimn. prof.

Fiamin Ivan, dr., kanonik i župnik.

Knjžnjica oo. frančiškanov na Reki.

Markovič Ivan, realk. vodja.

Slamnik Ljudovik, gimnazijalni ravnatelj.

Zupan Jan., gimn. profesor.

Štev. 9.

25. Zlatar (Hrvatska): Rožič Valentin, grajščinski rendator.

26. Sisek: Pavlica Stevo, trgovac.

27. Slunj: Zor Lovro, okrajni zdravnik.

28. Dekanovac (P. Čakovac v Medjumurju), Luci Anton, župnik.

29. Trsat (P. Sušak): Merk o. Sofronij. — Zihelr o. Lenart, vikarij. —
O. Velec Avguštin, kapucin. — Fabor Anton, kapucinski klerik.

30. Varaždin. *Poverjenik: Starè Josip.*

*Francelj Bar., učit. na niži realki Križan Josip, dr., gimn. profesor.
v pokoji. Stev. 3.

*Starè Josip, gimn. prof.

31. Vinkovce v Slavoniji: Ogrinec Jože, profesor.

32. Zagreb: *Poverjenik: Anton Kos.*

Rački Franjo, dr., častni ud.

*Bradaška Franjo, ravnatelj kr. gimnaziji v Zagrebu.

*Jelovšek Mart., realk. profesor.

*Kastelec Franjo, kapetan 53. polka pešcev.

*Kopač Jož., dr., odvjetnik.

*Kos Anton, tajnički pristav banskega stola.

*Košiček Ubaldo, mestni kaplan.

*Mažuranić Anton, gimn. ravnatelj v pokoji.

*Vančas Aleks., dr., zdravnik.

*Weber Adolf, kanonik.

*Zoričić Peter, realke profesor.

Derenčin Martin, dr.

Eisenhut Miroslav, stolar in posest.

Fogl Emil župnik v Kupčini.

Fon Jos., dr. v bolnici milosrčnikov.

Gnjezda Anton, trgovac.

Grbec Franjo, pevec hrv. opere.

Kukuljević, pl. Sakcinski Ivan.

Lipež Viktor, realke profesor.

Magdić Franjo, profesor.

Marn France, profesor.

Matavšek Ferdo, kr. državnega nadpravnika namestnik.

Mesić Matija, rektor sveučilišča.

Mrazović Ladislav, vladni perovodja.

Naglić Ivan.

Novak Josip, vrhovni blagajnik v pokoji.

Pažur Jos., mestni kaplan.

Sevnik Vinko, večnik kr. banskoga stola.

Simončić Gjuro, profesor preparandije.

Smičiklas Tade, gimn. profesor.

Strožir Ivan, prof. kr. vélike realke.

Šuler Franjo, učitelj.

Tomšć Jože, vojni kurat.

Tomšić Ljudevit, učitelj.

Valjavec Matija, prof. kr. gimn.

Vakanović Jar., prist. kr. stola sedmorice.

Vidović Ante, katehet v samostanu milosrčnih sester.

Vidrić Lovro, dr., odvjetnik.

Vršec Anton, finančni uradnik.	Zeininger Benjamin, pek.
Weingrl Josip, dr. v bolnišnici mi- losrčnikov.	Žepić Sebastijan, gimn. profesor.
Weis Franjo, kavarnar.	Žugčič Josip.
	Žugič Štefan, profesor.

Društvo sv. Joronimo (po 1 odtis).
Jugoslovanska akademija (po 3 odtiske).
Matica hrvatska.

Štev. 45.

34. Za Rusijo. — Poverjenik: g. Miha Rajevskij.

Mihael Rajevskij, škof pri ruskem poročništvu na Dunaji, častni ud.	Nebec France, profesor.
*Bolè Davorin, profesor.	Štiftar Franjo, profesor v Petrogradu.
*Slavjanski dobrodelni komité v St. Petersburgu.	12 iztisov za društva, s katerimi je „Matica“ v zvezi književne vza- jemnosti
Lamanskij Vladimir, prof. Ivanovič.	Štev. 17.

Razni udje. *)

Benedičič Janez.	Okorn France.
Blaž Božidar.	Perko France.
Esih Josip.	Ravš France dr.
Ferjančič Andrej.	Roš Sebastijan.
Jedlička Otokar.	Sajovic Matija.
Jošt Miha.	Tose Jožef.
Kocelji Dragutin dr.	Unterlugauer Josip.
Kureš Jakob.	Žnidarčič Andrej.
Lipold France.	Štev. 17.

Število udov v raznih krajih: ustanovnikov . .	28
letnikov . .	156
Skupaj . .	184

V djanski zvezi književne vzajemnosti je „Matica“:

1. Z Matico dalmatinsko v Zadru od 1864. l.
2. „ srbsko v Novem Sadu od 1864. l.
3. Z Matico gališko-rusko v Lovovu l. 1865. l.

*) Prosimo, da ti in drugi, ki so morda še tu izpuščeni, naznanijo svoja bivališča, da jim pošljemo knjige. Tajn.

4. Z akademijo jugoslovansko v Zagrebu od 1874. l. *)
5. Z društvom sv. Jeronima v Zagrebu od 1869. l.
6. Z Matico češko v Pragi od 1866. l.
7. Z besedo umetniško v Pragi od 1866. l.
8. Z društvom (spolkom) pravniskim v Pragi od 1866. l.
9. S prvim društvom Gabelsberger-jevih stenografov v Pragi od 1870. l.
10. Z društvom sv. Mohora v Celovcu od 1866. l.
11. Z društvom anthropologiškim v Moskvi od 1866. l.
12. Z akademijo carsko v St. Petersburgu od 1861. l.
13. Z Občestvom za izdavanje narodnih spominkov v Vilni od 1869. l.
14. Z Mumjegovsko muzejo v Moskvi od 1869. l.
15. Z knjižnico slavjanskega komiteta v Moskvi od 1869. l.
16. Z imperatorskim ruskim geografičnim občestvom v Sankt Petersburgu od 1869. l.
17. Z imperatorsko universiteto v Varšavi (Ego Prevoshoditeljstvu Petov Aleksejeviču Lavrovskemu, Rektoru Imperatorskago Univerzitetu od 1872. l.
18. Z Univerzitetu v Moskvi od 1872. l.
19. Z arheologiškim občestvom v Moskvi od 1872. l.
20. Z občestvom ljubiteljev istorij i drevnostej rosijskih v Moskvi od 1872. l.
21. Z Univerzitetu imperatorsko novonasijsko v Odesi od 1872. l.
22. Z občestvom filologiškim v Voronežu od 1872. l.
23. S Smithsonovo ustanovo (Smithsonian Institution) v Washingtonu.
24. S srbskim učenim društvom v Belemgradu od 1868. l.
25. Z moravsko Matico v Brnu od 1869. l.
26. Z gosp. Louis Legerjem, profesorjem slovanske literature v Parizu od 1869. l.
27. Z občestvom sv. Vasilija Vélikega v Ungvaru od 1870. l.
28. Z Matico slovansko v Plznu.
29. S kraljevo Univerzitetu v Kristianiji od 1872. l.
30. Z bolgarskim učenim društvom v Brajli.

„Matica“ svoje knjige daruje:

1. Slavni c. k. pravdniji v Ljubljani za kaznilnice (po 5 iztise).
2. Slavni c. k. nadpravdniji v Trstu za knjižnice primorskih kaznilnic (po 1 iztis).
3. Slavni c. k. okrožni sodnji v Gorici za knjižnico tamkajšnje kaznilnice (po 1 iztis).
4. Slavni čitalnici v S. Francisko v Kaliforniji od 1869. l. (po 1 iztis).
5. C. k. baron Kuhnovemu polku št. 17. od 1869. l. (po 1 iztis).
6. Sl. deželnemu odboru v Ljubljani za posilno delalnico od 1869. l.

*) Njenemu predsedništvu pošiljajo se po trije iztisi vsake knjige: eden akademijski knjižnici, dva pa, da ju slavno predstojništvo po dr. J. Muršičevu želji daje najizvrstnejšima slovenskima dijakoma na vseučilišči.

7. Sl. katol. družbi v Ljubljani za knjižnico od 1869. l. (po 1 iztia).
 8. Slovincem v severni Ameriki, in sicer po
 Dr. Felixu Flügelu, generalconsulu (Leipzig) v roke.
 Prečastitemu in milost. škofu Ignaciju Mraku (Ignatius Mrak,
 Biscop at Marquette Michigan North America).
 9. Vis. c. k. nadsodnji v Gradcu za slovenske vjetnike (po 5 iztisov).
 10. Učiteljskim izobraževališčem, v dar za onega pripravnika posledajega
 leta, ki je z najboljšim vspehom dovršil svoje nauke, in sicer:
 a) Ljubljanskima (možkemu in ženskemu), b) zagrebškima
 (možkemu in ženskemu), c) zadarskemu, č) petrinjskemu,
 d) pakraškemu, e) djakovaškemu, f) samoborskemu, in g) kra-
 gujevaškemu.
 11. „Hrvatskomu pedagogijskomu književnomu boru.“
 12. Vodstvu dobroteljskih naprav v Ljubljani. Štev. 27.

Pregled vseh Matičinih udov.

V škofiji	Častnih udov	ustanov- nikov	letnikov	skupaj
I. Ljubljanski	5	193	759	952
II. Lavantinski	—	95	368	463
III. Krški	—	6	69	75
IV. Goriški	—	17	180	197
V. Tržaško-koprski	—	24	143	167
VI. Sekovski	—	11	47	58
VII. V raznih krajih	—	28	156	184
Skupaj	5	374	1722	2096